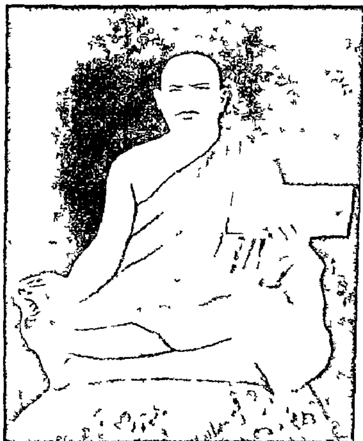
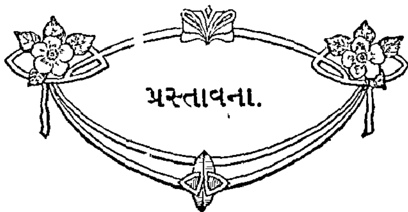
પરમ પ્રભાવક, અનેક જૈન ગ્રંથોના નિર્માતા—

ન્યાયાંભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ.

શ્રી મહોદય પ્રેસ-ભાવનગર

પ્રસ્તાવના.

જૈન સાહિત્યમાં જૈન રાસાઓ (રાસા) અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે; તેમાં મુખ્ય ભાગ કથાનો આવતો હોવાથી બાળજીવોને સાંભળતાં આનંદ આવે છે. ભૂતકાળમાં જૈન મહાત્માઓએ અનેક મહાન પુરૂષના જીવન વૃત્તાંતો આવા રાસોદ્વારા લખેલા છે; કે જેમાં તે વખતની લોકભાષામાં જ તેની રચના થયેલ છે. તે વખતે લોકોમાં ગવાતી પ્રચલિત દેશીઓ, ઢાળો, રાસડા, ગરબા, વિગેરેમાં રચાયેલ મહાપુરૂષોનાં ચરિત્રોના આવા ગ્રંથોને જૈન સાહિત્યમાં રાસ એવું નામ આપવામાં આવેલ છે. આવા રાસોમાં નીતિ અને ધર્મની જુદી જુદી વાતો સરલતાપૂર્વક સમજાવવા માટે પવિત્ર આત્માનાં જીવન વૃત્તાંત આપવામાં આવેલ હોય છે અને તેમાં નવરસયુક્ત વર્ણનો હોય છે. રસ અને અલંકારથી છલકાઇ જતાં આવા રાસોમાં કેટલેક સ્થળે આલંબન, ઉદ્દીપન વગેરે ભાવોનો જ્યાં જેવો ઘટે તેવો ઉપયોગ કરેલો હોવાથી તે વાંચતાં વાચકને આલ્હાદ થાય તેવી રીતે રસ ભરિત કરેલાં છે. આવા રાસોમાં ઘણે ભાગે જૈન ઇતિહાસનું દર્શન થાય છે, તેટલુંજ નહિં પરંતુ જુની ગુજરાતી ભાષા તે સમયે કેવી હતી તેનો પણ ખ્યાલ આવે છે; જેથી આવા રાસોમાં આવેલ કવિતાઓને ગુજરાતી ભાષાનું સાહિત્ય કહેવું આવશ્યક છે, કારણકે સાહિત્યનો ખરો અર્થ તેમાં સાર્થક છે.

પ્રચલિત જૈન રાસોમાં હાલના કવિઓની કૃતિ પેઠે વૃત્ત, છંદમાં તે લખાયેલ નથી; પરંતુ અમુક રાગ–ઢાળ, ગરબા રાસડાની દેશી તેના મેળ અનુપ્રાસ અને તાળ સહિત ગવાય તેવી રીતે અને સાથે તેમાં કોઇ રાગ રાગિણીની છાયા પણ આવેલી હોયજ. દરેક જૈન રાસોમાં પ્રથમ દુહા અને પછી ઢાળ તેવી રીતે રચના હોય છે, અને તેમાં પ્રથમ મંગળાચરણ રૂપે દેવગુરૂની સ્તુતિ, પછી દેવી સરસ્વતીની પણ સ્તુતિ કરાયેલી હોય છે; ત્યારબાદ કયા પુરૂષ માટે અને ધર્મના કયા સ્વરૂપ ઉપર આ રાસ બનાવ્યો છે તે જણાવવામાં આવે છે; છેવટે **પ્રશસ્તિ**–ગુરૂ પરંપરા, રાસ બનાવ્યાની સાલ, મહિનો, તિથિ, વાર, સ્થળ કયા કારણે રચ્યો વગેરે આવવું હોવાથી ઐતિહાસિક સાહિત્યનું તે એક અંગ બની જાય છે.

આવા રાસોની રચના જૈન પંડિતોએ જૈન ધર્મના આગમો સૂત્રો ઉપરથી જ કરેલી છે, તેમજ સામાન્ય મનુષ્યો પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ભાષાના અજ્ઞ હોવાથી આગમ-સૂત્રો તથા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથોમાની આખ્યાયિકાને તે કાળમા ચાલતી ગુજરાતી ભાષામા સરલ પદરૂપે-ઢાળોમા બાળજીવો ધર્મબોધ સરલ રીતે પામી શકે તેવી રીતે-રાસરૂપે રચના કરેલી છે

જૈનરાસાઓ ઉપર પ્રમાણે કહેવામા આવ્યુ તેમ આગમમાથીજ ઉદ્ધરેલ હોવાથી તે માહેના વૃત્તાંતો કથાઓ કલ્પિત કે અપૂર્ણ કહી શકાય નહિ પરંતુ બનેલી હકીકતોને જ જૈન પંડિતવર્યોએ આવા રાસોદ્વારા લોક રૂચીમા ગોઠવેલી છે

આવા ઘણા રાસો પ્રગટ થયા છે તેમા આ **શ્રીપાલ મહારાજનો રાસ** અપૂર્વ. અદ્ભુત ધર્મભાવના જાગૃત કરાવનાર પૂજ્ય છે, તેમા આપવામા આવેલ મુખ્ય તો **શ્રીપાળ કુંવરનું** ચરિત્ર છે, કે જેમણે **શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજનુ** આરાધન કેવી રીતે કર્યું અને અમરત્વ કેમ પ્રાપ્ત કર્યું કે જેનુ અનુકરણ કરનાર આત્મા પણ પરંપરાએ અમરત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે જ, તેવી રચના આ રાસમા તેના કર્તા શ્રીમાન્વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજી મહારાજે કરી છે

આ રાસમા કર્મ સિદ્ધાંત, પતિવ્રતાધર્મ, મંત્ર, તંત્ર, સિદ્ધિ, સત્ત્વ, અને કુષ્ટ ચરિત્ર યોગસંગ, પૂર્વકર્મ-જન્મોના ફળ, માતૃભક્તિ, ધર્મશ્રદ્ધા શ્રી નવપદજીનુ આરાધન કરતા ખીજન થતા અનેક લાભો વગેરે અનેક વિષયોનુ સુંદર વર્ણન આપવામા આવેલ છે

શ્રી નવપદજી મહારાજનુ આરાધન આ રાસના મુખ્ય નાયક-નાયિકા **શ્રીપાલમહારાજ** અને સતી **મયણાસુંદરીએ** યથાવિધિ કરેલ છે જેથી તેઓના રોગ, કષ્ટો, ભય વગેરે દૂર થતા વૈભવ, સંપત્તિ, રાજ્યપાટ અનેક મંત્રતંત્ર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતા એ પવિત્ર ઉન્નત આત્માઓ સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરી છેવટે મોક્ષના અધિકારી બનશે, તે દરેક દરેક કથા ચરિત્ર મનન પૂર્વક વાચવા યોગ્ય છે આ રાસમા કથા ઉપરાંત મુખ્ય તો શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજનુ તે પ્રેમી દંપતીએ આરાધન-સેવન કેવી શ્રદ્ધા અને પ્રેમપૂર્વક કર્યું તે દરેક મુમુક્ષુ આત્માઓને જાણવા જેવો ખાસ વિષય હોવાથી તે શાસ્ત્રોક્ત પ્રમાણે **તે આરાધનાની વિસ્તારપૂર્વક વિધિ-વિધાન** વગેરે પણ આ ગ્રંથમા રાસ સાથે દાખલ કરવામા આવેલ છે રાસ પણ મૂળ સાથે તેના અર્થનુ સંશોધન કરી સરલ ગુજરાતી ભાષાંતર સચિત્ર ઉજમણાના વિધિ સાથે આપવામા આવેલ છે,

"યોગ અસંખ્ય જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણો રે" એમ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે, તો શ્રીનવપદનુ આરાધન શ્રદ્ધાપૂર્વક, ચડતા પરિણામે (પરિણામની ચંચળતા, ભય, દ્વેષ, અરૂચિવિના) કરવામા આવે તો શ્રીપાળ મહારાજની જેમ જરૂર ઉત્તમ ફળ મળે છે

શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજનુ આરાધન યોગ-ધ્યાન માટે મુખ્ય છે તો તેની આરાધનાની વિધિ વગેરે આ શ્રીપાળરાજના રાસ સાથે આપવામા આવે તો આ ગ્રંથ વિશેષ ઉપયોગી થાય, તેમ ધારી આ રાસ સાથે શ્રી નવપદજી મહારાજની સેવના માટે સંપૂર્ણ ક્રિયાવિધિ વગેરે જેમ શ્રીપાળ મહારાજે કરી હતી તે રીતે આ ગ્રંથમા આપવામા

આવી છે, કે જેથી તેના આરાધક અને મુમુક્ષુ આત્માઓના કલ્યાણ માટે આ ગ્રંથ અવશ્ય ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે, તેટલુંજ નહિ પરંતુ શ્રીસિદ્ધચક્રજી મહારાજનું આરાધન કરનારને તે માટે બીજી કોઇ બુક-ગ્રંથની પણ જરૂર ન પડે અને સ્વયંપોતે નવે દિવસોએ શ્રીનવેપદોની અનુક્રમે વિધિ પૂર્વક ભક્તિ કરી શકે તે માટે નીચે પ્રમાણે આ રાસમાં વસ્તુઓ ગોઠવવામાં આવી છે.

પ્રથમ વિભાગ.

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધન વિધિ.

૧ શ્રી નવપદજીનો સામાન્ય અર્થ.

૨ શ્રી નવપદજીના વર્ણો.

૩ નવે દિવસની ક્રિયાની સમજ જેમાં દરેક પદના જાપ, નવકારવાળી, વર્ણ, કાઉસગ્ગ, સ્વસ્તિક, ખમાસમણાં અને પ્રદક્ષિણા, દુહા, અને ગુણો-જાપ કરવા માટે.

૪ રચના, પારણાનો વિધિ, કાઉસગ્ગ કરવાનો વિધિ, પચ્ચખાણો. વગેરે,

૫ ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, અને સ્તુતિઓ.

વિભાગ બીજો.

૧ શ્રીપાળ રાજાનો રાસ સચિત્ર ભાષાંતર સહિત.

વિભાગ ત્રીજો.

પરિશિષ્ટો.

૧ બે સ્નાત્રો. (શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ તથા શ્રી દેવચંદજી મહારાજકૃત.)

૨ ત્રણ પૂજાઓ (શ્રી યશોવિજયજી તથા શ્રી પદ્મવિજયજીમહારાજકૃત શ્રી નવપદજીની પૂજાઓ તથા શ્રી આત્મારામજી મહારાજકૃત સત્તરભેદી પૂજા. (ક)

૩ ઉજમણાનો વિધિ. (ખ)

ચિત્રો-છબીયો.

ઉપરોક્ત વિષયો ઉપરાંત વિશેષમાં શ્રી નવપદજીનું મંડળ અનેક વિવિધ રંગથી સુશોભિત (૧) તથા શ્રી સિદ્ધચક્રજીનો મોટો યંત્ર કે જે પૂર્વાચાર્યોએ નિર્દિષ્ટ કરેલ છે અને જે વિદ્યાનુવાદ પૂર્વમાંથી રહસ્ય રૂપે ઉદ્ધરેલ છે, કે જેના પૂજનથી મહા સિદ્ધિઓ સંપાદન થાય છે, તેનું સંશોધન કરીને શુદ્ધ રીતે તૈયાર કરેલ છે તે યંત્ર (૨) તથા બીજા આ રાસમાં આવેલ હકીકતોને લગતી તેર નવી છબીઓ તૈયાર કરાવેલ છે તે (૧૫) તથા ગુરૂભક્તિ નિમિત્તે બે ગુરૂદેવોની છબીઓ મળી સત્તર ફોટાઓ વિવિધ રંગોમાં છપાવી

આ બુકમાં દાખલ કરી આ રાસને આકર્ષક, સુંદર અને ઉપયોગી બનાવેલ છે. સુંદર ગુજરાતી મોટા અક્ષરોમાં, ઉંચા કાગળોમાં છપાવી, સુંદર કપડાના બાઈંડીંગ–પુંઠા ઉપર પણ શ્રીપાળમહારાજાનું મનહર ચિત્ર આપી આ ગ્રંથ સર્વમાન્ય અને પઠનપાઠન માટે રસ ઉત્પન્ન કરે તેવી આ ગ્રંથમાં યોજના કરી છે, કે તેવો રાસ અત્યાર સુધી કોઇએ પ્રકટ કર્યો નથી. આ રીતે બધી જનતાની જરૂરીયાત પુરી પાડતાં આવા સુંદર ગ્રંથ તૈયાર કરવામાં સભાએ ગમે તેટલા ખર્ચની સામે જોયું નથી, તેમ જ અન્યની જેમ ગમે તેવા કાગળ–ટાઈપ, બાઈંડીંગ કરી તેની ગમે તેટલી કિંમત રાખી વેપાર કરવાની–નફો ખાવાની દૃષ્ટિ–ગણત્રી પણ રાખી નથી પરંતુ જૈનસમાજ આ રાસનો વિશેષ કેમ લાભ લે, ઓછી કીંમતે કેમ ખરીદ કરી શકે અને વિશેષ સાહિત્યપ્રચાર અને જ્ઞાનભક્તિ કેમ થઈ શકે તે ધ્યાનમાં લઈ તેની યોગ્ય કિંમત રાખી છે.

આ રાસ ચાર ખંડ અને એકતાલીશ ઢાળોમાં સંપૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે, તેના મુખ્યકર્ત્તા શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજી છે તેઓશ્રીએ સંવત ૧૭૩૮ ની સાલમાં રાંદેર ગામમાં ચોમાસું રહી આ રાસની શરૂઆત કરી, પરંતુ સાડા સાતસોહ ગાથાઓ રચ્યા બાદ તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા, જેથી તેઓશ્રીની ઇચ્છા મુજબ બાકીનો અધુરો રહેલ રાસ શ્રીમાન્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી મહારાજે પૂર્ણ કર્યો છે.

આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ 'શ્રી' સિદ્ધચક્રજીઆરાધનવિધિનો કેટલોક ભાગ, શ્રી સિદ્ધચક્રઆરાધનવિધિ, શ્રી નવપદજીઆરાધનવિધિ તથા શ્રી નવપદજીપૂજન અર્થ સહિત વિગેરે બુકોમાંથી લીધેલો છે.

આ રાસ છપાતાં તેના પ્રુફ તપાસવા વગેરેમાં કરેલ સહાય માટે શ્રીયુત ફતેહચંદ ઝવેરભાઈનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

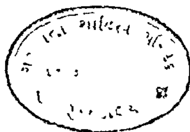
અંતિમ નિવેદન—

આ રાસમાં આવેલ શ્રીપાળમહારાજાનું ચરિત્ર દરેક મનુષ્યો મનન પૂર્વક વાંચે અને શ્રીપાળમહારાજે જે રીતે શ્રી સિદ્ધચક્રજીમહારાજનું શ્રદ્ધા પૂર્વક આરાધન કર્યું તેમ કરી, તેવા ઉન્નત અને પવિત્ર આત્માઓ બની મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે એવી પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરીયે છીયે.

આ ગ્રંથમાં દૃષ્ટિદોષ, પ્રેસદોષ વગેરેને લઇને કોઈ સ્થળે સ્ખલના થઈ હોય તો ક્ષમા ચાહીયે છીયે અને અમોને જણાવવા નમ્ર સૂચના કરીયે છીયે.

આત્માનંદભવન.
વીરસંવત ૨૪૬૦ વિ. સં. ૧૯૯૦
આત્મસંવત ૩૯. શ્રાવણપૂર્ણિમા.

ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ.

પ્રથમ વિભાગ.

શ્રી સિદ્ધચક્રજી આરાધન વિધિ.

લાઈફ મેમ્બર.

આ સભાનાં લાઈફ મેમ્બર સાહેબોને થતો અપૂર્વ ગ્રંથોનો લાભ.

એક સાથે રૂા. ૫૦૦) આપનાર ગૃહસ્થ આ સભાના પેટ્રન (માનવંતા મુરબ્બી) થઈ શકે છે. તેઓશ્રીને સીલીકમાં હોય તે ધારા પ્રમાણે આગલા તથા તે પછી છપાતા કોઈપણ ગ્રંથ અને માસિક ભેટ આપવામાં આવે છે.

એક સાથે રૂા ૧૦૦) આપનાર પહેલા વર્ગના લાઈફ મેમ્બર થઇ શકે છે.

એક સાથે રૂા. ૫૦) આપનાર બીજા વર્ગના લાઈફ મેમ્બર થઈ શકે છે.

જૈન લાઇબ્રેરી, શાળા કે સંસ્થા મેમ્બર તરીકે રજીસ્ટર્ડ થવા માગે તો રૂા. ૫૦) ભરવાથી બીજા વર્ગના લાઈફ મેમ્બરોના હક્કો ભોગવી શકશે.

પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને સભા તરફથી પ્રગટ થતા પુસ્તકની એક એક નકલ તથા આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક તેમની જીંદગી સુધી ભેટ આપવામાં આવશે.

બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરોને સભા તરફથી પ્રકાશિત થતા બે રૂપીઆની કિંમત સુધીના દરેક ગ્રંથની એક એક નકલ ભેટ આપવામાં આવશે. ઉપરાંતની કિંમતના ગ્રંથોની વધારાની કિંમત લઈ ભેટ મળી શકે છે, તેમજ આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક પણ તેમની જીંદગી સુધી ભેટ આપવામાં આવે છે.

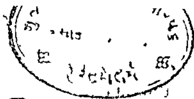
श्री सिद्धचक्र वा नवपदजी.

मंडल

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનન્દ સભા,

ભાવનગર

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધનાવિધિ.

શ્રી સિદ્ધચક્ર (નવપદજી) નું આરાધન શી રીતે થાય ? તેનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન.

જેનો અપૂર્વ મહિમા શાસ્ત્રકાર મહારાજે કહ્યો છે એવા શ્રી સિદ્ધચક્રજી–નવપદજી, ભવભ્રમણનો અંત કરવામા અદ્વિતીય સાધનભૂત છે. શ્રીસિદ્ધચક્રપદની આરાધના કરવી વગેરે પ્રસંગોમાં અપ્રમત્ત બનવું, એ, કલ્યાણેચ્છુજનો માટે અંત્યાવશ્યક માર્ગ છે.

આત્મહિતેચ્છુજનો શ્રીસિદ્ધચક્રપદ આરાધન માટે, ખાસ આયંબિલ (આચામ્લ) તપ કરી વિધિપૂર્વક તેનું તપ આદરે છે, જૈનદેવાલયોમાં, ભગવતની વિવિધ પ્રકારે ભક્તિ કરે છે એટલુજ નહિ પણ શ્રી સિદ્ધચક્રપદની અલૌકિકપણે આરાધના કરવાથી આત્મકલ્યાણ કરવા સાથે લૌકિક સંપદા પ્રાપ્ત કરનાર **સતી મયણાસુંદરી** અને **શ્રીપાલ રાજાના** ચરિત્રનું ભાવપૂર્વક શ્રવણ તેમજ મનન કરે છે, એકંદર એ દિવસો જેમ બને તેમ પવિત્રરીતે પસાર થાય તેમ વિધિપૂર્વક પૂર્ણ કરે છે.

એ શ્રી **નવપદજીનાં** નામ અને તેના આરાધનની ટુંકી સમજણ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧. શ્રીઅરિહંતપદ.

શ્રીજિનાગમના સારભૂત શ્રીપંચ પરમેષ્ઠી મહામંત્રમા આ પદ મુખ્ય છે, શ્રીજિનપ્રતિમાની શુદ્ધ આશયથી દ્રવ્ય તેમજ ભાવપૂર્વક ભક્તિ કરવી, શ્રી જિનાજ્ઞાનુ પાલન કરવુ અને શ્રી જિનેન્દ્રના કલ્યાણકના દિવસોએ વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરવી વગેરેથી આ પદનુ આરાધન થાય છે

૨. શ્રી સિદ્ધપદ.

સકલ કર્મક્ષય કરી ચૌદમા ગુણ સ્થાનકને અંતે સાદિ અનંતમે ભાગે જેઓ લોકાન્તે સ્થિત રહેલા છે એવા સિદ્ધ પરમાત્માનુ તેમના ગુણો સહિત

ધ્યાન કરવુ, દ્રવ્ય તેમજ ભાવ પૂર્વક તેમની ભક્તિ કરવી વગેરેથી આ પદનું આરાધન થાય છે.

૩. શ્રીઆચાર્યપદ.

આચાર્યના-છત્રીસ ગુણોએ યુક્ત, પંચાચારનું સ્વયં પાલન કરનાર અને અન્ય મુનિઓ પાસે પાલન કરાવનાર, જિનોક્ત દયામયી-સત્ય ધર્મનો શુદ્ધ ઉપદેશ કરનાર, નિરંતર અપ્રમત્ત દશામાં વર્તવાના ખપી, ધર્મધ્યાનાદિ શુભ ધ્યાનના ધ્યાતા, ગચ્છના મુનિઓને ચાર પ્રકારની શિક્ષા આપનાર ઇત્યાદિ ગુણોએ યુક્ત એવા આચાર્ય મહારાજની દ્રવ્ય અને ભાવથી ભક્તિ કરવાથી આ પદનું આરાધન થઇ શકે છે.

૪. શ્રીઉપાધ્યાયપદ.

નિર્મળ જિનાગમના બોધ સહિત ચારિત્રપાલનમા સદાય સાવધાન રહી, કેવળ ઉપકાર દૃષ્ટિથી સાધુ સમુદાયને સૂત્રાર્થનુ દાન આપનાર, પથ્થર જેવા જડબુદ્ધિવાળા શિષ્યને પણ સુવિનીત બનાવવાની શક્તિ ધરાવનાર તથા નિરંતર સજ્ઝાય ધ્યાનમાં વર્તનાર શ્રીઉપાધ્યાય મહારાજની ભક્તિ વગેરે કરવાથી આ પદનું આરાધન થઇ શકે છે

૫. શ્રીસાધુપદ.

સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન, અને સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગનું સાધન કરે, તે સાધુ કહેવાય છે. મુનિ, ઋષિ, તપસ્વી, અણગાર, સર્વવિરતિ, એ બધા સાધુ શબ્દના પર્યાયવાચક નામો છે. પંચમહાવ્રતોનું પાલન તથા છઠ્ઠા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ, એ મુનિના મહાવ્રતો છે. સાધુના સત્તાવીશ ગુણો તથા ચરણ સિત્તરિ અને કરણસિત્તરિના ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને તેઓ સદા ઉદ્યમવન્ત હોય છે. ફક્ત ચારિત્રારાધન માટે બેંતાલીશ દોષ રહિત આહાર ગ્રહણ કરનાર છે, એવા જિનાજ્ઞાપાલક સાધુ મહારાજની ભક્તિ કરવાથી એ પદનું આરાધન થઇ શકે છે.

૬. શ્રીદર્શનપદ.

શ્રીસર્વજ્ઞકથિત જીવાજીવાદિ નવ તત્ત્વોનું તથા શુદ્ધદેવ, ગુરૂ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વનું શ્રદ્ધાન, તે સમ્યક્ત્વ, ૧ અઢાર દૂષણથી રહિત વીતરાગ પરમાત્માને દેવ તરીકે-૨ પંચ મહાવ્રતો ધારણ કરનાર, કંચન કામિનીના ત્યાગી અને શ્રી જિનાજ્ઞાનુસાર સંયમ માર્ગમાં યથાશક્તિ વીર્ય ફોરવનારને ગુરૂ

તરીકે તથા ૩. શ્રી વીતરાગ કથિત દયામય ધર્મને ધર્મ તરીકે-માની, સમક્તિના સડસઠ ભેદનું સ્વરૂપ સમજી, મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી સમ્ક્ત્વ અંગીકાર કરવું તથા તેનું શુદ્ધ રીતે પાલન કરવું, ઇત્યાદિથી આ પદનું આરાધન થઇ શકે છે.

સમ્ક્ત્વસહિત વ્રત અને અનુષ્ઠાનો આત્માને હિતકર્તા થાય છે. આ પદ મોક્ષપદ પ્રાપ્તિમાં બીજરૂપ છે, એટલુંજ નહિ-પરંતુ સમ્ક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનારનો સંસારભ્રમણ-કાળ મર્યાદિત થઇ જાય છે, એટલે કે વધારેમાં વધારે અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં તે ચોક્કસ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

૭. શ્રીજ્ઞાનપદ.

સર્વજ્ઞપ્રણીત આગમમાં વર્ણવેલાં તત્ત્વોનો જે શુદ્ધ અવબોધ, તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે. એ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે ભવ્યજનોએ જ્ઞાનાચારના નિરતિચારપણે પાલનપૂર્વક જ્ઞાન ભણવુ, ભણાવવું, સાંભળવું, જ્ઞાન.લખાવવું, જ્ઞાનની પૂજા કરવી, એકંદર જેથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ નાશ પામે, એવી કોઇ પણ યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી, જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની ભક્તિ કરવી, ઇત્યાદિથી એ પદનું આરાધન થઇ શકે છે.

૮. શ્રીચારિત્રપદ.

ચારિત્ર સમ્યગ્જ્ઞાનનું ફળ છે. સંસારરૂપી ભયંકર સમુદ્રને નિર્વિઘ્ને તરી જવાને ચારિત્ર એ પ્રવહણ-વહાણ સમાન છે, જેના પ્રભાવથી રંક જીવો પણ દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુત ભણીને-સમૃદ્ધિવાન્ બને છે. પાપી જીવોને પણ નિષ્પાપ થવાનું પ્રબળ સાધન છે. છ ખંડની ઋદ્ધિનાં ભોક્તા ચક્રવર્તિઓ પણ જેને અંગીકાર કરે છે, તેવા, આઠ કર્મને નિર્મૂળ કરવાને અત્યન્ત સમર્થ ચારિત્રપદની આરાધના તેના શુદ્ધ પાલન-આસેવનથી થઇ શકે છે, ગૃહસ્થ દેશવિરતિ ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે, અને મુનિઓ સર્વવિરતિ ચારિત્રની આરાધના કરી શકે છે. બાર માસના ચારિત્રપર્યાયવાળા સાધુ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોનાં સુખથી પણ અધિક સુખ વેદી શકે છે

૯. શ્રીતપપદ.

આત્મપ્રદેશની સાથે દુષ્ટ કર્મો અનાદિ કાળથી લાગેલાં છે, તે કર્મ પુદ્ગલોને તપાવી આત્મપ્રદેશોથી છુટા પાડવાનું કાર્ય તપ કરે છે, તેને નિર્જરા તત્ત્વ પણ કહે છે. તપના બાહ્ય અને આભ્યંતર એવા બે ભેદ છે. તે પ્રત્યેકના છ છ પેટાભેદ છે. અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ

અને સંલીનતા, એ છ પ્રકારે બાહ્ય તપ થાય છે પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ, એ છ પ્રકારનુ આભ્યંતર તપ છે જે તપ કરવાથી દુર્ધ્યાન ન થાય, મન વચન અને કાયયોગની હાનિ ન થાય, તથા ઇંદ્રિયોની શક્તિ ક્ષીણ ન થાય, એવી રીતે તપ કરવાનો છે. તેમજ આ લોકનાં સુખ સંપત્તિ અને કીર્તિની ઇચ્છા વિના, નવ પ્રકારના નિયાણા વિના અને સમભાવપૂર્વક તપ કરવાથી જ તેની આરાધના થાય છે, અને તે રીતે આત્માને લાભ થાય છે.

આ પદોનુ મહાત્મ્ય એવા પ્રકારનુ છે કે—તેનું યથાર્થ વિધિ પૂર્વક આરાધન કરનાર ઉત્કૃષ્ટ નવમે ભવે અવશ્ય સિદ્ધિપદને પામે છે, વચ્ચે દેવ અને મનુષ્યના ઉત્તમ સામગ્રીઓએ યુક્ત ભવો પામે છે, અને જગતમા ઉત્તમ પ્રકારના યશ અને કીર્તિ પામે છે

નવમે ભવે સિદ્ધિપદ.

એ નવપદમાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનો સમાવેશ થયેલો છે. અરિહંત અને સિદ્ધ એ દેવતત્ત્વ છે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, ગુરુ તરીકે છે, અને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી ધર્મતત્ત્વનું ગ્રહણ થાય છે એ ત્રણ તત્ત્વોની પરીક્ષા પૂર્વક જે સદ્દહણા જાગે છે, તે જ જૈનધર્મ રૂપી વિશાળ વૃક્ષનુ મૂળ ગણાય છે

શ્રી નવપદજીના આરાધનના દૃષ્ટાંતો.

૧ अरिहंत	પદારાધનથી	દેવપાળ રાજા (રાજ્યના સ્વામી) તથા કાર્તિકશ્રેષ્ઠી (ઇંદ્ર) થયા
૨ सिद्ध	,,	પુણ્ડરીકજી, પાંડવો અને રામચંદ્રજી મુક્તિ પામ્યા
૩ आचार्य	,,	પ્રદેશીરાજા (સૂર્યાભદેવ) થયા
૪ उपाध्याय	,,	વજ્રસ્વામીના શિષ્યો દેવ થયા
૫ साधु	,,	રોહિણી સતી શિરોમણી થઇ
૬ दर्शन	,,	સુલસા તીર્થંકર થશે
૭ ज्ञान	,,	શીલવતી પ્રકર્ષ પુણ્યભાક્ થઇ
૮ चारित्र	,,	શિવકુમારના ભવે આરાધનાર જંબુકુમાર ચરમ કેવળી થયા
૯ तप	,,	વીરમતીના પૂર્વભવે, આરાધનાર દમયંતી પ્રકર્ષ પુણ્યવતી થઇ

શ્રી નવપદજી અને તેના વર્ણો:

अरिहंत પદ, ...	શ્વેત
सिद्ध પદ, ...	લાલ
अचार्य પદ ...	પીત.
उपाध्याय પદ ...	નીલ.
साधु પદ. ...	શ્યામ.
सम्यग्दर्शन પદ...	શ્વેત
सम्यग्ज्ञान પદ. ...	”
सम्यक्चारित्र પદ ...	”
सम्यक्तप પદ ...	”

પરિચય:—નવપદનાં વર્ણની કલ્પના ધ્યાતા-સાધકની અપેક્ષાએ કરવામાં આવેલી છે વાસ્તવિક રીતે તે પદો વર્ણ, ગંધ અને સ્પર્શરહિત છે. પૂર્વાચાર્યોની આ પ્રાચીન કલ્પના આધુનિક અમેરિકન માનસશાસ્ત્રીઓ સાથે સંપૂર્ણ મળતી આવે છે, તેણે મનના વિચારો આકારો અને વર્ણો અમુક પ્રકારનાં હોય છે, તેમ Mental eye-rays માનસવિદ્યુતકિરણ યંત્રવડે તપાસ્યું છે હવે ધ્યાનની શરૂઆત કરનાર મનુષ્યને આંખો મીંચી અંતર્મુખ થતાં હૃદયમાં અષ્ટદળ કમળનું ચિંતવન કરતાં પ્રથમ 'શ્યામવર્ણ' ભાસે છે, પછીથી ધીમે ધીમે નીલ, પીત અને શ્વેત ભાસે છે છેવટે તેજના ગોળા જેવો લાલવર્ણ ધ્યાનગોચર થાય છે. ધ્યાનના દીર્ઘ અભ્યાસ વડે એકદમ લાલવર્ણ મનોગ્રાહ્ય થઈ શકે છે, સાધુથી 'અરિહંત' સુધીનું ધ્યાન અનુક્રમે શ્યામથી શ્વેત વર્ણની કલ્પનાદ્વારા થાય છે, આ રીતે સાધક મનુષ્ય 'સાધુપદ'થી આરંભીને 'સિદ્ધ'ના ધ્યાન સુધી પહોંચી શકે છે, અરિહંતાદિ પંચપરમેષ્ટિઓ જ્ઞાનાદિ ગુણોને અનુભવનાર (Practical) વ્યક્તિઓ હોવાથી ધ્યાનને માટે જુદા જુદા વર્ણો પોતપોતાના ક્રમ અનુસાર કલ્પેલા છે અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર, અને તપ પોતે આત્માના ગુણો જ (Theories) હોવાથી શ્વેતવર્ણો કલ્પેલા છે. આ રીતે વર્ણોની સાથે ધ્યાનની મનોવૃત્તિનો સમન્વય છે માનસિક વર્ણો અને આકારની હકીકત 'Man visible & invisible' નામના પુસ્તકની અંદર વિસ્તાર પૂર્વક ચિત્રો સાથે દર્શાવેલી છે જે C. W. Leadbeater ની પાશ્ચાત્ય શોધને આધારે કૃતિ છે તેમ જ 'Thought-forms' નામના પુસ્તકની અંદર પણ માનસિક વિચારોને રંગ હોય છે તે સિદ્ધ કરેલું છે.

ઓળી કરનાર ભાઇબ્હેનોને આવશ્યક સૂચનાઓ.

(૧) આ દિવસોમાં જેમ બને તેમ કષાયનો ત્યાગ કરવો અને વિકથા કરવી નહિ.

(૨) આ દિવસોમાં આરંભોનો ત્યાગ કરવો અને કરાવવો તથા બની શકે તેટલી ' અમારિ ' પળાવવી.

(૩) દેવપૂજનનાં કાર્ય સિવાય સચિત્ત પાણીનો ત્યાગ રાખવો.

(૪) પહેલા અને પાછલા દિવસ સાથે બધા દિવસોમાં મન, વચન અને કાયાથી નિર્મળ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું. કુદૃષ્ટિ પણ કરવી નહિ.

(૫) જતાં આવતાં ઇર્યાસમિતિનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

(૬) કોઇ પણ ચીજ લેતાં મૂકતાં, કટાસણું સથારીયું પાથરતાં, યતનાપૂર્વક પૂંજવા પ્રમાર્જવાનો ઉપયોગ રાખવો.

(૭) થુંક, બળખો, લીંટ જેમ તેમ નાંખવા નહિ, પણ રૂમાલ રાખીને તેમા કાઢવા ખાસ ઉપયોગ રાખવો, તેથી પણ જીવ રક્ષા ઘણી થઈ શકે છે.

(૮) પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેવવંદન, પ્રભુપૂજન વિગેરે ક્રિયા કરતાં, ગુણણું ગણતાં,આહાર વાપરતાં, માર્ગે જતાંઆવતાં, સ્થંડિલ માત્રું કરવા જતાં બોલવું નહિ.

(૯) આયંબિલ કરતી વખતે આહાર સારો યા ખરાબ હોય તેના ઉપર રાગદ્વેષ કરવો નહિ વાપરતાં ' સુર સુર ' ' ચબ ચબ ' શબ્દ નહિ કરતાં, એઠવાડ પડે નહિ તેવી રીતે ઉપયોગ પૂર્વક જમવું.

(૧૦) ચૌદ નિયમો હંમેશ ધારવા ઉપયોગ રાખવો.

(૧૧) પાણી પીધા પછી પ્યાલો તુરત જ લોહી નાંખવો, તેમ નહિ કરવાથી બે ઘડી પછી સંમૂર્છિમ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

(૧૨) થાળી વાટકા વગેરે તમામ વાસણો નામવિનાનાં તથા વસ્ત્રો ધોયેલાં વાપરવા, સાંધેલાં ફાટેલાં ન વાપરવાં.

(૧૩) ભાણા માંડવાના પાટલાઓ ડગતા ન રહે તેનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

(૧૪) નવકારાવલી તથા પુસ્તક વિગેરે શુદ્ધ ઉંચે સ્થાનકે મૂકવાનો ઉપયોગ રાખવો. ચરવળે ભરાવી દેવાથી તથા કટાસણા ઉપર જેમ તેમ મૂકી દેવાથી આશાતના થાય છે.

(૧૫) દરેક ક્રિયા ઉભા ઉભા પ્રમાદ રહિતપણે કરવી.

શ્રી નવપદજીની ઓળીની વિધિના દિવસોનો કાર્યક્રમ.

શરૂઆત કરનારે પ્રથમ આસો માસની ઓળીથી શરૂઆત કરવી. તિથિની વધઘટ ન હોય તો આસો સુદ ૭ અગર ચૈત્ર સુદ ૭, અને વધઘટ હોય તો સુદ ૬ અગર સુદ ૮ થી શરૂ કરવી, તે સુદ ૧૫ સુધી નવ આયંબિલ કરવાં, અને સાડાચાર વર્ષ એકી સાથે નવ ઓળી અવશ્ય કરવી.

એ નવે દિવસે કરવાની સામાન્ય આવશ્યક ક્રિયાઓઃ—

(૧) એક પ્રહર અથવા ચાર ઘડી રાત્રિ બાકી હોય ત્યારે ઉઠી, મંદ સ્વરે ઉપયોગથી રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કરવું.

(૨) પદના ગુણની સંખ્યા પ્રમાણે લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરવો.

(૩) લગભગ સૂર્યોદયને વખતે પડિલેહણ કરવું.

(૪) આઠ થોયો વડે દેવવંદન કરવુ.

(૫) સિદ્ધચક્રજીના યંત્રની વાસક્ષેપ વડે પૂજા કરવી.

(૬) નવ જુદા જુદા દેરાસરે, અગર નવ પ્રતિમાજી સન્મુખ નવ ચૈત્યવંદન કરવાં.

(૭) ગુરૂવંદન કરી વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરી પચ્ચક્‌ખાણ કરવું.

(૮) નાહી, શુદ્ધ થઇ, જિનેશ્વરની સ્નાત્ર તથા અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી.*

(૯) જે પદના જેટલા ગુણ હોય, તેટલા સ્વસ્તિક કરવા. અને તેના ઉપર ફલ અને નૈવેદ્ય યથાશક્તિ ચડાવવાં

(૧૦) બપોરનું આઠ થોઇએ દેવવંદન કરવું

(૧૧) દરેક પદના ગુણો હોય તેટલી પ્રદક્ષિણા લઈ ખમાસમણાં દેવાં.

(૧૨) સ્વસ્થાનકે આવી પચ્ચક્‌ખાણ પારી આયંબીલ કરવું.

(૧૩) આયંબિલ કર્યા પછી ત્યાંજ તિવિહારનું પચ્ચક્‌ખાણ કરવું. પછી ચૈત્યવંદન કરી પાણી વાપરવું, ઠામચઉવિહારનું પચ્ચક્‌ખાણ કરનારને ચૈત્યવંદન કરવાની જરૂર નથી.

(૧૪) સાંજે–સૂર્યાસ્ત પહેલાં, પડિલેહણ કરી આઠ થોઇએ દેવવંદન કરવું.

(૧૫) દેરાસરે દર્શન કરી આરતિ મગળ દીવો કરવો

* પૂજા ભણાવી રહ્યા પછી આરતિ મંગળદીવો ઉતારી પ્રભુના ન્હવણ જળથી શાન્તિ કળશ ભણાવવો.

(૧૬) દૈવસિક પ્રતિક્રમણ કરવું.

(૧૭) જે દિવસે જે પદની આરાધના હોય તેની વીસ નવકારવાલી ગણવી.

(૧૮) રાત્રે **શ્રીપાલ રાજાનો** રાસ સાંભળવો.

(૧૯) એક પ્રહર રાત્રિ વીત્યા બાદ સંથારાપોરિસી સૂત્રની ગાથાઓ ભણવી સંથારે સુઈ રહેવું.

(૨૦) દરરોજનો વિધિ હમેશાં સૂતા પહેલાં પૂર્ણ કરી દેવો ઉપર મુજબ નવેય દિવસ ક્રિયા કરવાની છે.

દરેક દિવસની ક્રિયાની ખાસ સમજ.

વિધિઃ— પહેલો દિવસ

પદ—શ્રી અરિહંત.
જાપ—ૐ હ્રીઁ નમો અરિહંતાણં.
નવકારવાલી—વીશ.
વર્ણ—શ્વેત, એક ધાન્યનું આયંબિલ, ચોખાનું કરવું.

કાઉસગ્ગ—બાર લોગસ્સ
સ્વસ્તિક—બાર.
ખમાસમણા—બાર
પ્રદક્ષિણા—બાર

ખમાસમણનો દુહોઃ—

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાયરે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાય રે વીર૦

અરિહંત પદનાં બાર ગુણઃ—

૧ અશોકવૃક્ષપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિહંતાયનમઃ
૨ પુષ્પવૃષ્ટિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
૩ દિવ્યધ્વનિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૪ ચામરયુગ્મપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૫ સ્વર્ણસિંહાસનપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રીઅ૦
૬ ભામણ્ડલપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૭ દુન્દુભિપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૮ છત્રત્રયપ્રાતિહાર્યસંયુતાય શ્રી અરિ૦
૯ જ્ઞાનાતિશયસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૧૦ પૂજાતિશયસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૧૧ વચનાતિશયસંયુતાય શ્રીઅરિ૦
૧૨ અપાયાપગમાતિશયસંયુતાય શ્રીઅરિ૦

બીજે દિવસ.

પદ—શ્રીસિદ્ધપદ.
જાપ—ૐ હ્રીં નમો સિદ્ધાણં.
નવકારવાલી—વીસ,
વર્ણ—લાલ, એક ધાન્યનું આયંબિલ તે ઘઉંનું કરવું.

કાઉસગ્ગ—આઠ લોગસ્સ.
સ્વસ્તિક—આઠ.
ખમાસમણાં—આઠ.
પ્રદક્ષિણા—આઠ.

ખમાસમણાનો દુહો—

રૂપાતિત સ્વભાવ જે, કેવલ દંસણ-નાણીરે;
તે ધ્યાતા નિજ આત્મા, હોય સિદ્ધ ગુણ ખાણીરે—વીર૦

સિદ્ધપદના આઠ ગુણઃ—

૧ અનન્તજ્ઞાનસંયુતાય શ્રીસિદ્ધાય નમઃ
૨ અનન્તદર્શનસંયુતાય શ્રીસિ૦
૩ અવ્યાબાધગુણસંયુતાય શ્રીસિ૦
૪ અનન્તચારિત્રગુણસંયુતાય શ્રીસિ૦
૫ અક્ષયસ્થિતિગુણસંયુતાય શ્રીસિ૦
૬ અરૂપિનિરંજનગુણસંયુતાય શ્રીસિ૦
૭ અગુરૂલઘુગુણસંયુતાય શ્રીસિ૦
૮ અનન્તવીર્યગુણસંયુતાય શ્રીસિ૦

ત્રીજે દિવસ.

પદ—શ્રીઆચાર્ય.
જાપ—ૐ હ્રીં નમો આયરિયાણં.
નવકારવાલી—વીસ.
વર્ણ—પીળો એક ધાન્ય તે ચણાનું આયંબિલ.

કાઉસગ્ગ—લોગસ્સ છત્રીશ.
સ્વસ્તિક—છત્રીશ.
ખમાસમણાં—છત્રીશ.
પ્રદક્ષિણા—છત્રીશ.

ખમાસમણાનો દુહો—

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહા મંત્ર શુભ ધ્યાનીરે;
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણીરે. વીર૦

આચાર્યપદના ૩૬ ગુણઃ—

૧ પ્રતિરૂપગુણસંયુતાય શ્રીઆચાર્યાય નમઃ
૨ સૂર્યવત્તેજસ્વિગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૧૧ અવિગ્રહગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૧૨ અવિકથકગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦

૩ યુગપ્રધાનાગમસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૪ મધુરવાક્યગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૫ ગામ્ભીર્યગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૬ ધૈર્યગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૭ ઉપદેશગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૮ અપરિશ્રાવિગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૯ સૌમ્યપ્રકૃતિગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૧૦ શીલગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૧૩ અચપલગુણસંયુતાય શ્રીઆચા૦
૧૪ પ્રસન્નવદનગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૧૫ ક્ષમાગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૧૬ ઋજુગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૧૭ મૃદુગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૧૮ સર્વાઙ્ગમુક્તિગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૧૯ દ્વાદશવિધતપોગુણસંયુતાય શ્રી આ૦
૨૦ સપ્તદશવિધસંયમગુણસંયુતાય શ્રી આ૦
૨૧ સત્યવ્રતગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૨૨ શૌચગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૨૩ અકિઞ્ચનગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૨૪ બ્રહ્મચર્યગુણસંયુતાય શ્રી આચા૦
૨૫ અનિત્યભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૨૬ અશરણભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૨૭ સંસારસ્વરૂપભાવનાભાવકાય શ્રીઆચા૦
૨૮ એકત્વભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૨૯ અન્યત્વભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૦ અશુચિભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૧ આશ્રવભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૨ સંવરભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૩ નિર્જરાભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૪ લોકસ્વરૂપભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૫ બોધિદુર્લભભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦
૩૬ ધર્મદુર્લભભાવનાભાવકાય શ્રી આચા૦

ચોથો દિવસ.

પદ—શ્રી ઉપાધ્યાય.
જાપ-ૐ હ્રીંનમો ઉવજ્ઝાયાણં.
નવકારવાલી—પચીશ.
વર્ણ—લીલો, એક ધાન્યનું તે મગનું આયંબિલ.
કાઉસ્સગ્ગ—પચીશ લોગસ્સ.
સ્વસ્તિક—પચીશ.
ખમાસમણાં—પચીશ.
પ્રદક્ષિણા—પચીશ.

ખમાસમણનો દુહો—

તપ સજ્ઝાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે;
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગબંધવ જગભ્રાતા રે. વીર૦

ઉપાધ્યાય પદના ૨૫ ગુણઃ—

૧ શ્રી આચારાઙ્ગસૂત્રપઠન ગુણયુક્તાય શ્રી ઉપાધ્યાય નમઃ
૨ શ્રીસૂત્રકૃતાઙ્ગસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રીઉ૦
૩ શ્રી સ્થાનાઙ્ગસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦

૪ શ્રીસમવાયાઙ્ગસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રીઉ૦
૫ શ્રી ભગવતીસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૬ શ્રી જ્ઞાતાસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦
૭ શ્રી ઉપાસકદશાસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રીઉ૦
૮ શ્રી અન્તકૃદ્દશાસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રીઉ૦
૯ શ્રી અનુત્તરૌપપાતિકસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦
૧૦ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦
૧૧ શ્રી વિપાકસૂત્રપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦
૧૨ ઉત્પાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦
૧૩ આગ્રાયણીયપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૧૪ વીર્યપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૧૫ અસ્તિપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૧૬ જ્ઞાનપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૧૭ સત્યપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૧૮ આત્મપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૧૯ કર્મપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉ૦
૨૦ પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી ઉપા૦
૨૧ વિદ્યાપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી૦
૨૨ કલ્યાણપ્રવાદપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી૦
૨૩ પ્રાણાવાયપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી૦
૨૪ ક્રિયાવિશાલપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી૦
૨૫ લોકબિન્દુસારપૂર્વપઠનગુણયુક્તાય શ્રી૦

પાંચમો દિવસ.

પદ–શ્રી સાધુ.
જાપ–ૐ હ્રીँ નમો લોએ સવ્વસાહૂણં.
નવકારવાલી–૨૦
વર્ણ–કાળો આયંબિલ એક ધાનનું તે અડદનું.
કાઉસગ્ગ લોગસ્સ,—૨૭.
સ્વસ્તિક—૨૭.
ખમાસમણા—૨૭
પ્રદક્ષિણા–તથા—૨૭

ખમાસમણનો દુહો—

અપ્રમત્ત જે નિત રહે, નવિ હરખે નવિ શોચે રે;
સાધુ સુધા તે આતમા, શું મુંડે શું લોચે રે. વીર૦

સાધુપદના ૨૭ ગુણ:—

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણવ્રતયુક્તાય શ્રી સાધવે નમઃ ।
૨ મૃષાવાદવિરમણવ્રતયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૩ અદત્તાદાનવિરમણવ્રતયુક્તાય શ્રી સા૦
૪ મૈથુનવિરમણવ્રતયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૫ પરિગ્રહવિરમણવ્રતયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૬ રાત્રિભોજનવિરમણવ્રતયુક્તાય શ્રી સા૦
૭ પૃથ્વીકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૮ અપ્કાય રક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૯ તેજઃકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦

૧૦ વાયુકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૧ વનસ્પતિકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૨ ત્રસકાયરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૩ એકેન્દ્રિયજીવરક્ષાય શ્રી સાધવે૦
૧૪ દ્વીન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૫ ત્રીન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૬ ચતુરિન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૭ પઞ્ચેન્દ્રિયજીવરક્ષકાય શ્રી સાધવે૦
૧૮ લોભનિગ્રહકારકાય શ્રી સાધવે૦
૧૯ ક્ષમાગુણયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૨૦ શુભભાવનાભાવકાય શ્રી સાધવે૦
૨૧ પ્રતિલેખનાદિક્રિયાશુદ્ધકારકાય શ્રી સા૦
૨૨ સંયમયોગયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૨૩ મનોગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૨૪ વચનગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૨૫ કાયગુપ્તિયુક્તાય શ્રી સાધવે૦
૨૬ શીતાદિદ્વાવિંશતિપરિસહસહન-
તત્પરાય શ્રી૦
૨૭ મરણાન્તઉપસર્ગસહનતત્પરાય શ્રી
સાધવે નમઃ

છઠ્ઠો દિવસ.

પદ–શ્રી દર્શન.
જાપ–ૐ હ્રીં નમો દંસણુસ્સ.
નવકારવાલી–વીસ.
વર્ણ–સફેદ.
આયંબિલ એક ધાન–તે ચોખાનું.
કાઉસ્સગ્ગ, લોગસ્સ–૬૭.
સ્વસ્તિક–૬૭.
ખમાસમણાં–૬૭.
પ્રદક્ષિણા–૬૭

ખમાસમણનો દુહો—

શમ–સંવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવે રે;
દર્શન તેહીજ આતમા, શું હોય નામ ધરાવે રે. વીર૦

દર્શનપદના ૬૭ ગુણ;—

૧ પરમાર્થસંસ્તવરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૨ પરમાર્થજ્ઞાતૃસેવનરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૩ વ્યાપન્નદર્શનવર્જનરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૪ કુદર્શનવર્જનરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૫ શુશ્રૂષારૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૬ ધર્મરાગરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૭ વૈયાવૃત્ત્યરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમ.
૮ અર્હદ્વિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૯ સિદ્ધવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૦ ચૈત્યવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૧ શ્રુતવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૨ ધર્મવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૩ સાધુવર્ગવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૪ આચાર્યવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૫ ઉપાધ્યાયવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૬ પ્રવચનવિનયરૂપશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ

૧૭ દર્શનવિનયરૂપ શ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૧૮ "સંસારે શ્રી જિનઃસારઃ" ઇતિ ચિન્તરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ
૧૯ "સંસારે શ્રી જિનમતંસારમ્" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદ્દર્શ૦
૨૦ "સંસારેજિનમતસ્થિત શ્રી સાધ્વાદિ સારમ્" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ
૨૧ શઙ્કાદૂષણરહિતાયશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૨૨ કાઙ્ક્ષાદૂષણરહિતાયશ્રીસદ્દર્શનાયનમઃ
૨૩ વિચિકિત્સાદૂષણરહિતાય શ્રી સ૦
૨૪ કુદષ્ટિપ્રશંસાદૂષણરહિતાય શ્રી સ૦
૨૫ તત્પરિચયદૂષણરહિતાય શ્રી સ૦
૨૬ પ્રવચનપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૨૭ ધર્મકથાપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૨૮ વાદિપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૨૯ નૈમિત્તિકપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૩૦ તપસ્વીપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૩૧ પ્રજ્ઞપ્ત્યાદિવિદ્યાભૃતપ્રભાવકરૂપશ્રી સ૦
૩૨ ચૂર્ણાઞ્જનાદિસિદ્ધપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૩૩ કવિપ્રભાવકરૂપ શ્રી સ૦
૩૪ જિનશાસને કૌશલ્યભૂષણરૂપ શ્રી સ૦
૩૫ પ્રભાવનાભૂષણરૂપ શ્રી સ૦
૩૬ તીર્થસેવાભૂષણરૂપ શ્રી સ૦
૩૭ ધૈર્યભૂષણરૂપ શ્રી સ૦
૩૮ જિનશાસને ભક્તિભૂષણરૂપ શ્રી સ૦
૩૯ ઉપશમગુણરૂપ શ્રી સ૦
૪૦ સંવેગગુણરૂપ શ્રી સ૦
૪૧ નિર્વેદગુણરૂપ શ્રી સ૦
૪૨ અનુકમ્પાગુણરૂપ શ્રી સ.
૪૩ આસ્તિક્યગુણરૂપ શ્રી સ૦
૪૪ પરતીર્થિકાદિવંદનવર્જનરૂપ શ્રી સ૦
૪૫ પરતીર્થિકાદિનમસ્કારવર્જનરૂપ શ્રી સ૦
૪૬ પરતીર્થિકાદિઆલાપવર્જનરૂપ શ્રી સ૦
૪૭ પરતીર્થિકાદિસંલાપવર્જનરૂપ શ્રી સ૦
૪૮ પરતીર્થિકાદિઅશનાદિદાનવર્જનરૂપ શ્રી સ૦
૪૯ પરતીર્થિકાદિગન્ધપુષ્પાદિપ્રેષણવર્જનરૂપ શ્રી સ૦
૫૦ રાજાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦
૫૧ ગણાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦
૫૨ બલાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦
૫૩ સુરાભિયોગાકારયુક્ત શ્રી સ૦
૫૪ કાન્તારવૃત્ત્યાકારયુક્ત શ્રી સ૦
૫૫ ગુરુનિગ્રહાકારયુક્ત શ્રી સ૦
૫૬ "સમ્યક્ત્વં ચારિત્ર ધર્મસ્ય મૂલમ્" ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦
૫૭ "સમ્યક્ત્વં ધર્મપુરસ્ય દ્વારમ્" ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦
૫૮ "સમ્યક્ત્વં ધર્મસ્ય પ્રતિષ્ઠાનમ્" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦
૫૯ "સમ્યક્ત્વં ધર્મસ્યાધારઃ" ઇતિ ચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦
૬૦ "સમ્યક્ત્વં ધર્મસ્ય ભાજનમ્" ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦
૬૧ "સમ્યક્ત્વં ધર્મસ્ય નિધિસન્નિભમ્" ઇતિચિન્તનરૂપ શ્રી સ૦
૬૨ "અસ્તિ જીવઃ" ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સ૦
૬૩ "સ ચ જીવો નિત્યઃ" ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સ૦
૬૪ "સ ચ જીવઃ કર્મ્માણિ કરોતિ" ઇતિશ્રદ્ધાસ્થાનયુક્ત શ્રી સ૦
૬૫ "સ ચ જીવઃ સ્વકૃતકર્મ્માણિ વેદયતિ" ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સ૦
૬૬ "જીવસ્યાસ્તિ નિર્વાણમ્" ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સદ્દર્શના૦
૬૭ "અસ્તિ મોક્ષોપાયઃ" ઇતિશ્રદ્ધાનસ્થાનયુક્ત શ્રી સદ્દર્શનાય નમઃ

સાતમો દિવસ.

પદ-શ્રી જ્ઞાન.
જાપ-ૐ હ્રીં નમો નાણસ્સ.
નવકારવાલી-વીસ.
વર્ણ-સફેદ આયંબિલ એક ધાનનું તે ચોખાનું.
કાઉસગ્ગ, લોગસ્સ-૫૧.
સ્વસ્તિક-૫૧.
ખમાસમણાં-૫૧.
પ્રદક્ષિણા-૫૧

ખમાસમણાનો દુહો:—

જ્ઞાનાવરણીય જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે;
તો હુએ એહીજ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે. વીર૦

જ્ઞાનપદના ૫૧ ગુણ:—

૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય વ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૨ રસનેન્દ્રિયવ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયવ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૪ શ્રોત્રેન્દ્રિયવ્યગ્જનાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૫ સ્પર્શનેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહણુતિજ્ઞાનાય નમ:
૬ રસનેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૭ ઘ્રાણેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૮ ચક્ષુરિન્દ્રિય અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાયનમ:
૯ શ્રોત્રેન્દ્રિય-અર્થાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૦ માનસાથાવગ્રહમતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૨ રસનેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૪ ચક્ષુરિન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય-ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૬ મન ઈહામતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૭ સ્પર્શન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૮ રસનેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ:
૧૯ ઘ્રાણેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૦ ચક્ષુરિન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય-અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૨ મન અપાયમતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૩ સ્પર્શનેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૪ રસનેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૫ ઘ્રાણેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૬ ચક્ષુરિન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૭ શ્રોત્રેન્દ્રિય-ધારણામતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૮ મનોધારણામતિજ્ઞાનાય નમ:
૨૯ અક્ષરશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:
૩૦ અનક્ષરશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:
૩૧ સંજ્ઞિશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:
૩૨ અસંજ્ઞિશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:
૩૩ સમ્યક્શ્રુતજ્ઞાનાય નમ:
૩૪ મિથ્યાશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:
૩૫ સાદિશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:

૩૬ અનાદિશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૪૪ અનનુગામિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ:
૩૭ સપર્યવસિતશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૪૫ વર્ધમાન–અવધિજ્ઞાનાય નમ:
૩૮ અપર્યવસિતશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૪૬ હીયમાન અવધિજ્ઞાનાય નમ:
૩૯ ગમિકશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૪૭ પ્રતિપાતિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ:
૪૦ અગમિકશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૪૮ અપ્રતિપાતિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ:
૪૧ અઙ્ગપ્રવિષ્ટશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૪૯ ઋજુમતિમન:પર્વજ્ઞાય નમ:
૪૨ અનઙ્ગપ્રવિષ્ટશ્રુતજ્ઞાનાય નમ:	૫૦ વિપુલમતિમન:પર્યવજ્ઞાનય નમ:
૪૩ અનુગામિ–અવધિજ્ઞાનાય નમ:	૫૧ લોકાલોકપ્રકાશકકેવલજ્ઞાનાય નમ:

આઠમો દિવસ.

પદ–શ્રી ચારીત્ર.	કાઉસગ્ગ લોગસ્સ–૭૦
જાપ–ૐ હ્રીઁ નમો ચારિત્તસ્સ.	**સ્વસ્તિક**–૭૦.
નવકારવાલી–વીશ.	**ખમાસમણાં**–૭૦
વર્ણ–સફેદ આયંબિલ એક ધાન્ય ચોખાનું.	**પ્રદક્ષિણા**–૭૦

ખમાસમણાનો દુહો:—

જાણ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાં રમતો રે;
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહ વને નવી ભમતો રે. વીર૦

ચારિત્રપદના ૭૦ ગુણ—

૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપચારિત્રાય નમ:	૧૩ શૌચધર્મરૂપચારિ૦
૨ મૃષાવાદવિરમણરૂપચારિત્રાય નમ:	૧૪ અકિઞ્ચનધર્મરૂપચારિ૦
૩ અદત્તાદાનવિરમણરૂપચારિત્રાય નમ:	૧૫ બ્રહ્મચર્યધર્મરૂપચારિ૦
૪ મૈથુનવિરમણરૂપચારિ૦	૧૬ પૃથિવીરક્ષાસંયમચારિ૦
૫ પરિગ્રહવિરમણરૂપચારિ૦	૧૭ ઉદકરક્ષાસંયમચારિ૦
૬ ક્ષમાધર્મરૂપચારિત્રાય નમ:	૧૮ તેજોરક્ષાસંયમચારિ૦
૭ આર્જવધર્મરૂપચારિ૦	૧૯ વાયુરક્ષાસંયમચારિ૦
૮ મૃદુતાધર્મરૂપચારિ૦	૨૦ વનસ્પતિરક્ષાસંયમચારિ૦
૯ મુક્તિધર્મરૂપચારિ૦	૨૧ દ્વીન્દ્રિયરક્ષાસંયમચારિ૦
૧૦ તપોધર્મરૂપચારિ૦	૨૨ ત્રીન્દ્રિયરક્ષાસંયમચારિ૦
૧૧ સંયમધર્મરૂપચારિ૦	૨૩ ચતુરિન્દ્રિયરક્ષાસંયમચારિ૦
૧૨ સત્યધર્મરૂપચારિ૦	૨૪ પઞ્ચેન્દ્રિયરક્ષાસંયમચારિ૦

૨૫ અજીવરક્ષાસંયમચારિ૦
૨૬ પ્રેક્ષાસંયમચારિ૦
૨૭ ઉપેક્ષાસંયમચારિ૦
૨૮ અતિરિક્તવસ્ત્રભકતાદિપરિસ્થાપનત્યાગરૂપસંયમચારિ૦
૨૯ પ્રમાર્જનરૂપસંયમચારિ૦
૩૦ મનઃસંયમચારિ૦
૩૧ વાક્સંયમચારિ૦
૩૨ કાયસંયમચારિ૦
૩૩ આચાર્યવૈયાવૃત્યરૂપસંયમચારિ
૩૪ ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્યરૂપસંયમચારિ૦
૩૫ તપસ્વિવૈયાવૃત્યરૂપસંયમચારિ૦
૩૬ લઘુશિષ્યાદિવૈયાવૃત્યરૂપચારિ૦
૩૭ ગ્લાનસાધુવૈયાવૃત્યરૂપચારિ૦
૩૮ સાધુવૈયાવૃત્યરૂપચારિ૦
૩૯ શ્રમણોપાસકવૈયાવૃત્યરૂપચારિ૦
૪૦ સઙ્ઘવૈયાવૃત્યરૂપચારિ૦
૪૧ કુલવૈયાવૃત્યરૂપચારિ૦
૪૨ ગણવૈયવૃત્યરૂપચારિ૦
૪૩ પશુપણ્ડગાદિરહિત વસતિવસનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ૦
૪૪ સ્ત્રીહાસ્યાદિવિકથાવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ
૪૫ સ્ત્રી-આસનવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ૦
૪૬ સ્ત્રીઅઙ્ગોપાઙ્ગનિરીક્ષણવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ૦
૪૭ કુડયન્તરસ્થિતસ્ત્રીહાવભાવશ્રવણવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ૦
૪૮ પૂર્વસ્ત્રીસંભોગચિન્તનવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચા
૪૯ અતિસરસઆહારવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ,
૫૦ અતિઆહારકરણવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ૦
૫૧ અઙ્ગવિભૂષાવર્જનબ્રહ્મગુપ્તિચારિ૦
૫૨ અનશનતપોરૂપચારિ૦
૫૩ ઔનોદર્યતપોરૂપચારિ૦
૫૪ વૃત્તિસંક્ષેપતપોરૂપચારિ૦
૫૫ રસત્યાગતપોરૂપચારિ૦
૫૬ કાયકલેશતપોરૂપચારિ૦
૫૭ સંલેષણાતપોરૂપચારિ૦
૫૮ પાયશ્ચિત્તતપોરૂપચારિ૦
૫૯ વિનયતપોરૂપચારિ૦
૬૦ વૈયાવૃત્યતપોરૂપચારિ૦
૬૧ સ્વાધ્યાયતપોરૂપચારિ૦
૬૨ ધ્યાનતપોરૂપચારિ૦
૬૩ કાયોત્સર્ગતપોરૂપચારિ૦
૬૪ અનન્તજ્ઞાનસંયુકતચારિ૦
૬૫ અનન્તદર્શનસંયુકતચારિ૦
૬૬ અનન્તચારિત્રસંયુકતચારિ૦
૬૭ ક્રોધનિગ્રહકરણચારિ૦
૬૮ માનનિગ્રહકરણચારિ૦
૬૯ માયાનિગ્રહકરણચારિ૦
૭૦ લોભનિગ્રહકરણચારિ૦

નવમો દિવસ

૫૬—શ્રીતપ
જાપ—ૐ હ્રીં નમો તવસ્સ.
નવકારવાલી—વીશ
વર્ણ—સફેદ. આયંબિલ એક ધાનનું. તે ચોખાનું

કાઉસગ્ગ લોગસ્સ.—૫૦
સ્વસ્તિક—૫૦
ખમાસમણાં—૫૦
પ્રદક્ષિણા—૫૦

ખમાસમણાનો દુહો:—

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા યોગે રે,
તપ તે એહીજ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગેરે;
વીર જિણેસર ઉપદીશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઇરે,
આતમ ધ્યાને આતમા, રિદ્ધિ મળે સવી આઇરે—વીર૦

તપ પદના ૫૦ ગુણ:—

૧ યાવયત્કથિક તપસે નમ:
૨ ઇત્વરકથિક તપસે નમ:
૩ બાહ્ય–ઔનોદર્ય તપસે નમ:
૪ અભ્યન્તર–ઔનોદર્ય તપસે નમ:
૫ દ્રવ્યત:–વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
૬ ક્ષેત્રત:–વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
૭ કાલત:–વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
૮ ભાવત:–વૃત્તિસંક્ષેપ તપસે નમ:
૯ કાયક્લેશ તપસે નમ:
૧૦ રસત્યાગ તપસે નમ:
૧૧ ઇન્દ્રિય–કષાય–યોગવિષયકસંલીનતા-તપસે નમ:
૧૨ સ્ત્રી–પશુ–પણ્ડકાદિવર્જિતસ્થાનાવસ્થિત તપસે નમ:
૧૩ આલોચનપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૧૪ પ્રતિક્રમણપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૧૫ મિશ્રપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૧૬ વિવેકપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૧૭ કાયોત્સર્ગપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૧૮ તપ:પ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૧૯ છેદપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૨૦ મૂલપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૨૧ અનવસ્થિતપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૨૨ પારાઞ્ચિતપ્રાયશ્ચિત્ત તપસે નમ:
૨૩ જ્ઞાનવિનયરૂપ તપસે નમ:
૨૪ દર્શનવિનયરૂપ તપસે નમ:
૨૫ ચારિત્રવિનયરૂપ તપસે નમ:
૨૬ મનોવિનયરૂપ તપસે નમ:
૨૭ વચનવિનયરૂપ તપસે નમ:
૨૮ કાયવિનયરૂપ તપસે નમ:
૨૯ ઉપચારવિનયરૂપ તપસે નમ:
૩૦ આચાર્યવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
૩૧ ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
૩૨ સાધુવૈયાવૃત્યતપસે નમ:
૩૩ તપસ્વિવૈયાવૃત્યતપસે નમ:
૩૪ લઘુશિષ્યાદિવૈયાવૃત્યતપસે નમ:
૩૫ ગ્લાનસાધુવૈયાવૃત્યતપસે નમ:
૩૬ શ્રમણોપાસકવૈયાવૃત્યતપસે નમ:
૩૭ સઙ્ઘવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
૩૮ કુલવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
૩૯ ગણવૈયાવૃત્ય તપસે નમ:
૪૦ વાચના તપસે નમ:
૪૧ પૃચ્છના તપસે નમ:
૪૨ પરાવર્ત્તના તપસે નમ:
૪૩ અનુપ્રેક્ષા તપસે નમ:
૪૪ ધર્મકથા તપસે નમ:

૪૫ આર્ત્તધ્યાનનિવૃત્તિ તપસે નમઃ	૪૮ શુક્લધ્યાનચિન્તન તપસે નમઃ
૪૬ રૌદ્રધ્યાનનિવૃત્તિ તપસે નમઃ	૪૯ બાહ્યકાયોત્સર્ગ તપસે નમઃ
૪૭ ધર્મધ્યાનચિન્તન તપસે નમઃ	૫૦ અભ્યન્તરકાયોત્સર્ગ તપસે નમઃ

છેલ્લે દિવસે વિશેષમાં નવપદજી મહારાજની વિસ્તારથી પૂજા ભણાવવી, તથા ફળ-ફૂલ નૈવેદ્ય વગેરે વિશેષ ચઢાવવાં. નવપદ મંડલની રચના કરવી. રાત્રિ જાગરણ કરવું. શ્રીપાલરાજાનો રાસ પૂર્ણ કરવો.

નવપદ મંડળની રચનાનો વિધિ

શાલિ [ચોખા] પ્રમુખ પાંચ વર્ણના ધાન્ય એકઠા કરી સિદ્ધચક્રના મંડળની રચના કરવી. અરિહંતાદિક નવેય પદોને વિષે શ્રીફળના ગોળાઓ મૂકવા. બીજોરા, ખારેક, દાડમ, નારંગી, સોપારી ઇત્યાદિ ફળ ગોઠવીને મૂકવા. નવ ગ્રહ અને દશ દિક્પાળની રચના કરવી. મંડળ જેમ બને તેમ સુશોભિત થાય તેવી રીતે સોના રૂપાના વરખથી તથા ધ્વજાઓ વિગેરેથી શણગારી આકર્ષક બનાવવું. રચનાની વિશેષ ગોઠવણ તેના જાણકાર પાસેથી શીખી લેવી.

પારણાના દિવસનો વિધિ.

પારણાને દિવસે ઓછામાં ઓછું બેયાસણાનું પચ્ચક્ખાણ કરવું. હમેશ મુજબ પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેવવંદન, વાસક્ષેપપૂજા, ગુરૂવંદન ઈત્યાદિક કરી નાહી, શુદ્ધ થઈ, સ્નાત્ર તથા સત્તરભેદી પૂજા ભણાવવી. તે દિવસે કાઉસગ્ગ, સ્વસ્તિક, પ્રદક્ષિણા નવ નવ કરવા, તથા ખમાસમણાં નવ નવ દેવા. **ૐ હ્રીં શ્રી વિમલેશ્વરચક્રેશ્વરીપૂજિતાય શ્રી સિદ્ધચક્રાય નમઃ** એ પદની વીસ નવકારવાળી ગણવી.

કાઉસગ્ગ કરવાનો વિધિ.

ખમાસમણા દઈ " ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ (જે દિવસે જે પદ હોય તે પદ) આરાધનાર્થં કાઉસગ્ગ કરૂં ? ઇચ્છં " કહી " **વન્દણવત્તિઆએ૦ અન્નત્થ૦** " કહી, [જેટલા લોગસ્સનો હોય તેટલાનો] કાઉસગ્ગ કરવો. કાઉસગ્ગ પારી ને પ્રગટ રીતે એક **લોગસ્સ** કહેવો.

પડિલેહણનો વિધિ.

ખમાસમણ દેઈ, ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, "ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવાન્ પડિલેહણ કરૂં? ઇચ્છં" કહી, ક્રિયામાં વપરાતા સર્વે ઉપકરણોની પ્રતિલેખના કરવી. પછી ઇરિયાવહિય પડિક્કમી કાજો લેવો. કાજો જોઈ સામાયિકમાં હોઇએ તો ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, "અણુજાણહ જસ્સગ્ગો" કહી, ત્રણ વખત "વોસિરે" કહી, યોગ્ય સ્થાનકે પરઠવવો.

દેવવંદનનો વિધિ.

પ્રથમ-ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, ઉત્તરાસંગ નાખી **ચૈત્યવંદન** કરવું. **નમુત્થુણં** સુધી કહી, **જયવિયરાય** અડધા કહેવા.

પછી **ખમાસમણ** દેઇ ચૈત્યવંદનનો આદેશ માગી **ચૈત્યવંદન** બોલવું. **નમુત્થુણં** સુધી કહી, ઉભા થઈ "**અરિહંત ચેઇયાણં૦ વંદણવત્તિ૦ અન્નત્થ૦**" કહી એક **નવકારનો** કાઉસગ્ગ કરવો, પારી, **નમોઽર્હત્સિદ્ધા૦** કહી, પહેલી **થોય** કહેવી પછી "**લોગસ્સ૦ વંદણ૦ અન્નત્થ૦**" કહી, એક **નવકારનો** કાઉસગ્ગ પારી, બીજી **થોય** કહેવી. તે પ્રમાણે **પુખ્ખરવર૦** અને **સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં૦** કહી અનુક્રમે ત્રીજી ને ચોથી **થોય** બોલવી છેલ્લી થોય વખતે ફરી "**નમોઽર્હત્૦**" બોલવું અને "**વંદણવત્તિ૦**" ને બદલે **વેયાવચ્ચગરાણં૦** "કહેવું

પછી **નમુત્થુણં** કહી પ્રથમની વિધિ પ્રમાણે બીજી ચાર થોયો કહી **નમુત્થુણં જાવંતિ ચેઇયાઇં. જાવંત કેવિસાહુ૦** કહી, સ્તવન બોલવું. પછી **જયવિયરાય** અરધા કહેવા.

ફરી **ખમાસમણ** દેઇ ત્રીજું **ચૈત્યવંદન નમુત્થુણં** સુધી કરવું. પછી **જયવિયરાય** આખા કહેવા. સવારના દેવવંદન પછી **ખમાસમણ** દેઇ, **ઈચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! સજ્ઝાય કરૂં ? ઈચ્છં** કહી એક **નવકાર** બોલી **મન્હ જિણાણંની** સજ્ઝાય કહેવી મધ્યાહ્ન તથા સાંજના દેવવંદનમાં સજ્ઝાય કહેવાની જરૂર નથી.

પચ્ચક્ખાણ પારવાનો વિધિ.

ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, જગચિંતામણિનું ચૈત્યવંદન૦ નમુત્થુણં૦ જાવંતિ ચેઈયાઈં૦ જાવંત કેવિસાહૂ૦ નમોઽર્હત્૦ ઉવસગ્ગહરં૦ યાવત્ જયવિયરાય૦ પૂરા-પર્યંત કરવું.

પછી સજ્ઝાયનો આદેશ માગી, નવકાર ગણી, મન્હજિણાણંની સજ્ઝાય કહેવી પછી ખમાસમણ દઇ "ઇચ્છા૦ કહી મુહપત્તિ પડિલેહવી.

પછી ખમાસમણ દઈ "ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ પચ્ચક્ખાણ પારૂં ?" "યથાશક્તિ" ખમા૦ ઇચ્છા૦ પચ્ચક્ખાણ પાર્યું." "તહત્તિ" કહી, મુઠીવાળી જમણો હાથ ચરવળા ઉપર સ્થાપી, એક નવકારગણી.

"ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કારસહિય પોરિસી, સાઢ પોરિસી, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમડ્ઢ મુટ્ઠિસહિયં પચ્ચક્ખાણ કર્યું, ચોવિહાર, આયંબિલ, એકાસણું, પચ્ચક્ખાણ કર્યું તિવિહાર, પચ્ચક્ખાણં ફાસિયં, પાલિયં, સોહિયં, તીરિયં, કીટ્ટિયં, આરાહિયં, જંચ ન આરાહિયં તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં.

આ પ્રમાણે પાઠ બોલી એક નવકાર ગણી પચ્ચક્ખાણ પારવું.

જમ્યા પછી ચૈત્યવંદન કરવાનો વિધિ.

ખમાસસમણ દેઈ ઇરિયાવહિયં પડિક્કમી, ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ ભગવન્ ! ચૈત્યવંદન કરૂં ? ઇચ્છં કહી જગચિન્તામણિનું ચૈત્યવંદન જયવિયરાય પર્યંત કરવું. દેરાસરે કરે તો અરિહંત ચેઇયાણં વંદણ૦ અન્નત્થ૦ કહી, એક નવકારનો કાઉસગ્ગ કરી, પારી થોય કહેવી.

મન્હજિણાણંની સજ્ઝાય.

મન્હ જિણાણં આણં, મિચ્છં પરિહરહ, ધરહ સમ્મત્તં,
છવ્વિહ-આવસ્સયંમિ, ઉજ્જુત્તો હોઈ પઇદિવસં ॥ ૧ ॥
પવ્વેસુ પોસહવયં, દાણં, સીલં તવો અ, ભાવો અ,
સજ્ઝાય-નમુક્કારો, પરોવયારો અ, જયણા અ ॥ ૨ ॥

જિણપૂઆ, જિણથુણણં, ગુરુથુઅ, સાહમ્મિઆણ વચ્છલ્લં,
વવહારસ્સ ય સુદ્ધી, રહજત્તા તિત્થજત્તા ય ॥ ૩ ॥

ઉવસમ-વિવેગ-સંવર,-ભાસાસમઇ-છજીવકરુણા ય,
ધમ્મિઅજણસંસગ્ગો, કરણદમો, ચરણપરિણામો ॥ ૪ ॥

સંઘોવરિ બહુમાણો, પુત્થયલિહણં, પભાવણા તિત્થે,
સડ્ઢાણ કિચ્ચમેઅં, નિચ્ચં સુગુરુવએસેણં ॥ ૫ ॥

સંથારા પોરિસી સૂત્ર.

નિસીહિ નિસીહિ નિસીહિ, નમો ખમાસમણાણં ગોયમાઇણં મહામુણીણં. અણુજાણહ જિટ્ઠિ(ટ્ઠ)જ્જ્ત ! અણુજાણહ પરમગુરૂ ! ગુરુગુણરયણેહિં મંડિય-સરીરા ! બહુપડિપુન્ના પોરિસિ, રાઇયસંથારએ ઠામિ. ૧

અણુજાણહ સંથારં, બાહુવહાણેણ વામપાસેણં,
કુક્કુડિપાયપસારણ, અતરંત પમજ્જએ ભૂમિ ૨

સંકોઇઅ સંડાસા, ઉવ્વટ્ટંતે અ કાયપડિલેહા,
દવ્વાઇઉવઓગં, ઊસાસનીરુંભણાલોએ. ૩

જઇ મે હુજ્જ પમાઓ, ઇમસ્સ દેહસ્સિમાઇ રયણીએ,
આહારમુવહિદેહં, સવ્વં તિવિહેણ વોસિરિઅં ૪

ચત્તારિ મંગલં-અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં, સાહૂ મંગલં, કેવલિપન્નત્તો ધમ્મો મંગલં, ૫

ચત્તારિ લોગુત્તમા-અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા, સાહૂ લોગુત્તમા, કેવલિપન્નત્તો ધમ્મો લોગુત્તમો. ૬

ચત્તારિ સરણં પવજ્જામિ-અરિહંતે સરણં પવજ્જામિ, સિદ્ધે સરણં પવજ્જામિ, સાહૂ સરણં પવજ્જામિ, કેવલિપન્નત્તં ધમ્મં સરણં પવજ્જામિ. ૭

પાણાઇવાયમલિઅં, ચોરિક્કં, મેહૂણં, દવિણમુચ્છં,
કોહં, માણં, માયં, લોભં પિજ્જં, તહા, દોસં. ૮

કલહં, અબ્ભક્ખાણં, પેસુન્નં, રઇઅરઇસમાઉત્તં,
પરપરિવાયં, માયા-મોસં, મિચ્છત્તસલ્લં ચ. ૯

વોસિરિસુ ઇમાઈં મુખ્ખમગ્ગસંસગ્ગવિગ્ઘભૂઆઈં,
દુગ્ગઇનિબંધણાઈં, અટ્ઠારસ પાવઠાણાઇં. ૧૦

" એગોહં, નત્થિ મે કોઇ, નાહમન્નસ્સ કસ્સઇ "
એવં અદીણમણસો, અપ્પાણમણુસાસઇ. ૧૧

" એગો મે સાસઓ અપ્પા, નાણદંસણસંજુઓ
સેસા મે બાહિરા ભાવા, સવ્વે સંજોગલખ્ખણા. ૧૨

સંજોગમૂલા જીવેણ, પત્તા દુક્ખપરંપરા,
તમ્હા સંજોગસંબંધ, સવ્વં તિવિહેણ વોસિરિઅં. ૧૩

અરિહંતો મહ દેવો, જાવજ્જીવં સુસાહુણો ગુરૂણો,
જિણપણ્ણત્તં તત્તં, ઇઅ સમ્મત્તં મએ ગહિઅં. ૧૪

ખમિઅ, ખમાવિઅ, મઇ ખમિઅ સવ્વહ જીવનિકાય,
સિદ્ધહ સાખ આલોયણહ, મુજ્ઝહ વઇર ન ભાવ. ૧૫

સવ્વે જીવા કમ્મવસ, ચઉદહરાજ ભમંત,
તે મે સવ્વ ખમાવિઆ, મુજ્ઝવિ તેહ ખમંત. ૧૬

જં જં મણેણ બદ્ધં, જં જં વાએણ ભાસિયં પાવં,
જં જં કાએણ કયં, મિચ્છામિ દુક્કડં તસ્સ. ૧૭

આયંબિલનું પચ્ચખ્ખાણ.

ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કારસહિયં પોરિસી સાઢપોરિસી, સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમઙ્ઢ, અવઙ્ઢ, મુટ્ઠિસહિયં પચ્ચક્ખાઇ, ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવ્વિહંપિ આહારં અસણં પાણં ખાઇમં સાઇમં અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પચ્છન્નકાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, આયંબિલં પચ્ચક્ખાઇ, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, લેવાલેવેણં, ગિહત્થસંસટ્ઠેણં, ઉક્ખિત્તવિવેગેણં, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં. એગાસણં પચ્ચક્ખાઇ *તિવિહંપિ આહારં-અસણં ખાઇમં સાઇમં અન્નત્થણાભોગેણં,

---

* શામ ચઉવિહાર કરવો હોય તો—

" એગાસણં ચઉવ્વિહંપિ આહારં અસણં પાણં ખાઇમં સાઇમં " એ પ્રમાણે બોલવું.

સહસાગારેણં, સાગારિયાગારેણં, આઉંટણપસારેણં, ગુરૂઅબ્ભુટ્ઠાણેણં, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં. પાણસ્સ લેવેણ વા અલેવેણ વા અચ્છેણ વા બહુલેવેણ વા સસિત્થેણ વા અસિત્થેણ વા વોસિરઇ.

આયંબિલ કરી મુખશુદ્ધિ કર્યા પછી ઉઠતાં તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણ.

દિવસચરિમં પચ્ચક્ખાઇ, તિવિહંપિ આહારં અસણં ખાઇમં સાઇમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં વોસિરઇ.

પારણાને દિવસે એકાસણા બીયાસણાનું પચ્ચક્ખાણ.

ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કારસહિયં પોરિસી, સાઢપોરિસી, મુટ્ઠિસહિયં પચ્ચક્ખાઇ, ઉગ્ગએ સૂરે ચઉવ્વિહંપિ આહારં અસણં પાણં ખાઇમં સાઇમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, પચ્છન્નકાલેણં દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વિગઇઓ પચ્ચક્ખાઇ, અન્નત્થણાભોગેણં સહસાગારેણલેવાલેવેણં, ગિહત્થસંસટ્ઠેણં, ઉક્ખિત્તવિવેગેણં, પડુચ્ચમક્ખિયેણં, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં. *એગાસણં, બિયાસણં, પચ્ચક્ખાઇ, તિવિહંપિ આહારં, અસણં ખાઇમં સાઇમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસાગારેણં, સાગારિયાગારેણં, આઉંટણપસારેણં, ગુરુઅબ્ભુટ્ઠાણેણં, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણં, પાણસ્સ લેવેણ વા અલેવેણ વા અચ્છેણ વા બહુલેવેણ વા સસિત્થેણ વા અસિત્થેણ વા વોસિરઇ.

શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ચૈત્યવંદન, સ્તવનો અને સ્તુતિઓ.

—∞—

નવપદ ચૈત્યવંદનો.

(૧)

જો ધુરિ સિરિઅરિહંતમૂલદઢપીઠપઇટ્ઠિઓ,
સિદ્ધ–સૂરિ–ઉવજ્ઝાય–સાહુચિહુંસાહગરિટ્ઠિઓ,
દંસણ–નાણ–ચરિત્તતવહિ પડિસાહાસુન્દરો,
તત્તક્ખરસરવગ્ગલદ્ધિગુરુપયદલદુંબરો,
દિસિપાલજક્ખજક્ખિણીપમુહસુરકુસુમેહિં અલંકિઓ,
સો સિદ્ધચક્કગુરુકપ્પતરુ અમ્હ મનવંછિયફલં દિઓ. ૧

(૨)

સકલ મંગળ પરમ કમળા, કેલિ મંજુલ મંદિરં;
ભવકોટિ સંચિત પાપનાશન, નમો નવપદ જયકરં. ૧

અરિહંત સિદ્ધ સૂરિશ વાચક, સાધુ દર્શન સુખકરં,
વર જ્ઞાન પદ ચારિત્ર તપ એ, નમો નવપદ જયકરં. ૨

શ્રીપાળ રાજા શરીર સાજા, સેવતા નવપદ વરં;
જગમાંહિ ગાજા કીર્તિ ભાજા, નમો નવપદ જયકરં. ૩

શ્રી સિદ્ધચક્ર પસાય સંકટ, આપદા નાસે સવે;
વળી વિસ્તરે સુખ મનોવાંછિત, નમો નવપદ જયકરં. ૪

---

* જો બિયાસણું જ કરવું હોય તો ' એગાસણું ' બોલવું નહિ, અને એકાસણું કરવું હોય તો ' બિયાસણું ' બોલવું નહિ.

આંબિલ નવદિન દેવવંદન, ત્રણ ટંક નિરંતરં;
બે વાર પડિકમણાં પલેવણ, નમો નવપદ જયકરં. ૫
ત્રણ કાળ ભાવે પૂજીએ ભવતારકં તીર્થંકરં;
તિમ ગુણણું હોય હજાર ગણીએ, નમો નવપદ જયકરં. ૬
વિધિ સહિત મન વચન કાયા, વશ કરી આરાધીએ;
તપ વર્ષ સાડાચાર નવ પદ, શુદ્ધ સાધન સાધીએ. ૭
ગદ કષ્ટ ચૂરે શર્મ પૂરે, યક્ષ વિમલેશ્વરવરં;
શ્રી સિદ્ધચક્ર પ્રતાપ જાણી, વિજય વિલસે સુખભરં. ૮

(૩)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધતાં સુખ સંપત્તિ લહીએ,
સુરતરુને સુરમણિથકી અધિકજ મહિમા કહીએ. ૧
અષ્ટ કર્મહાણિ કરી, શિવમંદિર રહીએ;
વિધિ શું નવ પદ ધ્યાનથી પાતિક સવિ દહીએ. ૨
સિદ્ધચક્ર જે સેવશે, એકમના નર નાર;
મનવાંછિત ફળ પામશે, તે સવિ ત્રિભુવન મોઝાર. ૩
અંગ દેશ ચંપા પુરી, તસ કેરો ભૂપાલ,
મયણા સાથે તપ તપે, તે કુંવર શ્રીપાલ. ૪
સિદ્ધચક્રજીના ન્હવણ થકી, જસ નાઠા રોગ;
તત્ક્ષણ ત્યાંથી તે લહે, સિવસુખ સંજોગ. ૫
સાતસે કોઢી હોતા, હુવા નિરોગી જેહ;
સોવન વાને ઝળહળે, જેહની નિરુપમદેહ. ૬
તેણે કારણ તમે ભવિજનો, પ્રહ ઉઠી ભક્તે;
આસો માસ ચૈત્ર થકી, આરાધો જુગતે. ૭
સિદ્ધચક્ર ત્રણ કાલના, વંદો વળી દેવ;
પડિક્કમણું કરી ઉભય કાલ, જિનવર મુનિ સેવ. ૮
નવપદ ધ્યાન હૃદે ધરો, પ્રતિપાળો ભવિ! શીલ;
નવપદે આંબિલ તપ તપો, જેમ હોય લીલમ લીલ. ૯

પહેલે પદ અરિહંતનો, નિત્ય કીજે ધ્યાન;
બીજે પદ વલી સિદ્ધનો, કરીએ ગુણગ્રામ. ૧૦

આચારજ ત્રીજે પદે, જપતાં જયજયકાર;
ચોથે પદ ઉવઝાયના, ગુણ ગાઉં ઉદાર. ૧૧

સરવ સાધુ વંદુ સહી, અઢીદ્વીપમાં જેહ;
પંચમ પદમાં તે સહી, ધરજો ધરી સનેહ. ૧૨

છઠ્ઠે પદ દરસણ નમું, દરશન અજવાલું;
જ્ઞાન પદ નમું સાતમે, તેમ પાપ પખાલું. ૧૩

આઠમે પદ રૂડે જપું, ચારિત્ર સુસંગ;
નવમે પદ બહુ તપ તપો, જિમ ફલ લહો અભંગ. ૧૪

એહી નવપદ ધ્યાનથી, જપતાં નાઠે કોઢ;
પંડિતધીરવિમલ તણો, નય વંદે કરજોડ. ૧૫

(૪)

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધીએ, આસો ચઇતર માસ;
નવદિન નવ આંબિલ કરી, કીજે ઓળી ખાસ. ૧

કેસર ચંદન ઘસી ઘણાં, કસ્તુરી બરાસ;
જુગતે જિનવર પૂજીયા, **મયણા ને શ્રીપાળ.** ૨

પૂજા અષ્ટ પ્રકારની, દેવવંદન ત્રણ કાળ;
મંત્ર જપો ત્રણકાળ ને, ગુણણું તેર હજાર. ૩

કષ્ટ ટળ્યું ઉંબર તણું, જપતાં નવપદ ધ્યાન;
શ્રી શ્રીપાળ નરીંદ થયા, વાધ્યો બમણો વાન. ૪

સાતસો કોટી સુખ લહ્યા, પામ્યા નિજ આવાસ;
પુણ્યે મુક્તિવધુ વર્યા, પામ્યા લીલ વિલાસ ૫

શ્રી અરિહંતપદનું ચૈત્યવંદન.

(૫)

જય જય શ્રી અરિહંતભાનુ, ભવિ કમલ વિકાશી;
લોકાલોક અરૂપી રૂપી, સમસ્ત વસ્તુ પ્રકાશી. ૧

સમુદ્ઘાત શુભ કેવલે, ક્ષય કૃત મલ રાશિ;
શુકલ ચમર શુચિ પાદસે, ભયો વર અવિનાશી. ૨

અંતરંગ રિપુગણ હણીએ, હુય અપ્પા અરિહંત;
તસુ પદ પંકજમેં રહી, હીર ધરમ નિત સંત. ૩

શ્રી સિદ્ધપદનું ચૈત્યવંદન.

(૬)

શ્રીશૈલેશી પૂર્વ પ્રાંત, તનુ હીન ત્રિભાગી;
પુવ્વપઓગ પસંગસે, ઉરધ ગતજાગી જાગી. ૧

સમય એકમેં લોકપ્રાંત, ગયે નિગણ નિરાગી;
ચેતન ભૂપે આત્મરૂપ, સુદિશા લહી સાગી. ૨

કેવલ દંસણ નાણથીએ, રૂપાતીત સ્વભાવ;
સિદ્ધભયે જસુહીરધર્મ, વંદે ધરી શુભ ભાવ. ૩

શ્રી આચાર્યપદનું ચૈત્યવંદન.

(૭)

જિનપજ કુલ સુખરસ અનિલ, મતરસ ગુણ ધારી;
પ્રબલ સબલ ઘન મોહકી, જિણ તે ચમુ હારી. ૧

રૂજ્વાદિક જિનરાજ ગીત, નયતન વિસ્તારી;
ભવકૂપે પાપે પડત, જગજન નિસ્તારી. ૨

પંચાચારી જીવકે, આચારજ પદ સાર;
તીનકું વંદે હીરધર્મ, અઠ્ઠોત્તરસો વાર. ૩

શ્રી ઉપાધ્યાય ચૈત્યવંદન.

(૮)

ધનધન શ્રી ઉવજ્ઝાય રાય, શઠના ઘન ભંજન;
જિનવર દિસન દુવાલસમ, દુરકૃત જનરંજન. ૧

ગુણવણ ભંજણ મણગયંદ, સુય શલિ કિયગંજણ;
કુણાલંધ લોય લાયણો, જથ્થય સુયમંજણ. ૨

મહાપ્રાણમેં જિન લહ્યોએ, આગમમે પદતુર્ય;
તીન પે અહનિશ હીરધર્મ, વંદે પાઠક વર્ય. ૩

શ્રી સાધુપદનું ચૈત્યવંદન.

(૯)

દંસણ નાણ ચરિત્ત કરી, વર શિવપદ ગામી;
ધર્મ શુકલ શુચિ ચકમે, આદિમ ખય કામી. ૧
ગુણ પ્રમત્ત અપ્રમત્તતે, ભયે અંતરજામિ;
માનસ ઇંદિય દમન ભૂત, શમ દમ અભિરામી. ૨
ચારૂતિ ઘન ગુણ કર્યો એ, પંચમ પદ મુનીરાજ;
તત્પદ પંકજ નમત હૈ, હીરધર્મકે કાજ. ૩

શ્રી દર્શનપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૦)

હૂય પુગ્ગલ પરિઅટ્ઠ, અદ્ધ પરિમિત સંસાર;
ગંઠિભેદ તબ કરિ લહે, સબ ગુણનો આધાર. ૧
ક્ષાયક વેદક શશી અસંખ, ઉપશમ પણ વાર;
વિના જેણુ ચારિત્ર નાણ, નહિ હુવે શિવદાતાર. ૨
શ્રીસુદેવ ગુરૂ ધર્મનીએ, રૂચિ લચ્છન અભિરામ;
દર્શન કું ગણિ હીરધર્મ, અહનિશ કરત પ્રણામ. ૩

શ્રી જ્ઞાનપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૧)

ક્ષિપ્રાદિક રામવહ્નિ, મિન આદિમ નાણ;
ભાગ મીલાપસે જિનજનિત; સુય વીશ પ્રમાણ ૧
અપગુણ પજ્જવ ઓહિ દોય, મણુ લોચન નાણ;
લોકાલોક સરૂપ નાણ, ઇક કેવલ ભાણ. ૨
નાણાવરણી નાશથી એ, ચેતન નાણ પ્રકાશ;
સપ્તમ પદમેં હીરધર્મ, નિત ચાહત અવકાશ. ૩

શ્રી ચારિત્રપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૨)

જસ્સ પસાયે સાહુ પાય, જુગ જુગ સમિતેંદ;
નમન કરે શુભ ભાવ લાય, કુણ નરપતિ વૃંદ. ૧

જપે ધરી અરિહંતરાય, કરી કર્મ નિકંદ;
સુમતિ પંચ તીન ગુપ્તિ સુધ, દે સુખ અમંદ, ૨
ઈપુ કૃતિ માન કષાયથી એ, રહિત લેશ શુચિવંત;
જીવ ચરિત્તકું હીરધર્મ, નમન કરત નિતસંગ. ૩

શ્રી તપપદનું ચૈત્યવંદન.

(૧૩)

શ્રી ઋષભાદિક તીર્થનાથ, તદ્ભવ શિવદ જાણ;
વિહિ અંતેરપિ બાહ્ય મધ્ય, દ્વાદશ પરિમાણ. ૧
વસુકર મિત આમોસહી, આદિક લબ્ધિ નિદાન;
ભેદે સમતા યુત ખિણે, દૃગ્ઘન કર્મ વિમાન. ૨
નવમો શ્રી તપપદ ભલા એ, ઈચ્છારોધ સરૂપ;
વંદનસે નિત હીરધર્મ, દૂર ભવતુ ભવકૂપ. ૩

શ્રી નવપદજીના સ્તવનો.

(૧)

નવપદ ધરજો ધ્યાન, ભવિ તુમે નવપદ ધરજો ધ્યાન,
એ નવપદનું ધ્યાન કરંતા, પામે જીવ વિશ્રામ. ભવિ તુમે. ૧
અરિહંત, સિદ્ધ, આચારજ, પાઠક, સાધુ સકળ ગુણ ખાણ. ભવિ. ૨
દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એ ઉત્તમ, તપ તપો કરી બહુમાન. ભવિ. ૩
આસો ચૈત્રની શુદિ સાતમથી, પૂનમ લગી પ્રમાણ. ભવિ. ૪
એમ એકયાસી આંબિલ કીજે, વરસ સાડાચારનું માન. ભવિ. ૫
પડિક્કમણાં દોય ટંકનાં કીજે, પડિલેહણ બે વાર. ભવિ. ૬
દેવવંદન ત્રણ ટંકનાં કીજે, દેવ પૂજો ત્રિકાળ. ભવિ. ૭
બાર, આઠ, છત્રીશ, પચવીશનો સત્તાવીશ સડસઠ સાર. ભવિ. ૮
એકાવન, સીત્તેર પચાસનો કાઉસગ્ગ કરો સાવધાન ભવિ ૯
એક એક પદનું ગુણણું ગણીએ દોય હજાર. ભવિ. ૧૦
એણે વિધિ જે એ તપ આરાધે, તે પામે ભવ પાર. ભવિ ૧૧
કરજોડી સેવક ગુણ ગાવે, મોહનગુણ મણિમાળ. ભવિ. ૧૨
તાસ શિષ્ય મુનિ હેમ કહે છે, જન્મ મરણ દુઃખ ટાળ. ભવિ. ૧૩

---

(૨)

(જગજીવન જગવાલહો એ દેશી.

શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધીયે, શિવસુખ ફલ સહકાર લાલરે,
જ્ઞાનાદિક ત્રણ રત્નનું, તેજ ચઢાવણહાર લાલરે. શ્રી સિ૦ ૧

ગૌતમ પૂછંતા કહ્યો, વીર જિણંદ વિચાર લાલરે;
નવપદ મંત્ર આરાધતાં, ફલલહે ભવિક અપાર લાલરે. શ્રી સિ૦ ૨

ધર્મ રથના ચાર ચક છે, ઉપશમ ને સુવિવેક લાલરે;
સંવર ત્રીજો જાણીયે, ચોથો સિદ્ધચક્ર લાલરે. શ્રી સિ૦ ૩

ચક્રી ચક્રને રથ બલે સાધે સયલ છ ખંડ લાલરે;
તિમ સિદ્ધચક્ર પ્રભાવથી તેજ પ્રતાપ અખંડ લાલરે. શ્રી સિ૦ ૪

મયણા ને શ્રીપાલજી જપતા બહુફલ લીધ લાલરે;
ગુણ જસવંત જિનેંદ્રનો જ્ઞાન વિનોદ પ્રસિદ્ધ લાલરે. શ્રી સિ૦ ૫

(૩)

સિદ્ધચક્રવર સેવા કીજે, નરભવ લાહો લીજેજી;
વિધિપૂર્વક આરાધન કરતાં, ભવભવ પાતક છીજે, ભવિજન ભજીએજી.
અવર અનાદિની ચાલ નિતનિત તજીએજી. ૧ (એ આંકણી)

દેવના દેવ દયા કર ઠાકર, ચાકર સુરનર ઈંદાજી;
ત્રિગડે ત્રિભુવન નાયક બેઠા, પ્રણમો શ્રી જિનચંદા. ભવિજન૦ ૨

અજ અવિનાશી અકલ અજરામર, કેવળ દંસણ નાણીજી;
અવ્યાબાધ અનંતુ વીરજ, સિદ્ધ પ્રણમો ગુણખાણી. ભવિજન૦ ૩

વિદ્યા સૌભાગ્ય લક્ષ્મીપીઠ, મંત્રરાજ યોગ પિઠજી;
સુમેરૂ પીઠ એ પંચ પ્રસ્થાને, નમો આચારજ ઈઠ્ઠ. ભવિજન૦ ૪

અંગ ઉપાંગ નંદિ અનુયોગા, છેદને મૂળ ચારજી;
દશ પયન્ના એમ પણયાલીસ, પાઠક તેહના ધાર. ભવિજન૦ ૫

વેદ [1]ત્રણને હાસ્યાદિ પટ્, મિથ્યાત્વ ચાર કષાયજી,
ચૌદ અભ્યંતર નવ વિધ બાહ્યની, ગ્રંથિ તજે મુનિરાય. ભવિજન૦ ૬

---

૧ પુરૂષ સ્ત્રી અને નંપુસક.

ઉપશમ ક્ષય ઉપશમને ક્ષાયિક, દર્શન ત્રણ પ્રકારજી;
શ્રદ્ધા પરિણતિ આતમ કેરી, નમીએ વારંવાર. ભવિજન૦ ૭
અઠ્ઠાવીશ ચૌદ ને ષટ દુગ એક, મત્યાદિકના જાણુજી;
એમ એકાવન ભેદે પ્રણમો, સાતમે પદ વરનાણ. ભવિજન૦ ૮
નિવૃત્તિને પ્રવૃત્તિ ભેદે, ચારિત્ર દો વ્યવહારેજી,
નિજગુણ સ્થિરતા ચરણ તે પ્રણમો, નિશ્ચય શુદ્ધ પ્રકારે. ભવિ૦ ૯
બાહ્ય અભ્યંતર તપ તે સંવર, સમતા નિર્જરા હેતુજી;
તે તપ નમીએ ભાવ ધરીને ભવસાગરમાં સેતુ. ભવિજન૦ ૧૦
એ નવપદમાં પણ છે ધર્મી, ધર્મ તે વરતે ચારજી;
દેવગુરૂને ધર્મ તે એહમાં દો તીન ચાર પ્રકાર. ભવિજન૦ ૧૧
મારગ દેશક અવિનાશીપણું, આચાર વિનય સંકેતજી;
સહાયપણું ધરતા સાધુજી, પ્રણમો એહીજ હેતે. ભવિજન૦ ૧૨
વિમલેશ્વર સાનિધ્ય કરે તેહની, ઉત્તમ જે આરાધેજી;
પદ્મવિજય કહે તે ભવી પ્રાણી નિજ આતમ હિત સાધે. ભવિ૦ ૧૩

શ્રી નવપદજીની સ્તુતિઓ.

(૧)

સિદ્ધચક્ર સેવો સુવિચાર, આણી હૈડે હર્ષ અપાર, જેમ લહો સુખ શ્રીકાર;
મનશુધ્ધે નવ ઓળી કીજે, અહોનિશ નવપદ ધ્યાન ધરીજે, જિનવર પૂજા કીજે;
પડિક્કમણાં દોય ટંકના કીજે, આઠે થોયે દેવ વાંદીને, ભૂમિ સંથારો કીજે;
મૃષા તણો કીજે પરિહાર, અંગે શીલ ધરીને સાર, દીજે દાન અપાર. ૧

અરિહંત સિદ્ધ આચાર્ય નમીને, વાચક સર્વ સાધુ વંદીજે, દર્શન જ્ઞાનગુણીજે;
ચારિત્રતપનું ધ્યાન ધરીજે, અહોનિશ નવપદગુણણું ગણીજે, નવ આયંબિલ પણ કીજે
નિશ્ચય રાખીને મન ઇશ, જપો પદ એકએકને ઇશ, નવકારવાળી વીશ;
છેલ્લે આયંબિલે પણ કીજે; સત્તર ભેદી જિન પૂજા રચીજે, માનવ ભવફળ લીજે. ૨

સાતસેં કુષ્ટિના[1] રોગ, નાઠા [2]ન્હવણ લઇ સંયોગ, દૂર હુવા કર્મના ભોગ;
કુષ્ટ અઢારે દૂરે જાય, દુઃખદારિદ્ર સવિ દૂર પળાય, મનવંછિત ફળ થાય;

---

૧ કોઢીઓના. ૨ ન્હવણ છાંટવાથી.

નિર્ધનીઆને દે બહુધન, અપુત્રીઆને પુત્રરતન, જો સેવે શુદ્ધ મન,
નવકાર સમો નહિ કોઇ મંત્ર, સિદ્ધચક્ર સમો નહિ કોઇ જંત્ર, સેવો ભવિયણ એકંત. ૩

જો સેવ્યો મયણા શ્રીપાળ, ઉપર રોગ ગયો તત્કાળ, પામ્યા મંગળમાળ;
શ્રીપાળ પેરે જે આરાધે, તસઘર દિન દિન દોલત વાધે, અંત શિવસુખ સાધે;
વિમલેશ્વર જક્ષ એવા (સાનિધ્ય)સારે, આપદા કષ્ટ સવી દૂર નિવારે, દોલત લક્ષ્મી વધારે;
મેઘવિજય કવિરાયનો શીષ, હૈડે ભાવ ધરી જગદીશ, વિનયવિજય નિશદીશ. ૪

(૨)

વીર જિનેશ્વર અતિ અલવેસર, **ગૌતમ** ગુણના દરિયાજી,
એક દિન આણા **વીરની** લઇને, **રાજગૃહી** સંચરીયાજી;
શ્રેણિક રાજા વંદન આવ્યા, ઉલટ મનમાં આણીજી,
પર્ષદા આગલ બાર બીરાજે, હવે સુણો ભવી પ્રાણીજી. ૧

માનવ ભવ તુમે પુણ્યે પામ્યા, શ્રી સિદ્ધચક્ર આરાધોજી,
અરિહંત–સિદ્ધ–સૂરિ–ઉવજ્ઝાયા, સાધુ દેખી ગુણ વાધોજી;
દરિસણ–નાણ–ચારિત્ર–તપ કીજે, નવપદ ધ્યાન ધરીજેજી,
ધુર **આસોથી** કરવા આંબિલ, સુખ સંપદા પામીજેજી. ૨

શ્રેણિકરાય ગૌતમને પૂછે, સ્વામી ! એ તપ કેણે કીધોજી ?
નવ આંબિલ તપ વિધિશું કરતાં, વાંછિત સુખ કેણે લીધોજી ?
મધુરી ધ્વનિ બોલ્યા **શ્રીગૌતમ,** સાંભળો **શ્રેણિકરાય** વયણાજી.
" રોગ ગયો ને સંપદા પામ્યા, **શ્રીશ્રીપાળ** ને **મયણાજી.** " ૩

રૂમઝુમ કરતી પાયે નેઉર, દીસે દેવી રૂપાલીજી,
નામ **ચક્કેસરી** ને **સિદ્ધાઈ, આદિ** જિન–**વીર** રખવાલીજી;
વિઘ્નકોડ હરે સઉ સંઘનાં, જે સેવે એના પાયજી,
ભાણુવિજય કવિ સેવક **નય** કહે, સાનિધ કરજે માયજી. ૪

(૩)

અરિહંત નમો, વલી સિદ્ધ નમો, આચારજ, વાચક, સાહુ નમો;
દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર નમો, તપ એ સિદ્ધચક્ર સદા પ્રણમો. ૧

અરિહંત અનંત થયા, થાશે, વળી ભાવ નિક્ષેપે ગુણ ગાશે;
પડિક્કમણાં, દેવવંદન વિધિશું, આંબિલ, તપ, ગણણું ગણવું વિધિશું. ૨

છહરી પાળી જે તપ કરશે, શ્રીપાળતણી પરે ભવ તરશે;
સિદ્ધચક્રને કુણ આવે તોલે, એહવા જિન આગમ ગુણ બોલે. ૩

સાડાચાર વરસે તપ પૂરો, એ કર્મ વિદારણ તપ શૂરો;
સિદ્ધચક્રને મનમંદિર થાપો, નય વિમલેસર વર આપો. ૪

નવે દિવસ કહેવાની સ્તુતિ.

સકલ દ્રવ્યપર્યાય પ્રરૂપક, લોકાલોક સરૂપોજી,
કેવલજ્ઞાનકી જ્યોતિ પ્રકાશક, અનંત ગુણો કરી પૂરોજી;
તીજે ભવ થાનક આરાધી, ગોત્ર તીર્થંકર નૂરોજી,
બાર ગુણાકર એહવા અરિહંત, આરાધો ગુણ ભૂરોજી. ૧

અષ્ટ કરમકું દમન કરીને, ગમન કિયો શિવવાશીજી,
અવ્યાબાધ આદિ અનાદિ, ચિદાનંદ ચિદરાશીજી,
પરમાતમ પદ પુરણ વિલાસી, અઘ ઘન દાખ વિનાશીજી,
અનંત ચતુષ્ટય શિવપદ ધ્યાવો, કેવલજ્ઞાની ભાષીજી. ૨

પંચાચાર પાલે ઉજવાલે, દોષ રહિત ગુણધારીજી,
ગુણ છત્તીસે આગમધારી, દ્વાદશ અંગ વિચારીજી,
પ્રબલ સબલ ઘનમોહ હરણકું, અનિલ સમો ગુણ વાણીજી,
ક્ષમાસહિત જે સંયમ પાલે, આચારજ ગુણધ્યાનીજી. ૩

અંગ ઇગ્યારે ચઉદે પુરવ, ગુણ પચવીસના ધારીજી,
સૂત્ર અરથ ધર પાઠક કહીએ, જોગ સમાધિ વિચારીજી,
તપ ગુણ સૂરા આગમ પૂરા, નય નિક્ષેપે તારીજી,
મુનિ ગુણધારી બુધ વિસ્તારી, પાઠક પૂજો અવિકારીજી. ૪

સુમતિ ગુપતિ કર સંજમ પાલે, દોષ બયાલીશ ટાલેજી,
ષટ્કાયા ગોકુલ રખવાલે, નવવિધ બ્રહ્મવ્રત પાલેજી;
પંચમહાવ્રત સૂધા પાલે, ધર્મ શુક્લ ઉજવાલેજી,
ક્ષપકશ્રેણિ કરી કર્મ ખપાવે, દમપદ ગુણ ઉપજાવેજી ૫

જિનપન્નત્ત તત્ત સુધા સરધે, સમકિત ગુણ ઉજ્વાલેજી,
ભેદ છેદ કરી આતમ નિરખી, પશુ ટાલી સુર પાવેજી;
પ્રત્યાખ્યાને સમ તુલ્ય ભાખ્યો, ગણધર અરિહંત શૂરાજી,
એ દરશન પદ નિત નિત વંદો, ભવસાગરકો તીરાજી. ૬

મતિ શ્રુત ઇંદ્રી જનિત કહીએ, લહીએ ગુણ ગંભીરોજી,
આતમધારી ગણધર વિચારી, દ્વાદશ અંગ વિસ્તારોજી;
અવધિ મનપર્યવ કેવલ વલી, પ્રત્યક્ષ રૂપ અવધારોજી,
એ પંચ જ્ઞાનકું વંદો પૂજો, ભવિજનને સુખકારોજી ૭

કર્મ અપચય દૂર ખપાવે, આતમ ધ્યાન લગાવેજી,
બારે ભાવના સૂધી ભાવે, સાગર પાર ઉતારેજી;
ષટ્ખંડ રાજકું દૂર તજીને, ચક્રી સંજમ ધારેજી,
એહવો ચારિત્રપદ નિત વંદો, આતમ ગુણ હિતકારેજી. ૮

ઇચ્છારોધન તપ તે ભાખ્યો, આગમ તેહનો સાખીજી,
દ્રવ્યભાવસેં દ્વાદશ દાખી, જોગસમાધિ રાખીજી;
ચેતન નિજગુણ પરણિત પેખી, તેહીજ તપ ગુણ દાખીજી,
લબ્ધિ સકલનો કારણ દેખી, ઈશ્વર સેમુખ ભાપીજી. ૯

ઉપર પ્રમાણે વિધિ પૂર્ણ કરીને અવિધિ આશાતનાનો મિચ્છામિ દુક્કડં દેવો. આ પૂજા વિગેરે વિધિ મધ્યાન્હ અગાઉ કરીને પછી આંબિલ કરવું. ગુણણું, કાઉસ્સગ્ગ, ખમાસમણાદિમાંથી સવારે બાકી રહ્યું હોય તે બપોરે કરવું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરરોજ નવપદની પૂજામાંથી એકેક પૂજા ભણાવવી. અને નવમે દિવસે નવેપદજીની પૂજા ભણાવવી. પારણાને દિવસે તે અથવા સત્તરભેદી પૂજા ભણાવવી. ફળ નૈવેદ્ય વિશેષે ધરવું. પરમાત્માની આંગી પૂજા સવિશેષે કરવી અને એક બાજોઠ ઉપર નવપદનું મંડળ, પાંચે વર્ણના ચોખા રંગીને પૂરવું.

બીજો વિભાગ.

શ્રીપાલરાજાનો રાસ સચિત્ર ભાષાંતર સહિત.

તથા

પરિશિષ્ટો-સ્નાત્રો-પૂજાઓ, ઉજમણા વિધિ વિગેરે.

સારી લાઇબ્રેરી કેમ થઈ શકે ?

(આ સભાના લાઇફ મેમ્બર થવાથી)

ગયા ઓગણચાલીશ વર્ષમાં લાઈફ મેમ્બરોને અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા સેંકડો ગ્રંથો ભેટ મળતાં તેઓ એક સારી લાઇબ્રેરી કરી શકયા છે. આ લાભ કોઇપણ જૈન શ્રીમાને કે સંસ્થાએ ભુલવાનો નથી. રિપોર્ટ અને સૂચીપત્ર મંગાવી ખાત્રી કરો.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર—(કાઠીયાવાડ.)

પ્રકાશક:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પ્રાચીન જૈન સાહિત્યના સંશોધક અને સંપાદક—
તથા જૈન જ્ઞાનમંદિરોના સંસ્થાપક—

પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ.

કરતાં-તેમનો જાપ જપતાં દુષ્ટ વિઘ્નો જે છે તે સર્વ નાશ પામી જાય છે, અને મારા પોતાના ગુરૂના ચરણકમળોને નમસ્કાર કરતાં જગતમાં યશવધે છે. (૧-૨.)

ગુરૂગૌતમ રાજગૃહી, આવ્યા પ્રભુ આદેશ,
શ્રીમુખ શ્રેણિક પ્રમુખને, ઈણિ પરેં દે ઉપદેશ. ૩

ઉપગારી અરિહંત પ્રભુ, સિદ્ધ ભજો ભગવંત,
આચારિજ ઉવઝાય તિમ, સાધુ સકલ ગુણવંત. ૪

દરિસણ દુર્લભ જ્ઞાનગુણ, ચારિત્ર તપ સુવિચાર,
સિદ્ધચક્ર એ સેવતાં, પામી જેં ભવપાર. ૫

ઈહભવ પરભવ એહથી, સુખ સંપદ સુવિશાલ,
રોગ સોગ રૌરવ ટળે, જિમ નરપતિ શ્રીપાલ. ૬

પૂછે શ્રેણીકરાય પ્રભુ, તે કુણ પુન્ય પવિત્ર,
ઈંદ્રભુતિ તવ ઉપદિશે, શ્રી શ્રીપાલચરિત્ર. ૭

એવો ક્રમ-નિયમ છે કે કોઈપણ ગ્રંથની શરૂઆત કરતાં તે પૂર્ણ થતાં સુધીમાં કોઈપણ વિઘ્નો ન આવે માટે પ્રથમ દેવ, ગુરૂને નમસ્કાર કરી પછી ગ્રંથ શરૂ કરવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે ઉપર મુજબ મંગળાચરણ કરી આ ગ્રંથના કર્ત્તા શ્રીપાળમહારાજાનો રાસ હવે શરૂ કરે છે.

તે કાળમાં તે સમયે શ્રીમાન્ **મહાવીર** પરમાત્માનો આદેશ થતાં મુખ્ય ગણધર **શ્રી ગૌતમસ્વામી** રાજગૃહીનગરીએ પધાર્યા.

રાજગૃહીનગરી તે વખતે મગધદેશની મુખ્ય રાજધાની ગણાતી હતી. ગુરૂ શ્રી ગૌતમસ્વામીના પધારવાની શ્રેણિકરાજાને જાણ થતાં સપરિવાર અને ભાવિક જનો સાથે ગૌતમગુરૂ પાસે આવી યથાયોગ્ય વંદન કરી યોગ્ય સ્થળે બેઠા. પછી ગૌતમસ્વામી નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ આપવા લાગ્યા.

બાર ગુણોએ બિરાજમાન કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનધારી એવા જે

॥ ॐ ह्रीँ श्री सिद्धचक्राय नमः ॥

॥ श्री न्यायांभोनिधि श्रीमद्विजयानंदसूरिश्वरपादपद्मेभ्यो नमः

શ્રી નવપદમાહાત્મ્ય ગર્ભિત—

श्रीपाल राजानो रास.

(સચિત્ર.)

(મૂળ, ભાષાંતર તથા શ્રીસિદ્ધચક્રજીના આરાધનની વિધિ, વિધાન તથા પૂજાઓ સહિત.)

(મંગલાચરણ.)

(દોહરા–૭૬.)

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુપસાય,
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂર મનોરથ માય. ૧

અલિય વિઘન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ,
નમતાં નિજગુરૂ પયકમલ, જગમાં વધે જગીશ. ૨

ગ્રંથની શરૂઆત કરતાં પ્રથમ ગ્રંથકર્ત્તા શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ મંગળાચરણ કરવા માટે શ્રી જિનેશ્વરદેવોની વાણી–દેવી જે સરસ્વતી તેની પ્રાર્થના કરતાં કહે છે કે, કવિયોના મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કલ્પવેલી સમાન હે ! સરસ્વતી માતા ! શ્રી સિદ્ધચકજી મહારાજના ગુણગાન કરવા માટે મારા ઉપર આપ કૃપા કરી મારા તે મનોરથો પૂર્ણ કરો.

ત્યારબાદ કવિરાજ શ્રી દેવગુરૂને નમસ્કાર કરતાં થકાં કહે છે કે, ચોવીશ [illegible] સુધી) ને નમસ્કાર

॥ ॐ ह्रीँ श्री सिद्धचक्राय नमः ॥

॥ श्री न्यायांभोनिधि श्रीमद्विजयानंदसूरिश्वरपादपद्मेभ्यो नमः

શ્રી નવપદમાહાત્મ્ય ગર્ભિત—

श्रीपाल राजानो रास.

(સચિત્ર.)

(મૂળ, ભાષાંતર તથા શ્રીસિદ્ધચક્રજીના આરાધનની વિધિ, વિધાન તથા પૂજાઓ સહિત.)

(મંગલાચરણ.)

(દોહરા-છંદ.)

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુપસાય,
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂર મનોરથ માય. ૧

અલિય વિઘન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ,
નમતાં નિજગુરૂ પયકમલ, જગમાં વધે જગીશ. ૨

ગ્રંથની શરૂઆત કરતાં પ્રથમ ગ્રંથકર્ત્તા શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ મંગળાચરણ કરવા માટે શ્રી જિનેશ્વરદેવોની વાણી–દેવી જે સરસ્વતી તેની પ્રાર્થના કરતાં કહે છે કે, કવિયોના મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કલ્પવેલી સમાન હે ! સરસ્વતી માતા ! શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણગાન કરવા માટે મારા ઉપર આપ કૃપા કરી મારા તે મનોરથો પૂર્ણ કરો.

ત્યારબાદ કવિરાજ શ્રી દેવગુરૂને નમસ્કાર કરતાં થકાં કહે છે કે, ચોવીશ જિનેશ્વરો (શ્રી આદિનાથપ્રભુથી લઈ શ્રી મહાવીર ભગવંતો સુધી) ને નમસ્કાર

॥ ॐ ह्रीँ श्री सिद्धचक्राय नमः ॥

॥ श्री न्यायांभोनिधि श्रीमद्विजयानंदसूरिश्वरपादपद्मेभ्यो नमः

શ્રી નવપદમાહાત્મ્ય ગર્ભિત—

श्रीपाल राजानो रास.

(સચિત્ર.)

(મૂળ, ભાષાંતર તથા શ્રીસિદ્ધચક્રજીના આરાધનની

વિધિ, વિધાન તથા પૂજાઓ સહિત.)

(મંગલાચરણ.)

(દોહરા-૭૬.)

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુપસાય,
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂર મનોરથ માય. ૧

અલિય વિઘન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ,
નમતાં નિજગુરૂ પયકમલ, જગમાં વધે જગીશ. ૨

ગ્રંથની શરૂઆત કરતાં પ્રથમ ગ્રંથકર્ત્તા શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ મંગળાચરણ કરવા માટે શ્રી જિનેશ્વરદેવોની વાણી-દેવી જે સરસ્વતી તેની પ્રાર્થના કરતાં કહે છે કે, કવિયોના મનોરથો પૂર્ણ કરવા માટે કલ્પવેલી સમાન હે ! સરસ્વતી માતા ! શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણગાન કરવા માટે મારા ઉપર આપ કૃપા કરી મારા તે મનોરથો પૂર્ણ કરો

ત્યારબાદ કવિરાજ શ્રી દેવગુરૂને નમસ્કાર કરતાં થકાં કહે છે કે, ચોવીશ જિનેશ્વરો (શ્રી આદિનાથપ્રભુથી લઈ શ્રી મહાવીર ભગવંતો સુધી) ને નમસ્કાર

કરતાં-તેમનો જાપ જપતાં દુષ્ટ વિઘ્નો જે છે તે સર્વ નાશ પામી જાય છે, અને મારા પોતાના ગુરૂના ચરણકમળોને નમસ્કાર કરતાં જગતમાં યશવધે છે. (૧-૨.)

ગુરૂગૌતમ રાજગૃહી, આવ્યા પ્રભુ આદેશ,
શ્રીમુખ શ્રેણિક પ્રમુખને, ઈણિ પરેં દે ઉપદેશ. ૩

ઉપગારી અરિહંત પ્રભુ, સિદ્ધ ભજો ભગવંત,
આચારિજ ઉવઝાય તિમ, સાધુ સકલ ગુણવંત. ૪

દરિસણ દુર્લભ જ્ઞાનગુણ, ચારિત્ર તપ સુવિચાર,
સિદ્ધચક્ર એ સેવતાં, પામી જેં ભવપાર. ૫

ઈહભવ પરભવ એહથી, સુખ સંપદ સુવિશાલ,
રોગ સોગ રૌરવ ટળે, જિમ નરપતિ શ્રીપાલ. ૬

પૂછે શ્રેણીકરાય પ્રભુ, તે કુણ પુન્ય પવિત્ર,
ઈંદ્રભુતિ તવ ઉપદિશે, શ્રી શ્રીપાલચરિત્ર. ૭

એવો ક્રમ-નિયમ છે કે કોઈપણ ગ્રંથની શરૂઆત કરતાં તે પૂર્ણ થતાં સુધીમાં કોઈપણ વિઘ્નો ન આવે માટે પ્રથમ દેવ, ગુરૂને નમસ્કાર કરી પછી ગ્રંથ શરૂ કરવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે ઉપર મુજબ મંગળાચરણ કરી આ ગ્રંથના કર્ત્તા શ્રીપાળમહારાજાનો રાસ હવે શરૂ કરે છે.

તે કાળમાં તે સમયે શ્રીમાન્ **મહાવીર** પરમાત્માનો આદેશ થતાં મુખ્ય ગણધર **શ્રી ગૌતમસ્વામી** રાજગૃહીનગરીએ પધાર્યા.

રાજગૃહીનગરી તે વખતે મગધદેશની મુખ્ય રાજધાની ગણાતી હતી. ગુરૂ શ્રી ગૌતમસ્વામીના પધારવાની શ્રેણિકરાજાને જાણ થતાં સપરિવાર અને ભાવિક જનો સાથે ગૌતમગુરૂ પાસે આવી યથાયોગ્ય વંદન કરી યોગ્ય સ્થળે બેઠા. પછી ગૌતમસ્વામી નીચે પ્રમાણે ઉપદેશ આપવા લાગ્યા.

બાર ગુણોએ બિરાજમાન, કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનધારી એવા જે

અરિહંતપ્રભુ કે જેઓશ્રી અનેકસ્થાનોએ વિચરી ભવ્ય જીવોના ઉપર અનંત ઉપકાર કરી રહ્યા છે તે અરિહંત મહારાજ (૧) તથા આઠે કર્મોનો ક્ષય કરી આઠ ગુણે કરી સહિત જે મોક્ષમંદિરમાં પધારેલ છે એવા **સિદ્ધભગવંત,** (૨) તેમ જ છત્રીશ ગુણે કરી સહિત એવા **આચાર્યમહારાજ** (૩) પચીશ ગુણોયુક્ત જે ભણે અને ભણાવે એવા **ઉપાધ્યાયજીમહારાજ** (૪) અને સત્યાવીશ ગુણે કરી શોભિત **સર્વ મુનિમહારાજ** (૫) એ પાંચ પરમેષ્ઠિ કે પ્રથમ બે દેવ-પ્રભુ અને પછીના ત્રણ ગુરૂમહારાજ કે જે સકળ ગુણે કરી સહિત છે તે પાંચે પદોનું નિરંતર ભજન-સ્મરણ-ધ્યાન કરો

જે ફરસવું-પામવું અતિ દુર્લભ છે એવું **સમકિત દર્શન** કે જેના વિના જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપની ગણના થતી નથી અને ભવ્યાત્માઓ પણ સમ્યકત્વવાળા જ ગણાય છે, તે છઠ્ઠું પદ, સાતમું **જ્ઞાનપદ** આઠમું **ચારિત્રપદ** અને નવમું **તપપદ** આ ચાર ગુણો અને પ્રથમના પાંચ પદો * ગુણી કહેવાય છે એ નવેપદોનું સુંદર વિચારોવડે કષાયો રહિત થઇ, ચિત્તની નિર્મળતાએ ગુરૂએ બતાવેલ વિધિપૂર્વક હે ભવ્ય જીવો! તમો આરાધન કરો-સેવો આ નવ પદ તે શ્રી સિદ્ધચક્રજી છે તેમનું આરાધન કરનાર પ્રાણી આ સંસારસમુદ્રનો પાર પામે છે

* ઉપર જે ગુણી અને ગુણો બતાવ્યા તેનો અભેદ સંબંધ આત્મા સાથે ધરી શકે છે

નવપદજી અને આત્મા.

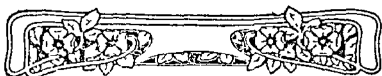
દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયની દૃષ્ટિએ આત્મા એ જ અરિહંત છે, કેમકે અરિહંતનો આત્મા પ્રથમ આપણી જેવો જ બહિરાત્મા હતો, પરંતુ તેમણે આત્મજાગૃતિ કરી ચાર ઘાતિ કર્મોને પ્રચંડ બળથી અળગ કર્યાં અને આત્મારૂપ દ્રવ્યમાં જ્ઞાનદર્શનાદિ ગુણો અગુરૂ-લઘુ પર્યાય સ્વરૂપે પ્રગટાવ્યા જેથી તદનુસાર વર્તન કરવાથી આપણી અને તેની વચ્ચેનો ભેદનો છે થતાં આપણે પણ અરિહંત રૂપ થઈ શકીએ છીએ તેવી જ રીતે સિદ્ધ ભગવાન થવાની સત્તા આપણા આત્મામાં સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ છે તેમના દ્રવ્ય, ગુણ પર્યાયનું ધ્યાન કરતા આત્મા શુભ પ્રવૃત્તિવડે સિદ્ધ થઈ શકે છે કેમકે તે સત્તા વ્યક્ત કરવાની કળા (Practice) ની જરૂર છે આ રીતે પંચ પ્રસ્થાન પ્રાપ્ત કરેલા અને પંચાચારનું પાલન કરનાર આચાર્યભગવાન્ દ્વાદશાંગીનું અધ્યયન કરતા કરાવતા સમર્થ ઉપાધ્યાયભગવાન્ અને સદા અપ્રમત્તપણે ચારિત્રનું પાલન કરતા સાધુભગવાનના દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયનું ચિંતન કરતા તે તે પદોનો અધિકારી પ્રત્યેક આત્મા થઈ શકે છે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપરૂપ આત્મા ગુણોનો વિકાસ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના ચિંતન રૂપે આ રીતે અનુભવી શકે છે આત્મા પોતે દ્રવ્યરૂપ છે પૂર્વોક્ત ચારે ગુણો છે, જેમાં અનુક્રમે શ્રદ્ધાબળ જ્ઞાનબળ વિશુદ્ધાચરણબળ અને ઇંદ્રિયસંયમરૂપ અથવા વિનાશી ઉપરનું અંકુશબળ આત્મા ફોરવે છે, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપના અનેક પ્રકારો જુદા જુદા પર્યાયરૂપે

આ નવપદજીની સેવનાથી આ ભવ તથા પરભવને વિષે અત્યંત મ્હોટા વિશાળ સુખ, વૈભવ, સંપદા પામીયે, તથા કોઈ પણ પ્રકારનો રોગ, શોક, અને મહા ભયંકર દુષ્કાળ વગેરેના ભયો તથા છેવટે નરકના મહા દુઃખો તેનો પણ નાશ થાય છે. જેમ શ્રીપાલ રાજાએ આ નવપદના આરાધન–સેવન કરવાથી આરોગ્ય, ઋદ્ધિ, સિદ્ધિ, સંપદા અને ઉત્તમ ગતિને પામ્યા તેમ ભવ્યજનો તમે પણ પામો.

આ પ્રમાણે ગૌતમ ગુરૂના મુખથી સાંભળી શ્રેણિક રાજાએ કહ્યું હે પ્રભુ! એ પુણ્યાત્મા, પવિત્ર પુરૂષ શ્રીપાળ મહારાજ કોણ હતા! તેમણે કેવી રીતે શ્રી નવપદજી મહારાજના આરાધનથી સુખ, સંપદા, ઉત્તમગતિ પ્રાપ્ત કરી તે વિસ્તારથી સંભળાવવા કૃપા કરો. તે વખતે ઇંદ્રભૂતિ–ગૌતમસ્વામી મહારાજે શ્રેણિક રાજા પ્રમુખને કલ્યાણરૂપ એવું શ્રીપાળ રાજાનું ચરિત્ર કહેવા લાગ્યા. (૩–૭.)

છે, જે જે પર્યાયોવડે આત્મા પોતાના કાર્યની સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે તે તે પર્યાયો પોતપોતાના પ્રયોગોમાં વાપરી શકે છે. આ રીતે આત્મા દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયના ચિંતન દ્વારા અને પછીથી પ્રવૃત્તિ દ્વારા પોતાનામાં અનેક ગુણોનો વિકાસ કરી શકે છે, વિશુદ્ધ ચારિત્રબળ સંપાદન કરે છે. અને રસેંદ્રિય અને સ્પર્શેંદ્રિય વગેરે ઉપર સજ્જડ કાબુ સંપાદન કરે છે; મતલબ કે પ્રયાસથી સફળતા મેળવતાં **'જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે તે સહી જિનવર હોવે રે'** એ શ્રીમદ્ આનંદઘનજીના વચનાનુસાર સાધક આત્મા નવપદો સાથે આત્માનો અભેદ સંબંધ પ્રકટાવે છે. આ રીતે શ્રી નવપદજી બે રીતે (દ્રવ્ય-ભાવ પ્રકારે) આરાધન થઈ શકે છે; અને તેવી જ રીતે શ્રીપાળમહારાજે આરાધન કર્યું હતું જેથી તેમના સર્વ રોગો દૂર થતાં, અનેક સુખસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી છેવટે સદ્ગતિના ભાજન થયા અને છેવટે મોક્ષ પણ પ્રાપ્ત કરશે.

(ઢાળ પહેલી–દેશી લલના)

દેશ મનોહર માળવો, અતિ ઉન્નત અધિકાર–લલના,
દેશ અવર માનુ ચિહું દિશે, પરવરિયા પરિવાર–લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧

તસશિરમુગટ મનોહરૂ, નિરૂપમ નયરી ઉજેણુ–લલના,
લખમી લીલા જેહની, પાર કલીજે કેણુ ! લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૨

સરગપુરી સરગે ગઈ, આણી જસ આશંક–લલના,
અલકાપુરી અલગી રહી, જલધિ ઝંપાવી લંક–લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૩

તે સમયમાં પોતાના ગૌરવ અને સંપત્તિથી ઉન્નત થયેલ બીજા સર્વ દેશોથી વધારે સમૃદ્ધિવાન એવો **માલવ** દેશ છે; કે જે સર્વ દેશોના મધ્યમાં આવેલ છે એટલે કે તેની ચારે બાજુએ આવેલ બીજા દેશો જાણે કે આ માલવ દેશનો પરિવાર હોય તેમ શોભતો હતો એ ચારે બાજુના દેશો અને તેના નગરો કરતાં વૈભવ, સમૃદ્ધિ, સંપદા, ગૌરવ, રસકસ, પવિત્ર તીર્થો, અને અનેક ચમત્કારોથી વિશેષ અલંકૃત હતો કે જેથી જોનારને આનંદ ઉપજાવનાર તે માલવ દેશ હતો. (૧)

જેમ મસ્તકને વિષે મુકુટ શોભે તેમ તે માલવ દેશના મસ્તકને વિષે મુકુટ સમાન અને જેને કોઇ વસ્તુની ઉપમા આપી શકાય નહિં, જેની સરખામણી–બરોબરી–મુકાબલો થઇ શકે નહિં અને તેની લક્ષ્મીની લીલાનો કોઈપણ પાર પામી શકે નહિં–કળી શકે નહિ તેવી તે દેશની ઉજ્જયણી નામે નગરી છે.

આ ઉજ્જયણી નગરીની શોભા–રચના જોઇને સ્વર્ગપુરીએ વિચાર કર્યો કે જો હું અહિં રહીશ તો મારી કોઈ ગણત્રી કરશે નહિ, એવી મનમાં શંકા

લાવી તે સ્વર્ગમાં જતી રહી. અલકાપુરી નગરી પણ આ ઉજ્જયણી નગરીની ૠદ્ધિ, સિદ્ધિ, મનોહરતા જોઇ તે પણ આ નગરીથી અળગી દૂર જઇ બેઠી. અને લંકા નગરી પણ આ ઉજ્જયણી નગરીનો વૈભવ જોઇ, ઇર્ષાથી તપી જઈ તેનો પ્રતાપ ન જોઇ શકવાથી શાંતિ પામવા સમુદ્રમાં જઇને પડી. મતલબકે તે વખતે ઉજ્જયણી નગરી સંપૂર્ણ વૈભવના શિખર ઉપર હતી કે જેની સરખામણીમાં તે વખતે બીજી કોઇ નગરી નહોતી (૧-૩.)

પ્રજાપાલ પ્રતપે તિહાં, ભૂપતિ સવિ સરદાર-લલના,
રાણી સૌભાગ્યસુંદરી, રૂપસુંદરી ભરતાર-લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૪

સહેજે સોહગસુંદરી, મન માને મિથ્યાત-લલના,
રૂપસુંદરી ચિત્તમાં રમે, સૂધી સમકિત વાત લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૫

સુરપરેં સુખ સંસારનાં, ભોગવતાં ભૂપાલ-લલના,
પુત્રી એકેકી પામિયે, રાણી દોય રસાલ-લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૬

એક અનૂપમ સુરલતા, વાધે વધતે રૂપ-લલના,
બીજી બીજ તણી પરે, ઈંદુકળા અભિરૂપ-લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૭

સોહગ્ગદેવી સુતાતણું, નામ ઠવે નરનાહ-લલના,
સુરસુંદરી સોહામણી, આણી અધિક ઉચ્છાહ-લલના.
દેશ મનોહર માળવો.

રૂપસુંદરી રાણી તણી પુત્રી પાવન અંગ-લલના,
નામ તાસ નરપતિ ઠવે, મયણાસુંદરી મનરંગ-લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૯

તે ઉજ્જયણી નગરીના સિંહાસન ઉપર સર્વ રાજાઓનો શિરોમણિ-સરદાર એવો **પ્રજાપાલ** નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો કે જે ધર્મ તથા પ્રજાનું પાલન યોગ્ય રીતે કરતો હતો; એ રાજાને બે રાણીઓ હતી. એકનું નામ **સૌભાગ્યસુંદરી** બીજીનું નામ **રૂપસુંદરી.** સૌભાગ્યસુંદરી સ્વભાવથી જ મિથ્યાત્વધર્મને માનનારી હતી, જ્યારે રૂપસુંદરીના ચિત્તમાં અમૃતરૂપી સમકિત રમી રહ્યું હતું એટલે સમ્યક્ત્વ ધર્મનું પાલન કરતી હતી. સ્વર્ગના દેવતાની પેઠે એ રાજા બંને રાણીઓની સાથે સંસાર સુખ ભોગવતાં બંને રાણીઓએ અકેક સુંદર પુત્રીનો જન્મ આપ્યો. બંને કુંવરીઓમાંથી એક કુંવરી કોઇની પણ ઉપમા ન આપી શકાય એ રીતે ઉમર સાથે રૂપમાં વધતી જતી, જ્યારે બીજી કુંવરી શુકલપક્ષના બીજના ચંદ્રમાની કળાની જેમ વધતી હતી. સૌભાગ્યસુંદરીની કુંવરીનું અધિક ઉત્સાહ લાવી રાજાએ **સુરસુંદરી** એવું શોભાયમાન નામ આપ્યું અને રાણી રૂપસુંદરીની પુત્રી કે જેના અંગોપાંગ સર્વ પવિત્ર છે તેનું રાજાએ મનને આનંદ પમાડે તેવું **મયણાસુંદરી** નામ આપ્યું. (૪-૯)

વેદ વિચક્ષણ વિપ્રને, સોંપે સોહગ્ગદેવી-લલના,
સકલ કળા ગુણ શીખવા, સુરસુંદરીને હેવી-લલના
દેશ મનોહર માળવો. ૧૦

મયણાને માતા ઠવે, જિનમત પંડિત પાસ-લલના,
સાર વિચાર સિદ્ધાંતના, આદરવા અભ્યાસ-લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૧

ચતુર કળા ચોસઠ ભણી, તે બેઉ બુદ્ધિ નિધાન-લલના,
શબ્દશાસ્ત્ર સવિ આવડયાં, નામ નિઘંટુ નિદાન. લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૨

કવિત કળા ગુણ કેળવે, વાજિંત્ર ગીત સંગીત-લલના,
જયોતિષ વૈદ્યક વિધિ જાણે, રાગ રંગ રસરીત-લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૩

સોળ કળા પૂરણ શશિ, કરવા કલા અભ્યાસ-લલના,
જગતિ ભમે જસમુખ દેખી, [1]ચોસઠ કળા વિલાસ
લલના. દેશ મનોહર માળવો. ૧૪

તે રાજકન્યાઓ વિદ્યાભ્યાસ કરવાને માટે લાયક ઉમરની થઈ ત્યારે સૌભાગ્યસુંદરીએ પોતાની સુરસુંદરી પુત્રીને સ્ત્રીઓની સકળકળા અને ગુણોમાં પ્રવીણ થવા માટે વેદશાસ્ત્રોના પારંગત એવા વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણને સોંપી, જ્યારે રૂપસુંદરીએ પોતાની મયણાસુંદરીને જૈન સિદ્ધાંતો વગેરે શિખવા માટે જૈન ધર્મના તત્ત્વજ્ઞાન વગેરેનો જે સારો અભ્યાસી હતો તેને અભ્યાસ કરવા સોંપી.

ઘણો સમય ગયા બાદ જ્યારે તે બંને રાજકુંવરીઓએ પૂર્વ સંચિતવડે ટુંક વખતમાં પોતપોતાના પંડિતો પાસે સ્ત્રીઓની [1]ચોસઠ કળાઓ વગેરે શિખી બુદ્ધિના ભંડાર રૂપ થઇ, વળી અનેક પ્રકારના શબ્દશાસ્ત્રો, વ્યાકરણ, કાવ્યો, નિદાન, નિઘંટુ (સર્વ ઔષધિઓની ઓળખાણ) નામમાળા તેનો પણ અભ્યાસ સારી રીતે કર્યો.

---

૧ નાચવાની, સમયસૂચકતાની, ચિત્ર કહાડવાની, વાજિંત્રો વગાડવાની, મંત્ર તંત્ર જાણવાની, વરસાદ આવવા સંબંધી જ્ઞાનની. ફળ ચુંટવાની, ક્રિયા કેળવી જાણવાની, જ્ઞાનની, વિજ્ઞાનની, કપટ પટુતાની, પાણી થંભાવવાની, ઘરના આચારની, ગાવાની, તાળ-નામાપની, આકૃતિ છુપાવવાની, બગીચામાં ઝાડ ઉછેરવા-રોપવાની, કવિતા કરવાની, વાકું બોલવાની, પુરૂષના લક્ષણ ચેન ઓળખવાની, હાથીના લક્ષણ જાણવાની, ઘોડાઓની પરીક્ષા કરવાની, ઘર-વસ્ત્ર-દેહ સુગંધિત કરવાની, ઉત્પાદબુદ્ધિ-તર્ક દોડાવવાની, શુકન જોવા જાણવાની, ધર્મનો આચાર જાણવાની, આંખના અંજનો જાણવા-આંજવાની, ચૂર્ણ બનાવવાની, સ્હામાને પ્રસન્ન કરવાની, કીમિયો બનાવવાની, ધાતુશુદ્ધિ કરવાની, અલંકારિક ભાષા વાપરી જાણવાની, હાથ ચાલાકીની, સુંદર ચાલ ચાલવાની, સુગંધી તેલો બનાવવાની, ચાકરની કદર જાણવાની, પ્રશ્ન કરવાની, સ્હામાના વચનનું નિરાકરણ કરવાની, વીણા વગાડવાની, ચર્ચાવાદ લડાઇ કરવાની, કટાક્ષના ઉપયોગની, લોકાચારની, સોગઠાં-સેતરંજ રમવાની, રત્ન-મણિ વગેરે પારખવાની, લીપીના ભેદ જાણવાની, વૈદકની, કામચેષ્ટાની, રસોઇની, માથું ગુંથવાની, ચોખા ખાંડવાની, તંબોળ બનાવવાની કથા કહેવાની, ફુલ ગુંથવાની, શૃંગાર સજવાની, બધા દેશોની ભાષા જાણવાની, વ્યાપાર કરવાની, ભોજન કરવાની, અજાણ્યાનું નામ જાણવાની, દાગીના પહેરવાની, સમસ્યા-પાદપૂર્તિ વગેરે જાણવાની, અને વ્યાકરણ સંબંધી જ્ઞાનની; એ સ્ત્રીની ચોસઠ કળાઓ છે.

તેમજ કવિતા કરવાનાં સાહિત્ય સંબંધી કળાઓ જાણવાથી સારી કવિતા-બનાવનારીઓ થઈ, તથા વાજિંત્ર એટલે ચામડાથી મઢવામાં આવતાં નગારાં-નરઘાં-ઢોલક વગેરે, તારથી તૈયાર થએલાં સતાર-સારંગી-તાઉસ-સુંદરી વગેરે, ફૂંકથી વાગનારાં વાંસળી,-શરણાઇ-મોરલી વગેરે અને અર્ધતાલવાળાં-કાંસીજોડા-ઝાંઝ-મંજીરા-જળતરંગ વગેરે સ્વરહીન વાજાં-મતલબમાં જગતની સપાટીમાં વાગનારાં તમામ સાડા ત્રણ જાતિનાં વાજિંત્રો વગાડવા મેળવવાની કળા, તાલ સ્વર સાથેની ગાયન કળા, તથા જ્યોતિષશાસ્ત્ર, વૈદ્યકશાસ્ત્ર એ બન્નેની રીતિ-ક્રિયાઓ સંબંધી કળા, છ રાગ, છત્રીશ રાગણીનાં રૂપ-છાયા-આરોહ અવરોહ, સહિત તાન પલટા તેના સમય વગેરે અને નવે રસની રીતિ વગેરેમાં કુશળ થઈ-એટલુંજ નહીં, પણ તે બન્ને પ્રવીણ રાજકુમારિકાઓનું મુખ જોવા અને ચોસઠ કળાઓનો વિલાસ શિખવાને માટે સોળ કળાવાળો પુનમનો ચંદ્રમા પણ જંબુદ્વીપની જગતિમાં હમેશાં ભમવા લાગ્યો, કેમકે પોતે ફક્ત સોળ કળાવાળોજ હતો અને તે બન્ને રાજકન્યાઓ તો ચોસઠ કળાવાળીઓ હતી, એથી ચોસઠે કળા શીખવા પ્રતિજ્ઞા કરી ને સદરહુ કુંવરીઓના મ્હોંનાં દર્શન કરવા તથા કળાઓનો અભ્યાસ કરવા ફેરો મારવા લાગ્યો, પરંતુ તેને ક્ષયરોગ લાગુ પડતાં તેના મનની હોંસ મનમાંજ રહી અને પ્રતિજ્ઞા પૂરી ન થતાં હજુ ભમ્યાજ કરે છે, કારણ કે મોટા પુરૂષો જે પ્રતિજ્ઞા કરે છે તે પૂરી થાય તોજ તે બાબતનો ટેક અલગ કરે છે, મતલબ એ કે એવી એ બન્ને રાજબાળાઓ શ્રેષ્ઠ કળાસંપન્ન હતી (૧૧-૧૪)

મયણાસુંદરી મતિ અતિ ભલી, જાણે જિન સિદ્ધાંત લલના,
સ્યાદ્વાદ તસ મન વસ્યો, અવર અસત્ય એકાંત લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૫

નય જાણે નવતત્ત્વના, પુદ્‌ગળ ગુણ પર્યાય લલના,
કર્મગ્રંથ કંઠે કર્યા, સમકિત શુદ્ધ સુહાય લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૬

સૂત્ર-અર્થ સંઘયણનાં, પ્રવચનસારોદ્ધાર લલના,
ક્ષેત્રવિચાર ખરા ધરે, એમ અનેક વિચાર લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૭

રાસ ભલો શ્રીપાળનો, તેહની પહેલી ઢાળ લલના,
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે, હોજો મંગળમાળ લલના.
દેશ મનોહર માળવો. ૧૮

અર્થ:—જો કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બન્ને રાજબાળાઓ વ્યવહારિક કેળવણીમાં સમાન હતી, તો પણ ધાર્મિક કેળવણીમાં તે બન્ને વચ્ચે જબરો તફાવત હતો, એટલે કે મયણાસુંદરીની બુદ્ધિ ધર્મતત્ત્વની બારીકી જાણવા–માનવામાં ઘણીજ સારી હતી, કેમકે તે જિનેશ્વર દેવના પ્રરૂપેલાં સિદ્ધાંતો જાણતી હતી, અને તેથી તેણીના મનમાં નિશ્ચય, વ્યવહાર, ઉત્સર્ગ, અને અપવાદ–એ રૂપ સ્યાદ્વાદ શૈલી વાસ કરી રહી હતી, અને બીજા [1]એકાંતવાદીઓના માર્ગ તથા કથનને અસત્ય જુઠાં માનતી હતી તેમજ નવતત્ત્વ કે જે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ કહેલા છે, તેઓના નિશ્ચય અને વ્યવહાર નય સહિત ભેદ જાણનારી હતી, તથા પુદ્ગળ દ્રવ્યના ગુણ, પર્યાય વગેરે અને કર્મગ્રંથ કે જેઓમાં કર્મસંબંધી પ્રકૃતિ વગેરેના બારિક વિચારો છે તે, તથા મૂળ પાઠ સહિત સંઘયણીના અર્થ, પ્રવચનસારોદ્ધાર અને ક્ષેત્ર સંબંધી વિચારોથી પરિપૂર્ણ ક્ષેત્રસમાસ પ્રકરણ વગેરે વગેરે અનેક વિચારના અર્થો સારી પેઠે વાંચી વિચારી મનન કરી મુખપાઠ કરી લીધા હતા, તેથી તેણી શુદ્ધ સમકિતવડે શોભાવંત થઈ હતી, અર્થાત્ તેણીને શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ દર્શનનીજ વાત પસંદ હતી, અને સુરસુંદરી, તેણીના તત્ત્વજ્ઞાનથી તદ્દન વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવતી હોવાને લીધે તે બન્નેની અંતરંગ વૃત્તિમાં બહુજ અંતર હતો. આ શ્રીપાળરાજાના રાસની પહેલી ઢાળ છે, કવિ વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે–હું અંતઃકરણપૂર્વક ચાહું છું કે આ રાસ સાંભળનારાઓને ઘેર મંગળીકમાળા થજો. ૧૫–૧૮

---

[1] નિશ્ચય અગર વ્યવહાર વગેરેમાંથી એકજ બાબતને પકડી રાખી મત ખીંચનારા અન્ય દર્શનિયોના ધર્મોને.

(દોહરા છંદ)

એક દિન અવનિપતિ ઈસ્યો, આણી મન ઉલ્લાસ,
પુત્રીનું જોઉં પારખું, વિદ્યા વિનયવિલાસ. ૧
સભામાંહે શણગાર કરી, બોલાવી બેહુ બાળ,
આવી અધ્યાપક સહિત, મોહન ગુણમણિમાળ. ૨
અર્થ અગોચર શાસ્ત્રના, પૂછે ભૂપતિ જેહ,
બુદ્ધિબળે બેહુ બાલિકા, આપે ઉત્તર તેહ. ૩
અધ્યાપક આણંદિયા, સજન સવે સુખ પાય,
ચતુર લોક ચિત ચમકિયાં, ફળ્યા મનોરથ માય. ૪
વિનય વલ્લભ નિજ બાળની, શાસ્ત્ર સુકોમલ ભાખ.
સરસ જિસી સહકારની, સાકર સરસી સાખ. ૫

અર્થઃ—એક દિવસ પ્રજાપાળ રાજેંદ્રને ઉલ્લાસ ઉત્પન્ન થતાં "સુરસુંદરી અને મયણાસુંદરી કે જે વિદ્યા અને વિનયવિલાસથી નિપુણ થયેલ છે, તેઓની પરીક્ષા લેવા વિચાર થયો. એ વિચારને અમલમાં. મૂકવા નિમેલે દિવસે કુમારિકાઓને લાયક શૃંગાર સજાવી રાજસભામાં બોલાવવા હુકમ કર્યો. એટલે ગુણ રૂપ મણિની મનમોહક માળા સરખી વિનયશીલ કુંવરીઓ પણ પોતપોતાના વિદ્યાગુરૂ સહિત ત્યાં હાજર થઈ રાજેંદ્રે પરીક્ષા લેવી શરૂ કરી ને જે શાસ્ત્રના અર્થોની, સાધારણ ભણેલાને ખબર ન પડી શકે તેવા અર્થભર્યા જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા, તેના તુરતજ તે બન્ને કુંવરીઓએ પોતાના બુદ્ધિબળ વડે ઉત્તરો આપ્યા. એ ઉત્તરો સાંભળીને વિદ્યા ભણાવનારા અધ્યાપકોને તથા રાજાને આનંદ થયો, કેમકે તેઓની મહેનત સફલ થઈ જણાઈ, તથા સભામાં બેઠેલા ચતુર લોકોનાં ચિત્ત ચકિત થઈ ગયાં. તેઓએ જાણ્યું કે "વાહ! શું ન્હાની વયમાં વિદ્યાસંપાદન કરી છે! ધન્ય છે એમના બુદ્ધિબળને!!" અને કુંવરીઓની માતાઓના પણ મનોરથ ફળ્યા, એથી તેઓ

પણ પ્રસન્ન ચિત્તવંત થઇ. સહુને વિશેષ આનંદ થવાનાં સ્વાભાવિક કારણો એજ હતાં કે એક તો ન્હાની ઉમર, બીજું રાજ્યમહાલયમાં મહાન્ સુખમાં ઉછરેલી બાલીકાઓ, ત્રીજું મહારૂપવંત, ચોથું વસ્ત્રાલંકારની જોઇએ તેવી ગોઠવણ, અને પાંચમું વિનય સહિત વિદ્વત્તાભર્યા ઉત્તરો મળવા આવાં કારણોને લીધે તેઓ પ્રત્યે બધાઓને વ્હાલ ઉપજે એમા નવાઇ શી? અને પ્રજાપાળને પણ એ વિનય સહિત વ્હાલી લાગનારી પોતાની કુમારિકાઓને શાસ્ત્ર-વિદ્યા વડે સુકોમળ લાગનારી વાણી હોવાથી, જેમ સુંદર રસ સહિત પાકેલી આંબાની શાખ અને તેમા વળી સાકર મેળવતાં બહુ મીઠી લાગે, તેમ વિશેષ મીઠી લાગતી હતી (૧-૫)

(ઢાળ બીજી રાગ ધોરણી-પુણ્યપ્રશંસીયે-એ દેશી)

પ્રશ્નોત્તર પૂછે પિતારે, આણી અધિક પ્રમોદ,
મન લાગે અતિ મીઠડાંરે, બાળક વચન વિનોદરે,
વત્સ વિચારજો. દેઇ ઉત્તર એહરે, શંસય વારજો. ૧
કુણ લક્ષણ જીવિતતણુંરે ? કુણ મનમથ ઘરનારિ?
કુસુમ કુણ ઉત્તમ કહ્યુંરે ? પરણી શું કરે કુમારિરે,
વત્સ વિચારજો. ૨
એકે વયણે એહનોરે, ઉત્તર એણીપરે થાય;
સુરસુંદરી કહે તાતજીરે, સુણજો "સાસરે જાય"રે, નૃપ
અવધારજો. અરથ સુણી અમ એહરે, મહત્વ વધારજો. ૩

અર્થ:—મનમાં અધિક હર્ષ લાવીને પ્રજાપાળ રાજા ફરી પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યો, કેમકે વિનય વિદ્યાથી બાલીકાના વચનનો વિનોદ બહુજ મીઠો-પ્યારો લાગતો હતો, જેથી કહેવા લાગ્યો કે-"હે વત્સ! તમો તમારા દિલમાં વિચારો અમે જે પ્રશ્નો પૂછીએ તેના ઉત્તરો આપીને અમારા મનના શંસય દૂર કરજો." આ પ્રમાણે કહી પ્રથમ સુરસુંદરીને પૂછ્યું કે-"જીવવાની નિશાની શી?

રાજા પ્રજાપાળ તથા રાણી રૂપસુંદરી પોતાની રાજસભામાં પોતાની પુત્રીઓ મયણાસુંદરી
તથા સુરસુંદરીની અધ્યાપકની હાજરીમાં પરિક્ષા કરે છે

કામદેવની સ્ત્રી કઇ? કુલોમાં ઉત્તમ કુલ કયું? અને કુંવારી પરણ્યા પછી શું કરે?" આ ચારે પ્રશ્નો સાંભળીને સુરસુંદરીએ હૃદય સાથે વિચારીને તરત કહ્યું કે–"હે તાતજી! આપે પૂછેલાં જુદાં જુદાં ચારે પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે ફક્ત એકજ વચનમાં થાય છે તે સાંભળો 'સાસરે જાય' એટલે કે, જીવ છે કે નહીં તેની નિશાની સાસ–શ્વાસજ છે? કામદેવની સ્ત્રી કે–રતિજ છે! કૂલ જાય–જાઇનું જ ઉત્તમ છે! અને કુંવારી હોય તે પરણીને સાસરે જાય છે! હે પિતાજી! આ અર્થ સાંભળીને અમારૂ માન વધારવાની વિનતિ સ્વીકારજો"

મયણાને મહીપતિ કહેરે, અર્થ કહો અમે એક,
જો તમે શાસ્ત્ર સંભાળતાંરે, વાધ્યો હૃદય વિવેકરે. વત્સ ૪
આદિ અક્ષર વિણ જેહછેરે, જગજીવાડણહાર,
તેહિ મધ્યાક્ષર વિનારે, જગસંહારણહારરે. વત્સ. ૫
અંત્યાક્ષર વિણ આપણુંરે, લાગે સહુને મીઠ,
મયણા કહે સુણજો પિતારે, તે મેં નયણે દીઠરે, નૃપ. ૬

અર્થઃ—આ પ્રમાણે સુરસુંદરીથી ઉત્તર મળતાં હર્ષ પ્રાપ્ત થયા પછી મયણાસુંદરી પ્રત્યે પ્રજાપાળ રાજાએ પૂછયું કે–"જો તમને તમારા શાસ્ત્રો તપાસતાં મનની અંદર વિવેક વધ્યો હોય તો અમને એક શબ્દમાંજ આ પ્રશ્નનો ખુલાસો કહી બતાવો કે–એક ત્રણ અક્ષરનો શબ્દ છે, તે પૈકીનો જો પહેલો અક્ષર કહાડી નાખીયે તો બાકી રહેલ બે અક્ષરથી બનતા શબ્દનો જગને જીવાડનારો અર્થ થાય છે, તથા જો વચલો અક્ષર બાદ કરીયે તો તે જગનો સંહાર કરનાર અર્થ થાય છે, અને જો તે ત્રણમાંથી છેલ્લો અક્ષર બાદ કરીએ તો તેથી બનતો શબ્દ આપણુ સર્વને વ્હાલો લાગે છે, ત્યારે તે ત્રણ અક્ષરના ઉપરના અર્થમય કયો શબ્દ છે? તે કહો." પ્રશ્ન સાંભળતાંજ મયણાસુંદરીએ કહી દીધું કે–"હે પિતાજી! સાંભળો–એ ત્રણ અક્ષરના પ્રશ્નવાળી ચીજ તો મેં નજરો નજર નજરની અંદરજ દેખેલી છે તે એ કે–'કાજળ'. એ કાજળ શબ્દમાંથી જો પહેલો અક્ષર 'કા' કહાડી નાખીએ તો પાછળ રહેલા બે અક્ષરોથી 'જળ' એવું વંચાય છે, તે જળ તમામ જગતના જીવોને જીવાડનારૂં છે, તથા તેમાંથી

કામદેવની સ્ત્રી કઇ ? કુલોમાં ઉત્તમ કુલ કયું ? અને કુંવારી પરણ્યા પછી શું કરે ? " આ ચારે પ્રશ્નો સાંભળીને સુરસુંદરીએ હૃદય સાથે વિચારીને તરત કહ્યું કે—" હે તાતજી ! આપે પૂછેલાં જુદાં જુદાં ચારે પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે ફક્ત એકજ વચનમાં થાય છે તે સાંભળો. 'સાસરે જાય' એટલે કે, જીવ છે કે નહીં તેની નિશાની સાસ-શ્વાસજ છે ? કામદેવની સ્ત્રી કે–રતિજ છે.! કૂલ જાય–જાઇનું જ ઉત્તમ છે ! અને કુંવારી હોય તે પરણીને સાસરે જાય છે ! હે પિતાજી ! આ અર્થ સાંભળીને અમારૂં માન વધારવાની વિનતિ સ્વીકારજો "

મયણાને મહીપતિ કહેરે, અર્થ કહો અમં એક,
જો તમે શાસ્ત્ર સંભાળતાંરે, વાધ્યો હૃદય વિવેકરે. વત્સ ૪
આદિ અક્ષર વિણ જેહછેરે, જગજીવાડણહાર,
તેહિ મધ્યાક્ષર વિનારે, જગસંહારણહારરે. વત્સ. ૫
અંત્યાક્ષર વિણ આપણુંરે, લાગે સહુને મીઠ,
મયણા કહે સુણજો પિતારે, તે મેં નયણે દીઠરે. નૃપ. ૬

અર્થઃ—આ પ્રમાણે સુરસુંદરીથી ઉત્તર મળતાં હર્ષ પ્રાપ્ત થયા પછી મયણાસુંદરી પ્રત્યે પ્રજાપાળ રાજાએ પૂછ્યું કે–" જો તમને તમારા શાસ્ત્રો તપાસતાં મનની અંદર વિવેક વધ્યો હોય તો અમને એક શબ્દમાંજ આ પ્રશ્નનો ખુલાસો કહી બતાવો કે–એક ત્રણ અક્ષરનો શબ્દ છે, તે પૈકીનો જો પહેલો અક્ષર કહાડી નાખીયે તો બાકી રહેલ બે અક્ષરથી બનતા શબ્દનો જગને જીવાડનારો અર્થ થાય છે, તથા જો વચલો અક્ષર બાદ કરીયે તો તે જગનો સંહાર કરનાર અર્થ થાય છે, અને જો તે ત્રણમાંથી છેલ્લો અક્ષર બાદ કરીએ તો તેથી બનતો શબ્દ આપણુ સર્વને વ્હાલો લાગે છે, ત્યારે તે ત્રણ અક્ષરના ઉપરના અર્થમય કયો શબ્દ છે ? તે કહો. " પ્રશ્ન સાંભળતાંજ મયણાસુંદરીએ કહી દીધું કે–" હે પિતાજી ! સાંભળો–એ ત્રણ અક્ષરના પ્રશ્નવાળી ચીજ તો મેં નજરો નજર નજરની અંદરજ દેખેલી છે તે એ કે–' કાજળ '. એ કાજળ શબ્દમાંથી જો, પહેલો અક્ષર ' કા ' કહાડી નાખીએ તો પાછળ રહેલા બે અક્ષરોથી 'જળ' એવું વંચાય છે, તે જળ તમામ જગતના જીવોને જીવાડનારૂં છે, તથા તેમાંથી

વચલો અક્ષર જો 'જ' કહાડી નાખીએ તો બાકી રહેલા શબ્દથી 'કાળ' વંચાય છે, તે જગતને સંહાર કરનાર છે, અને જો છેલ્લો અક્ષર 'ળ' કહાડી નાખીએ તો બાકી રહેલા અક્ષરોથી 'કાજ–કાર્ય' વંચાય છે, તે કાર્ય આપણ બધાંઓને વ્હાલું લાગે છે એ કાજળ તો મેં આંખોમાં આંજ્યું જ જોયેલ છે. (૩–૬)

સુગુણ શમસ્યા પૂરજોરે, ભૂપતિ કહે ધરી નેહ,
અર્થ ઉપાઈ અભિનવોરે, પુણ્યેં પામીજેં એહરે. વત્સ ૭

સુરસુંદરી કહે ચાતુરીરે, ધન યૌવન વર દેહ,
મનવલ્લભ મેલાવડોરે, પુણ્યેં પામીજેં એહરે. નૃપ ૮

મયણા કહે મતિ ન્યાયનીરે, શીળશું નિર્મળ દેહ,
સંગતિ ગુરૂ ગુણવંતનીરે, પુણ્યેં પામીજેં એહરે. નૃપ ૯

અર્થ:—રાજાને આનંદ થતાં તેણે ફરીને સ્નેહ સહિત એક નવો જ અર્થ ગોઠવી કહાડી બન્ને કુંવરીઓને પૂછ્યું કે—"હે સદ્ગુણી વત્સો! તમો બન્ને મારી એક શમસ્યા પૂર્ણ કરજો કે—અમુક અમુક વસ્તુ પુણ્યવડેજ પ્રાપ્ત કરી શકિયે છિયે!" તે સાંભળી પહેલી સુરસુંદરીએ કહ્યું કે—"ચતુરાઈ, ધન, યૌવન, સુંદર શરીર, અને મનવલ્લભજનનો મેલાપ—એટલી વસ્તુઓ પુણ્યવડેજ પ્રાપ્ત થાય છે!" પછી મયણાસુંદરીએ કહ્યું કે—"ન્યાયથી પૂર્ણબુદ્ધિ, શીલસહિત પવિત્રશરીર, અને ગુણવંત ગુરૂની સંગતિ, એટલા પદાર્થ પુણ્યવડેજ પ્રાપ્ત થાય છે!" (૭–૯)

ઈણ અવસર ભૂપતિ ભણેરે, આણી મન અભિમાન,
હું તૂઠયો તુમ ઉપરેરે, દેઉં વંછિત દાનરે. વત્સ૧૦

હું નિર્ધનને ધન દેઉંરે, કરૂં રંકને રાય,
લોકસયલસુખભોગવેરે,પામીમુજપસાયરે. વત્સ ૧૧

સકલ પદારથ પામિયેંરે, મેં તૂઠે જગમાંહિ;
મેં રૂઠે જગ રોલિયેંરે, ઊભો ન રહે કોઈ છાંહિરે. વત્સ૦૧૨

અર્થ:—આ પ્રમાણે પુત્રીઓનો વચનવિલાસ સાંભળી પ્રજાપાળ રાજા તે વખતે અભિમાનમાં ગર્ક થઇ કહેવા લાગ્યો કે—હું તમો બન્ને ઉપર સંતુષ્ટમાન થયો છું માટે જે તમો ચાહો તે તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરી આપું. હું દરિદ્રીને ધન-દોલત આપી પૈસાદાર બનાવી દઉં, રાંકને રાજા કરી દઉં, અને આ જે તમામ રૈયત સુખ ભોગવી રહી છે તે સઘળો પ્રતાપ મારી કૃપાનોજ છે. જગતની અંદર જેની ઊપર હું પ્રસન્ન થાઉં તેને તમામ પદાર્થ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને જેની ઊપર હું કોપું તેનો રોળ-વાળી નાખું છું કે જેથી તેના છાંયડે પણ કોઇ ઉભું રહેવા ન પામે. મતલબમાં એજ કે એવો હું પ્રતાપવંત છું, તે તમારાં ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, માટે હવે જે જોઇએ તે માંગી લ્યો કે જેથી ભવની ભાવટ ભાગી જાય." (૧૦–૧૨)

સુંદરી કહે સાચું પિતારે, એહમાં કિશ્યો સંદેહ,
જગ જીવાડણ દોયછેરે, એક મહીપતિ દૂજો મેહરે. નૃપ૦૧૩
સાચું સાચું સહુ કહેરે, સકલ સભા તેણીવાર,
એ સુરસુંદરી જેહવીરે, ચતુર ન કો સંસારરે. નૃપ૦૧૪

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે અભિમાન ભરેલું રાજાનું બોલવું સાંભળી સુરસુંદરી કે જે બાપકર્મ વડેજ સુખ મળવું માનનારી હતી તેણીએ કહ્યું કે— "પિતાજી! જે આપનું કહેવું થાય છે તે બધું સત્યજ છે એમાં કશો શક નથી. જગતની અંદર જીવમાત્રને જીવાડનારા બેજ છે, એક રાજા અને બીજો વરસાદ!!" આવું તેણીનું બોલવું સાંભળી હાજી હા કરી ખુશામદ કરનારા સભાજનો રાજાની કૃપા મેળવવા બોલી ઉઠ્યા કે—"સત્ય છે! સત્ય છે! એ વાત તદ્દન રીતે સત્ય છે!!! અહા! આ શ્રીમતી સુરસુંદરી સમાન આ સંસારની અંદર કોઇ બીજી ચતુર કુવરી નથી, ધન્ય છે એને." (૧૩–૧૪)

રાજા પણ મન રંજિયોરે, કહે સુંદરી વર માંગ,
વંછિત વર તુજ મેળવીરે, દેઉં સયલ સૌભાગરે. વત્સ૦૧૫

તિહાં કુરૂજંગલ દેશથીરે, આવ્યો અવનિપાલ,
સભામાંહે સોહે ઘણોરે, યૌવન રૂપ રસાળરે. નૃપ૦૧૬
શંખપુરી નયરી ધણીરે, અરિદમન તસ નામ,
તે દેખી સુસુંદરીરે, અંગેં ઉપન્યો કામ રે. વત્સ૦૧૭
પૃથિવીપતિ તસ ઉપરેંરે, પરખી તાસ સનેહ,
તિલક કરી અરિદમનનેં રે,આપી અંગ જાતે હરે.વ.૦૧૮
રાસ રચ્યો શ્રીપાલનોરે, તેહની બીજી ઢાળ,
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેંરે, હોજો મંગળમાળરે. વત્સ.૦૧૯

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે ખોટી બડાઈનાં બણગાં ફુંકનારાઓના બોલો સાંભળી રાજા પણ ગર્વમાં ફૂલાઈ જઈ ખુશી થઇ ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે—" હે સુરસુંદરી ! વર માંગ, હું તને વાંછિત–ઇચ્છેલો વર મેળવી દઇ સઘળાં સૌભાગ્ય બક્ષું." આ વાત થતી હતી તેવામાં એક કુરૂજંગલ દેશથી શંખપુરીના રાજા દમિતારિનો કુંવર અરિદમન, પ્રજાપાળ રાજાનો ખંડીયો રાજા હોવાથી તેમની સેવા બજાવવાને માટે અહિં આવી પહોંચ્યો, અને રાજસભામાં પ્રજાપાલ રાજાને નમન કરી તેણે પોતાની યોગ્યતાભરી નિમેલી બેઠક લીધી. એ અરિદમનરાજા યુવાન અને સુંદર રૂપશાળી હોવાથી સભાની અંદર બહુજ શોભતો હતો. તેને જોતાંજ મિથ્યાત્વવાસિની સુરસુંદરીના શરીરમાં કામદેવ જાગૃત થયો, એથી તેની તરફજ વારંવાર તેણી જોતી હોવાથી પ્રજાપાળ રાજાએ ચેષ્ટાથી જાણી લીધું કે સુરસુંદરીની વૃત્તિ 'સ્નેહ સહિત દંપતિ ધર્મમાં જોડાવા અરિદમન સાથે તલપી રહી છે, માટે તેમજ કરવું ઉચિત છે કેમકે મરજી વિરૂદ્ધ સંબંધ જોડવાથી નઠારાં પરિણામ આવે છે; એજ અતિ ઉત્તમ છે' એવો નિશ્ચય કરી તુરતજ કંકુનું તિલક કરી તે અરિદમન સાથે તેજ વખતે સુરસુંદરીને વરાવી દીધી. એમ કરવાનું કારણ એજ હતું કે–હું જેની ઉપર પ્રસન્ન થઉં છું તેનું તરતજ દુઃખ દારિદ્રય દૂર કરી મનોવાંછિત સુખ આપી શકું છું, એ બોલની તાત્કાળ પ્રતીતિ કરાવવા આ રીતે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું. કવિ કહે છે કે–મેં આ શ્રીપાળ મહારાજાના રાસની રચના કરી તેમાંની આ બીજી ઢાળ પૂર્ણ થઈ, આ રાસ સાંભળનારાંઓને ઘેર મંગળમાળા થજો. એમ વિનયવિજય મહારાજ કહે છે. (૧૫–૧૯)

(દોહરા છદ)

મયણા મસ્તક ધૂણતી, જવ નિરખી નરરાય,
પુછે પુત્રી વાત એ, તુમ મન કિમ ન સુહાય ? ૧
સકળ સભાથી સોગુણી, ચતુરાઇ ચિત્ત માંહ,
દીસે છે તે દાખવો, આણી અંગ ઉત્સાહ. ૨
ઉચિત નહિ ઇહાં બોલવું, મયણા કહે મહારાય,
મોહે મન માણસ તણાં, વિરૂઆ વિષય કષાય. ૩
નિરવિવેક નરપતિ જિહાં, અંશ નહી ઉપયોગ,
સભા લોક સહુ હાજિયા, સરિખો મલ્યો સંયોગ. ૪

અર્થ:—આ પ્રમાણે પ્રજાપાળ રાજાએ ફૂલણજીનું કૃત્ય કરી લઇ, જ્યારે મયણાસુંદરીની તરફ નજર કરી, ત્યારે તેણીને તો માથું ધૂણાવતી જોઇ, એથી તેણી પ્રત્યે પૂછયું કે—" હે પુત્રી તારા માથા ધૂણવાથી (તથા ચ્હેરા ઉપરના દેખાવ ઉપરથી) પ્રતીત થાય છે કે તને આ મારૂં કરેલું કામ પસંદ પડયું નથી, તો હું પૂછું છું કે—આ વાત તારા મનને શા કારણને લીધે ન ગમી ? શું આ આખી સભા કરતાં તારામાં સો ગુણી ચતુરાઇ છે ? જો એવી ચતુરાઈ દેખાય છે, તો ઉત્સાહ સહિત કહી બતાવો " આ પ્રમાણે પિતાનું બોલવું સાંભળી મયણાસુંદરી બોલી કે " મહારાજ ! સંસારની અંદર ઘણાંખરાં માણસોનાં મન નઠારા વિષય અને કષાયોથી લુબ્ધ થઇ ગયેલાં હોય છે, તો તે વિષયમાં અત્રે કંઈ કહી બતાવવું એ વાજબી નથી, છતાં પણ આપ જ્યારે સો ગણી ચતુરાઈ તારામાં છે, એમ અહંકાર ભરપૂર વચન ફરમાવો છો ત્યારે કંઇ કહેવાની ફરજ પડે છે, માટે તે સબંધમાં થતી બેઅદબી માફ કરશો નીતિશાસ્ત્રવેત્તાઓ કહે છે કે-' જે જગોએ રાજાને વિવેક નથી, સદ્‌વિચાર અને શાસ્ત્ર સબંધીના ઉપયોગથી તદ્દન રહિત હોય, તથા સભાજનો જે જે રાજાએ કહ્યુ તે તે માટે હાજી હા કહેનારા હોય છે, તેવા રાજા અને સભાજનોનો સરખો સંયોગ મળ્યો હોય તે જગોએ ન્યાયની વાત બોલવી વાજબી નથી. (૧-૪)

(ઢાળ ત્રીજી—રાગ કેદારો-કપૂર હોએ અતિ ઊજળુંરે-એ દેશી)

મનમંદિર દીપક જિસ્યોરે, દીપે જાસ વિવેક,
તાસ ન કહિયેં પરાભવરે, અંગ અજ્ઞાન અનેક-
પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન, એ ઋદ્ધિ અથિર નિદાન,
પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન,
જેહવો જલધિ ઉધાન, પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન. ૧
સુખ દુઃખ સહુએ અનુભવે રે, કેવલ કર્મ પસાય,
અધિકું ન ઓછું તેહમાંરે, કીધું કોણું ન જાય.
પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન. ૨

અર્થઃ—તથા તેણીએ વિશેષમાં એ કહ્યું કે—"જે મનુષ્યના મનરૂપી મંદિરની અંદર જળહળતા દીવાની પેઠે વિવેકરૂપી સાચો દીવો દીપતો હોય તે મનુષ્યના અંગમાં ભલેને અનેક અજ્ઞાનો હોય તોપણ તે કોઇ વારે પણ પરાભવ કરી શકે નહિ માટે પિતાજી! આ બોધવચનમાં કહેલા સાચા દીવાની આપના મનમંદિરમાં અછત હોવાથી આવાં અજ્ઞાન નડવા પામે છે તેથી 'જેને તેને હું જ સુખી દુ:ખી કરી શકું છું,' એવું અજ્ઞાનયુક્ત વચન બોલો છો, પણ તે અયોગ્ય છે, માટે આપ ખોટું અભિમાન ન કરો, કેમકે આ બધી ઋદ્ધિ ખચિત દરિયામાં થતી ભરતી ઓટના જેવીજ જરાવારમાં છોળમછોળ અને જરાવારમા ધૂળ ઉડે એવી અસ્થિર-છે, તો તેવી અસ્થિર ઋદ્ધિનો ગર્વ કરી જે કંઇ સુખી દુઃખી કરવાનો ગર્વ ધરાવો છો તે મિથ્યા છે. અર્થાત્ એવી ઋદ્ધિ પોતાની પાસે હંમેશ કાયમ રહેશે એજ કયાં નક્કી છે? અને નક્કી નથી તો સુખી દુ:ખી કરવાનું પણ કયાં કાયમ રહ્યું? સુખ અને દુઃખ સર્વ પ્રાણી પોતપોતાના કર્મનાજ પ્રતાપથી અનુભવે-ભોગવે છે, અને તેની અંદરથી કોઇ પણ વધારે કે ઓછું કરી શકે તેમ છેજ નહીં. અને જ્યારે કોઈનું કર્યું ઓછું વધતું થતું નથી તો આપ શી રીતે વધારે ઓછું કરી શકો તેમ છો! માટે એ વાતનો ખોટો ગર્વ ન કરો" (૧-૨)

રાજા કોપેં કળકળ્યોરે, સાંભળતાં તે વાત,
વ્હાલી પણ વેરણ થઇરે, કીધો વચન વિઘાતરે; બેટી!
ભલીરે ભણી તું આજ, તેં લોપી મુજલાજરે બેટી!
વિણસાડયું નિજ કાજ રે બેટી! તું મૂરખ શિરતાજરે
બેટી! ભલી રે ભણી તું આજ. ૩
પોષીને પોઢી કરીરે, ભોજન કૂર કપૂર,
રયણહિંડોળેહિંચતીરે, ભોગભલાભરપૂર રે બેટી! ભલી. ૪
પાટ પટંબર પહેરણરે, પરિજન સેવે પાય,
જગમાંસહુ જી જી કરેરે, એ સવિ મુજજ પસાયરે બેટી!
ભલી રે ભણી તું આજ. ૫

અર્થ:—આ પ્રમાણે મયણાસુંદરીની અગ્નિમાં ઘી હોમાયા સરખી વાત સાંભળતાંજ પ્રજાપાળરાજાને ક્રોધ પેદા થતાં ક્રોધાગ્નિથી કળકળતો રાતો પીળો થઇ કહેવા લાગ્યો કે- "રે દીકરી! તું મને ઘણી વ્હાલી હતી, પરંતુ તેં મારા વચનનો ભંગ કર્યો એથી વૈરિણી જેવી થઇ ગઇ, માટે કહું છું કે, બેટી! તુ આજે તો બહું સારૂં ભણી? મતલબમાં એજ કે-હજુ આટલું બધું ભણ્યા છતાં તને સભામા અને તે વળી પિતાની સન્મુખ કેમ બોલવું, અથવા આવું બોલાય કે નહીં, તેનું પણ તને ભાન નથી! તેં મારી મર્યાદા પણ રાખી નહીં, જો કે એમ કર્યું તેમાં મારૂ તો કાંઇ બગડયું નથી, પણ તેં તારો સ્વાર્થ હાથે કરીનેજ બગાડ્યો છે એથી સ્વસ્વાર્થ બગાડનાર હોવાથી ખરેખર તું મૂર્ખશિરતાજ છે, તને જે પાળી પોષીને મોટી કરી છે, ભાતભાતના ચોખા વગેરેના બરાસ મિશ્રિત ભોજન જમાડી મ્હોટી કરી છે, રત્નથી જડેલા હિંચોળે હીંચે છે, અને સારા તેમજ પૂરેપૂરી રીતે ભોગો ભોગવે છે, તથા ઉંચી જાતનાં હીરચીર પહેરવા મળે છે, નોકર ચાકરો તારી પગચપી આદિ સેવા ચાકરી કરે છે, અને જગતમાં જ્યાં ત્યાં લોકોએ જી જી કહીને અત્યાર લગણ બોલાવી છે એ બધા મારા પસાયને લીધે થયેલ છે એમ જાણજે" (૩-૫)

તત્ત્વ વિચારો તાતજીરે, મત આણો મન રોષ;
કર્મે તુમ કુળ અવતરીરે, મેં કિહાં જોયા જોષ.
પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન. ૬

મલહાવો મોટે મનેરે, નવ નવ કરો નિવેદ;
તે સવિ કર્મ પસાઉલેરે, એ અવધારો ભેદ.
પિતાજી મ કરો જૂઠ ગુમાન. ૭

અર્થ:—કોપયુક્ત વચન સાંભળી મયણાસુંદરી બોલી કે— "પિતાજી ! જે મેં કહ્યુ તેનું તત્ત્વ–મા૨ાંશ વિચારો અને મનમાં ગુસ્સો ન લાવો મેં કંઈ આપના–કુળમાં પેદા થવાને માટે જોષ જોવડાવ્યા ન હતા ? પરંતુ મારા પૂર્વનાં કરેલાં મારાં કર્મોના ઉદયથીજ આપને ત્યાં અવતરી છું, અને જે આપ મને મોટા મનથી મલ્હાવો–રમાડો ને આનંદ કરાવો છો, તથા નવા નવા ખાનપાન કરાવો છો તે સઘળો પણ મારા કર્મનોજ પ્રતાપ છે એ તત્ત્વને ખાસ ધ્યાનમાં લ્યો અને ખોટો ગર્વ ન કરો." — (૬–૭)

જો હઠવાદ તુઝને ઘણોરે, કર્મ ઉપર એકાંત;
તો તુઝને પરણાવશુંરે, કર્મે આણ્યો કંતરે બેટી ! ભલી.૮
માન હણ્યું જુઓ એણીયેં રે, માહરૂં સભા સમક્ષ;
ફલ દેખાડું એહનેં રે, સકલ પ્રજા પ્રત્યક્ષરે બેટી ! ભલી.૯

અર્થ:— "ઠીક છે ! જો તને એકાંતપક્ષથી કર્મ ઉપરજ હઠવાદ છે, તો હવે તને મારી શોધથી મેળવેલા નહીં, પણ કર્મના શોધથી મેળવેલા પતિની સાથે પરણાવીશ." રાજાપ્રજાપાળને દુ:ખ થતાં તેણે મન સાથે નિશ્ચય કર્યું કે–' એણીએ મારૂં સભાની રૂબરૂ માનભંગ કરેલ છે, પણ હું એનું ફળ એણીને સકળ પ્રજા દેખતા પ્રત્યક્ષપણે હું દેખાડું.' (૮–૯)

સાંખિયેં એ શું શીખવ્યુંરે, અધ્યાપક અજ્ઞાન;
સજ્જન લોક લાજે સહુરે, દેખી એ અપમાનરે. બેટી!
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૦
નગરલોક નિંદે સહુરે, ભણ્યું એહનું ધૂળ;
જુઓ વાતની વાતમાંરે, પિતા કર્યા પ્રતિકૂળરે બેટી!
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૧
મિથ્યાત્વી કહે જૈનનીરે, વાત સકલ વિપરીત;
જગત નીતિ જાણે નહીંરે, અવળાને અવિનીતરે બેટી!
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૨
અવસર પામી રાયનોરે, રોષ સમાવણ કાજ;
કહેપ્રધાનપધારિયેંરે,રયવાડીમહારાજરે. બેટીભલી૧૩.
રાસ ભલો શ્રીપાળનોરે, તેહની ત્રીજી ઢાળ;
વિનય કહે મદ પરિહરોરે, જેહથી બહુ જંજાળરે. બેટી!
ભલીરે ભણી તું આજ. ૧૪.

અર્થઃ—આ પ્રમાણે રાજાનું અપમાન થવાથી રાજાનાં સગાંસંબંધી-સજ્જન વગેરે બધાં શરમાઇને કહેવા લાગ્યાં કે—"અરે! એણીની સાહેલી-સખિયોએ પણ આવું શું શિક્ષણ આપ્યું હશે? તેમ એણીને ભણાવનારો અધ્યાપક પણ જ્ઞાન વગરનોજ જણાય છે, કેમ કે એણીને નીતિ રીતિ સંબંધી કશી કેળવણી આપી નથી." તેમ જ શહેરનાં લોકોપણ નીંદવા લાગ્યા કે—"એણીનું ભણ્યું બધું ધૂળ છે, જુઓ! એ બહુ ભણેલી છે, પણ બોલતાં ન આવડવાથી વાતની વાતમાં પિતાને દુશ્મન કર્યો!" અને મિથ્યાત્વીઓ તો એમજ કહેવા લાગ્યા કે—"જૈનોની વાતોજ વિપરીત—અવળી છે. જૈન લોકો જગની નીતિ કે રીતિ જાણતા

જ નથી. એઓ અવળચંડા અને અકડાઈભર્યાજ હોય છે. જો એમ ન હોત તો આ કુંવરી બધાને ગાંડા ગણી પોતાને એકનેજ બુદ્ધિશાળી માને છે. ” આ પ્રમાણે જે જેના મનમાં પોતપોતાની અક્કલ મુજબ આવ્યું તે તેવું બોલવા લાગ્યાં, અને મામલો રસાકસીમાં આવતાં ખરાબ થઈ ગયો જણાયો, કે તુરત રાજેંદ્રનો ગુસ્સો શાંત કરી દેવા સમયના જાણ પ્રધાને આવી અરજ કરી કે- ગૌબ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ ! રાજપાટિકા ફરવાનો વખત થયો છે, માટે મહારાજ ! પધારવા કૃપા કરો. ” આ શ્રીપાળના સુંદર રાસની ત્રીજી ઢાળ પૂર્ણ થતાં વિનયવિજયજી મહારાજ કહે છે કે હે શ્રોતાજનો ! આ દાખલો ધ્યાનમાં લઈ જેના વડે સંસારમાં બહુ જંજાળ નડે છે તે અહંકાર-મદનો તમે ત્યાગ કરો. (૧૦-૧૪)

(દોહરા-૭૬)

રાજા રેંયવાડી ચઢયો, સબળ સૈન્ય પરિવાર;
મદમાતા મયગલ ઘણા, સહસ ગમે અસવાર. ૧
સુભટ સિપાઈ સામટા, જિસ્યા પંચાયણ સિંહ;
આયુધ આડંબર સહિત, અટલ અભંગ અબીહ. ૨
વાઘા કેસરિયા કિયા, રઢિયાળા રજપૂત;
મુછાલા મછરાયલા, ચોધ જિસ્યા જમદૂત. ૩
પાખરિયા પંખી પરેં, ઉડે અંબર જામ;
પંચવરણ નેજા નવલ, ગયણ ચોક ચિત્રામ. ૪
સરણાઈ વાજે સરસ, ઘૂરે ઘોર નિસાણ;
પુર બાહિર નૃપ આવિયા, ભાલા જલહલ ભાણ. ૫

અર્થઃ—બળવાળા ઘણા લશ્કર સહિત પ્રજાપાળ રાજેંદ્ર રાજપાટિકા ફરવાને માટે ચડ્યો, તે વખતે મદથી તોફાની બનેલા ઘણા હાથીઓની શ્રેણી હજારો ઘોડેસ્વારો અને થોકબંધ લડવૈયા તથા સિપાઈઓ સાથે હતા, એટલું જ નહિ પણ તે હાથીસ્વારો, ઘોડેસ્વારો, સુભટો અને સિપાઈયો પંચાનન-સિંહના

જેવા ગુસ્સાજુસ્સાદાર હતા, તેમજ શસ્ત્ર—અસ્ત્રોના ઠાઠ સહિત, અને પાછી પાની ન કરનારા, કોઈના ભગાવ્યા ન ભાગી જનારા, તથા કોઇના ડરાવ્યા ન ડરનારા હતા, આ શિવાય હઠીલા રજપૂતો કે જેઓ મોટી વાંકડી મુછોવાળા, ઇર્ષાવંત, અને જીવ લેનારા યમદૂત જેવા યુદ્ધ કરી શત્રુપક્ષનો શેળ વાળનારા હતા તેઓએ કેસરી વાઘા અર્થાત્ રણક્ષેત્ર—લડાઇના મેદાનમા ઘૂમી વિજય મેળવવા-કેસરીયાં કર્યાં છે એવા વીરરત્નો હતા, તેમજ સરંજામથી સજેલા—પાખરેલા ઘોડાઓ કે જેઓ છલંગ મારી આકાશમાં જ્યારે પંખીની પેઠે ઉછળતા હતા, ત્યારે તેઓ તેના ઊપર પચરંગી વાવટાઓ હાથમાં લઇ બેઠેલા સ્વારો સહિત એવા જણાતા હતા, કે જાણે આકાશરૂપી ચોકમાં ચિત્રામણ કહાડ્યાં હોયની ? તેવો ભાસ થતો હતો તે લશ્કરને મોખરે સુંદર રસ સહિત સુરાવટથી શરણાઈઓ વાગી રહી હતી, અને ગભીર શબ્દ સાથે નગારાં વાજી આકાશને શબ્દમય કરી રહ્યાં હતાં આવા ઠાઠ સહિત લશ્કર સાથે જ્યારે રાજા શહેર બહાર નિકળી ચૂકયા, ત્યારે સ્વારોના હાથમાની બરછીઓના ચળકતા ભાલાઓની ઊપર સૂર્યનાં કિરણો પડવાથી જાણે બીજા સૂર્યજ ન હોય ? તેવા ખ્યાલ તે ઉત્પન્ન કરાવા લાગ્યા.

(ઢાળ ચોથી—રામચંદ્રકે બાગમે ચંપો મોરી રહ્યોરી—એ દેશી)

મારગ સનમુખ તામ, ઊડે ખેહ ઘણીરી;
પૂછે ભૂપતિ દૃષ્ટિ-દેઈ મંત્રી ભણીરી. ૧
કુણ આવેછે એહ, એવડાં લોક ઘણાંરી;
કહે મંત્રી રહો દૂર, દરિસણ એહ તણાંરી. ૨
એ કુષ્ટિ સયસાંત, થાઈ એક મણારી;
થાપી રાજા એક, જાચે રાયરાણારી. ૩
મારગ મૂકી જામ, નરપતિ દૂર ટળેરી;
ગલિતાંગુલી તસ દૂત, આવી તામ મલેરી. ૪
ઉત્તમ મારગ કાંઈ, જાયે દૂર તજીરી;
ઉજેણીના રાય, હારે કીર્તિ સજીરી. ૫

નિર્મુખ આશા ભંગ, જાચક જાસ રહ્યારી;
ભારભૂત જગમાંહિ, નિર્ગુણ તે કહ્યારી. ૬

અર્થઃ—રાજા લશ્કર સહિત જ્યારે અગાડી ચાલી નિકળ્યો ત્યારે રસ્તામાં સન્મુખ બહુજ ધૂળ ઉડતી નજરે પડી, એટલે પ્રધાન તરફ જોઇ પૂછવા લાગ્યો કે–“ આટલી બધી ગિરદ કેમ ઉડતી જણાય છે ? અને આટલાં બધાં કોણ લોકો આવે છે ? ” પ્રધાને કહ્યું–“ જે એ લોકો આવે છે તેઓના દર્શનથી પણ આપ દૂર રહો; કેમકે તે સાતસો કોઢીયાઓ છે, અને એક સંપ કરી એક રાજાને સ્થાપન કરી રાજા રાણાઓને જોઈતી ચીજ યાચતા ફરે છે. ” આવું પ્રધાનનું કહેવું સાંભળી જ્યારે રાજા રસ્તો છોડી બીજે રસ્તે ચાલ્યો ત્યારે ગળી ગયેલી આંગળીઓવાળો એક કોઢીઓ દૂત આવી પહોંચી રાજાને કહેવા લાગ્યો–“ હે ઉજેણીના મહારાજ ! [1]આ ઉત્તમ રસ્તો છોડીને આપ અવળે રસ્તે કેમ પધારો છો ? અને લાંબા વખતથી જાળવી રાખેલી કીર્તિને આજે આ માર્ગ આદરી કેમ હારી જાઓ છો ? જેની અગાડી આવી યાચક નિર્મુખ આશાભંગ થઈ રહે છે, તે મનુષ્ય જગતમાં ભારરૂપ સરખા નિર્ગુણીજ જણાય છે. મતલબમાં એજ કે અમે યાચના કરવા આવ્યાં છિએ, ત્યારે આપ અમારી આશા ભંગ કરવા સરખો માર્ગ આદરી અપયશને વરવા કેમ તૈયાર થાઓ છો ? ” (૧–૬)

શી જાચો છો વસ્તુ, વિગતે તેહ ભણોરી;
રાય કહે અમ આજ, કીરતિ કાંઈ હણોરી. ૭
દૂત કહે અમ રાય, સઘળી ઋદ્ધિ મળીરે;
રાજવટ્ટ પરગટ્ટ, કીધી અમે ભલીરી. ૮
પણ સુકુલિણી એક, કન્યા કોઈ દિયેરી;
તો તસ રાણી હોયે, અમ એહ હર્ષ હિયેરી. ૯

૧ રાજાએજ સન્માર્ગ છોડીને ઉન્માર્ગે જવું એ અયોગ્યજ છે, તથા જે યાચના કરવા આવે તેમની માગણીનો અનાદર કરવાથી તે આશાભંગ થાય છે, માટે કોઇને આશા ભંગ કરવો નહીં, આશાભંગ કરનારનો જન્મ પૃથ્વીને ભારે મારનારજ ગણાય છે.

અર્થ:—એ સાભળી રાજાએ કહ્યુ–“ પણ તમો શી વસ્તુની ઇચ્છા રાખો છો ? તે વિગતવાર કહી બતાવો, અને આજે અમારી કીર્તિનો ભગ ન કરો ” સમય હાથ લાગ્યો જાણી દૂત બોલ્યો–“ અમારા રાજાને, અમો બધાઓએ એકઠા મળીને સઘળી રાજ્યઋદ્ધિ તથા રાજ્યની કાર્ગીર્દિ વગેરે મેળવી આપવાથી પ્રાપ્ત થઈ છે, પણ એક સારા કુળની કન્યા મળી નથી, જો તે કોઇ આપે તો તે અમારા રાજાની રાણી થાય બસ એજ અમારા હૈયામા હવે હર્ષ મળવાની ખામી છે, તેમાટે આપ પાસે આવવુ થયુ છે ”

મન ચિંતે તવ રાય, મયણાને દેઉ પરીરી;
જગમાંહી રાખું કીર્તિ, અવિચલ એહ ખરીરી. ૧૦
ફળ પામે પ્રત્યક્ષ, મયણા કર્મ તણાંરી;
સાલે હૈડામાંહિ, વયણાં તેહ ઘણાંરી. ૧૧
વળે રૂંખ ઘન વૂઠ્ઠ, દાધ્યાં જેહ દવેરી;
કુવયણ દાધ્યાં જેહ, ન વળે તેહ ભવેરી. ૧૨
રોષતણે વશ રાય, શુદ્ધિ બુદ્ધિ સર્વ ગઈરી;
કહે દૂત તુઝ રાય, અમ ઘર આણો જઈરી. ૧૩
દેઉં રાજકુમારી, રૂપેં રંભ જિસીરી;
દૂત તણે મન વાત, વિસ્મય એહ વસીરી. ૧૪
કિશ્યું વિમાસે મૂઢ, મેં જે વાત કહીરી;
ન ફરે જગમાં તેહ, અવિચલ સાચી સહીરી. ૧૫
શ્રી શ્રીપાળનો રાસ, ચોથી ઢાળ કહીરી;
વિનય કહે નિરવાણ, ક્રોધેં સિદ્ધિ નહીરી. ૧૬

અર્થઃ—દૂતવચન સાંભળીને પ્રજાપાળ મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે–"એ કોઢીયા વરને મયણાને દઈ દઉં ? અને એમ કરવાથી જગતમાં 'હું કરૂં તેજ થાય છે' એ મારી અવિચળ કીર્તિ રાખું, તેમજ મયણાને પણ 'કર્મ કરે તેજ થાય છે' એ મમતનું પ્રત્યક્ષ ફળ આપી દઉં મને મારા માનભંગ રૂપ તે મયણાનાં આકરાં વચન બહુજ મારા હૃદયની અંદર ખટકયા કરે છે જે ઝાડ દવ લાગવાથી દાઝી ગયેલ હોય છે તે વરસાદની વૃષ્ટિ થવાના સબબને લીધે પાછું પાંગરી નવપલ્લવ થાય છે, પણ નઠારાં વચનોરૂપિ અગ્નિવડે જે મન દાઝી ગયેલ હોય છે, તે મન તે ભવમાં ફરી નવપલ્લવ–પ્રેમાળ વૃત્તિવંત થતુંજ નથી !" આવા કારણને લીધે રાજાને ક્રોધ ચડવાથી તેની શુદ્ધિ બુદ્ધિ–એ બધું જતું રહેતાં આવું ગેરવાજબી કામ કરવા તેને સૂઝયું. જેથી તે દૂતને કહેવા લાગ્યો–"હે દૂત ! તું જઈને તારા રાજાને મારે ત્યાં તેડી લાવ, હું તેને રૂપમાં રંભા જેવી રાજકન્યા વરાવી દઉં." આ અસંભવ વાત સાંભળી દૂતને આશ્ચર્ય સાથે સંદેહ પેદા થયો કે–"શું આ સાચું કહે છે ! કિંવા મશ્કરી કરે છે ! પોતાની રંભા જેવી કન્યા જાણી બુઝી કોઢીઆને કોણ આપે ?" વગેરે વગેરે વિચારમાં ગર્ક થયો. એ જોઇ રાજા બોલ્યો–"રે મૂર્ખ ! શું વિચારમાં પડ્યો છે !! જે મેં વાત કહી છે તે જગતમાં કદિ ફરનાર નથી, માટે પૂરેપૂરી સાચી માની તારા રાજાને તેડી લાવ કે મનોરથ પૂર્ણ કરી દઉં !!!" શ્રીપાળના રાસની અંદર આ ચોથી ઢાળ કહી–વિનયવિજયજી કહે છે કે હે શ્રોતાગણ ! જરૂર ક્રોધ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતીજ નથી (૧૦–૧૬)

(દોહરા ૭૬)

કોપ કઠિન ભૂપતિ હવે, આવ્યો નિજ આવાસ,
સિંહાસણ બેઠો અધિક, અતિ અભિમાન વિલાસ. ૧

મયણાને તેડી કહે, કર્મતણો પખ છોડ,
મુજ પસાય મન આણ જિમ, પૂરૂં વાંછિત કોડ. ૨

મયણા કહે દૂરે તજો, એ સવિ મિથ્યાવાદ,
સુખ દુઃખ જે જગ પામિયે, તે સવિ કર્મ પ્રસાદ. ૩

બાળકને વતળાવતાં, હઠે ચઢાવે રાય,
વાદ કરંતાં બાળશું, લઘુતા પામે ન્યાય. ૪
કોઇ કહે એ બાલિકા, જુઓ હઠીલી થાય,
અવસર ઉચિત ન ઓળખે, રીષ ચઢાવે રાય. ૫

અર્થઃ—આ પ્રમાણે રાજાનું બોલવું થતાં દૂત પોતાના રાજાને લઇ આવવા સ્હામો ગયો, અને કોપથી કઠણ થયેલા હૃદયવાળો રાજા રાજપાટિકા ફરવાનું માંડી વાળી તુરત પોતાના મહેલ ભણી પાછો વળ્યો, તથા બહુજ અભિમાન સહિત મન બનાવી સિંહાસન ઉપર બેસી તુરત મયણાસુંદરીને બોલાવી કહેવા લાગ્યો—" હજુ પણ તું 'કર્મ કરે તેજ થાય છે' એ પક્ષ છોડી દે અને 'મારી કૃપા વડે જે કરૂં તેજ થાય છે' એ વાતને કબુલ કર, તો તારા મનવાંછિત પૂર્ણ કરૂં, નહીં તો હાલ બેહાલ થઈ જશે !" એ સાંભળી અચળ સિદ્ધાંતવાળી મયણાસુંદરી બોલી કે—" પિતાશ્રી ! એ બધો જૂઠો—નકામો વાદ બાજુપર ફેંકી દો. જગતમાં જે સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત કરિયે છીએ તે બધો કર્મનોજ પ્રતાપ છે !" આવો મામલો મચેલો જોઈ સભાજન પૈકી કેટલાએક કહેવા લાગ્યા કે—" બાળકને વારે વારે છેડવાથી હઠે ચડે છે. તેમજ બાળકની સાથે તકરાર કરવાથી ન્યાય પણ હલકાઈ પામે છે, કિંવા બાળકની સાથે આળ—છેડ વા તકરાર કરવાથી મોટા માણસની પણ હલકાઇ ગણાય છે, એમ નીતિ ન્યાયશાસ્ત્રના જાણકારે કહેલું છે; માટે રાજાની પણ ગાંડાઈ છે." અને કોઈ કહેવા લાગ્યો કે—" બિચારો રાજા પણ શું કરે ? જેમ જેમ એણીને સમજૂત આપે છે, તેમ તેમ જુઓ તો ખરા ! એ હઠીલી બાળા રાજાને વધારે રીશ ચડે તેવું અવસર ઓળખ્યા વગર ગેરવાજબી બોલે છે !!" (૧—૫)

(ઢાળ પાંચમી—છડર આંબા આમલીરે—એ દેશી.)

રાણો ઉંબર તિણે સમેરે, આવ્યો નયરી માંહિ,
સટિત કરણ સૂપડ જિશ્યારે, છત્ર કરે શિર છાંહિ.
ચતુરનર, કર્મતણી ગતિ જોય.

કર્મેં સુખ દુઃખ હોય, ચતુરનર, કર્મેં ન છૂટે કોય;
ચતુરનર, કર્મતણી ગતિ જોય. ૧
શ્વેતાંગુલી ચામર ધરેરે, અવિગત નાસ ખવાસ;
ઘોરનાદ ઘોઘર સ્વરેં રે, અરજ કરે અરદાસ. ચ. ક. ૨
વેસર અસવારીકરીરે, રોગી સવિ પરિવાર,
બળેં બાવલીયે પરિવર્યા રે, જિશ્યો દગ્ધ સહકાર. ચ. ક. ૩
કેઈ ટૂંટા કેઈ પાંગળારે, કેઈ ખોડા કેઈ ખીણ,
કેઈ ખસિયા કેઈ ખાસિયારે, કેઈ દદ્રુર કેઈ દીણ. ચ. ક. ૪
એક મુખેં માખી બણબણેરે, એક મુખ પડતી લાળ,
એક તણે ચાંદાં ચગેરે, એક શિર નાઠા વાળ. ચ. ક. ૫

અર્થઃ—તેડવા ગયેલો દૂત પોતાના ઉંબર રાણાને તેડી લાવ્યો. એ શહેરમાં દાખલ થયેલી સ્વારીના દેખાવ પૈકી રાજાનું શરીર ઉંબરાના થડ ઊપરનાં ચીરાયલાં છોડિયાં જેવું ફાટી ગયેલું હતું, તથા તેના ઉપર છત્ર ધરનાર સડીને સૂપડા સરખા થઈ ગયેલા કાનવાળો હતો; માટે હે ચતુર પુરૂષો ! તમે કર્મની ગતિ તો જુઓ; આ સંસારમાં કર્મેં કરીને જ જીવને સુખ દુઃખ થાય છે પણ કર્મથી કોઈ છૂટી શકતો નથી. તેમજ તેના ઉપર ચામર વીંઝનાર ધોળાં કોઢથી ધોળી થયેલી આંગળીઓવાળો હતો, અને ખવાઇ ગયેલા નાકને લીધે બીહામણા શબ્દવાળા ઘોઘર સ્વરનો છડીદાર તેની નેકી પોકારી રહ્યો હતો. એવા ઠાઠ સહિત ઉંબર રાણો હતો. તથા તે ખચ્ચર ઉપર સ્વારી કરેલા સાતસો કોઢિયાઓના પરિવાર સહિત, જેમ મૂળ તો કાળા અને વળી દાઝી ગયેલા હોય એવા બાવળિયાઓના ઝુંડમાં દાઝી ગયેલો આંબો જણાય, તેમ તે રોગગ્રસ્ત મંડળમાં રોગી ઉંબર રાણો જણાતો હતો, તેમજ તે રાજાના પરિવાર પૈકી કેટલાક ટૂંટાં, ઠૂંઠાં, ખોડા, ક્ષીણ, ખસિયલ, ખાંસીવાળા, દાદરવાળા અને કંગાલ જેવા અંગ ઉપાંગ હીન થવાથી બનેલા હતા. એકના મુખ ઉપર માખીયો બમણી રહેલી છે, તો એકના મુખમાંથી

લાળજ ,ટપકી રહેલી છે, તો એકના શરીર ઉપર ચાંદાં ચગચગી રહેલાં છે, તો એકના માથા ઉપરથી વાળજ જતા રહેલા છે, આવો પરિવાર હતો (૧-૫)

ચહુટામાંહે ચાલતાંરે, સોર કરે સય સાત,
લોક લાખ જોવા મળ્યાંરે, એહ કિશ્યો ઉતપાત. ચ.ક.૬
ઢોર ધસે કૂતર ભસેરે, ધિક ધિક કહે મુખ વાચ,
જન પૂછે તમે કોણછોરે, ભૂત કે પ્રેત પિશાચ? ચ.ક.૭
કહે રોગી તુમ રાયનીરે, પુત્રી રૂપનિધાન,
તે અમ રાણો પરણશેરે, એહ જાયે તસ જાન. ચ.ક.૮
નગર લોક સાથે થયાંરે, કૌતુક જોવા કાજ,
ઉંબર રાણો આવિયોરે, જહાં બેઠા મહારાજ. ચ.ક. ૯

અર્થઃ—એવા છતાં પોતાના રાજાને રાજકન્યા મળવાના ઉમંગમાં મલકાયલા તે સાતસેં જણ ચહુટામાં ચાલતાં સોર બકોર કરી રહેલા હતા. એ સાંભળી લાખો લોક તેમના જોવાલાયક તમાસાને જોવા એકઠાં થઈ ગયાં અને વિસ્મય થઈ વિચારવા લાગ્યાં કે-"અરે! આતે શો ઉત્પાત છે !!" જેઓને જોઈ ઢોરો ભડકીને ભાગે છે, અને કૂતરાં ભસે છે, અને જોનારાં લોકો ધિક્કાર ઉપર ધિક્કાર દઇ તેઓને પૂછે છે કે-"અરે! તમે કોણ છો ? ભૂત છો, ? પ્રેત છો ? કે પિશાચ છો ?" આના ઉત્તરમાં રોગીએ જવાબ આપ્યો કે-"અમો ભૂત, પ્રેત, કે પિશાચ નથી; પરંતુ તમારા રાજાની જે રૂપના ખજાના સરખી કુંવરી છે, તેણીને અમારો રાણો પરણવાનો છે, માટે આ તેની જાન જાય છે." એથી એ કૌતક જોવાને વાસ્તે શહેરનાં લોકો પણ તેમની સાથે સાથે ચાલ્યાં અને આવી રીતે ચાલતાં તે ઉંબર રાણો જ્યાં પ્રજાપાળ મહારાજ રાજસભા ભરી બેઠેલ છે ને જ્યાં પિતા પુત્રી વચ્ચે બાપકર્મ તથા આપકર્મનો જુસ્સાબધ વિવાદ ચાલી રહ્યો છે ત્યાં તે અવસર પ્રાપ્ત થતાં આવી પહોંચ્યો (૬-૯)

મયણાને ભૂપતિ કહેરે, એ આવ્યો તુમ નાહ,
સુખ સંપૂરણ અનુભવોરે. કર્મે કર્યો વિવાહ. ચ.ક.૧૦

મયણા મુખ નવિ પાલટેરે, અંશ ન આણે ખેદ,
જ્ઞાનીનું દીઠું હુવેરે, તિહાં નહી કિશ્યો વિભેદ. ચ.ક.૧૧
જેહ પિતાયેં પાંચનીરે, સાખે દીધો કંત,
દેવપરેં આરાધવોરે, ઉત્તમ મન એખંત. ચ. ક.૧૨
કરી પ્રણામ નિજ તાતનુંરે, વયણ વિમળ મુખરંગ,
આવીને ઊભી રહીરે, ઉંબરને વામાંગ. ચ. ક. ૧૩

અર્થઃ—જ્યારે ઉંબર રાણો આવી પહોંચ્યો ત્યારે પ્રજાપાળરાજા મયણાસુંદરીને કહેવા લાગ્યો કે–" આ તમારો નાથ આવ્યો ! હવે એની સંગાથે સંપૂર્ણ સુખનો અનુભવ લ્યો, કેમકે તમારા કર્મે જ આ વિવાહ કર્યો છે–જો કે આ પ્રમાણે હાડ વિંધનારાં મર્મવચન વ્યંગમાં કહી સંભળાવ્યાં અને રોગમય શરીરવાળો વર બક્ષ્યો, છતાં પણ મયણાસુંદરીના મ્હોં ઉપરનો રંગ જરા સરખો પણ બદલાયો નહીં. તેમ મનમાં જરાપણ ખેદ આવવા પામ્યો નહીં, કેમકે એ નિશ્ચયથી જાણતીજ હતી કે–" જે જ્ઞાનીમહારાજનું દીઠેલું હશે તેજ થવાનું છે, તેમાં મીન મેખ થનારજ નથી " તેમજ નિશ્ચય કર્યો કે–" પિતાએ પંચની સાક્ષીએ જે પતિનો હાથ સોંપ્યો તે ચાહે તેવી સ્થિતિ–વાલો હોય, તો પણ તે પતિનીજ દેવની પેઠે આરાધના કરવી એજ ઉત્તમ કુળની સ્ત્રીઓનો સાચો ટેક છે. " એમ વિચારી પોતાના પિતાને પ્રણામ કરી તેમનું વચન માન્ય કરી તુરત પૂર્ણચંદ્રસરખાનિર્મળ મુખયુક્ત ઇષ્ટદેવ સ્મરણ રૂપ મંગળ લગ્નને સાધી ઉંબર રાણાની ડાબી બાજુએ આવી ઉભી રહી અને પોતાની મેળેજ તે રાણાની સાથે પાણીગ્રહણ કર્યું. ધન્ય છે એવી સતી સુંદરીઓને ! (૧૦–૧૩)

તવ ઉંબર એણિપરેં ભણેરે, અનુચિત એ ભૂપાળ;
ન ઘટે કંઠે કાગનેરે, મુકતાફળની માળ. ચ. ક. ૧૪
રાય કહે કન્યા તણેરે, કર્મે એ બળ કીધ;
ઘણું કહ્યું મેં એહનેરે, દોષ ન કો મેં લીધ. ચ.ક.૧૫

રોગી રળીઆયત થયારે, દેખી કન્યા પાસ;
પરમેસરેં પૂરણ કરીરે, આજ અમારી આશ. ચ.ક. ૧૬
સુગુણ રાસ શ્રીપાળનોરે, તેહની પાંચમી ઢાળ;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેંરે હોજો મંગળમાલ. ચ.ક. ૧૭

અર્થ:—જ્યારે મયણાસુંદરીએ ઉપર પ્રમાણે કર્યું ત્યારે ઉંબર રાણાએ રાજાને કહ્યું કે–"હે રાજન્! આ પ્રમાણે સંબંધ જોડવો એ ગેરવાજબી છે. આથી તમામ સગાં સંબંધીઓનાં દિલ કચવાય છે–એટલું જ નહીં, પણ ખુદ મારૂં દિલ પણ કચવાય છે, કેમકે કાગડાને કંઠે મોતીમાળા ધારણ કરવા સરખું આ અયુક્ત કામ થાય છે. રાજાએ કહ્યું, "તમો કહો છો તે હું સમજું છું, પણ આ કન્યાના કર્મેંજ આ બળ કર્યું છે. મેં તો એણીને મારા ઉપર અપવાદ આવે એ માટે ઘણુંએ કહ્યું, પણ એણીએ એક કથન પણ ન માનતાં હઠ લીધો, તેથી આમ થયું, એમાં હવે હું શું કરૂં, કેમકે એણીએ સર્વ સુખ દુઃખનો આધાર કર્મરાજાનાજ હાથમાં સોંપેલો છે. આ પ્રમાણે વાત બનતાં જો કે પરણનારને રાજી થવું જોઇયે તેને બદલે તે ઉદાસ થયો, પરંતુ તેના પરિવારરૂપ સાતસો રોગી તો કન્યાને પોતાના રાણા પાસે ઉભેલી જોઇ અનહદ ખુશી થઈ ગયા અને બોલ્યા કે–"આજે અમારી આશા પરમેશ્વરે સર્વ રીતે પૂર્ણ કરી!" આ શ્રીપાળના સદ્ગુણવંત રાસની પાંચમી ઢાળ પૂરી થઇ વિનયવિજીયજી કહે છે કે–આ રાસ સાંભળનારાંઓને ઘેર મંગળમાળા થજો. (૧૪–૧૭)

(દોહરા ૭૬.)

કોઈ કહે ધિક રાયનો, એવડો રોષ અગાધ;
કોઈ કહે કન્યાતણો, એ સઘળો અપરાધ. ૧
ઊતારે આવ્યા સહુ, સુણતાં ઈમ જન વાત;
અનુચિત દેખી આથમ્યો-રવિ પ્રગટી તવ રાત. ૨
યથા શકિત ઊત્સવ કરી, પરણાવી તે નાર;
મયણા ને ઉંબર મળી, બેઠાં ભુવન મઝાર. ૩

અર્થ:—ઉપર પ્રમાણે ગેરવાજબી બનાવ બનેલો જોઇ જોનારાઓમાંથી કેટલાંએક કહેતાં હતાં કે–"રાજાને ધિક્કાર છે! કે પોતાના બચ્ચા ઉપર આટલો બધો હદપાર ગુસ્સો અજમાવે છે!!" અને કેટલાંએક કહેતાં હતાં કે–"આ બધો વાંક–ગુન્હો એ કન્યાનો જ છે! બાપનો નથી!" આ પ્રમાણે લોકોના મ્હોંની વાત સાંભળતાં એ દંપતી પોતાને જે ઊતારો આપ્યો તે ઊતારાની અંદર જઈ પહોંચી ત્યાં પરિવાર સહિત નિવાસ કર્યો. આ ગેરવાજબી બનાવ થયેલો જોઇ (કવિ કહે છે કે) સૂર્ય પણ અસ્ત થઈ ગયો અને રાત પડી. એટલે પોતાની ગુંજાસ પ્રમાણે સામગ્રી મેળવી ઉત્સવ કરી કોઢિઆઓએ તે વર કન્યાનું વિધિસહ લગ્ન કર્યું. તે પછી મયણા અને ઉંબરરાણો એ બન્ને જણ તે મકાનની અંદર એકાંત નિવાસમાં બેસી નીચે પ્રમાણે વાર્ત્તાલાપ કરવા લાગ્યાં:- (૧-૩)

(ઢાળ છઠ્ઠી—કોયલો પર્વત ધુંધલોરે લો–એ દેશી.)

ઉંબર મનમાં ચિંતવેરે લો, ધિક ધિક મુજ અવતારરે
છબીલી ?
મુજ સંગતથી વિણસશેરે લો, એહવી અદ્ભુત નારરે.
રંગીલી ? ૧
સુંદરી હજિય વિમાસજોરે લો, ઊંડો કરી આલોચરે,
છબીલી ?
કાજ વિચારી કીજિયેરે લો, જિમ ન પડે ફરી શોચરે,
રંગીલી ? સુંદરી હજિય વિમાસજો રે લો. ૨
મુજ સંગેં તુજ વિણસશેરે લો, સોવન સરખી દેહરે; છ.
તું રૂપેં રંભા જિસીરે લો, કોઢીશું શ્યો નેહરે. રં. સું. ૩
લાજ ઈહાં મન નાણિયેં રે લો, લાજેં વિણસે કાજરે; છ.
નિજમાતા ચરણે જઇરે લો, સુંદરવર કરરાજરે. રં. સું. ૪

અર્થઃ—પ્રથમ તો ઉંબરરાણો મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“મારા અવતારને પણ ધિક્કાર છે! હા! આ છબીલી સુંદરી અદ્ભુત રૂપવંત છે, તેણીનું રૂપ મારી સંગતથી બગડી જશે, માટે એણીને બે બોધવચન કહું તો ખરો!” એમ વિચારી છબીલી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—“હે સુંદર છબીલી! હજી કંઈ બગડયું નથી, માટે ઊંડો વિચાર કરીને સુખનો રસ્તો તપાસી જો. કામ વિચારીને કરવામાં આવે તો તેમાં ફરી પસ્તાવો કરવાનો વખત આવતો નથી, માટે વિચાર કરવાની જરૂરજ છે જો, મારી સોબતથી તારી કંચન જેવી કાયા પણ બગડી જશે! માટે તું રૂપમાં અપ્સરા સરખી છે, તેણીને આ કોઢિઆથી સ્નેહ કરવો એ વાજબી નથી. એ વાસ્તે હું ખુદ તારા હિતની ખાતર કહું છું કે તું તારી માની પાસે જા, અને સુંદર વરની માગણી કરી પરણીને સુખે રાજ્યલક્ષ્મીનો અનુભવ લે. આવી વખતે લાજ રાખવાથી કામ બગડી જાય છે માટે મનમાં લાજ ન લાવતાં મેં કહ્યું તેમ કર.” (૧–૪)

મયણા તસ વયણાં સુણીરે લો, હિયડે દુઃખ ન માયરે
વાલેસર;
ઢળક ઢળક આંસુ પડેરે લો, વિનવે પ્રણમી પાયરે
વાલેસર;
વચન વિચારી ઉચ્ચરોરે લો, તુમ છો ચતુરસુજાણરે.
વાલેસર. વ૦ ૫
એહ વચન કેમ બોલિયેંરે લો, અણે વચને જીવ
જાયરે વાલેસર;
જીવજીવન તુમે વાલહારે લો, અવર ન નામ ખમાયરે
વાલેસર. વ૦ ૬
પશ્ચિમ રવિ નવિ ઊગમેરે લો, જલધિ ન લોપે
સીમરે વાલેસર;

નિર્મળ ભૂમિ સંથારિયેં, ધરિયેં શિલ જગીશરે;
જપિયે પદ એકેકની, નોકરવાળી વીશરે. ચે. ૧૯
આઠે થોઇયેં વાંદિયેંરે, દેવ સદા ત્રણ વારરે;
પડિક્રમણાં દોય કીજિયેં, ગુરૂ વૈયાવચ્ચ સારરે. ચે. ૨૦
કાયા વશ કરી રાખીયેં, વચન વિચારી બોલરે;
ધ્યાન ધર્મનું ધારિયેં, મનસા કીજે અડોલરે. ચે. ૨૧
પંચામૃત કરી એકઠાં, પરિગલ કીજેં પખાળરે;
નવમે દિન સિદ્ધચક્રની, કીજેં ભક્તિ વિશાળરે. ચે. ૨૨
શુદિ સાતમથી ઇણિ પરેં, ચૈત્રી પૂનમ સીમરે;
ઓળી એહ આરાધિયેં નવ આંબિલની નીમરે. ચે. ૨૩
એમ એકાદશી આંબિલેં, ઓળી નવ નિરમાયરે;
સાઢાચાર સંવત્સરેં, એ તપ પુરણ થાયરે. ચે. ૨૪
ઊજમણું પણ કીજિયેં, શક્તિતણે અનુસારરે;
ઈહ ભવ પરભવ સુખ ઘણાં, પામીજેં ભવપારરે. ચે. ૨૫
આરાધન ફળ એહનાં, ઈહ ભવેં આણ અખંડરે;
રોગદોહગદુઃખઉપશમેં, જિમ ઘન પવન પ્રચંડરે. ચે. ૨૬
નમણજળેં [illegible] કુષ્ટ અઢારે જાયરે;
વાય [illegible] રે. ચે. ૨૭

અર્થ:—પ્રથમ તો ઉંબરરાણો મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે–“મારા અવતારને પણ ધિક્કાર છે! હા! આ છબીલી સુંદરી અદ્ભુત રૂપવંત છે, તેણીનું રૂપ મારી સંગતથી બગડી જશે, માટે એણીને બે બોધવચન કહું તો ખરો!” એમ વિચારી છબીલી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો–“હે સુંદર છબીલી! હજી કંઈ બગડયું નથી, માટે ઊંડા વિચાર કરીને સુખનો રસ્તો તપાસી જો. કામ વિચારીને કરવામાં આવે તો તેમાં ફરી પસ્તાવો કરવાનો વખત આવતો નથી, માટે વિચાર કરવાની જરૂરજ છે. જો, મારી સોબતથી તારી કંચન જેવી કાયા પણ બગડી જશે! માટે તું રૂપમાં અપ્સરા સરખી છે, તેણીને આ કોઢિઆથી સ્નેહ કરવો એ વાજબી નથી. એ વાસ્તે હું ખુદ તારા હિતની ખાતર કહું છું કે તું તારી માની પાસે જા, અને સુંદર વરની માગણી કરી પરણીને સુખે રાજ્યલક્ષ્મીનો અનુભવ લે. આવી વખતે લાજ રાખવાથી કામ બગડી જાય છે માટે મનમાં લાજ ન લાવતાં મેં કહ્યું તેમ કર.” (૧–૪)

મયણા તસ વયણાં સુણીરે લો, હિયડે દુઃખ ન માયરે
વાલેસર;
ઢળક ઢળક આંસુ પડેરે લો, વિનવે પ્રણમી પાયરે
વાલેસર;
વચન વિચારી ઉચ્ચરોરે લો, તુમ છો ચતુરસુજાણરે.
વાલેસર. વ૦ ૫
...ન કેમ બોલિયેંરે લો, એણે વચને જીવ
જાયરે વાલેસર;
...હારે લો, અવર ન નામ ખમાયરે
વાલેસર. વ૦ ૬
...મેરે લો, જલધિ ન લોપે
સીમરે વાલેસર;

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે ગેરવાજબી બનાવ બનેલો જોઇ જોનારાઓમાંથી કેટલાંએક કહેતાં હતાં કે—"રાજાને ધિક્કાર છે ! કે પોતાના બચ્ચા ઉપર આટલો બધો હદપાર ગુસ્સો અજમાવે છે ! !" અને કેટલાંએક કહેતાં હતાં કે—"આ બધો વાંક-ગુન્હો એ કન્યાનો જ છે ! બાપનો નથી !" આ પ્રમાણે લોકોના મ્હોંની વાત સાંભળતાં એ દંપતી પોતાને જે ઊતારો આપ્યો તે ઊતારાની અંદર જઈ પહોંચી ત્યાં પરિવાર સહિત નિવાસ કર્યો. આ ગેરવાજબી બનાવ થયેલો જોઇ (કવિ કહે છે કે) સૂર્ય પણ અસ્ત થઈ ગયો અને રાત પડી. એટલે પોતાની ગુંજાસ પ્રમાણે સામગ્રી મેળવી ઉત્સવ કરી કોઢિઆઓએ તે વર કન્યાનું વિધિસહ લગ્ન કર્યું. તે પછી મયણા અને ઉંબરરાણો એ બન્ને જણ તે મકાનની અંદર એકાંત નિવાસમાં બેસી નીચે પ્રમાણે વાર્ત્તાલાપ કરવા લાગ્યાં:— (૧-૩)

(ઢાળ છઠ્ઠી—કોપલો પર્વત ધુંધલોરે લો-એ દેશી.)

ઉંબર મનમાં ચિંતવેરે લો, ધિક ધિક મુજ અવતારરે
છબીલી ?
મુજ સંગતથી વિણસશેરે લો, એહવી અદ્ભુત નારરે.
રંગીલી ? ૧
સુંદરી હજિય વિમાસજોરે લો, ઊંડો કરી આલોચરે,
છબીલી ?
કાજ વિચારી કીજિયેરે લો, જિમ ન પડે ફરી શોચરે,
રંગીલી ? સુંદરી હજિય વિમાસજો રે લો. ૨
મુજ સંગે તુજ વિણસશેરે લો, સોવન સરખી દેહરે; છ.
તું રૂપે રંભા જિસીરે લો, કોઢીશું શ્યો નેહરે. રં. સું. ૩
લાજ ઈહાં મન નાણિયેરે લો, લાજે વિણસે કાજરે; છ.
નિજમાતા ચરણે જઈરે લો, સુંદરવર કરરાજરે. રં. સું. ૪

અર્થઃ—પ્રથમ તો ઉંબરરાણો મન સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે–"મારા અવતારને પણ ધિક્કાર છે! હા! આ છબીલી સુંદરી અદ્‌ભુત રૂપવંત છે, તેણીનું રૂપ મારી સંગતથી બગડી જશે, માટે એણીને એ બોધવચન કહું તો ખરો!" એમ વિચારી છબીલી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો–"હે સુંદર છબીલી! હજી કંઈ બગડ્યું નથી, માટે ઊંડો વિચાર કરીને સુખનો રસ્તો તપાસી જો. કામ વિચારીને કરવામાં આવે તો તેમાં ફરી પસ્તાવો કરવાનો વખત આવતો નથી, માટે વિચાર કરવાની જરૂરજ છે. જો, મારી સોબતથી તારી કંચન જેવી કાયા પણ બગડી જશે! માટે તું રૂપમાં અપ્સરા સરખી છે, તેણીને આ કોઢિઆથી સ્નેહ કરવો એ વાજબી નથી. એ વાસ્તે હું ખુદ તારા હિતની ખાતર કહું છું કે તું તારી માની પાસે જા, અને સુંદર વરની માગણી કરી પરણીને સુખે રાજ્યલક્ષ્મીનો અનુભવ લે. આવી વખતે લાજ રાખવાથી કામ બગડી જાય છે માટે મનમાં લાજ ન લાવતાં મેં કહ્યું તેમ કર." (૧–૪)

મયણા તસ વયણાં સુણીરે લો, હિયડે દુઃખ ન માયરે
વાલેસર;
ઢળક ઢળક આંસુ પડેરે લો, વિનવે પ્રણમી પાયરે
વાલેસર;
વચન વિચારી ઉચ્ચરોરે લો, તુમ છો ચતુરસુજાણરે.
વાલેસર. વ૦ ૫
એહ વચન કેમ બોલિયેરે લો, એણે વચને જીવ
જાયરે વાલેસર;
જીવજીવન તુમે વાલહારે લો, અવર ન નામ ખમાયરે
વાલેસર. વ૦ ૬
પશ્ચિમ રવિ નવિ ઊગમેરે લો, જલધિ ન લોપે
સીમરે વાલેસર;

સતી અવર ઇચ્છે નહીંરે લો, જાં જીવે તાં સીમરે વાલેસર. વ૦ ૭

અર્થઃ—ઊપર પ્રમાણે ઉંબર રાણાના વચન સાંભળતાંજ મયણાસુંદરીના હૃદયમાં દુઃખ ન સમાયું, એથી હૃદય પીગળી ઉભરાઈ આંસુરૂપે ટપક ટપક વહેવા લાગ્યું, અને આ અવસ્થા થતાં તેણીએ વિનય સહિત પોતાના પતિના ચરણમાં પગે લાગી વિનવ્યું કે– "હે વ્હાલેશ્વર! હવે ધણી ધણીઆણીનો આપણો સંબંધ છે; માટે આપ વચન વિચારીને બોલો. આવાં વચનોથી તો કુલીન કાંતાઓના ચતુરસુજાણ છો એટલે વધારે શું કહું; પણ ફરીથી આવાં જીવ લેનારાં વચનો ન બોલશો હવે તો આપ મારા જીવના પણ જીવન છો–એટલે કે હવે જો આપનો વિયોગ થાય તો હું જીવીજ શકું નહીં, તો પછી હવે બીજો વર વરવાનું કહો છો, તે હું શી રીતે સહન કરી શકું? હે વ્હાલેશ્વર! જરા ખ્યાલ કરો કે–કોઈ વખતે પણ સૂર્ય પૂર્વ દિશાને છોડી પશ્ચિમમાં ઊગનારજ નથી! કેમકે જે અસ્ત થવાની દિશા છે તેને ઉદયરૂપ કેમ માની લે? તેમ સમુદ્ર પોતાની માઝા-મર્યાદા કોઈ વખતે પણ મૂકતો નથી અને મૂકનાર પણ નથી, કેમકે એ ગંભીર થઈને જો પોતાની મર્યાદા છોડી દે તો પછી અચળ મર્યાદાની ઉપમા તેને કોણ આપે? અને સતી સ્ત્રી તે પણ પંચની સાક્ષિએ હાથ ઝાલેલા પતિના શિવાય બીજા નર હોય, તો પણ જીવ જતાં લગી મનમાં તેવાની કદિ પણ ઇચ્છા ન કરે; કેમકે જો સતી સ્ત્રી બીજાને ઇચ્છે તો પછી સતીની મહાન્ પદ્વીનું માન મેળવવા ભાગ્યશાળી કેમ થઈ શકે?" મયણાસુંદરીના આવા વચનો સાંભળતાં ઉંબરરાણો બોલ્યો કે, (વાહ! ધન્ય છે! શાબાસ છે! મ્હારી વ્હાલી આર્યભૂમિની આર્ય મહિલા! તને સતકોટી ધન્યવાદ છે!!! તારા સરખી પરમપાવની દેવીઓએજ આ આર્યભૂમિ–માતૃભૂમિનું નૂર જાળવી રાખ્યું છે. પરમાત્મા! આ આર્યભૂમિ ઊપર આવીજ સતી સુંદરીઓનાં દર્શન કરાવ કે જેથી માતૃભૂમિ સહિત અમો ભૂરી ભાગ્યભાજન થઈએ!) (૪–૭)

ઉદયાચળ ઊપર ચઢયોરે લો, માનુ રવિ પરભાતરે; વા૦ મયણા મુખ જોવા ભણીરે લો, શીલ અચળ અવદાતરે વાલેસર. વ૦ ૮

ચકવાક દુઃખ ચૂરતો રે લો, કરતો કમળ વિકાસ રે; વા૦
જગલોચન જબ ઉગિયો રે લો, પસર્યો પુહવી પ્રકાશ રે
વાલેસર. વ૦ ૯

અર્થઃ—કવિ કહે છે કે–આવી અચળ અને ઉજ્વળ શીલવાળી મયણાસુંદરી છે એવી સૂર્યને પ્રતીતિ મળતાં તે જાણે તેણીનું મ્હોં જોવા માટેજ ઉદયાચળ (પર્વત) ઉપર પ્રભાત વખતે ચડ્યો ન હોય! એવું મને તો ભાસે છે, કેમકે એવી સતીઓને સૂર્ય તો શું, પણ તમામ દેવેંદ્રો જોવા ચાહે છે; એટલુંજ નહીં, પણ તેણીની સેવામાં હાજર રહેવા આતુર રહે છે." પ્રભાત થયું, ચક્વા ચકવીનાં વિયોગ દુઃખ દૂર કરતો અને સૂર્યવિકાસી કમળ વનને વિકસ્વર કરતો જગતજીવોની આંખ્યો સરખો સૂર્ય ઉગ્યો, એથી પૃથિવી ઉપર અજવાળું ફેલાયું. (૮–૯)

આવો દેવ જુહારીએં રે લો, ઋષભદેવ પ્રાસાદ રે; વા૦
આદીશ્વર મુખ દેખતાં રે લો, નાસે દુઃખ વિષવાદ રે
વાલેસર, વ૦ ૧૦

મયણા વયણે આવિયો રે લો, ઉંબર જિનપ્રાસાદ રે; જિ.
આદીશ્વર અવલોકતાં રે લો, ઉપન્યો મન આલ્હાદ રે;
જિનેસર,

તિહુઅણનાયક તું વડો રે લો, તુમ સમ અવર ન કોય રે
જિનેસર, તિં. ૧૧

મયણાએ જિન પૂજિયા રે લો, કેસર ચંદન કપૂર રે; જિ.
લાખીણો કંઠે ઠવ્યો રે લો, ટોડર પરિમલ પૂર રે.
જિનેસર. તિ. ૧૨

જોતાંજ મનમાં હર્ષ પેદા થયો. મયણાએ મંદિરમાં વિધિ સહિત પ્રવેશ કરી હર્ષવચન ઉચર્યાં કે—" હે ત્રણે ભુવનના ધણી ! આ જગતની અંદર તુંજ મોટો દેવ છે; કેમકે તારા રૂપ ગુણ અતિશય આદિ દેવને છાજતી શોભામાં તારી બરાબરી કરી શકે એવો બીજો કોઈ છે જ નહીં. " ઇત્યાદિ કહી પછી ન્હાઇ પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી કેસર, સુખડ ને બરાસ વગેરે ઉત્તમ સુગંધી પદાર્થો વડે આદિપ્રભુનું બન્ને જણે પૂજન કર્યું. (જો કે ઉંબરરાણાને વંદન પૂજન વિધિ આવડતી ન હતી, તોપણ તે મયણાસુંદરી જેમ કરતી હતી તેમ બધી વિધિ કર્યા કરતો હતો) પૂજન કર્યા પછી લાખેણો સુગંધી ફૂલોનો હાર પ્રભુના ગળામાં પહેરાવ્યો, અને તે પછી ચૈત્યવંદન કરી ભાવના ભાવી ભાવ સહિત કાઉસ્સગ્ગ કરી એવું ચિંતવ્યું કે—" જય થાઓ ! જય થાઓ ! હે જગતજીવોનાં મનોરથ પૂર્ણ કરવા ચિંતામણિરત્ન સમાન, અને મોક્ષનગરનો માર્ગ દેવાવાળા પ્રભુ ! આ ભવ અને પરભવની અંદર તારા વગર આશરો —આધાર દેનાર બીજો કોઇ નથી; માટે અમ સેવકનાં દુ:ખ અને દુર્ભાગ્ય દુર કરો. " આવું ચિંતવી કાયોત્સર્ગ કર્યો. એટલામાં તો અચિંત્ય મહીમાવંત આદીશ્વર પ્રભુના અધિષ્ઠાયક દેવે પોતાના પ્રભુના સેવકોની યોગ્ય અરજને ધ્યાનમાં લઇ તુરત પ્રભુશ્રીના કંઠમાંનો પુષ્પહાર અને હાથમાંનું બીજોરૂં એ બે વસ્તુ પરમેશ્વરના પ્રતાપથી બીજા બધાં ભાવિક લોકોનાં દેખતાં જ ઉંબરાણાના હાથ પાસે આવતાં તુરત તેણે તે બન્ને ચીજોને વધાવી હાથમાં લઇ લીધી. (કાઉસ્સગ્ગ પાર્યા વગર એ કાર્ય ન થાય—ચીજો ન લેવાય એમ ઉંબરરાણાના જાણવામાં ન હોવાથી, તેમજ દેવે તુષ્ટમાન થઈ આ ચીજો આપી છે માટે તુરત વધાવી લેવી એમ જાણવામાં હોવાથી તે ચીજો લઇ લીધી) એ ચીજો વડે શાસનદેવે એવું સુચવ્યું કે—" (હે ઉંબરરાણા ! આ સુગંધિવંત સુંદર પુષ્પહાર કે જે જગત્ પૂજ્યના કંઠમાં રહેનારો છે તેવો તું શ્રેષ્ઠ પુરૂષોના ગળાના હાર સરખો વ્હાલો અને દશે દિશાએ સારી વાસના—કીર્તિના ફેલાવાવાળો થઇશ, અને આ મંગળ દેનારા બીજોરાનાં ફળ સરખો મંગળકારી નિવડીશ.) " આ પ્રમાણે આનંદમંગળસૂચક બનાવ બન્યા પછી મયણાસુંદરીએ કાઉસ્સગ્ગ પાર્યો. પણ તેણીના હૈયામાં હર્ષ સમાતો ન હતો—હર્ષ ઉભરાઇ જતો હતો, અને તે મનમાં નિશ્ચયપૂર્વક ચિંતવવા લાગી કે—" જરૂર શાસનદેવે જ અમને આ કૃપારૂપ ઉત્તમ વસ્તુ બક્ષી છે. " આ પ્રમાણે આ સારા ગુણોથી ભરેલા શ્રીપાળના રાસમાં આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ રાસ સાંભળનારાઓને ઘેર મંગળિક માળા થજો ! (૧૧-૧૭)

ચૈત્યવંદન કરીભાવનારેલો, ભાવેં કરી કાઉસ્સગ્ગરે; જિ.
જયજય જગચિંતામણિરે લો, દાયક શિવપુર મગ્ગ રે,
જિનેસર. તિ. ૧૩

ઇહભવ પરભવ તુજવિનારેલો, અવર ન કો આધારરે;જિ.
દુખ દોહગ દૂરેં કરો રે લો, અમ સેવક સાધારરે.
જિનેસર. તિ. ૧૪

કુસુમમાલ નિજ કંઠથી રે લો, હાથ તણું ફળ દીધરે;જિ.
પ્રભુપસાય સહુ દેખતાં રે લો, ઉંબરેં એ બેઉ લીધ રે.
જિનેસર. તિ. ૧૫

મયણા કાઉસ્સગ્ગ પારિયો રે લો,હિયડે હર્ષ ન માયરે;જિ.
એ સહી શાસન દેવતારે લો, કીધો અમ્હ સુપસાયરે,
જિનેસર. તિ. ૧૬

સુગુણ રાસ શ્રીપાળનોરે લો, તિહાં એ છઠ્ઠી ઢાળરે; જિ.
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેરે લો, હોજો મંગળ માળરે,
જિનેસર. તિ. ૧૭

અર્થઃ—સૂર્ય ઉદય થયા પછી મયણાસુંદરીએ પતિ ઉંબરરાણાને કહ્યું—" નાથ ! ચાલો, શ્રી ઋષભદેવજી પ્રભુ મંદિરમાં જઇ દેવાધિદેવનાં દર્શન કરી આવીએ, આદીશ્વર પ્રભુનું મુખ જોતાંજ દુઃખ અને કંકાશ નાશ થાય છે. " આ પ્રમાણે વિવાહિતા સતીનું કથન સાંભળી " સારા કામ માટે ઢીલ ન કરવી. " એ વચનને માન આપી સ્રીના કથનથી ઉંબરરાણો તેણીની સાથે સાથે દેવાધિદેવ શ્રી આદીશ્વર પ્રભુના મંદિરે ગયો, અને શ્રી આદીશ્વરપ્રભુનું મુખ

જોતાંજ મનમાં હર્ષ પેદા થયો. મયણાએ મંદિરમાં વિધિ સહિત પ્રવેશ કરી હર્ષવચન ઉચર્યા કે—" હે ત્રણે ભુવનના ધણી ! આ જગતની અંદર તુંજ મોટો દેવ છે; કેમકે તારા રૂપ ગુણ અતિશય આદિ દેવને છાજતી શોભામાં તારી બરાબરી કરી શકે એવો બીજો કોઈ છે જ નહીં. " ઇત્યાદિ કહી પછી ન્હાઇ પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી કેસર, સુખડ ને બરાસ વગેરે ઉત્તમ સુગંધી પદાર્થો વડે આદિપ્રભુનું બન્ને જણે પૂજન કર્યું. (જો કે ઉંબરરાણાને વંદન પૂજન વિધિ આવડતી ન હતી; તોપણ તે મયણાસુંદરી જેમ કરતી હતી તેમ બધી વિધિ કર્યા કરતો હતો) પૂજન કર્યા પછી લાખેણો સુગંધી ફૂલોનો હાર પ્રભુના ગળામાં પહેરાવ્યો, અને તે પછી ચૈત્યવંદન કરી ભાવના ભાવી ભાવ સહિત કાઉસ્સગ્ગ કરી એવું ચિંતવ્યું કે—" જય થાઓ ! જય થાઓ ! હે જગતજીવોનાં મનોરથ પૂર્ણ કરવા ચિંતામણિરત્ન સમાન, અને મોક્ષનગરનો માર્ગ દેવાવાળા પ્રભુ ! આ ભવ અને પરભવની અંદર તારા વગર આશરો —આધાર દેનાર બીજો કોઇ નથી; માટે અમ સેવકનાં દુઃખ અને દુર્ભાગ્ય દુર કરો. " આવું ચિંતવી કાયોત્સર્ગ કર્યો. એટલામાં તો અચિંત્ય મહીમાવંત આદીશ્વર પ્રભુના અધિષ્ઠાયક દેવે પોતાના પ્રભુના સેવકોની યોગ્ય અરજને ધ્યાનમાં લઇ તુરત પ્રભુશ્રીના કંઠમાંનો પુષ્પહાર અને હાથમાંનું બીજોરૂં એ બે વસ્તુ પરમેશ્વરના પ્રતાપથી બીજાં બધાં ભાવિક લોકોનાં દેખતાં જ ઉંબરાણાના હાથ પાસે આવતાં તુરત તેણે તે બન્ને ચીજોને વધાવી હાથમાં લઇ લીધી. (કાઉસ્સગ્ગ પાર્યા વગર એ કાર્ય ન થાય—ચીજો ન લેવાય એમ ઉંબરરાણાના જાણવામાં ન હોવાથી, તેમજ દેવે તુષ્ટમાન થઈ આ ચીજો આપી છે માટે તુરત વધાવી લેવી એમ જાણવામાં હોવાથી તે ચીજો લઇ લીધી) એ ચીજો વડે શાસનદેવે એવું સુચવ્યું કે—" (હે ઉંબરરાણા ! આ સુગંધિવંત સુંદર પુષ્પહાર કે જે જગત્ પૂજ્યના કંઠમાં રહેનારો છે તેવો તું શ્રેષ્ઠ પુરૂષોના ગળાના હાર સરખો વ્હાલો અને દશે દિશાએ સારી વાસના—કીર્તિના ફેલાવાવાળો થઇશ, અને આ મંગળ દેનારા બીજોરાના ફળ સરખો મંગળકારી નિવડીશ.) " આ પ્રમાણે આનંદમંગળસૂચક બનાવ બન્યા પછી મયણાસુંદરીએ કાઉસ્સગ્ગ પાર્યો. પણ તેણીના હૈયામાં હર્ષ સમાતો ન હતો—હર્ષ ઉભરાઇ જતો હતો, અને તે મનમાં નિશ્ચયપૂર્વક ચિંતવવા લાગી કે—" જરૂર શાસનદેવે જ અમને આ કૃપારૂપ ઉત્તમ વસ્તુ બક્ષી છે " આ પ્રમાણે આ સારા ગુણોથી ભરેલા શ્રીપાળના રાસમાં આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. વિનયવિજયજી કહે છે કે—આ રાસ સાંભળનારાઓને ઘેર મંગળિક માળા થજો ! (૧૧–૧૭)

(દોહરા છંદ)

પાસેં પોષહશાલમાં, બેઠા ગુરૂ ગુણવંત;
કહે મયણા દિયે દેશના, આવો સુણિયેં કંત. ૧
નરનારી બેઉ જણાં, આવ્યા ગુરૂને પાય;
વિધિપૂર્વક વંદન કરી, બેઠાં બેસણુ ઠાય. ૨
ધર્મલાભ દેઈ ધુરેં, આણી ધર્મસનેહ;
યોગ્યજીવ જાણી હવે, ધર્મ કહે ગુરૂ તેહ. ૩

અર્થઃ—તે પછી મયણાસુંદરીએ સ્વામીનાથને કહ્યું કે—"હે સ્વામી! અહીં પડોશમાં જ પૌષધશાળા છે તેમાં ગુણવંત ગુરૂ બેઠેલા છે તે ધર્મદેશના દે છે. માટે ચાલો ત્યાં જઈ દેશના સાંભળીએ." આ પ્રમાણે કહેવાથી સ્ત્રીના કથનમાં કંઈક ચમત્કાર જણાયાને લીધે તુરત તેણીના કથનને માન આપ્યું અને તે બન્ને જણ ઉપાશ્રયની અંદર ગયા, તથા ગુરૂના ચરણોમાં વિધિ સહિત વંદના કરી બેસવા લાયક જગોએ બેઠાં. વંદના કરતાંજ ગુરૂએ ધર્મસ્નેહ લાવી ધર્મલાભરૂપ આશિર્વાદ દીધો અને તે પછી તે જીવોને ધર્મોપદેશને લાયક જાણી આ પ્રમાણે તે ધર્મોપદેશ કહેવા લાગ્યાઃ— (૧-૩)

(ઢાળ સાતમી—વાત મ કાઢો હો વ્રત તણી—એ દેશી.)

ભમતાં એહ સંસારમાં, દુલહો નરભવ લાધોરે;
છાંડી નિંદ પ્રમાદની, આપ સવારથ સાધોરે;
ચેતન ચેતોરે ચેતના, આણી ચિત્ત મઝારરે. ચેતન. ૧
સામગ્રી સવિ ધર્મની, આળે જે નર ખોઈરે;
માખીની પરે હાથ તે, ઘસતાં આપ વિગોઈરે. ચે. ૨

જાન લઈ બહુ યુક્તિશું, જેમ કોઈ પરણવા જાયરે;
લગનવેળા ગઈ ઊંઘમાં, પછી ઘણું પસ્તાયરે. ચે. ૩

અર્થઃ—હે ભવિક જનો ! આ ચોરાશી લાખ જીવાયોનીવાળો માયામય પારાવાર સંસારમાં ભટકતાં ભટકતાં મુશ્કેલીથી આ મનુષ્યજન્મ હાથ લાગેલો છે, તેમાં પ્રમાદની જનેતા ઉંઘને દૂર કરી ધર્મ આરાધી પોતાનો અર્થ સાધો; કેમકે આ માનવભવ વગર–તિર્યંચ વગેરે બીજા ભવોની અંદર ધર્મસાધનની સામગ્રી મળવી તમોને બહુજ મુશ્કેલ પડશે; માટે ઉત્તમ પ્રારબ્ધ યોગે હાથ લાગેલા મનુષ્યજન્મને નકામો ન ખોઇ નાખો. અને આ જે કહું છું એ વાત ચિત્તની અંદર લાવીને હે ચેતન ! તમે તમારી ચેતનાને જાગ્રત કરી ચેતો. મતલબ એજ કે–આ અમૂલ્ય માનવભવમાં આઠ મદ, ચાર કષાય, વિષય વિકાર તથા દ્વેષ વિષ અને દુર્ગતિરૂપ પ્રમાદને અને અનર્થનું મૂળ, કલ્યાણનાશક તેમજ સંસારને વધારનારી નિદ્રા એઓ બધાંને છાંડી દઈ ધર્મકરણી કરો કે જેથી મળેલો જન્મ સફળ થાય. જે મનુષ્ય જોઈતી ધર્મ સામગ્રી મળી છે, છતાં તે આળસુ બની નકામી ખોઇ દે છે, તે મનુષ્ય જેમ મધમાખને મળેલું મધ હાથથી જતું રહેતાં હાથ ઘસતીજ રહે છે, તેમ પસ્તાવો કરવો પડે છે; એટલે કે હાથ લાગેલી વસ્તુ ગયા પછી હાથ ઘસવા એ પોતાના મનની નબળાઇ અથવા બેવકૂફાઇ જાહેરમાં લાવવા માટેનું વગોવણુંજ છે. જેમ કોઈ માણસ ભારે ઠાઠમાઠના દમામ સાથે જાન લઈ પરણવા માટે જાય; પણ લગ્ન–પરણવાની વેળા–મુહૂર્ત્ત તો ઊંઘમાંજ જતી રહે, અને જાગ્યા પછી મુહૂર્ત્ત જતું રહ્યા બદલનો પસ્તાવો કરે તે શું કામ આવે ? તેમ જે મનુષ્યભવ પામીને આળસમાં મળેલી ધર્મ સાધનની સામગ્રી ખોઈ દે છે, તે પછી મરવાની વખતે ભાન આવતાં પસ્તાય છે; પણ વખત હાથથી ગયા પછીનો પસ્તાવો બિલકુલ નકામો જ ગણાય છે.” (૧–૩)

એણિ પરે દેઈ દેશના, કરે ભવિક ઉપકારરે;
ગુરૂ મયણાને ઓળખી, બોલાવે તેણિ વારરે. ચે. ૪
રે કુંવરી ! તું રાયની, સાથે સબળ પરિવારરે;
અમ ઉપાસરે આવતી, પૂછણ અર્થ વિચારરે. ચે. ૫

આજ કિશ્યું ઇમ એકલી, એ કુણ પુરૂષ રતન્નરે; ?
ધુરથી વાત સવિ કહી, મયણા સ્થિર કરી મન્નરે. ચે. ૬
મનમાહેં નથી આવતું, અવર કિશું દુખ પૂજ્યરે;
પણ જિનશાસન હેલના, સાલે લોક અબુઝરે. ચે. ૭
ગુરૂ કહે દુઃખ ન આણજો, ઓછું અંશ ન ભાવેરે;
ચિંતામણિ તુજ કર ચડ્યો, ધર્મ તણે પરભાવેરે. ચે. ૮
વડવખતી વર એહ છે, હોશે રાયા રાયરે;
શાસન સોહ વધારશે, જગ નમશે જસ પાયરે. ચે. ૯

અર્થઃ—આ પ્રમાણે ગુરૂએ દેશના દઇ ભવિકજનોનો ઉપકાર કર્યો. તે પછી ગુરૂએ મયણાસુંદરી તરફ ધ્યાન દઇને જોતાં તેણીને ઓળખી એટલે તુરત બોલાવી કે–" હે રાજકુમારી તું ઘણા પરિવાર ને ઠાઠ સહિત અમને અર્થ સંબંધી વિચાર પૂછવાને માટે ઉપાશ્રયમાં આવતી હતી; છતાં આજે આમ એકલી કેમ છો ? અને આ સાથે નરરત્ન કોણ છે ? " (જો કે ઉંબરરાણાનું શરીર રોગથી ઘેરાયેલું હતું, પણ તેનું ભાગ્ય અને સામુદ્રિક લક્ષણો કંઇ રોગથી પકડાઇ ગયાં ન હતાં ! એથી તે ચિન્હોને જોઇ ગુરૂએ નરરત્નનું વિશેષણ બક્ષ્યું, એ તેનું ભવિષ્ય ભાખ્યું છે.) ગુરૂનું આ પ્રમાણે બોલવું થતાં મયણાસુંદરીએ મનને કાબુમાં રાખી અથથી ઇતિ સુધીની વાત કહી બતાવી. તથા વિશેષમાં તેણીએ કહ્યું–" હે પૂજ્યજી ! આ બધું થયું તે સંબંધી તો મને મારા મનમાં કશું ઓછું આવતું નથી; પરંતુ એ ઓછું આવે છે કે– અબુઝ લોકો જૈનશાસનની નિંદા–મશ્કરી કરે છે, તે મને હૃદયમાં બહુજ ખટકે છે." ગુરૂએ કહ્યું " હાલ થોડા વખત એવા લોકો ભલે નિંદા કરે; તો પણ લગારે મનમાં દુઃખ કે ઓછું લાવીશ નહીં; કેમકે ધર્મના પ્રભાવથી તારા હાથમાં આ નરરત્ન ખાસ ચિંતામણિ આવેલ છે એમજ માની લે ! આ નરરત્ન બુલંદબખ્ત–ઘણોજ ભાગ્યવંત છે–એટલુંજ નહીં પણ રાજાઓનો પણ રાજા થશે, તથા જૈનશાસનની શોભા વધારશે, અને આખું જગત એના પગે પડશે, માટે જરાએ દુઃખ તથા ઓછું લાવીશ નહીં. " (૫–૯)

મયણા ગુરૂને વિનવે, દેઇ આગમ ઉપયોગરે;
કરી ઉપાય નિવારિયે, તુમ શ્રાવક તનુરોગરે. ચે. ૧૦
સૂરિ કહે એ સાધુનો, ઉત્તમ નહિ આચારરે;
યંત્ર જડી મણિ મંત્ર જે, ઔષધ ને ઉપચારરે ચે. ૧૧
પણ એ સુપુરૂષ એહથી, થાશે ધર્મ ઉદ્યોતરે;
તેણે એક યંત્ર પ્રકાશશું, જસ જગજાગતિ જ્યોતરે. ચે. ૧૨
શ્રી મુનિચંદ્ર ગુરેં તિહાં, આગમગ્રંથ વિલોઇરે;
માખણની પરેં ઉદ્ધર્યો, સિદ્ધચક્રયંત્ર જોઇરે. ચે. ૧૩
અરિહંતાદિક નવ પદેં, ૐ હ્રીં પદ સંયુત્તરે;
અવર મંત્રાક્ષર અભિનવા, લહિયેં ગુરૂગમતત્તરે. ચે. ૧૪
સિદ્ધાદિક પદ ચિહું દિશેં, મધ્યે અરિહંત દેવરે;
દરિસણ નાણ ચરિત્ત તે, તપ ચિહું વિદિશેં સેવરે. ચે. ૧૫
અષ્ટકમળદળ ઇણિ પરેં, યંત્ર સકળ શિરતાજરે
નિર્મળ તન મન સેવતાં, સારે વાંછિત કાજરે. ચે. ૧૬
આશો શુદમાંહે માંડિયેં, સાતમથી તપ એહરે;
નવ આંબિલ કરી નિર્મળાં, આરાધો ગુણગેહરે. ચે. ૧૭
વિધિ પૂર્વક કરિ ધોતિયાં, જિન પૂજો ત્રણ કાલરે;
પૂજા અષ્ટ પ્રકારની, કીજેં થઈ ઉજમાળરે. ચે. ૧૮

નિર્મળ ભૂમિ સંથારિયેં, ધરિયેં શિલ જગીશરે;
જપિયે પદ એકેકની, નોકરવાળી વીશરે. ચે. ૧૯
આઠે થોઇયેં વાંદિયેંરે, દેવ સદા ત્રણ વારરે;
પડિક્કમણાં દોય કીજિયેં, ગુરૂ વૈયાવચ્ચ સારરે. ચે. ૨૦
કાયા વશ કરી રાખીયેં, વચન વિચારી બોલરે;
ધ્યાન ધર્મનું ધારિયેં, મનસા કીજે અડોલરે. ચે. ૨૧
પંચામૃત કરી એકઠાં, પરિગલ કીજેં પખાળરે;
નવમે દિન સિદ્ધચક્રની, કીજેં ભક્તિ વિશાળરે. ચે. ૨૨
શુદિ સાતમથી ઇણિ પરેં, ચૈત્રી પૂનમ સીમરે;
ઓળી એહ આરાધિયેં નવ આંબિલની નીમરે. ચે. ૨૩
એમ એકાદશી આંબિલેં, ઓળી નવ નિરમાયરે;
સાઢાચાર સંવત્સરેં, એ તપ પુરણ થાયરે. ચે. ૨૪
ઊજમણું પણ કીજિયેં, શક્તિતણે અનુસારરે;
ઈહ ભવ પરભવ સુખ ઘણાં, પામીજેં ભવપારરે. ચે. ૨૫
આરાધન ફળ એહનાં, ઈહ ભવેં આણ અખંડરે;
રોગદોહગદુઃખઉપશમેં, જિમઘનપવનપ્રચંડરે. ચે. ૨૬
નમણજળેં સિદ્ધચક્રને, કુષ્ટ અઢારે જાયરે;
વાય ચોરાશી ઉપશમેં, રૂઝે ગુંબડ ઘાયરે. ચે. ૨૭

ભીમ ભગંદર ભય ટળે, જાય જળોદર દૂરરે;
વ્યાધિ વિવિધ વિષ વેદના, જ્વર થાયે ચકચૂરરે. ચે. ૨૮
ખાસ ખયન ખસ ચક્ષુના, રોગ મિટે સન્નિપાતરે;
ચોર ચરડ ડર ડાકિણી, કોઈ ન કરે ઉપઘાતરે. ચે. ૨૯
હીક હરસ ને હેડકી, નારાં ને નાસૂરરે;
પાઠાં પીડા પેટની ટળે, દુઃખ દંતના સૂલરે. ચે. ૩૦
નિર્ધનિયાં ધન સંપજે, અપુત્ર પુત્રિયા હોયરે;
વિણ કેવળી સિદ્ધયંત્રના, ગુણ ન શકે કહિ કોયરે. ચે. ૩૧
રાસ રચ્યો શ્રીપાળનો, તિહાં એ સાતમી ઢાળરે;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરે, હોજો મંગળમાળરે. ચે. ૩૨

અર્થઃ—એ સાંભળી મયણાસુંદરીએ ગુરૂને વિનવ્યું કે—"ગુરૂમહારાજ! આગમ વિષે ઉપયોગ દઈ કોઈ સિદ્ધ ઉપાય કરી આપ કૃપા સહિત આ આપના શ્રાવકના શરીરનો રોગ દૂર કરો." મુનિચંદ્રસૂરિએ કહ્યું કે–"બાઇ! એમ યંત્ર, મંત્ર, મણિ, જડીબુટી ઔષધ કે બીજા ઉપાય કરવા એ જૈનસાધુનો ઉત્તમ આચાર ન કહેવાય; તો પણ આ પુરૂષને સુખ થવાથી જૈન ધર્મનો ઘણો ઉદ્યોત થશે, એ મહા લાભ જાણીને એક યંત્ર જેનો જગતમાં જાગતી જ્યોતી-ભર્યો યશ છે, તે યંત્ર દેખાડીશ." એવું કહી તે પછી જૈનસિદ્ધાંતરૂપ દહીંને મથી–વલોવી માખણની પેઠે તારવી લીધેલ સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર જોઇ કહાડયો, અને તે યંત્રની અંદર અરિહંત વગેરે ૐ હ્રીં એ બીજાક્ષરોથી સહિત નવે પદ હતાં. તથા બીજાં પણ બીજમંત્રો એની અંદર ગુપ્તપણે છે કે જેનો તત્ત્વ ગુરૂગમથી જાણવામાં આવે છે. અહીં તો ફક્ત જરૂર જેટલુંજ કહિયે છિયે. આ આઠ પાંખડીઓવાળા કમળરૂપ યંત્રમાં પૂર્વ દિશાથી માંડી ચાર દિશામાં સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ચાર પદો છે. તથા વચમાં અરિહંત અને ચારે વિદિશિઓમાં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ને તપ એ પદો છે. આવી રીતિના આ તમામ યંત્રોના મુકુટ સરખા સિદ્ધચક્ર યંત્રનું જે નિર્મળ

શરીર અને મનથી સેવન કરે તેનાં તમામ ધારણામાં ધારેલાંકામ ફતેહ કરે છે. આ યંત્ર આરાધવા માટેનો વિધિ આ પ્રમાણે છે કે–' આશો શુદી સાતમથી આ નવપદની ઓળીનો તપ આરંભી પૂનમ સુધી નવ દિવસ લગે નિર્મળ નવ આયંબિલ કરી ગુણના ઘર રૂપ નવપદનું આરાધન કરવું. શાસ્ત્રમાં જેમ કહેલ છે તેમ પવિત્ર ધોતિયાં વગેરે ધારણ કરી સવાર, બપોર અને સાંજ એમ ત્રણે કાળ વખતે જિનેશ્વરનું વિધિ સહિત કાર્યનો મર્મ સમજી પૂજન કરવું. વિધિ સહિત દીવો, ધૂપ, પાણી, ચંદન, ફૂલ, ફળ, અક્ષત–ચોખા, નૈવેદ્ય એ આઠ જાતની ચીજોથી ઉત્સાહ સહિત પૂજા કરવી. એ નવ દિવસ લગી જમીન ઉપર (નિર્જીવ જમીનપર) પથારી કરીને સૂવું તથા પવિત્રાઇ સહિત યશવંત બ્રહ્મચર્ય પાળવું, એક એક પદની વીશ નોકરવાળી ફેરવવી. દરેક કાળે આઠે થુઇથી દેવવંદન કરવું; બન્ને ટંકનાં પ્રતિક્રમણ કરવાં, ઉત્તમ પ્રકારે ગુરૂનો વૈયાવચ્ચ સાચવવો. કાયાને વશ–કબજે કરીને રાખવી, વિચારીને વચન બોલવું, ડામાડોળ રહિત મન રાખવું, આર્ત્ત, રૌદ્રધ્યાન છોડી ફક્ત ધર્મધ્યાનજ ધરવું, દહીં, દૂધ, ઘી, સાકર અને પાણી એ પાંચે અમૃત એકઠાં કરી તે પંચામૃતવડે બહુ ઉત્તમ વિધિથી પ્રભુજીની પ્રતિમાનો અથવા સિદ્ધચક્રજીના–પંચધાતુના યંત્રપટનો પખાળ કરવો, અને નવમે દિવસ સિદ્ધચક્રની વિશાળતાપૂર્વક ભક્તિ કરવી. એ રીતેજ ચૈત્ર શુદી સાતમથી ચૈત્રી પૂનમ સૂધી પણ વિધિ કરવો. આ ઓળીના તપનું નવ આંબિલ સહિત આરાધન કરવું. એમ નવે નવે એકાશી આંબિલનો કપટ રહિત તપ કરવો. એટલે સાડાચાર વર્ષે નવ ઓળીઓ પૂર્ણ થતાં, આ તપ પૂર્ણ થાય છે. પૂર્ણ થયા પછી પોતાના ગજા પ્રમાણે ઊજમણું પણ કરવું. (તપ ઊપર ઉદ્યાપન અવશ્ય જોઇએ.) એથી આ ભવ અને પરભવ પુષ્કળ સુખ અનુભવી અંતે મોક્ષસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ તપારાધન વડે આ ભવની અંદર કોઇ આણ ખંડન ન કરી શકે એવી અખંડ આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે; તેમજ રોગ, દુર્ભાગ્ય, દુઃખ એઓનો, જેમ જબરા પવનની ઝપટથી વર્ષાદની ઘટા વિખરાઇ જાય છે, તેમ નાશ થાય છે. આ સિદ્ધચક્રજીના ન્હવણ જળનો શરીરે સ્પર્શ કરવાથી અઢારે જાતના કોઢ, ચોરાશી વાત, ગડ, ગુંબડાં તથા ઘા એ બધાં મટી જાય છે. બીહામણા ભગંદર જળોદર, તરેહ તરેહના મહા વ્યાધિઓની વેદના અને તાવની પીડા એ બધાં દૂર થાય છે. તેમજ ઉધરસ, ક્ષય, ખસ, આંખોના રોગ, સન્નિપાત, હીક, ગુદામાંના મસા, હેડકી, નારાં, નાસુર, પાઠાં, પેટપીડા, અને દાંતનાં દર્દ, એ બધાં રોગો નાશ થઇ જાય છે. અને ચોર, ભૂત, ડાકિણીઓનો ભય પણ કશું નુકશાન કરી શકે નહીં. તથા નિર્ધનીઆંઓને ધન અને વાંઝિયાંઓને પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. આ શિવાય ગુણ ઘણા છે, પણ તે અપાર હોવાથી કેવળ-

શરીર અને મનથી સેવન કરે તેનાં તમા
આ યંત્ર આરાધવા માટેનો વિધિ આ પ્ર
આ નવપદની ઓળીનો તપ આરંભી
નવ આયંબિલ કરી ગુણના ઘર રૂપ નવ
કહેલ છે તેમ પવિત્ર ધોતિયાં વગેરે ધારણ
ત્રણે કાળ વખતે જિનેશ્વરનું વિધિ સહિત
વિધિ સહિત દીવો, ધૂપ, પાણી, ચંદન,
આઠ જાતની ચીજોથી ઉત્સાહ સહિત પૂ
ઊપર (નિર્જીવ જમીનપર) પથારી કરી
બ્રહ્મચર્ય પાળવું, એક એક પદની વીશ
ગુઇથી દેવવંદન કરવું; બન્ને ટંકનાં પ્રતિક્રમણ
સાચવવો. કાયાને વશ-કબજે કરીને રાખવી
રહિત મન રાખવું, આર્ત્ત, રૌદ્રધ્યાન છોડી
ઘી, સાકર અને પાણી એ પાંચે અમૃત એ
વિધિથી પ્રભુજીની પ્રતિમાનો અથવા સિદ્ધચક્ર
કરવો, અને નવમે દિવસ સિદ્ધચક્રની વિશા
ચૈત્ર શુદી સાતમથી ચૈત્રી પૂનમ સુધી પણ
નવ આંબિલ સહિત આરાધન કરવું. એમ
રહિત તપ કરવો. એટલે સાડાચાર વર્ષે
તપ પૂર્ણ થાય છે. પૂર્ણ થયા પછી પોત
કરવું. (તપ ઉપર ઉદ્યાપન અવશ્ય જોઇ
ભવે પુષ્કળ સુખ અનુભવી અંતે મોક્ષ
તપારાધન વડે આ ભવની અંદર કોઈ
અખંડ આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે; તેમજ રોગ
જબરા પવનની ઝપટથી વર્ષાદની ઘટા વિખ
આ સિદ્ધચક્રજીના ન્હવણ જળનો શરીરે સ
ચોરાશી વાત, ગડ, ગુંબડાં તથા ઘા એ બા
જળોદર, તરેહ તરેહના મહા વ્યાધિઓની
દૂર થાય છે. તેમજ ઉધરસ, ક્ષય, ખસ,
ગુદામાંના મસા, હેડકી, નારાં, નાસુર, પાઠાં,
બધાં રોગો નાશ થઇ જાય છે. અને ચોર,
નુકશાન કરી શકે નહીં. તથા નિર્ધનીઆંઓ
પ્રાપ્ત થાય છે. આ શિવાય ગુણ ઘણા છે, પ

જ્ઞાની વિનાં આ સિદ્ધચક્ર યંત્રના ગુણ બીજા કોઇ કહી શકે તેમજ નથી એટલામાં બધુ સમજી લ્યો " આ શ્રીપાળના રાસની રચનામાં સાતમી ઢાળ પૂરી થઇ. વિનયવિજયજી દર ઢાળે ઇચ્છે છે કે-આ રાસ સાંભળનારાઓને ત્યાં મંગળમાળા થજો (૧૦-૩૨)

(દોહરા-છંદ)

શ્રી મુનિચંદ્ર મુનીશ્વરેં, સિદ્ધયંત્ર કરી દીધ;
ઈહિ ભવ પરભવ એહથી, ફળશે વાંછિત સિદ્ધ. ૧
શ્રીગુરૂ શ્રાવકને કહે, એ બેઉ સુગુણનિધાન;
કોઈક અવસર પામિયેં, સેવો થઈ સાવધાન. ૨
સાહમ્મીના સગપણસમું, અવર ન સગપણ કોય;
ભકિત કરે સાહમ્મી તણી, સમકિત નિર્મળ હોય. ૩
પધરાવે આદર કરી, સાહમી નિજ આવાસ;
ભકિત કરે નવ નવ પરેં, આણી મન ઉલ્લાસ. ૪
તિહાં સઘળો વિધિ સાચવે, પામી ગુરૂ ઉપદેશ;
સિદ્ધચક્ર પૂજા કરે, આંબિલ તપ સુવિશેષ. ૫

અર્થઃ—આ પ્રમાણે યંત્રરાજનો વિધિ અને મહાત્મ્ય કહી સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર તૈયાર કરી મયણાસુંદરીના પતિ ઉંબરરાણાના હાથમાં આપી મુનિચંદ્રસૂરીએ આશિર્વચનમાં કહ્યુ કે—" તમો બન્નેની આ યંત્રરાજના આરાધનથી આ ભવમાં અને પરભવમાં ચિંતવેલી તમામ કાર્યસિદ્ધિ સફળ થશે " પછી તે ગુરૂએ એક ધનાઢ્ય અને ગુરૂભક્ત ધર્મજ્ઞ શ્રાવકને કહ્યુ કે—" આ સ્ત્રી પુરૂ બન્ને સારા ગુણોના ભંડાર સરખાં છે, એમ તેઓનાં ઉત્તમ લક્ષણોથી જાણું છું, જેથી તેઓ થોડાજ વખતમાં જિન શાસનમાં પ્રભાવિક થશે; માટે આવાં મનુષ્યો પુણ્યયોગેજ કોઈક અવસરે હાથ લાગે છે,

જ્ઞાની વિનાં આ સિદ્ધચક્ર યંત્રના ગુણ બીજા કોઇ કહી શકે તેમજ નથી એટલામાં બધું સમજી લ્યો." આ શ્રીપાળના રાસની રચનામાં સાતમી ઢાળ પૂરી થઇ. વિનયવિજયજી દર ઢાળે ઇચ્છે છે કે–આ રાસ સાંભળનારાઓને ત્યાં મંગળમાળા થજો.
(૧૦–૩૨)

(દોહરા–છંદ)

શ્રી મુનિચંદ્ર મુનીશ્વરેં, સિદ્ધયંત્ર કરી દીધ;
ઈહિ ભવ પરભવ એહથી, ફળશે વાંછિત સિદ્ધ. ૧
શ્રીગુરૂ શ્રાવકને કહે, એ બેઉ સુગુણનિધાન;
કોઈક અવસર પામિયેં, સેવો થઈ સાવધાન. ૨
સાહમ્મીના સગપણસમું, અવર ન સગપણ કોય;
ભકિત કરે સાહમ્મી તણી, સમકિત નિર્મળ હોય. ૩
પધરાવે આદર કરી, સાહમી નિજ આવાસ;
ભકિત કરે નવ નવ પરેં, આણી મન ઉલ્લાસ. ૪
તિહાં સઘળો વિધિ સાચવે, પામી ગુરૂ ઉપદેશ;
સિદ્ધચક્ર પૂજા કરે, આંબિલ તપ સુવિશેષ. ૫

અર્થઃ—આ પ્રમાણે યંત્રરાજનો વિધિ અને મહાત્મ્ય કહી સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર તૈયાર કરી મયણાસુંદરીના પતિ ઉંબરરાણાના હાથમાં આપી મુનિચંદ્રસૂરીએ આશિર્વચનમાં કહ્યું કે—" તમો બન્નેની આ યંત્રરાજના આરાધનથી આ ભવમાં અને પરભવમાં ચિંતવેલી તમામ કાર્યસિદ્ધિ સફળ થશે." પછી તે ગુરૂએ એક ધનાઢ્ય અને ગુરૂભક્ત ધર્મજ્ઞ શ્રાવકને કહ્યું કે—" આ સ્ત્રી પુરૂષ બન્ને સાગ ગુણોના ભંડાર સરખાં છે, એમ તેઓનાં ઉત્તમ લક્ષણોથી જાણું છું, જેથી તેઓ થોડાજ વખતમાં જિન શાસનમાં પ્રભાવિક થશે; માટે આવાં મનુષ્યો પુણ્યયોગેજ કોઇક અવસરે હાથ લાગે છે,

એમ જાણી એઓની સાવધાનપણે સેવા કરો; કેમકે સાધર્મીના સગપણ કરતાં બીજું એકે સગપણ વધારે વખાણવા લાયક નથી, અને સાધર્મિકની ભક્તિ કરવાથી પોતાનું સમકિત નિર્મળ થાય છે." આ પ્રમાણે ગુરૂનું કહેવું થતાં ગુરૂવચનવિશ્વાસી શ્રાવક તેઓ બન્નેને આદર સહિત પોતાને ઘેર લઇ ગયો અને મનમાં હુલ્લાસ લાવી તમામ નવનવી ભક્તિ કરવા લાગ્યો. તેઓ દંપતી શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું પૂજન તથા સારી રીતે આંબિલનો તપ કરતાં હતાં, અને તે સંબંધીનો તમામ વિધિ ગુરૂના હુકમને અનુસરી તે પુણ્યવંત શ્રાવક સાચવતો હતો

(ઢાળ આઠમી—દેશી ચોપાઇ છંદની.)

આશો શુદિ સાતમ સુવિચાર,
ઓળી માંડી સ્ત્રી ભરતાર;
અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરી,
આંબિલ કીધાં મન સંવરી. ૧

પહેલે આંબિલ મન અનુકૂળ,
રોગતણું તિહાં દાધું મૂળ;
અંતરદાહ સયળ ઉપશમ્યો,
ચંત્રનમણ મહિમા મન રમ્યો. ૨

બીજે આંબિલ બાહિર ત્વચા,
નિર્મળ થઈ જપતાં જિન રૂચા;
એમ દિન દિન પ્રતિવાધ્યો વાન,
દેહ થયો સોવન્ન સમાન. ૩

નવમે આંબિલ થયો નિરોગ,
પામી યંત્રનમણ સંયોગ;
સિદ્ધચક્રનો મહિમા જુઓ,
સકળ લોક મન અચરિજ હુઓ. ૪
મયણા કહે અવધારો રાય,
એ સવિ સહ ગુરૂ તણો પસાય;
માત પિતા બંધવ સુત હોય,
પણ ગુરૂસમ હિતુઓ નહિ કોય. ૫
કષ્ટ નિવારે ગુરૂ ઈહ લોક,
દુર્ગતિથી વારે પરલોક;
સુમતિ હોય સદ્‌ગુરૂ સેવતાં,
ગુરૂ દીવો ને ગુરૂ દેવતા. ૬
ધન ગુરૂ જ્ઞાની ધન એ ધર્મ,
પ્રત્યક્ષ દીઠો જેહનો મર્મ.
જૈનધર્મ પરશંસે સહૂ,
બોધબીજ પામ્યા તિહાં બહૂ, ૭
સાતસેં રોગિના રોગ,
નાઠા યંત્ર નમણ સંયોગ;
તેઓ સાતસેં સુખિયા થયા,
હર્ખ્યા નિજ નિજ થાનક ગયા. ૮

અર્થ:—આ પ્રમાણે કરતાં જ્યારે આસો સુદિ સાતમ આવી પહોંચી ત્યારે સારા વિચાર સહિત તે સ્ત્રી ભરતારે આંબિલની ઓળી આદરી, અને અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી, મનને સંવરભાવમાં કાયમ કરી આંબિલ કરવાં શરૂ કર્યાં. પહેલે આંબિલે મનની અનુકૂળતા મુજબ ઉંબરાણાના કોઢ રોગનું મૂળ બળી ભસ્મ થઈ ગયું, એથી શરીર અંદરની બળતરા મટી ગઇ. આમ થવાથી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રન્હવણનો મહીમા મનમાં રમવા લાગ્યો, કેમ કે પ્રતીતિ થઈ આવી, બીજે આંબિલે રૂચિ સહિત વધતા ભાવવડે શ્રી સિદ્ધચક્ર ભગવાનનો જાપ જપતાં ઉપરની ચામડી પણ સુંદર થઇ આવી અને એક પછી એક દિવસ જતા ન્હવણ પ્રતાપથી શરીર સોનાસરખું નિર્મળ વર્ણવાળુ તેજસ્વી બન્યું, અને નવમે દિવસે તો યંત્રન્હવણના સંયોગથી રૂંવાડામાં પણ રોગનો અંશ રહ્યો નહીં, એથી નિરોગી થયો એ જોઇને તમામ જોનારાં લોકોને બહુ જ આશ્ચર્ય લાગ્યું અને કહેવા લાગ્યાં કે "વાહ ! શ્રી સિદ્ધચક્રજીનો મહિમા તો જુઓ! ફક્ત નવ દિવસમાં જ ભયંકર રોગ નાશ થઈ ગયો !" પતિને સુંદરતા પ્રાપ્ત થઇ તે જોઈ પતિભક્તિપરાયણા મયણાસુંદરી બોલી કે—"હે રાજાજી ! આ બધો સદ્‌ગુરૂનો જ પ્રતાપ છે. જગતની અંદર મા, બાપ, ભાઇ, બેટા વગેરે હિતના કરનારા છે, પણ ગુરૂના સરખાં વગરસ્વાર્થે હિતના કરનાર કોઇ પણ છે જ નહી. ગુરૂ આ જન્મમાં કષ્ટ, અને પરજન્મમાં દુર્ગતિમાં પડવું એને બંધ પાડી દે છે ભલી બુદ્ધિ વડે ગુરુની સેવા કરવાથી ઉત્તમ પ્રકારની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, ગુરૂ દરેક- ચીજની જાણ પાડવામાં દીવા સરખા અને ઇષ્ટસિદ્ધિ સફળ કરવામાં દેવસરખા છે. એવા જ્ઞાની ગુરૂને અને તારક ધર્મને ધન્ય છે કે જેનો પ્રત્યક્ષપણે રહસ્ય જોવામાં આવ્યો, તે તપાસો " ઇત્યાદિક પરસ્પર વાતો થઈ. આ પ્રમાણે બનાવ બનેલો જોઇ મિથ્યા દૃષ્ટિવાળાં લોકો પણ જૈન ધર્મની ઘણી જ પ્રશંસા કરવા લાગ્યાં અને બહુએ જણાં સમકિત પામ્યાં તેમ જ સાતસો કોઢિયાઓનો કોઢ પણ ન્હવણ જળના સ્પર્શથી જતો રહ્યો અને તેઓ સુખિયા થતાં સર્વે ઉંબરરાણાની રજા માગી હર્ષ સહિત પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા. (૧-૮)

એક દિન જિ[illegible] પ્રણમ

પાછા વળતાં [illegible]ાય,

હર્ષ ધરીને

પણ

એક દિવસ શ્રીપાળકુંવર અને મયણા સુંદરી શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનને પ્રણામ કરી પાછા વળતા શ્રીપાળે પોતાનાં માતુશ્રીને દેખ્યા, તે વખતે હર્ષપૂર્વક માતાના ચરણમા નમસ્કાર કર્યા.

[પા૦ ૯૮]

સાસૂ જાણી પાએ પડે,
વિનય કરંતાં ગિરૂઆઈ ચઢે;
સાસૂ વહૂને દે આશીષ,
અચરિજ દેખી ધૂણે શીષ. ૧૦

કહે કુંવર માતાજી સુણો,
એ પસાય સહુ તુમ વહુ તણો;
ગયો રોગ ને વાધ્યો રંગ,
વળી લહ્યો જિનધર્મ પ્રસંગ. ૧૧

સુગુણ વહૂ નિર્મળ નિજ નંદ,
દેખી માય અધિક આણંદ;
પૂનમ પરેં વહૂ તેં જશ લીધ,
સકળ કળા પૂરણ પિઉ કીધ. ૧૨

સુણો પુત્ર કોશંબી સુણ્યો,
વૈદ્ય એક વૈદ્યક બહુ ભણ્યો;
તેહ ભણી તિહાં જાઉં જામ,
જ્ઞાની ગુરૂ મુજ મળિયા તામ. ૧૩

મેં પૂછ્યું ગુરૂચરણે નમી,
કર્મ કદર્થન મેં બહુ ખમી;

પુત્ર એક છે મુજ વાલહો,
તે પણ કર્મે રોગે ગ્રહ્યો. ૧૪

તેહ તણો કિમ જાશે રોગ,
કે નહિ જાએ પાપ સંયોગ?
દયા કરી મુજ દાખો તેહ,
હું છું તુમ ચરણોની ખેહ. ૧૫

તવ બોલ્યા જ્ઞાની ગુણવંત,
મ કર ખેદ સાંભળ વિરતંત;
તે તુજ પુત્ર કુષ્ટિયે ગહ્યો,
ઉંબરરાણો કરી જશ લહ્યો. ૧૬

માળવપતિ પુત્રિયે વર્યો,
તસ વિવાહ કુષ્ટિયે કર્યો;
ઘરણી વચણે તપ આદર્યું,
સિદ્ધચક્ર આરાધન કર્યું. ૧૭

તેથી તુજ સુત થયો નિરોગ,
પ્રગટ્યો પુણ્ય તણો સંયોગ;
વળી એહથી વધશે લાજ,
જીતી ઘણાં ભોગવશે રાજ. ૧૮

ગુરૂવચને હું આવી આજ,
તુમ દીઠે મુજ સરિયાં કાજ;
ત્રણે જણ હવે રહે સુખવાસ,
લીલ કરે સાહમી આવાસ. ૧૯
સિદ્ધચક્રનો ઉત્તમ રાસ,
ભણતાં સુણતાં પુગે આશ;
ઢાળ આઠમી ઇણિ પરે સુણી,
વિનય કહે ચિત્ત ધરજો ગુણી. ૨૦

અર્થઃ—આવી રીતે આનંદસહ દિવસો ગુજારતા હતાં અને ધર્મકરણીમાં તલ્લીન રહેતાં હતાં. દરમ્યાન એક દિવસ દંપતી શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં દર્શન-ચરણવંદન કરીને પાછાં વળ્યાં, તેવામાં ઉંબરરાણે પોતાની માતુશ્રીને દીઠી, એથી હર્ષ લાવીને તેણે માતાજીના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા એટલામાં મયણાસુંદરી પણ ત્યાં આવી પહોંચી અને [1]પતિને પગે લાગેલા જોઇ પોતાના સાસુજી જાણીને પગે પડી; કેમકે વડીલનો વિનય કરવાથી મોટાઇ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે મયણાસુંદરી પગે પડી ત્યારે સાસુએ વહુને આશિષ આપી અને એકદમ નિરોગતા મળેલી જોતાં નવાઈ દેખી માથું ધુણાવવા લાગી એ જોઈ કુંવરે કહ્યું "હે માતુશ્રીજી ! સાંભળો, મ્હારો રોગ ગયો, શરીરનો રંગ વધ્યો, અને વળી જૈનધર્મનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો એ સઘળો પ્રતાપ આ આપની વહુનોજ છે ", આ પ્રમાણે કુંવરનું બોલવું સાંભળી તથા સદ્ગુણી વહૂ અને નિર્મળ શરીરવાળા પોતાના પુત્રને જોઇ માતાને ઘણોજ આનંદ થયો, અને વહૂ પ્રત્યે સાસુ કહેવા લાગી-" હે સુકુલિનિ વધૂ ! બીજનો ચંદ્રમા જેમ દિન દિન ચડતી કળાનો થતાં પૂનમને દિવસ સોળ કળાવાળો સંપૂર્ણ થાય, તેમ તેં પણ પુનમની પેઠે તારા પતિને પૂર્ણ કળાવાન્ કરીને યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે ", તે પછી માતાએ વિતક વાત કહેવા માંડી- "હે પુત્ર ! મેં કોશંબીનગરની અંદર, વિશેષ વૈદ્યકશાસ્ત્રનો ભણેલો એક કુશળ વૈદ્ય છે એવું સાંભળ્યું, તેથી તેની ભેટ લેવા હું ત્યાં જતી હતી, તે દરમ્યાન માર્ગમાં મને એક જ્ઞાની ગુરૂ મળ્યા. એટલે મેં તે ગુરૂના ચરણમાં નમન કરી પૂછ્યું-' હે ગુરૂરાજ ! મેં કર્મની પીડા બહુ સહન કરી છે ! પ્રભુ ! મારે એકનો

એક વ્હાલો પુત્ર છે, છતા તે પણ નઠારા કર્મના સંયોગવડે કોઢના રોગથી પકડાઇ ગયો છે–તો તેનો તે રોગ નાશ થશે કે કોઈ પાપના સંયોગને લીધે નહીં (નાશ) થશે ? તે દયા કરીને પ્રકાશ કરો. હું આપના ચરણકમળની રજ છું.' જ્યારે મેં આવી દયાજનક સ્થિતિ દર્શાવી ત્યારે દયાસમુદ્ર ગુણવંત જ્ઞાનીગુરૂએ દયા કરી કહ્યું–' બાઈ! તું દિલગીર ન થતાં તારા પુત્ર સંબંધીની હકીકત સાંભળ. તે તારા રોગી પુત્રને કોઢીઆઓએ અંગીકાર કર્યો અને તેનું ઉંબરરાણો નામ સ્થાપન કરી તેમણે યશ મેળવ્યો છે; તેને માળવાના રાજાની પુત્રીએ વર્યો છે અને તે બન્નેનો વિવાહમહોત્સવ કોઢિયાઓએ કર્યો છે તેમજ સ્રીના વચનથી ઓળીનો તપ આદરી શ્રીસિદ્ધચક્રજીનું આરાધન કર્યું છે, તેથી તારો પુત્ર રોગ રહિત થયો છે; કેમકે એણે પૂર્વજન્મની અંદર જે પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હતું તેનો સંયોગ પ્રગટ થયો છે. વળી એ શ્રીસિદ્ધચક્રારાધન વડે એની બહુજ લાજ–શોભા વધશે અને ઘણા રાજાઓને જીતી રાજ્ય ભોગવશે. માટે હવે દિલગીર થવા જેવું કશું નથી, ' આ પ્રમાણે જ્ઞાની મહારાજે કહ્યું તેથી તે વચનોને વધાવી લઈ હું અહીં આજે આવી અને તેમને જેવાથી મારાં બધાં કામ સફળ થયાં છે, " આવી રીતે વાતો કરી પછી તે ત્રણે જણ સાધર્મિભાઇની હવેલીએ ગયાં અને તે નિવાસસ્થળમાં લીલા કરતાં સુખ સહિત દિવસો ગુજારવા લાગ્યાં વિનયવિજયજી કહે છે કે–આ સિદ્ધચક્રજીના ઉત્તમ રાસની અંદર ધ્યાન રાખી જે શ્રોતાઓ સાંભળે તેઓની ભણતાં સાંભળતાં મનની આશાઓ પરિપૂર્ણ થાય છે; માટે હે ગુણિજનો ! આ પ્રમાણે કહેલી આઠમી ઢાળ કે જે શ્રીસિદ્ધચક્રજીના પ્રત્યક્ષ માહાત્મ્યમય છે તે ચિત્તની અંદર ધારી રાખજો (૯–૨૦)

(દોહરા–છંદ.)

એક દિન જિન પૂજા કરી, મધુર સ્વરેં એક ચિત્ત;
ચૈત્યવંદન કુંવર કરે, સાસૂ વહૂ સુણંત. ૧

મયણાની માતા ઘણું, દુહવાણી નૃપ સાથ;
જવ મયણા મત્સર ધરી, દીધી ઉંબર હાથ. ૨

પુણ્યપાળ નામે નૃપતિ, નિજ બાંધવ આવાસ;
રીસાઈ આવી રહી, મૂકે મુખ નિસાસ. ૩

જિન વાણી હિયડે ધરી, વીસારી દુઃખ દંદ;
આવી દેવ જુહારવા, તિણુ દિન તિહાં આણુંદ. ૪

માએં મયણા ઓળખી, અનુસારે નિજ બાળ;
આગળ નર દીઠો અવર, યૌવન રૂપ રસાળ. ૫

કુળખંપણ એ કુંવરી, કાં દીધી કિરતાર,
જેણેં કુષ્ટીવર પરહરી, અવર કિયો ભરતાર. ૬

વજ્ર પડો મુજ કૂખને, ધિક ધિક મુજ અવતાર;
રૂપસુંદરી ઇણિ પરે ઘણું, રૂદન કરે તણીવાર. ૭

રોતી દીઠી દુખ ભરેં, મયણાએં નિજ માય;
તવ આવી ઊતાવળી, લાગી જનની પાય. ૮

હર્ષ તણે સ્થાનક તુમે, કાં દુખ આણો માય ?
દુખ દોહગ દુરેં ગયાં, શ્રી જિનધર્મ પસાય. ૯

નિસિહી કરીને આવિયાં, જિણુહરમાંહે જોણુ;
કરતાં કથા સંસારની, આશાતના હોયે તેણુ. ૧૦

હમાણાં રહિયેં છે જિહાં, આવો તિણે આવાસ;
વાત સયલ સુણજો તિહાં, હોશે હિયે ઉલાસ. ૧૧

તિહાં આવી બેઠાં મળી, ચારે ચતુર સુજાણુ;
જે દિન સ્વજન મિલાવડો, ધન તે દિન સુવિહાણુ. ૧૨

મયણાના મુખથી સુણી, સઘળો તે અવદાત;
રૂપસુંદરી સુપ્રસન્ન થઈ, હિયડે હર્ષ ન માત. ૧૩

અર્થ:—એક દિવસ એ ત્રણે જણે જિનેશ્વર દેવની પૂજા કરી મધુર–મીઠા અવાજ સહિત અને એક ચિત્તથી અગાડી કુંવર અને પાછળ માતા તથા વહુ એમ મર્યાદાના ક્રમસહ બેસી ચૈત્યવંદન કરવું શરૂ કર્યું, તેમાં બન્ને જણ સાંભળતાં હતાં અને કુંવર ચૈત્યવંદનનો પાઠ કહેતો હતો. તે વખતે એ બનાવ બન્યો કે–જ્યારે પ્રજાપાળ રાજાએ અભિમાનમાં ગર્ક થઈ મયણાસુંદરીને ઉંબર રાણાને હાથ સોંપી દીધી હતી ત્યારે મયણાસુંદરીની માતા રૂપસુંદરીનું મન બહુજ દુભાયું, એથી રીસાઈ ચાલી એજ શહેરની અંદર પુણ્યપાળ નામનો રાજા કે જે તેણીનો ભાઈ થતો હતો તેને ત્યાં આવીને રહી હતી અને પુત્રીને કોઢીઆ સાથે વરાવી અવતાર બગાડયો, એ બાબતનું દુઃખ હૈયે ચડી આવતાં વારંવાર નિસાસા નાખતી હતી; પરંતુ તેણીએ જ્યારે જિનેશ્વરદેવની વાણી તરફ શ્રદ્ધા અને નિશ્ચયપૂર્વક ધ્યાન આપ્યું, તો તેણીને 'આ અસાર સંસારની સગાઈ સંબંધે દુઃખમાં લીન થઈ ધર્મધ્યાન મૂકી દેવું એ તદ્દન ઘેલછા છે' એવુ ભાસ્યું, અને એ વાત હૈયામાં કાયમ કરી દુઃખભાવને વિસારી દઇ તે દિવસે તે જિનમંદિરમાં આનંદ સહિત પ્રભુનાં દર્શન કરવા આવી. મંદિરની અંદર બેઠેલી મયણાસુંદરીને તેણીએ અણુસારેથી ઓળખી, (દુઃખ મટી સુખ થાય અને તે પણ પોતાના બોલ ઊપર રહેવા સાથે સુખ પ્રાપ્ત થયેલું હોય, અથવા મનમાનતા પતિનો સંગ થયો હોય તો ગમે તેવી ડાહી વિદ્વાન કે કુળવંતી સ્ત્રી હોય; તો પણ તેમ થવાથી અપાર આનંદમાં ગર્ક થઇ જાય છે અને તેણીના શરીરમાં નવીન લોહીનો જુસ્સો રમી રહેતાં શરીરના રૂપ રંગમાં પણ સારો ફેરફાર થઇ જાય છે. મયણાસુંદરીના મનનું ધાર્યું થવાથી પણ તેજ રીતિ અમલમાં આવતાં રૂપ, રંગ, બાંધામાં નવોજ ફેરફાર થયો હતો; તો પણ તેણીની માતાએ તેણીને અણુસારેથી તુરત ઓળખી લીધી, ટુંક વખતના અરસામાં રૂપસુંદરી પોતાના પેટની કુંવરીનેજ ઓળખવામાં ભૂલ ખાઈ જાય તેવી બગડેલા મગજ-વાળી ન હતી, પણ ઊપર પ્રમાણે થવાથી ભૂલાવો ખાઈ જાય તેવું હતું; છતાં અણુસારેથી ઓળખી લીધી એવી ચાલાક હતી જો કે માતાએ પુત્રી મયણા-સુંદરીને તો ઓળખી) પણ કોઢીઆ ધણી વગર બીજા જુવાન અને સુંદર રૂપવંત નરને આગળ બેઠેલો દીઠો. એ જોતાંજ ઉદાગીમાં લીન થઇ રૂપસુંદરી શોચવા લાગી કે–"એ મારી કુખમાં આળોટેલ છતાં કુળને કલંક લગાડે એવી

દીકરી કેમ નીવડી ? હે કીરતાર ! તેં પણ એવી કુળખાંપણ કુંવરીને મારા પેટે કેમ આપી ? કે જેણીએ પંચની સાખે વરાવેલા કોઢીઆ વરને છોડી દઇ બીજો ધણી કર્યો; માટે મારા અવતારને ધિક્કાર છે ! ધિક્કાર છે ! ! અને આવી ઓલાદ પેદા થતાં મારી કુખ ઉપર વજ્ર પડી મારોજ નાશ કેમ ન થયો ? ઇત્યાદિ દુઃખભર્યા વિચારમાં ડૂબેલી રૂપસુંદરી જે વખતે બહુજ રોતી હતી, તે વખતે મયણાસુંદરીએ પોતાની માને દીઠી. એથી ચૈત્યવંદનાદિ સુકૃત્ય પૂર્ણ થતાં ઊતાવળી ઊતાવળી માતુશ્રીની પાસે આવી મર્યાદાયુક્ત પગે લાગીને કહ્યું—"હે માતુશ્રીજી ! આ હર્ષના સ્થાનમાં આપ દુઃખ શા સારૂ લાવો છો ? દુઃખ અને દુર્ભાગ્ય તો શ્રી જિનધર્મ પ્રતાપવડે દૂર જતાં રહ્યા છે આ પ્રભુમંદિરની અંદર નિસિહી કહીને આપે અને અમોએ કરાર કર્યો છે, કે હવેથી મંદિર બહાર નીકળતાં લગી સંસારના સઘળાં પાપ વ્યાપારે નિસિહી. એટલે નિષેધ્યા–દૂર કર્યા છે, માટે બધી બનેલી વાત અહીંયાં કહેવાથી એટલે કોઇ પણ સાંસારિક કથાના કહેવાથી ચોરાશી આશાતના પૈકી એક મોટી આશાતના લાગે, એ માટે જ્યાં હાલમાં અમો રહિયે છિયે ત્યા દર્શન કરી આવ્યા બાદ અમારી સાથે પધારો અને બધી વાત સાભળો કે જેથી આપના હૃદયમાં આનંદનાજ ઉભરા આવશે " આ પ્રમાણે પુત્રીનું બોલવું થતાં શોક દૂર કરી રૂપસુંદરી જિનદર્શન સ્તવનમાં નિમગ્ન બની, અને તે પછી તેઓની સાથે સાથે સાધર્મી ભાઇના મકાનમાં જઈ પહોંચી તથા ત્યાં વર વહૂ અને બન્ને વ્હેવાણો એમ ચારે ચતુરસુજાણ જન આનંદયુક્ત બેઠાં. અહા ! જે દિવસ પોતાના વ્હાલા માણસનો મિલાપ થાય તે દિવસ અને વ્હાણાને ધન્ય છે, કેમકે દુઃખ સુખની વાતો કરવાનો વખત મળવાથી હૃદયને બહુજ શાંતિ મળે છે ને સંતાપ ટળે છે. (આ કવિ કથન છે.) પછી રૂપસુંદરીએ પુત્રી મયણાસુંદરીના મ્હોંએથી બધી વાત સાંભળી અને આશ્ચર્યકારી બનાવ બનેલો જાણતાજ તેણીના આત્માને બહુજ પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઇ તે એટલા સૂધી કે હૈયામાં હર્ષના આંસુ આવ્યા આવા બનાવથી કયા સમજુ જનને હર્ષ પેદા ન થાય ? (૧–૧૩)

(ઢાળ નવમી—અર્ધમંડિત ગોરી નાગિલારે—એ દેશી.)

વર વહુ બેહુ સાસૂ મલી રે, કરે વેવાહણ વાતરે;
કમળાં રૂપાંને કહેરે, ધન તુમ કુળ વિખ્યાતરે—
જુઓ અગમગતિ પુણ્યનીરે, પુણ્યે વંછિત થાયરે;
સવિ દુખ દુર પલાયરે, જુઓ અગમગતિ પુણ્યનીરે. ૧

વહૂએં અમ કુળ ઉદ્ધર્યું રે, કીધો અમ ઉપગારરે;
અમને જિન ધર્મ બૂઝવ્યો, ઊતાર્યાં દુખ પારરે. જુ ૨

સૂઈ જિમ દોરા પ્રતેં રે, આણે કસીદો ઠામરે;
તિમ વહુએં મુજ પુત્રનીરે, ઘણી વધારી મામરે. જુ ૩

રૂપાં કહે ભાગ્યે લહ્યોરે, અમે જમાઈ એહરે;
રયણચિંતામણિ સારિખોરે, સુંદર તનું સસ્નેહરે. જુ ૪

સુણવા અમ ઇચ્છિા ઘણીરે, એહનાં કુળ ઘર વંશરે;
પ્રેમેં તેહ પ્રકાશિયેરે, જિમ હિંસે અમ હંશરે. જુ ૫

અર્થ:—વર, વહૂ અને એ બેઉ જણની બન્ને સાસુ એ ચાર જણ એકાં-તમાં બેઠાં હતાં,' એ વખતે વાત ચાલતાં બન્ને વ્હેવાણો પૈકી ઉંબરરાણાની માતા કમળાં મયણાની માતા રૂપાને કહેવા લાગી કે “ તમારા પ્રસિદ્ધિ પામેલા કુળને ધન્ય છે! કવિ કહે છે કે—સુઘડ શ્રોતાજનો! તમે તપાસી જુઓ કે પુણ્યની ગતિ કેવી અગમ–કોઇને ગમ ન પડી શકે એવી છે? ’ પુણ્ય વડે કરીને મનમાં ધારેલાં તમામ કામો ફતેહ થાય છે, અને દૈહિક, દૈવિક તથા ભૌતિક એ બધાંએ દુઃખો દૂર જતાં રહે છે. આ વહૂએ અમારા કુળને ડુબતો બચાવી લીધો છે, અમારા ઊપર ઉપકાર કર્યો છે, અમને ચિંતામણિરત્ન સરખા જૈન ધર્મનાં સંસ્કારી કર્યા છે અને અમને દુઃખદરિયામાંથી પેલે પાર ઉતારી આભારી

કર્યા છે. તથા જેમ સોયદોરાને કાણૂમાં લઈ ફૂલ બૂટા વગેરે ભરવાના કામમાં શોભાવંત બનાવી દે છે, તેમ વહૂએ મારા પુત્રને મર્યાદામાં લાવી ઘણીજ લાજ આબરૂ વધારી અમોને ઠેકાણે આણ્યાં છે. માટે ખચિત તમો ધન્યવાદનાંજ પાત્ર છો ! ! " ઈત્યાદિ મનોજ્ઞ વચન સાંભળી રૂપાંએ કહ્યું કે—" અમોએ પણ અમારા પૂર્વ પુણ્યબળના યોગથીજ ચિંતામણિરત્ન સરખા સુંદર શરીરવંત અને સ્નેહાળ હૃદયવંત આ જમાઇરાજ પામેલ છે; માટે એમના કુળ, વંશ, ઘર, વગેરે બાબતની કથા સાંભળવા અમને બહુજ ચાહના છે, એ વાસ્તે તમો હુલ્લાસ સહિત કહી સંભળાવો કે જેથી અમારો આત્મા અતિ પ્રસન્ન થાય. " (૧-૫)

કહે કમળાં રૂપાં સુણોરે, અંગ અનૂપમ દેશરે;
તિહાં ચંપાનગરી ભલીરે, જિહાં નહિ પાપ પ્રવેશરે. જુ. ૬
તેહ નગરનો રાજિયોરે, રાજગુણે અભિરામરે;
સિંહથકી રથ જોડતાંરે, પ્રગટ હોસે તસ નામરે. જુ. ૭
રાણી તસ કમળપ્રભારે, અંગ ધરે ગુણ સેણરે;
કોંકણદેશ નરિંદનીરે, જે સુણિયે લઘુ બહેનરે. જુ. ૮
રાજા મન ચિંતા ઘણીરે, પુત્ર નહી અમ કોયરે;
રાણી પણ આરતિ કરેરે, નિશદિન ઝુરે દોયરે. જુ. ૯
દેવ દેહરડાં માનતારે, ઈચ્છતાં પુછતાં એકરે;
રાણી-સુત જનમ્યો યથારે, વિદ્યા જણે વિવેકરે. જુ. ૧૦
નગરલોક સવિ હરખિયાં રે, ઘર ઘર તોરણ ત્રાટરે;
આવે ઘણાં વધામણાં રે, શણગાર્યાં ઘર હાટરે. જુ. ૧૧
રાજા મન ઉલ્લટ ઘણેરે, દાન દિયે લખ કોડીરે;
વૈરી પણ સંતાપિયારે, બંદિખાના છોડીરે. જુ. ૧૨

ધવળ મંગળ દિયે સુંદરીરે, વાજે ઢોલ નિસાણરે;
નાટક હોવેનવનવાંરે, મહોત્સવઅધિક મંડાણરે.જુ.૧૩
ન્યાતિ સજન સહુ નોતર્યારે, ભોજન પટરસ પાકરે;
પાર નહીં પકવાનનોરે, શાળિ સુરહાં ઘૃત શાકરે. જુ.૧૪
ભૂષણ અંબર પહેરામણીરે, શ્રીફળ કુસુમ તંબોળરે;
કેસરતિલકવળીછાંટણાંરે,ચંદન ચૂઆ રંગરોળરે.જુ.૧૫
રાજરમણી અમ પાળશેરે, પુણ્યે લહ્યો એ બાળ રે;
સજન ભૂઆ મળી તેહનું રે, નામ ઠવે શ્રીપાળરે.જુ.૧૬
રાસ રૂડો શ્રીપાળનોરે, તેહની નવમી ઢાળ રે;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેંરે, હોજો મંગળ માળરે. ૧૭

અર્થઃ—વ્હેવાણની આ પ્રમાણે આતુરતા જાણી કમળાં રૂપાંને કહેવા લાગી કે—" સાંભળો. જેની બરોબરીના માટે, ઉપમા ન આપી શકાય એવા અંગ-દેશની અંદર સુંદર ચંપાનગરી છે કે જેમાં પાપ પણ પેસવા પામતું નથી, એવી પુણ્યધામ નગરીમાં રાજાના તમામ ગુણોએ કરીને મનોહર સિંહરથ રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને કમળપ્રભા નામની રાણી કે જે પોતાના શરીરમાં સ્રીને શોભા આપનારા ગુણોની શ્રેણી–સમૂહને ધારણ કરનારી હતી,–મતલબમાં તે ગુણવંત હતી, અને તે કોકણ દેશ–ઠાણાના રાજાની ન્હાની બ્હેન થતી હતી, પણ પુત્ર વગરની લાંબી જીંદગી ગુજરી ગયા છતાં પણ રાજ્યગાદી સંભાળનાર કુંવર થયો નહી, તેથી રાજાના મનમાં ઘણી ફિકર થઈ આવી, અને રાણી પણ એજ બાબ-તની ફિકર કરતી હતી આમ હોવાથી તેઓ રાજારાણી રાત ને દહાડો ઝુર્યા કરતાં હતાં. પુત્રપ્રાપ્તિ માટે લોકરૂઢી અને આશાના કાયદા પ્રમાણે દેવદેહરાંની માનતાઓ કરતાં–ઇચ્છતાં પૂછતાં કાકતાલીય ન્યાયની પેઠે રાણી સગર્ભા થઈ. અને ગર્ભમર્યાદા પૂર્ણ થયે, જેમ વિદ્યા વિવેકને જન્મ આપે, તેમ તે રાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો" આથી કુલ રૈયત રાજી થઈ અને તે સંબંધીની ખુશાલી જાહેર કરવા પ્રજાજનોએ ઘર ઘર ત્રાટ તોરણ બાંધ્યાં, વધામણાં લઇને રાજ્ય-

દ્વારમાં ગયાં. રાજાએ પણ ઘડપણમાં દીકરો થવાના લીધે મનમાં ઘણોજ ઉલ્લટ આવતાં ક્રોડાગમે દાન આપી અર્થિયાચક જનોને સંતોષ આપ્યો. દુશ્મનોને પણ વૈરની માફી આપી સંતોષ આપ્યો. અને કેદીઓને કેદથી છોડી મૂકી સંતોષ આપ્યો. સુંદર સવાસણ સુંદરીઓ ધવળ મંગળ ગીતો ગાવા લાગી, ઢોલ નોબત વાગવા લાગ્યાં. નવા નવા નાટકો થવા લાગ્યા અને અધિક મંડાણ સહિત મોટા મહોત્સવનો સમારંભ થયો. જ્ઞાતિ, સજ્જન વગેરે બધાંઓને નોતર્યાં; ખટરસ ભોજનપાક તૈયાર કર્યાં, પાર વગરનાં પકવાન્ન, લાપસી, સારાં દાળ-ભાત તથા ધૃત-શાક એ બધાં બનાવ્યાં અને તેઓને જમાડ્યાં. તે પછી અમૂલ્ય વસ્ત્રો દાગીનાઓની પહેરામણી કરી પછી નાળિએર, હાર-ફૂલગોટા, પાનબીડાં વ્હેંચ્યાં. કેસર કંકુનાં તિલક કર્યાં અને ચંદન-ચૂઆ-ગુલાબજળ વગેરે છાંટી રંગરોળ કરી સર્વને ખુશી ખુશી કર્યાં. તે પછી કુંવરના પિતાએ કહ્યું કે-"આ કુંવર અમે પૂણ્યવડે પામ્યા છિયે તથા આ અમારી રાજ્યલક્ષ્મીનું પ્રતિપાલન કરશે; માટે તેને લગતું નામ રાખો." એથી સજ્જને અને ફઇયે મળીને 'શ્રીપાળકુંવર' એવું નામ રાખ્યું. આ સુંદરે શ્રીપાળના રાસમાં નવમી ઢાળ કહી કવિ વિનયવિજયજી કહે છે કે, આ રાસના સાંભળનારાઓને ત્યાં લીલા લ્હેર થજો. (૯-૧૭)

(દોહરા-૭૯.)

પાંચ વરસનો જવ હુઓ, તે કુંવર શ્રીપાળ;
તામ શૂળ રોગેં કરી, પિતા પહોતો કાળ. ૧
શિર કૂટે પીટે હિયો, રૂવે સકળ પરિવાર;
સ્વામી તેં માયા તજી, કુણ કરશે અમ સાર. ૨
ગયા વિદેશેં બાહુડે, વ્હાલાં કોઈક વાર;
ઈણ વાટેં વોળાવિયા, ન મળે બીજી વાર. ૩
હેજેં હસિ બોલાવતા, જે ક્ષણમાં કેઈવાર;
નજર ન મંડે તે સજન, ફૂટે ન હિયા ગમાર. ૪

નેહ ન આણ્યો માહરો, પુત્ર ન થાપ્યો પાટ;
એવડી ઊતાવળ કરી, શું ચાલ્યા ઈણ વાટ ! ૫

રોતી હિયડે ફાટતે, કમળા કરે વિલાપ;
મતિસાગર મંત્રી તિસેં, ઈમ સમજાવે આપ. ૬

હવે હિયડું કાઠું કરી, સકળ સંભાહો કાજ;
પુત્ર તુમારો નાનડો, રોતાં ન રહે રાજ. ૭

કમળા કહે મંત્રી પ્રતેં, હવે તુમે આધાર;
રાજ્ય દઈ શ્રીપાળને, સફળ કરો અધિકાર. ૮

અર્થ:—પુત્ર શ્રીપાળ લાલન પાલન સાથે જ્યારે પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે તેનો પિતા અસાધ્ય-સન્નિપાત શૂળ રોગના લીધે મરણ પામ્યો. એથી તમામ સગાં વ્હાલાં અને સંબંધી વગેરે લોકો રોવા પીટવા-માથું કૂટવા લાગ્યાં, અને કહેવા લાગ્યાં કે-"હે સ્વામી ! તમે માયા તજી દીધી તો હવે અમારી સાર સંભાળ કોણ કરશે ? જે પરદેશ ગયા હોય તે તો ફરીને પાછા આવે છે; પણ જે આ લાંબી વાટે વોળાવ્યા તે ફરી બીજીવાર પાછા આવીને મળતાજ નથી." આ પ્રમાણે બધાં બોલી વિલાપ કરતાં હતાં, અને કમળા તો અત્યંત વિલાપ કરતી પોતાના હૃદયને ઠપકો દેતી હતી કે-"હે ગમાર હૈડા ! જે પોતાના નાથ ક્ષણે ક્ષણે સ્નેહ સહિત હસીને કેઈક વખત બોલાવતા હતા અને અત્યારે તેજ નાથ આટલો વિલાપ સાંભળતાં છતાં પણ સ્હામી નજર પણ માંડતા નથી; તો પણ તું બેશરમા ! ફાટીને કકડા થઈ જતું નથી, એથી તને પણ ધિક્કાર છે ! હે નાથ ! મારી સાથેનો સ્નેહ પણ હૈડે ન ધર્યો પરંતુ પોતાના અપાર પ્યારા પુત્રને રાજ્યગાદી સોંપ્યા વગર જ અધવચ રઝળતો મ્હેલી ચાલ્યા જવા માટે આટલી બધી ઉતાવળ કરી એ લાંબી વાટે શા માટે સિધાવી ગયા ! !" વગેરે વગેરે છાતીફાટ રૂદન કરતી કમળા વિલાપ કર્યા કરતી હતી. એ વખતે મતિસાગર પ્રધાન ત્યાં આવીને એવી રીતે રાણીને સમજાવવા લાગ્યો કે-"રાજમાતા ! હવે હૈયું કઠણ કરીને તમામ રાજ્યકાજની લગામ હાથમાં લ્યો; કેમકે કુંવરજી હજી સગીર વયના-ન્હાના છે; માટે આમ રોયાં કર્યેથી

રાજ્યની સલામતી નહીં જળવાઈ શકાશે ” મંત્રીનાં યોગ્ય વચન સાંભળી કમળપ્રભાએ કહ્યું, “ વિચક્ષણ પ્રધાનજી ! હવે તમો પોતેજ અમને આધાર આપનાર છો, માટે શ્રીપાળને રાજ્યતિલક કરી એની આણ-દુવાઇને અમલમાં લાવવાનો અધિકાર સફળ કરો. ” (૧-૮)

(ઢાળ દશમી-રાગ રામગ્રી વા મારૂ. જગતગુરૂ હીરજીરે એ દેશી.)

મૃતકારજ કરી રાયનાંરે, સકલ નિવારી શોક;
મતિસાગર મંત્રીસરેંરે, થિર કીધાં સવિ લોક,
દેખો ગતિ દૈવનીરે—
દૈવ કરે તે હોય, કુણે ચાલે નહીંરે. ૧

રાજ ઠવી શ્રીપાળનેરે, વરતાવી તસ આણ;
રાજકાજ સવિ ચાલવેરે, મંત્રી બહુ બુદ્ધિ ખાણ. દે. ૨

ઇણ અવસર શ્રીપાળનોરે, પીતરીઓ મતિ મૂઢ;
પરિકર સઘળો પાલટીરે, ગૂઝ કરે ઈમ ગૂઢ. દેખો. ૩

મતિસાગરને મારવારે, વળી હણવા શ્રીપાળ;
રાજ લેવા ચંપાતણુંરે, દુષ્ટ થયો ઊજમાળ દેખો. ૪

કિમહિક મંત્રીસર લહીરે, તે વૈરીની વાત;
રાણીને આવી કહેરે, નાસો લઈ અધરાત. દેખો. ૫

જો જાશો તો જીવશોરે, સુત જીવાડણ કાજ;
કુંવર જો કુશલો હશેરે, તો વળી કરશો રાજ. દેખો. ૬

અર્થઃ—પછી રાજાનો છેલ્લો સંસ્કાર મૃતકારજ વગેરે કરી સઘળો શોક

દૂર કરીને મતિસાગર મંત્રીશ્વરે રૈયતને દૈયાધારણ આપી સ્થિર કરી, કવિ શ્રોતાજનોને, અને બ્હેવાણ બ્હેવાણને કહે છે કે-' કર્મની કેવી વિષમ ગતિ છે તે જુઓ! જે કર્મ કરે છે તેજ થાય છે; પણ તેમાં કોઈનું ડહાપણ ચાલતુંજ નથી-અગર તેના ઉપર કોઈનું જોર પણ ચાલતું નથી." પછી રાજ્યગાદી ઉપર શ્રીપાળરાજાને બેસાડી પોતાના રાજ્યમાં બધે તેની આણનો ઢંઢેરો ફેરવ્યો, અને તે પછી તે બહુ બુદ્ધિનિધાન પ્રધાને કુલ રાજ્યકારોબાર ચલાવવા યત્નવાન્ થયો. એ અરસાની દરમ્યાન શ્રીપાળરાજાનો મૂઢ મતિવાળો પિત્રાઇ કાકો અજીતસેન હતો, તેણે શ્રીપાળ રાજાના લશ્કર-સામંત વગેરે તમામને લાંચ આપી, ખટપટ વડે શંકાઓ, ભય, વગેરે પેદા કરી ફૂટ કરાવી કોઇ ન જાણી શકે તેવી છુપી મસલત ચલાવીને ફેરવી નાખ્યા; તથા એ પણ નિશ્ચય કરી લીધો કે મતિસાગર પ્રધાનને અને શ્રીપાળરાજાને ઠાર કરી ચંપાનગરીનું રાજ્ય લઇ લેવું, પરંતુ તેઓનાં આયુષ બળવાન્ હોવાથી છુપા જાસુસો મારફત તે શત્રુના દાવ સંબંધી વાતની ખબર મતિસાગરને મળી; એટલે તાબડતોબ પ્રધાને રાજમાતાને આવી જાહેર કર્યું કે-" રાજમાતા! અજીતસેનના કાવતરાથી આપણું લશ્કર તમામ બદલી બેઠું છે, અને આપને, અને બાળરાજાને તથા મને ઠાર મારી રાજ્ય પડાવી લેવાનું નક્કી થઇ ગયું છે; માટે આપ બાળરાજાને લઇ મધરાતે દિલ ચાહે ત્યાં જીવ લઇ નાસો. બાળરાજાને જીવાડવા માટે એમ નાસવાની જરૂર જ છે, જો બાળરાજા કુશલ રહેશે તો વળી ચંપાનગરીનું રાજ્યતખ્ત હાથ કરવાનો વખત આવશે; માટે આપ કોઇ ન જાણે તેવી રીતે બાળરાજા સહિત પલાયન કરી જાઓ. એટલે, પછી મારા જીવને બચાવવાનીજ પંચાત રહી તે હું કરી લઇશ. (૧-૬)

રાણી નાઠી એકલીરે, પુત્ર ચડાવી કેડ;
ઉવટે ઉજાતી પડેરે, વિષમી જિહાં છે વેડ. દેખો. ૭

જાસ જડોજડ ઝાંખરાંરે, ખાખર ભાખર ખોહ;
ફણિધર મણિધર જ્યાં ફરેરે, અજગર ઊંદર ગોહ. દેખો. ૮

ઊજડ અબલા રડવડેરે, રયણી ઘોર અંધાર;
ચરણે ખૂંચે કાંકરારે, વહે લોહીની ધાર. દેખો. ૯

શ્રીપાળરાજાનો રાસ.

પ્ર
કા
શ
ક

શ્રી
જૈન
આત્માનંદ
સભા
ભાવનગર.

માતા કમળપ્રભા શ્રીપાળ કુંવરને કેડ ઉપર બેસાડી નાશી છૂટે છે

[પા૦ ૬૨]

આનંદ પ્રેસ—ભાવનગર

વરૂ વાઘ ને વરઘડાંરે, સોર કરે શીયાળ;
ચોર ચરડને ચીતરારે, દિયે ઉછળતી ફાળ. દેખો. ૧૦
ઘૂ ઘૂ ઘૂ ઘૂઅડ કરેરે, વાનર પાડે હીક;
ખલખલ પરવતથી પડેરે, નદી નિઝરણાં નીક. દેખો. ૧૧
બળિયું બેઉનું આઉખુંરે, સત્ય શિયલ સંઘાત;
વખત બળી કુંવર વડોરે, તિણે ન કરે કોઇ ઘાત. દેખો. ૧૨
રયણહિંડોળે હિંચતીરે, સૂતી સોવન ખાટ;
તસ શિર ઇમ વેળા પડીરે, પડો દૈવ શિર દાટ. દેખો. ૧૩

અર્થઃ—આ પ્રમાણેનો ભયંકર મામલો મચેલો જાણી પ્રધાનની નિમકહલાલી માટે ધન્યવાદ આપી સમયને માન આપવા રાજમાતા મધરાતની વખતે બાળરાજાને કેડમાં બેસાડી એકલીજ નાસી છૂટી અને કોઇને જલદીથી પત્તો ન લાગે એટલા માટે ભયંકર જંગલી રસ્તો હાથ ધર્યો તે ઉજડ જંગલમાં સરખટ, ડાભ, કાસ વગેરેનાં ભોથાં અને કંટાળ ઝાડોનાં ઝાંખરાં બહુજ હતાં, તથા ખાખરાઓનું જંગલ અથવા પડેલાં પાંદડાંઓનો ખાખયડો, પહાડની ટેકરીઓ, ડુંગરની ખોભણો, વગેરેની પણ જ્યાં બહુ છત હતી, ફણિવાળા તેમજ મણિવાળા સર્પો ફર્યા કરતા હતા અજગર, જંગલીઊંદર, પાટલાચંદન ઘો, વગેરે ઝેરી જીવોની પણ જ્યા પુષ્કળ હરફર હતી એવા ઉજડ માર્ગે ભયંકર અંધારી રાતમાં અડવાણે પગે બિચારી રાજમહેલમાં રહેનારી છતાં પણ વિપત્તિને તાબે પડેલી અબળા રડવડ્યા કરતી હતી; એથી કોમળ પગોમાં કાંટા કાંકરાઓના ભોંકાવાથી લોહીની ધારાઓ ચાલ્યા કરતી હતી; પણ તે વખતે તેણીની કોને દયા આવે તેમ હતું ? એ માર્ગમાં તો વરૂ, વાઘ, વઘયડાં, ચીતરા, વગેરે ભયંકર શબ્દ કરતાં તલપો મારી રહેલાં હતાં, શીયાળવાં શોરબકોર કરી રહ્યાં હતાં, ચોર, ધાડપાડુ, ભૂતો, વગેરે પણ ભટકયા કરતા હતા, ઘૂડ ઘૂ ઘૂ ઘૂ શબ્દથી ભય આપી રહ્યા હતા, વાંદર હુકાહુક કરતાં હતાં, અને પર્વત ઊપરથી પડતા પાણીનાં ઝરણાં, નીકોનો ખળખળાટ શબ્દ થઈ રહ્યો હતો જો કે આવી ભયાનક જગ્યા હતી; છતાં બન્ને જણનું આયુષ્ય બળિયું હતું, તથા તેમની સંગાથે સત્ય અને શીળ એ બે જાગતી જ્યોતિરૂપે મહાન

બળવાન્ વેળાવા હતા, અને મોટો ભાગ્યશાળી કુંવર હતો, એથી તે પ્રાણુઘાતક પ્રાણી વગેરે કોઇ દુઃખિયારી રાજમાતા અને બાળરાજાને અડચણ કરી શકતાં ન હતાં. હા ! જે રાણી રત્નજડિત હીંચોળાખાટમાં હીંચતી હતી, અને સોનાના પલંગ ઉપર સૂઈ રહેતી હતી તે રાણીને માથેજ આવી એક રંક માણસના સરખી વેળા આવી પડી; માટે કવિ કહે છે કે એ કર્મને માથે ધૂળનો ઢાટ વળો ! (૭-૧૩)

રડવડતાં રયણી ગઈરે, ચઢી પંથ શિર શુદ્ધ;
તવ બાળક ભૂખ્યો થયોરે, માંગે સાકર દૂધ, દેખો. ૧૪
તવ રોતી રાણી કહેરે, દૂધ રહ્યાં વત્સ દૂર;
જો લહિયે હવે કૂકશારે; તો લહ્યાં કૂર કપૂર. દેખો. ૧૫
હવે જાતાં માર્ગે મળીરે, એક કુષ્ઠીની ફોજ;
રોગી મલીયા સાતશેં રે, હીંડે કરતા મોજ. દેખો. ૧૬
કુષ્ઠિયેં પૂછ્યા પછીરે, સયલ સુણાવી વાત;
વળતું કુષ્ઠી ઇમ કહેરે, આરતિ મ કરો માત. દેખો. ૧૭
આવી અમ શરણે હવેરે, મન રાખો આરામ;
એ કોઈ અમ જીવતાંરે, કોઈન લે તુમ નામ. દેખો. ૧૮
વેસર આપી બેસવારે, ઢાંકી સઘળું અંગ;
બાલક રાખી સોડમાંરે, બેઠી થઈ ખડંગ. દેખો. ૧૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે આથડતાં ભટકતાં રાત પૂરી થઇ, અને પ્રભાત થતાં પોરી રસ્તો હાથ લાગ્યો. એટલામાં શ્રીપાલકુંવર ભૂખ્યો થવાથી દૂધ સાકરની માગણી કરી, આ શબ્દો સાંભળતાવેંતજ રાજમાતાનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું, અને આંખ્યોમાંથી ચોધારાં ચાલતાં ઊન્હાં આંસુડાં સાથે કહેવા લાગી કે—" વ્હાલા દીકરા ! દૂધ સાકરને, અને આપણે તો હજારો ગાઉનાં છેટાં

પડી ગયાં છીએ; માટે તેની આશા છોડી દો. હવે તો આપણુને કુકશા ખાવાને મળી આવે તો તેને બરાસ સહિત ઉત્તમ ભાતનાં ભોજન મળ્યાં છે એમ માની લેવાનું છે, કેમકે અત્યારે આપણે નિરાધાર છિયે। એમને એમ આગળ ચાલવા માંડયું અને ચાલતાં ચાલતાં ઘોડે છેટે કોઢીઆઓની એક ફોજ મળી, તથા તેઓ સાતસોએ જણ એક સરખા હોવાથી મોજ મ્હાલતા ચાલ્યા જતા હતા; કેમકે તેમને હવે મરણ શિવાય કોઇની બ્હીક રહીજ ન હતી, એથી મસ્ત ચિત્તવાળા બની મોજમજાહ માણુતા હતા એ લોકોએ દેખાવ ઉપરથી કોઈ મહાન્ ખાનદાન ઘરની બાઇ હોવા છતાં ભય અને દુઃખથી દબાયલી છે એવું માની તેણીને એ સંબંધી પૂછયું. એટલે તેણીએ જે સત્ય હતું તે બધું કહિ તેઓનો આશરો માગ્યો એ સાંભળી તે કોઢીઆઓએ દયા લાવી કહ્યું કે—"માજી! જો તમારી એવીજ ઇચ્છા છે તો બેલાશક અમારી સાથે રહો અને તે બધી ચિંતા છોડી દો અમારા જીવતાં લગી તો તમારૂં કોઇ હવે નામ દઇ શકશે નહિ. અમો બધા રાજવંશી–ક્ષત્રીપુત્ર છિયે વગેરે વગેરે કહી તેણીને એક ખચ્ચર બેસવા માટે આપ્યું અને પુત્રને ખોળામાં રખાવી, ચાદરથી સઘળું અંગ ઢાંકી દેવરાવી પુરૂષની પેઠે ખડંગ–અક્કડ હુશીઆની સાથે બેઠી. (૧૪–૧૯)

એહવે આવ્યા શોધતારે, વૈરીના અસવાર;
કોઇ સ્ત્રી દીઠી ઇહાંરે, પૂછે વારોવાર. દેખો. ૨૦

કોઈ ઈહાં આવ્યું નથીરે, જૂઠ મ ઝંખો આળ:
વચન ન માનો અમતણું રે, નયણે જુઓ નિહાળ. દે. ૨૧

જો જોશો તો લાગશેરે, અંગેં રોગ અસાધ;
નાઠા બીહિતા બાપડારે, વલગે રખે વિરાધ. દેખો. ૨૨

કુષ્ઠિ સંગતથી થયોરે, સુતને ઊંબર રોગ;
માડી મન ચિંતા ઘણીરે, કઠિન કરમના ભોગ. દેખો. ૨૩

પુત્ર ભળાવી તેહનેરે, માતા ચાલી વિદેશ;
વૈદ્ય ઓષડ જોવા ભણીરે, સહેતી ઘણા કિલેશ. દેખો. ૨૪

જ્ઞાનીને વચને કરીરે, સયળ ફળી મુજ આશ;
તેહજ હું કમળપ્રભારે, આ બેઠી તુમ પાસ. દેખો. ૨૫

રાસ રૂડો શ્રીપાળનોરે, તેહની દશમી ઢાળ;
વિનય કહે પુણ્યેં કરીરે, દુઃખ થાયે વિસરાળ. દેખો. ૨૬

અર્થ:—એ પ્રમાણે પંથ કાપવો શરૂ હતો. એટલામાં તો શત્રુ અજીતસેનના સ્વારો તેણીનીજ શોધ કરતા કરતા ત્યાંજ આવી ચડ્યા. અને તે કોઢીઆઓને વારે વારે પૂછવા લાગ્યા કે—"અહીયાં કોઇ એક બૈરીને જતાં જોઇ છે? બોલો તો ખરા, જોઇ છે?" આમ આતુર વૃત્તિથી તેઓને પૂછતાં જોઇ કોઢીઆઓએ જવાબ વાળ્યો કે—"અહીંયાં તો કોઈ આવ્યું ગયું દીઠું નથી. નાહક જુઠું કલંક ચડાવા જેવું પૂછી પૂછી મગજમારી શા સારૂ કરી રહ્યા છો? જો તમને અમારા બોલવા ઉપર ભરોસો ન આવતો હોય તો અમારા ટોળામાં ફરી ફરીને તપાસી લ્યો;-પણ તપાસતાં પહેલાં એટલું ખાસ યાદ રાખજો કે અમો સાતસોએ ઉડતા ચેપી કોઢરોગથી પકડાયલા છિયે, માટે અમારા ટોળામાં અમારા જેવું જ કોઢિયું થવું હોય તોજ દાખલ થજો! અમારો ન મટનારો—અસાધ્ય રોગ છે, પછી તો તમારી મરજી! અમારે શું લેવા દેવા છે!" આ પ્રમાણે તેઓની વાત સાંભળી કે તુરત ડરી જીવ લેઈ તે બાપડા પેટુડિયા સ્વારો નાસવાજ લાગ્યા અને વારે વારે ચમકવાં લાગ્યા કે—"રખેને આપણને એ રોગનો ચેપી પવન લાગી જતાં રોગ વળગી ન પડે!" આમ થવાથી વૈરી રાજાની બલામાંથી તો દુઃખગ્રસ્ત રાજમાતા મુક્ત થઈ; પરંતુ કર્મરાજાની બલામાં તો તે બિચારી ફસાઇ જ પડી. કોઢીયાઓની સોબતથી બાળરાજાને તુરત ઉંબર નામનો કોઢ લાગુ થઇ પડ્યો, એ જોઇ અનાથ માતાના મનમાં દુઃખનો પાર રહ્યો નહિં. વારે વારે નિઃશ્વાસ નાખી મનમાં બબડ્યા કરતી હતી કે—"મારા પણ કઠણ કરમનો ભોગ છે." વગેરે વગેરે મહા ચિંતાને સ્વાધિન થવાથી દુઃખથી વધારે દબાઈ ગઇ; છતાં પણ તેણીએ કેટલાંક વર્ષ તેજ સ્થિતિમાં દિવસો ગુંજાર્યા. પરંતુ આખર તેણી એ વિચાર ઉપર આવી કે—"ઉપાય મેળવી રોગ મટાડવા યત્ન તો કરવોજ જોઇયે!

કંઈ ચિંતા કરવાથી કે રોવાથી રોગ ને દુઃખ મટતાં જ નથી ” એવા નિશ્ચય ઊપર આવી બાળરાજાને દેવા લાયક ભલામણ દઈ, તે વિશ્વાસુ કુટુંબમંડળને સોંપી પોતે પરદેશમાં રખડી રઝળી કોઈ વૈદ્યો પાસેથી ઔષધ, ટુચકા વગેરે હાથ કરી લેવા નીકળી પડી તેણીએ પણ જ્યાં જ્યાં ભાળ મળી ત્યાં ત્યાં ભટકી ભટકી ઘણા ઘણા કલેશો સહન કર્યા; પણ કર્મજન્ય વ્યાધિનો ઈલાજ હાથ લાગી શકયોજ નહિ. છેવટે આગળ ચાલતાં વચમાં એક જ્ઞાની ગુરૂને પૂછતાં આનંદનાં સમાચાર મળ્યા, જેથી તુરત અહીં આવી અને જે દુઃખિયારી બાળરાજાની રાજમાતા કમળપ્રભા હતી તે જ હું પોતે, તમારી પાસે બેઠેલી છું ” આ સુંદર શ્રીપાળના રાસની અંદરના પ્રથમ વિભાગ–ખંડમાં આ દશમી ઢાળ પૂર્ણ થઇ વિનયવિજયજી કહે છે કે–પુણ્યના બળવડે કરીને તમામ દુઃખ નાશ થઇ જાય છે, માટે શ્રોતાજનો ! જેમ બને તેમ નવ પ્રકારથી પુણ્ય ઉપાર્જન કરો, કે જેથી તમારાં પણ કંઈ દુ.ખ હશે તે નાશ થશે (૨૦—૨૬)

(દોહરા–૭૬)

રૂપસુંદરી શ્રવણેં સુણી, વિમલ જમાઈ વંશ;
હરખેં હિયડે ગહગહી, ઇણી પરે કરે પ્રશંસ. ૧

વખતવંત મયણા સમી, નારી ન કો સંસાર;
જેણે બેઉ કુળ ઉદ્ધર્યાં, સતિ શિરોમણિ સાર. ૨

વર પણ પુણ્યેં પામિયો, નરપતિ નિર્મળ વંશ;
પુત્ર સિંહરથ રાયનો, ક્ષત્રિયકુલ અવતંસ. ૩

રૂપસુંદરી રંગેં જઇ, વાત સુણાવી સોય;
નિજ બંધવ પુણ્યપાલનેં, તે પણ હર્ષિત હોય. ૪

ચતુરંગી સેના સજી, સાથે સબલ પરિવાર;
તેજી તુરિય નચાવતા, અવલવેપ અસવાર. ૫

રતન જડિત ઝલકે ઘણાં, ધર્યાં સૂરિયાં પાન;
ઢોલ નગારાં ગડગડે, નેજા પુરે નિશાન. ૬

ભાણેજી વર જિહાં વસે, ત્યાં આવ્યા તત્કાળ;
નિજ મંદિર પધરાવવા, પુણ્યવંત પુણ્યપાળ. ૭

અર્થઃ—આ પ્રમાણે કમળપ્રભા રાજમાતાના મુખથી કહેલી હકીકત સાંભળીને, તથા જમાઇનો પવિત્ર-ઉત્તમ વંશ જાણીને રૂપસુંદરીના હૃદયમાં હર્ષ ઉભરાઇ આવ્યો, એથી ઉત્તમ પ્રશંસાનાં વચનો કહેવા લાગી કે-" આ જમાનામાં આ મયણાસુંદરી સરખી બીજી કોઈ મહા ભાગ્યવંત સ્ત્રી નથી, એમ કહું તો પણ ગેરવાજબી ગણાશે નહી; કેમકે એણીએ પીઅર અને સાસરાના કુળનો પુનરોદ્ધાર કર્યો છે; તેમજ પુણ્યની પ્રબળતા વડે જ પતિ પણ નિર્મળ વંશમાં ક્ષત્રિય કુળના મુકુટ સરખા સિંહરથ રાજાના કુંવરજીને પામી છે. ધન્ય છે એણીના પુણ્યને! અને ધન્ય છે એણીની ધર્મ દૃઢતાને ! " ઇત્યાદિ પ્રશંસાવાક્ય કહી ત્યાંથી ઊઠી ઊભી થઈ, યોગ્ય શબ્દોમાં પોતાને પીયર જવાનું સૂચવી રૂપસુંદરી રંગ સહિત રવાના થઇ. અને પીઅરમાં જઇ પોતાના ભાઇ પુણ્યપાળને તેણીએ બધી વાત કહી સંભળાવી એથી તે પણ બહુ રાજી થયો. તથા તે પુણ્યવંત ભાણેજીજમાઇને પોતાના મહેલમાં પધરાવવા માટે હાથી ઘોડા રથ ને પૈદલનું લશ્કર તૈયાર કરી ઘણા પરિવાર સહિત તેજી કોતલ ઘોડાઓને નચાવતા સુંદર પોષાકવાળા સ્વારો, અને રત્ન જડેલ ઝળકતી ઘણી સૂર્યમુખીઓ, ગડગડતાં ઢોલ નગારાંઓના નાદ તથા ફરકતાં પંચરંગી તેજી નિશાન સહિત ભારે દમામથી ચાલતો ચાલતો જ્યાં ભાણેજીજમાઈ રહેતો હતો ત્યાં તુરત પુણ્યપાળ આવી પહોંચ્યો. (૧-૭)

(ઢાળ અગિયારમી-રાય કહે રાણી પ્રતે સુણ કામિનીરે-એ દેશી.)

આવો જમાઈ પ્રાહુણા, જયવંતાજી;
અમ ઘર કરો પવિત્ર, ગુણવંતાજી;
સહુને અચરિજ ઉપજે, જ. સુણતાં તુમ ચરિત્ર. ગુ. ૧

પ્રકાશક --શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર

શ્રીપાળકુવરને તેમના મામાજી પુણ્યપાળરાજા હાથીની અંબાડીમાં બેસારી મ્હોટા
ઉત્સવપૂર્વક પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરાવે છે

શ્રી મહોદય પ્રેસ—ભાવનગર.

(પૃષ્ઠ ૬૯)

ગજ બેસારી ઉત્સવેં, જ. પધારવા નિજ ગેહ; ગુણ.
માઊલ સસરો પૂરવેં, જ. ભોગ ભલા ધરી નેહ. ગુણ. ૨
એક દિન બેઠા માળિયે, જય. મયણા ને શ્રીપાલ; ગુ.
વાજે છંદે નવનવે, જય. માદલ ભુંગલ તાલ. ગુ. ૩
રાય રાણી રંગે જુવે, જય. થેઇ થેઇ નાચે પાત્ર; ગુ.
ભરહ ભેદ ભાવેં ભલા, જય. વાળે પરિ પરિ ગાત્ર. ગુ. ૪

અર્થઃ—રાજરીત પ્રમાણે શ્રીપાળ કુંવરને મળી પુણ્યપાળ મામોજી કહેવા લાગ્યો કે—"હે જયવંત અને ગુણવંત પરોણા જમાઈરાજ ! મારી સાથે પધારી મારા મકાનને પાવન કરો. હે જયવંતા જમાઇજી ! આપનું ચરિત્ર સાંભળતાંજ બીજાં સઘળાંઓને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય તેમ છે, તો મને સર્વ કરતાં આનંદાશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય એ સંભવિતજ છે; માટે હવે આપ મારે ત્યાંજ તુરત પધારો." આ પ્રમાણે પ્રેમ પૂર્ણ વચનો સાંભળીને તે હકીકત પોતાના સાધર્મિ બંધુને જણાવી ત્યાં જવા માટેનો વિચાર પૂછ્યો અને તેની જ્યારે ખુશાલી સહિત ઈચ્છા જણાઇ એટલે શ્રીપાળકુંવરે પુણ્યપાળ રાજાની માનપૂર્વક માગણી સ્વીકારી. કે મામાજીએ ભાણેજીવરને હાથીના હોદ્દામાં બેસારી મોટા ઉત્સવ સહિત પોતાની હવેલીમાં પધરાવ્યા. અને તે હમેશાં પોતાની લાયકી મુજબ તેઓને દરેક જોઇતા પદાર્થો સમયસર વગર કહ્યેજ સ્નેહ સાથે (ઉત્તમ પ્રકારના ભોગ) પૂર્ણ કરવા લાગ્યો. એક દિવસ શ્રીપાળ કુંવર અને મયણાસુંદરી હવેલીના ઝરોખામાં બેઠાં બેઠાં પોતાની આગળ જુદા જુદા રૂપના તોડા મ્હોરા ને સુરાવટ સહિત વાગતાં મૃદંગ, ભુંગળ, તાળ વગેરે વાજીંત્રો, તથા બત્રીસે પ્રકારના નાટકના ગરસ ભેદભાવને જાણનારી પ્રવીણ નાયકાઓ કે જે જુદી જુદી ખુબીથી પોતાના તાલીમ લીધેલાં અંગોપાંગ વાળી થૈ થૈ નાચ કરતી હતી તે રાજા રાણી રંગ સાથે જોતાં હતાં. (૧-૪)

ઇણ અવસર રયવાડીથી, જય. પાછો વળિયો રાય; ગુણ.
નૃત્ય સુણી ઉભો રહ્યો, જય. પ્રજાપાળ તિણ ઠાય. ગુણ. ૫

સુખ ભોગવતાં સ્વર્ગનાં, જય. દીઠાં સ્ત્રી ભરતાર; ગુણ.
નયણે લાગ્યો નિરખવા, જય. ચિત ચમક્યો તિણીવાર. ૬

તતક્ષણ મયણા ઓળખી, જય. મન ઉપન્યો સંતાપ; ગુ.
અવર કોઈ વર પેખિયો, જય. હૈ હૈ પ્રગટ્યું પાપ. ગુ. ૭

ધિક ધિક ક્રોધતણે વશે, જય. મેં અવિચાર્યું કીધ; ગુ.
મયણા સરખી સુંદરી, જય. કોઢીને કર દીધ. ગુણ. ૮

એ પણ હુઇ કુળખંપણી, જય. મુજ કુલ ભરિયો છાર; ગુ.
પરણ્યો પ્રીતમ પરહરી, જય. અવર કિયો ભરતાર. ગુ. ૯

અર્થઃ—આ આનંદી સમયના દરમ્યાન, રયવાડીથી ગયેલો પ્રજાપાળ રાજા પાછો વળતાં ત્યાં આવી ચડ્યો તથા રાગ રંગની ધમાલ મચી રહી હતી તે સાંભળવા–જોવા મન લલચાતાં સ્વારી સ્થંભાવી ઊભો રહ્યો, અને પોતાની ઝરોખા તરફ નજર જતાં તેણે સ્વર્ગના દેવોની પેઠે સુખ અનુભવતાં સ્ત્રી ભરતારને બેઠેલાં જોયાં. જ્યારે તેઓની તરફ નજર જોડીને ધ્યાન દીધું ત્યારે તે પોતાના ચિત્તમાં ચોંકી ઉઠ્યો; કેમકે તે ધણી ધણીઆણીના જોડલામાંની સ્ત્રી મયણાસુંદરી જ છે એમ તુરત તેને ઓળખાણ પડી. એથી તેના મનમાં સંતાપ પેદા થયો; કારણ તેણીની જોડમાં પતિનું માન મેળવનારો પોતે વરાવેલા શિવાયનો અન્ય પરૂષ દીઠો. એ જોતાંજ તે શોકસમુદ્રમાં ગર્ક થઈ શોચવા લાગ્યો કે–" હાય! હાય! આખર પાપ ખુલ્લું પડ્યું!! અને મેં પણ ગુસ્સાને તાબે થઇ વગર વિચાર્યું પગલું ભર્યું કે, જે મયણા સરખી સુંદરીને કોઢીઆને હાથ સોંપી હતી!! અરે! મેં તો વગર વિચાર્યું કર્યું; પણ એણીએ પણ લાંછન લગાડે એવું નીચ પગલું ભરી મારા કુળને રાખમાં રગદોળવા પરણ્યા પતિને પડતો મેલી બીજો ધણી કર્યો.

ઇણીપરેં ઊભો ઝૂરતો, જય. જવ દીઠો તે રાય; ગુણ.
પુણ્યપાળ અવસર લહી, જય. આવી પ્રણામે પાય. ગુ. ૧૦

રાજ પધારો મુજ ઘરે,જય. જુઓ જમાઈ રૂપ; ગુણ.
સિદ્ધચક્ર સેવા ફળી, જય. તે કહ્યું સકળ સ્વરૂપ. ગુણ. ૧૧

રાયેં આવી ઓળખ્યો, જય. મુખ ઇંગિત આકાર. ગુણ.
મન ચિંતે મહિમાનિલો, જં.જૈનધર્મ જગસાર.ગુ.૧૨

મયણા તેં સાચી કહી, જય.સભા માંહે સવિ વાત; ગુ.
મેં અજ્ઞાનપણે કહ્યું,જય. તે સઘળું મિથ્યાત.ગુણ. ૧૩

મેં તુજ દુઃખ દેવા ભણી, જય. કીધો એહ ઉપાય; ગુ.
દુઃખ ટળીને સુખ થયું, જય. તે તુજ પુણ્ય પસાય.ગુ. ૧૪

અર્થઃ-પ્રજાપાળ બન્નેવીને ગુરતો જોવામાં આવતાં જ પુણ્યપાળે સમય સાનુકૂળ જોઈ પ્રજાપાળના ચરણમાં નમન કરી વિનવ્યું-"મહારાજ! મારી હવેલીમાં પધારી જમાઈનું રૂપ તો જુઓ, તેમજ ગુરૂકૃપાના ફળરૂપ શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના આરાધનની સેવા ફળી છે, તે પણ વૃત્તાંતથી વાકેફ થાઓ, કેમકે તે જાણવા જેવો છે" એમ કહી તેણે ટુંકાણમાં તે સંબંધી કુલ હકીકત કહી સંભળાવી એથી પ્રજાપાલ ચકિત થઈ ગયો અને તુરત હવેલીમાં જઈને જોયું તો નિશાનીઓ અને ચહેરા ઉપરથી તેણે એજ ઉંબરરાણો છે એવી પ્રતીતિ મેળવી એટલે અત્યંત ચમત્કાર પામી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો-"અહા! આ દુનિયાની અંદર મહિમાવંત જૈન ધર્મ જ સાર વસ્તુ છે!!" એમ નિશ્ચય કરી પછી પુત્રી પ્રત્યે માન સહિત નમ્રપણે કહેવા લાગ્યો-"સત્યવક્તા મયણાસુંદરી! સભાની અંદર પરિક્ષા વખતે જે તેં વાત કહી હતી તે બધી વાત સાચી થઇ, અને મેં અજ્ઞાનને વશ થઇ જે કંઈ કહ્યુ હતું તે બધું જૂઠુંજ નિવડ્યું છે જો કે મેં તો તને દુઃખ દેવાને માટેજ એ ઉપાય કર્યો હતો, તે છતાં પણ દુઃખ ટળી સુખ પ્રાપ્ત થયું છે તે બધો તારા પુણ્યનોજ પ્રતાપ છે એમાં કશો શક નથી!" આ પ્રમાણે તેણે દિલગીરી દર્શાવી. (૧૦-૧૪)

મયણા કહે સુણો તાતજી, જય ઈહા નહીં તુમ વાંક; ગુણ.
જીવ સયલ વશ કર્મને, જ. કુણ રાજા કુણ રંક. ગુ. ૧૫
માન તજી મયણાતણી, જ. રાયેં મનવી માય; ગુ.
સજન સવિ થયાં એકમનાં, જ. ઉલ્લટ અંગ ન માય. ૧૬

અર્થઃ—પિતાનાં યોગ્ય વચન સાંભળી મયણાસુદરીએ કહ્યું—"પિતાજી! એ વિષે આપને દિલગીરી દર્શાવવાની કશી જરૂર નથી; કેમકે આ દુનિયાની અંદર ભલે રાજા હો કે રાક હો, પણ તે બધા જીવો કર્મનાજ તાબેદાર છે, તો તે જીવો પૈકી કોઇ જીવથી કર્મવશ થઇને કંઈ ભૂલ થાય તો તેમાં નવાઈ જેવું કશું નથી; માટે કર્મવશથી જે થયું તેમાં આપનો શો દોષ છે?" ઇત્યાદિ નિરાભિમાની વચનો કહ્યાં તે પછી પ્રજાપાળ રાજાએ પોતાનું માન મૂકીને મયણાસુદરીની માતા રૂપસુંદરીને તુરત મનાવી લીધી એટલુંજ નહીં, પણ આમ થતાં તમામ સગાં સંબધી અને સ્નેહીજનો એકમનવાળાં થયાં અને એથી એ સમયનો હર્ષ હૃદયમાં પણ સમાતો ન હતો; કેમકે અભિમાની રાજાએ માન મૂકી સત્ય વાર્ત્તાને માન આપી પોતાથી થયેલ ભૂલ માટે દિલગીરી દર્શાવી એ ઘણુજ વખાણવા લાયક કૃત્ય હતું; તેમ આપકર્મી અને બાપકર્મીની તકરારનો નીવેડો જણાતાં તેમજ શ્રી નવપદજીના મહાત્મ્યની ગાણીતી મળતાં સર્વને આનંદ થયો હતો (૧૫-૧૬)

નયર સવિ શણગારિયું, જય. ચહુટાં ચોક વિશાળ; ગુ.
ઘરઘર ગુડી ઊછળે, જય. તોરણ ઝાકઝમાળ. ગુ. ૧૭
ઘરે જમાઇ મહોત્સવેં, જય. તેડી આવ્યો રાય; ગુ.
સંપૂરણ સુખ ભોગવે, જય. સિદ્ધચક્ર સુપસાય. ગુ. ૧૮
નયર માંહે પરગટ થઈ, જય. મુખ મુખ એહિજ વાત; ગુ.
જિનશાસન ઉન્નતિ થઇ, જ. મયણાયેં રાખી ખ્યાત. ગુ. ૧૯

રાસ રૂડો શ્રીપાળનો, જય. તેહની અગ્યારમી ઢાળ; ગુ.
વિનય કહે સિદ્ધચક્રની, જય. સેવા ફળે તતકાળ. ગુ. ૨૦

અર્થ:—એ આનંદ પ્રસંગને જાહેરમાં લાવવા રાજાએ આખા શહેર શણગારવાનો હુકમ કર્યો (અને પ્રજાજનોને આનંદાશ્ચર્ય થયો) ઘર ઘર દીઠ ઝગમગતાં તોરણો બંધાયા અને ચાર રસ્તાઓ તથા ચોક વગેરે જગોમાં અનેક મનોહર દેખાવોની રચના કરવામા આવી, અને દરેક મકાન આગળ ગુડિયો ઊછળવા લાગી આ પ્રમાણે રચના થયા પછી બહુજ ભારે ઠાઠ–દમામ સહિત રાજા પ્રજાપાળ પોતાના જમાઇને રાજમહેલમાં તેડી લાવ્યા અને તે પછી તે દંપતી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના પ્રતાપવડે સંપૂર્ણ-પ્રકારે સુખો અનુભવવા લાગ્યાં પછી નગરજનોના મુખથી એજ વાત પ્રગટ થઇ કે જૈનધર્મ જ જગતમાં શ્રેયસ્કર છે એમ શ્રી જૈનશાસનની ઘણીજ ઉન્નતિ થઇ, તથા સુખ દુઃખ કર્મ વડેજ પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત મયણાસુંદરીએ જે કહી હતી તે તત્ત્વદૃષ્ટિએ બરાબર હતી એમ પ્રગટ થયું આ શ્રીપાળના સુંદર રાસની રચનામાં અગિયારમી ઢાળ પૂર્ણ થઇ 'વિનયવિજયજી કહે છે કે–હે શ્રોતાજનો ! આ પ્રમાણે સિદ્ધચક્રજીની સેવાતુરતજ ફળે છે, માટે તમો સર્વ તેમની સેવા કરવા તરફ લક્ષ રાખો (૧૭–૨૦)

(ચોપાઇ–૭૬)

ખંડ ખંડ મીઠો જિમ ખંડ, શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્ર અખંડ;
કીર્તિવિજય વાચકથી લહ્યો, પ્રથમ ખંડ ઈમ વિનયેં કહ્યો.

અર્થ:—જેમ શેલડીના સાંઠામાં કટકે કટકે વિશેષ વિશેષ મીઠાશ હોય છે, તેમ આ રાસમા પણ મીઠાશ ઘણી છે, માટે આ શ્રીપાળરાજાનુ ચરિત્ર તે અખંડ સંપૂર્ણ છે આ રાસનો પહેલો ખંડ શ્રી કીર્તિવિજયજી ઉપાધ્યાયજીના મુખથી જે પ્રમાણે સાંભળ્યો એ પ્રમાણે જ શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યો (૧)

ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયજી અણિ રચિત પ્રાકૃત પ્રબંધરૂપ શ્રી શ્રીપાળના રાસની અંદર, શ્રીસિદ્ધચક્રજીના મહીમાના અધિકાર વિષે શ્રીપાળકુંવર ને મયણાસુંદરીના પરણવાની હકીકત, તથા શ્રીસિદ્ધચક્રજીના આરાધનવડે મળેલી નિરોગતા, કમળપ્રભાનો મિલાપ અને તેણીએ પોતાની હકીકત જાહેર કરવા વગેરે વગેરે વર્ણન સહિત પ્રથમ ખંડ પૂર્ણ થયો.

પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત.

ખંડ બીજો.

વસ્તુનિર્દેશાત્મક–મંગલાચરણ.

(દોહરા–છંદ.)

સિદ્ધચક્ર આરાધતાં, પૂરે વાંછિત કોડ;
સિદ્ધચક્ર મુજ મન વસ્યું, વિનય કહે કર જોડ. ૧

શારદ સાર દયા કરી, દીજે વચન વિલાસ;
ઉત્તર કથા શ્રીપાળની, કહેવા મન ઉલ્લાસ. ૨

અર્થઃ—કવિ વિનયવિજયજી હાથ જોડીને ભક્તિ પુરઃસર કહે છે કે–જે શ્રીસિદ્ધચક્રયંત્રના આરાધન કરનારાં પવિત્ર મનુષ્યોના મનમાં ધારેલી ધારણાઓ સફળ થતાં તેમના મનોવાંછિત પૂર્ણ કરે છે. તે સિદ્ધચક્રયંત્ર મારા મનમંદિરની અંદર કાયમપણે નિવાસ કરી રહેલું છે.–હે શારદાદેવી ! આપ શ્રીમતી મારા ઉપર શ્રેય કરનારી દયા કરીને મને મારાં વચનોની અંદર રસિકજનનાં મન રંજન કરે તેવી સુંદર રસિક વિલાસવાળી કાવ્યરચનાશક્તિ આપો; કે જેથી આમ બીજા ખંડની અંદર શ્રી શ્રીપાળ મહારાજની જે વાર્તા કહેવા મારું મન ઉલ્લાસવંત થયું છે, તે વાર્તાને રસમય બનાવું. (૧–૨)

એક દિન રમવા નીકલ્યો, ચહુટે કુંવર શ્રીપાલ;
સબળ સૈન્યશું પરવર્યો, યૌવન રૂપ રસાળ. ૩

મુખ સોહે પૂરણ શશી, અર્ધચંદ્ર સમ ભાલ;
લોચન અમિય કચોલડાં, અધર અરૂણ પરવાલ. ૪

દંત જિસ્યા દાડિમ કળી, કંઠ મનોહર કંબુ;
પુર કપાટ પરિ હૃદયતટ, ભુજ ભોગલ જિમ લંબુ. ૫

કેડ લંક કેહરી સમો, સોવનવન્ન શરીર;
ફૂલ ખરે મુખ બોલતાં, ધ્વનિ જલધર ગંભીર. ૬

ચોક ચોક ચહુટે મિળ્યાં, રૂપે મોહ્યાં લોક;
મહેલ ગોખ મેડી ચડે, નરનારીના થોક. ૭

અર્થઃ—એક દિવસ મોટા સૈન્ય સહિત યૌવન અવસ્થા અને રસિલા રૂપવંત શ્રીપાળ કુંવર ઉજ્જયનીના બજાર–ચૌટામાંથી પસાર થતો વનશ્રીના લીલામાં રમવા જવાની ઇચ્છાએ નીકળ્યો. શ્રીપાળ કુંવર યુવાવસ્થાવંત અને રૂપવંત હતો–એટલુંજ નહિ, પણ તેના અંગમાં ભાગ્યશાળી–ભુજબળી વગેરેનાં પ્રકટ લક્ષણો દૃષ્ટિગોચર થતાં હતાં. એટલે કે–જેનું પુનમના પૂર્ણ ચંદ્રમાના સરખું (અમૃતમય–તેજસ્વી શાંતિપૂર્ણ) મુખ હતું, તથા આઠમના ચંદ્રમા જેવા દેખાવનું કપાળ, અમૃતના ભરેલાં કચોળાં જેવા લોચનો, લાલ પરવાળા જેવા (રાતા) હોઠ, દાડમની કળી જેવા (સરખા) દાંત, શંખના સરખું મનોહર રેખાદાર ગળું (ગર્દન), શહેરના દરવાજાના કમાડની પેઠે (વિશાળ) હૃદયપ્રદેશ, કમાડના આડી દેવાની ભુંગળ જેવા લાંબા હાથ, સિંહની કમરના લાંક જેવી (પાતળી) કેડ, અને સોનાના સરખું (પવિત્ર–નિર્મળ–દોષ રહિત) શરીર છે, અને મહોંમાંથી વચન બોલતાં જાણે ફૂલ ખરતાં ન હોય! તેવાં મનગમનાં વચનો, તેમજ મેઘની ગર્જના સરખો ગંભીર ધ્વનિ–સ્વર હતો. તેવા શ્રીપાળ કુંવરની સ્વારી જતી જોઇ કુંવરના સુરૂપથી મોહ પામીને શહેરનાં ચૉક ચૉક અને ચહુટાની અંદર પુષ્કળ જથ્થાબંધ સ્ત્રી પુરૂષોનાં ટોળાં મળ્યાં, તથા કોઇ મહેલની અગાશી ઉપર, કોઈ ગોખ–ઝરોખામાં અને કોઈ મેડી માળિયે ચડી કુંવરનું રૂપ નિહાળવા લાગ્યાં (૩–૭)

પરાક્રમ શું કામ આવે ? માટે પોતાનું પરાક્રમ જાહેરમાં લાવવા અહીંથી રવાના થઈશું અને દેશવિદેશ જોઇ ભુજાઓના બળથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી રાજ્યલક્ષ્મી હાથ કરવા આદિ સર્વ ધારેલી ધારણા સફળ કરીશું ” (૪-૫)

માય સુણી આવી કહે, હું આવીશ તુજ સાથરે;
ઘડીય ન ધીરૂં એકલો, તુંહિજ એક મુજ આથરે. કીડા. ૬

કુંવર કહે પરદેશમાં, પગબંધન ન ખટાયરે;
તિણે કારણ તુમે ઈહાં રહો, દ્યો આશિષ પસાયરે. કીડા. ૭

માય કહે કુશલા રહો, ઉત્તમ કામ કરેજોરે;
ભુજબળે વૈરી વશ કરી, દરિસણ વહેલું દેજોરે. કીડા. ૮

સંકટ કષ્ટ આવી પડે, કરજો નવપદ ધ્યાનરે;
રયણી રહેજો જાગતા, સર્વ સમય સાવધાનરે. કીડા. ૯

અધિષ્ઠાયક સિદ્ધચક્રનાં, જેહ કહ્યાં છે ગ્રંથેરે;
તે સવિ દેવી દેવતા, યતન કરો તુમ પંથેરે. કીડા. ૧૦

એમ શિખામણ દેઇ ઘણી, માતા તિલક વધાવેરે;
શબ્દ શકુન હોય ભલા, વિજય મુહૂરત પણ આવેરે. કીડા.

રાસ રચ્યો શ્રીપાળનો, તેહને બીજે ખંડેરે;
પ્રથમ ઢાલ વિનયે કહી, ધર્મ ઉદય થિતિ મંડેરે. કીડા. ૧૨

અર્થ—કુંવરનો આવો વિચાર માતા કમળપ્રભાના જાણુમાં આવતાં તુરત તે કુંવર પાસે આવી કહેવા લાગી–" હે પુત્ર! હું પણ તારી સાથેજ આવીશ હું હવે ઘડીભર પણ તને એકલો જવા દેવાની નથી; કેમકે મારે તુંજ એક

મુંડી-પુંજી છે." એ સાંભળી કુંવરે કહ્યું-" માજી! પરદેશની અંદર સ્ત્રી વર્ગનું પગબંધન હોય તો કાંઇ બની શકે નહિ. મતલબ કે સ્ત્રીને માટે મકાન, ખાન પાન વગેરેનો સઘળો બંદોબસ્ત કરવો પડે, અને તેથી મન મ્હેલી કામ, ન થથા તેથી કોઈ ધારેલી ધારણા સફળ પણ ન થાય; એ હેતુને લીધે આપ અહીયાંજ રહો અને કૃપા કરી શુભાશિષ આપો એટલે આનંદ." માતા પુત્રનાં સહેતુ-ભર્યાં કથન સાંભળી બોલી-" પુત્ર! કુશળતાપૂર્વક રહેજે, ઉત્તમ કામ કરજે અને ભુજાના બળવડે શત્રુઓને વશ કરી વહેલાં દર્શન દેજો. તથા સંકટ કષ્ટ પડયે નવપદજીનું ધ્યાન કરજો, રાત્રિની અંદર હમેશાં જાગૃત રહેજો અને દરેક વખતે દરેક કામમાં પણ સાવધાન-હુશીયાર રહેજો. તેમજ સિદ્ધચક્રજીનાં અધિષ્ઠાયક (વિમળેશ્વર યક્ષ-ચક્રેશ્વરી દેવી વગેરે) દેવો તે તમામ દેવી દેવતા તમોને તમારા પંથને વિષે (મુસાફરીમાં) તમારૂં રક્ષણ કરો, એજ સદોદિત ખરા અંતઃકરણની મારી આશીષ છે." આવી રીતિની શીખામણ અને આશીષ દઇને માતાએ કુંવરનાં કપાળમાં કુંકુમનું તિલક કરી અક્ષત વગેરેથી વધાવા આપ્યાં. તે વેળાએ પ્રયાણને માટે શબ્દ અને શકુન મનમાનતાં-સારાં થયાં અને વિજયકારી વિજય મુહૂર્ત્ત પણ રજુ થયું, અર્થાત્ બધી રીતે પ્રયાણ માટેનો સુંદર યોગ મળ્યો. કવિ વિનયવિજયજી કહે છે કે આ શ્રીપાળ કુંવરનો સુંદર રાસ રચ્યો તેના બીજા ખંડની પહેલી ઢાળ પૂર્ણ થઈ, તેમાં એજ મેં બતાવ્યું કે જ્યારે જે વાતનો ઉદય થવો લખેલ હોય ત્યારેજ તે થાય છે. એટલે સ્થિતિનો પરિપાક થાય કે સ્થિતિના પરિપાક ઉદયથી જીવ ધર્મમાં જોડાય છે.

(દોહરા—૭૬.)

હવે મયણા ઇમ વીનવે, તુમશું અવિહડ નેહ;
અલગી ક્ષણ એક નવિ રહું, જિહાં છાયા તિહાં દેહ. ૧

અગ્નિ સહેતાં સોહિલો, વિરહ દોહિલો હોય;
કંત વિછોહિ કામિની, જલણ જલંતી જોય. ૨

કહે કુંવર સુંદરી સુણો, તું સાસૂ પય સેવ;
કાજ કરી ઊતાવળો, હું આવું છું હેવ. ૩

પૂછવાની તક વખતે, અને દરેક સ્થિર કામ કરવાની ઇચ્છા વખતે વિશેષ કરીને જે વખતે નાકના ડાબી તરફના નસકોરામાં પવન વહેતો હોય જેને ચંદ્ર-નાડી કહેવામાં આવે છે તે ચાલતી હોય તે વખતે જ કરવાં કે જેથી અવશ્ય સિદ્ધિ જ મળે છે. એથી તત્કાળ કાર્યસિદ્ધિ સ્વાધીન કરવા તે ચંદ્રસ્વર વખતેજ શ્રીપાળે મંગળ પ્રયાણ કર્યું). (૧-૪)

દેશ પુર નગરના નવનવાં, જોતો કૈતુક રંગેરે;
એકલો સિંહપરેં મ્હાલતો, ચઢયો એકગિરિશ્રૃંગેરે. વા. ૫

સરસ શીતલ વનગહનમાં, જિહાં ચંપક તરૂ છાંહરે;
જાપ જપતો નરપેખિયો, કરી ઊરધ બાંહરે. વાલમ. ૬

જાપ પૂરો કરી પુરૂષ તે, બોલ્યો કરિય પ્રણામરે;
સુપુરૂપ તૂં ભલે આવિયો, સર્યું માહરૂં કામરે. વાલમ. ૭

અર્થઃ—ઉજ્જેણથી રવાના થઇ કુંવર શ્રીપાળ નવા નવા દેશ, નવા નવા પુર નગરનાં નવીન નવીન કૌતુક ખેલ તમાસા રમત ગમત જોતો જોતો રંગ-આનંદ સહિત સિંહની પેઠે નિડર બની એકલો જ પંથ પસાર કરતો કરતો એક ડુંગરના શિખર ઊપર જઈ પહોંચ્યો અને ત્યાં જોતાં જોતાં સુંદર શીતલ ગહન વનની ઘટામાં ચંપાના ઝાડ નીચે એક ઉંચા હાથ રાખી જાપ જપતો સાધક પુરૂષ તેની નજરે પડ્યો. એથી તે ત્યાં ઉભો રહ્યો, એટલે સાધક પુરૂષ પોતાનો જાપ પૂર્ણ થવાથી કુંવરને નમન કરી કહેવા લાગ્યો કે—"હે સત્પુ-રૂપ! આપ ભલે પધાર્યા, 'આપના પગલાંના પ્રતાપ વડે મારૂં' કામ હવે સિદ્ધ થયું જ સમજું છું." (૫-૭)

કુંવર કહે મુજ સારીખું, કહો જે તુમ્હ કાજરે;
ઘણે આગેં ઉપકારને, દીધાં દેહ ધન રાજરે. વાલમ. ૮

તે કહે ગુરૂકૃપા કરી ઘણી, વિદ્યા એક મુજ દીધરે;
ઘણો ઉદ્યમ કર્યો સાધવા, પણ કાજ ન સિદ્ધરે. વા. ૯

શ્રીપાળરાજાનો રાસ.

પ્ર

કા

શ

ક

શ્રી

જૈન

આત્માનંદ

સભા

ભાવનગર

શ્રીપાળકુંવરને ધનસાધક પુરૂષ અને કિમીયાગરની થયેલ મુલાકાત
અને તે બંનેનું સિદ્ધ થયેલ કાર્ય [પા૦ [illegible]]

ઉત્તરસાધક નર વિના, મન રહે નહિં ઠામરે;
તિણે તુમ એ કરૂં વિનતિ, અવધારિયે સ્વામરે. વા.૧૦

અર્થઃ—તે વારે કુંવરે કહ્યું—"મારા લાયક જે કંઈ તમારે કામ હોય તે ખુશીથી મને કહો; કેમ કે અગાઉના વખતમાં પારકાનો ઉપકાર કરવા માટે ઘણા સત્પુરૂષોએ ધન, રાજ્ય અને અંતમાં પોતાનું શરીર સૂધાં અર્પણ કરેલ છે" તે સાંભળી સાધનાર પુરૂષે કહ્યું કે—"મારા ગુરૂએ મારા પર ઘણી જ મહેરબાની કરી મને એક વિદ્યા બક્ષી છે, તેને સિદ્ધ કરવા માટે બતાવ્યા પ્રમાણે બહુ બહુ ઉપાય કર્યા, છતાં પણ કાર્યસિદ્ધિ હાથ લાગી નહીં. કારણ કે ઉત્તરસાધક-વિદ્યા સાધનારની પાસે દેખરેખ રાખનાર વિના મન નિર્ભય કે નિશ્ચળ રહેતું નથી. તે માટે આપને એ વિનતિ કરૂં છું કે હે સ્વામી! આપ તે સ્વીકારવા કૃપા કરો (૮-૧૦)

કુંવર કહે સાધ વિદ્યા સુખેં, મન કરી થિર થોભરે;
ઉત્તર સાધક મુજ થકાં, કરે કોણ તુજ ખોભરે. વા. ૧૧

કુંવરના સહાયથી તતખિણેં, વિદ્યા થઈ તસ સિદ્ધરે;
ઉત્તમ પુરૂષ જે આદરે, તિહાં હોયે નવનિદ્ધરે. વા. ૧૨

કુંવરને તેણે વિદ્યાધરે, દીધી ઔષધિ દોયરે;
એક જલતરણી અવરથી લાગે શસ્ત્ર નહિં કોયરે. વા. ૧૩

અર્થઃ—કુંવરે તે સાધકને કહ્યુ કે—"તમે તમારૂં મન પૂર્ણપણે સ્થિર રાખી સુખપૂર્વક વિદ્યા સાધો હું ઉત્તરસાધક છતાં તમને હરકત કરનાર જ કોણ છે?" આમ કહેવાથી તુરતજ તે સાધકે કુંવરની મદદથી વિદ્યા સાધવા માંડી કે નિર્વિઘ્ને તેને સિદ્ધ થઈ. (નિયમ જ છે કે ઉત્તમ પુરૂષો જે કામ આદરે તે કામમાં નવે નિધિ પ્રકટ થાય છે!) તે પછી તે વિદ્યાધરે પ્રમદ થઈ કુંવરને બે મહા મહિમાવંત દિવ્ય ઔષધિઓ આપી, તે પૈકી એક જળતરણી એટલે કે ચાહે તેટલા ઉંડા પાણીમાં પડે તો પણ ન ડુબતાં તરી પાર ઉતરે અને બીજી શસ્ત્રસંતાપહરણી એટલે કે જેના પ્રતાપથી કોઈ પણ જાતનું અસ્ત્ર શસ્ત્ર વાગે જ નહી (૧૧-૧૩)

કુંવર વિદ્યાધર દોય જણા, ચાલ્યા પર્વત માંહિરે;
ધાતુરવાદી રસ સાધતા, દીઠા તિહાં તરૂ છાંહિરે. વા. ૧૪

તેહ વિદ્યાધરને કહે, તુમેં વિધિ કહ્યો જેહરે;
તિણે વિધેં ખપ અમે બહુ કર્યો, ન પામે સિદ્ધિ એહરે.
વાલમ વહેલારે આવજો. ૧૫

કુંવર કહે મુજ દેખતાં, વળી એહ કરો વિધિરે;
કુંવરની નજર મહીમા થકી, થઇ તતક્ષણ સિદ્ધિરે. ૧૬

ધાતુરવાદી કહે નીપનું, કનક તુંમ અનુભાવરે;
એહમાંથી પ્રભુ લીજિયેં, તુમ તણો જે મનભાવરે. ૧૭

કુંવર કહે મુજ ખપ નહીં, કુણ ઊચલે ભારરે;
અલ્પ તિણે અંચલે બાંધિયું, કરી ઘણી મનોહારરે. ૧૮

અર્થઃ—તે પછી કુંવર અને વિદ્યાધર એ બેઉ જણ ત્યાંથી રવાના થઈ. આગળ પર્વતની અંદર ચાલ્યા અને જ્યાં કીમીઆગરો બેઠા બેઠા સોનાસિદ્ધિ સિદ્ધ કરતા હતા ત્યાં જઈ પહોંચતાં તેઓને ઝાડના છાંયડે બેઠેલા જોઈ ઉભા રહ્યા વિદ્યાધરને જોઈ કીમીઆગરો બોલ્યા કે—"આપે જે વિધિ કહ્યો હતો તે વિધિ પ્રમાણે સોનું બનાવવા ઘણો ઉદ્યમ કર્યો; પણ અમને ફતેહ મળી નહીં." કુંવરે કહ્યું—"જે વિધિ કર્યો; તે જ વિધિ ફરીને એક વાર મારા દેખતાં કરો." આમ કહેવાથી તે કીમીઆગરોએ તે વિધિ અમલમાં આણ્યો કે તુરત જ કુંવરની નજરના મહીમાવડે સોનું થઈ આવતાં અર્થસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી એ જોઇને કીમીઆગરો કહેવા લાગ્યા—"આપના પ્રતાપથી સોનાસિદ્ધિ સિદ્ધ થતાં આ સોનું તૈયાર થયું; માટે હે પ્રભો! આમાંથી આપને જેટલાની જરૂર જણાય તેટલું સોનું લ્યો" કુંવરે કહ્યું—"મને એની જરૂર નથી, કોણ એ ભાર ઉચકે," આવું કહ્યું છતાં પણ તે કીમીઆગરોએ ઘણી આજીજી કરીને થોડું સોનું રૂમાલને છેડે બાંધ્યું." (૧૪-૧૮)

અનુક્રમે કુંવર આવિયો, ભરૂઅચ નયર મઝારરે;
હેમ ખરચી સજાઇ કરી, ભલાં વસ્ત્ર હથિયારરે. વા ૧૯

સોવનેં મઢિય તે ઔષધિ, બાંધિ હાથ નિજ બાંહિરે;
બહુ વિધ કૌતુક દેખતો, ફરે ભરૂઅચ માંહિરે. વા. ૨૦

ખંડ બીજો એહ રાસનો, બીજી એ તસ ઢાળરે;
વિનય કહે ધર્મથી સુખ હુએ, જેમં રાય શ્રીપાળરે. વા. ૨૧

અર્થઃ—તે પછી કુંવર ત્યાંથી ચાલતાં ચાલતાં અનુક્રમે ભરૂચ બંદરે જઈ પહોંચ્યો, અને રૂમાલને છેડે બાંધેલું સોનું વેચી કુંવરે પોતાને શોભતાં કપડાં-શસ્ત્ર-અસ્ત્ર વગેરે જોઈતાં સાધન ખરીધાં, તથા સોનાનું માદલિયું કરાવી બન્ને મહીમાવંત ઔષધિઓને તેની અંદર મઢી લેવરાવી તે પોતાને હાથે બાંધી લીધું. તે પછી તેણે ઘણી જાતોની રમતગમત જોતાં ભરૂચ શહેરમાં ફરવા લાગ્યો. વિનયવિજયજી કહે છે કે આ રાસના બીજા ખંડની આ બીજી ઢાળ પૂરી થઈ, તેમાં એજ મતલબ છે કે જેમ શ્રીપાળકુંવરને ધર્મવડે સુખ મળ્યું તેમ દરેક મનુષ્યને ધર્મવડે સુખ જ પ્રાપ્ત થાય છે. (૧૯-૨૧)

(તે પછી, શું બન્યું તે બતાવે છે.)

(દોહા-૭૬.)

કોસંબી નયરી વસે, ધવલશેઠ ધનવંત;
લોક અનર્ગલ ધન ભણી, નામ કુબેર કહંત. ૧

શકટ ઊંટ ગાડાં ભરી, કરિયાણાં બહુ જોડિ;
તે ભરૂઅચ્ચેં આવિયો, લાભ લહે લખ કોડિ; ૨

વસ્તુ સકલ વેચી તિણેં, અવર વસ્તુ બહુ લીધ;
જલવટ પ્રવહણ પૂરવા, સકળ સજાઈ કીધ. ૩

એક જુંગ વાહણ કિયું. કુઆથંભ જિહાં સઠ્ઠ;
કુવાથંભ સોલે સહિત, અવર જુંગ અડસઠ્ઠ. ૪

વડ સફરી વાહણ ઘણાં, બેડાં વેગડ દ્રોણ;
શિલ્લ ખૂર્પ્પ આવર્ત્ત ઇમ, ભેદ ગણે તસ કોણ. ૫

ઈણીપરે પ્રવહણ પાંચશેં, પૂર્યાં વસ્તુ વિશેષ;
બંદરમાંહે આણિયાં પામી નૃપ આદેશ. ૬

માલિમ પટ પુસ્તક જુએ, સૂખાણી સૂખાણ;
દ્દૂ અધિકારી ધ્રૂતાણી, દોરિ ભરે નિસાન. ૭

કરે કિરાણી સાચવણ, નાખૂદા લે ન્યાઉ;
વાયૂ પરખે પંજરી, નેજામા નિજ દાઉ. ૮

ખરી મસાગતિ ખારૂઆ, સજ્જ કરે સઢ દોર;
હલક હલેસાં હાલવે, બહુ બેઠા બિહું કોર. ૯

પંચવર્ણ ધ્વજ વાવટા શિર કરે ચામર છત્ર;
વાહણ સવિ શણગારિયાં, માંહે વિવિધ વાજિત્ર. ૧૦

સાતભૂઈ વાહણ,તણી, નિવિડ નાલિની પાંતિ;
વયરીના વાહણ તણી, કરે ખોખરી ખાંતિ. ૧૧

સુભટ સનૂરા સહશ દશ, વડા વડા ઝૂંઝાર;
બેઠા ચિહું દિશિ મોરચે, હાથ વિવિધ હથિયાર. ૧૨

ઇંધણ જલ સંબળ ગ્રહી, બહુ વ્યાપારી લોક;
સોહે બેઠા ગોખડે, નૂર દિયે ધન રોક. ૧૩

હવે નાંગર ઊપાડવા, વડા જુંગની જામ;
નાળ ધડૂકી નાળ સવિ, હુઈ ધડોધડ તામ. ૧૪

સવિ વાહણના નાંગરી, કરે ખરાખર જોર;
પણ નાંગર હાલે નહીં, સબળ મચ્યો તવ સોર. ૧૫

ધવલશેઠ ઝાંખો થયો, ચિંતા ચિત્ત ન માય;
શીકોતર પૂછણ ગયો, હવે કિમ કરવું માય ! ૧૬

શીકોતર કહે શેઠ સુણ, વાહણ થંભ્યાં દેવિ;
છોડે બત્રિશલક્ષણા—પુરૂષતણો બલિ લેવી. ૧૭

અર્થઃ—કોસંબી નામની નગરીનો એક ધવળશેઠ નામનો ધનવંત શાહુકાર છે, કે જેની પાસે અનર્ગળ—ન ગણી શકાય એટલું ધન હોવાથી લોકો તેને કુબેરભંડારી કહે છે તે શેઠ બહુ બહુ જાતનાં કરિયાણાનાં ગાડાં, તથા ઊંટો ઉપર મજબુત ગુણો ગોઠવીને ભરૂચ બંદરે આવી પહોંચ્યો. અને તે બધી ચીજો વેચી તથા બીજી બહુએ નવી ખરીદીને લાખો કોડોનો નફો મેળવવા લાગ્યો તથા તે પછી દરીઆઇમાર્ગે પરદ્વીપે મુસાફરી કરી બેસુમારનો નફો લેવાની ઉમેદને લીધે તેણે તે પથ સંબંધી સર્વ તૈયારી કરી. એટલે કે પોતાના ઘરનાં વાહણો તૈયાર કરાવ્યાં—તેમાં પણ એક જુંગ જાતનું મોટું વાહણ એવું તૈયાર કરાવ્યું કે તેની અંદર (૬૦) તો કુવાથંભ હતા. તેમજ બીજાં પણ સોળ સોળ કુવાથંભવાળાં જુંગ જાતીનાં અડસઠ (૬૮) વાહણ તૈયાર કરાવ્યાં વળી એક સો (૧૦૦) મોટી સફર કરનારાં સફરી વહાણ કરાવ્યાં, તથા વેગડ જાતનાં પણ એક સો આઠ (૧૦૮) બનાવ્યાં, તેમજ દ્રોણમુખ જાતનાં ચોરાશી (૮૪), શિલ્પ જાતિનાં ચોપન (૫૪), ખૂર્પ જાતનાં પાંત્રીશ (૩૫) અને ખરાબા કે વમળમાં પણ બેધડક સફર કરે તેવાં આવત જાતનાં પચાસ (૫૦)

વહાણ-એવાં અનેક જાતનાં જહાજ કરાવ્યાં, કે તેના ભેદ કોણ ગણી શકે! મતલબ કે તેનું ખરેખરૂં વર્ણન પણ ન થઇ શકે તેવા પાંચસો વહાણ કરાવ્યાં. અને તે પાંચસોએ વાહણ અનેક કરિયાણાંની વસ્તુઓથી ભર્યાં અને રાજાનો હુકમ મળતાં ભરૂચ બંદરની ગોદીમાં તે વાહણોને દાખલ કરવામાં આવ્યાં. તે વાહણોની અંદર માલિમ જાતના અધિકારીઓ પાંજરીમાં બેઠા બેઠા પટ અને પુસ્તક જોયા કરે છે. સુકાન સંભાળનારાઓ સુકાન સંભાળ્યા કરે છે. ધ્રૂનો તારો જોનારાઓ ધ્રૂ તારા વડે દિશાની ચોકસી કર્યા કરે છે. નિશાની પુરૂષો દોરી ભરીને ધરતી-માટી-પહાડનાં ખડકો-ઝરણા વગેરેનો તપાસ કરી પાણીનું ઉંડાપણું, છિછરાપણું તપાસ્યા કરે છે. કરાણિયો માલની સાચવણ કર્યા કરે છે, તથા નાખુદા લોકો સઢ વગેરે અનેક કામના ન્યાય હાથ કરે છે. પાંજરિયો અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પવનને જોયા કરે છે પ્હેરાયતો પોતાને લાયક કામ કરે છે. ખરેખરી મહેનતના કરનારા ખારવાઓ સઢ દોરડા તૈયાર કર્યા કરે છે. અને બહુએ હલકારાઓ હલેસાં મારવા બન્ને બાજુએ ચડી બેઠા છે. તે વાહણોના કુવાથંભો ને સઢોની ટોચે પંચરંગી ધજાઓ વાવટાઓ ફરકી રહ્યા છે, તે જાણે વાહણનાં શિર, ચામર છત્રથી શોભાવંત થયાં હોયની! તેવો દેખાવ આપી રહ્યા છે આવી રીતે બધાં વાહણો શણગારેલાં છે, તથા તે વાહણોની અંદર તરેહ તરેહનાં મનહર વાજીંત્રો વાગી રહ્યાં છે, તેમજ તે સાત સાત માળના વાહણોમાં દરેક માળની અંદર બરોબર તોપોની લાઈન ગોઠવેલી છે કે જે ચાંચીઆ કે ચોરિયાં વાહણવાળાઓના મનની હુંશ ખોખરી કરી નાખે તેવી છે. તે વાહણોની અંદર તેજસ્વી પાણીદાર દશહજાર મહાન્ લડવૈયાઓ પણ ચોમેર મોરચાઓ બાંધી તરેહ તરેહનાં હથિયારો હાથમાં ઝાલીને બેઠેલા શોભી રહેલા છે. તે વાહણોની અંદર મુસાફરી કરનારા વ્યાપારીઓ, બળતણ, પાણી અને ખોરાક વગેરે હાથ કરીને ગોખડામાં બેઠા શોભે છે. અને તે બધાંએ નૂર (ભાડા)ના પૈસા રોકડા ધવલશેઠને ચુકવી આપે છે. તે પછી વાંહણ હંકારવાની વખત થતાં જ્યારે મોટા જુંગ વાહણમાંની તોપ છૂટી ત્યારે બધાંએ વાહણોમાની તોપો છૂટી, એટલે બધાએ વાહણના નાંગરીઓ નાંગર ઉપાડવાને માટે ખરેખરૂં જોર કરીને મથ્યા પરંતુ નાંગર જરાએ હાલવા ચાલવા ન લાગ્યાં, એથી ત્યાં ભારે સોરબકોર મચ્યો; કેમકે નાંગર ઉપાડ્યા વિના વાહણનું હંકારવુંજ મોકૂફ થઇ પડ્યું, તેના લીધે ફિકર થઇ આવતાં હોહા મચી ગઈ. એ જોઇને ધવળશેઠ ફિકરમંદ થઇ રહ્યો, ચિત્તમાં ચિંતા પણ સમાતી નથી અને અતિશય મુંઝવણ થતાં તુરત શીકોતરમાને વાહણ થંભવાનું કારણ પૂછવા ગયો કે-"હે મા! હવે શો ઉપાય લેવો?" શીકોતર માએ જવાબ આપ્યો કે-"હે શેઠ! વાહણ તો દેવતાએ થંભાવ્યાં છે, માટે જો બત્રીશલક્ષણા પુરૂષનું

તેને બલિદાન આપવામાં આવે તો તારા વાહણો બંધનથી મુક્ત થશે." આવું સાંભળીને શેઠ તે સંબંધી વિચાર કરીને બત્રીશલક્ષણા નરને હાથ કરવા રાજાની પાસે જવાના નિશ્ચયપર આવ્યો. (૧—૧૭)

(ઢાળ ત્રીજી—શ્રેણિક મન અચરિજ થયો—એ દેશી.)

ધવલ શેઠ લઈ ભેટણું, આવ્યો નરપતિ પાયરે;
કહે એક નર મુજને દિયો, જેમ બલિ બાકુલ થાયરે. ધ. ૧

રાય કહે નર તે દિયો, સગો નહિ જસ કોયરે;
બલિ કરજો ગ્રહી તેહને, જે પરદેશી હોયરે. ધવલ. ૨

સેવક ચિહું દિશિ શેઠના, ફરે નયરમાં જોતારે;
કુંવર દેખી શેઠને, વાત કહે સમહોતારે. ધવલ. ૩

દીઠો બત્રીશ લક્ષણો, પુરૂષ એક પરદેશીરે;
કહો તો ઝાલી આણીએં, શુદ્ધિ ન કો તસ લેશીરે. ધ. ૪

ધવલ કહે આણો ઈહાં, મ કરો ઘડિય વિલંબરે;
બળી દેઇને ચાલિયેં, વહાર નહિ તસ બૂંબરે. ધવલ. ૫

અર્થ:—ભેટ ધરવા યોગ્ય અમૂલ્ય વસ્તુઓ થાળમાં ભરી દબદબા સહિત ધવલશેઠ ભરૂચ બંદરના મહારાજાની પાસે ગયો અને ભેટણું ચરણમાં મૂકી સવિનય પ્રણામ વગેરેની મર્યાદા સાચવી પછી વિનતિ કરવા લાગ્યો કે–" નામવર! મારાં દુષ્ટદેવના નડતરથી વાહણ થંભી ગયાં છે, તે માટે એક બત્રીશલક્ષણા પુરૂષનો ખપ છે જેથી આપો કે જે મળતાં તે દેવને બળિ બાકળા અપાય" રાજાએ કહ્યુ–" ધનપતિ! જે પુરૂષનું અહીં કોઇ (મારા રાજ્યમાં) સગુ ન હોય, અને જે પરદેશી હોય, તે પુરૂષ તમને આપવામાં આવે છે; માટે જો તેવો હાથ લાગે તો તેને પકડી તમારૂં કામ ફતેહ કરવું." આ પ્રમાણે હુકમ

મળતાં ધવલશેઠના હજારો લડવૈયાઓ શહેરની અંદર ચારે કોર તેવા પુરૂષની શોધમાં ફરવા મંડ્યા એટલામાં વડભાગી વીર શ્રીપાળ કુંવરને જોઈ, તથા તપાસ કરતાં પરદેશી અને કોઇ તેનું મજકુર રાજ્યમાં સગું ન હોવું જાણી હર્ષ પામી શેઠની પાસે પહોંચી વાત કહેવા લાગ્યા–" શેઠજી ! એક પરદેશી પુરૂષ બત્રીશ-લક્ષણવંત છે, માટે આપ ફરમાવો તો તેને પકડી લાવિયે. કોઈ તેની ખર કે ખબર લે તેમ નથી." ગરજુ ધવલશેઠ બોલ્યો–" ઘડીનોએ વિલંબ કર્યા વગર તેને અહીંયાં લાવો, કે બળિદાન આપી ઝટ ચાલતા થઇયે. તેની અહીં બ્હાર કે બૂમ કોઈ સાંભળે તેમ નથી." (આવો હુકમ મળતાંજ:-) (૧—૫)

સુભટ સહસ દશ સામટા, આવે કુંવરની પાસેરે;
અભિમાની ઉદ્ધતપણે, કડુઆં કથન પ્રકાશેરે. ધ. ૬

ઊઠ આવ્યું તુજ આઉખું, ધવલ ધિંગ તુજ રૂઠોરે;
બલિ કરશે તુજને હણી, મ કર માન મન ઝૂઠોરે. ધ. ૭

બલિ નવિ થાએ સિંહનું, મુરખ હૈયે વિમાસોરે;
ધવલ પશુનું બલિ થશે, વચને કાંઇ વિરાંસોરે. ધ. ૮

વચન સુણી તસ વાંકડાં, શેઠને સુભટ સુણાવેરે;
શેઠ વીનવી રાયને, બહોળું કટક અણાવેરે. ધવલ. ૯

અર્થ:—સામટા દશ હજાર લડવૈયાઓ શ્રીપાલ કુંવરની પાસે જઈ પહોંચ્યા, અને અભિમાની તથા ઉદ્ધતપણે કડવાં વચન કહેવા લાગ્યા કે—" ઊઠ, તારૂં આઉખું આવી રહ્યું છે; કેમકે અમારો ધણી ધવલધિંગ તારા પર ખફા થયેલ છે, એથી તને મારી દેવને બળિદાન આપશે; માટે હવે નકામું માન ગુમાન ન કર " ગુમાની વચનો સાંભળી કુંવર બોલ્યો—" મૂર્ખાઓ ! જરા હૈયામાં વિચાર કરી જુઓ કે કયાંય સિંહનું તે બળિદાન થયું જાણ્યું, સાંભળ્યું છે ? બળિદાન તો ધવળ પશુનુંજ થશે; છતાં નાહક વચન બોલી પસ્તાવો થવા શા માટે વ્હોરી લ્યો છો " આવાં વાંકાં વચન સાંભળી આખર વાણિયાના નોકર હોવાથી શેઠની તરફ તેઓ ચાલી નીકળ્યા, અને તેનાં વચનો

શ્રીપાળરાજાને ધવળશેઠના સૈન્ય સાથે થયેલુ યુદ્ધ.

શેઠને જઇ સંભળાવ્યાં મતલબ એ કે—"એ પુરૂષ કંઈ અમને પણ ગાઠે તેવો નથી, મહાન્ વીર શિરોમણી જણાય છે, માટે વધારે લડવૈયાઓની જરૂર છે" વગેરે હેતુ જાણી લઈ ધવલશેઠે રાજાને વિનતી કરી બહોળું મદદગાર લશ્કર મેળવી પોતાના લડવૈયાઓ સાથે સામેલ કરી આપ્યું (એટલે તે બધા કુંવરની સાહમે જઈ અડ્યા) (૬–૯)

એકલડો હોય સૈન્યસું, જવ અતુલી બળ જૂઝેરે;
ચહૂટા વચ્ચે ઘૂંખલ મચ્યો, કાયર હિયડાં ધ્રૂજેરે. ધ.૧૦

કુંત તીર તરવારના, જે જે ઘાલે ઘાયરે;
કુંવર અંગે લાગે નહિ, ઔષધિને મહીમાયરે. ધ.૧૧

કુંવર તાકી જેહને, મારે લાઠી લોઢેરે;
લહબહતા લાંબા થઇ, તે પુહવીએ પોઢેરે. ધવલ. ૧૨

ભેંસા પરે રણખેતમાં, ચિહું દિસિ ધિંગડ ધાયરે;
જૂડયા જોધ વેલા જિસ્યા, શિંગે વિલગા જાયરે. ધ.૧૩

મસ્તક ફૂટયાં કેઈનાં, પડયા કેઈના દાંતરે;
કેઇ મુખે લોહી વમેં, પડી સુભટની પાંતરે. ધવલ.૧૪

કેઇ પેઠા હાટમાં, કેઇ પોળમાં પેઠારે;
કેઈ દાંતે તરણાં દઈ, ગળિયા થઇને બેઠારે. ધવલ.૧૫

કેઈ કહે કાયર અમે, કેઈ કહે અમે રાંકરે;
કેઇ કહે મારો રખે, નથી અમારો વાંકરે. ધવલ. ૧૬

કેઈ કહે પેટારથી, અશરણ અમેં અનાથરે;
મુખેં દિયે દશ આંગુલી, દે વળી આડા હાથરે. ધ. ૧૭

અર્થઃ—જ્યારે ને બંને બાજુના લડવૈઆઓએ કુંવરને ઘેરી લીધો ત્યારે તે અતુલિત બળશાળી શ્રીપાળ કુંવર સ્હામો મોરચો માંડી એકલો છતાં ધવલ અને રાજા તરફથી આવેલાં બેઉ લશ્કરોની સાથે લડવા લાગ્યો, એથી ચૌટાની વચ્ચે ધીંગાણું મચી રહ્યું એ જોઈ શૂરવીરોને તો આનંદ થયો; પણ બિચારા જે કાયર હતા તેઓનાં તો હૈડાં થરથર કંપવા લાગ્યાં; કેમકે શસ્ત્ર અસ્ત્રોની ઝડી લાગી રહી હતી. બેઉ લશ્કરના લડવૈયાઓ ભાલા-બરછી-તીર-તલવાર વગેરેના જે જે ઘા કુંવરના શરીર ઉપર ચલાવતા હતા તે તે ઘા જરા પણ લાગતા ન હતા, કારણ કે શસ્ત્ર ન લાગે તેવી મહીમાવંત ઔષધિનો મહીમા હતો એથી બધા ઘા ખાલીજ જતા હતા એ જોઇ લડવૈઆઓ આ ચમત્કાર સાથ નિરાશાને ભેટતા હતા. કેમકે જેને ઘાજ ન લાગે તેને શી રીતે જીતવો? તેમ વળી વધારે અફ્શોષકારી બનાવ એ બનતો હતો કે—સ્હામેવડીઆઓના ઘા તમામ ખાલી જતા હતા અને કુંવર જેને જેને નાકીને લાકડી કે લોઢાની સાંગનો ઘા કરતો કે તુરત લથડતા લાંબા થઈ ધરણીપર ઢળી પડતા હતા. અને જેમ જોરાવર પાડેપાડા ક્ષેત્રમાં લડે તે વારે ચારે દિશાએ દોડા દોડ કરે તેમજ આમ તેમ હડીઓ કહાડતાં બિચારા વેલાઓ તેઓનાં શિંગડાઓમાં ભરાઈ બુરા હવાલવાળા થાય છે, તેમ જોરાવર યોદ્ધાઓ રણક્ષેત્રમાં બાટકતાં બિચારા સામાન્ય લડવૈઆઓના વેલાઓની પેઠે કચરઘાણ-નીકળી બુરા હાલ, થતા હતા. અને એથી કેઈનાં માથાં ફૂટ્યાં, કેઈના દાંત પડી ગયા અને કેઈ મ્હોંડેથી લોહી વમવા માંડ્યા, જેથી જમીન ઉપર લડવૈઆઓની લાઈનબંધ પોઢ પડી. આમ થતાં કેઇ લડવૈઆઓ નાસીને જીવ બચાવવા દુકાનોમાં પેસી ગયા, કેઇ પોળોમાં પેઠા, કેઇ દાંતમાં તરણાં પકડી (અમે ગરીબડી ગાય જેવા હોવાથી બચાવા લાયક છીએ એમ બતાવી) ગળિયા થઇને બેસી ગયા. કેઇ અમે કાયર છિયે, અમે રાંક છિયે, અમારો વાંક નથી, અમે તો પેટની વેઠ માટે આવેલા છીએ, અમે અશરણ—અનાથ છિયે—વગેરે વગેરે કહેવા લાગ્યા અને મોઢા પાસે દશે આંગળીયો તથા આડા હાથ દઇ કંગાલતા બતાવા લાગ્યા. (૧૦–૧૭)

ધવલશેઠ તે દેખતાં, આવી લાગ્યો પાયરે;
દેવ સરૂપી દીસો તુમે, કરો અમને સુપસાયરે. ધ. ૧૮

મહિમાનિધિ મહોટા તુમે, તુમ બળશકિત અગાધરે;
અવિનય કીધ અજાણતે, તે ખમજો અપરાધરે. ધ. ૧૯

અવધારો અમ વિનતિ, કરો એક ઉપગારરે;
થંભ્યાં પ્રવહણ તારવો, ઊતારો દુઃખ પારરે. ધ૦ ૨૦

અર્થઃ—આ પ્રમાણે બનાવ જોઈ ધવલશેઠ સમજી ગયો કે—"આ કંઇ આપણે તાબે થાય તેવો નથી, માટે નમીને રાજી કરી કામ લેઇયે તો ફતેહ મળે." એમ ધારી તુરત ઉઠી ઉભો થઇ શ્રીપાળ કુંવરને પગે પડ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે—"આપ કોઈ દેવસ્વરૂપ છો માટે અમારા ઊપર કૃપા કરો. મહારાજ! આપ તો મોટા મહિમાના સાગર છો, આપના બળની માયાનો પાર આવે તેમ નથી એથી હે સ્વામી! અજાણપણાથી જે અવિનય કર્યો છે તે અપરાધની ક્ષમા કરોઃ તેમજ મારી વિનતી કૃપાની રાહે સ્વીકારી, પરોપકાર કરવા રૂપ થંભેલાં વાહણો તારો, અને દુઃખથી પાર ઊતારો." (૧૯-૨૦)

કુંવર કહે એ કામનું, શું દેશો મુજ ભાડું રે;
શેઠ કહે લખ સોનૈયા, ખુતું કાઢો ગાડુંરે. ધવલ. ૨૧

સિદ્ધચક્ર ચિત્તમાં ધરી, નવપદ જાપ ન ચૂકેરે;
વડવાહણ ઊપર ચઢી, સિંહનાદ તે મૂકેરે. ધવલ. ૨૨

જે દેવી દુશ્મન હતી, દુષ્ટ ગઈ તે દૂરરે;
વાહણ તર્યાં કારજ સર્યાં, વાજે મંગલ તૂરરે. ધ. ૨૩

બીજેખંડે ઢાળ એ, ત્રીજી ચિત્તમાં ધરજોરે;
વિનય કહે વાહણ પરે, ભવિયણ ભવજળ તરજોરે. ધ. ૨૪

અર્થઃ—એ સાંભળી કુંવરે કહ્યું—"મને એ કામ કર્યા બદલનું શું લવાજમ મહેનતાણું આપશો?" શેઠે કહ્યું—"હું લાખ સોના મ્હોર ભેટ

કરીશ, માટે મારૂં ગાડું ખુત્યું તે બહાર કાઢી દો તેમ થંભેલા વાહણોને ચલાવી આપ રસ્તે પાડી આપો ” આ પ્રમાણેનો કરાર થયા પછી કુંવર શ્રીપાળે ચિત્તમાં શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું ધ્યાન ધરી-નવપદજીનો જાપ શરૂ રાખી મોટા આગેવાન વાહાણની ઉપર ચડી સિંહનાદ કર્યો કે તુરત સબળ મનોબળ અને દ્રષ્ટિબળ વડે ભય પામી જે દુષ્ટ દેવીએ વાહાણને થંભાવ્યાં હતાં તે દૂર જતી રહી; એથી વાહાણ તર્યાં અને કામ સિદ્ધ થતાં ફતેહનાં મંગળ તૂર વાગવા લાગ્યાં કવિ વિનયવિનયજી કહે છે કે-આ બીજા ખંડની ત્રીજી ઢાળ ચિત્તમાં ધરી એજ સાર ગ્રહણ કરજો કે-જેમ નવપદ પ્રભાવથી વાહાણ તર્યાં, તેમ હે ભવિજનો, તમો પણ આ ભવસમુદ્રમાથી નવપદ પ્રભાવ વડે પાર ઉતરજો. (૨૧-૨૪)

(દોહા-છંદ.)

તે દેખી ચિંતે ધવલ, ચડયો ચિંતામણિ હાથ;
વડો વખત જો મુજ હુવે, તો એ આવે સાથ. ૧

એક લાખ દીનાર તસ, દેઇ લાગ્યો પાય;
કર જોડીને વીનવે, વાત સુણો એક ભાય. ૨

વરષ પ્રત્યે એકેકને, સહસ દેઉં દીનાર;
સેવા સારે સહસ દશ, જોધ ભલા ઝૂંઝાર. ૩

તુમને મુંહ માંગ્યું દિઊં, આવો અમારી સાથ;
એ અવધારો વિનતિ, અમને કરો સનાથ. ૪

અર્થઃ—કુંવર શ્રીપાળનું પુરૂષાર્થ જોઇને આનંદાશ્ચર્યયુકત; ધવલશેઠ ચિંતવવા લાગ્યો કે—“ ખચીત આ પુરૂષ ચિંતામણિરત્ન સમાન ચિંતવેલી અર્થસિદ્ધિ સિદ્ધ કરે તેવોજ છે, અને જો મારા મોટા ભાગ્યબળનો પ્રતાપ હોય તો તે સાથે આવે ” એમ ચિંતવી તથા એક લાખ સોનામ્હોરો કુંવરને

આપી પગે લાગી હાથ જોડી વીનવવા લાગ્યો કે–" હે ભાઈ ! એક મારી વાત સાંભળો હું એક એક સુભટને દર વર્ષે એકેક હજાર સોનામ્હોરો આપું છુ અને એવા દશ હજાર સુભટ સેવકરૂપે મારી સેવા બજાવ્યા કરે છે. તથા તે બધા ભલા અને બળવંત યોદ્ધા છે. છતાં આપ જો મારી સાથે પધારતા હો તો મ્હોડેથી માગો તે આપું; માટે આ વિનતીને કબૂલ રાખી મુજ અનાથને સનાથ કરો." (૧-૪)

કુંવર કહે હું એકલો લેઉં સર્વનું મોલ;
એ સર્વનું એકલો, કારજ કરૂં અડોલ. ૫

તે ધનનું લેખું કરી, શેઠ કહે કરજોડ;
અમે વણિક–જન એકને,–કિમ દેવાએ કોડ?! ૬

કુંવર કહે સેવક થઇ, દામ ન ઝાલું હાથ;
પણ દેશાંતર દેખવા, હું આવું તુમ સાથ. ૭

ભાડું લેઈ વાહાણમાં, ઘો મુજ બેસણ ઠામ;
માસ પ્રતેં દીનાર શત, ભાડું પરઠ્યું તામ. ૮

અર્થઃ—એવાં શેઠના વચનો સાંભળી કુંવરે કહ્યું–" હું એકલોજ દશે હજારને જે આપો છો તે લવાજમ લઇશ અને એ બધા જે કામ કરે તે કામ અડગપણે હું એકલોજ કરીશ કહો શું વિચાર છે ? " એ સાંભળી તે દશ હજારને અપાતા પગારની ગણત્રી ગણી શેઠ હાથ જોડી બોલ્યો કે—" અમો વાણિઆઓથી એકજ જણને એક ક્રોડ સોના મ્હોરો કેમ આપી શકાય ? ! " તે સાંભળી કુંવરે કહ્યું—" શેઠજી ! હું સેવક બની દામ હાથ ઝાલું તે ચાહતો નથી, પરંતુ હું દેશાંતર જોવાને માટે તમારી સાથે આવીશ તે માટે મારી પાસેથી ભાડુ લઇ વાહણમાં બેસવાની મને જગા આપો." આવું બોલવું થતાં શેઠે મહીનાની સો સોનામ્હોરો ભાડાની ઠરાવી અને કુંવરને બેસવાની જગા કાયમ કરાવી (૫-૮)

(ઢાળ ચોથી–રાગ મલ્હાર–જીહો જાણ્યુ અવધિ પ્રયુંજીને–એ દેશી)

જીહો કુંવર બેઠો ગોખડે, જીહો મહોટા વાહણમાંહિ:
જીહો ચિહુદિશિ જલધિ તરંગનાં,

જીહો જોવે કૌતુકત્યાંહિ, સુગુણનર, પેખો પુણ્ય પ્રભાવ;
જીહો પુણ્યે મનવાંછિત મળે, જીહો દૂરટળે દુઃખ દાવ,
સુગુણનર, પેખો પુણ્ય પ્રભાવ. ૧

જીહો સઢ હંકાર્યા સામટા, જીહો પૂર્યા ઘણુ પવણેણ;
જી૦ વડવેગેં વાહણુ વહે, જી૦ જોયણ જાયે ખણેણ સુ. ૨

જી૦ જળહસ્તિ પર્વત જિસ્યા, જી૦ જળમાં કરે હલ્લોલ;
જી૦ માંહોમાંહે ઝુઝતા, જી૦ ઉછાળે કલ્લોલ. સુગુણ. પે. ૩

જી૦ મગરમત્સ્ય મોટા ફિરે, જી૦ સુસુમાર કેઈ કોડિ;
જી૦ નક્રચક્ર દીસે ઘણા, જી૦ કરતા દોડાદોડિ. સુગુણ. પે. ૪

જી૦ ઈમ જાતાં કહે પંજરી, જી૦ આજ પવન અનુકૂળ;
જી૦ જળ ઈંધણ જો જોઇયે, જી. આવ્યું બબ્બરકૂળ. સુ. ૫

અર્થઃ—હવે કુંવર મોટા વહાણના ગોખમા બેસી ચારે દિશાએ ઉછળતા સમુદ્રજળના કલ્લોલ (ભર્તી–ઓટ અને મોજાં) વગેરેનાં કૌતુક જોવા લાગ્યો (કવિ કહે છે કે–હે સુગુણ વાચક પુરૂષો ! પુણ્યનો પ્રભાવ જુવો કે જેને પુણ્ય સખાચી હોય તેને સઘળાં મનોવાંછિત મળી આવે છે, અને તે પ્રાણીના દુઃખ સંબંધી દાવ તમામ દૂર થઈ જાય છે, એવુ પુણ્યનુ મહાત્મ્ય છે.) તે પછી એકી વખતે બધા વાહણોના સઢ ચઢાવી હંકારવામાં આવ્યાં, જેથી તે વિશેષ વાયરેથી ભરાતાં પુષ્કળ વેગ સહિત એનાં તો ચાલવા લાગ્યાં

કે ક્ષણુ વારમાં એક યોજન નો પથપસાર કરતાં હતાં. તેવાં વાહણુ ચાલતાં ચાલતાં, તે જળમાર્ગમાં જલહસ્તિ (પાણીમાં રહેનારા હાથિયો) તે પાણીમાં દોડાદોડ કરી એક બીજા સાથે તોફાન કરતા પાણીના તરંગ ઉંચે ઉછાળે છે, તથા મોટા મગરમત્સ્યો ફરી રહ્યા છે, તેમજ કોડોગમે સુસુમાર જાતના મત્સ્યો કુતરાથી કાંઇક મોટા હોય છે તે પણુ નજરે પડી રહ્યા છે, તેમજ નક્ર ચક્રાદિ જળચર જીવો દોડાદોડ કરી આનંદ કરી રહ્યા છે; તેઓની તરેહ તરેહની રમત ગમત જોતાં પંથ પસાર કરાતો હતો. દરમિયાન વાયરાનો પરખનાર પંજરી કહેવા લાગ્યો કે—" આજે પવન અનુકૂળ વાએ છે; માટે જો પીવાનું મીઠું પાણી, બળતણુ વગેરે જે જોઇતાં હોય તે લેવાને તૈયાર રહો, કેમકે બબ્બરકોટ બંદર નજીક આવી પહોંચ્યું છે." (૧–૫)

જી૦ તસ બંદરમાંહિ ઊતરી, જી૦ ઇંધણુ લિયે લોક;
જી૦ ધવલશેઠ કાંઠે રહ્યા, જી૦ સાથે સુભટના થોક.સુ. ૬

જી૦ કોલાહલ તે સાંભળી, જી૦ આવ્યા અતિ સપરાણુ;
જી૦ દાણી બબ્બરરાયના, જી૦ માંગે બંદર દાણુ. સુ.૭

જી૦ શેઠ સુભટને ગારવે, જી૦ દાણુ ન દિયે અબૂઝ;
જી૦ તવ તિહાં લાગ્યું તેહને, જી૦ માંહો માંહે ઝુઝ.સુ.૮

જી૦ શેઠતણે સુભટેં હણ્યા, જી૦ દાણી નાઠારે જાય;
જી૦ સૈન્ય સબળ તવ સજ કરી, જી૦ આવ્યો બબ્બરરાય૯.

જી૦ રાજતેજ ન શકયા સહી, જી૦ દીધી સુભટેંરે પૂંઠ;
જી૦ માર પડી તવ નાસતાં, જી૦ બાણુ ભરી ભરી મૂંઠ.સુ.

જી૦ બાંધ્યો ઝાલી જીવતો, જી૦ રૂંખ સરીખો શેઠ;
જી૦ બાંહ બેહુ ઊંચી કરી, જી૦ મસ્તક કીધું હેઠ.સુ.૧૧

જી૦ રખેવાળા મૂકી તિહાં, જી૦ વળિયો બબ્બરરાય;
જી૦ તવ બોલાવે શેઠને, જી૦ કુંવર કરિય પસાય. સુ. ૧૨

અર્થ:—બંદર આવતાં ત્યાં નીચે ઉતરી મીઠું, પાણી, લાકડાં વગેરે જે જે ચીજોનો ખપ હતો તે તે લેવા લાગ્યા. ધવલશેઠ પણ આનંદની ખાતર કાંઠે બિછાયત કરી ઘણા સુભટો સહિત ત્યાં બંદરમાંહે ઘણા લોક સાથે ઉતર્યો. આપ્રમાણે લોકોના બોલવા ચાલવાના શોરબકોર સાંભળતાં બહુજ ઉતાવળ સાથે બબ્બરરાયના દાણી બંદરનું દાણ લેવા આવી પહોંચ્યા, અને શેઠ પાસે બંદર ઉપર વાહણ નાંગરવા બાબતનુ સદાના રિવાજ મુજબ દાણ માંગવા લાગ્યા: પરંતુ મૂર્ખ શેઠે પોતાના સુભટોના ગર્વને લીધે મિજાજ બતાવી તેઓને દાણ આપવાની ચોખ્ખી ના કહી, એટલે તે દાણી અને શેઠના નોકરોની વચ્ચે રકઝક ચાલી ને છેવટે લડાઈ જામી દાણીનાં માણસ થોડાં અને શેઠનાં ઘણાં હોવાને લીધે અંતે માર ખાઈ દાણી નાશી ગયાં અને પોતાના મહાકાલ નામે રાજાની હજૂર જઇ પોકારવા લાગ્યા, એથી મહારાજા મહા કોપવંત થઈ સબળ સૈન્ય સહિત તૈયારી કરી બંદર પર પોતે ધસ્યો આવ્યો, અને એ ખબર મળતાંજ રાજતેજ ન ખમી શકવાથી વાણિઆનું અન્ન ખાનારા સુભટો પુંઠ બતાવી ભાગી ગયા. છતાં પણ નાસતાં નાસતાં રાજનાં લશ્કરીયોએ બાણનો મારો ચલાવી તેઓને ખોખરા કર્યા. તે પછી અહંકારી શેઠને જીવતોજ ઝાલી ઝાડ સાથે ઝાડની પેઠે થંડ નીચું ને ડાળાં ઉંચા, એમ માથું નીચું ને હાથ પગ ઉંચા રખાવી, મુસ્કેટાટ બાંધી રખેવાળાઓ મુકીને, બબ્બરરાય પોતાના નગર ભણી પાછો વળ્યો (૯–૧૧)

જી૦ સુભટ સવે તુમ કિહાં ગયા, જી૦ બાંધ્યા બાંહ મરોડ;
જી૦ એવડું દુ:ખ ન દેખતા, જી૦ જો દેતા મુજ કોડ. સુ. ૧૩

જી૦ શેઠ કહે તુમે કા દિયો, જી૦ દાધા ઊપર લૂણ;
જી૦ પડયા પછી પાટૂ કિસી, જી૦ હણે મુવાને કૂણ. સુ. ૧૪

જી૦ કહે કુંવર વૈરી ગણું, જી૦ જો વાળું એ વિત્ત;
જી૦ તો મુજને દેશો કિશ્યું, જી૦ ભાખો થિર કરી ચિત્ત. સુ.

જી૦શેઠ કહે સુણ સાહિબા, જી૦એ મુજ કારજ સાધ;
જી૦વહેંચી વાહણ પાંચશે, જી૦લેજો આધોઆધ.સુ.૧૬
જી૦ બોલ બંધ સાખી તણો, જી૦ કુંવર પાડી તંત;
જી૦ ધનુષ તીર તરકસ ગ્રહી, જી૦ ચાલ્યો તેજ અનંત. ૧૭

અર્થઃ—એ વાતની કુંવરને ખબર મળતાંજ જ્યાં ધવળશેઠ ઉંધે માથે મુસ્કેટાટ થયેલા છે ત્યાં આવ્યો અને શેઠને પૂછવા લાગ્યો—"શેઠજી! દશ હજાર સુભટો ક્યાં જતા રહ્યા કે આમ બંધાવું પડ્યું? જો મને એક ક્રોડ સોનામ્હોરો દીધી હોત તો આવું દુઃખ ન દેખત" તે સાંભળી શેઠ બોલ્યો—"દાઝયા ઉપર મીઠું કેમ ચાંપો છો? પડ્યા પછીથી પાટુ શી મારવી? અને મરી ગયેલાને શું મારવું?" કુંવરે કહ્યું—"જો તમારા દુશ્મન રાજાએ જે ગ્રહણ કર્યું તે તમારૂં દ્રવ્ય પાછું વાળી આપું તો તમો મને શું આપશો? તે તમો તમારૂં ચિત્ત સ્થિર રાખીને બોલો." શેઠે કહ્યું—"સાહેબજી! કહું છું તે સાંભળો. જો આપ એ કામ ફતેહ કરી આપો તો આ માલમતાથી ભરેલાં પાંચસો વહાણો છે તેમાંથી અરધો અરધ તમો લેજો. એટલે કે અઢીસો આપનાં અને અઢીસો મારાં." બધું ધન જતું જોઈ અરધું ધન વ્હેંચી લેનારા ડાહ્યા વાણિયાનું બોલવું સાંભળી કુંવરે એ કરાર લેખીત કરાવ્યો, સાક્ષીઓની રૂબરૂ શેઠને કરાર વંચાવી નક્કી કરી, પછી હાથમાં ધનુષ અને તીરનો ભાથો ધારણ કરી અત્યંત તેજવંત થકો ત્યાંથી કુંવરે કદમને આગળ લંબાવ્યા. (૧૨–૧૭)

જી૦ જઇ બબ્બર બોલાવિયો, જી૦ વળ પાછો વડવીર;
જી૦ શસ્ત્ર સેન ભુજબળ તણો, જી૦નાદ ઊતારૂં નીર.સુ.૧૮
જી૦ તુજ સરિખા જે પ્રાહુણો, જી૦ પહોતો અમ ઘર આય;
જી૦સૂખડલી મુજ હાથની, જી૦ ચાખ્યા વિણ કિમ જાય.

અર્થઃ—આગળ પહોંચી પુરમાં પ્રવેશ કરતાં બબ્બરરાય મહાકાળને કુંવરે બોલાવ્યો—"હે વડવીર! પાછો વળ, કે જેથી તારાં શસ્ત્રો, લશ્કર અને ભૂજાઓના બળના અહંકારનું પાણી ઊતારી નાખું. વળી તારા જેવા મારે ત્યાં

મહેમાન આવ્યા છતાં મારા હાથની સુખડી ચાખ્યા વિના જાય છે, એજ મને ઘણું ખટકે છે, માટેજ પાછો (વળી મારી સ્હામે) આવ, ને મારા હાથની સુખડીનો સ્વાદ ચાખીને જા (૧૮—૧૯)

જી૦ મહાકાળ જૂએ ફરી, જી૦ દીઠો એક જુવાન;
જી૦ ઝાઝાની પરેઝૂઝતો, જી૦ લક્ષણ રૂપનિધાન. સુ. ૨૦

જી૦ તું સુંદર સોહામણો, જી૦ દીસે યૌવન વેશ;
જી૦ વિણ ખૂટે મરવા ભણી, જી૦ કાંઈ કરે ઉદ્દેશ. સુ. ૨૧

જી૦ કહે કુંવર સંગ્રામમાં, જી૦ વચન કિશ્યો વ્યાપાર;
જી૦જોધેંજોધ મળ્યા જિહાં, જી૦ તિહાં શસ્ત્રેંવ્યવહાર. સુ. ૨૨

જી૦ મહાકાળ કોપ્યો તિસેં, જી૦ હલકારે નિજ સેન;
જી૦ મૂકે શસ્ત્ર ઝડોઝડેં, જી૦ રાતા રોષ રસેન. સુ. ૨૩

જી૦ વૂઠા તીખા તીરના, જી૦ ગોળાના કેઈ લાખ;
જી૦ પણ અંગે કુંવર તણે, જી૦ લાગે નહી સરાખ. સુ. ૨૪

જી૦ આકર્ષિં જે જે દિશેં, જી૦ કુંવર મુકે બાણ;
જી૦સમકાળેં દશ વીશનાં, જી૦ તિહાં છંડાવે પ્રાણ. સુ. ૨૫

જી૦ સૈન્ય સકલ મહાકાલનું, જી૦ ભાગી ગયું દહ વટ્ટ;
જી૦ નૃપ એકાકી કુંવરે, જી૦ બાંધ્યો બંધ નિઘટ્ટ. સુ. ૨૬

જી૦ બાંધીને નિજ સાથમાં, જી૦ પાસેં આણ્યો જામ;
જી૦ બંધન છોડયાં શેઠના, જી૦ રક્ષક નાઠા તામ. સુ. ૨૭

અર્થઃ—આવાં માર્મિક વચન સાંભળી મહાકાળ રાજાએ પાછું ફરીને જોયું તો લક્ષણ તથા રૂપના નિધાન-ભંડારરૂપ એકજ યુવાન પુરૂપ છતાં તેને ઝાઝા પુરૂપની પેઠે ઝૂઝતો દીઠો એટલે રાજાએ, તેને-કહ્યું કે-" તું સુંદર સોહામણો ને યુવાનિયો જણાય છે; આયુષ ફૂટ્યા વગર મરવાને શા સારૂ નાહક-હિલચાલ કરે છે ? મતલબ કે હમણાં હું પાછો ફરી શસ્ત્રનો મારો ચલાવીશ કે તું મરણને શરણ થઇશ; માટે હાથે કરી મરણને બોલાવાની હિલચાલ ન કર." તે સાંભળીને કુંવરે કહ્યું-" સંગ્રામ (લડાઇ) માં તે વળી વચનોનો વ્યાપાર કેવો ? જ્યાં જોધે જોધા મળ્યા ત્યાં તો શસ્ત્ર ચલાવવાનોજ વ્યાપાર હોય મતલબ એ કે લવારો કરવો બંધ કરી શસ્ત્રનો મારો ચાલુ કર, એટલે ખબર પડશે કે દયા લાવવા યોગ્ય કોણ છે ? " આવુ બોલવું સાંભળતાં તો મહાકાલને કોપ ચઢ્યો એથી તેણે પોતાના લશ્કરને એકદમ શસ્ત્રનો મારો ચલાવાનો હુકમ કર્યો ને હુકમ થતાંજ કુંવરની ઉપર લડવૈયાઓ ગુસ્સાથી રાતાચોળ થઇને ઝડોઝડ શસ્ત્ર ચલાવવા માંડ્યાં. તેમ આકરા તીરનો અને લાખો તોપગોળાનો વરસાદ કુંવરની ઉપર વર્પાવા લાગ્યા; છતાં પણ ઈષ્ટદેવ અને ઔષધિના પ્રતાપવડે કુંવરના અંગરૂપ તેથી કંઇ પણ નિશાન ન પણ થયું અને કુંવર શ્રીપાળ જેના જેના ભણી તાકી ખેંચીને બાણ ચલાવતો તે તે દિશાએ એકદમ દશ વીશ સુભટોના પ્રાણ ત્યજાવી દેતો હતો. આમ થવાથી સેંકડોના પ્રાણ પરલોક પહોંચતાં લશ્કરમાં ભારે ભંગાણ પડ્યું અને મહાકાળનું લશ્કર જીવ લઈ દશે દિશા ભણી નાસી ગયું. એથી મહાકાળ ફક્ત એકલોજ રહેતાં તેને પણ કુંવરે હાથ પગ બાંધી મજબુત બંધ સાથે જ્યાં ધવળશેઠને બાંધેલો હતો ત્યાં લઇ આવી શેઠના બંધ છોડ્યા; એટલે રખવાળાઓ તો જીવ લઇને નાસી ગયા.

જી૦ ખડગ લેઇ મહાકાળને, જી૦ મારણ ધાયોરે શેઠ;
જી૦ કહે કુંવર બેસી રહો, જી૦ બળ દીઠું તુમ ઠેઠ. સુ. ૨૮

જી૦ બંધન બબ્બરરાયનાં, જી૦ છોડાવે તેણી વાર;
જી૦ ભૂપણ વસ્ત્ર પહેરામણી, જી૦ કરે ઘણો સત્કાર. સુ. ૨૯

જી૦ સુભટ જિકે નાઠા હતા, જી૦ તે આવ્યા સહુ કોય;
જી૦ ભાંજે તસ આજીવિકા, શેઠ કોપ કરી સોય. સુ. ૩૦

જી૦ કુંવરેં તે સવિ રાખિયા, જી૦ દીધી તેહને વૃત્તિ;
જી૦ વાહણ અઢીસેં માહરાં, જી૦ સાચવજો એક ચિત્ત. સુ.

જી૦ જે પણ બબ્બર રાયનો, જી. નાઠો હતો પરિવાર;
જી૦ તેહને પણ તેડી કરી, જી૦ આદર દિયે અપાર. સુ. ૩૨

જી૦ ચોથી ઢાળ એણી પરેં, જી૦ બીજે ખંડે હોય;
જી૦ વિનય કહે ફળ પુણ્યનાં, જી૦ પુણ્ય કરો સહુ કોય. સુ.

અર્થ:—એ જોઇ શેઠ ઘણી ઉતાવળથી ખુલ્લી તરવાર હાથમાં લઈ રાજાની સ્હામે મારવા દોડ્યો, એટલે કુંવરે વારીને કહ્યું–"હાં હાં શેઠજી! બહુ થયું છાનામાના બેસી જાઓ, તમારૂં બળ કેટલું છે એ તો મેં ઠેઠથી જોયેલુંજ છે. મતલબ એ કે જે પોતાને ઘેર ચાલી આવ્યો હોય, બીજો આપણે શરણે આવ્યો હોય, ત્રીજો બાંધ્યો થકો પડ્યો હોય, ચોથો જે રોગથી પીડા પામતો હોય, પાંચમો જે નાશી જતો હોય, છઠ્ઠો જે બુઢો હોય વૃદ્ધ હોય અને સાતમો જે બાળક હોય તે સાતે આપણા શત્રુ હોય છતાં પણ મારવાના નહિં એવો ન્યાય છે, માટે આ રાજા તરફ આવી વર્ત્તણુંક ચલાવવી યોગ્ય નથી; પણ આદર કરવો યોગ્ય છે. આવી બહાદુરી હતી તો પહેલાંજ બતાવવી હતી." એમ કહી બબ્બરરાયનાં બંધન છોડાવી વસ્ત્રાભૂષણ પહેરામણી વગેરેથી ઘણો સત્કાર કરી મહાકાળ રાજાને ચિંતાથી મુક્ત કર્યો. આ પ્રમાણે વિગ્રહનો અંત આવ્યાની બાતમી મળતાં ધવળશેઠનાં સુભટો જે નાસી ગયા હતા, તે બધા પાછા આવ્યા; પણ શેઠે ગુસ્સે થઈ તેમને નોકરી પરથી દૂર કર્યા. એ જોઈ નિરાશ થયેલા સુભટોને કુંવરે પગારદાર કરી રાખી લઇને કહ્યું કે–"મારાં અઢીસો વાહણ છે તે તમો એક ચિત્તથી સાચવજો." આવું કહી બબ્બર રાજાના જે લડવૈયા વગેરે નાસી ગયા હતા તેઓને પણ પોતાના સુભટોની મારફત બોલાવી લઇ તેમનો અતિ આદરસત્કાર કર્યો. કવિ વિનયવિજયજી કહે છે કે–આ બીજા ખંડની અંદર આવી રીતની ચોથી ઢાળ પૂરી થઈ, તે દાખલા સાથે એ શિખામણ આપી રહેલ છે કે—હે ભવ્ય જીવો! શ્રીપાળકુંવરે ઉત્તરોત્તર સંપત્તિવાન બની સુખો ભોગવે છે. તે બધાં ફળ પુણ્યનાં છે; માટે તમો સર્વે પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી સદૈવ સુખી થાઓ. (૨૮–૩૩)

(દોહા-છંદ)

મહાકાળ શ્રીપાળનું, દેખી ભુજબળ તેજ;
ચિત ચમક્યો ઈમ વિનવે, હિયડે આણી હેજ. ૧

મુજ મંદિર પાવન કરો, મહેર કરી મહારાજ;
પ્રગટયાં પૂરવ ભવ કર્યાં, પુણ્ય અમારાં આજ. ૨

તુમ સરીખા સુપુરૂષ તણાં, અમ દર્શન દુર્લભ;
જિમ મરૂધરના લોકને, સુરતરૂ કુસુમ સુરભ. ૩

અર્થઃ—મહાકાળ રાજા શ્રીપાળ કુંવરનું તેજ અને તેની ભુજાઓનું બળ જોઇ ચિત્તની અંદર ચમત્કાર પામી હૈયામાં હેત લાવી આ પ્રમાણે વીનવવા લાગ્યો "મહારાજ! મહેરબાની કરીને મારો મહેલ પાવન કરો. (કે જેથી અમો પણ ભક્તિવડે પાવન થઇયે.) અને અમને આપનાં દર્શન થયેલાં છે તે અમારાં પૂર્વનાં કરેલાં પુણ્યજ આજે ઉદય આવેલ છે. જેમ મારવાડના લોકોને સુરતરૂ જે કલ્પવૃક્ષ તેના ફુલોનો સુગંધ મળવો મુશ્કેલ હોય છે, તેમ અમ જેવાને આપસરખા કલ્પવૃક્ષ રૂપ સતપુરૂષોના દર્શન રૂપ સુગંધ મળવો મહા મુશ્કેલ હોય છે. ૧-૩

વોળાવા વિણ એકલો, ચાલી ન શકે દીન;
ધવલશેઠ તવ વીનવે, ઈણી પરેં થઈ આધીન. ૪

પ્રભુ તુમને વંછે સહુ, દેખી પુણ્ય પડૂર:
પણ વિલંબ થાયે ઘણો, રત્નદ્વીપ છે દૂર. ૫

અર્થઃ— આ પ્રમાણે મહાકાળ રાજાની વિનતી સાંભળી કુંવરે માન્ય રાખી: એ જોઈ સ્વાર્થી ધવળશેઠ કુંવરને આધીન બની વિનવવા લાગ્યો—"પ્રભુ! જેમ વોળાવા વગર ગરીબ-કાયર મનુષ્ય માર્ગમાં એકલો ન ચાલી શકે, તેમ આપના સાથ વિના હું દીન પણ પંથ પસાર કરી શકતો નથી; માટે આપ શહેરમાં જવાનું મોકૂફ રાખો. આપને મહાન્ પુણ્યવાન દેખીને સર્વ જનો આપના

દેદારની વાંચ્છના કરે છે; પણ આપને ઘણી ઢીલ થાય છે અને રત્નદ્વીપ તો હજુ બહુ દૂર છે; માટે તુરત રવાના થવાનીજ જરૂર છે.” (૪–૫)

કુંવર કહે નરરાયનું, દાખિણ કિમ છંડાય ?
તિણે નયરી જોવા ભણી, કુંવરકીયો પસાય. ૬

હાટ સજ્યાં હીરાગળે, ઘર ઘર તોરણ માળ;
ચહુટે ચહુટે ચોકમાં, નાટક ગીત રસાળ. ૭

ફૂલ બિછાયાં ફૂટરા, પંથ કરી છંટકાવ;
ગજ તુરંગ શણગારિયા, સોવન રૂપેં સાવ. ૮

અર્થઃ—શેઠના બોલવાનો મતલબ ધ્યાનમાં લઈ કુંવરે કહ્યું–“ તમારૂં કહેવું યોગ્ય છે; પણ રાજેંદ્રની દાક્ષિણતા કેમ છોડાય ? તેનો જરા વિચાર કરી કહો કે જવાની જરૂરજ છે કે નહિં ? ” એમ બોલી નગરી જોવા જવાનો નિશ્ચય જાહેર કરી કુંવરે નરેંદ્ર તરફ કૃપાયુક્ત સ્નેહનજર જણાવી, એથી મહાકાળ રાજાએ તાકીદ હુકમ ફેરવી શહેર શણગારાવ્યું, એટલે કે હીરાગળ–રેશમી ને કસબી વસ્ત્રોની બિછાયત કરી તોરણોથી દુકાનો શણગારી, ઘર ઘર તોરણમાળ બંધાવી, ચહુટે ચહુટે ને ચોકોની અંદર રસ્તો સાફ કરાવી–સુગંધી જળ છટાવી તે ઉપર સુંદર સુગંધી પુષ્પો પથરાવી રસીલાં નાટકો ને ગીતો શરૂ કરાવ્યાં હાથી ઘોડાઓને તદ્દન સોના ને રૂપાના સાજથી શણગારી સામૈયા માટે તૈયાર રખાવ્યા અને તે પછી બબ્બરરાયે કુંવરને હાથીના હોદ્દામાં બેસાર્યા (૬–૮)

(ઢાળ પાંચમી–રાગ સિંધૂડો–ચિત્રોડા રાજારે–એ રાહ)

વીનતી અવધારેરે, પુરમાંહે પધારોરે,
મહોત વધારે બબ્બર રાયનું રે;
કુંવર વડભાગીરે, દેખી સોભાગીરે;
જોવા રઢ લાગી, પગ પગ લોકનેરે. ૧

ઘર તેડી આવ્યારે, સાજન મન ભાવ્યારે,
સોવન મંડાવ્યા; આસણ બેસણાંરે;
મીઠાઈ મેવારે, પકવાન કલેવારે,
ભગતિ કરે સેવા, બબ્બર બહુ પરેરે. ૨

ભોજન ઘૃત ગોળરે, ઊપર તંબોલરે,
કેસર રંગરોળ કરે, વળિ છાંટણાંરે;
સવિ સાજન સાંખેરે, મુખેં મધુરૂં ભાખેરે.
અંતર નવિ રાખે કાંઈ પ્રેમમાંરે. ૩

દીયે કન્યાદાનરે, દેઈ બહુ માનરે,
પરણી અમ માન વધારા વંશનોરે;

અર્થ:—કુવરે પણ રાજાની વિનતી સ્વિકારી પુરમાં પધારી બબ્બરરાયનું મહત્વ વધાર્યું. કુંવરને મોટા ભાગ્યના ધણી ને સૌભાગ્ય-પ્રતાપવંત જોઈ પગલે પગલે (તેમને) નિહાલવા માટે લોકોને પણ, ઘણીજ ઉત્કંઠા વધી મનલણ કે-ગજા, પ્રજાના અત્યંત હર્ષ અને મહાન્ ઠાઠ સાથે સામૈયું કરી કુંવરને રાજભુવનમાં તેડી લાવ્યા, તે સર્વ સજ્જનોને વાત પસંદ પડી; તે પછી સોનાનાં સિંહાસનો મંડાવ્યાં હતાં, તે ઉપર કુંવરને બેસાડી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો તે પછી મીઠાઇ-મેવા-પકવાન્ન વગેરેને કેળવી ભોજન સામગ્રી તૈયાર કરાવી અને બહુ બહુ રીતે બબ્બરરાયે કુંવરની સેવા ભક્તિ કરી. વળી ઘી ગોળનાં ઉત્તમ ભોજનો જમાડ્યાં, તંબોળ-પાનબીડાં આરોગાવ્યાં અને કેસરનાં રંગરોળ છાંટણાં પણ કરાવ્યાં તે પછી બધા સજ્જનોની સાક્ષીએ-રૂબરૂ મીઠાં વચનો સાથ અને અંતર રહિત અતિ પ્રેમયુકત બબ્બરરાય બોલ્યા કે-" મારા હાથથી કન્યાદાન લઈ મને મહા માન દઈ પરણીને મારા વંશનું તેજ વધારો એટલે મને આનંદ થાય." (૧-૪)

તવ કુંવર ભાખેરે, કુળ જાણ્યા પાખેરે.
કિમ ચિતની સાખેં દીજેં દીકરીરે. ૪

કહે નૃપ અવતંસરે, છાનો નહીં હંસરે,
જાણ્યો તુમ ઉત્તમ વંશ ગુણેં કરીરે;
જાણે સહુ કોઈરે, જે નજરેં જોઈરે,
હીરો નવિ હોઈ વિણુ વેરાગરેંરે. ૫

મહોત્સવ મંડાવેરે, સાજન સહુ આવેરે,
ધવલ ગવરાવે મંગલ નરવરૂરે;
રૂપેં જિસી મેનારે, ગુણ પાર ન જેનારે,
મદનસેના પરણાવી ઈણી પરેંરે. ૬

મણિ માણુક કોડીરે, મુક્તાફળ જોડીરે,
નરપતિ કરજોડી દિયે દાયજોરે;
પરેં પરેં પહિરાવેરે, મણિ ભૂષણ ભાવેરે,
પાર ન આવે જસ ગુણબોલતાંરે. ૭

નાટક નવ દીધાંરે, તિહાં પાત્ર પ્રસિદ્ધાંરે,
જાણે એ લીધાં મોલેં સરગથીરે;
બહુદાસી દાસરે, સેવક સુવિલાસરે,
દીધાં ઉલ્લાસે સેવા કારણેરે. ૮

અર્થ:—ત્યારે કુંવરે કહ્યું—"હે રાજન્! હું પરદેશી છું, મારૂં કુલ,

શીલ જાણ્યા વિના ફક્ત ચિત્તની સાખે દીકરી કેમ દેવાય ?", તે સાભળી રાજાએ કહ્યું–" સઘળા પંખીઓમાં મુકુટસમાન હંસ તે કયાયે છાનો રહે ખરો ? કદિ નહીં ! તેમ આપનો ઉત્તમ વંશ વગેરે સર્વ આપના ઉત્તમ ગુણોએ કરીને જાણીજ લીધેલ છે; કેમકે નજરે જુવે તે તો જાણીજ લે છે કે–હીરાની ખાણ વગર હીરો પેદા થતોજ નથી, એથી અરજ સ્વીકારવીજ યોગ્ય છે." એમ કહી રાજાએ મહોત્સવ મંડાવ્યો એટલે સર્વ સજ્જનો આવ્યા, તથા ધવળમંગળ ગીત ગવરાવ્યાં અને મેનકા અપ્સરા જેવી સ્વરૂપવંત અપાર ગુણવંત **મદનસેનાને** કુંવર શ્રીપાળ સાથે પરણાવી તેમજ ક્રોડાગમે મણિ માણેક તથા મોતીઓ વગેરે કરમોચન વખતે કર જોડી મહાકાળ રાજાએ શ્રીપાળ કુંવરને દાયજામાં આપ્યા. સિવાય જેનું વર્ણન કરતાં પાર ન આવે એવા મણિરત્નમય દાગીનાઓ પૂર્ણ પ્યારથી ચાહીને વારવાર દાયજામાં આપે છે અને નવ નાટકની ટોળીઓ કે જેનાં પ્રસિદ્ધ પાત્રો જાણે સ્વર્ગમાંથી આવેલી ન હોય તેવી આપી, તથા ઘણાક દાસ દાસીઓ વગેરે સેવા કરનાર જનો ભોગ વિલાસવાળા ઉલ્લાસયુક્ત આપ્યાં (૪–૮)

રસભર દિન કેતારે, તિહાં રહે સુખ વેતારે,
દાન યાચકને દેતા બહુ પરેંરે;
અમને વોળાવોરે, હવે વાર ન લાવોરે,
કહે કુંવર જાવો અમ દેશાંતરે. ૯

નૃપ મન દુખ આણેરે, કેમ રાખું પરાણેરે,
ઘર ઇમ જાણે ન વસે પ્રાહુણેરે;
પુત્રી જે જાઇરે, તે નેટ પરાઇરે,
કરે સજાઈ હવે વોળાવવારે. ૧૦

એક જુંગ અલંભરે, જે દેખી અચંભરે,
ચોસઠ કુવાથંભે સુંદર સોહતું રે;

કારીગરેં ઘડિયારે, મણિ માણિક જડિયારે,
થંભ તે અડિયા જઈ ગયણાંગણેરે. ૧૧

સોવન ચિત્રામરે, ચિત્રિત અભિરામરે,
દેખિયેં ઠામઠામ તિહાં ગોંખડારે;
ધજ મોટા ઝળકેરે, મણિ તોરણ ચલકેરે,
ચંચલ ઢળકે ચામર ચિહુ દિશેં રે. ૧૨

ભૂંઇ સાતમીએં રે, તિહાં ચઢી વિશમીએં રે,
બેસીને રમિયે સોવન સોગઠેરે;
બહુ છંદે છાજેરે, વાજાં ઘણાં વાજેરે,
વાહણ ગાજે રહ્યું સમુદ્રમાંરે. ૧૩

પૂરે તે રતનેરે, રાજા બહુ જતનેરે,
સાસર વાસો મન મોટે કરેરે;
ચોળાવી બેટીરે, હિયડા ભરિ ભેટીરે,
શીખામણ પેટી દીધી બહુ પરેરે. ૧૪

સાજન સોહાવ્યાંરે, મિલણાં બહુ લાવ્યાંરે,
કાંઠે સવિ આવ્યાં, આંસૂ પાડતાંરે,
વર વહૂ વોળાવ્યાંરે, માવિતર દુખ પાવ્યાં રે,
તૂર વજડાવ્યાં હવે પયાણનાંરે. ૧૫

અર્થ:—આ પ્રમાણે આનંદમહોત્સવ વિત્યા પછી પણ કેટલાક દિવસ રસરંગભર સુખચેનથી સુખભોગવતા થકા યાચકને વિવિધ પ્રકારે દાન દેતા ત્યાં રહ્યા, પછી શ્રીપાળકુંવરે બબ્બરરાયને કહ્યું કે-"હવે અમને દેશાંતરે જવાની ઉતાવળ છે માટે તાકીદે વિદાય કરો." કુંવરનું આવું બોલવું થવાથી રાજાને મનમાં ઘણું દુઃખ થયું. અને તેણે વિચાર કર્યો કે-"હું એમને પરાણે શી રીતે રાખી શકું! કંઈ મેહમાનથી ઘર વસે? તેમ વળી જે પુત્રી જન્મી છે, તે આખર-અવશ્ય પારકા ઘરનું ભૂષણ છે, એટલે તેણીને પણ ક્યાં લગી રોકી શકાય? માટે મોકલ્યા વિના સિદ્ધિજ નથી." એમ વિચારી તેઓને વળાવાની તુરતમાં તૈયારી કરવા તત્પર થયો. જેને જોતાંજ અચંબો થાય તેવું એક જુંગ જાતનું ચોસઠ કુવાથંભવાળું સાત માળનું અદ્વીતિય સુંદર શોભાવંત વહાણ કે જેના થંભોને કારીગરોએ સુંદર ઘડેલા તથા મણિ માણેકોથી જડેલા અને તે આકાશને જાણે કે જઇને અડયા હોય તેટલા ઉંચાઇમાં છે, તેમજ તે વાહણની અંદર સોનેરી શાહીથી ચિત્રેલા મનોહર ચિત્રામણોવાળા ગોખ ઠેકાણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે, અને વાહણને માથે સુંદર ધ્વજાઓ-મોટા નેજા ઝળકી રહેલ છે. મણિઓનાં તોરણો પણ ચળકાટ મારી રહ્યાં છે, તથા ચંચળ ચામરો પણ ચોમેર ઉછળી રહ્યાં છે, તે વાહણની સાતમી ભૂમિમાં વિશ્રામ કરી સોનાનાં સોગઠાંથી ચોપાટ રમે તો ઘણોજ આનંદ આવે એવું રમણિય છે. મતલબ એ કે તે વાહણ આવી ઘણી રમણીયતા વડે શોભાવંત છે, તેમજ તેમાં તરેહ તરેહનાં મનહર વાજીંત્રો વાગી રહ્યાં છે કે જેના શબ્દવડે તે વાહણ સમુદ્રની અંદર રહ્યું થકું પણ ગાજી રહ્યું છે, અને તેની અંદર રાજાએ ઘણાજ યત્નથી સુંદર કિંમતી રત્નો વગેરે ભરી મોટા-ઉદાર મનવડે અર્પણ કર્યાં. આવા ઠાઠ સહિત પુત્રીને હૈયા સાથે ભેટીને તથા બહુ બહુ જાતની શિખામણરૂપ ગુણની પેટી આપીને વળાવી તે વેળાએ ત્યાં સજ્જનમંડળ પણ શોભા સહિત પોતપોતાની લાયકતા મુજબ શ્રીફળ, મીઠાઇ, સુવર્ણમુદ્રા વગેરે વિવિધ ચીજો લઈ હાજર રહ્યું હતું-તે પણ સમુદ્રના કાંઠા સુધી હર્ષનાં આંસુ પાડતું આવ્યું અને વર વહૂને વળાવ્યાં; એ વખતે માતપિતાને બહુ દુઃખની લાગણી થઈ આવી; પરંતુ નિરૂપાયપણે શ્રીપાળ કુંવરે કૂચ થવાની સંજ્ઞાનાં વાજાં વગડાવ્યાં. (૯-૧૫)

નાંગર ઉપડાવ્યાંરે, સઢ દોર ચઢાવ્યાંરે,
વાહણ ચલાવ્યાં વેગેં ખલાસિયેંરે;
નિત નાટક થાવેરે, ગુણિજન ગુણ ગાવેરે,
વર વહૂ સોહાવે બેહૂ ગોખડેરે. ૧૬

અર્થઃ—પ્રયાણનાં વાજાંઓનો અવાજ સાંભળતાંજ ખલાસીઆઓએ નાંગર ઉપાડી લીધાં; સઢનાં દોરડાં પણ ચઢાવી લીધાં અને તાકીદે વાહણો ચલાવ્યાં તે પછી શ્રીપાળ રાજા અને મદનસેના રાણી એ બન્ને ગોખડામાં શોભાયુક્ત જે જે વખતે બિરાજતાં તે તે વખતે નાટક થતાં અને ગુણિજનો ગુણગાન કર્યા કરતા હતા–મતલબ એ કે તેઓ પરસ્પર પ્યાર સહિત હમેશાં આનંદમાં મશગુલ રહેવા લાગ્યાં (૧૬)

મન ચિંતે શેઠરે, મેં કીધી વેઠરે,
સાયર હેઠ ફળ્યો જુઓ એહનેરે;
જે ખાલી હાથેંરે, આવ્યો મુજ સાથેંરે,
આજ તે આથેં સંપૂરણ થયોરે. ૧૭

જળ ઇંધણ માટેંરે, આવ્યા ઈણ વાટેંરે,
પરણ્યો રાણ સાટેં જુઓ સુંદરીરે;
લખમી મુજ આધી રે, ઈણે મુહિયાં લાધીરે,
દોલત વાધી દેખો પલકમાંરે. ૧૮

કિમ માગું ભાડૂંરે, ખત પત્ર દેખાડૂંરે,
દેશે કે આડૂં અવળું બોલશે રે;
કુંવર તે જાણીરે, મુખ મીઠી વાણીરે,
ભાડુ તસ આણી આપે દશગણું રે. ૧૯

પામ્યા અનુકરમેં રે, નરભવ જિનધરમેં રે,
વાહણ રયણદીવે ખેમે સહુ રે;
નાંગર જળ મેલ્યાંરે, સઢ દોર સંકેલ્યાં રે,
હળવે હળવે લોક સહુ ત્યાં ઉતર્યાં રે. ૨૦

બીજે ઇમ ખંડેરે, જુઓ પુણ્ય અખંડે રે,
એકણુ પિંડે ઉપાર્જન કરીરે;
કુંવર શ્રીપાળરે, લહ્યા ભોગ રસાળરે,
પાંચમી ઢાળ ઇસી વિનયેં કહીરે. ૨૧

અર્થઃ—હવે શ્રીપાળ કુંવરનો આવો વૈભવ નિહાળી ધવલશેઠને ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થતાં તે ચિંતવવા લાગ્યો કે–"મેં તો ફક્ત વૈતરૂંજ કર્યું છે, આ દરિઆઇ મુસાફરી તો ઠેઠથી એનેજ ફળી છે. એ તો જરા જુઓ! હાય! જે ખાલી હાથે મારી સાથે આવ્યો હતો તે ધણી અત્યારે બધી લક્ષ્મીએ કરીને પરિપૂર્ણ થયો છે!!! ફક્ત મીઠું પાણી અને બળતણ લઇ લેવા માટે આ વાટે આવ્યા હતા ત્યાં લડાઇને બદલે આ સુંદર રાજકન્યા પરણ્યો, વળી મારી અડધી લક્ષ્મી પણ સહેજ વાતમાંજ મળી ગઇ અને એક પળવારમાં જોતજોતામાં દોલત વધી પડી! હવે હું મારૂં ઠરાવેલું ભાડું પણ એની પાસે શી રીતે માંગુ? એનો ઠાઠજ મારા પગ થરથરાવી નાંખે તેવો છે. તેમ ઠરાવેલા ભાડા સંબધી શું ખતપત્ર લખેલું છે કે તે બતાવી રકમ વસુલ લઇ શકું? એથી એ ભાડું આપશે કે નહીં આપે? કિંવા આડું અવળું કંઇ બોલશે? અને એમ કરે તો પણ એની પાસેથી ભાડું વસૂલ કરવા મારૂં શું ગજું છે?" વગેરે વગેરે તર્ક વિતર્ક કરતો કુંવર પાસે જઇ માસિક ભાડું માગવાની હીલચાલ ચલાવવાના ચાળા કરવા લાગ્યો. એ વખતે કુંવરે પણ તેના મનની વાત જાણી તુરત મીઠી વાણી સહિત ચડેલા ભાડાથી દશગણા પૈસા આપ્યા; એથી શેઠ રાજી થતો પોતાના વાહણોની તરફ રસ્તો માપી ગયો.

આ પ્રમાણે પંથ પસાર કરતાં ક્રમે કરીને, જેમ જિનધર્મના પ્રતાપથી અનુક્રમે નરભવ પ્રાપ્ત કરાય તેમ વહાણો પણ ક્ષેમકુશળપૂર્વક રત્નદ્વીપે પહોંચ્યાં. એટલે તુરત નાંગરીઓએ પાણીમાં નાંગર નાંગર્યાં અને સઢનાં દોરડાં સંકેલી લીધાં કે તુરત ધીરે ધીરેથી સર્વ ઉતારૂઓ રત્નદીપના કિનારે ઉતર્યાં. કવિ વિનયવિજયજી કહે છે કે–આ બીજા ખંડની પાંચમી ઢાળ એવો બોધ આપે છે કે– જૂવો, અખંડ પુન્યના પ્રતાપથી શ્રીપાળ કુંવરે એકલા પોતે પુષ્કળ સમૃદ્ધિ મેળવી સુંદર વિલાસ પ્રાપ્ત કર્યો; માટે તમો શ્રોતાગણો પણ તેવુંજ અખંડ પુન્ય ઉપાર્જન કરો કે જેથી તેવોજ વૈભવ વિલાસ પ્રાપ્ત થાય. (૧૭-૧૮)

(દોહા-૭૬)

દાણ વળાવી વસ્તુનાં, ભરી અનેક વખાર;
વ્યાપારી વ્યાપારના, ઉદ્યમ કરે અપાર. ૧

લાલ કિનાયત જરકસી, ચંદરવા ચોસાલ;
ઊંચા તંબુ તાણિયા, પંચરંગ પટશાલ. ૨

સોવનપટ મંડપ તલે, રયણ હિંડોળા ખાટ;
તિહાં બેઠા કુંવર જૂએ, રસભર નવરસ નાટ. ૩

ધવલશેઠ આવી કહે, વસ્તુમૂલ્ય બહુ આજ;
તે વેચાવો કાં નહીં, ભર્યાં અઢીસો જહાજ. ૪

કુંવર પભણે શેઠને, ઘડો વસ્તુના દામ;
અવર વસ્તુ વિણજો વળી, કરો અમારૂં કામ. ૫

કામ ભળાવ્યું અમ ભલે, હરખ્યો દુષ્ટ કિરાડ;
આરત ધ્યાને જિમ પડયો, પામી દૂધ બિલાડ. ૬

અર્થ:—બંદર ઊપર વાહણ અંદરની બધી વસ્તુઓ ઉતારી, જકાતી માલની જકાત ચુકવી, તે માલની અનેક વખારો ભરી વ્યાપારીઓ વ્યાપાર ખેડવા સંબંધી અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિ સાથે વ્યાપાર ખિલવવાના ઉદ્યમ કરવા લાગ્યા. અને શ્રીપાળ કુંવરે તો સમુદ્રના કિનારા ઊપર તુરત પંચરંગી રેશમી કપડાના બનાવેલ ઉંચા તંબૂ તાણી બંધાવ્યા, તથા તેમાં જરકસી બૂટાદાર લાલ કિનખાપના ચોખંડા ચંદુવા બંધાવી દીધા. અને તે જરીઆની મંડપની અંદર રત્નજડિત હીંચોળાખાટ પણ બંધાવી, તેમાં બિરાજી શ્રીપાળ કુંવર રસભરિત નવરસમય ભજવાતાં નાટકો જોવા લાગ્યા. એવામાં ધવળશેઠ આવીને કહેવા લાગ્યો—" અત્યારે વસ્તુનું મૂલ વધી ગયું છે, માટે નાણાં સારાં હાથ લાગ-

વાનો લાગ છે, છતા મગાવેલો માલ શા માટે વેચાવતા નથી? અઢીસો વહાણ તો કરિયાણાથી ભરેલા છે, તોપણ ધ્યાન નથી દેતા?" કુવરે કહ્યુ–શેઠજી! જે વસ્તુ ભરેલી છે તે વેચી દામ ઘડી લ્યો, અને નવી ખરીદવા લાયક હોય તે સુખેથી મરજી મુજબ ખરીદો, કે જેથી મારો ફાયદો–નફો હાથ લાગે, માટે એટલુ અમારૂ કામ આપજ કરો " આ પ્રમાણે શેઠને કુવરે કામ ભળાવેલુ જાણી, (નીચ અને પાપી મનનો ધવલશેઠ બોલ્યો–" આપે મને ભલે કામ બતાવ્યુ, હુ તે ઘણી ખુશીથી બજાવીશ, આપનુ કામ કરવુ એતો કપૂરનુ વૈતરૂ છે " વગેરે બોલી જેમ દુધ જોઈને બીલાડો આર્ત્તધ્યાનમા પડે, તેમ તે આર્ત્તધ્યાનમા પડી ગયો તો પણ મનમા ઘણોજ રાજી થયો, (કેમકે જે સારો માલ હશે તે મારો કહી વેચી સારો નફો હાથ કરીશ, અને ખરાબ માલ હશે તે એના નામનો ગણી વેચીશ એટલે ખોટ જનારને જશે મને તો બધી રીતે લાભજ છે વાણિયા વગર એ લોકોને માલ વેચવા લેવાની ક્યા ગમ હોય છે! એટલે પાસા પોબારજ છે તો!!" વગેરે વગેરે વિચાર કરી) પોતાની ધારણાને પાર પાડના લાગ્યો (૧–૬)

ઈણ અવસર આવ્યો તિહાં, અવલ એક અસવાર;
સુગુણ સુરૂપ સુવેષ જસ, આપ સમો પરિવાર. ૭
કુંવરેં તેડી આદરેં, બેસાર્યો નિજ પાસ;
અદ્ભુત નાટક દેખતાં, તે પામ્યો ઉલ્લાસ. ૮
હવે નાટક પૂરો થયે, પૂછે કુંવર તાસ;
કુણ કારણ કુણ ઠામથી, પાઊધાર્યા અમ પાસ. ૯

અર્થ —એ અવસર દરમિયાન એક સુદર વેષ–સારા ગુણ–સારા રૂપવાળો ઉત્તમ ઘોડેસ્વાર પોતાના સરખા સુદર પરિવાર સહિત કુવરના તબૂની આગળ આવી પહોચ્યો, અને તેનો દબદબો વગેરે જોઈ તેને બુદ્ધિવત કારભારી જાણી કુવરે સેવક મારફત અદર બોલાવી આદર સત્કાર સાથે પોતાની પાસે બેસાર્યો, એથી તે પણ અદભુત નાટક રચના નિહાળીને આનદ પામ્યો તે પછી જ્યારે નાટક પૂર્ણ થયુ ત્યારે કુવરે તે સ્વાર પ્રત્યે પૂછ્યુ કે–" આપ ક્યાથી? ક્યા કારણને અવલબી અમારી પાસે પધાર્યા છો? તે કહેવામા અડચણ ન હોય તો કહો " (૭–૯)

(ઢાળ છઠ્ઠી-ઝાંઝરિયાં મુનિવર ધન ધન તુમ અવતાર—એ દેશી.)

તેહ પુરૂષ હવે વીનવેજી, રતન એ દ્વીપ સુરંગ;
રતનસાનુ પર્વત ઇહાંજી, વળયાકાર ઉત્તંગ—
પ્રભુ ચિત્ત ધરીને અવધારો મુજ વાત. ૧

રતનસંચયા તિહાં વસેજી, નયરી પરવત માંહ;
કનકકેતુ રાજા તિહાંજી, વિદ્યાધરનર નાહ; પ્રભુ ચિત. ૨

રતન જિસી રળિયામણિજી, રતનમાળા તસ નાર;
સુરસુંદર સોહામણાજી, નંદન છે તસચાર. પ્રભુ. ૩

તે ઉપર એક ઇચ્છતાંજી, પુત્રી હુઇ ગુણધામ;
રૂપ કળા રતિ આગલીજી, મદનમંજૂષા નામ. પ્રભુ. ૪

પર્વત શિર સોહામણોજી, તિહાં એક જિન પ્રાસાદ;
રાયપિતાયેં કરાવિયોજી, મેરૂસું મંડે વાદ. પ્રભુ ચિત. ૫

સોવનમય સોહામણાજી, તિહાં રિસહેસર દેવ;
કનકકેતુ રાજા તિહાંજી, અહનિશ સારે સેવ. પ્રભુ ચિત. ૬

ભકતેં ભલિ પૂજા કરેઅ, રાજકુંવરી ત્રણ કાળ;
અગર ઉખેવે ગુણ સ્તવેજી, ગાયે ગીત રસાળ. પ્રભુ. ૭

અર્થઃ—કુંવરના પ્રશ્ન સંબંધી ઉત્તરમાં તે સ્વારે કહેવું શરૂ કર્યું કે—" હે પ્રભુ ! હું જે વાત કહું તે આપ ચિત્ત દઇને સાંભળો. પ્રભુ ! આ મનોહર રત્ન નામનો દ્વીપ છે, એમાં રત્નસાનુ નામનો પર્વત કે જે ગોળાકાર અને ઉંચાં

શિખરોવાળો છે. તે ઊપર રત્નસંચયા નામની નગરી છે, ત્યાં કનકકેતુ નામનો વિદ્યાધર રાજા રાજ્ય કરે છે, તેને રત્ન સરખી રળિયામણી રત્નમાળા નામની રાણી છે, તેણીને દેવપુત્રોના સરખા ચાર પુત્ર એક કનકપ્રભ, બીજો કનકશેખર, ત્રીજો કનકધ્વજ અને ચોથો કનકરૂચિ નામે છે. અને તે પુત્રોની ઊપર ઇચ્છતાં એક રૂપ, કળા અને ભાગ્યમાં આગેવાની ધરાવનારી-જોવા યોગ્ય-ગુણના ઘર-રૂપ **મદનમંજૂષા** નામની પુત્રી થયેલી (તે હાલ યુવાવસ્થાવંત) છે. તે પર્વત ઊપર કનકકેતુ રાજાના પિતાનું કરાવેલ જિનમંદિર છે કે જે ઉંચાઈમાં મેરૂના શિખર સાથે હરીફાઈ કરે તેવું છે, તેમાં રત્નજડિત સોનાના સોહામણા શ્રી ઋષભદેવજી મૂળનાયક બિરાજે છે, તેમની કનકકેતુ રાજા રાત અને દિવસ સેવા કરે છે, તેમજ રાજકુમારી પણ સવાર, બપોર ને સાંઝ એમ ત્રણે વખત ભલી ભક્તિ સહિત અગર ઊખેવી ગુણસ્તવી રગીલાં ગીતો ગાઈ અષ્ટ પ્રકારે પૂજા કરે છે. (૧-૭)

એક દિન જિન આંગી રચીજી, કુંવરીએં અતિ ચંગ;
કનકપત્ર કરિ કોરણીજી, બિચ બિચ રતન સુરંગ. પ્રભુ. ૮

આવ્યો રાય જુહારવાજી, દેખી સુતા વિજ્ઞાન;
મન ચિંતે ધન મુજ ધુઆજી, ચઉસઠ કળાનિધાન. પ્રભુ. ૯

એ સરીખો જો વર મિલેજી, તો મુજ મન સુખ થાય;
સાચી સોવન મુદ્રડીજી, કાચ તિહાં ન જડાય. પ્રં. ૧૦

એમ ઊભો શૂને મનેંજી, ચિંતાતુર નૃપ હોય;
ઇણ અવસરેં અચરિજ થયુંજી, તે સુણજો સહુકોય. પ્ર. ૧૧

ઓસરતી પાછે પગેંજી, જિનમુખ જોતી સાર;
આવી ગભારા બાહિરેજી, જવ તે રાજકુમારી. પ્રભુ. ૧૨

તામ ગભારા તેહનાંજી, દેવાણાં દોય બાર;
હલાવ્યાં હાલે નહીજી, સલકે નહિઅ લગાર. પ્રભુ. ૧૩

રાજકુંવરી ઇમ ચિંતવેજી, મન આણી વિષવાદ;
મેં કીધી આશાતનાજી, કોઈક ધરી પ્રમાદ. પ્રભુ ચિ.૧૪

ધિક મુજ જિન જોવાતણોજી, ઉપનો એહ અંતરાય;
દોષસયલમુજ સાંસહોજી, સ્વામી કરી સુપસાય. પ્ર.૧૫

દાદા દરિસણ દીજીયેંજી, એ દુખ મેં ન ખમાય;
છોરૂ હોય કુછોરૂઆંજી,છેહ ન દાખે માય.પ્રભુચિત.૧૬

રાય કહે વત્સ સાંભળોજી, દોષ નહીં તુજ એહ;
દોષ ઈહાંછે માહરોજી, આણી તુજપર નેહ. પ્રભુચિત.૧૭

વરની ચિંતા ચિંતવીજી, જિણહર માંહી જેણ;
તે લાગી આશાતનાજી, બાર દેવાણાં તેણ. પ્રભુ ચિત.૧૮

જિનવર તો રૂપે નહીંજી, વીતરાગ સુપ્રસિદ્ધ;
પણ કોઇક અધિષ્ટાયકેંજી, એ મુજ શિક્ષા દીધ.પ્રભુ.૧૯

એ કમાડ વિણ ઉઘડેજી, જાઊં નહી આવાસ;
સપરિવાર નૃપને તિહાંજી,ત્રણ હુવા ઉપવાસ. પ્રભુ. ૨૦

અર્થઃ—એક દિવસ તે કુંવરીએ ઘણી જ સારી પ્રભુજીની આંગી રચી હતી અને તેમાં કનકનાં પાંદડાંની કોરણી કરી વચમાં વચમાં સુરંગદાર રત્નો ગોઠવ્યાં હતાં. એ દરમિયાન તેણીનો પિતા કનકકેતુ રાજા પ્રભુવંદન માટે ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને પુત્રીએ રચેલી આંગીની ખુબી જોઇ તથા તેણીના

મનમાં રહેલા જ્ઞાનની સબળતા વિચારી મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો—"ધન્ય છે મારી પુત્રીને! ખચિત એ પુત્રી ચોસઠે કળાનો ભંડાર છે; પણ જેવી એ ચતુર ને વિદ્વાન છે તેવો જ જો તેણીને વર મળે તો મારા મનને સુખ પ્રાપ્ત થાય; કેમ કે સો ટચના સોનાની વીંટીમાં તો હીરો જ જડાય, પણ કાચ જડાય જ નહીં; માટે જ યોગ્ય જોડીની જરૂર છે." ઇત્યાદિ પુત્રીના પતિ માટેની ચિંતા કરતો શૂન્ય મન વડે ઉભો હતો. તે અવસરમાં જે આશ્ચર્ય થયું તે સર્વજનો શ્રવણ કરો. એટલે કે તે રાજકન્યા પાછે પગે પ્રભુને પ્રણામ કરતી પૂજાવિધાન પૂર્ણ કરી જિનરાજજીનું મુખારવિંદ નિહાળતી નિહાળતી જેવી મૂળ ગભારા બાહર આવી કે તે મૂળ ગભારાનાં બન્ને બારણાં બંધ થઇ ગયાં, અને હલાવતાં જરા પણ હાલે કે ચાલે પણ નહીં તેવાં સજ્જડ થઇ ગયાં જોઇ મનમાં ઘણી જ દિલગીર થઇ રાજકન્યાએ આ પ્રમાણે ચિંતવ્યું કે—"મેં કંઇક પ્રમાદવશ થઇ આશાતના કરી હશે, એથી જ મને પ્રભુદર્શનનો અંતરાય થયો. ધિક્કાર છે મારા દોષિત મનને!" ઇત્યાદિ કહી પ્રભુ પ્રત્યે વીનવવા લાગી—"હે સ્વામી! મારા પર કૃપા કરી મારા સમસ્ત દોષો માફ કરો. અને હે દાદા! વ્હેલાં દર્શન દ્યો. મારાથી આ દુઃખ સહન થઇ શકતું નથી. (મતલબ એ કે બીજાં બધાં દુઃખો સહન કરી શકું, પણ આ તુજ મુખદર્શનના અંતરાય રૂપી દુઃખ સહી શકતી નથી.) છોરૂ તો કછોરૂ થાય છે, પણ માવિત્ર કોઇ દિવસ કુમાવિત્ર થઇ તિરસ્કાર કરતાં જ નથી." ઇત્યાદિક દિલગીરી દર્શાવતી પુત્રીને નિહાળી રાજાએ કહ્યું —"હે વત્સ! સાંભળ, એમાં તારો જરા પણ દોષ નથી; પરંતુ સર્વ દોષ મારો જ છે; કેમ કે તારા પર સ્નેહભાવ લાવી તને ભવિષ્યમાં મળનારા યોગ્ય પતિ માટેની મેં ચિંતવના સંબંધી જિનમંદિરમાં ચિંતા કરી જેથી તે આશાતના થવાને લીધે આ મૂળ ગભારાનાં બેઉ દ્વાર બંધ થઇ ગયાં છે. જો કે જિનવર તો કોઇ પર ગુસ્સો લાવતા જ નથી, કેમકે તે રાગદ્વેષને વીતાવી–દૂર કરી વીતરાગ નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે; પરંતુ કોઇક એમના અધિષ્ઠાયક દેવે મારાથી થયેલી આશાતના સંબંધે મને આ શિક્ષા આપેલી જણાય છે.' તો હું પણ દૃઢ સંકલ્પ કરૂં છું કે—જ્યાં સુધી એ કમાડ ઉઘડે નહીં ત્યાં લગી પરિવાર સહિત અહીંયાંથી મહેલ તરફ પગ દઇશ જ નહીં.' આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેણે પરિવારયુક્ત અન્નપાણી વિના ત્રણ ઉપવાસ કર્યા. (૮–૨૦)

ત્રીજે દિન નિશિ પાછલીજી, વાણી હુઈ આકાશ;
દોષ નથી ઈહાં કોઇનોજી, કાંઈ કરોરે વિષાદ. પ્રભુ. ૨૧.

જેહની નજરે દેખતાંજી, ઊઘડશે એ બાર;
મદનમંજૂષા તણો થશેજી, તેહજ નરભરતાર. પ્રભુ. ૨૨

ઋષભદેવની કીકરીજી, હું ચક્રેસરી દેવિ;
એક માસ માંહે હવેજી, આવું વરને લેવિ. પ્રભુ. ૨૩

સુણી તેહ હરખ્યાં સહુજી, રાયને અતિ આણંદ;
પ્રેમે કીધાં પારણાંજી, દૂર ગયાં દુઃખદંદ. પ્રભુચિત. ૨૪

દિન ગણતાં તે માસમાંજી, ઓછો છે દીન એક;
તિણે જૂવે સહુ વાટડીજી, કરે વિકલ્પ અનેક. પ્રભુ. ૨૫

પુત્ર શેઠ જિનદેવનોજી, હું શ્રાવક જિનદાસ;
પ્રવહણ આવ્યાં સાંભળીજી, આવ્યો ઈહાં ઉલ્લાસ. પ્ર. ૨૬

સુણી નાદ નાટક તણોજી, દેખણ આવ્યો જામ;
મનમોહન પ્રભુ તુમ તણુંજી, દરિસણ દીઠું તામ. પ્ર. ૨૭

જાણું દેવિ ચક્કેસરીજી, તુમે આણ્યા અમ પાસ;
જિણહર બાર ઊઘાડતાંજી, ફળશે સહુની આશ. પ્ર. ૨૮

પૂજ્ય પધારો દેહરેજી, જૂહારો શ્રી જગદીશ;
ઊઘડશે તે બારણાંજી, જાણું વિસવા વીશ. પ્રભુ. ૨૯

બીજે ખંડે ઈણીપરેંજી, સુણતાં છઠ્ઠી ઢાળ;
વિનય કહે શ્રોતા ઘરેજી, હોજો મંગળમાળ. પ્રભુ. ૩૦

અર્થ:—હવે ત્રીજા દિવસની પાછલી રાતે આ પ્રમાણે આકાશથી દેવવાણી થઈ કે—"આમાં કોઈનો દોષ નથી. માટે શા સારૂ દિલગીર થાઓ છો. જેની નજર પડવાથી બંધ થયેલાં ગંભારાનાં આ બારણાં ઉઘડશે, તે નર રાજકન્યા મદનમંજૂષાનો ભરતાર થશે. હું ઋષભદેવની દાસી **ચક્રેશ્વરી દેવી** એક મહિનાની અંદર તે વરને લઈને અહીં આવીશ." આવી આકાશવાણી સાંભળી તે બધાંએ રાજી થયાં, રાજાને પણ ધારેલી ધારણા સફળ થવાની મંગળ વાણી સાંભળી ઘણો જ આનંદ થયો અને પ્રેમ સહિત પારણાં કર્યાં, તેથી સર્વેનાં દુઃખદંદ દૂર ગયાં. તે બતાવેલી અવધિ પ્રમાણે મહીનામાં એક દિવસ જ ઓછો છે, તેને લીધે બધાંએ વાટ જોઈ રહ્યાં છે અને વિવિધ સંકલ્પવિકલ્પ કર્યા કરે છે. હું જિનદેવ શ્રાવકનો પુત્ર જિનદાસ વહાણ આવ્યાં સાંભળી હુલ્લાસપૂર્વક અહીં આવ્યો અને નાટકનો નાદ સાંભળી જ્યારે જોવા આવ્યો ત્યારે આપ મનમોહન પ્રભુનું દર્શન થયું, હું મારી બુદ્ધિ વડે અનુમાન કરૂં છું કે શ્રી ચક્રેશ્વરી દેવીએ જ અમારી પાસે આપશ્રીને મોકલ્યા છે, અને જિનમંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડતાં સર્વની આશા સફળ થશે; માટે હે પૂજ્ય! આપ શ્રીઆદિદેવ પ્રભુના મંદિરે પધારો અને યુગાદીશ પ્રભુને પ્રણામ કરો. હું વીશવસા પૂર્ણ રીતે માની શકું છું—જાણું છું કે બારણા તરફ આપની નજર પડતાં જ તુરત ઉઘડશે, અને તે સાથે પુણ્યદ્વાર પણ ખુલ્લાં જ થશે." વિનયવિજયજી કવિ કહે છે કે—આ મંગળમાળની આશા બંધાવનારી બીજા ખંડની છઠ્ઠી ઢાળ આ પ્રમાણે કહી તે સાંભળતાં શ્રોતાજનોને ઘેર મંગળમાળ થજો. (૨૧–૩૦)

(દોહા–૭૬.)

તવ હરખેં કુંવર ભણે, ધવળશેઠને તેડિ;
જઈયે દેવ જુહારવા, આવો દુર્મતિ ફેડી. ૧

શેઠ કહે જિનવર નમો, નવરા તમે નિચિંત;
વિણ ઉપરાજે જેહની, પહોંચે મનની ખંત. ૨

અમને જમવાનો નહીં, ઘડી એક પરવાર;
સીરામણ વાળુ જિમણ, કરિયે એકજ વાર. ૩

હવે કુંવર જાવા તિહાં, જવ થાયે અસવાર;
હરખ્યો હેષારવ કહે, તેજિ તાસ તુખાર. ૪

સાથે લઈ જિનદાસને, અવલ અવર પરિવાર;
અનુક્રમે આવ્યા કુંવર, ઋષભદેવ દરબાર. ૫

એકેકો આવો જઈ, સહુ ગંભારા પાસ;
કુંવર પછી પધારશે, ઈમ બોલે જિનદાસ. ૬

જિમ નિર્ણય કરી જાણિયે, બાર ઉઘાડણહાર;
ગંભારે આવ્યાં જઈ, સહુકો કરે જુહાર. ૭

હવે કુંવર કરી ધોતિયાં, મુખ બાંધી મુખકોશ;
જિણહર માંહે સંચરે, મન આણી સંતોષ. ૮

અર્થઃ—જિનદાસની એ વિચારણા જાણી ત્યારે કુંવરે હર્ષસહિત ધવશેઠને તેડાવી કહ્યું કે—"દુર્મતી દૂર કરીને આવો તો દેવદર્શન કરવા જઇયે." તે સાંભળી શેઠ બોલ્યો–"તમે નવરા અને ચિંતા વગરના નિરાંતવંત હોવાને લીધે જિનવરને નમન કર્યાજ કરો; કેમકે પેદા કર્યા વગર એની મેળે આપોઆપ લક્ષ્મી ચાલી આવતાં મનની ખંત પાર પહોંચે છે. અમને તો જમવાની પણ ઘડી એકની ફુરસદ મળતી નથી, જેથી સવારનો નાસ્તો, બપોરનું જમવું, સાંઝનું વાળુ એ બધું એકજ વખતમાં પતવવા પામિયે છિયે." આવું શેઠનું બોલવું સાંભળી કુંવર ત્યાં જવાને માટે તેજ પાણીદાર જાતવંત ઘોડાપર જ્યારે સ્વાર થયો ત્યારે શુભ શુકન આપવા હર્ષ સાથે ઘોડો (હણહણાટ શબ્દ) કરવા લાગ્યો. એટલે જિનદાસને સાથે લઇ સુંદર પરિવારયુક્ત કુંવર જિનમંદિર ભણી રવાના થયો; અને પંથ પસાર કરતો ક્રમે કરી ઋષભદેવજીના દરબારે જઇ પહોંચ્યો. તે પછી ત્યાં જિનદાસ શેઠે આ પ્રમાણે કહ્યું કે–

પર્વત ઉપર રતનશાના જિનમંદિરના દ્વાર શ્રીપાળકુંવરની નજરે
પડતા ઉઘડી જાય છે. (પા. ૧૨૧)

આનંદ પ્રેસ-ભાવનગર.

"સર્વ સભા પૈકી એક એક જણ પ્રભુના ગભારા પાસે જઇને અહીં આવો, અને છેવટમાં શ્રીપાળ કુંવર પધારશે એમ કરવાથી કોનાથી બાર ઉઘડ્યાં એનો નિર્ણય થઇ શકશે. એવું સાભળી સર્વે જણ એક પછી એક ગભારા પાસે જઇને પ્રભુને નમન કરી પાછાં આવ્યા; પણ કોઇના જોવાથી દ્વાર ઉઘડ્યા નહીં, એથી છેવટ શ્રીપાળ કુંવર શુદ્ધ જળથી સ્નાન કરી, પવિત્ર ધોતિયું (ઉત્તરાસંગ) ધારણ કરી મુખપર (આઠ પડવાળો) મુખકોશ બાંધી હર્ષયુક્ત સંતોષવૃત્તિ લાવી શ્રી જિનાલયમાં દાખલ થયો. (૧-૮)

(ઢાળ સાતમી–રાગ મલ્હાર બે બે મુનિવર વિહરણ પાગર્યાજી—એ દેશી)

કુંવર ગભારો નજરે દેખતાંજી, બેહુ ઉઘડીયાં બારરે;
દેવ કુસુમ વરષે તિહાંજી, હુવો જયજયકારરે. કું. ૧

રાયને ગઇ તુરત વધામણિજી, આજ સફળ સુવિહાણરે;
દેવિદિયોવરઇહાંઆવિયોજી, તેજેં જલામલ ભાણરે. ૨

સોવનભૂષણ લાખ વધામણિજી, દેઈ પંચાંગ પસાયરે;
સકલ સજન જન પરવર્યાજી, દેહરે આવે નરરાયરે. કું. ૩

દીઠો કુંવર જિન પૂજતોજી, કેસર કુસુમ ઘનસારરે;
ચૈત્યવંદન ચિત્ત ઉલ્લસેજી, સ્તવન કહે ઈસ સારરે; કું. ૪

દીઠો નંદન નાભિનરિંદનોરે, દેવનો દેવ દયાલરે;
આજ મહોદય મેં લહ્યોજી, પાપ ગયાં પાયાલરે. કું. ૫

અર્થ:—જ્યારે કુંવરે ગભારો જોયો ત્યારે બન્ને બારણાં ઉઘડી ગયાં એટલે આકાશથી દેવોએ સુગંધી ફુલોનો વરસાદ વર્ષાવ્યો અને જયજયકાર થયો કે તુરત કનકકેતુ રાજાને વધા માણી ગઈ કે–" આજનો દિવસ સફળ થયો, કેમકે દેવીએ દીધેલ

વરરાજા અહીંયાં આવી પહોંચેલ છે અને તેજમાં ઓકસ્માળ સૂર્યના સરખો દેદિપ્યમાન છે. ” આ મુજબ વધામણી મળતાં વધામણી દેનારને સોનાના આભૂષણ તથા લાખ પસાય કરી વધામણીના પંચાંગ પસાય દઇને તુરત રાજા સ્વજન સજ્જનોથી પરવર્યો, જિનમંદિરે આવી પહોંચ્યો. જિનમંદિરમાં આવી જુએ છે તો કુંવરને જિનરાજજીની કેસર–ચંદન–પુષ્પ ને બરાસ વગેરે ઉત્તમ દ્રવ્યો સહિત પૂજા કરતો દીઠો. તે પછી ચૈત્યવંદન કરતાં ઉલ્લાસ ચિત્તયુક્ત સુંદર સ્તવન કહ્યું, અને તે પછી કુંવરે પ્રભુજીની સ્તુતિ કરવા માંડી કે–“ આજે મેં મહોદય પુણ્ય પ્રતાપથી નાભિરાજાના હે નંદન અને દેવનાદેવ દયાળ ઋષભદેવજી આપના દર્શન કર્યાં, જેથી પાપ માત્ર પાતાળમાં સંતાઇ પેઠાં. ” (૧–૫)

દેવ પૂજીને કુંવર આવિયાજી, રંગમંડપમાંહિ જામરે;
રાય સર્જનને પરવર્યાજી, બેઠા કરિયપ્રણામરે. કું, ૬

જિનઘર બાર ઉઘાડતાંજી, અચરિજ કીધી તુમે વાતરે;
દેવસ્વરૂપી દીસો આપણાંજી, વંશપ્રકાશોકુળજાતરે.કું.૭

ને કહે ઉત્તમ નામતે આપણુંજી, નવિ કરે આપવખાણરે;
ઉત્તર ન દીધો તેણેં રાયનેજી, કુંવરસયલ ગુણ જાણરે.કું.૮

દેખો અચંભો ઇણેં અવસરેંજી; હુઓ ગયણેં ઉદ્યોતરે;
ઊંચે વદને જોવે તવ સહુજી, એ કુણ પ્રગટી જ્યોતરે.કું.૯

વિદ્યાચારણ મુનિ આવિયાજી, દેવ ઘણા તસ સાથરે;
જઇ ગભારે જિન વાંદિયાજી, થુણ્યા શ્રીજગનાથરે.કું.૧૦

દેવરચિત વર આસનેજી, બેઠાં તિહાં મુનિરાયરે;
દિયે મધુરધ્વનિ દેશનાજી,ભવિકશ્રવણસુખદાયરે.કું.૧૧

નવપદ મહિમા તિહાં વરણવેજી, સેવો ભવિક સિદ્ધચક્રરે;
ઈહભવ પરભવ લહિયેં એહથીજી, લીલા લહેર અથકરે. કું. ૧૨

દુખ દોહગ સવિ ઉપશમેજી, પગપગ પામે ઋદ્ધિ રસાળરે;
એ નવપદ આરધતાંજી, જિમ જગ કુંવર શ્રીપાળરે. કું. ૧૩

પ્રેમે સયળ પૂછે પરષદાજી, તે કુણ કુંવર શ્રીપાળરે;
મુનિવર તવ ધૂરથી કહેજી, તેહનું ચરિત્ર રસાળરે. કું. ૧૪

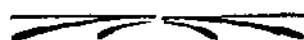
તે તુમ પુણ્યે ઈહાં આવિયોજી, ઉઘડયાં ચૈત્ય દુવારરે;
તેહ સુણીને નૃપ હરખિયોજી, હરખ્યો સવિ પરિવારરે. કું. ૧૫

એમ કહીને મુનિવર ઉતપત્યાજી, ગયણ મારગ તે જાયરે;
ઉભા થઈ ઉંચે મુખેજી, વંદે સહુ તસ પાયરે. કું. ૧૬

ઢાળ સુણી ઈમ સાતમીજી, ખંડ બીજાની એહરે;
વિનય કહે સિદ્ધચક્રનીજી, ભકિત કરો ગુણગેહરે. કું. ૧૭

અર્થઃ—જ્યારે કુંવર પ્રભુપૂજાનો વિધિ પૂર્ણ કરીને રંગમંડપમાં આવ્યો ત્યારે સજ્જનોના પરિવારથી પરવરેલા રાજાએ કુંવરને ભેટી પરસ્પર પ્રણામ કરી યોગ્ય સ્થળ આસન લઈ બેઠા. તે પછી રાજાએ કહ્યું—"આપે જિન-મંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડતાં આશ્ચર્ય જેવી વાત જાહેરમાં લાવી છે, એથી આપ કોઇ દેવસ્વરૂપી દેખાઓ છો; (માટે કૃપા કરીને) આપના વંશ કુળ જાતિ પ્રકાશ કરો. આ પ્રમાણે રાજાએ જો કે પૂછયું તોપણ નીતિ છે કે–ઉત્તમ પુરૂષો પોતાનું નામ પોતાનાજ મુખથી ન કહે અને પોતાની પ્રશંસા (વખાણ) પણ પોતાના મુખથી ન કરે. આમ હોવાને લીધે સકળ ગુણના જાણનાર કુંવરે રાજાના પ્રશ્નનો ઉત્તરજ ન આપ્યો, એ અવસરમાં એક એવો આશ્ચર્યકારક બનાવ

બન્યો કે આકાશમાં ખૂબ ઉદ્યોત થયો, એ જોઇ બધાંએ મનુષ્યો ઉંચાં મ્હોં કરી જોવા લાગ્યાં કે–" કઇ જાતની આ જ્યોતી પ્રગટ થઈ ? " એમ જોવા ને જાણવા માગતાં તો જેમની સાથે ઘણા દેવો છે એવા વિદ્યાચરણ મુનિવર (આકાશપરથી તે જગાએ પધારતા જણાયા, અને તેમણે ત્યાં) પરમાત્માનાં દર્શન–વંદના કરી શ્રી જગન્નાથની સ્તવના કરી. તે પછી દેવતા બનાવેલા શ્રેષ્ઠ આસન ઉપર બિરાજમાન થઇ તે મુનિવરજી મધુર ધ્વનિવડે દેશના દેવા લાગ્યા–અને તે સુખ દેનારી ધર્મદેશના ભવિક શ્રોતાજનો શ્રવણ કરવા લાગ્યા. તથા તે દેશનામાં નવપદજીના મહિમાનું વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા કે–" હે ભવિજનો ! તમો સર્વ જનો શ્રી સિદ્ધચક્રજીની સેવના કરો કે જેથી આ ભવમાં અને પર-ભવમાં પાર વગરની લીલાલ્હેર પ્રાપ્ત થાય; કેમકે શ્રી અરિહંતજી, સિદ્ધજી–એ બે પદ દેવતત્ત્વરૂપ છે, તેમજ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ–એ ત્રણ પદ ગુરૂતત્ત્વ અને જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્ર–તપ એ ચાર પદ ધર્મતત્ત્વરૂપ છે. માટે મુખ્ય ત્રણ તત્ત્વના ગૌણ ભેદવડે નવપદજીની અવશ્ય સેવના કરો કે) તમામ દુઃખ દુર્ભાગ્ય નાશ પામે અને ડગલેને પગલે આનંદકારી ઋદ્ધિ–સાહેબી જેમ એ નવ-પદજીના સત્ય આરાધનવડે આ જગતની અંદર શ્રીપાળકુંવરને પ્રાપ્ત થઇ, તેમ સર્વ આરાધકોને પ્રાપ્ત થાય. " આવું સાંભળી તમામ શ્રોતાગણોએ પ્રેમ સહિત પૂછ્યું કે–" હે પ્રભુ ! તે શ્રીપાળકુંવરજી કોણ ? (અને કેવી રીતે નવપદજીનું આરાધન કરતાં દુર્ભાગ્ય નાશ થઈ પગલે પગલે ઋદ્ધિ પામ્યા ? તે પ્રકાશો.)" આવી ઇચ્છા થવાથી ઉપકારી મુનિવરજીએ શ્રીપાળ કુંવરનું ઠેઠથી માંડીને રમીલું ચરિત્ર કહી સંભળાવી વિશેષમાં કહ્યું કે–" તેજ શ્રીપાળકુંવર તમારા પ્રબળ પુણ્યોદયથી અહિં આવેલ છે અને આ જિનમંદિરનાં બારણાં ઉઘાડેલાં છે." આવું સાંભળતાંજ રાજા તથા અન્ય સર્વ જનો હર્ષવંત થઇ અહોભાગ્ય માનવા લાગ્યાં. મુનિવરજી તો એટલું પ્રકાશી પુનઃ આકાશ માર્ગે પધાર્યા. એટલે સર્વ જનો ઉભા થઈ ઉંચું મ્હોં કરી તેમના ચરણકમળ વાંદવા લાગ્યાં, વિનયવિજયજી કહે છે કે આ બીજા ખંડની સાતમી ઢાળ આપણને એ બોધ આપે છે કે–હે ભવિજનો ! તમો સર્વ ઉત્તમ ગુણોના ઘરરૂપ શ્રીસિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કરો. (૯–૧૭)

(દોહા-૭૬)

બેઠા જિનહર બારણે, મુખમંડપ સહુ કોય;
કુંવર નિરખી રાયનું, હૈડું હરખિત હોય. ૧

ધન રિસહેસર કલ્પતરૂ, ધન ચક્કેસરી દેવી;
જાસ પસાયેં મુજ ફળ્યાં, મનવાંછિત તતખેવી. ૨

તિલક વધાવી કુંવરને, દેઈ શ્રીફળ પાન;
સર્જન સાખેં પ્રેમેં કરી, દીધું કન્યાદાન. ૩

શ્રીફળ ફોફળ સયણને,દેઇ ઘણાં તંબોળ;
તિલક કરીને છાંટણાં, કીધાં કેસર ઘોળ. ૪

નિજ ડેરે કુંવર ગયા, મંદિર પહોતા રાય;
બેહૂ ઠામે વિવાહના, ઘણા મહોત્સવ થાય. ૫

વડી વડારણ દે વડી, પાપડ ઘણા વણાય;
કેળવિયેં પકવાન્ન બહૂ, મંગળ ધવળ ગવાય. ૬

વાઘા સીવે નવનવા, દરજી બેઠા બાર;
જડિયા મણિ માણુક જડે, ઘાટ ઘડે સોનાર. ૭

રાયેં મંડાવ્યો માંડવો, સોવનમણિમય થંભ;
થંભ થંભ મણિ પૂતળી, કરતી નાટારંભ. ૮

તોરણ ચિહુદિશિ બારણે, નીલ રયણમય પાન;
ઝૂંમે મોતી ઝૂંમખાં, જાણે સ્વર્ગવિમાન. ૯

પંચ વરણને ચંદ્રુવે, દીપે મોતિદામ;
માનૂં તારામંડળે, આવી કિયો વિશરામ. ૧૦

ચૉરી ચિહુ પખે ચીતરી, સોવન માણિક કુંભ;
ફૂલમાળ અતિ ફૂટરી, મહકે સબળ સુરંભ. ૧૧

અર્થઃ—તે પછી જિનાલયના મુખમંડપની અંદર બધાએ બેઠા કુંવરનું મ્હોં જોઈ રાજાનું હૈયું હર્ષવંત થયું. એથી રાજાએ કહ્યું—"કલ્પવૃક્ષની પેઠે મનવાંછિત પૂરનાર શ્રીઋષભદેવજીને ધન્ય છે અને ચક્રેશ્વરી દેવીને પણ ધન્ય છે કે જેઓની કૃપાવડે મારાં તુરત મનવાંચ્છિત ફળ્યાં." વગેરે વગેરે હર્ષ વચન પ્રદર્શિત કરી કુંવરને તિલક કરી ચોખાઓથી વધાવી શ્રીફળ પાન આપી સારા જનોની સાક્ષીએ પ્રેમસહિત કુંવરીના કન્યાદાનનો સંકલ્પ દઢ કર્યો. તે પછી સુજનો-સજ્જનોને નાળિયર-સોપારી-પાનબીડાં આપી, તિલક કરી તથા કેસર ઘોળી તેનાં છાંટણાં કરી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. ત્યારબાદ કુંવર પોતાના તંબૂ તરફ પધાર્યા અને રાજા પોતાના મહેલભણી ગયા, તથા તે બંને સ્થાને વિવિધ પ્રકારના વિવાહ સંબંધી મહોત્સવો શરૂ થયા. એટલે કે માનવંતી વડારણો વડીઓ મ્હેલે છે, પુષ્કળ પાપડ વણાય છે, અનેક જાતનાં પકવાન્ન કેળવીને કરે છે, ધવળમંગળ ગવાય છે, દરજીઓ દરબારમાં બેઠા નવીન નવીન વાઘાઓ સીવે છે. જડિયાઓ મણિ માણેકના જડતરનું કામ કરે છે અને સોનીઓ સોનાના વિવિધ ઘાટ ઘડે છે. આ બધી ધામધુમની મુખ્ય શોભારૂપ રાજાએ જે મંડપ રચાવ્યો છે તે અતિ આનંદ આપે છે; કેમકે તે મંડપના દરેક થાંભા સોનામય છતાં રત્નોથી જડી તૈયાર કરેલા છે, તેમજ તે દરેક થાંભલાની ઉપર નાટારંભ કરતી મણિરત્નની પૂતળીઓ ગોઠવેલી છે તે જાણે સાક્ષાતરૂપે નાટકજ કરતી હોયની? તેવો ભાસ આપી રહેલ છે. તથા ચારે દિશાઓના બારણાંઓની ઉર્દ્ધ સાખે નીલરત્નોમય પાન સહિત અને સાચા મોતીનાં ઝુમખાવાળા ઝુલતાં તોરણો બાંધ્યાં છે તે જાણે હારોહાર સ્વર્ગવિમાન ગોઠવ્યાં હોયની? તેવાં જણાય છે; વળી બાંધેલા

પંચરંગી ચંદુવાઓને મોતીની માળાઓ ટાંગેલી છે, જે હું માનું છું કે આકાશમાંના તારામંડળેજ ત્યાં આવી વિશ્રામ કર્યો હોયની ? તેવો દેખાવ જણાય છે. ચૉરી પણ ચારે કોરેથી ચીતરેલી છે અને તેમાં સોનામાણેકના કુંભ અને તેપર સુંદર ફૂલની માળાઓ આરોપણ કરેલ છે જે સુગંધને પસરાવી સર્વને મ્હેક આપી રહેલ છે. (૧-૧૧)

(ઢાળ આઠમી –રાગ ખંભાયતી કરડો તિહાં કોટવાળ એ દેશી)

હવે શ્રીપાળ કુમાર, વિધિપૂર્વક મજ્જન કરેજી;
પહેરે સવિ શણગાર, તિલક નિલાડે શોભા ધરેજી.૧

સિર ખૂણાલો ખૂંપ, મણિ માણેક મોતી જડયોજી;
હસે હિરાને તેજ, જાણે હું નૃપશિર ચડયોજી. ૨

કાને કુંડલ દોય, હાર હૈયે સોહે નવલખાજી;
જડયાં કંદોરે રતન, બાંહે બાજુબંધ બહેરખાજી.૩

સોવન વીંટી વેઢ, દશ આંગુળીએ સોહીયેજી;
મુખ તંબોળ સુરંગ, નર નારી મન મોહીયેજી. ૪

કર ધરી શ્રીફળ પાન, વરઘોડે જવ સંચર્યાજી;
સાંબેલાં શ્રીકાર, સહસગમે તવ પરવર્યાજી. ૫

વાજે ઢોલ નિશાન, શરણાઈ ભુંગલ ઘણીજી.
રથ બેઠી સય બદ્ધ; ગાયે મંગળ જાનણીજી. ૬

સાવ સોનેરી સાજ, હયવર હીસે નાચતાજી;
શિર સિંદૂર સોહંત, દીસે મયગલ માચતાજી. ૭

ચહુટે ચહુટે લોક, જુવે મહોત્સવ નવનવેજી;
ઇમ મોટે મંડાણ, મોહન આવ્યા માંડવેજી. ૮

અર્થઃ-હવે શ્રીપાળ કુંવરે વિધિ મુજબ સ્નાન કરી તે પછી સર્વ શણગાર પહેર્યા, અને કપાળમાં શોભાવંત તિલક કર્યું. માથા ઉપર મણિ માણેક મોતીઓથી જડેલો ખૂણાવાળો મુકુટ ધર્યો; તે જડેલા હીરાઓના તેજથી જાણે હાસ્ય કરતો હોયની ? તેવો ઝગઝગાટવંત જણાતો હતો; એટલે કે તે રત્નજડિત ખૂંપ રાજાઓના માથા ઉપર ચડી બેસવાથી એમ માનતો હતો કે હું સર્વ અલંકારથી શ્રેષ્ઠ છું, અને રાજાઓથી પણ મોટો છું કે તેમના માથે બિરાજું છું. કાનમાં બે કુંડળ ને કંઠમાં નવલખા હાર શોભતા હતા. કેડમાં રત્ન જડેલો કંદોરો પહેર્યો હતો બાંહે બાજુબંધ, બેરખા પણ ધારણ કર્યા હતા. હાથની દશે આંગળિઓમાં સોનાની વીંટી અને વેઢ શોભતાં હતાં. અને મ્હોંમાં સારાં રંગદાર પાન બીડાં ઉપયોગમાં લીધાં હતાં. કે જેને જોઈ સ્ત્રી પુરૂષોનાં મન મોહ પામતા હતા તે પછી હાથમાં શ્રીફળ અને નાગરવેલનાં પાન ધારણ કરી જ્યારે વરઘોડામાં સંચર્યા ત્યારે હજારોગમે સુંદર સાંબેલા વરરાજાની આગળ ચાલ્યા. ઢોલ, નગારાં, શરણાઇ અને ભુંગળો વગેરે વાજાં વાગી રહ્યા હતા. રથમાં બેઠેલી સેંકડો સ્ત્રીઓ-જાનડીઓ મંગળગીત ગાઇ રહી હતી. તથા તમામ સોનેરી સરંજામથી ઉંચી જાતના શણગારેલા કોતલ ઘોડાઓ હણહણાટ શબ્દ કરતા નાચી રહ્યા હતા અને સિંદૂરથી ચર્ચેલા હાથીઓ મદોન્મત્ત થઈ મ્હાલતા દૃષ્ટિગોચર થતા હતા. આવો વરઘોડાનો ઠાઠ હોવાથી ચહુટાની અંદર રમબેલી મનુષ્યમેદની નવા નવા મહોત્સવપૂર્વક વરરાજાને જોઈ આનંદ પામતી હતી આ પ્રમાણે મોટા મંડાણયુક્ત મોહનવર લગ્નમંડપને વિષે જઇ પહોંચ્યા. (૧-૮)

પોંખી આણ્યા માંહિ, સાસૂએં ઊલટ ઘણેજી;
આણી ચૉરીમાંહિ હર્ષ ઘણો કન્યાતણેજી. ૯

કરમેલાવો કીધ, વેદ પાઠ બાંભણ ભણેજી;
સોહવ ગાયે ગીત, બિહુ પખે આપ આપણેજી. ૧૦

કરી અગ્નિની સાખ, મંગળ ચારે વરતિયાંજી;
ફેરા ફરતાં તામ, દાન નરીંદે બહુ દિયાંજી. ૧૧

કેળવીયો કંસાર, સરસ સુગંધો મહમહેજી;
કવલ ઠવે મુખમાંહિ, માંહો માંહે મન ગહગહેજી. ૧૨

મદનમંજૂષા નારી, પ્રેમે પરણી ઇણિપરેજી;
બિહુ નારીશું ભોગ, સુખ વિલસે સુસરા ઘરેજી. ૧૩

અર્થઃ—તે પછી સાસૂએ જમાઇને ઘણા ઉલટ સાથે પોંખીને ચૅારીની અંદર પધરાવ્યા. તેમજ પરણવાંમાં ઘણો હર્ષ ધરાવનારી કન્યાને પણ ચૅારીમાં પધરાવી. તે પછી હસ્તમેલાપ કર્યો. તે વખતે બ્રાહ્મણો વેદપાઠ ભણતા હતા, અને બેઉ પક્ષવાળી સુવાસણ સ્ત્રીઓ પોત-પોતાનાં તરફની વડાઇનાં ગીતો ગાતી હતી. તે પછી અગ્નિની સાક્ષીએ ચાર મંગળ વર્ત્યાં. અને જ્યારે ફેરા ફર્યા ત્યારે રાજાએ કરમોચન વખતે બહુ દાન (અને દાયજો વિગેરે) આપ્યાં. તે પછી સુંદર-સરસ સુગંધીવડે મહમહતાં બનાવેલા કંસારના કૅાળીયા, મનમાં મહાન્ આનંદથી મલકાતાં વરવહૂએ એક બીજાના મ્હોંમાં આપ્યા. આ પ્રમાણે પ્રેમ સહિત, મદનમંજૂષાને કુંવર શ્રીપાળ પરણ્યા. અને બન્ને સ્ત્રીઓથી સસરાના મકાનમાંજ સર્વ ભોગ્ય પદાર્થો પૂર્વક સુખ વિલાસવા લાગ્યા. (૯–૧૩)

ઋષભદેવ પ્રાસાદ, ઉચ્છવ પૂજા નિત કરેજી;
ગીત ગાન બહુ દાન, વિત્ત ઘણું તિહાં વાવરેજી. ૧૪

ચૈત્ર માસે સુખવાસ, આંબિલ ઓળી આદરેજી;
સિદ્ધચક્રની સાર, લાખીણીપૂજા કરેજી. ૧૫

વરતાવી અમાર, અઠ્ઠાઇ મહોત્સવ ઘણોજી;
સફળ કરે અવતાર, લાહો લિયે લખમીતણોજી. ૧૬

અર્થઃ-તદનંતર કુવરે નિરતર શ્રી ઋષભદેવજીના મંદિરની અંદર મોટા આનંદ સહિત ઉત્સવ અને પૂજા-ગીત ગાન કરી, દાન આપવામાં પુષ્કળ ધન વાવરવુ શરૂ રાખ્યું દરમિયાન ચૈત્ર માસ આવી પહોંચતાં સુખના આવાસરૂપ આંબિલની ઓળી આદરી કુંવરે શ્રી સિદ્ધચક્રજીની ઉત્તમ પ્રકારે લાખેણી પૂજા કરવા માંડી અમરપડહો-એટલે કે આંબિલની અઠ્ઠાઈ પૂરી થતાં લગી કોઇ પણ પ્રાણીને મારવુ નહીં એવો ઢંઢેરો પીટાવી ઘણો મોટો અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કર્યો અને આ પ્રમાણે મળેલી લક્ષ્મીનો લ્હાવો લઈ અવતારને સફળ કરવા સાથે લક્ષ્મીનો લ્હાવો લીધો (૧૪-૧૬)

એક દિન જિનહરમાંહિ, કુંવરરાય બેઠા મળીજી;
નૃત્ય કરાવે સાર, જિનવર આગળ મન રળીજી. ૧૭

ઇણે અવસર કોટવાળ, આવી અરજ કરે ઇસીજી;
દાણ ચોરીયેં ચોર, પકડયો તસ આજ્ઞા કીસીજી. ૧૮

વળી ભાંગી તુમ આણુ, બળ બહુલું ઇણે આદર્યુંજી;
અમે દેખાડયા હાથ, તવ મહોડું ઝાંખું કર્યુંજી. ૧૯

રાજા બોલે તામ, દંડ ચોરનો દીજીયેંજી;
જિણહરમાં એ વાત, કહે કુંવર કિમ કીજીયેંજી. ૨૦

નજરે કરી હજૂર પહેલાં કીજે પારખુંજી;
પછેં દેઈજે દંડ, સહુયે ન હોય સારિખુંજી. ૨૧

આણ્યો જિસેં હજૂર, ધવલશેઠ તવ જાણિયોજી;
કહે કુંવર મહારાજ, ચોર ભલો તુમેં આણિયોજી. ૨૨

એ મુજ પિતા સમાન, હું એ સાથે આવિયોજી;
કોટિધ્વજ સિરદાર, વાહણ ઈહાં ઘણાં લાવિયોજી. ૨૩

છોડાવી તસબંધ, તેડી પાસે બેસાડિયોજી;
ગુનહા કરાવી માફ, રાયને પાય લગાડિયોજી. ૨૪

રાય કહે અપરાધ, એહનો પરમેસર સહ્યોજી;
અજરામર થયો એહ, જેહ તુમે બાંહે ગ્રહ્યોજી. ૨૫

અર્થ:—એક દિવસ કનકકેતુ રાજા અને શ્રીપાળ કુંવર (એ બેઉ સસરા જમાઇ) જિનમંદિરના રંગમંડપમાં સાથે બેઠા હતા અને મનમાં મગ્ન થઈ પ્રભુ અગાડી ઉત્તમ નૃત્ય નાચ કરાવતા હતા. એ અવસર દરમિયાન કોટવાળે આવીને અરજ કરી કે–" મહારાજ ! એક દાણચોરી કરનારા ચોરને પકડી લાવેલો છું. વળી તેણે આપની આણ પણ ભાંગી અને ઘણુંજ જોર બતાવ્યું, એથી મેં તેને હાથ બતાવ્યા એટલે મ્હોં ઝાંખુ કર્યું, તો તેને માટે શો હુકમ છે ? " તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું–" ચોરને દંડ આપો " એ હુકમ સાંભળતાંજ કુંવરે કહ્યું–" આવી વાત જિનમંદિરમાં કેમ કરાય ? તેમજ જે ચોર હોય તેને નજર રૂબરૂ મંગાવી તે ગુન્હેગાર છે કે કેમ ? એ વાતની પરીક્ષા કરીને પછી ગુન્હાના પ્રમાણમાં જે દંડ દેવો લાયક હોય તે દંડ દેવો જોઈએ. કેમકે બધાં મનુષ્યો સરખાં હોતાં નથી. " આ પ્રમાણે કુંવરનું બોલવું સાંભળી કોટવાળ મારફત ગુન્હેગાર ચોરને રૂબરૂ અણાવ્યો તેને જોતાંજ ધવલશેઠ નજરે પડયો, એટલે તો કુંવર બોલ્યો–" મહારાજ ! ચોર તો આપ ભલો લાવ્યા ! આતો મારા પિતા તુલ્ય છે, હું એની સાથેજ અહીં આવ્યો છું. એ કોટિધ્વજોનો પણ સરદાર છે અને આપના બંદરમાં ઘણાં વહાણો લઇને આવેલ છે. ઈત્યાદિ કહી ધવળશેઠના બંધ છોડાવી પોતાની પાસે બેસાડ્યો અને તેનો ગુન્હો માફ કરાવી રાજાને પગે પડાવ્યો. રાજા બોલ્યો–" એનો અપરાધ તો પરમેશ્વરે સહન કર્યો છે–એ તો અજરામર થયો; કેમકે એનો હાથ આપે પકડ્યો છે જેથી એ નિર્ભય ને નિર્દોષજ છે. " (૧૭–૨૫)

એક દિન આવી શેઠ, કુંવરને એમ વિનવેજી;
વેચી વાહણની વસ્તુ, પૂર્યાં કરિયાણે નવેજી. ૨૬

તમે અમને ઇણ ઠામ, કુશલખેમેં જિમ આણિયાજી
તિમ પહોંચાડો દેશ, તો સુખ પામે પ્રાણિયાજી. ૨

કુંવરે જણાવ્યો ભાવ, નિજ દેશે જાવાતણોજી;
તવ નૃપને ચિત્તમાંહિ, અસંતોષ ઉપજ્યો ઘણોજી. ૧

માગ્યાં ભૂપણ જેહ, તે ઉપર મમતા કિસીજી;
પરદેશીશું પ્રીત, દુઃખદાયી હોયે ઇસીજી. ૨

સાસુ સસરો દોય, કરજોડી આદર ઘણેજી;
આંસૂ પડતે ધાર, કુંવરને ઇણિપરેં ભણેજી. ૩

મદનમંજૂષા એહ, અમ ઉત્સં[illegible] છરીજી,
જન્મથકી સુખમાંહિ, આજ લ[illegible]

વહાલી જીવિત પ્રાય, તુમ હ[illegible]
એહને મ દેશો છેહ, જો પણ [illegible]

પુત્રીને કહે વત્સ, ક્ષમા ઘણી[illegible]
સદા લગી ભરતાર. દેવ કરી[illegible]

સાસુ સસરા જેહ. સ[illegible]
પરિહરજો પરમાદ. કુ[illegible] સ[illegible]

કું[illegible] ગ. [illegible]
શોક [illegible]

કંત સયલ પરિવાર, જમ્યા પછી ભોજન કરેજી;
દાસ દાસી જણ ઢોર, ખબર સહુની ચિત ધરેજી. ૩૬

જિનપૂજા ગુરૂભક્તિ, પતિવ્રતા વ્રત પાળજોજી;
શી કહીયેં તુમ શીખ, ઈમિ અમ કુળ અજુવાળજોજી. ૩૭

રયણ ઋદ્ધિ પરિવાર, દેઈ નૃપેં વાહણ ભર્યાંજી;
મયણમંજૂષા ધૂઅ, વોળાવા સહુ નિસર્યાંજી. ૩૮

કાંઠે સયલ કુટુંબ, હૈડાં ભર ભેટી મળ્યાંજી;
તસ મુખ વારોવાર, જોતાં ને રોતા પાછાં વળ્યાંજી. ૩૯

કુંવર વાહણમાંહિ, બેઠાં સાથે દોય વહૂજી;
કામ અને રતિ પ્રીતિ, મળિયાં એમ જાણે સહૂજી. ૪૦

બીજે ખંડે એહ, ઢાળ થુણી ઇમ આઠમીજી;
વિનય કહે સિદ્ધચક્ર, ભક્તિ કરો સુરતરૂ સમીજી. ૪૧

અર્થઃ—એક દિવસ ધવળશેઠે આવીને કુંવરને આ પ્રમાણે વિનવ્યું કે– આપનાં અને મારાં વહાણોની અંદરની તમામ વસ્તુ વેચી દઈ તેમાં નવી કરિયાણાની વસ્તુઓ ભરી લીધી છે, માટે હવે જેમ આપ અમને આ જગોએ કુશળક્ષેમેં લાવ્યા છો, તેમજ પાછા અમારા દેશમાં પહોંચાડો એટલે સર્વ પ્રાણી સુખ પામે ” શેઠની આવી વિચારણા જાણી લઈ કુંવરે પોતાના સસરાની પાસે પોતાના ધારેલા દેશ તરફ પ્રયાણ કરવાનો ભાવ જણાવ્યો; એટલે રાજાના મનમાં ઘણોજ અસંતોષ પેદા થયો; છતાં પણ તેણે વિચાર્યું કે– માંગી આણેલાં ઘરેણાં ઊપર મમતા રાખવી તે શા કામની ? કેમકે પારકાં તે આખર પારકાંજ હોય છે. એજ પ્રમાણે પરદેશીની પ્રીતિ પણ દુઃખદાયી જ હોય છે. ” એમ નિરધારી સાસુ સસરાએ બે હાથ જોડી ઘણા આદર સહિત

તમે અમને ઇણ ઠામ, કુશલખેમેં જિમ આણિયાજી;
તિમ પહોચાડો દેશ, તો સુખ પામે પ્રાણિયાજી. ૨૭

કુંવરે જણાવ્યો ભાવ, નિજ દેશે જાવાતણોજી;
તવ નૃપને ચિત્તમાંહિ, અસંતોષ ઉપજ્યો ઘણોજી. ૨૮

માગ્યાં ભૂષણ જેહ, તે ઉપર મમતા કિસીજી;
પરદેશીશું પ્રીત, દુઃખદાયી હોયે ઈસીજી. ૨૮

સાસુ સસરો દોય, કરજોડી આદર ઘણેજી;
આંસૂ પડતે ધાર, કુંવરને ઇણિપરેં ભણેજી. ૩૦

મદનમંજૂષા એહ, અમ ઊત્સંગેં ઉછરીજી;
જન્મથકી સુખમાંહિ, આજ લગી લીલા કરીજી. ૩૧

વહાલી જીવિત પ્રાય, તુમ હાથે થાપણ ઠવીજી;
એહને મ દેશો છેહ, જો પણ પરણો નવનવીજી. ૩૨

પુત્રીને કહે વત્સ, ક્ષમા ઘણી મન આણજોજી;
સદા લગી ભરતાર, દેવ કરીને જાણજોજી. ૩૩

સાસુ સસરા જેઠ, લજ્જા વિનય મ ચૂકજોજી;
પરિહરજો પરમાદ, કુળ મરજાદા મ મૂકજોજી. ૩૪

કંત પહેલી જાગ, જાગતાં નહિં ઊંઘીયેંજી;
શોકય બહેન કરી જાણ, વચન ન તાસ ઉલંઘિયેંજી. ૩૫

કંત સયલ પરિવાર, જમ્યા પછી ભોજન કરેજી;
દાસ દાસી જણ ઢોર, ખબર સહુની ચિત ધરેજી. ૩૬

જિનપૂજા ગુરૂભક્તિ, પતિવ્રતા વ્રત પાળજોજી;
શી કહીયેં તુમ શીખ, ઈમ અમ કુળ અજુવાળજોજી. ૩૭

રયણ ઋદ્ધિ પરિવાર, દેઈ નૃપેં વાહણ ભર્યાંજી;
મયણમંજૂષા ધૂઅ, વોળાવા સહુ નિસર્યાંજી. ૩૮

કાંઠે સયલ કુટુંબ, હૈડાં ભર ભેટી મળ્યાંજી;
તસ મુખ વારોવાર, જોતાં ને રોતા પાછાં વળ્યાંજી. ૩૯

કુંવર વાહણમાંહિ, બેઠાં સાથે દોય વહૂજી;
કામ અને રતિ પ્રીતિ, મળિયાં એમ જાણે સહૂજી. ૪૦

બીજે ખંડે એહ, ઢાળ થુણી ઇમ આઠમીજી;
વિનય કહે સિદ્ધચક્ર, ભક્તિ કરો સુરતરૂ સમીજી. ૪૧

અર્થ:—એક દિવસ ધવળશેઠે આવીને કુવરને આ પ્રમાણે વિનવ્યુ કે-આપના અને મારા વહાણોની અંદરની તમામ વસ્તુ વેચી દઈ તેમા નવી કરિયાણાની વસ્તુઓ ભરી લીધી છે, માટે હવે જેમ આપ અમને આ જગોએ કુશળક્ષેમે લાવ્યા છો, તેમજ પાછા અમારા દેશમા પહોચાડો એટલે સર્વ પ્રાણી સુખ પામે ” શેઠની આવી વિચારણા જાણી લઈ કુવરે પોતાના સસરાની પાસે પોતાના ધારેલા દેશ તરફ પ્રયાણ કરવાનો ભાવ જણાવ્યો, એટલે રાજાના મનમા ઘણોજ અસંતોષ પેદા થયો, છતા પણ તેણે વિચાર્યું કે-માગી આણેલા ઘરેણા ઉપર મમતા રાખવી તે શા કામની ? કેમકે પારકા તે આખર પારકાજ હોય છે એજ પ્રમાણે પરદેશીની પ્રીતિ પણ દુખદાયી જ હોય છે ” એમ નિરધારી સાસુ સસરાએ બે હાથ જોડી ઘણા આદર સહિત

ચોધારાં આંસુ વરસાવતે કુંવર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહ્યું–" મહારાજજી ! આ મદનમંજૂષા અમારા ખોળામાંજ મહાન્ લાડ સાથે ઉછરી છે અને જન્મથીજ સુખમાં રહી અત્યાર લગી આનંદ કરેલ છે, તથા અમને અમારા પ્રાણ સમાન વ્હાલી છે; તો પણ થાપણની પેઠે આપને હાથ સ્વાધીન કરી છે–મતલબ એજ કે–લક્ષ્મી ઘણી વ્હાલી હોય છે તો પણ જરૂર વખતે થાપણ રૂપે બીજાને સ્વાધીન કરવી પડે છે. તેની પેઠે આ પુત્રીરત્ન પણ આપને તાબે સોંપવી પડી છે; માટે કદાચ નવી નવી અનેક રાજકન્યાઓ પરણો, છતાં પણ એને છેહ દેશો નહીં." આ પ્રમાણે કુંવરને વીનવી પછી પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપવા માંડ્યાં કે–" હે વત્સ ! આકરો સ્વભાવ ન રાખતાં પુષ્કળ ક્ષમાવંત સ્વભાવ રાખજે. હંમેશાં જીવનપર્યંત ભરતારને દેવ કરીનેજ માની એમનું પૂજન–સેવન કરજે. સાસુ—સસરા જેઠની લાજ કે વિનય કરવામાં જરા પણ ચુક આવવા દેશો નહીં. પ્રમાદને દૂર કરી દેજે. કુળમર્યાદા ચુકશો નહીં. કંતના પહેલાં જાગજે. પતિ જ્યાં લગી જાગતા હોય ત્યાં લગી ઊંઘી જશો નહીં. શોકયને સગી બ્હેન સરખી વ્હાલી ગણી તેણીનું વચન ન ઉલ્લંઘશો. પતિ તેમ તમામ પોતાના ઘરમાંનાં સંબંધી વગેરે પરિવાર ઢોરઢાંખર, પશુ સર્વને જમાડી પછી ભોજન કરજે. જિનેશ્વરજીની પૂજા, ગુરૂજીની ભક્તિ કર્યા કરજે. અને સદા પતિવ્રતા વ્રત પાળજે. વિશેષ શું કહિયે, પણ અમારૂં કુળ અજુવાલજે એજ શીખામણ છે." ઇત્યાદિ શિક્ષાવચન કહી રાજાએ પુત્રીને રત્નો, ઋદ્ધિ અને પરિવાર વગેરે જે જે ચીજોની જરૂર જણાઇ તે તે ચીજો આપી વહાણને ભરપૂર કર્યાં. તે પછી મદનમંજૂષા પુત્રીને વોળાવા માટે સ્વજન–સજ્જનાદિ સર્વ બંદર લગી આવ્યાં. અને સમસ્ત કુટુંબ સાથે પુત્રી, તથા પુત્રી સાથે સર્વ કુટુંબીજન હૈડાભર ભેટી (પરસ્પર એકબીજાનાં) મ્હોં જોતાં ને રોતાં પોતાના પંથે પળ્યાં. તે પછી કુંવર બન્ને વહૂઓ સાથે વહાણની અંદર બેઠા તે જાણે કામદેવ સાથે રતિ ને પ્રીતિ (એ બેઉ સ્રીઓ) બેસી આનંદ લેતી હોયની ! તેવો ખ્યાલ રજુ થયો હતો. વિનયવિજયજી કહે છે કે–આ ત્રીજા ખંડની અંદર આઠમી ઢાળ કહી તે એ બોધ આપે છે કે શ્રી સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ કલ્પવૃક્ષ સમાન જ ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનારજ છે; માટે હમેશાં તેમની ભક્તિ કર્યાજ કરો; (૨૫—૪૧)

(ચોપાઈ-૭૬)

ખંડ ખંડ મધુરો જિમ ખંડ, શ્રીશ્રીપાળચરિત્ર અખંડ;
કીર્તિવિજય વાચકથી લહ્યો, બીજો ખંડ ઇમવિનયે કહ્યો.

ઇતિ શ્રી મન્મહોપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજય ગણિ શિષ્યોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજય ગણિ વિરચિતે શ્રી સિદ્ધચક્ર મહિમાધિકારે શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્ર પ્રાકૃત પ્રબંધે વિદેશગમને કન્યા દ્વય પાણિગ્રહણેત્યાદિ વર્ણન નામા દ્વિતીય ખડ

અર્થ—શેલડીના સાઠામા ખડ ખડ (કાતળી કાતળી) મા જેમ મીઠો રસ હોય છે તેમ આ રાસના ખડે ખડમા મીઠો રસ છે, તે રસની લહેજત થોડો વખતજ આનદ આપે છે, પરતુ આ શ્રીપાળચરિત્રના ખડોમા તો ખડે ખડે એક સરખોજ સ્વાદ આપનારો રસ અખડ રહેલો છે જેથી વિનયવિજયજી કહે છે કે મે શ્રી કીર્તિવિજયજી ઉપાધ્યાયજીના મુખથી સાભળ્યો એજ પ્રમાણે પણ આ રાસનો બીજો ખડ-વિભાગ કથન કર્યો (૧)

દ્વિતીયઃ ખંડઃ સમાપ્તઃ

ખંડ ત્રીજો.

મંગલાચરણ.

(દોહરા-છંદ.)

સિદ્ધચક્રના ગુણ ઘણા, કહેતાં નાવે પાર;
વાંછિત પૂરે દુઃખ હરે, વંદુ વારોવાર. ૧

અર્થઃ—શ્રી સિદ્ધચક્ર મહારાજજીના ઘણા ગુણો હોવાથી તેનું વર્ણન કરતાં પાર આવે તેમ નથી; તો પણ ટુંકામાં એટલુંજ કહીશ કે શ્રી સિદ્ધચક્રજી આરાધક જનોના સકલ વાંછિત પૂર્ણ કરે છે અને દુઃખ માત્રને હરે છે; માટે સકળ સિદ્ધિદાયક નવપદમય સિદ્ધચક્રજીને વારંવાર પ્રણામ કરૂં છું.

સભા કહે શ્રીપાળને, સમુદ્ર ઉતારો પાર;
અમને ઉત્કંઠા ઘણી—સુણવા મ કરો વાર. ૨

કહે કવિયણ આગળ કથા, મીઠી અમિય સમાન;
નિદ્રા વિકથા પરહરી, સુણજો દેઈ કાન. ૩

અર્થઃ—કવિને સભાજનો કહે છે કે—"શ્રીપાળ કુંવરને દરીયાની મુસાફરી પૂર્ણ કરાવી કાંઠે પાર ઉતારો; કેમકે અમોને આગળ સાંભળવા ઉત્કંઠા ઘણી છે જેથી વાર ન કરો. કવિ કહે છે કે આગળ કથા મીઠી અમૃત સમાન આવે છે માટે હે શ્રોતાજનો! નિદ્રા, વિકથા તજી તમો કાન દઈને ખરેખર સાંભળજો. (૨-૩)

ધવલશેઠ ઝૂરે ઘણું, દેખી કુંવરની ઋદ્ધ;
એકલડો આવ્યો હતો, હૈ હૈ દૈવ શું કીધ ! ૪

વાહણ અઢીશેં માહરાં, લીધાં શિરમાં દેઈ;
જોઉં ઘર કિમ જાયશે, ઋદ્ધિ એવડી લેઈ. ૫

એક જીવ છે એહને, નાખું જલધિ મઝાર;
પછી સયળ એ માહરૂં, રમણિ ઋદ્ધિ પરિવાર. ૬

દેખી ન શકે પારકી ઋદ્ધિ હિયે જસ ખાર;
સાયર થાયે દૂબળો, ગાજંતે જલધાર. ૭

વરષાળે વનરાઇ જે, સતુ નવપલ્લવ થાય;
જાય જવાસાનું કિસ્યું, જે ઉજે ઊભો સૂકાય. ૮

જે કિરતારે વડા કિયા, તે શૂં કેહી રીસ;
દાંત પડયા ગિરિ પાડતાં, કુંજર પાડે ચીસ. ૯

અર્થઃ—શ્રીપાળ કુંવરની ઋદ્ધિ જોઇ જોઇને ધવળશેઠ બહુજ ઝૂરવા લાગ્યો હતો કે—"હાય હાય ! આ એકલો આવ્યો હતો, છતાં આ બધું હે દૈવ ! તેં શું કરી દીધું ? ! મતલબ એ કે—કાંકરાનો મેરૂ બનાવી નાખ્યો ! મારાં અઢીસો વહાણ પણ સ્હેજમાં એણે મારા માથામાં દઇને લઈ લીધાં છે, પરંતુ હું જોઉં છું કે હવે આ બધી ઋદ્ધિ લઇને કેવો કુશળખેમે ઘેર જાય છે ! એ એક જીવ છે, તેને હું દરિયામાં નાખી દઉં એટલે પછી એ સ્ત્રીઓ, એ ઋદ્ધિ અને એ પરિવાર વગેરે જે છે તે બધું મારૂંજ છે." વગેરે વગેરે દુષ્ટ અધ્યવસાયના વિચાર કરવામાં તદાકાર થઈ ગયો. (કવિ કહે છે કે દુષ્ટોની રીતિજ છે કે જે દ્વેષી હૃદયના દુષ્ટો હોય છે તે પરાઈ ઋદ્ધિ જોઈ

જોઇને, જેમ વર્ષાદ ગાજવાથી દરિયો દુર્બળ થાય છે તેમ અદેખાઇને લીધે સૂકાતો–દુર્બળ થતો જાય છે. વળી વર્ષાકાળમાં બધી વનસ્પતિ નવપલ્લવ થાય છે, ત્યારે દ્વેષી જવાસો ઉલ્ટો સૂકાઈ જાય છે. (કહો કે એમાં જવાશાના બાપની શી મૂડી જતી રહે છે? કશી નહીં. માત્ર અદેખાઈના પ્રભાવથીજ એવા હાલ થાય છે! સારાંશ એ કે અદેખાં માણસો કોઈનું ભલું થયું જોઇ રાજી થતાંજ નથી! સાચી વાત તો એજ સમજવાની છે કે) જેને કિરતારે–પ્રારબ્ધે જ મોટા કર્યા, તેની સાથે રીસ કરવી તે શું કામની? તેવાની સાથે રીસ કરવાથી જે ડુંગરને જોઈ હાથીને અદેખાઈ આવતાં, તેણે પોતાના દંત શૂળો વડે ખોદીને ફેંકી દેવાનો ઉદ્યમ આદર્યો તો તેથી ડુંગર ખોદાઇ ન્હાનો થયો નહીં અને પોતાનાં દંતશૂળ ઉલટા તૂટ્યા એની પીડાને લીધે ચીસો પાડવા લાગ્યો, એ દૃષ્ટાંતે અહિં ધવલશેઠ પણ શ્રીપાળકુંવરને દુઃખી કરવા માટે ઉદ્યમ કરે છે, પરંતુ તેને દુઃખી કરવા જતાં પોતાનેજ કેવી રીતે દુઃખી થવું પડે છે તે વાત હવે આગળ કહે છે.

(ઢાળ પહેલી—રાગ મલ્હાર–શીતળ તરવર છાંય કે—એ દેશી.)

દેખી કામિની દોય, કે કામેં વ્યાપિયોરે કે કામે વ્યાપિયો,
વળીઘણોધનલોભ, કે વાધ્યો પાપીયોરે, કે વાધ્યોપાપિયો
લાગ્યા દોય પિશાચ, કે પીડે અતિ ઘણું રે. કે પીડે.
ધવલશેઠનું ચિત્ત, કે વશ નહિ આપણું રે. કે વશ. ૧

ઉદક ન ભાવે અન્ન, કે નાવે નિદ્રડીરે, કે નાવે નિદ્રડીરે;
ઉલ્લસ વાલસ થાય, કે જક નહી એક ઘડીરે. કે જક.
મુખ મૂકે નિસાસ, કે દિન દિન દૂબળોરે, કે દિન દિન.
રાતદિવસ નવિ જાય, કે, મન બહુ આમળો રે. કે મન. ૨

અર્થઃ—ધવળશેઠે ઉપર પ્રમાણે દુષ્ટ વિચાર એના લીધે કર્યો હતો કે કુંવરની બન્ને સુંદરીઓ તેના જોવામાં આવી હતી, જેથી તે દુરાચારીના

મનમાં દુષ્ટ કામદેવે વાસ કરી તેના અંગમાં વ્યાપી રહ્યો હતો, તેમ વળી કુંવરની પાસે બહુજ ધન દીઠું, જેથી તે લઇ લેવા માટે તેનો પાપી લોભ વધી પડ્યો હતો. આમ બે પિશાચના વળગાડથી તેને તે પિશાચો ઘણીજ પીડા આપતા હતા, અને તેના લીધે ધવળશેઠનું મન પોતાને વશ હતુંજ નહિ. ધવળશેઠને આ પારકાના પ્રવેશથી અન્ન પાણીપર તદ્દન અરૂચિ વધી પડી હતી; નિદ્રા પણ આવતી ન હતી, આકુળ વ્યાકુળ આળસવંત રહ્યાંજ કરતો હતો, ને જંપ એક ઘડીભર મળતો ન હતો. બસ એતો અજંપા સાથે મુખેથી નિશ્વાસો નાખતો હતો ને દીન પરદીન દૂબળો થયે જતો હતો. તેમજ મનમાં કંઇક ઉથલ પાથલના ગોટાલાઓ આવવાથી તેને રાત દિવસ પણ મહા મુશ્કેલીથી જતાં હતાં.

ચાર મળ્યા તસ મિત્રકે પૂછે, પ્રેમશુંરે. કે પૂ.,
કોણ થયો તુમ રોગ, કે ઝૂરો એમ શુંરે. કે ઝૂરો. ?

કે ચિંતા ઉત્પન્ન, કે કોઈક આકરીરે. કે કોઈક;
ભાઈ થાઓ ધીર, કે મન કાઠું કરારે. કે મન કાઠું. ૩

દુ:ખ કહો અમ તાસ, ઉપાય વિચારિયેંરે; ઉપાય;
ચિંતાસાયર એહ, કે પાર ઉતારિયેંરે. કે પાર.;

લજ્જા મૂકી શેઠ, કહે મન ચિંતવ્યુંરે, કહે મન;
તવ ચારે કહે મિત્ર, કે ધિક એ શું લવ્યુંરે. કે ધિક.૪

પરનારીને પાપ, ભવોભવ બૂડિયેરે, કે ભવોભવ;
કિમ સુરતરૂની ડાળ, કુહાડે ઝૂડીએરે, કુહાડે,;

પરઉપગારી એહ, જિસ્યો જગ કેવડોરે, જિસ્યોજગ;
દીઠો પ્રત્યક્ષ જાસ, કે મહીમા એવડોરે, કે મહીમા. ૫

છોડાવ્યા દોય વાર, ઇણેં તુમેં જીવતારે ઇણે તુમેં;
ઉગરિયાં ધન માલ, જો પાસેં એ હતારે, જો પાસે;
તાર્યાં થંભ્યાં વાહણ, ઈણેં આગળ, ઇણેં આગળ;
એહવો પુરૂષ રતન્ન, કે જગ બીજે નહીંરે, કે જગ ૬.

કરી એહશું દ્રોહ, જો વિરૂઓ તાકશોરે, જો વિરૂઓ;
તો અણખૂટે કિહાં ઈક, અંતેં થાકશોરે. કે અંતે;
ભાગ્યેં લાધી ઋદ્ધિ, ઇણેં જો એવડીરે, ઈણેંજો એવ;
પડી કાંઈદુર્બુદ્ધિ, ગળે તુમ જેવડીરે, ગળે તુમ જેવ. ૭

અર્થઃ—ધવળશેઠની આવી દશા જોઈ તેને તેના ચાર મિત્રોએ મળી પ્રેમ સહિત પૂછ્યું—"તમને શું રોગ થયો છે કે તમે આમ ઝૂર્યા કરો છો? અથવા તો કંઈ આકરી–કઠીન ચિંતા પેદા થઈ છે? અને જે દુઃખ હોય તે અમને કહો કે તેનો ઉપાય વિચારિયેં, અને ચિંતારૂપી સમુદ્રમાંથી તમને પાર ઉતારીયે." આ પ્રમાણે મિત્રોના પૂછવાથી ધવળશેઠે લાજ મૂકીને મનમાં ચિંતવેલું કામ હતું તે કહ્યું. એ સાંભળીને ચારે મિત્રોએ કહ્યું—"ધિક્કાર છે શેઠ! તમે એ શું લવારો કર્યો! પરસ્ત્રીના સંસર્ગ–પાપથી એકજ ભવ નહીં, પણ ભવોભવ ભવસમુદ્રમાં ડૂબીયે છિયે. (જેથી તમોએ પરસ્ત્રીગમનની ઇચ્છા કરી તે પણ મહા દુઃખદાયી છે.) અને શ્રીપાળજીને મારવાનો ઇરાદો રાખ્યો છે તે પણ અત્યંત દુઃખદાયી છે; કેમકે તે જગતજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરવા કલ્પવૃક્ષની ડાળ સમાન છે, તો એવા કોણ મૂર્ખ હોય કે કલ્પવૃક્ષની ડાળને કુહાડાથી કાપી નાંખે? એ કુંવર પરોપકારી કેવડાની સુગંધી સરખો છે અને જેનો પ્રત્યક્ષપણે મહીમા પણ જોયેલો છે, કે બે વખત તો (એક વખત બબ્બરરાયના હાથથી અને બીજી વખત કનકકેતુના હાથથી) એણે તમને જીવતા છોડાવ્યા. અને એ પાસે હતા તો ધનમાલ પણ ઉગર્યાં, તેમજ (ભરૂચ બંદરની અંદર) થંભેલાં વહાણો પણ આગળ રહીને તાર્યાં હતાં. (છતાં એ બધાં ઉપકારો ભૂલી જઈ અપકાર કરવા ધારો છો એ અનિષ્ટ થવાની જ નિશાની છે.) એના જેવો બીજો પુરૂષરત્ન જગતમાં કોઇ નથી. એ માટે અમે કહીયે છિયે કે જો એનાથી દ્રોહ કરી એવું અનિષ્ટ–બુરૂં કરશો,

તો ખાત્રીથી માનજો કે વગર આયુ ખૂટયે ક્યાંક મ્હોંતને ભેટશો. એણે જો એટલી બધી ઋદ્ધિ મેળવી છે તો તે એના ભાગ્યબળથી જ મેળવી છે, એમ છતાં તમને આટલી બધી દુર્બુદ્ધિ કેમ ગળામાં ભરાઈ પડી છે? (૩-૭)

ત્રણ મિત્ર હિત શીખ, તે એમ દેઈ ગયારે, તે એમ.,
ચોથો કહે સુણ શેઠ, કે એ વૈરી થયારે, કે એ વૈરી;
ગણિયે પાપ ન પુણ્ય, કે લક્ષ્મી જોડીયેરે. કે લક્ષ.,
લક્ષ્મી હોય જો ગાંઠ, તો પાપ વિછોડિયેરે. કે પાપ. ૮

ઉપરાજી ઈણે ઋદ્ધિ, તે કાજે તાહરેરે, તે કાજે.,
ધણી થાયે ભાગ્યવંત, કમાઈ કોઈ મરેરે કમાઇ.;
કરશું ઈસ્યો ઉપાય, કે એ દોલત ઘણીરે, કેએ દોલ.૦
અને સુંદરી હોય, કે થાશે તુમતણીરે. કે થાશે. ૯

જિમ પામો વિશ્વાસ, મળો તિમ એહશુંરે, મળો.
મુખેં મીઠી કરો વાત, કે જાણે નેહશુંરે, કે જાણે.;
મીઠી લાગી વાત, તે શેઠને મન વસીરે, તે શેઠને.,
આવ્યો ફીટણકાળ, કે મતિ તેહની ખસીરે, કે મતિ. ૧૦

દૂધજ દેખે ડાંગ, ન દેખે માંકડોરે, ન દેખે.,
મસ્તક લાગે ચોટ, થાએ તવ રાંકડોરે, થાએ તવ.;
રોગી કરે કુપથ્ય, તે લાગે મીઠડુંરે, તે લાગે.,
વેદન વ્યાપે જામ, તે થાએ અનીઠડુંરે. તે થાએ. ૧૧

અર્થ:—આ પ્રમાણે ચાર મિત્ર પૈકી ત્રણ મિત્ર હિતની શીખામણ દઈને પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા, પણ ચોથો મિત્ર ત્યાંજ બેસી રહી શેઠને કહેવા લાગ્યો—" સાંભળ શેઠ, જે ત્રણે ગયા તે તમારા વૈરી થયા (તો ભલે ગયા, હું એકલોજ બસ છું. અને કહું છું કે—) પાપ કે પુન્ય કશું ન ગણકારતાં લક્ષ્મી મેળવવી. કેમકે જો લક્ષ્મી ગાંઠમાં (પાસે) હશે તો પુણ્યદાન કરીને પાપને દૂર કરી નાંખિયે. હું તો માનું છું કે—શ્રીપાળે જે કંઇ ઋદ્ધિ પેદા કરી છે તે બધી તમારેજ વાસ્તે પેદા કરી છે. દુનિયામાં જોઇયે છિયે તો પેદા કરી કરી કોઇ મરે છે ને કોઈ ભાગ્યવંત તે દોલતનો ધણી થાય છે, માટે એજ ન્યાય ધ્યાનમાં લઇ એવો ઉપાય કરીશું કે જેથી એ પુષ્કળ દોલત અને બન્ને સુંદરીઓ તમારીજ થશે, પરંતુ જે કામ કરવાથી શ્રીપાળને તમારો પૂર્ણ વિશ્વાસ પડે તેવી રીતે શ્રીપાળની સાથે હળો મળો, મ્હોડેથી મીઠી વાતો કરો જેથી એ જાણે કે મને સાચો સ્નેહ લાવીને જ શેઠ વાત કરે છે. " આ પ્રમાણે ચોથા પાપી મિત્રે યુક્તિ સાથે પોતાનો ભાવ જાહેર કર્યો. એ સાંભળી તે વિચારભરી વાત શેઠના મનમાં વસી ગઇ અને મીઠી લાગી; કેમકે શેઠનો અને તે પાપી મિત્રનો અંતકાળ નજીક આવી પહોંચ્યો હતો, જેના લીધે તેની (તે બેની) મતિ પણ ખસી ગઇ. દષ્ટાંત છે કે નજર આગળ પડેલા દૂધને વાંદરો જોઇ શકે છે, પણ ઉગામી રાખેલી લાકડી જોઇ શકતો નથી; પરંતુ જ્યારે દૂધ પીવા જતાં માથામાં લાકડીની ચોટ લાગે ત્યારે રાંક જેવો થઇ જાય છે. તેમજ જે રોગી હોય છે તે પોતાનો રોગ વધે તેવી ચીજો ખાય, તે કુપથ્ય કરે તે મીઠું લાગે, પરંતુ જ્યારે તે કુપથ્યથી દર્દ વધી પડતાં વેદના વ્યાપે ત્યારે તે કુપથ્ય અનિષ્ટકારી (મરણ દેનાર) થઇ પડે છે. વાંદરા અને રોગીની પેઠે શેઠ અને તેનો દુષ્ટ મિત્ર પણ મરણની માંગણી કરવા તૈયાર થઇ રહ્યા છે. (૮–૧૧)

બેસે કુંવર પાસ, કે વિનય ઘણો કરેરે, કે વિનય.,
તું પ્રભુ જીવઆધાર, કે મુખેં ઈમ ઉચ્ચરેરે, કે મુખેં.;
પૂરવ પુણ્ય પસાય, કે તુમ સેવા મળીરે, કે તુમ.,
પગપગ તુમ્હ પસાય, કે અમ્હ આશા ફળીરે, કે અમ્હ. ૧૨

જોતાં તુમ મુખચંદ, કે સવિ સુખ લેખીયેંરે 'કે સવિ.,
રખે તુમારી વાત, કે વિરૂઇ દેખીયેંરે, કે વિરૂઇ.;

કુંવર સઘળી વાત, તે સાચી સદ્દહેરે, તે સાચી.,
દુર્જનની ગતિ ભાતિ,તે સજ્જન નવિ લહેરે.તે સ. ૧૩

જે વાણુહની કોર, કે માંચા બાંધિયારે, કે માંચા.,
દોરતણે અવલંબે, તે ઉપર સાંધિયારે, તે ઉપર.;
તિહાં બેસીને શેઠ, તે કુંઅરને કહેરે, તે કુંઅરને.,
દેખી અચરિજ એહ, કે મુજ મન ગહગહેરે, કે મુજ.૧૪

મગર એક મુખ આઠ, કે દીસે જુજુઆંરે, કે દીસે.,
એવાં રૂપ સરૂપ, ન હોશે ને હુઆંરે, ન હોશે.;
જોવા ઇચ્છો સાહેબ, કે તો આવો વહીરે, કે તો આવો,
પછી કાઢશો વાંક, જે કાંઈ કહ્યું નહીંરે, જે કાંઈ. ૧૫

કુંવર માંચે તામ, ચડયો ઊતાવળોરે ચઢયો.,
ઊતરિયો તવ શેઠ, ધરી મન આમળોરે, ધરી મન.;
બિહું મિત્રે બિહું પાસે, દોર તે કાપિયારે, કે દોર.,
કરતાં એહવાં કર્મ, ન બીહે પાપિયારે, ન બીહે. ૧૬

પડતાં સાયરમાંહિ, કે નવપદ મન ધરેરે, કે નવપદ.,
સિદ્ધચક્ર પ્રત્યક્ષ, કે સવિ સંકટ હરેરે, કે સવિ.;
મગરમત્સ્યની પૂંઠ, કે બેઠો સ્થિર થઈરે, કે બેઠો.,
વહાણુતણી પરે તેહ, કે પોહોતો તટ જઈરે, કે પોહો.૧૭

ઔષધિને મહીમાયેં, કે જલભય નિસ્તરેરે. કે જળ.
સિદ્ધચક્ર પરભાવેં, કે સુર સાનિધ કરેરે, કે સુર.,
ત્રીજે ખંડે ઢાળ, એ પહેલી મન ધરેરે, એ પહેલી.,
વિનય કહે ભવિલોક, કે ભવસાયર તરેરે, કે ભવ. ૧૮

અર્થઃ—દુષ્ટ મિત્રની દુષ્ટ સલાહ મળવાથી ધવળ નામ છતાં કાળાં કૃત્ય કરનારો શેઠ કુંવરની પાસે જઈને બેસવા અને પુષ્કળ વિનય કરવા (નમ્રતા બતાવા લાગ્યો.) તથા હૃદયમાં કપટ છતાં મ્હોંએથી મીઠું બોલવા લાગ્યો કે– "હે પ્રભુ ! તમે તો મારા પ્રાણનો આધાર છો, મને મારાં પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી તમારી સેવા હાથ લાગી છે અને ડગલે ડગલે તમારા પ્રતાપ ને કૃપાથી અમારી આશાઓ ફળી છે. જ્યારે તમારા મુખરૂપી ચંદ્રમા જોવામાં આવે છે ત્યારે અમે સર્વસુખ મળ્યા માનિયે છિયે; માટે અમો ઇચ્છીયે છીયે કે તમારી કોઇ નબળી વાત અમને દેખવી ન પડશો " વગેરે વગેરે કપટભરી વાતો કરવા લાગ્યો; છતાં પણ નિર્દંભી કુંવર તો તે બધું બોલવું સાચું કરીને જ માનતો હતો; કેમકે દુર્જનની ગતિ રીતિ સજ્જનના કળવામાં આવી શકતી જ નથી. 'જેના મનમાં કપટ હોય તે કપટ તણી ગતિ જાણે'

ઉપર પ્રમાણે બોલી શેઠે કુંવરને કપટ યુક્ત પ્રેમથી લુબ્ધ કરી લીધો અને તે પછી વહાણની કીનેરી ઉપર એક માંચડો (જલદીથી કપાઇ જાય તેવાં) દોરડાંના આધારવડે બાંધ્યો અને ત્યાં બેસીને એક વખત કુંવર પ્રત્યે શેઠ કહેવા લાગ્યો–"સાહેબ ! એક અજબ આશ્ચર્ય દેખી મારૂં મન ઉત્સાહ ધરે છે, તે આશ્ચર્ય એ છે કે મગરમત્સ્ય તો એક છે પણ તેને આઠ મુખ છે જે જુદી જુદી જાતના દેખાય છે. એવાં રૂપ સ્વરૂપવંત તો થયાં પણ નથી ને થશે પણ નહીં; છતાં આવું અપૂર્વ કૌતુક કદિ ન જોયેલું મારા જોવામાં આવ્યું છે; માટે જો જોવાની ઇચ્છિા હોય તો જલદીથી અહીં આવો; પછી વળી અમારોજ વાંક કહાડશો કે એવું હતું ત્યારે મને કેમ કહ્યું નહીં ? એ વાસ્તે ઉત્સાહપૂર્વક કહું છું." આ પ્રમાણે શેઠનું કહેવું સાંભળી ભોળા દિલનો કુંવર તો તરત ઉઠી ઉભો થઇ તે માંચડા ઊપર ચડી જોવા લાગ્યો કે તરત શેઠ ઝટપટ મનમાં કપટ ધારણ કરીને માંચડાપરથી ઉતરી ગયો અને ઘણીજ ચાલાકીથી બેઉ પાપી મિત્રોએ માંચડાની બાજુનાં દોરડાં કાપી નાંખ્યાં (કવિ કહે છે કે–" જે પાપીજનો છે તે આવાં નઠારાં–દુષ્ટ કામો કરતાં જરા પણ ડરતા નથી. ")

દોરડા કાપ્યાથી કુંવર દરિયામાં પડ્યો ને પડતાંજ નવપદજીનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યો; કેમકે એ નવપદમય સિદ્ધચક્રજી પ્રત્યક્ષપણે સઘળાં સંકટો દૂર કરે છે, એથી એમના નામસ્મરણ પ્રતાપે તુરતજ કુંવર એક મગરમત્સ્યની પીઠ ઉપર સ્થિરતાપણે સ્વાર થઇ બેઠો કે વાહણની પેઠેંજ જળપંથ પસાર કરી દરિયાને કાંઠે જઇ પહોંચ્યો. તેમજ જળભયનિસ્તરણી ઔષધિના મહિમાવડે તેમજ સિદ્ધચક્રજીના પ્રભાવવડે દેવો સહાયકારી થતાં પાણીમાં ડુબવાનો ને સંકટનો ડર દૂર થઈ ગયો. વિનયવિજયજી કહે છે કે– હે શ્રોતાગણો! હે ભવિજનો! ત્રીજા ખંડની આ પહેલી ઢાળમાં જેમ શ્રીપાળ સમુદ્રને તરી પાર પામ્યો, તેમ તમે પણ સંસારરૂપી સમુદ્રથી તરીને પાર પામો." (૧૨–૧૮)

(દોહા–છંદ.)

કોંકણ કાંઠે ઉતર્યો, પહોતો એક વનમાંહિ;
થાકયો નિદ્રા અનુસરે, ચંપક તરૂવર છાંહિ. ૧

સદા લગે જે જાગતો, ધર્મમિત્ર સમરત્થ;
કુંઅરની રક્ષા કરે, દૂર કરે અનરત્થ. ૨

દાવાનળ જલધર હુવે, સર્પ હુવે ફુલમાળ;
પુણ્યવંત પ્રાણી લહે, પગપગ ઋદ્ધિ રસાળ. ૩

કરે કષ્ટમાં પાડવા, દુર્જન કોડિ ઉપાય;
પુણ્યવંતને તે સવે, સુખનાં કારણ થાય. ૪

થળ પ્રગટે જળનિધિવિચેં, નયર રાનમાં થાય;
વિષ અમૃત થઇ પરિણમેં, પૂરવ પુણ્ય પસાય. ૫

અર્થઃ—કુંવર કોકણ દેશના કાંઠે ઉતરી એક નજીકના વનની અંદર જઇ પહોંચ્યો અને ચંપાના ઝાડ નીચે જઈ થાકને લીધે નિદ્રા લેવા લાગ્યો.

જેને હમેશાં જાગતો અને મહાન્ સમર્થ ધર્મમિત્ર છે તે કુંવરનું સંરક્ષણ કરી અનર્થોને દુર કરે છે. કવિ કહે છે કે–"જે પુણ્યવંત પ્રાણી છે તેને લાગેલ દાવાનળ આગ પણ વર્ષાદ સરખો શીતળકારી થાય છે, સર્પ ફૂલની માળા બની રહે છે, અને ડગલે ડગલે રસાળ ઋદ્ધિ મેળવી તે મહાસુખ મેળવે છે. તેવા પુણ્યવંતને કોઇ દુષ્ટજન કષ્ટમાં નાખવા ક્રોડો ઉપાય કરે; તથાપિ તે સઘળાં કષ્ટકારી કારણો તે નરને તો ઉલટાં સુખનાંજ કારણ થઇ પડે છે. પૂર્વ પુણ્યની કૃપાથી સમુદ્રની વચેં પણ સ્થળ પ્રકટ થઇ આવે છે, રણ-વગડો પણ શહેર રચનારૂપ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને ઝેર તે પણ અમૃત-રૂપ થાય છે. (૧–૫)

(ઢાળ બીજી-રાગ મધુમાદન-)

(જીરે મ્હારે અમિયરસાવ, સુણતા મુજ આશા ફ્લીરે. જીરેજી એ દેશી.)

જીરે માહારે જાગ્યો કુંવર જામ,
તવ દેખે દોલત મળી, જીરેજી;
જીરે મ્હારે સુભટ ભલા સંબદ્ધ,
કરે વિનતી મન રળી જીરેજી. ૧

જીરે મ્હારે સ્વામી અરજ અમ એક,
અવધારો આદર કરી જીરેજી;
,, નયરી ઠાણા નામ, વસે જિસિ અલકાપુરી. ૨

,, તિહાં રાજા વસુપાળ, રાજ્ય કરે નરરાજિયો;
,, કોંકણદેશ નરીંદ, જસ મહિમા જગગાજિયો. ૩

,, એકદિન સભામઝાર, નિમિત્તિયો એક આવીયો; ,,
,, પ્રશ્ન પૂછવા હેત, રાયતણે મન ભાવિયો. ૪

,, કહો જોશી અમ ધૂઅ, મદનમંજરી ગુણવતી;,,
,, તેહ તણો ભરતાર, કોણ થાશે ભલો ભૂપતિ. ,,૫

,, કિમ મળશે અમ તેહ, શે અહિનાણે જાણશું;,,
,, કોણ દિવસ કોણ માસ, ઘર તેડીને આણશું.,,૬

,, સકળ કહો એ વાત, જો તુમ વિદ્યા છે ખરી;,,
,, શાસ્ત્રતણે પરમાણ, અમ ચિંતા ટાળો પરી. ,,૭

અર્થઃ—જ્યારે કુંવર જાગ્યો ત્યારે જોયું તો તેણે અનેક મનુષ્યોને પોતાની પાસે એકઠા થયેલા દેખ્યા. એટલે કે સેંકડોગમે સારા સુભટો પોતાની ચોમેર સાવધાનપણેથી વિટાઈ ઉભા છે અને તેઓ હર્ષપૂર્વક નમ્રતા સાથે વિનતિ કરે છે કે—"હે સ્વામી! અમારી એક વિનતિ આપ આદર સહિત સ્વીકારો કે—કુબેરભંડારીની અલાકાપુરી સરખી થાણા નામની નગરી વસે છે, ત્યાં વસુપાળ નામના નરેંદ્ર રાજ્ય કરે છે, અને એ કોંકણ દેશના નરેંદ્રનો મહિમા જગતમાં ગાજી રહેલો છે. એક દિવસ તે રાજાની રાજસભા અંદર એક નિમિત્ત પ્રકાશનાર જોશી આવ્યો, ને તે જોશી ભવિષ્ય ભાખવામાં રાજાના મન અંદર ઘણોજ પસંદ પડ્યો તેથી રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યું કે—"હે જોશીજી! તમો કહો કે અમારી ગુણવતી પુત્રી મદનમંજરી નામની છે તેણીનો કયો ભલો રાજા ભરતાર થશે? તથા તે કેવી રીતે કઈ નિશાની સાથે અમને હાથ લાગશે, અને કયા મહીનાના કયા દિવસે તેને ઘેર તેડીને લાવીશું? જો તમારી વિદ્યા સત્ય છે તો એ બધી વાતનો ખુલાસો કહો. અને શાસ્ત્રના પ્રમાણ સહિત અમારી ચિંતા દૂર કરી નાખો." (૧-૭)

જીરે મ્હારે જોશી કહે નિમિત્ત,—
શાસ્ત્રતણે પૂરણબળેં જીરેજી;
,, પૂરવગત આમનાય, ધ્રુવતણી પરેં નવિ ચળે.,, ૮

,, શુદી દશમી વૈશાખ, અઢીપહોર દિન અતિક્રમે;,,
,, રયણાયર ઉપકંઠ, જઈ જોજ્યો તેણે સમે. ,, ૯

જેને હમેશાં જાગતો અને મહાન્ સમર્થ ધર્મમિત્ર છે તે કુંવરનું સંરક્ષણ કરી અનર્થોને દુર કરે છે. કવિ કહે છે કે-"જે પુણ્યવંત પ્રાણી છે તેને લાગેલ દાવાનળ આગ પણ વર્ષાદ સરખો શીતળકારી થાય છે, સર્પ ફૂલની માળા બની રહે છે, અને ડગલે ડગલે રસાળ ઋદ્ધિ મેળવી તે મહાસુખ મેળવે છે. તેવા પુણ્યવંતને કોઇ દુષ્ટજન કષ્ટમાં નાખવા ક્રોડો ઉપાય કરે; તથાપિ તે સઘળાં કષ્ટકારી કારણો તે નરને તો ઉલટાં સુખનાંજ કારણ થઇ પડે છે. પૂર્વ પુણ્યની કૃપાથી સમુદ્રની વચ્ચે પણ સ્થળ પ્રકટ થઇ આવે છે, રણ-વગડો પણ શહેર રચનારૂપ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને ઝેર તે પણ અમૃત-રૂપ થાય છે. (૧-૫)

(ઢાળ બીજી-રાગ મધુમાદન-)

(જીરે મહારે અમિયરસાલ, સુણતાં મુજ આશા ફ્લીરે. જીરેજી એ દેશી.)

જીરે માહારે જાગ્યો કુંવર જામ,
તવ દેખે દોલત મળી, જીરેજી;
જીરે મહારે સુભટ ભલા સંબદ્ધ,
કરે વિનતી મન રળી જીરેજી. ૧

જીરે મહારે સ્વામી અરજ અમ એક,
અવધારો આદર કરી જીરેજી;
,, નયરી ઠાણા નામ, વસે જિસિ અલકાપુરી. ૨

,, તિહાં રાજા વસુપાળ, રાજ્ય કરે નરરાજિયો;
,, કોંકણદેશ નરીંદ, જસ મહિમા જગગાજિયો. ૩

,, એકદિન સભામઝાર, નિમિત્તિયો એક આવીયો; ,,
,, પ્રશ્ન પૂછવા હેત, રાયતણે મન ભાવિયો. ૪

,, કહો જોશી અમ ધૂઅ, મદનમંજરી ગુણવતી;,,
,, તેહ તણો ભરતાર, કોણ થાશે ભલો ભૂપતિ. ,,૫

,, કિમ મળશે અમ તેહ, શે અહિનાણે જાણશું;,,
,, કોણ દિવસ કોણ માસ, ઘર તેડીને આણશું.,,૬

,, સકળ કહો એ વાત, જો તુમ વિદ્યા છે ખરી;,,
,, શાસ્ત્રતણે પરમાણ, અમ ચિંતા ટાળો પરી. ,,૭

અર્થઃ—જ્યારે કુંવર જાગ્યો ત્યારે જોયું તો તેણે અનેક મનુષ્યોને પોતાની પાસે એકઠા થયેલા દેખ્યા. એટલે કે સેંકડોગમે સારા સુભટો પોતાની ચોમેર સાવધાનપણેથી વિંટાઈ ઉભા છે અને તેઓ હર્ષપૂર્વક નમ્રતા સાથે વિનતિ કરે છે કે–"હે સ્વામી! અમારી એક વિનતિ આપ આદર સહિત સ્વીકારો કે–કુબેરભંડારીની અલકાપુરી સરખી થાણા નામની નગરી વસે છે, ત્યાં વસુપાળ નામના નરેંદ્ર રાજ્ય કરે છે, અને એ કોંકણ દેશના નરેંદ્રનો મહિમા જગતમાં ગાજી રહેલો છે. એક દિવસ તે રાજાની રાજસભા અંદર એક નિમિત્ત પ્રકાશનાર જોશી આવ્યો, ને તે જોશી ભવિષ્ય ભાખવામાં રાજાના મન અંદર ઘણોજ પસંદ પડ્યો. તેથી રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યું કે–"હે જોશીજી! તમો કહો કે અમારી ગુણવતી પુત્રી મદનમંજરી નામની છે તેણીનો કયો ભલો રાજા ભરતાર થશે? તથા તે કેવી રીતે કઈ નિશાની સાથે અમને હાથ લાગશે, અને કયા મહીનાના કયા દિવસે તેને ઘેર તેડીને લાવીશું? જો તમારી વિદ્યા સત્ય છે તો એ બધી વાતનો ખુલાસો કહો. અને શાસ્ત્રના પ્રમાણ સહિત અમારી ચિંતા દૂર કરી નાખો." (૧–૭)

જીરે મ્હારે જોશી કહે નિમિત્ત,–
શાસ્ત્રતણે પૂરણબળેં જીરેજી;
,, પૂરવગત આમનાય, ધ્રુવતાણી પરેં નવિ ચળે.,, ૮

,, શુદી દશમી વૈશાખ, અઢીપહોર દિન અતિક્રમે;,,
,, રયણાયર ઉપકંઠ, જઈ જોજ્યો તેણે સમે. ,, ૯

,, નવનંદન વનમાંહિ, શયન કીધ ચંપાતળે; ,,
,, જોજ્યો તસ અહિનાણુ, તરૂવરછાયા નવિ ચળે. ,,૧૦

,, રાયેં ન માની વાત, એમ કહે એ શું કેવળી; ,,
,, અમને મોકલિયા આંહિ, આજ વાતતે સવિમળી. ,,૧૧

,, પ્રભુ થાઓ અસવાર, અશ્વરત્ન આગળ ધર્યો; ,,
,, કુંઅર ચાલ્યો તામ, બહુ અસવારેં પરવર્યો. ,,૧૨

અર્થઃ—એવું સાંભળી જોશી બોલ્યો–" હું નિમિત્તશાસ્ત્રના પૂર્ણ બળ વડે અને પરંપરાથી મળેલી આમ્નાય–સાચી વિદ્યાવડે ધ્રુવના તારાની પેઠે ન ચળી શકે એવી ભવિષ્ય વાણી કહું છું તે સાંભળો. હે રાજન્ ! વૈશાખ શુદી દશમીના દિવસે અઢી પહોર દિવસ વ્યતિત થયા પછી દરિયાના કાંઠા ઉપર જઇને જોજો. તથા નવનંદન વનની અંદર ચંપાના ઝાડ તળે તે પુરૂષ-રત્ન સૂતેલ હશે, અને જે ચંપાના ઝાડની છાયા દિવસ ઢળતો જાય છતાં પણ તે સુનાર ઉપરથી ખશી ન જતાં અચળ રહેલી હોય. એ નિશાની મળે તે મહાશયને ઘેર તેડી લાવજો કે તે આપની કુંવરીનો વર થશે." જોશીનું આવું ભવિષ્ય કથન સાંભળી રાજાએ તે ન માન્યું. રાજાએ વિચાર્યું કેઃ–" જે કેવળ-જ્ઞાની હોય તે આવું સ્પષ્ટ ભવિષ્ય ભાખી શકવા સમર્થ હોય છે. ઠીક એ વખત આવ્યે સાચ જૂઠનું પારખું થઇ રહેશે." એમ ધારી તેનો નિર્ણય કરવાની વિચારણા ધ્યાનમાં રાખી અને જ્યારે વૈશાખ શુદિ દશમીનો દિવસ આવ્યો ત્યારે તે વિચારણાને અમલમાં લીધી એટલે કે અમને અમારા મહા-રાજાએ તે બધી નિશાનીનો તપાસ કરવા મોકલ્યા અને તપાસ કરતાં જોશીના કહેવા પ્રમાણેજ આજે બધી વાત મળી એથી હે પ્રભુ ! આપ અશ્વરત્ન ઉપર સ્વાર થઇ અમારી સાથે કૃપા કરી પધારો." પછી કુંવર તુરત તે ઘોડા ઉપર આનંદપૂર્વક સ્વાર થઈ બહુ સ્વારોના પરિવાર સહિત શહેર તરફ ચાલ્યો. (૮–૧૨)

જીરે મહારે આગળ જઈ અસવાર,
નૃપને દિયે વધામણી જીરેજી;
,, સન્મુખ આવ્યો રાય, સાથે લેઇ દોલત ઘણી. ,,૧૩

,, શણગાર્યા ગજરાજ, અંબાડી અંબર અડી; ,,
,, ઘંટા ઘૂઘરમાળ, પાખર મણી રયણે જડી. ,,૧૪

,, સોવનજડિત પલાણુ, તેજાલા તેજી ઘણા; ,,
,, જોતરીયા કેકાણુ, રથ જાણે દિનકરતણા. ,,૧૫

,, વર બેહેડાં ધરી શીશ, સામી આવે બાલિકા; ,,
,, મોતી સોવન-ફૂલ, વધાવે ગુણમાલિકા. ,,૧૬

,, રાજવાહન ચકડોળ, રયણ સુખાસન પાલખી; ,,
,, સાંબેલા સંબદ્ધ, કેતુપતાકા નવલખી. ,,૧૭

,, વાજે બહુ વાજિત્ર, નાચે પાત્ર તે પગપગે; ,,
,, શણગાર્યાં ઘર હાટ, પાટ સાવટૂ ઝગમગે. ,,૧૮

,, એમ મહોટે મંડાણ, પેસારો મહોચ્છવ કરે; ,,
,, રાય સકળ ગુણ જાણ, કુંઅર પધરાવ્યા ઘરે. ,,૧૯

અર્થઃ—સ્વારો પૈકી એક સ્વારે દોડતે આગળ જઇ મહારાજાને વધામણી આપી, એથી વસુપાળ રાજા ઘણી રૂદ્ધિ સહિત સ્હામે આવ્યો, તે સામૈયાની રચના નીચે મુજબ હતી.

હાથીઓ ઉપર મણિરત્નની જડેલી પાખરો, તથા તેમના ગળામાં ઘંટા ઘૂઘરમાળાઓ નાખી અને સર્વ પ્રકારે શણગારી અમૂલ્ય અંબાડીઓ કસી કે જે આકાશ સાથે વાદ કરતીઓ હતી. તેમજ સોનાનાં જડેલાં પલાણોથી તેજદાર ઘોડાઓ શણગાર્યા હતા, અને ઘોડા રથો તૈયાર કરાવ્યા હતા તે જોતાં જાણે સૂર્યનોજ રથ ન હોય! તેવા રમણીય દેખાવ થઈ રહ્યા હતા. વળી પોતાના માથા ઉપર વરબહેડાં-શ્રેષ્ઠ ગોત્રીડાના કળશ ધારણ કરી સુંદર રૂપવતી ગુણવતી બાલિકાઓ સ્હામે આવી અને મોતીડે તથા સોનાના ફૂલોથી કુંવરને

વધાવા લાગી હતી. તથા રાજવાહન જે ત્રામજામ ચકડોળ ડોળીઓ, સુખાસન અને પાલખીઓ પણ પુષ્કળ હતી, તેમજ સંકડોની સંખ્યાયેં સુંદર સાંબેલાઓ શણગારેલા હતા. નવલખી એટલે કોઇ વખત નહીં જોવામાં આવેલ એવી નવલખી, કેતુ કીમતવાળાં નિશાન અને ધ્વજાઓ પણ પુષ્કળ ફરકી રહ્યાં હતાં. તરેહનાં તરેહ વાજાં મનહર શબ્દમય વાજી રહ્યાં હતાં, ડગલે ડગલે નાચનારી સ્રીઓ (ગુણિકાના તાયફાઓ) નાચતી હતી. ઘરો મકાનો ને દુકાનો પણ રેશમી કસબી વસ્રોવડે શણગારેલી ઝગમગ કરી રહેલ હતાં. આ પ્રમાણે પુરમાં પ્રવેશ કરાવ્યા સબંધી મોટા મંડાણ-ઠાઠ સહિત મહોત્સવ કરી સકળ ગુણના જાણ વસુપાળ રાજાએ કુંવરને પુરમાં પધરાવ્યા. (૧૩-૧૯)

જીરે મહારે જોશી તેડાવ્યા જાણ,
લગન તેહિજ દિન આવીયું જીરેજી;
,, દેઈ બહુલાં દાન, રાયેં લગન વધાવીયું. ,, ૨૦

,, તેહિજ રયણીમાંહિ, ધૂઆ મયણરેખાતણો; ,,
,, રાયે કર્યો વિવાહ, સાજન મન ઉલટ ઘણો. ,, ૨૧

,, ગજ રથ ઘણા ભંડાર, દીધાં કર મ્હેલામણે; ,,
,, જઇયેં મહિમા દેખી, સિદ્ધચક્રને ભામણે. ,, ૨૨

,, પડિયા સાયરમાંહિ, એકજ દુઃખની યામિની; ,,
,, બીજી રાત્રેં જોય, ઈણીપરે પરણ્યા કામિની. ,, ૨૩

,, નૃપ દીધા આવાસ, ત્યાં સુખભર લીલા કરે; ,,
,, મયણરેહાશું નેહ, દિન દિન અધિકેરો ધરે. ,, ૨૪

,, નૃપ દિયે બહુ અધિકાર, કુંઅર ન વંછે તે લીયે; ,,
,, થયો થગીધર આપ, પાનતણાં બીડાં દિયે. ,, ૨૫

શ્રીપાળકુંવરનું શ્રી મદનરેખા સાથે થયેલું લગ્ન

શ્રી મહોદય પ્રેસ—ભાવનગર

(પૃષ્ઠ ૧૫૧)

,, જે કોઈ અતિ ગુણવંત, માન દિયે નૃપ જેહને; ,,
,, તેહને બીડાં પાન, દેવરાવે કુંઅર કને. ,,૨૬

,, ત્રીજે ખંડે એહ, બીજી ઢાળ સોહામણી; ,,
,, સિદ્ધચક્ર ગુણશ્રેણિ, ભવિ સુણજો વિનયે ભણી.,,૨૭

અર્થઃ—તે પછી તુરતજ જ્યોતિષશાસ્ત્રના જાણનાર જોષીજીને બોલાવ્યા, તો શુદ્ધ લગ્ન પણ તેજ દિવસ આવ્યું, એથી જોષીજીને અને અન્ય યાચકો વગેરેને પુષ્કળ દાન દઇ તે લગ્નને રાજાએ વધાવી લીધું. અને રાજાએ તેજ રાત્રિની અંદર લગ્ન વેળાએ મદનરેખા કુંવરીનો વિવાહમહોત્સવ કર્યો. એના લીધે સજ્જનોના મનમાં ઘણોજ હર્ષ થયો. તેમજ હસ્તમિલાપ વખતે પણ હાથી, ઘોડા, રથ, ધનભંડાર વગેરે રાજાએ બહુજ દાયજો આપ્યો. કવિ કહે છે કે—"હે ભવિજનો! જુવો જે સિદ્ધચક્રજીના સ્મરણ પ્રતાપથી, કુંવર દરિયાની અંદર પડયો તેજ એક રાત્રી દુઃખની થઇ પડી ને બીજી રાત્રીયે તો આવી રીતે રાજકુમારિકાને વર્યા, તે અગાધ મહિમાવંત નવપદમય સિદ્ધચક્રજીનો આવો મહિમા જોઈને તેમને આપણે ભામણે—બલિહારી જઇયે, કે જેથી આપણું કલ્યાણ થાય." તે પછી રાજાએ વર વધૂને રહેવા માટે હવેલી આપી, તેમાં રહીને તેઓ સુખભર ક્રીડા કરવા લાગ્યાં, અને શ્રીપાળ કુંવર મદનરેખાના ઉત્તમ ગુણો જોઇને તેણીના ઉપર દિનપ્રતિદિન અધિક સ્નેહ ધરવા લાગ્યો.

શ્રીપાળકુંવરની વિશેષ લાયકાત ધ્યાનમાં લઇ રાજા વસુપાળે તેમને બહુ માનભર્યા હુકમ ચલાવવાના હોદ્દા આપવા માંડયા, તો પણ કુંવરે તે હોદ્દા યોગ્ય ન જાણી સ્વીકારવાની ઇચ્છા બતાવી જ નહીં; પરંતુ એક અધિકાર કુંવરે પસંદ કર્યો ને તે સ્વીકાર્યો. એટલે કે જે કોઇ વિશેષ ગુણવંત (ધનવંત) મનુષ્ય પોતાના દર-બારમાં આવે તેને પોતે (મહારાજા) માન આપે તો તુરત કુંવરના હાથથી પાનબીડું દેવરાવે. આ પદવી સુંદર હોવાથી કુંવરે પસંદગી સાથે સ્વીકારી લઇ થગીધર—માનવંત પદ પ્રાપ્ત કર્યું. આ ત્રીજા ખંડમાં સોહામણી એવી બીજી ઢાળ કહી તેમાં એ સાર લેવાનો છે કે—સકળ મનવાંછિતપૂરક શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ગુણોની શ્રેણિ તમો શ્રવણ કરજો. (૨૦–૨૭)

(દોહા-છંદ)

વહાણમાંહિ જે હુઇ, હવે સુણો તે વાત;
ધવળ નામ કાળો હિયે, હરખ્યો સાતે ધાત. ૧
મન ચિંતે મુજ ભાગ્યથી, મ્હોટી થઈ સમાધિ;
પલકમાંહિ વિણુ ઓષડે, વિરૂઈ ગઈ વિરાધિ. ૨
એ ધનને દોય સુંદરી, એહ સહેલી સાથ;
પરમેસર મુજ પાધરો, દીધું હાથોં હાથ. ૩
કૂડી માયા કેળવી, દોય રીઝવું નાર;
હાથે લેઈ મન એહનાં, સફલ કરૂં સંસાર. ૪
દુખિયા થઈયેં તસ દુખેં, વયણુ સુકોમલ રીતિ;
અનુક્રમે વશ કીજીયેં, ન હોય પરાણે પ્રીતિ. ૫
ધૂરત ઈમ ચિતમાં ધરી, કરે અનેક વિલાપ;
મુખેં રૂવે હઇડે હસે, પાપ વિગોવે આપ. ૬

અર્થ:–કુંવરને દરિયામાં નાખ્યા પછી વાહણની અંદર શું બન્યું તે વાત હવે શ્રવણ કરો.” કુંવર દરિયામાં પડવાથી નામ ધવળ (ઉજળો) છતાં કાળા હૈયાવાળો ધવળ સાતે ધાતુવડે રાજી થયો–અને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે–“ મારા ચડિયાતા ભાગ્યથી મોટો આરામ થયો અને એક પળમાં વગર ઔષધે ન મટી શકે એવો વિષમ વ્યાધિ નાશ પામી ગયો. હવે એ ધન ને એ બન્ને સુંદરિયો તથા એ સાહેલીનો સાથ તે સર્વે, મારો પરમેશ્વર પાંસરો હોવાથી મને તેણે હાથોહાથ આપ્યાં; માટે જુઠી માયા–કપટરચના કેળવીને એ બન્ને સ્ત્રીઓને રીઝવી એણીઓનાં મન હાથ કરી લઇ સંસાર સફળ કરૂં; કેમકે દુ:ખીયા મનુષ્યનું દુ:ખ જોઈ દુ:ખી થઇએ અને નમ્ર વચન બોલી અનુક્રમે વશ કરિયે, તો ધારેલી ધારણા પાર પડે. કારણકે પરાણે (પ્રીતિ) થતી જ નથી. આવી રીતનો ધુર્ત્ત ધવળશેઠ મનમાં નિશ્ચય કરી મ્હોંડેથી વિલાપ કરતો, હઇયામાં હસતો અનેક તરેહના વિલાપ કરવા લાગ્યો, અને કરેલાં પાપને લીધે પોતાના પાપી આત્માને વગોવા લાગ્યો. (૧–૬)

(ઢાળ ત્રીજી—રહો રહો રથ ફેરવો રે—એ દેશી.)

જીવ જીવન પ્રભુ કિહાં ગયારે, દિયો દરિસણ એકવારરે;
સુગુણ સાહેબ તુમ વિનારે, અમને કોણ આધારરે. જીવ. १

શિર કૂટે પીટે હિયુંરે, મૂકે મોટી પોકરે;
હાલકલ્લોલ થયો ઘણોરે, ભેળા હુઆં ઘણાંલોકરે. જીવ. २

કૌતુક જોવાને ચઢયારે, માંચે વહાણની કોરરે;
હે હે દેવ એ શું થયુંરે, ત્રૂટાં જુનાં દોરરે. જીવ. ३

જવ બેહુ મયણાતણેરે, કાને પડી તે વાતરે;
ધ્રસક પડયો તવ ધ્રાસકોરે, જાણે વજ્રનો ઘાતરે. જીવ. ४

થઈ અચેતન ધરણી ઢળીરે, કરતી કોડ વિખાસરે;
સહિ સહેલી સવિ મળીરે, નાકે જુવે નિસાસરે. જીવ. ५

છાંટયાં ચંદન કમકમાંરે, કર્યાં વિંઝણે વાયરે;
ચેત વળ્યું તવ આરડેરે, હૈયે દુઃખ ન માયરે. જીવ. ६

કાંઇ પ્રાણ પાછા વળ્યાંરે, જો રૂઠો કિરતારરે;
પીયરીઆ અળગાં રહ્યાંરે, મુકી ગયો ભરતારરે. જીવ. ७

માય બાપને પરિહરિરે, કીધો જેહનો સાથરે;
ફિટ હિયડા ફૂટે નહીંરે, વિછડયો તે પ્રાણનાથરે. જીવ. ८

२०

અર્થ:—"હે જગજીવન પ્રભુ! તમો ક્યાં જતા રહ્યા! અમને એક વાર અમારી દયા લાવી દર્શન દ્યો! હે સદ્‌ગુણી સાહેબા? આપ વગર અમને હવે કોનો આશરો છે!" આ પ્રમાણે બોલી મોટી પોક્કો મ્હેલતો, માથું ને હૈયું કૂટતો વિલાપ કરવા લાગ્યો, એ સાંભળીને આસપાસ દિલગીરી ઉપજાવનારો શોરબકોર થતાં ઘણાં લોકો ભેળાં થઈ ગયા અને શેઠને પૂછવા લાગ્યા કે—"શા સારૂ આવો વિલાપ કરો છો?" કપટી શેઠે એના જવાબમાં જણાવ્યું કે—ભાઈઓ! સુરબ્બી કુંવર શ્રીપાળ કૌતુક જોવાને વહાણની કિનારીએ બાંધેલાં માચડા ઉપર ચડ્યા હતા. ઘણા દિવસનાં હો, કે સડેલાં હો, પણ તે જીર્ણ થઇ રહેલાં માંચડાનાં દોરડાં ઓચિંતાં—એકદમ તૂટી જતાં પોતે દરીયામાં પડી ગયા, હાય! હાય! ઓ દૈવ! આતે તેં શો ગજબ ગુજાર્યો!!!" (આ પ્રમાણે તે વાત છેક કર્ણોપકર્ણ પહોંચતી કુંવરની બેઉ સતી સુંદરીઓને કાને જઇ પહોંચી, ત્યારે એકદમ ધ્રાસકો પડતાં તેણીઓના હૃદયમાં જાણે ઓચિંતો વજ્રનો ઘા થયો ન હોય? તેવો કારી ઘા થયો, તેથી તુરત મૂર્છાવંત થઇ બેઉ સ્ત્રીઓ કલ્પાંત કરતી ભોંયપર ઢળી પડી. એ જોઇ તેણીઓની સખીઓ, સાહેલીઓ ને દાસીઓ બહુજ ગાભરી બની ગઇ અને કાષ્ટવત થયેલા ચેષ્ટારહિત શરીરને જોઇ મરણ પામ્યાની શંકા લાવી તેણીઓએ નાકે હાથ મૂકી શ્વાસ તપાસ્યો. એટલે તો શ્વાસ ચાલતો જણાતાં મહા સુગંધમય શીતળ બાવનાચંદન (ગુલાબજલાદિ શીતોપચારને લગતા ઉપાયો ઉપયોગમાં લઇ મૂર્છિત સતીઓના મ્હોં આંખ શરીર પર) છાંટયા, અને પંખાઓથી શીતળ પવન નાખ્યો જેથી તેણીઓને ચેતન વળ્યું. પણ મૂર્છાવળતાં બરાડા પાડતી રોવા લાગી કે—હૈયામાં દુઃખ પણ સમાતું ન હોવાથી આંસું ચોધારે વહી જતા જણાવા લાગ્યાં; તે રોકકળ કરતી પુકારતી હતી કે-"હે પ્રાણો! જો કિરતાર અમારા પર રૂઠયો હતો તમે શા માટે પાછા વળ્યા? પિયરીઆં પણ દૂર રહ્યાં અને ભરથાર પણ મધ્ય દરિયે મૂકી ચાલતા થયા હે હૃદય! તે જેના સાથને લીધે માતા પિતાનો સાથ પણ છોડી દીધો હતો તે પ્રાણનાથનો સાથ છુટયા પછી પણ હે હૃદય તું ફાટી ન જતાં કાયમ રહ્યું છે જેથી તને પણ ફિટકાર છે?

ધવળશેઠ તિહાં આવિયોરે, કૂડા કરે વિલાપરે;
શું કીજે એ દૈવનેરે, દીજે કિશ્યા શરાપરે. જીવ. ૯

દુઃખુ સહ્યાં માણસ કહ્યાંરે, ભૂખ સહ્યાં જિમ ઢોરરે;
ધીરજ આપ ન મૂકિયેંરે, કરિયેં હૃદય કઠોરરે. જીવ. ૧૦

શ્રીપાળરાજાનો રાસ.

પ્ર
કા
શ
ક

શ્રી
જૈન
આત્માનંદ
સભા
ભાવનગર.

શ્રીપાલની બન્ની સ્ત્રીઓ મદનસેના તથા મદનમંજુષાના શિયળ રક્ષણ માટે ક્ષેત્રપાળ અને ચક્રેશ્વરીદેવીનું પ્રગટ થવું. [પા૦ ૨૫૮]

આનંદ પ્રેસ—ભાવનગર.

મણિ માણેક મોતીપરેંરે, જેહના ગુણ અભિરામરે;
જિહાં જાશે તિહાં તેહનેરે, મુકુટ હારશિરઠામરે. જીવ. ૧૧

વ્યંગવચન એહવું સુણીરે, મન ચિંતે તે દોયરે;
એહ કરમ એણે કર્યું રે, અવર ન વૈરી કોયરે. જીવ. ૧૨

ધન રમણીની લાલચેંરે, કીધો સ્વામીદ્રોહરે;
મીઠો થઇ આવી મળેરે, ખાંડગળેફિયું લોહરે. જીવ. ૧૩

શીળ હવે કિમ રાખશુંરે, એ કરશે ઉપઘાતરે;
કરીયેં કંતતણી પરેંરે, સાયર ઝંપાપાતરે. જીવ. ૧૪

અર્થ:-" આ પ્રમાણે વિલાપ કરી રહી છે, તે દરમિયાન ધવળ શેઠ જૂઠા વિલાપ કરતો કરતો ત્યાં આવી પહોચ્યોં અને તે સ્રીઓ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—" અરે ! એ અદેખા દુષ્ટ દૈવને પણ શું કહીયે ? તથા શાપ પણ કેવા દઈયે ? જેથી ભૂખ સહન કરવામાં ઢોર સહનશીળ છે, તેમ દુઃખ સહન કરવામાં મનુષ્યો જ સહનશીળ છે; માટે દુઃખ આવી પડતાં તેને સહન કરવાની જરૂર છે. દુઃખ વખતે તો પોતાનું ધૈર્ય ન મૂકી દેતાં હૃદયને કઠોર કરવાની જરૂર છે તેમજ જે મનુષ્યના મનોહર ગુણો મોતી, મણી ને માણેકની પેઠે અમૂલ્ય છે, તે મનુષ્યને તો જ્યાં જશે ત્યાં તે મુકટ અને હાર તેમના મસ્તકના સ્થાનને પામશે જેથી હવે શાંત થાઓ અને હું તમારૂ દુઃખ દૂર કરીશ. તમે તો ઉત્તમ ગુણવાળાં છો આ પ્રમાણે કાળા હૃદયવાળા તે શેઠના મુખમાંથી કપટ-વ્યંગ વચન સાંભળીને બન્ને સ્રીઓ વચનનો મતલબ સમજી ચિંતવવા લાગી કે-" પ્રાણનાથનો ઘાત કરવાનું કામ એણે જ કર્યું છે ! બીજો કોઈ આપણો વૈરી છે જ નહીં. આ દુષ્ટ વિશ્વાસઘાતીએ ધન અને સ્રીઓની લાલચને લીધેજ સ્વામીદ્રોહ કર્યો છે; છતાં પણ મ્હોંએ મીઠાશ રાખી આવીને મળે છે; કેમકે જેમ તરવારની ધારપર ચાસણી ચડાવી હોય અથવા તો લોઢાના ગલેફા ઉપર ચાસણી ચડાવી ગલેફું બનાવ્યું હોય; પણ તેની મીઠાશનો સ્વાદ લેવા જતાં જીભ ને દાંતના ભુરા

અર્થ:— આ પ્રમાણે વિચાર નિશ્ચય કરી એ
શેઠે દરિયામાં પડતું મૂકવાની તૈયારી કરી. કે તે વ...
પાપનો ક્ષય થવા ત્યાં એવો અતિ વિષમ ઉત્પાત થયો.
વાયરા શરૂ થતાં દરિયાનું પાણી ઉછળવા લાગ્યું. તો...
આવવાથી વાહણનું ચાલવું જોખમ ભરેલું થઇ પડયું. ...
ગાજી, વીજળી ચોમેર ચમકવા લાગી અને હાથોહાથ પણ...
થઇ આવ્યું. આમ થવાથી વાહણના કુવાથંભો કડકડાટ
શબ્દ કરીને ઉડી જવા લાગ્યાં. આવો ભયંકર સંયોગ
બનાવ એ બન્યો કે—ડમડમ ડમરૂ ડમકતે, હુંકાર શબ્દ
તરવાર ચમકાવતો ક્ષેત્રપાળ આવી પહોંચ્યો, તથા બાવ...
માણિભદ્ર, પૂર્ણભદ્ર કપિલ ને પિંગળ એ ચારે ચતુર...
તરેહ તરેહના હથિયાર તથા કુમુદ, અંજન, વામન...
એવા નામે ચાર દંડો હાથમાં ધારણ કરી છડીદ...
હતા. તેઓની પાછળ સિંહ ઉપર સ્વારી સહિત...
સમાનનાં બહુ દેવ દેવીઓના પરિવાર સાથે ચક્રેશ્વરી
ક્ષેત્રપાળે કુબુદ્ધિ મિત્ર કે જેણે ધવળશેઠને કુમતિ આ...
દઇ તેને પકડી પાડી તેના શરીરના ટુકડે ટુકડા ક...
આનના જુરા હાલ થયેલા જોઇ ધવળશેઠ બહુજ બ્હીનો...
... ખુણે જઇને સંતાઇ પેઠો, તેને પશુની પેઠે ...
... એટલે કહેવા લાગ્યાં કે—દુષ્ટ પાપીષ્ટ! જા, અત્ય...
... તુંને જીવતો મૂકું છું, પરંતુ કહું છું તે યાદ રાખજે
... ફરીને હેરાન કરીશ તો આખર જીવથી જઇશ." ...
... શા માટે ચિંતા કરો છો? નિશ્ચિંત રહો. ...
... ...

મણિ માણેક મોતીપરેં રે, જેહના ગુણ અભિરામરે; ૩૦
જિહાં જાશો તિહાં તેહને રે, મુકુટ હાર શિર ઠામરે. જીવ. ૧૧

વ્યંગવચન એહવું સુણી રે, મન ચિંતે તે દોયરે; ૧
એહ કરમ એણે કર્યું રે, અવર ન વૈરી કોયરે. જીવ. ૧૨

ધન રમણીની લાલચેં રે, કીધો સ્વામીદ્રોહરે; ૨
મીઠા થઇ આવી મળે રે, ખાંડ ગળે ફિયું લોહરે. જીવ. ૧૩

શીળ હવે કિમ રાખશું રે, એ કરશે ઉપઘાતરે;
કરીયેં કંતતણી પરેં રે, સાયર ઝંપાપાતરે. જીવ. ૧

અર્થઃ—" આ પ્રમાણે વિલાપ કરી રહી છે, તે દરમિયાન પેલો શેઠ પણ વિલાપ કરતો કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને તે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—" અરે! એ અદેખા દુષ્ટ દૈવને પણ શું કહીયે? તથા આપ પણ કેવા કહિયે? કેવી ખૂબ સહન કરવામાં ધીર સહનશીલ છે, તેમ દુઃખ સહન કરવામાં મનુષ્યો જ સહનશીલ છે, માટે દુઃખ આવી પડતાં તેને સહન કરવાની જરૂર છે. દુઃખ આવે તો પોતાનું ધૈર્ય ન મૂકી દેતાં હૃદયને કઠોર કરવાની જરૂર છે. તેમજ જે મનુષ્યના મનોહર ગુણો મોતી, મણી ને માણેકની પેઠે અનુકૂળ છે, તે મનુષ્યને તો જ્યાં જશો ત્યાં તે મુકુટ અને હાર તેમના મસ્તકના સ્થાનને પામશે. તેથી હવે ધીરજ રાખો અને હું તમારૂં દુઃખ દૂર કરીશ. [illegible] તમે [illegible] તે શેઠના મુખમાંથી કપટ-વ્યંગ [illegible] ચિંતવવા લાગી કે—" આ [illegible] જ કર્યું છે! બીજો કોઈ આપણો વૈરી છે જ [illegible] અને સ્ત્રીઓની લાલચને લીધેજ સ્વામીદ્રોહ [illegible] મળે છે. [illegible] કહ્યું તે [illegible]

હાલ થાય છે, તેમ આના મીઠા બોલો તરફ વિશ્વાસની નજર રાખતાં બુરા હાલ થાય તેમ છે, જેથી હવે આપણને આપણું અમૂલ્ય શીલરત્ન સાચવવું શી રીતે બની શકશે ? કેમકે જે લાલચને વળગી એણે ઉપગારીનો પણ અંત આણ્યો છે તે પાપી આપણા શીલનો પણ ઉપઘાત—ભંગ કરશે; માટે આપણે પણ દરીયાનાં ઝંપાપાત કરીયે, જેથી પ્રાણ જતાં પણ શીયળ કાયમ રહેશે." (૧-૧૪)

સમકાળે બેહૂ જણીરે, મન ધારી એ વાતરે;
ઈણ અવસરતિહાં ઉપનોરે, અતિવિસમો ઉતપાતરે. જી.

હાલકલ્લોલ સાયર થયોરે, વાયે ઊભડ વાયરે;
ઘોરઘનાઘન ગાજિયોરે, વિજળી ચિહુંદિશિ થાયરે. જી.

કૂવાથંભા કડકડેરે, ઊડી, જાય સઢદોરરે;
હાથે હાથ સૂઝે નહીંરે, થયું અંધારૂં ઘોરરે. જીવ. ૧૯

ડમડમ ડમરૂ ડમકતેરે, મુખ મૂકે હુંકારરે;
ખેત્રપાળ તિહાં આવીયારે, હાથે લેઇ તરવારરે. જીવ. ૧૮

વીર બાવન્ને પરિવર્યારે, હાથે વિવિધ હથીયારરે;
છડીદાર દોડે છડારે, ચાર ચતુર પડિહારરે. જીવ. ૧૯

બેઠી મૃગપતિ વાહનેરે, ચક્ર ભમાડે હાથરે;
ચક્કેસરી પાઉધારિયારે, દેવ દેવી બહુ સાથરે. જી. ૨૦

હણ્યો કુબુદ્ધિ મિત્રને ... તિ દીધરે;
ખેત્રપાળે તવ તે ગ્રહીરે ... ૨૧

તે દેખી બીહતા ઘણું રે, મયણા શરણે પઇઠ્ઠરે;
શેઠ પશુપરેં ધ્રૂજતોરે, દેવી ચક્કેસરી દીઠ્ઠરે. જીવ. ૨૨

જારે મૂક્યો જીવતોરે, સતીશરણ સુપસાયરે;
અંતે જાઈશ જીવથીરે, જો મન ધરીશ અન્યાયરે. જીવ ૨૩

મયણાને ચક્કેસરીરે, બોલાવે ધરી પ્રેમરે;
વત્સ! કાંઇ ચિંતા કરોરે! તુમ પિયુને છે ખેમરે. જીવ. ૨૪

માસ એકમાંહિ સહીરે, તમને મળશે તેહરે;
રાજરમણી ઋદ્ધિ ભોગવેરે, નરપતિ સસરા ગેહરે. જી. ૨૫

હૂને કંઠે ઠવી રે, ફૂલ અમૂલક માળરે;
ડે દેવી મહિમા સુણોરે, એહનો અતિહિ રસાળરે. જી. ૨૬

લ યતન એહથી થશેરે, દિનપ્રતેં સરસ સુગંધ રે;
કુમીટેં જોયશેરે, તે નર થાશે અંધરે. જી. ૨૭

કહી ચક્કેસરી રે, ઉતપતિયાં આકાશ રે;
દેવશું પરિવર્યા રે, પહોતાં નિજ આવાસરે. જી. ૨૮

નપાત સવે ટળ્યા રે, વહાણ ચાલ્યાં જાયરે;
ંગી સર્વની રે, વાયા વાય સુવાયરે. જી. ૨૯

હાલ થાય છે, તેમ આના મીઠા બોલો તરફ વિશ્વાસની નજર રાખતાં બુરા હાલ થાય તેમ છે, જેથી હવે આપણને આપણું અમૂલ્ય શીલરત્ન સાચવવું શી રીતે બની શકશે ? કેમકે જે લાલચને વળગી એણે ઉપગારીનો પણ અંત આણ્યો છે તે પાપી આપણા શીલનો પણ ઉપઘાત—ભંગ કરશે; માટે આપણે પણ દરીયાનાં ઝંપાપાત કરીયે, જેથી પ્રાણ જતાં પણ શીયળ કાયમ રહેશે" (૧-૧૪)

સમકાળેં એહૂ જાણીરે, મન ધારી એ વાતરે;
ઈણ અવસરતિહાં ઉપનોરે, અતિવિસમો ઉતપાતરે. જી.

હાલકલ્લોલ સાયર થયોરે, વાયેં ઊભડ વાયરે;
ઘોરઘનાઘન ગાજિયોરે, વિજળી ચિહુંદિશિ થાયરે. જી.

કૂવાથંભા કડકડેરે, ઊડી, જાય સઢદોરરે;
હાથે હાથ સૂઝે નહીંરે, થયું અંધારૂં ઘોરરે. જીવ. ૧૭

ડમડમ ડમરૂ ડમકતેરે, મુખ મૂકે હુંકારરે;
ખેત્રપાળ તિહાં આવીયારે, હાથે લેઇ તરવારરે. જીવ. ૧૮

વીર બાવન્ને પરિવર્યારે, હાથે વિવિધ હથીયારરે;
છડીદાર દોરે છડારે, ચાર ચતુર પડિહારરે. જીવ. ૧૯

બેઠી મૃગપતિ વાહનેરે, ચક્ર ભમાડે હાથરે;
ચક્કેસરી પાઉધારિયારે, દેવ દેવી બહુ સાથરે. જી. ૨૦

હણ્યો કુબુદ્ધિ મિત્રનેરે, જિણે વાંકી મતિ દીધરે;
ખેત્રપાળેં તવતે ગ્રહીરે, ખંડ ખંડ તનુ કીધરે. જીવ. ૨૧

તે દેખી બીહતો ઘણું રે, મયણા શરણે પઇઠ્ઠ રે;
શેઠ પશુપરેં ધ્રૂજતો રે, દેવી ચકકેસરી દીઠ્ઠ રે. જીવ. ૨૨

જારે મૂકયો જીવતો રે, સતીશરણ સુપસાય રે;
અંતે જાઈશ જીવથી રે, જો મન ધરીશ અન્યાય રે. જીવ ૨૩

મયણાને ચકકેસરી રે, બોલાવે ધરી પ્રેમ રે;
વત્સ! કાંઇ ચિંતા કરો રે! તુમ પિયુને છે ખેમ રે. જીવ. ૨૪

માસ એકમાંહિ સહી રે, તમને મળશે તેહ રે;
રાજરમણી ૠદ્ધિ ભોગવે રે, નરપતિ સસરા ગેહ રે. જી. ૨૫

બેહૂને કંઠે ઠવી રે, ફૂલ અમૂલક માળ રે;
કહે દેવી મહિમા સુણો રે, એહનો અતિહિ રસાળ રે. જી. ૨૬

શીલ યતન એહથી થશે રે, દિનપ્રતેં સરસ સુગંધ રે;
જેહ કુમીટેં જોયશે રે, તે નર થાશે અંધ રે. જી. ૨૭

એમ કહી ચકકેસરી રે, ઉતપતિયાં આકાશ રે;
સયલ દેવશું પરિવર્યા રે, પહોતાં નિજ આવાસ રે. જી. ૨૮

તવ ઊતપાત સવે ટળ્યા રે, વહાણ ચાલ્યાં જાય રે;
ચિંતા ભાંગી સર્વની રે, વાયા વાય સુવાય રે. જી. ૨૯

અર્થઃ— આ પ્રમાણે વિચાર નિશ્ચય કરી એકી વખતે તે બેઉ સ્ત્રીઓએ દરિઆમાં પડતું મૂકવાની તૈયારી કરી. કે તે વખતે ધર્મનો જય અને પાપનો ક્ષય થવા ત્યાં એવો અતિ વિષમ ઉત્પાત થયો. એટલે કે—તોફાની પવન વાયો શરૂ થતાં દરિયાનું પાણી ઉછળવા લાગ્યું. તોફાની મોજાં ઉપરાઉપરી આવવાથી વાહણનું ચાલવું જોખમ ભરેલું થઇ પડયું. ભયંકર વર્ષાદની ગર્જના થઇ આવી, વીજળી ચોમેર ચમકવા લાગી અને હાથોહાથ પણ ન સૂઝે તેવું ઘોર અંધારૂં થઈ આવ્યું. આમ થવાથી વાહણના કુવાથંભો કડકડાટ શબ્દ કરવા લાગ્યા; તથા સઢ, દોર ઉડી જવા લાગ્યાં. આવો ભયંકર સંયોગ છતાં વળી વિશેષ ભયકારી બનાવ એ બન્યો કે—ડમડમ ડમરૂ ડમકતે, હુંકાર શબ્દ બોલતો અને હાથમાં નાગી તરવાર ચમકાવતો ક્ષેત્રપાળ આવી પહોંચ્યો, તથા બાવન વીરોના પરિવાર સહિત મણિભદ્ર, પૂર્ણભદ્ર કપિલ ને પિંગળ એ ચારે ચતુર પ્રતિહાર દેવ મુદ્ગર વગેરે તરેહ તરેહના હથિયાર તથા કુમુદ, અંજન, વામન ને પુષ્પદંત જેના હાથમાં છે એવા નામે ચાર દંડો હાથમાં ધારણ કરી છડીદારની પેઠે આગળ દોડતા હતા. તેઓની પાછળ સિંહ ઉપર સ્વારી સહિત હાથમાં જાજ્વલ્યમાન ચક્ર ભમાવતાં બહુ દેવ દેવીઓના પરિવાર સાથે ચક્રેશ્વરી દેવી પધાર્યાં. તે સાથે જ ક્ષેત્રપાળે કુબુદ્ધિ મિત્ર કે જેણે ધવળશેઠને કુમતિ આપવામાં પૂરી મદદ આપી હતી તેને પકડી પાડી તેના શરીરના ટુકડે ટુકડા કરી યમપુરે પહોચાડી દીધો. મિત્રના બુરા હાલ થયેલા જોઇ ધવળશેઠ બહુજ બ્હીનો જેથી પોતાનો બચાવ કરવા સતીને શરણે જઇને સંતાઇ પેઠો, તેને પશુની પેઠે થરથરતો દેવી શ્રીચક્રેશ્વરીએ દીઠો, એટલે કહેવા લાગ્યાં કે–દુષ્ટ પાપીષ્ટ ! જા, અત્યારે તો તને સતીશરણ પ્રતાપને લીધે જીવતો મૂકું છું; પરંતુ કહું છું તે યાદ રાખજે કે જો તું હવે આ સતી સ્ત્રીઓને હેરાન કરીશ તો આખર જીવથી જઇશ.” એટલું બોલી દેવીએ સતી પ્રતે કહ્યું–“વત્સ ! શા માટે ચિંતા કરો છો ? નિશ્ચિંત રહો. તમારા પ્રિયતમને ક્ષેમ–કુશળ છે. તમારો નાથ કોંકણદેશના પાયતખ્ત ઠાણાપુરની અંદર મહારાજા વસુપાળ રાજાના મહેલમાં રાજકન્યા સાથે રાજઋદ્ધિ ભોગવે છે તે તમને આજથી પૂરે એક મહીને મળશે.” એટલું કહી દેવીએ તે બેઉ સ્ત્રીઓના કંઠમાં અમૂલ્ય અને અનૂપમ સુંગધવંત મનહર ફૂલની માળા નાખીને તેનો મહીમા કહ્યો કે–“પુત્રીઓ ! સાંભળો આ માળાઓનો રસાળ મહીમા છે. એટલે કે—આ માળાઓથી શીળરત્નનું યત્ન થશે, દિવસે દિવસે તમને સરસ સુંગધી આપશે અને કોઇ તમારી મ્હામે ખરાબ નજરથી જોશે તે તુરત અંધ જ થઈ જશે” વગેરે કહીને દેવી શ્રી ચક્રેશ્વરીજી આકાશપંથે દેવોના પરિવાર સહિત પોતાના સ્થાનકે પધાર્યાં. એટલે તે સર્વે ઉત્પાત દૂર થઈ ગયો. વહાણો વગર અડચણે ચાલવા માંડયાં, અને અનુકૂળ પવન વાવા લાગ્યો જેથી સર્વની ચિંતા ભાંગી ગઈ. (૧૫—૨૯)

મિત્ર ત્રણ કહે શેઠનેરે, દીઠી પરતક્ષ વાતરે;
ચોથો મિત્ર અધર્મથીરે, પામ્યો વેગેં ઘાતરે. જીવ. ૩૦

તે માટે એ ચિત્તથીરે, કાઢી મૂકો સાલરે;
પર લખમી પર નારનેરે, હવે મ પડશો ખ્યાલરે. જી.૩૧

પણ દુર્બુદ્ધિ શેઠનુંરે, ચિત્ત ન આવ્યું ઠાયરે;
જઇવિ કપુરેં વાસિયંરે, લસણ દુર્ગંધ ન જાયરે.જી.૩૨

હૈડા કરને વધામણાંરે, અંશ ન દુઃખ ધરેશરે;
જો બચ્યો છું જીવતોરે, તો સવિ કાજ કરેશરે.જી.૩૩

જો મુજ ભાગ્યે એવડુંરે, વિઘ્ન થયું વિસરાળરે;
તો મળશે એ સુંદરીરે, સમશે વિરહની ઝાળરે. જી.૩૪

એમ ચિંતી દૂતી મુખેંરે, કહાવે હું તુમ દાસરે;
નેકનજર કરી નિરખિયેંરે, માનો મુજ અરદાસરે.જી.૩૫

દૂતીને કાઢી પરીરે, દેઇ ગલહત્થો કંઠરે;;
તોહી નિર્લજ લાજ્યો નહીંરે, વળી થયો ઉલંઠરે. જી.૩૬

વેશ કરી નારીતણોરે, આવ્યો મયણા પાસરે;
દષ્ટિ ગઇ થયો આંધળોરે, કાઢયો કરી ઉપહાસરે.જી.૩૭

ઊતરિયે ઊત્તરતટેંરે, વહાણ ચલાવો વેગરે;
પણ સન્મુખ હોય વાયરોરે, શેઠ કરે ઉદ્વેગરે. જી. ૩૮

અવર દેશ જાવાતણારે, કીધા કોડિ ઉપાયરે;
પણ વહાણ કોંકણ તટે રે, આણી મુકયાં વાયરે. જી. ૩૯

ત્રીજે ખંડે ઈમ કહીરે, વિનયે ત્રીજી ઢાળરે;
સિદ્ધચક્ર ગુણ બોલતાંરે, લહિયે સુખ વિશાળરે. જી. ૪૦

અર્થઃ—તે પછી ધવળશેઠના ત્રણ સુબુદ્ધિ મિત્ર કે જેમણે શેઠની વિચારણાથી વિપરીત વિચારણા દર્શાવી હતી તેમણે શેઠ પાસે આવી કહ્યું–"કેમ શેઠ! અમારા કહેવા પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ વાત દીઠી કે નહીં? ચોથો મિત્ર અધર્મનો સંગી થયો હતો તો તુરત જ મરી યમનો મહેમાન થયો. તે માટે ફરીથી પણ કહિયે છીયે કે–પરાઈ લક્ષ્મી અને પરાઈ સ્ત્રીના ખ્યાલછંદમાં હવે ફરી પડશો જ નહીં, વગેરે વગેરે હિતશિક્ષા દઇ તે ત્રણે મિત્રો ચાલતા થયા. જો કે પ્રત્યક્ષ પારખું જોયું અને પુનઃ મિત્રો તરફથી હિતશિક્ષા મળી તો પણ દુર્બુદ્ધિવંત શેઠનું ચિત્ત ઠેકાણે આવ્યું નહિ. શું લસણને ભીમસેની કપૂરના પુટ દઇયે તેથી દુર્ગંધતા મટે છે કે? કદિ નહીં! જેની જે પ્રકૃતિ પડી તે મુવે જ જાય છે, શેઠ તો એ બનાવ બનવા પછીથી મલકાઈ હૈયાને ધૈર્યતા આપવા માંડી કે–"હે હૃદય! હવે તું ખુશી થા, જરા પણ દુઃખ ધારણ કરીશ જ નહીં. જો જીવતો બચ્યો છું તો તો બધાંએ કામ પાર પાડીશ. તું જરા ખ્યાલ કર કે જો મારા ભાગ્યબળ વડે ચડી આવેલ ભયંકર વિઘ્ન રૂપ વાદળ પણ વિખેરાઇ ગયું છે, તો નક્કી માનુ છું કે એ બેઉ સુંદરીઓ મને જરૂર મળશે જ અને વિરહરૂપ અગ્નિની જ્વાળા શમશે." આવી રીતે હૈયાને ધીરજ આપી દુષ્ટ ચિંતવન સહિત દુતિ મોકલી બન્ને સતીઓ પ્રત્યે સંદેશો કહાવ્યો કે–"હું તમારો દાસ છું, માટે આપે મારા પર સ્નેહની નજર કરી એક મારી અરજ છે તે કબૂલ કરો." વગેરે મતલબનો સંદેશો કહાવ્યો. તે સાંભળી સતીઓએ દુતીને ગળચી ઝાલી બુરા હાલ સહિત બહાર કાઢી, તો પણ નિર્લજ્જ શેઠ લાજ્યો નહીં; પરંતુ ઉલટો તે તો શેતાન જેવો થયો. અને સ્ત્રીનો વેશ ધારણ કરી પોતે જાતે જ યાહોમ કરી સતી સ્ત્રીઓની પાસે ગયો. પણ દેવીએ આપેલ પુષ્પમાળાના પ્રભાવથી સતીઓ સ્હામે દૃષ્ટિ કરવાને લીધે તે આંધળો જ બની ગયો, એથી ફાંફાં મારતા શેઠને–દાસીઓએ મશ્કરી વગેરે ઉપહાસ કરી બહાર કહાડી મૂકયો. આમ થવાથી શેઠે સતીઓને સંતાપી પોતાને તાબે કરવા, તેમજ દેવી વચન ખોટું કરવા ખલાસી લોકોને કહ્યું કે–આપણે ઉત્તર તરફના કીનારા તરફ ઉતરી શકીયે અથવા તો

ઠાણા શહેરના અંદર તરફ ન જતાં બીજીજ બાજુએ જઇ શકીયે, એ દિશાએ વેગ સહિત વાહણ ચલાવો." એમ ધારી ખલાસીઓને આ પ્રમાણે તાકીદ આપી; પણ દૈવની વિપરીત ગતિથી સન્મુખ પવન થયો, જેથી વાહણો ધારેલે ઠેકાણે જવા શક્તિમાન્ થયા જ નહીં, એટલે શેઠ દિલગીરીમાં ગર્ક થયો; બીજા દેશો તરફ જવાને માટે ચાલે તેટલા કરોડો ઉપાયો અમલમાં લેવરાવ્યા; છતાં પણ વાહણો મહીનાની મુદત પુરી થવા આવતાં તે પવને વાહણોને કોંકણ દેશના કિનારે જ લાવી મુકયાં, દેવીવચન સત્ય ઠરવાની આગાહી જણાઇ. કવિશ્રી વિનયવિજયજી કહે છે કે-"આ પ્રમાણે ત્રીજા ખંડમાં ત્રીજી ઢાળ કહી તેથી સિદ્ધચક્રજીના ગુણાનુવાદ બોલવાથી વિશાલ સુખો પ્રાપ્ત કરાય છે; માટે સદા તેમનું જ ગુણગાન કરો" (૩૦-૪૦)

(દોહા-છંદ.)

કોકણ કાંઠે નાંગર્યાં, સવિ વાહણ તિણિવાર;
નૃપને મળવા ઉતર્યો, શેઠ લઈ પરિવાર. ૧

આવ્યો, નરપતિ પાઉલે, મિલણાં કરે રસાળ;
બેઠો પાસે રાયને, તવ દીઠો શ્રીપાળ. ૨

દેખી કુંવર દીપતો, હૈયે ઊપની હૂંક;
લોચન મીંચાઈ ગયાં, રવિ દેખી જિમ ઘૂક. ૩

નૃપ હાથે શ્રીપાળને, દેવરાવે તંબોળ;
શેઠ ભલીપેરેં ઓળખી, ચિત્ત થયું ડમડોળ. ૪

હે હે દૈવ અટારડો, એહ કિશ્યો ઉતપાત;
નાખી હતી ખારે જળેં, પ્રગટ થઈ તે વાત. ૫

સભા વિસરજી રાય જબ, પહોતો મહેલ મઝાર;
તવ શેઠે પડિહારને, પૂછ્યો એહ વિચાર. ૬

એહ થગીધર કોણ છે' નવલો દીસે કોય!
તેહ કહે ગતી એહની, સુણતાં અચરિજ હોય. ૭

વનમાં સૂતો જાગવી, ઘર આણ્યો ભલિભાત;
પરણાવી નિજ કુંવરી, પૂછી ન વાત કે જાત. ૮

શેઠ સુણી રીઝયો ઘણું, ચિત્તમાં કરે વિચાર;
એહને કષ્ટેં પાડવા, ભલું દેખાડયું બાર. ૯

દેઈ કલંક કુજાતીનું, પાડું એહની લાજ;
રાજા હણશે એહને, સહેજેં સરશે કાજ. ૧૦

જો પણ જે જે મેં કર્યા, એહને દુઃખનાં હેત;
તે તે સવિ નિષ્ફળ થયાં, મુજ અભિલાષ સમેત. ૧૧

તો પણ વાજ ન આવિયેં; મન કરીએ અનુકૂળ,
ઉદ્યમથી સુખ સંપજે, ઉદ્યમ સુખનું મૂળ; ૧૨

વૈરીને વાધ્યો ઘણો, એ મુજ ખણશે કંદ;
પ્રથમ જ હણવા એહને, કરવો કોઈક ફંદ. ૧૩

ઈમ ચિંતવતો તે ગયો, ઊતારે આવાસ;
પલક એક તસ જક નહીં, મુખ મૂકે નિસાસ. ૧૪

અર્થ:—જ્યારે વહાણો કોંકણ કાંઠે જઈ પહોંચ્યા ત્યારે ત્યાં લાંગર નાખવા પડયાં, અને રાજાની ભેટ લેવા પરિવાર સહિત ધવળશેઠ વહાણમાંથી ઉતરી નરપતિના ચરણ સ્પર્શવા રાજસભા તરફ ચાલ્યો. ત્યાં તેણે મહારાજાની પાસે અમૂલ્ય વસ્તુઓનું ભેટણું મૂકી ભેટ પણ લીધી; પરંતુ તે મહારાજાની પડખે જ્યારે શ્રીપાળકુંવરને બેઠેલા દીઠા ત્યારે ભેટ સંબંધી સઘળો હર્ષ ચાલ્યો ગયો અને કુંવરને જોતાં જ ચોર શેઠની છાતીમાં ત્રિદોષશૂળ પેદા થઇ આવ્યું; તેમ જ જેમ તેજસ્વી સૂર્યના દેખવાથી સૂર્યશત્રુ—ઘુડની આંખો મીંચાઇ જાય છે તેમ ધવળની આંખો મીંચાઈ ગઇ. વસુપાળ રાજાએ ભેટની વસ્તુ અને આવેલા શેઠને ગર્ભશ્રીમંત જાણી તેનું માન વધારવા શ્રીપાળજીના હાથથી પાનબીડું દેવરાવવા ઇસારત કરી, એટલે કુંવરે ધવળશેઠના હાથમા પાનબીડું આપ્યું કે તેણે કુંવરને પુરેપુરી રીતે ઓળખી લીધો, જેથી રાજા તરફનું માન મળ્યા છતાં પણ મરણ નજીક ભમવાનો સંયોગ જાણી તેનું ચિત્ત ડામાડોળવાળું થઇ રહ્યું, અને વિચારવા લાગ્યો કે—"હાય! હાય! દૈવ! અટારડા દૈવ! આ શો ઉત્પાત જોઉં છું કે જે મેં ખારા દરિયાની અંદર વાત ફેંકી દીધી હતી, તે મહાસાગરમા ડૂબેલીવાત પાછી અહિં શી રીતે જાહેર થઈ! તે દરમિયાન સભા વિસર્જન થઇ અને જ્યારે રાજા રાજમહેલમાં ગયો ત્યારે ધવળશેઠે દરવાનને પૂછયું—"ભાઈ! આ સભામાં પાનબીડાં આપનાર માનવંતો રાજવી કોણ છે? એ તો કોઈ નવો માણસ દેખાય છે?" આના ઉત્તરમાં દરવાને કહ્યું—"શેઠ એ માનવંતાની વિગત સાંભળતાં મનુષ્યને આશ્ચર્ય પેદા થાય તેમ છે; કેમકે દરિયાકાંઠે વનમાં સૂતેલા એમને જગાડી મહા મહોત્સવની સાથે ઘેર લાવ્યા અને મહારાજાએ જાત કે વાત પૂછયા વિના પ્રેમ સહિત પોતાની પુત્રી પરણાવી દીધી એ શું થોડા આયર્શ્ચની વાત છે?" આવું બોલવું સાંભળતાં શેઠ તો બહુજ રાજી થયો અને ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—"કુંવરને કષ્ટમાં ઝોકાવી દેવા આ દરવાને પણ ભલું બારણું બતાવ્યું જેથી કુંવરને નઠારી જ્ઞાતિનું કલંક ચ્હોંટાડી દઇ એની લાજ પાડી દઉં કે જેથી નીચ સાથે પરણાવેલી પુત્રીને લીધે ફજેતી થતી જાણી રાજા કોપવંત થઇ કુંવરને ઠાર મારશે, એટલે મારૂં સ્હેજમાં કામ ફતેહ થશે જો કે મેં જે જે કામો કુંવરને દુ:ખ દેવાના હેતુ (ઇરાદા) થીજ કર્યાં, તે તે બધાંએ કામો મારા અભિલાષ સહિત નિષ્ફળ થયાં; તો પણ હિમ્મત હારી બેસવું એ અયોગ્ય છે. કહ્યું છે કે—હીમત ન હારતાં મનને અનુકૂળ કરી ઉદ્યમ ચાલુ રાખીએ તો તેથી અંતે ફતેહજ પામીયે; કેમકે ઉદ્યમથીજ સુખ હાથ લાગે છે, અને ઉદ્યમ એજ સુખનું મૂળ છે! તેમ વળી કુંવર મારો કટ્ટો દુશ્મન છે એને જો વિશેષ વધવા દેવામાં આવશે તો તે મારાં મૂળ ખોદી કહાડશે જ; રોગ ને શત્રુ ઉઠતાં જ છેદી નાખવા એજ વ્યાજબી છે. વધ્યા પછી તેમને છેદવામાં મહા તકલીફ વેઠવાનો વખત આવે છે. એ માટે પહેલાં એનુંજ કાટલું કરી નાખું તેવો કોઇક ફંદ રચવાનો ઉત્તમ માર્ગ આદરવાની જરૂરજ

છે." ઇત્યાદિ આર્ત્ત રૌદ્રધ્યાન ધ્યાતો ધ્યાતો શેઠ પોતાના ઊતારાવાળા ઘરમાં જઈ પહોંચ્યો પણ કેવી રીતે ઘાટ ઘડી ઘડોલાડવો કરવો તેનો રસ્તો ન જડવાથી એક પળવાર પણ તેને જંપ વળ્યો જ નહીં. જેથી મ્હોંડેથી મોટા નિસાસા નાખતો શોચને સ્વાધીન થઈ લમણે હાથ દઇ બેઠો બેઠો ધારણાને પાર પાડવાની યુક્તિ શોધતો હતો. (૧-૧૪)

(ઢાળ ચોથી—અષાઢભૂતી અણગારને રે કહે ગુરૂ અમૃત વાણુરે,
જોગીસર ચેલા, ભિક્ષાને ભમતા યકા હો લાલ—એ દેશી.)

ઇણ અવસર એક ડૂંબનું રે, આવ્યું ટોળું એક રે, ચતુરનર;
ઉભા ઓળગડી કરે હો લાલ;
તેડી મહત્તર ડૂંબને રે, શેઠ કહે અવિવેક રે ચતુરનર,
કાજ અમારૂં એક કરો હો લાલ. ૧

જેહ જમાઇ રાયનો રે, તેહને કહો તુમે ડૂંબ રે ચતુરનર;
લાખ સોનૈયા તુમને આપશું હો લાલ;
ધાઈને વળગો ગળે રે, સઘળું મળી કુટુંબ રે, ચતુરનર;
પાડ ઘણો અમે માનશું હો લાલ. ૨

ડૂંબ કહે સ્વામી સુણો રે, કરશ્યાં એ તુમ કામ રે ચતુ;
મુજરો હમારો માનજો હો લાલ;
કેવળશું કૂડી કળા રે, લેશું પરઠ્યા દામ રે ચતુરનર;
સાબાસી દેજો પછે હો લાલ, ૩

અર્થઃ—આ રીતે ધવળશેઠ વિચારે છે ત્યાં એક ડૂંબનું ટોળું આવ્યું અને ધનવાન શેઠને જોઇ તે ટોળું ઉભું ઉભું શેઠની આગળ દીનતા કરવા લાગ્યું, એટલે અવિવેકી શેઠે ડૂંબટોળાના નાયકને પોતાની પાસે બોલાવીને અવિવેકભરી વાત કહેવી

શરૂ કરી કે—" હે નાયકજી ! એક અમારૂં કામ છે તે તમે કરો, એટલે કે અહીંના રાજાનો જમાઇ છે તેને તમે ડૂબ છે એવું કહો તો હું તમને લાખ સોનામ્હોરો આપીશ. સઘળું તમારૂં કુટુંબ એકમતે થઇને રાજાના જમાઇને જોતાં દોટ કાહાડીને વળગી પડો અને તમારો પોતાનોજ એ નજીકનો સગો છે એમ સાબીત કરી બતાવો, કે હું એ કામને લીધે તમારો ઘણો ઉપકાર માનીશ. " એ વાત સાંભળીને ડૂંબનાયક બોલ્યો—" હે સ્વામી ! સાંભળો, એ આપનું કામ છે તે હું કરીશ; પણ અમારો મુજરો માન્ય કરજો જો કે તમામ જૂઠી કળા કેળવીશું ને નકી કરેલાં દામ લઇશું; તથાપિ કામ કર્યા બાબતની શાબાસી સંબંધી સિરપાવ પાછળ ખુશી થવાયોગ્ય દેજો; (કેમકે કામ સિરસાટા જેવું છે. જે ક્ષત્રીબચ્ચો છે તેને તદ્દન જૂઠથી ગળે પડી અમારો કુટુંબી બનાવવો છે તે કંઇ જેવી તેવી વાત નથી. (૧-૩)

ડૂંબ મળી સવિ તે ગયારે, રાયતણે દરબારરે, ચતુર.
ગાયે ઉભા ઘૂમતા હો લાલ;
રાગ આલાપે ટેકશુંરે, રીઝયો રાય અપારરે, ચતુર.
માંગો કાંઈ ? મુખ ઇમ કહે હો લાલ. ૪

ડૂંબ કહે અમ દિજીયેંરે, મોહત વધારી દાનરે, ચતુર;
મોહત અમે વાંછું ઘણું હો લાલ;
તવ નરપતિ કુંઅર કનેરે, દેવરાવે તસ પાનરે, ચતુર;
તેહનું મોહત વધારવા હો લાલ. ૫

પાન દેવા જવ આવિયોરે, કુઅર તેહની પાસરે, ચતુર;
હસિત વદન જોતા હસી હો લાલ;
વડો ડૂંબ વિલગો ગળેરે, આણી મન ઉલ્લાસરે, ચતુર;
પુત્ર આજ ભેટયો ભલો હો લાલ. ૬

એહવે આવી ડૂંબડીરે, રોઈ લાગી કંઠરે, ચતુર;
અંગો અંગે ભેટતી હો લાલ;
બહેન થઇને એક મળીરે, આણી મન ઊત્કંઠરે, ચતુર.
વીરા જાઉં તુમ ભામણે હો લાલ. ૭

એક કહે મુજ માઊલોરે, એક કહે ભાણેજરે, ચતુર;
એવડા દિન તુમે કિહાં રહ્યા હો લાલ;
એક કાકી એક ફઇ થઈરે, દેખાડે ઘણું હેજરે, ચતુર
વાટ જોતાં હતાં તહારી હો લાલ. ૮

ડૂંબ કહે નરરાયનેંરે, એ અમ કુળઆધારરે, ચતુર;
રીસાઇ ચાલ્યો હતો હો લાલ;
તુમ પસાય ભેળો થયોરે, સવિ માહરો પરિવારરે. ચતુર.
ભાગ્યાં દુઃખ વિછોહનાં હો લાલ. ૯

અર્થઃ—એકઠું મળેલું ડૂંબનું ટોળું ચાલ્યું ચાલ્યું દરબારમાં જઈ પહોંચ્યું અને ઘૂમતું ઘૂમતું ગાયન કરવા લાગ્યું. તે ટોળાનાં સ્ત્રી પુરૂષો ને ન્હાના સમજદાર બાળકો કે જેમને ગાયનવિદ્યાની તાલીમ મળેલી છે તે બધાં મળી ટેક સાથે રાગના આલાપ કરી મનહર સ્વરથી ગાનવિનોદ કરતાં જોઈ રાજા ઘણો જ રાજી થયો. રાજા બોલ્યો—" શું માગો શો તે મ્હોઢેથી બોલી દ્યો કે જેથી માગણી પૂર્ણ કરવામાંઆવે. " રાજેંદ્રનો પ્રશ્ન સાંભળી ડૂંબનાયક શેઠની સૂચના યાદીમાં લાવી બોલ્યો, અમારી " અમને મહત્તા વધે એવું દાન આપો. અમે મહત્તાનીજ વધારે વાંછા–ઇચ્છા રાખીયે છિયે. ' એ સાંભળી રાજાએ માન—મહત્તા વધારવા શ્રીપાળકુંવરના હાથેથી તેને પાન—બીડું દેવરાવવાની સૂચના આપી, એથી તે ડૂંબનાયકને પાન—બીડું દેઈ માન વધારવા કુંવર તેની પાસે આવ્યો કે હસતા મુખવાળા કુંવરને જોઈ ડૂંબનાયક હસતો હસતો હર્ષવંત

બની ગળે વળગી પડી કહેવા લાગ્યો—"વ્હાલા પુત્ર ! તું અમને આજે ભલે ભેટયો !" એટલામાં તો તે ડુંબનાયકની વહૂ આવીને રોતી રોતી ગળે બાઝી પડી, અને અંગોઅંગે ભેટવા લાગી એટલામાં એક બહેન ઉત્કંઠા સહિત બનીને કુંવરને ભેટી પડી અને કહેવા લાગી—"હે વીરા ! હે બંધવ ! હું તહારે ભામણે જાઉ." તેમજ એક કહેવા લાગી કે આ માહરો ભત્રીજો છે, એક કહેવા લાગી–આ મહારો દીયર છે, એક કહે છે કે એ મહારો ધણી છે. મને ન્હાની પરણીને મૂકી ગયો હતો તે આજ મહારા પુણ્યોદયથી મને મલ્યો જ્યાં એકનું બોલવું પુરૂં થતું નથી ત્યાં તો બીજું પાત્ર આવી પોતાનો પાઠ ભજવવા તૈયાર થાય છે. તેની પેઠે એક તુરત મામો બની અને એક ભાણેજ બનીને આવ્યો અને સ્નેહસહ કહેવા લાગ્યો—"આટલા દહાડા તમે ક્યાં છુપાઇ રહ્યા હતા ?" એટલામાં તો એક કાકી થઈને, એક ફઇ થઈને ભેટી પડી અને ઘણું હેત દેખાડતી કહેવા લાગી—"તારી અમે તો વાટજ જોતાં હતાં કે કયારે મળે !" વગેરે વગેરે વાતો મેલાવીને પૂરેપૂરૂં નાટક ભજવ્યું, ને તે પછી ડુંબનાયક રાજાને કહેવા લાગ્યો—"મહારાજા સાહેબ! આ અમારા કુળનો આધાર—પુત્ર છે. એ અમારાથી રીસાઇને ચાલી નીકળ્યો હતો તે આજે આપની કૃપાથી ભેગો થયો છે, અને આ સર્વે પરિવાર મારો છે તે બધાનું આના મેલાપથી વિયોગજન્ય દુઃખ ભાગ્યું. (૪—૯)

રાજા મન ચિંતે ઇસ્યુંરે, સુણી તેહની વાચરે, ચ.
વાત ઘણી વિરૂઈ થઇ હો લાલ;
એહ કુટુંબ સવિ એહનુંરે, દીસે પરતખ્ખ સાચરે, ચ.
ધિક મુજ વંશ વિટાળિયો હો લાલ. ૧૦

નિમિત્તિયો તેડાવિયોરે, મેં તુજ વચન વિશાસરે, ચ.
પુત્રી દીધી એહને હો લાલ;
કિમ માતંગ કહ્યો નહીંરે, તેં દીધો ગળે પાશરે, ચ.
નિમિત્તિયો વળતું કહે હો લાલ. ૧૧

મુજ નિમિત્ત જુઠું નહીરે, સુણજો સાચી વાતરે; ચ.
એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ;

હાથમાં ફક્ત એક તરવાર આપો એટલે ક્ષત્રી છું કે આ કુટુંબનો સગો છું એ તરત જણાતા મારૂં કુળ પ્રકટ થઇ જશે. કેમકે ક્ષત્રીની ખરી પરીક્ષા લડાઈના મેદાનમાં તરવારથી થાય છે. માથું મુંડાવ્યા પછી નક્ષત્ર ને વાર પૂછે તેવી કહેવત આપે સાચી કરી બતાવી. એ એમ છતાં પણ તુરત ખાત્રી કરવા માંગતા હો તો આજે બંદરમાં નાંગરાએલાં વહાણોની અંદર મારી પરણેલા બે સુંદરીઓ છે તેને તેડાવીને પૂછો કે બધો તે વિસ્તારપૂર્વક મારો અધિકાર (હકીકત) આદિથી અંત સુધી કહી બતાવશે. જેથી પરીક્ષા ઠીક થશે. (૧૧—૧૭)

તેહને તેડાવા મોકલ્યોરે, રાયેં નિજ પરધાનરે, ચ.
તે જઇને તિહાં વિનવે હો લાલ;

તવ મયણા મન હરખિયાંરે, પામી આદરમાનરે, ચ.
સહિ કંતતેડાવિયાં હો લાલ. ૧૮

બેસી રયણસુખાસનેરે, આવ્યા રાય હજુરરે, ચ.
ભૂપતિ મન હરખિત થયું હો લાલ;

નયણે નાહ નિહાળતાંરે, પ્રગટ્યો પ્રેમ અંકૂરરે, ચ.
સાચેંજૂઠ નસાડિયું હો લાલ. ૧૯

વિદ્યાધરપુત્રી કહેરે, સઘળો તસ વિરતંતરે, ચતુરનર.
વિદ્યાધર મુનિવર કહ્યો હો લાલ;

પાપી શેઠેં નાખીયોરે, સાયરમાં અમ કંતરે, ચતુરનર.
વખતેં આજ અમે લહ્યો હો લાલ. ૨૦

તે સુણતાં જવ ઓળખ્યોરે, તવ હરખ્યો મન રાયરે, ચ.
પુત્ર સગી ભગિની તણો હો લાલ;

અવિચાર્યું કીધું હતુંરે, પણ આવ્યું સવિઠાયરે, ચ.
ભોજન માંહે ઘી ઢળ્યું હો લાલ. ૨૧

નરપતિ પૂછે ડૂંબનેરે, કહો એ કિસ્યો વિચારરે, ચ.
તવ તે બોલે કંપતા હો લાલ;
શેઠે અમ્હ વિગોઈયારે, લોભે થયા ખુવારરે, ચ.
કૂડું કપટ અમે કેળવ્યું હો લાલ. ૨૨

તવ રાજા રીસે ચઢયોરે, બાંધી અણાવ્યો શેઠરે, ચ.
ડૂંબ સહિત હણવા ધર્યા હો લાલ;
તવ કુંવર આડો વલ્યોરે, છોડાવ્યો તે શેઠરે, ચ.
ઉત્તમ નર એમ જાણીયે હો લાલ. ૨૩

નિમિત્તિયો તવ બોલિયોરે, સાચું મુજ નિમિત્તરે ચ.
એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ;
માતંગ કહીયે હાથિયારે, તેહનો પ્રભુ વડ ચિત્તરે, ચ.
એ રાજેસર રાજીયો હો લાલ. ૨૪

અર્થઃ—આ પ્રમાણે કુંવરનું બોલવું સાંભળીને રાજાએ તે બંને સુંદરીઓને બોલાવવા તુરત પોતાના પ્રધાનને બંદરપર મોકલ્યો, એટલે તે બંદરપરના વહાણમાં પહોંચી સુંદરીઓ પ્રત્યે વીનવવા લાગ્યો કે—"આપના સ્વામીનાથ અહીં છે અને આ પ્રમાણે વાત બની છે માટે આપને બોલાવા આવ્યો છું." વગેરે વગેરે કહ્યું, એટલે સ્રીઓ આદરમાન પામી એથી તેણીઓનાં મન હર્ષવંત થયાં અને વિચારવા લાગી કે—"દેવીવચન પ્રમાણે મહીનાની મુદત પૂરી થવાને લીધે નક્કી સ્વામીનાથે તેડાવ્યા છે, માટે જવુંજ જોઇએ." એમ વિચારી રત્નસુખાસનમાં બેસી રવાના થઇ રાજા હજુર આવી પહોંચી. એ જોઇ રાજાનું મન હર્ષવંત

બન્યું તેમજ સુંદરીઓએ પોતાના નાથને નજરે નિહાળતાં પ્રેમઅંકૂર પ્રકટ થયો. આ બનાવથી સાચે જૂઠને નસાડી દીધું. તે પછી રાજાના પૂછવાથી વિદ્યાધરપુત્રી મદનમંજૂષાએ જે વિદ્યાચારણ મુનીના મુખેથી સાંભળ્યો હતો તે બધો વૃત્તાંત કહી બતાવી વિશેષમાં કહ્યું કે—"પાપી ધવળશેઠે અમારા નાથને દરિયામાં દગો દઇ નાખી દીધા હતા; પણ સારા ભાગ્યોદયના લીધે આ એક મહીને આજે પ્રાપ્ત થયાં છે." જ્યારે આ પ્રમાણે બધી હકીકતથી રાજા વાકેફ થયો ત્યારે તો એ કુંવર સગી બહેનનો દીકરો (ભાણેજ) જ નીકળ્યો, એટલે રાજા મનમાં બહુજ રાજી થયો. આ મુજબ ઓળખાણ પડવાથી રાજા વિચારમાં પડ્યો કે—"અવિચાર્યું-વગર વિચાર્યું કામ કરવા માંડ્યું હતું; પણ દૈવની અનુકૂળતાથી તે બધું ઠેકાણે આવ્યું. ઘી ઢળ્યું પણ ભોજનમાંજ ઢળ્યું." વગેરે વિચારી ડુંબ પ્રત્યે રાજાએ પૂછ્યું—"તમે તમારો સગો બતાવો છો એ સંબંધમાં સત્ય વિચાર શું છે? તે જલ્દી કહો શા મતલબને લીધે આ પ્રપંચ રચના કરવી પડી?" આ પ્રમાણે રાજાએ પૂછ્યું એટલે ડુંબો થરથરતા બોલ્યા કે—"અન્નદાતાજી! ધવળશેઠે અમને શિખવ્યું છે અને અમે લાખ સોનામ્હોર મળવાના લોભને લીધે ખુવાર થયા છીયે. પ્રભો! અમોએ જૂઠુંજ કપટ કેળવ્યું છે; માટે દીન જાણી દયા કરો." એવું ડુંબનું બોલવું સાંભળી રાજા ક્રોધવંત બની ધવળશેઠને બાંધી પોતાની હજુર મંગાવ્યો અને તે પછી તે શેઠ અને ડુંબના ટોળાને ઠાર મારવાનો નિશ્ચય કરી રાજા બોલ્યો કે—"શેઠ અને ડુંબ બેઉ દેહાંત દંડને યોગ્યજ છે માટે તેમને ગરદન મારો." એમ હુકમ ફરમાવી તે બેઉને મારનારાઓને સ્વાધીન કર્યા. એટલે મોટા મનના કુંવરે આડે ફરી તે બેઉને મ્હોતની સજાથી બચાવ્યા. કવિ કહે છે કે—"ઉત્તમ નર આ પ્રમાણે ઓળખીયે કે જે અવગુણ ઉપર ગુણ કરે તેજ ઉત્તમ જન ગણાય છે." જ્યારે આ પ્રમાણે ચોખવટ થઇ ત્યારે ભવિષ્ય ભાખનાર જોશી બોલ્યો—"મહારાજ કેમ મારૂં નિમિત્તશાસ્ત્ર કિંવા ભવિષ્યવાણી હવે સત્ય છે કે નહીં? મેં કહ્યું હતું કે આ બહુ માતંગનો ધણી છે. માતંગ એટલે હાથી, તેઓનો જે પ્રભુ તે બહુ માતંગનો ધણી કહેવાય છે, માટેજ આ બહુ માતંગનો પ્રભુ, ઉદાર ચિત્તવંત અને રાજાઓનો પણ રાજા છે." (૨૧-૨૪)

નિમિત્તિયાને નૃપ દીએરે, દાન અને બહુ માનરે, ચ.
વિદ્યાનિધિ જગમાં વડો હો લાલ;
કુંઅર નિજ ઘર આવિયારે, કરતા નવપદ ધ્યાનરે, ચ.
મયણાં ત્રણે એકઠી મળી હો લાલ. ૨૫

કુંઅર પૂરવની પરેંરે, પાળે મનની પ્રીતરે, ચ.
પાસે રાખે શેઠને હો લાલ;
તે મનથી છંડે નહીંરે, દુર્જનની કુળ રીતરે, ચ.
જે જેહવો તે તેહવો હો લાલ. ૨૬

બેહૂ હાથ ભૂંઈ પડયારે, કાજ ન એકો સિદ્ધરે, ચ.
શેઠ ઈસ્યું મન ચિંતવે હો લાલ;
પી ન શકયો ઢોળી શકુંરે, એહવો નિશ્ચય કીધરે, ચ.
એહને નિજ હાથે હણું હો લાલ. ૨૭

કુંઅર પોઢયો છે જિહાંરે, સાતમી ભૂંઈએં આપરે, ચ.
લેઈ કટારી તિહાં ચડયો હો લાલ;
પગ લપટયો હેઠે પડયોરે, આવી પહોતું પાપરે, ચ.
મરી નરકે ગયો સાતમી હો લાલ. ૨૮

લોકપ્રભાતે તિહાં મિળ્યારે, બોલે ધીક ધીક વાણરે, ચ.
સ્વામીદ્રોહી એ થયો હો લાલ;
જેહ કુંઅરને ચિંતવ્યુંરે, આપ લહ્યું નિરવાણરે, ચ.
ઉગ્ર પાપ તુરતજ ફળે હો લાલ. ૨૯

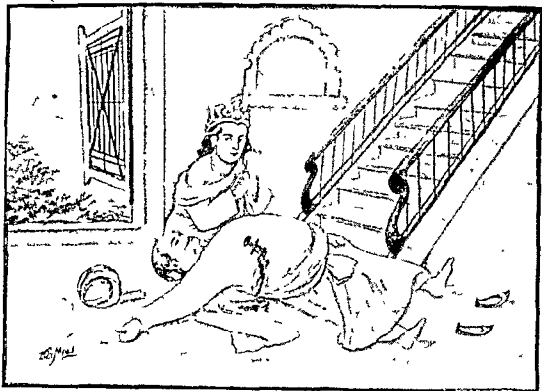
મૃતકારજ તેહનાં કરેરે, કુંઅર મન ધરે સોગરે, ચ.
ગુણ તેહના સંભારતો હો લાલ;

સોવન ઘણું તપાવિયેરે, અગ્નિતણે સંયોગરે, ચ.
તોહી રંગ ન પાલટે હો લાલ. ૩૦

માલ પાંચસે વહાણનોરે, સવિ સંભાળી લીધરે, ચ.
લખમીનું લેખું નહી હો લાલ;
મિત્ર ત્રણ જેશેઠનારે, તે અધિકારી કીધરે, ચ.
ગુણનિધિ ઉત્તમ પદ લહે હો લાલ. ૩૧

ઈંદ્રતણાં સુખ ભોગવેરે, તિહાં કુંઅર શ્રીપાળરે, ચ.
મયણાં ત્રણે પરિવર્યો હો લાલ;
ત્રીજે ખંડે ઇમ કહીરે, વિનયે ચોથી ઢાળરે, ચ.
સિદ્ધચક્ર મહીમા ફળ્યો હો લાલ. ૩૨

અર્થઃ—આ પ્રમાણે ભવિષ્ય સાચું પડવાથી રાજા બહુ રાજી થયો એથી તેણે જોશીને બહુ દાન માન આપી વિદાય કર્યો. (કવિ કહે છે કે—"હમેશાં જગતમાં તમામ ખજાનાઓ કરતાં વિદ્યારૂપી ખજાનો મોટો અલભ્ય છે; અને એથી સર્વે તે વિદ્યાની પ્રશંસા કરતાં કરતાં પોતપોતાને મુકામે ગયાં.) કુંવર પણ નવપદનું ધ્યાન ધરતો ધરતો પોતાના આવાસે ગયો અને ત્રણે સુંદરીઓ એકઠી મળી તે સાથે આનંદવિનોદ કરવા લાગ્યો જો કે ધવળશેઠે બે વખત ક્રૂર કર્મ કર્યું, છતાં પણ કુંવર તે વાત ધ્યાનમાં ન રાખતાં તેને પહેલાંની પેઠે જ પ્રીતિપૂર્વક પોતાની પાસે રાખી સ્નેહ જાળવતો હતો, પરંતુ આ રીતે જોયા છતાં ધવળશેઠનું મન તો ધવળ થયુંજ નહીં; કેમકે કુંવરે ઉત્તમતા ન છોડી તો ધવળ પોતાની નીચતા કેમ છોડે ? માટે દુર્જનના કુળની રીતિ ધવળે મનથી દૂર કરીજ નહીં. જે જેવો હોય તે તેવોજ રહેવા પરંપરાની રીતિ હોવાથી તે નિયમ પાળી ધવળશેઠ વિચારવા લાગ્યો—"મેં દરિયામાં નાખી તથા ડુંબનું કલંક આપી શ્રીપાળનું નિકંદન કરવા ઉપાય હાથ ધર્યા; પણ તે બન્ને બાબતમાં મારા બેઉ હાથ હેઠા પડયા, અને એકે કાર્ય સિદ્ધ થયું નહીં; માટે હવે તો એજ નિશ્ચય છે કે—પી ન શકું તો ઢોળી તો નાખું ! એટલે કે મારે હાથ લક્ષ્મી

પ્રકાશક

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

સાતમામાળે શ્રીપાળ કુંવર સૂતા છે, ત્યા પાપી-દ્રોહી ધવળ શેઠ પોતાના હાથમા કટારી લઈ શ્રીપાળ રાજાને મારી નાખવા ચઢ્યો, ત્યા ચઢતા પગ ખસી ગયો તેથી સાતમા માળથી ધવળશેઠ નીચે પડ્યો, જેથી પોતાના હાથમા કટારી હતી તે ધવળના પેટમા લાગી અને પાપ પણ આવી મળ્યું, તેથી પ્રચંડ પાપે કરીને દુર્ધ્યાનમા વર્તતો થકો ધવળશેઠ મરણ પામી સાતમી નરકમા ગયો. [પા. ૧૭૫]

અને બંને સ્ત્રીઓ ન આવી તેની ચિંતા નહીં, પણ એને ભોગવવા તો નહીં દઈશ. બસ મારા હાથે જ એને ઠાર મારી નાખું એટલે બધી પંચાત મટી જાય." એવા ચોક્કસ વિચારપર આવી, હાથમાં પાણીદાર કટારી લઈ જ્યાં સાતમે માળે કુંવર સુખશય્યામાં પોઢી રહેલ છે ત્યાં રાત્રીની વખતે શેઠ ચડવા ગયો; પરંતુ પાપનો ઘડો ભરાઇ આવતાં કૂટવાની તૈયારીપર પહોંચતા શેઠનો પગ લપસ્યો, જેથી તે ભોંયપર પડયો અને પોતાની પાણીદાર કટારી પોતાની જ સેવા કરનારી નીવડી—પેટમાં દાખલ થઇ પાપી શેઠને પાપના પ્રબળપણાને લીધે મરણને શરણ કરી સાતમી નરકે પહોંચતો કરી દીધો. જ્યારે લોકોએ પ્રભાતે ઉઠી ધવળશેઠની બુરી ગતિ જોઈ ત્યારે એકઠા થઈ એમજ બોલવા લાગ્યા કે—"ધિ:કાર છે એના જીવતરને કે એ સ્વામીદ્રોહી થયો, તો જેવું કુંવરનું એણે ચિંતવ્યું તેવું જ પોતાને માટે થયું. ઉગ્ર પાપ તુરતજ ફળે છે." વગેરે વગેરે વાણીવડે ફિટકાર આપ્યો, પરંતુ કુંવરે તો પાપી ધવળના મરણથી શોક ધારણ કરી તેનાં મૃત-કારજ કર્યાં અને તેના ગુણો સંભાર્યાં કર્યાં. કવી કહે છે કે—સોનાને ચાહે તેટલું અગ્નિમાં તપાવિયે તો પણ તે પોતાનો અસલી રંગ જાળવી જ રાખે છે. નહીં કે તેવા સંયોગથી રંગ બદલી દે. (રીતિજ છે કે અગરને કે ચંદ ને અગ્નિમાં નાખી બાળીયે તો પણ તે સુગંધીજ આપ્યા કરે છે અને સજ્જનને બહુ સંતાપ આપીયે તો પણ દોષિતના દોષ તરફ નજર ન કરે.) તે પછી પાંચસેં વાહણોનો માલ માત્ર સંભાળી લીધો કે જેનાં ગણતાં પણ પાર ન આવે એટલી લક્ષ્મી હતી, જેથી તેની વ્યવસ્થા કરવા સંબંધી ધવળશેઠના સુબુદ્ધિવંત જે ત્રણ મિત્ર હતા તેમને અધિકારી કર્યાં. કવિ કહે છે કે—ગુણના ખજાના રૂપ જે મનુષ્યો હોય છે તે મનુષ્યો ગુણના પ્રતાપથી અવશ્ય ઉત્તમપદ—અધિકાર પ્રાપ્ત કરેજ છે. આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરી શ્રીપાળકુંવર ત્રણ સુંદરીઓથી પરવરેલો ત્યાં ઈંદ્રના સરખા સુખ ભોગવવા લાગ્યો. (વિનયવિજયજી કહે છે કે—ત્રીજા ખંડની આ ચોથી ઢાળ તે એજ બતાવી રહેલ છે કે સિદ્ધચક્રજીનો મહિમા કેવો ફળદાયી છે કે જે શ્રીપાળ મહારાજને જેમ ફળ્યો તેમ તમો પણ તેજ પ્રમાણે ફળ મેળવો.) (૨૫—૩૨)

(દોહા—૭૬)

એક દિન રયવાડી ચઢયો, રમવાને શ્રીપાળ;
સાથ બહુ ત્યાં ઉતર્યો, દીઠો ઋદ્ધિ વિશાળ. ૧

સાર્થવાહ લઈ ભેટણું, આવ્યો કુંઅર પાય;
તવ તેહને પૂછે ઈશ્યું, કુંઅર કરી સુપસાય. ૨

કવણ દેશથી આવિયા, કિહાં જાવા તુમ્હ ભાવ;
સાર્થવાહ તવ વીનવે, કરજોડી સદ્ભાવ. ૩

આવ્યા કાંતિનયરથી, કંબુ દીવ ઉદ્દેશ;
કુંવર કહે કોઈક કહો, અચરિજ દીઠ વિશેષ. ૪

તેહ કહે અચરિજ સુણો, નયર એક અભિરામ;
કોશ ઇહાંથી ચારસો, કુંડળપુર તસ નામ. ૫

મકરકેતુ રાજા તિહાં, કપૂરતિલકાકંત;
દોય પુત્ર ઉપર હુઇ, સુતા તાસ ગુણવંત. ૬

નામેં તે ગુણસુંદરી, રૂપે રંભ સમાન;
જગમાં જસ ઊપમ નહીં, ચોસઠ કળાનિધાન. ૭

અર્થ:—એક દિવસ શ્રીપાળકુંવર રાજવાટિકા ફરવા (હવા ખાવા-રમવા) માટે ઉપવનની અંદર પરિવારસહિત સ્વારી લઇ ગયો હતો. ત્યાં પુષ્કળ ઋદ્ધિવંત સથવારો ઊતરેલો કુંવરની નજરે પડ્યો. તેમજ સથવારાના આગેવાન સાર્થવાહની નજર પણ ભાગ્યવાન કુંવર તરફ પડી એટલે તેમને યુવરાજ જાણી તે સાર્થવાહ યોગ્ય ચીજોનું ભેટણું લઈ કુંવરની હજૂર આવ્યો. એટલે કૃપા સાથે કુંવરે આ પ્રમાણે પૂછ્યું—"સાર્થપતિ! તમો કયા દેશથી આવેલા છો? અને કઇ દિશાભણી હવે જવાનો વિચાર છે?" એ સાંભળી સાર્થવાહે કહ્યું કે—"અમે બધા કાંતિનગરથી આવેલા છીયે, અને અમારો કંબુદ્વીપ જવાનો વિચાર છે." ફરી કુંવરે પૂછ્યું કે—જ્યારે તમોએ લાંબો પંથ પસાર કર્યો છે ત્યારે કહો કે એ પંથની અંદર કોઇ આશ્ચર્યકારી બનાવ જોયો છે?" સાર્થવાહે કહ્યું—"મહારાજ! જે આશ્ચર્યકારી બનાવ નજરોનજર જોયો છે

તે સાંભળો. કુંડળપુર નામનું એક શહેર છે કે જે અહીંથી ખરેખર ચારસેં ગાઉ દૂર છે. તે શહેરનો મકરકેતુ રાજા છે, તેની કર્પૂરતિલકા નામની રાણી છે. તે રાણીના પેટથી બે પુત્ર તેમજ તે ઉપર એક ગુણવાન પુત્રી પેદા થયેલ છે; કે જેણીનું નામ ગુણસુંદરી નામ પ્રમાણે સુંદર ગુણ ધરાવનારી છે અને રૂપમાં સ્વર્ગમાં વસનારી રંભા સરખી છે, એટલુંજ નહીં પણ જગતભરમાં તેણીના રૂપગુણની બરોબરી બતાવવા ઉપમા આપીયે તેવો કોઇ પદાર્થ પણ સરજાયેલ નથી. એટલે કે તે ગુણસુંદરી સ્ત્રીની ચોસઠે કળાઓનો ખજાનો જ છે. ૧ નૃત્ય, ૨ ઔચિત્ય, ૩ ચિત્રક, ૪ વાદ, ૫ મંત્ર, ૬ તંત્ર, ૭ જ્ઞાન, ૮ વિજ્ઞાન, ૯ દંભ, ૧૦ જલસ્તંભ, ૧૧ ગીતનાદ, ૧૨ તાલમાન, ૧૩ મેઘવૃષ્ટિ, ૧૪ ફલાવૃષ્ટિ, ૧૫ આરામારોપણ, ૧૬ આકારગોપન, ૧૭ ધર્મ વિચાર, ૧૮ શુકન, ૧૯ ક્રિયાકલ્પ, ૨૦ સંસ્કૃત જલ્પ, ૨૧ પ્રાસાદનીતિ, ૨૨ ધર્મનીતિ; ૨૩ વર્ણિકાવૃદ્ધિ, ૨૪ સુવર્ણસિદ્ધિ, ૨૫ સુરભિતૈલકરણ, ૨૬ લીલાસંચરણ, ૨૭ ગજતુરંગ પરિક્ષણ, ૨૮ પુરૂષ લક્ષણ, સ્ત્રી લક્ષણ, સામુદ્રિક, ૨૯ સુવર્ણ રત્નભેદ, ૩૦ અષ્ટાદશલિપિ પરિચ્છેદ, ૩૧ તત્કાલબુદ્ધિ, ૩૨ વાસસિદ્ધિ, ૩૩ વૈદ્યક, ૩૪ કામવિક્રિયા, ૩૫ ઘટભ્રમ, ૩૬ સારિપરિશ્રમ, ૩૭ અંજન, ૩૮ ચૂર્ણયોગ, ૩૯ હસ્તલાઘવ, ૪૦ વચનપાટવ, ૪૧ ભોજ્યવિધિ, ૪૨ વાણિજ્યવિધિ, ૪૩ મુખમંડન, ૪૪ શાલિખંડન, ૪૫ કથાકથન, ૪૬ પુષ્પગુંથન, ૪૭ વક્રોક્તિ, ૪૮ કાવ્ય શક્તિ, ૪૯ સ્ફારવેષ, ૫૦ સકલભાષા વિશેષ, ૫૧ અભિધાન જ્ઞાન, ૫૨ આભરણ પરિધાન, ૫૩ ભૃત્યોપચાર, ૫૪ ગૃહાચાર, ૫૫ કાવ્યકરણ, ૫૬ પટનિરાકરણ, ૫૭ રંધન, ૫૮ કેશબંધન, ૫૯ વીણાનાદ, ૬૦ વિતંડાવાદ, ૬૧ અંકવિચાર, ૬૨ લોકવ્યવહાર, ૬૩ અંત્યાક્ષરિકા, ૬૪ પ્રશ્નપ્રહેલિકા. એ ચોસઠ કલાનાં નામ અન્ય સ્થળે પ્રકારાંતરે પણ લખેલાં છે. એ ચોસઠે કલાની જાણ તે ગુણસુંદરી છે. (૭)

રાગ રાગિણી રૂપ સ્વર, તાલ તંત્ર વીતાન;
વીણા તસ બ્રહ્મા સુણે, થિર કરી આઠે કાન. ૮
શાસ્ત્ર સુભાષિત કાવ્યરસ, વીણાનાદ વિનોદ;
ચતુર મળે જો ચતુરને, તો ઊપજે પરમોદ. ૯
ડહેરો ગાયતણે ગળે, ખટકે જેમ કુકઠ્ઠ;
મૂરખ સરસી ગોઠડી, પગ પગ હિયડે હઠ્ઠ. ૧૦

જો રૂઠો ગુણવંતને, તો દેજે દુખ પોઠિ;
દૈવ ન દેજે એક તું, સાથ ગમારાં ગોઠિ. ૧૧

રસિયાશું વાસો નહીં, તે રસિયા એક તાલ;
ઝૂરીને ઝાંખર હુવે, જિમ વિછડી તરૂડાળ. ૧૨

ઉગતી યુગતિ જાણે નહીં, સૂઝે નહીં જસ સોજ;
ઈત ઉત જોઈ જંગલી, જાણે આવ્યું રોઝ. ૧૩

રોઝતણું મન રીઝવી, ન શકે કોઈ સુજાણ;
નદીમાંહિ નિશદિન વસે, પલળે નહીં પાષાણ. ૧૪

મરમ ન જાણે માંહિલો, ચિત્ત નહીં ઈક ઠોર;
જિહાં તિહાં માથું ઘાલતો, ફરે હરાયું ઢોર. ૧૫

વળી ચતુરશું બોલતાં, બોલી ઈકિ દો વાર;
તે સહેલી સંસારમાં, અવર એકજ અવતાર. ૧૬

રસિયાને રસિયા મિલે, કેળવતાં ગુણગોઠ;
હિયે ન માયે રીઝ રસ, કહેણી નાવે હોઠ. ૧૭

પરખ્યા પાખે પરણતાં, ભુંચ્છ મિળે ભરતાર;
જાય જમારો ઝૂરતાં, કિશ્યું કરે કિરતાર. ૧૮

તિણ કારણ તે કુંઅરી, કરે પ્રતિજ્ઞા સાર;
વીણાવાદે જીતશે, જે મુજ તે ભરતાર. ૧૯

અર્થ:—હવે તે ગુણસુંદરીએ બાળપણથીજ વીણા વગાડવાનો અભ્યાસ કર્યો છે, તે કેવી રીતે કર્યો છે? તો કે ૧ રાગ, ૨ રાગિણી, ૩ રૂપ, ૪ સ્વર, ૫ તાલ, ૬ તંતાવતાન, એટલા ગુણયુક્ત વીણાના જે કાંઇ ભેદો છે તે સર્વને તે કુંવરી જાણે છે. તિહાં પ્રથમ રાગ છ પ્રકારના છે. તે જણાવે છે.

૧ શ્રીરાગ. ૨ વસંત. ૩ પંચમ. ૪ ભૈરવ. ૫ મેઘ. ૬ નટનારાયણ. એ છ રાગનાં નામ કહ્યાં હવે એકેકા રાગની છ છ રાગણીઓ એટલે સ્ત્રીઓ છે, તેમનાં નામ કહે છે (૧) મ્હારવા અથવા માલવી; ત્રિવેણી; ક્દિારા; ગૌરી; મધુમાધવી; બહારી. (૨) દેશી; દેવગિરિ; બૈરારી; બદ્રિકા; લલિતા; હિંડોલી. (૩) બિભાસ; ભુપાલી; કરનાટી; બડહંસ; માલશ્રી અથવા વાગેશ્વરી; પટમંજરી. (૪) ભૈરવી; ગુજરી; રેવા; ગુનકલી; બંગાળી; ભલી અથવા હેલી. (૫) મલ્હાર; સોરઠી; અશાવરી અથવા સામેરી; માલકોશ; ગંધાર; રસશૃંગાર અથવા હર શૃંગાર. (૬) કામોદી; કલ્યાણી; આહીરી; નાયકી; સારંગ; હમીરનાટ; એ છ રાગની છત્રીશ રાગણીઓનાં નામ કહ્યાં. હવે એકેકા રાગના વળી આઠ આઠ પુત્ર છે, તે વારે છએના મળી અડતાલીશ પુત્ર થાય, તેમાં છ મૂળ રાગ અને છત્રીશ રાગણીઓ મેળવતાં સરવાળે નેવું ભેદ થયાં. વળી એકેકા રાગની અને રાગણીની આલ તેમાં કોઇની બે, કોઇની ત્રણ, કોઇની ચાર, કોઇની પાંચ, કોઇની છ, કોઇની સાત થાય. એ સર્વ એના ભેદ જ ગણાય. એમ બીજા પણ એના અનેક પ્રકારે ભેદ થાય છે, કેમકે ચક્રવર્તી પોતે મૂલ છ રાગને પ્રરૂપે અને તેની સ્ત્રી ૬૪૦૦૦ છે, તે પ્રત્યેક એકેકી સ્ત્રી, વળી નવનવી દેશીએ કરી ભર્તારની સ્તવના કરે, તે વારે ચોસઠ હજાર દેશીઓ સર્વ જુદી જુદી રીતે ગવાતાં સર્વ મળી ચોસઠ હજાર ભેદો થાય. તેમજ વાસુદેવની બત્રીશ હજાર સ્ત્રીઓ છે, તિહા બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાય તે હાલ પણ બત્રીશ હજાર દેશીઓ ચાલુ છે, કેમકે છેલ્લા નવમા કૃષ્ણ વાસુદેવ થઇ ગયા તે વખતે બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાતી હતી. તે પછી કોઇ ચક્રવર્તી થયો નથી, માટે બત્રીશ હજાર જ ચાલુ રહેલી છે. એ રીતે રાગના અનેક ભેદ છે. વળી તે રાગ રાગણીનાં રૂપ, તે જે જે રાગનો જેવો જેવો આકાર છે, તેવી રીતે રાગમાલાનાં ચિત્રામણ કરાય છે, તે શાસ્ત્રોક્ત સર્વના રૂપને જુદાં જુદાં તે ગુણસુંદરી જાણે છે, તેના આકાર કરી દેખાડે છે, તથા તેના પૂર્વે કરેલાં આકારને ઓળખે છે. વળી સ્વર સાત પ્રકારના છે, તેનાં નામ ષડ્જ, રૂષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત, નિષધ એ સાત સ્વરનાં નામ કહ્યાં અથવા ૧ સા, ૨ રી, ૩ ગ, ૪ મ, ૫ પ, ૬ ધ, ૭ ની, એ સાત ભેદ જાણવા. વળી તાલના સાત ભેદ છે તે કહે છે. ધ્રૂઓ, માઠો, પડુમનો,

રૂપકો, જત્તિ, પડતાલો, એકતાલો એટલે એકતાલ, દ્વિતાલ, ત્રીતાલ, ઈત્યાદિ તાલના સાત ભેદ જાણવા. વળી તંતુવિતાન એટલે તંતુનું વિસ્તારવું. તિહાં કોઇ વીણા ચાર તંતુની હોય, કોઇ પાંચ તંતુની, કોઈ છ તંતુની, કોઇ સાત તંતુની હોય, તેનું સંકોચવું, વિસ્તારવું તેને આકુંચન પ્રસારણ કહીએ. તથા વીણા તંતુનું ચડાવવું, ઉતારવું, તે સર્વ તંતુનો વિતાન કહીએ ઈત્યાદિક અનેક વાતો વીણા સંબંધી છે, તે સર્વ રાગના ગ્રંથોથી જાણવી. એવી રીતે રાગ, રાગીણી, રૂપ, સ્વર, તાલ અને તંતુવિતાન, એ છ તેણે કરી સંયુક્ત જે વારે ગુણસુંદરી વીણા વજાવે છે તે વારે તે વીણાનો જે શબ્દ તેના ગુણથી રંજિત થયો થકો ચાર મુખને ધારણ કરનારો એવો જે બ્રહ્મા, તે પણ પોતાના આઠે કાનને સ્થિર કરીને તે વીણા સાંભળવાને ઉજમાલ થાય છે, તો બીજા સામાન્ય જનો સાંભળવાને તત્પર થાય તેમાં તો શું જ કહેવું ?

વળી (શાસ્ત્ર કે.) ધર્મ શાસ્ત્ર, વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, શબ્દશાસ્ત્ર, આગમશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ શાસ્ત્ર, નિમિત્તિ શાસ્ત્ર, વૈદક શાસ્ત્ર, પુરાણ શાસ્ત્ર. હવે શાસ્ત્રના ચાર યોગ કહ્યા છે તેનાં નામ કહે છે. એક ધર્મ કથાનુયોગ, બીજો ચરણ કરણાનુયોગ, ત્રીજો ગણીતાનુયોગ, અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ, ઈત્યાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહેવાય છે-તે તથા (સુભાષિત કે.) જેમાં પ્રસ્તાવે ચિત્તભલાં વચન હોય, એવા પ્રસ્તાવિક શ્લોક જે ચાણાક્ય પ્રમુખ તેના ભેદ સહિત તથા ગાથાઓના ભેદ, છંદની જાતિ, સવૈયા, કવિત્ત, કુંડલીયા, દોહા, ગાહા, હેલી પ્રહેલી ઇત્યાદિક સર્વ સુભાષિત જાણવા, તથા (કાવ્ય કે.) હરિણી પ્રમુખથી માંડીને મહા દંડક પર્યંત નવનવા છંદની જાતિઓ. તિહાં જે અગ્યાર અક્ષરનું પદ તે કાવ્યની પહેલી જાતિ જાણવી ઇત્યાદિ. (રસ કે.) નવરસ, તેમનાં નામ કહે છે. શ્રૃંગારરસ, હાસ્યરસ, કરૂણારસ, રૌદ્રરસ, વીરરસ, ભયાનકરસ, બીભત્સરસ, અદ્ભુતરસ, અને શાંતરસ એ નવ રસ. તથા વળી ત્રણ પ્રકારના રસ તેમાં એક સ્થાયીરસ, બીજો સાત્વિક રસ ત્રીજો સંચારીરસ, એની ઉપર રાગ, અનુરાગ, અનુરતિ તેણે કરી યુક્ત. તથા વળી વીણાનાદ તે વીણાના શબ્દ તથા જુદી જુદી જાતિનાં વાજિંત્રોના શબ્દ તે લોક ભાષાએ ત્રણ પ્રકારના છે. એક ધા, બીજો વા, ત્રીજો ઘસરકો તથા વળી બીજા ચાર ભેદ કહે છે. એક ઘન તે તાલ પ્રમુખ બીજો સુષિર તે વંશાદિક, ત્રીજો આનધ્ધ તે મુરજાદિક અને તત તે વીણા પ્રમુખ. હવે પ્રથમના ત્રણ ભેદનો અર્થ કહે છે. પ્રથમ ધા તે ઢોલ, પડહો, મૃદંગ, પખાવજ, તાલ, કંસાલ, કરતાલ, પ્રમુખ જાણવા. બીજો વા તે શંખ, શરણાઇ, ભેરી, નફેરી, ભુંગલ, કરણાટ પ્રમુખ જાણવા. ત્રીજો ઘસરકો તે સારંગી પ્રમુખ જાણવા. ઈત્યાદિક સર્વ વાજિંત્ર જાણવા. હવે વીણાના સાત નામ છે તે કહે છે. વીણા, ઘોષવતી, વિપંચી, કંઠકૂણિકા, વલ્લકી, તંત્રી, પરિવા-

દિની. તે વીણાના સ્વામી જુદા જુદા હોય. શીવની વીણાનું નામ નાલંબી. સરસ્વતીની વીણાનુ નામ કચ્છપી. નારદને મહતી નામે વીણા હોય. સર્વને સમ્મત તે પ્રભાવતી નામે વીણા જાણવી, બ્રહ્માની બૃહતી નામે વીણા છે, તુંબુરૂની કલાવતી નામે વીણા, ચાંડાલની કંટોલી નામે વીણા, એ વીણાના ભેદ જાણવા. ઇત્યાદિક સર્વનો (વિનોદ કે.) રમણ તે ગુણસુંદરી છે, એટલે એ સર્વ ચાતુર્ય ગુણસુંદરીમાં છે. એમ સાર્થવાહ જે આવ્યો છે તે શ્રીપાળને કહે છે.વળી કહે છે કે હે સ્વામીન્! તે કુંવરી અત્યંત ડાહી છે, વળી ચતુર છે, માટે જો તે ચતુરને મળે તોજ પ્રમોદ ઉપજે અથવા ગુણવંતને ગુણવંત મળે તોજ શોભે. પરંતુ ચતુરને મૂર્ખનો સંયોગ થાય તો, જેમ તોફાની ગાયના ગળામાં બાંધેલ અણઘડ લાકડું ચાલતાં પગમાં અથડાઈ દુઃખ દે છે, તેમ મૂર્ખ સાથે થયેલો સમાગમ, સહવાસ કે દોસ્તી પણ તેવું દુઃખ દે છે; કેમકે ડગલે ડગલે હઠવાદ કરવાને લીધે તે હૈયામાં સાલ્યા કરે છે એમ તે રાજકન્યાએ માની લીધું છે, તથા તે કહે છે કે–'હે દૈવ! જો તું કદી ગુણવંતપર ગુસ્સે થઇ જાય તો તેના પર દુઃખની પોઠ્યો ભરીભરીને દઇ દેજે, પરંતુ તેને ગમારની સાથે વાત કરવી કે દોસ્તી કરવી એ અસહ્ય દુઃખ દઇશ નહીં. મતલબકે અન્ય દુઃખો કરતાં મૂર્ખ સાથેનો સહવાસ ઘણોજ દુઃખદાયી હોય છે. કારણ કે જો રસિકજનને અરસિકજનનો સમાગમ થાય તો તે રસિકજન એક હાથે તાળી પાડવા જેવો નકામો થઇ રહે છે. બેઉ એકસરખા હોય તોજ તાલ જામે છે; પણ એક સમજદાર અને બીજો બેસમજદાર હોય તો, જેમ ઝાડથી ટૂટી જૂદી પડેલી ઝાડની ડાળી સૂકાઇ ઝાંખરૂં થઇ જાય, તેમ તે મૂર્ખના સમાગમથી ચતુર રસિક, રસજ્ઞના વિયોગને લીધે ઝૂરીઝૂરીને ઝાંખરાં જેવો થઇ આખર નિર્જીવ બને છે. મતલબ એજ કે તે મૂર્ખ યુક્તિ કે ઉક્તિ કશું જાણતો ન હોવાથી, તથા જેને કશી કામ કરવાની ચાતુરતા સંબંધી શોધનાં સૅાજ–લક્ષણ પણ સૂજતાં ન હોય અને જે આમતેમ જંગલીની પેઠે જોયા કરતો હોય, તે જાણે જંગલમાંથી પકડી આણેલું રોઝ હોયની? તેવો ગમ વગરનો ગમાર હોય છે. તો તેવા ગમાર ને રોઝનું મન જગતભરમાં કોઇપણ ચતુરજન રીઝવી શકનાર છે જ નહીં; કેમકે ચતુરજનોની કારીગરી; જે પોતાની વાત સાંભળે–મર્મ સમજે–ધ્યાન આપે તેનાપર ચાલી શકે છે અને તેવા ઉપર જ તેઓ વચનની અસર કરી શકે; પણ જે ઉંહું કરે કે આડું જોઇ ઓલ્યાભણી ધ્યાનજ ન આપે તો પછી વચનની અસર શી રીતે કરી શકે? જુઓ કે–મગશેલીઓ પથરો રાત ને દહાડો નદીના જળપ્રવાહમાં પડ્યો રહે છે, તો પણ તે જરા પલળતો નથી, તેજ રીતે રાતદિન ચતુરના સહવાસમાં રહ્યા છતાં મૂર્ખ પણ

મૂર્ખનો મૂર્ખજ રહે છે. કારણ કે તે સહવાસમાં રહેવાં છતાં કહેલી કોઈ પણ વાતનો મર્મ સમજી શકતો નથી, કેમકે તેનું ચિત્ત એક ઠેકાણે હોતું નથી, પણ સેંકડો બાબતમાં ભટકતું હોય છે. એટલે પછી તે હરાયા ઢોરની પેઠે માથું મારી ફરનાર મૂર્ખનું મન ક્યાંથી ઠેકાણે હોય કે તે વાતની અંદરનું રહસ્ય સમજી શકે ? એને જ્યારે ન સમજી શકે ત્યારે તેની અસર કે તેનો આનંદ શી રીતે પ્રાપ્ત થઇ શકે ? અને પ્રાપ્ત ન થઈ શકે ત્યારે જેવો ને તેવોજ રહે એમાં નવાઇ પણ શી ? આમ હોવાથી હે મહારાજ ! તે રાજકુમારી પોતાની સાહેલીઓ પ્રત્યે કહ્યા કરે છે કે—' હે સખીઓ ! જે ચતુરની સાથે વાત કરવા વખતે એક બેવાર બોલ્યા છતાં પણ વળી બોલવાનું મન થાય તેવા ચતુરનો સહવાસ થાય તો તે સંસાર લેખે છે, નહીં તો એ વિનાના મૂર્ખનો સમાગમ થાય તો બેશક અવતાર અલેખે-નકામોજ થઈ પડે; કેમકે રસિકજનને રસિકજનનો મિલાપ થાય અને તે સાથે ગુણગોષ્ટિરૂપ વાર્તાલાપ કરતાં જે આનંદરસ પ્રાપ્ત થાય છે, તે આનંદરસ હૈયામાં પણ સમાઇ શકતો નથી, તેમ તે રસની કહેણી પણ હોઠપર આવી શકતી નથી; એટલે કે ઉભરાઇ જાય એટલો આનંદરસ છતાં કહીને સમજાવી શકતો નથી; કેમકે અનહદ આનંદ હોય છે. તો તે હદ વગરના આનંદનું શી રીતે ખરેખરૂં વર્ણન કરી શકાય ? માટેજ જો પરીક્ષા કર્યા વિના પરણવામાં આવે ને કદી ખરાબ ભરતાર મળે, તો આખો જન્મારો ઝૂરતાં જાય, તેમાં પછી કીરતાર પણ શું કરે ? આવું ગુણસુંદરીનું માનવું હોવાથી આ કારણને લીધે હે રાજન્ ! તેણીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે—' જે નર મને વીણાના વાદમાં જીતશે, તે નર જ મારો ભરતાર થશે. ' (આમ હોવાથી તે શહેરની શી હાલત થઈ છે તે હવે કહું છું તે કૃપા કરી સાંભળો.) (૧-૧૯)

(ઢાળ પાંચમી—થાહરા મોહોલાં ઊપર મેહ ઝરૂખે વીજળી–એ દેશી.)

તેહ પ્રતિજ્ઞા વાત નયરમાં ઘર ઘરે હો લાલ, નયર.,
પસરી લોક અનેક બનાવે પરેં પરેં હો લાલ, બનાવે.;
રાજકુમાર અસંખ્ય તે શીખણ સજ્જ થયા હો લાલ, શી.
લેઇ વીણા સાજ તે ગુરૂપાસેં ગયા હો લાલ, ગુરૂ પા. ૧
ત્રણ ગ્રામ સુર સાત કે એકવીશ મૂર્ચ્છના હો લાલ કે,

તાન ઓગણપચ્ચાશ ઘણી વિધ ઘોળના હો લાલ, ઘ.;
વિદ્યાચારજ એક સધાવે શીખવે હો લાલ સધાવે.,
કરેં અભ્યાસ જુવાન તે ઊજમ નવનવે હો લાલ, તે. ૨

શાસ્ત્ર સંગીત વિચક્ષણ દેશ વિદેશના હો લાલ કે, દે.,
કરે સભામાંહે વાદ તે નાદ વિશેષના હો લાલ, તે.;
માસ માસ પ્રતિ હોય તિહાં ગુણ પારિખાં હો લાલ, તિ.,
સુણતાં કુમરી વીણ સવે પશુસારિખાં હો લાલ, સ. ૩

ચહુટામાંહે વીણ વજાવે વાણિયા હો લાલ, વજાવે,.
ન કરે કોઇ વ્યાપાર તે હોંસી પ્રાણિયા હો લાલ, તે.;
ઈણીપરે વરણ અઢાર ઘરોઘર આંગણે હો લાલ, ઘ.,
સઘળે મેડી માળેં વીણા રણઝણે હો લાલ કે, વી. ૪

ગાયો ચારે ગોવાળ તે વીણ વજાડતા હો લાલ, તે.,
રાજકુંઅરી વિવાહ મનોરથ ભાવતા હો લાલ, મિલે.,
સૂનાં મૂકી ક્ષેત્ર મિલે બહુ કરસણી હો લાલ મિલે;
શીખે વીણ બજાવણ હોંસ હિયે ઘણી હો લાલ કે, હીં. ૫

તેહ નયરમાંહિ એહવું કૌતુક થઈ રહ્યું હો લાલ કૌતુ.,
દીઠે બણે તે વાત ન જાયે પણ કહ્યું હો લાલ, ન જાયે.,
સુણી કુંઅર તે વાત હિયે રીંઝયો ઘણું હો લાલ, હિયે.,
સારથવાહને સાર દીએ વધામણું હો લાલ દીએ. ૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે કરેલી કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા સંબંધી વાત કુંડલપુરની અંદર ઘરોઘર પસરી–ફેલાઈ ગઇ (કે ગમે તે નાતજાતનો હોય પણ જો તે વીણાવાદમાં કુંવરીને જીતે તો તે તે નરને જ પરણશે.) જેથી લોકો તરેહ-તરેહવાર રીતે વીણાખ્યાલનાં ચતુર બનાવવા લાગ્યા ને પાર વગરના રાજ કુમારો પણ ત્યાં આવી વીણાવાદનો અભ્યાસ કરવા તત્પર થઈ વીણા સંબંધી સાધનો લઈ ગુરૂની પાસે ગયા છે. ત્યાં એક વીણા સંબંધી વિદ્યાની તાલીમ આપનાર વિદ્યાચાર્ય છે તે તેઓને વીણાવિદ્યા સધાવે છે ને શીખવે છે કે વીણામાં આદિ, મધ્ય ને અંત એમ ત્રણ ગ્રામ છે. સા–રી–ગ–મ–પ–ધ–ની એ સાત સ્વર છે, એકવીશ (પીતળની તરબોરૂપ) મૂર્છનાઓ છે અને તાન ઓગણપચાશ છે, તથા મીડ–મુરકી–ધ્રૂજરી વગેરેની ખુબી વગેરે તો પાર વગરની છે. આમ કેળવણી આપવાથી યુવાન પુરૂષો નવીન નવીન ઉમંગસહ અભ્યાસ કર્યા કરે છે. આવી રીતે સંગીત (ગાવા બજાવવા સંબંધી) શાસ્ત્રના જાણનાર દેશી પરદેશી ડાહ્યા પુરૂષો ત્યાં આવીને વીણાના નાદ સંબંધી સભામાં વાદ કર્યા કરે છે. એટલે કે દરમહિને વીણા શીખેલાઓની પરીક્ષા લેવામાં આવે છે, પણ જ્યારે કુંવરીના હાથની વીણા સાંભળવામાં આવે છે ત્યારે તે બધા વીણા બજાવનાર તદન ઢોર જેવાજ જણાઈ આવે છે. રાજકુંવરોજ વીણા શીખવા મચ્યા છે એમ નથી; પરંતુ વાણીઆ પણ બજારમાં વીણાજ બજાવેજ છે; કેમકે રાજકુંવરી પરણવાની હોંશને લીધે તમામ વ્યાપાર બંધ કરી વીણાના વ્યાપારમાં લીન રહ્યા છે. આમ હોવાથી અઢારે વર્ણના ઘરઘરને આંગણે ને મેડી–માળમાં વીણાજ રણઝણ્યા કરે છે. વળી વગડાની અંદર ગાયોને ચરાવના ગોવાળિયાઓ પણ રાજકુંવરીના વિવાહ કરવાના મનોરથની ભાવના ભાવતા વીણા બજાવી રહેલ છે. અને ખેડુતો પણ પાકેલા ઉભાં ક્ષેત્રો છોડી અપાર હોંશને લીધે એકઠા થઇ તે પણ વીણા વગાડતાં શીખી રહેલ છે. એથી એ શહેરમાં જે કૌતુક થઇ રહ્યું છે, તે કૌતુકનો ખરો ખ્યાલ નજરોનજર જોવાથીજ થાય તેમ છે, પણ કંઇ કહેવાથી પાર અને આનંદની સીમા આવે તેમ નથી." આ પ્રમાણે સાર્થવાહે કહી બતાવેલી વાત સાંભળી કુંવર ઘણોજ મનમાં રાજી થયો અને સાર્થવાહને ઉત્તમ વધામણી આપીને વિદાય કર્યો. (૧–૬)

આવ્યો નિજ આવાસ કુંઅર મન ચિંતવે હો લાલ, કુંવ.,
નયર રહ્યું તે દૂર તો કિમ જાસ્યાં હવે હો લાલ, તો કિ.;

દેતવિધાતા પાંખ તો માણુસ રૂઅડાં હો લાલ, તો મા.,
ફેરિફેરિ કૌતુકજોત જૂવે જિમ સૂઅડાં હો લાલ, જૂ. ૭
સિદ્ધચક્ર મુજ એહ મનોરથ પૂરશે હો લાલ, મનોરથ.,
એહિજ મુજ આધાર વિઘન સવિ ચૂરશે હો લાલ, વિઘ.;
થિર કરી મન વચ કાય રહ્યો ઈક ધ્યાનશું હો લાલ, રહ્યો.
તન્મય તત્પર ચિત્ત થયું તસ ગ્યાનશું હો લાલ, થયું. ૮
તતખિણુ સોહમવાસી દેવ તે આવીયો હો લાલ, દેવ.,
વિમળેસર મણિહાર મનોહર લાવીયો હો લાલ, મનો.;
થઇ ઘણો સુપ્રસન્ન કુંઅર કંઠે ઠવે હો લાલ; કુંઅર.,
તેહ તણો કર જોડી મહિમા વરણવે હો લાલ, મહિમા. ૯
જેહવું વંછે રૂપ તે થાયે તતખીણે હો લાલ, તે થાયે.,
તતખીણ વાંછિતઠામ જાયે ગયણાંગણે હો લાલ, જાયે.;
આવે વિણ અભ્યાસ કળા જે ચિત્ત ધરે હો લાલ, કળા.,
વિષના વિષમ વિકાર સઘળા સંહરે હો લાલ, તે. ૧૦
સિદ્ધચક્રનો સેવક હું છું દેવતા હો લાલ, કે હું છું.,
કેઈ ઉદ્ધરીયા ધીર મેં એહને સેવતા હો લાલ, કે એહને;
સિદ્ધચક્રની ભકિત ઘણી મન ધારજો હો લાલ, ઘણી.,
મુજને કોઇક કામ પડે સંભારજો હો લાલ, પડે. ૧૧

અર્થ:—પછી શ્રીપાળકુંવર સંધ્યા સમયે પોતાના આવાસમાં આવી વિચારવા લાગ્યો કે—"કુંડળપુર તો ઘણું છેટે રહેલ છે તો ત્યાં શી રીતે પહોંચાય? અહા! જો દૈવે મનુષ્યોને પાંખો આપી હતે તો માણસ સારા સુખસાધનવાળા ગણાત; કેમકે તે પોપટ વગેરે પંખીઓની પેઠે દેશવિદેશમાં ફરીફરીને કૌતુક દેખતા હશે, પણ મારો આ મનોરથ તો સિદ્ધચક્રજી મહારાજ પૂર્ણ કરશે અને એજ મને આધારરૂપ હોવાથી મારાં સર્વ વિઘ્નો ચૂરી નાખશેજ." ઇત્યાદિ વિચારી મન તન વચનને સ્થિર કરી એક સિદ્ધચક્રજીનાજ ધ્યાનમાં લીન રહ્યો એટલુંજ નહિં પણ તે ધ્યાનમાં તદાકાર થઈ જવા પોતાના ઉત્તમ જ્ઞાનદ્વારા પોતાનું ચિત્ત તત્પર થયું. ધ્યાનની એકાગ્રતા થવાથી તેજ વખતે સૌધર્મ દેવલોકનો રહેનાર વિમળેશ્વર યક્ષ મનોહર મણિયોનો હાર લઈ ત્યાં આવ્યો અને બહુજ પ્રસન્ન થઇને તે હાર કુંવરના કંઠમાં પહેરાવી હાથ જોડી (તે હારનો) મહિમા વર્ણવવા લાગ્યો—"આ હારના પ્રભાવવડે જેવું રૂપ કરવાની ચાહના કરશો તેવુ થશે, તથા જ્યાં જવાની ઇચ્છા હશે ત્યાં તુરતજ આકાશમાર્ગે જઇ શકશો. વગર અભ્યાસ કર્યે જે કળા શીખવાનો ચિત્તમાં ઇરાદો કરવાથી તુરતજ તે કળા પૂરેપૂરી રીતે આવડી જાય છે અને સ્થાવર જંગમ વિષનો વસમા વિકારો પણ આના ન્હવણજળથી તેજ ક્ષણે નાશ થાય છે. હે કુંવર! હું સિદ્ધચક્રજીનો સેવક દેવ છું અને મેં કેઇક સિદ્ધચક્રજીના સેવન કરનારાઓને ચિંતા, દુઃખથી પાર કરેલ છે; માટે કહું છુ કે તમો પણ એજ સિદ્ધચક્રજીની ભક્તિ વિશેષ પ્રકારથી મનની અંદર ધારણ કરજો અને કાંઇપણ કામ પડે તો તુરત મને યાદ કરજો કે જેથી હાજર થઈ સકળ મન કામના સિદ્ધ કરીશ. (૭-૧૧)

એમ કહીને દેવ તે નિજ થાનક ગયો હો લાલ, તે નિજ.
કુંઅર પોઢયો સેજ નિચિંતો મન થયો હો લાલ, નિચિંતો.;
જાગ્યો જિસે પરભાત તિસે મન ચિંતવે હો લાલ, તિસે.,
કુંડળનયર મઝાર જઈ બેસું હવે હો લાલ, જઇ. ૧૨

નયણ ઉઘાડી જામ વિલોકે આગળે હો લાલ, વિલોકે.,
દેખે ઊભો આપ નયરની ભાગળે હો લાલ, નયર૦;

દીઠા તિહાં દરવાણ તે વીણ વજાવતા હો લાલ, તે વીણ.,
રાજકુંઅરીનાં રૂપ કળા ગુણ ગાવતા હો લાલ, કળા. ૧૩
ચિત્ત માંહિ ચિંતી રૂપ કરે તિહાં કૂબડૂં હો લાલ, કરે.,
ઉભડ શીશ નિલાડ વદન જિશ્યું તુંબડૂં હો લાલ, વદન.;
ચૂએ ચૂંચી આંખ દાંત સવિ સોખલા હો લાલ, દાંત.,
વાંકા લાંબા હોઠ રહે તે મોકળા હો લાલ, રહે તે. ૧૪
ચિહું દિશિ બેઠું નાક કાન જિમ ઠીંકરા હો લાલ, કાન.,
પૂંઠ ઉંચી અતિ ખૂંધ હિયે બહુ ટેકરા હો લાલ, હિયે.;
કોટ કેડ ઉરે પેટ મિલિ ગયાં ઢૂંકડા હો લાલ, મિલિ.,
ટૂંકી સાથળ જંઘ હાથ પગ ટૂંકડા હો લાલ, હાથ. ૧૫
ઠક ઠક ઠવતો પાય નયર માંહિ નીકળ્યો હો લાલ, નયર,.
તેહ નિહાળી લોક ખલક જોવા મિળ્યો હો લાલ, ખલક.;
જિહાં શિખે છે વીણ-કળા તિહાં આવિયો હો લાલ, કળા.,
આવ્યા રાજકુમાર મળિ બોલાવિયો હો લાલ, મળી. ૧૬

અર્થ:—આ પ્રમાણે કહીને દેવ પોતાના સ્થાનકે ગયો. કુંવર સુખશય્યામાં નિશ્ચિત મનવાળો થઈ સૂઇ ગયો. જ્યારે પ્રભાત થયું અને જાગ્યો ત્યાર કુંવરે આંખ મીંચી મનમાં ચિતવ્યું કે 'હું કુંડળપુર શહેરમાં જઇને બેસું.' આ પ્રમાણે ચિતવ્યું કે હારના પ્રભાવથી પલકવારમાં ચિંતવેલા શહેરની ભાગોળે જઇને ઉભો અને આંખ ઉઘાડી જોયું તો તે શહેરની બહાર ઉભેલોજ જણાયો. ત્યાંતો દરવાજાના પહેરેગીર–દરવાનો પણ વીણા વગાડતા

અને રાજકુંવરીનાં રૂપ, કળા, ગુણનાં ગાયનો ગાતા નજરે પડ્યા. એટલે કુંવરે મનમાં ચિંતવ્યું કે–" કૂબડાનું રૂપ થાઓ! " એવું વિચાર્યું કે દેવી ચમત્કારથી એવું રૂપ થયું કે માથું અને કપાળ બેઉ ઉંચા દેખાવવાળાં, તૂંબડા જેવું મ્હોઢું, પાણી ઝરતી ચુંચી આંખો, સિંખળવિંખળ થયેલા દાંત, વાંકા તેમજ લાંબા અને એકબીજાને ન મળે એવા પહોળા હોઠ, ચોમેરથી ચપટું–બેસી ગયેલું નાક, ઠીંકરા જેવા કાન, ઉંચી અને ઘણી ખંધી પીઠ, બહુ ટેકરાવાળી છાતી, ડોક, કેડ, હૃદય અને પેટ એ બધાં એક બીજાથી મળી જઈ ટૂકડાં આવ્યાં હોય તેવાં, ટુંકા કદની સાથળો અને પીંડીઓ, ટૂંકડા હાથ, પગ, અને ઠુમકતી ચાલ–એવા વામણારૂપ સહિત હળવે હળવે ચાલતો કૂબડો શહેરમાં દાખલ થયો, કે તેને જોઇને લોકોનાં ટોળેટોળાં જોવા એકઠા થવા લાગ્યાં. પણ વામન તો તે લોકોને પૂછતો અને આનંદ બક્ષતો જ્યાં વીણાની કળા શીખવનાર આચાર્ય રહેતો હતો ત્યાં જઇ પહોંચ્યો. (૧૨–૧૬)

આવો આવો જુહાર પધારો વામણા હો લાલ, પધા.
દીસો સુંદર રૂપ ઘણું સોહામણા હો લાલ, ઘણું.;

કિહાંથી પધાર્યા રાજ કહો કુણ કારણે હો લાલ, કહો.
કેહને દેશો મોહત જઇ ઘર બારણે હો લાલ, જઈ. ૧૭

કુબ્જ કહે અમે દૂર થકી આવ્યા અહીં હો લાલ; થકી.
હાંસું કરતાં વાત તુમ્હે સાચી કહી હો લાલ, તુમ્હે.

વીણા ગુરૂની પાસ અમે પણ સાધશું હો લાલ, અમે.
કરશે જો જગદીશ તો તુમથી વાધશું હો લાલ, તો તુમ. ૧૮

વિદ્યાચારીજ પાસ જઈ ઇમ વિનવે હો લાલ, જઈ.
વીણાનો અભ્યાસ કરાવો મુજ હવે હો લાલ, કરા.

ખડ્ગ અમૂલિક એક કર્યું તસ ભેટણું હો લાલ, કર્યું.,
તવ હરખ્યા ગુરૂ મહોત દિયે તસ અતિ ઘણું હોલાલ, દિયે.

વીણા એક અનૂપમ દીધી તસ કરેં હો લાલ, કે દીધી.,
દેખાડે સ્વર નાદ ઠેકાણાં આદરે હો લાલ, ઠેકાણાં.;

ત્રટ ત્રટ તૂટે તાંત ગમા જાએ ખસી હો લાલ, ગમા.,
તે દેખી વિપરીત સભા સઘલી હસી હો લાલ, સભા. ૨૦

અર્થઃ—ત્યાં વીણાની કળા શીખતા રાજકુમારો પણ નવાઇભર્યું રૂપ જોઈ સ્હામેં આવી હાસ્યવચનો બોલવા લાગ્યા—“ આવો આવો પધારો વામણજી ! જુહાર છે–તમને નમસ્કાર છે ! આપ તો સુંદર અને ઘણાજ સોહામણા રૂપવાળા દેખાઓ છો (!) રાજ ! કયાંથી પધાર્યા છો ? શ્યે કામેં પધારવું થયું છે ? અને કોના ઘરને બારણે જઇ મહત્વતા આપશો ? ” આ પ્રમાણે સાંભળી ગંભીર અને ગુણવંત વામનરૂપ કુંવરે જવાબ આપ્યો કે–“ અમે દૂર દેશથી અહીં આવ્યા છિયે, અને તમોએ જે મશ્કરી કરતાં વાત કહી, પણ તે બધી સાચીજ કહી છે. ગુરૂમહારાજની પાસે અમે પણ વીણાની કળાનું સાધન કરીશું અને જગદીશ કૃપા કરશે તો તમો બધાઓથી વીણાની કળામાં આગળ વધી વિજયજ મેળવીશું. ” એટલું કહીને વામન વિદ્યાચાર્યની પાસે જઇ આ પ્રમાણે વિનવવા લાગ્યો–“ કૃપાળુ ! મને હવે વીણાનો અભ્યાસ કરાવો. ” એમ કહી તુરત મહા મૂલ્યવાળુ એક ખડ્ગનું ભેટણું કર્યું એ જોઇએ ગુરૂ પણ રાજી થયા અને વામનને ઘણું માન આપી તેમણે એક અનૂપમ વીણા તેના હાથમાં આપી, સ્વરથી થતી રાગની ઉત્પત્તિનાં ઠેકાણાં (સારીગમ વગેરે) બતાવાનો આરંભ કર્યો. એટલે બીજા કુંવરોને હાસ્ય કરવાની મજા અને મૂર્ખતાનો ભાસ પ્રકટ થવાની જગા મળે તે માટે વામને તાંતો એટલી બધી તો ચડાવી દીધી કે ત્રટ ત્રટ્ કરી તે બધી ત્રૂટી ગઇ અને ગમા–પડદા ખસી ગયા એ જોઇને કુંવરોની મળેલી સભા વિપરીત બનાવને લીધે હસવા લાગી. જો કે આ પ્રમાણે થયું તોપણ ગુરૂએ મેળવેલી ભેટ કિંમતી હોવાથી તે નુકસાન તરફ બેદરકારી બતાવી બીજી સુંદર વીણા આપી વામનને વીણા બજાવવાની કળા શીખવાડવા માંડી. (૧૭–૨૦)

હવે પરીક્ષા હેત સભા મ્હોટી મળી હો લાલ, સભા.,
ચતુરસંગીત વિચક્ષણ બેઠા મન રળી હો લાલ, કે બેઠા.;
આવી રાજકુમારી કળા ગુણ વરસતી હો લાલ, કળા.,
વીણા પુસ્તક હાથ જે પરતખ સરસતી હો લાલ, જે પર. ૨૧
દરવાને દરબાર કુબજ જવ રોકિયો હો લાલ, કુબજ.,
દીધું ભૂષણ રત્ન પછે નવી ટોકિયો હો લાલ, પછે.;
આવ્યો કુંવરી પાસ ઇચ્છારૂપી વડો હો લાલ, ઇચ્છા.,
કુંવરી દેખે સરૂપ બીજા સવિ કૂબડો હો લાલ, બીજા. ૨૨
સા ચિંતે મુજ એહ પ્રતિજ્ઞા પૂરશે હો લાલ, પ્રતિજ્ઞા.;
સફળ જનમ તો માનશું દુર્જન ઝૂરશે હો લાલ કે, દુર્જ.;
જો એહથી નવિ ભાંજશે મનનું આંતરૂં હો લાલ કે, મન.;
કરી પ્રતિજ્ઞા વયર વસાવ્યું તો ખરૂં હો લાલ, વસા. ૨૩
દાખે ગુરૂ આદેશે નિજ વીણાકળા હો લાલ કે, નિજ.,
જામ કુમાર કુમાર સમા મદ આકળા હો લાલ, સમા.;
તામ કુમારિ દેખાવે નિજ ગુણ ચાતુરી હો લાલ કે, નિજ.,
લોકે ભાખ્યું અંતર ગ્રામ ને સુરપુરી હો લાલ કે, ગ્રામ. ૨૪

અર્થ:—મુકરર કરેલા ઠરાવ મુજબ જ્યારે મહિનો પૂર્ણ થયે પરીક્ષાનો દિવસ આવ્યો ત્યારે પરીક્ષા લેવાને માટે મોટી સભા એકઠી થઇ અને તેમાં સંગીતશાસ્ત્ર વિચક્ષણ ચતુરજનોએ આવી મનની મોજ સાથે બેઠક લીધી.

એટલે રાજકુમારી ગુણસુંદરી તેઓની વીણાકળા સંબંધી પરીક્ષા લેવા કળા તથા ગુણોની વૃષ્ટિ કરતી, તેમજ વીણા અને પુસ્તક હાથમાં ધારણ કરીને જાણે સરસ્વતી દેવીજ આવી ન હોય ? તેવી દેખાતી ત્યાં આવી પહોંચી. કુંવરીને આવી જાણી વામનજી પણ તે દરબારમાં દાખલ થવા દરવાજા આગળ આવી પહોંચ્યા કે તેનું વામન સ્વરૂપ જોઇ અંદર જતાં દરવાને તુરત રોકયો. એટલે વામનજીએ પણ તુરત રોકવાનું કારણ ધ્યાનમાં લઇ દરવાનને એક રત્ન જડિત દાગીનો બક્ષ્યો કે તેણે પણ તુરત અટકાવ્યા વગર વામનને અંદર જવા દીધો. વામન અંદર પ્રવેશ કરી જ્યાં કુંવરી ઉભી છે, ત્યાં ઇચ્છિાપ્રમાણે રૂપ કરનાર કુબ્જકુંવર જઇ પહોંચ્યો. તેનું ખરૂં સ્વરૂપ તો માત્ર કુંવરીજ જોતી હતી; પરંતુ બીજા બધાઓ તેને કૂબડારૂપેંજ દેખતા હતા. કુબ્જને જોઇ કુંવરી ચિંતવવા લાગી—મારી પ્રતિજ્ઞા આ પુરૂષજ પૂર્ણ કરશે અને એમ થવાથી મારો જન્મ સફળ થશે, તથા જે જે મારા દુશ્મનો હશે તે તે ઝુરતાજ રહેશે. તેમજ જો આ પુરૂષથી મારા મનનું આંતરૂ નહિં ભાંગશે તો પછી આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને મેં ખરેખરૂં નકામું બધાઓથી વૈરજ વસાવ્યું છે એમજ માનવું પડશે.” ઇત્યાદિ વિચાર કરે છે, એટલામાં તો ગુરૂએ તમામ વીણાના અભ્યાસી શિષ્યરૂપ મનુષ્યોને આજ્ઞા આપી કે તુરત બધા રાજકુમારો વગેરે ઊતાવળા થતાં, અહંકારયુક્ત બનતાં, આકળા થઈ પોતપોતાની વીણા બજાવી ચાતુરી બતાવી રહ્યા, ત્યારે ગુણસુંદરીએ પણ પોતાની વીણા સંબંધી ચાતુર્યતા બતાવી. એટલે સાંભળનારા લોકોએ કહ્યું કે—“ કુંવરીની વીણાચાતુરી અને બીજાઓની વીણાચાતુરી વચમાં ગામડાં અને દેવપુરી જેટલો મોટો તફાવત છે. (૨૧–૨૪)

કુંમરીકળાઆગેં હુઇ કુંઅરતણી કળા હો લાલકે, કુંઅર.,
ચંદ્રકળા રવિ આગે તે છાશ ને બાકળા હોલાલ, તે છાશ.;
લોકપ્રશંસા સાંભળી વામન આવિયો હો લાલ, કે, વામ.,
કહે કુંડલપુરવાસી ભલો જન ભાવિયો હો લાલ, ભલો. ૨૫
કુંઅરી સંકીતેણ વીણા દિયે તસુ કરેં હો લાલ, વીણા.,
કહેં કુમાર અશુદ્ધ છે એ વીણા ધુરેં હો લાલ, એ વીણા.;

વીણુ સગર્ભને દાધો દંડ ગળે ગ્રહ્યું હો લાલ કે દંડ.,
તુંબડ તેણે અશુદ્ધ—પણું મેં તસ કહ્યું હો લાલ, પણું. ૨૬
દાખી દોષ સમારી વીણુ તે આલવે હો લાલ, વીણુ.;
હોઈ ગ્રામની મૂર્ચ્છના કિંપિ ન કો ચવે હોલાલ, કેકિંપિ.;
સૂતા લોકનાં લેઇ મુકુટ મુદ્રા મણી હો લાલ, મુકુ.,
વસ્ત્રાભરણ લેઇ કરી રાશિ તે અતિ ઘણી હોલાલ કે, રા. ૨૭
જાગ્યા લોક અછેરૂં દેખી એહવું હો લાલ કે, દેખી.,
પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા કુમારી ચિત્ત હરખિત થયું હો લાલ. ચિત્ત.,
ત્રિભુવનસાર કુમાર ગળે વરમાલીકા હો લાલ, ગળે.,
હવે ઠવે નિજ માને ધન્ય તે બાળિકા હો લાલ, ધન્ય. ૨૮
કંઠે ઠવે વરમાલ તેહને કુંવરી હો લાલ, કે કુંવારી.,
વીણાનાદ વિનોદ તે રીઝી ખરી હો લાલ; કે, તો.,
વામન વરિયો જાણી નૃપાદિક દુઃખ ધરે હો લાલ, નૃપા.,
તામ કુમાર સ્વભાવનું રૂપ તે આદરે હો લાલ, રૂપ. ૨૯

કુંવરની કળાપાસે બીજા રાજકુંવરોની કળા સૂર્યની કળા આગળ ચંદ્રની કળાની જેમ નિસ્તેજ—ઝાંખી થઇ પડે તેવી થઇ પડી છે; એટલું જ નહિં પણ છાશ ને બાકળા જેવો મેળ થઈ પડયો.”

આ પ્રમાણે કુંવરીની વીણાચાતુરી સંબંધી સભાજનોએ પ્રશંસા કરી, તે સાંભળીને વામનજી ત્યાં આવ્યો તેને જોઇને સઘળા જનો હાસ્યમાં બોલવા લાગ્યા કે—“ આ કૂબડો કુંડળપુરના રહેનારા લોકોને ભલો પસંદ પડયો છે !

કુંવરીએ તો જાણે પહેલાથીજ વામન સાથે સંકેત કરી મૂકયો હોય નહિં. તેવી રીતે વામનજી નજીક આવતાં તુરતજ પોતાના હાથમાંની વીણા તેના હાથમાં આપી. તે લઈ વામન બોલ્યો કે–" પહેલાં તો આ વીણાજ અશુદ્ધ છે; કેમકે આ વીણાના તુંબડાનો ગર્ભ બરાબર ગર્ભરહિત થયું જ નથી આ વીણાનો દંડ (વચ્ચેનું લાકડું) ગળે ગ્રહેલ છે એટલે જે લાકડું છે તે દાઝી ગયેલ લાકડાનો બનાવેલો છે જેના લીધે બરોબર શુદ્ધ અવાજ કહાડી શકે તેમ નથી. માટે અશુદ્ધ વીણા મેં કહેલ છે " ઈત્યાદિ દોષ બતાવી પછી વીણાને બરોબર સમારી વામનજી આલાપ કરવા લાગ્યો અને સમયને અનુસરતો રાગ ગાઇ તેણે એવી તો ગ્રામમૂર્છનાદ્વારા છાયા આપી, કે જેથી સાંભળનારાઓ મૂર્છાવંત બની ગયા, અને લાકડા જેવા થઈ રહ્યા. એટલે વામનજીએ તે શૂન્યચેતનાવાળાં લોકોના મુકુટ–શિરપેચ–પાઘડી અને વીંટી વગેરે રત્નજડિત દાગીના તથા વસ્રો એકઠાં કરી લઈ એક મોટો ઢગલો બનાવી મૂકયો. જ્યારે લોકો મૂર્છામાંથી જાગ્યા ત્યારે પોતે દાગીના વસ્ત્રો ગુમાવી બેઠેલ તથા બેભાન થઈ ગયેલ જોઇ તેઓ બહુજ આશ્ચર્ય પામ્યા. આમ થવાથી કુંવરી પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે પ્રસન્ન મનવાળી થઇ અને સ્વર્ગ– મૃત્યુ–પાતાળ એ ત્રણે ભુવનની અંદર સારરૂપ કુંવર શ્રીપાળના ગળામાં વરમાળા પહેરાવી પોતાના જન્મને ધન્ય માનવા લાગી. જો કે કુંવરીએ તો મનમાન્યાને વર્યો, તો પણ વામન વરને વરવાથી કુંવરીના પિતા તથા અન્ય રાજાઓ વગેરે મનમાં દુઃખ ધરવા લાગ્યા. એ જોઇ શ્રીપાળકુંવરે પોતાનું જે મૂળનુંરૂપ હતું તે પ્રકટ કર્યું. (૨૫ થી ૨૯)

શશિરજની હરગૌરી હરી કમળા જિસ્યો હો લાલ, હરી;
યોગ્ય મેલાવો જાણી સવિ ચિત્ત ઉલ્લસ્યો હો લાલ, સવિ.

નિજ બેટી પરણાવી રાજા ભલી પરેં હો લાલ, રાજા.,
દિયે હયગય ધણ કંચણ પૂરે તસ ઘરેં હો લાલ, પૂરે.

પુણ્ય વિશાળ ભુજાળ તિહાં લીલા કરે હો લાલ, તિહાં;
ગુણસુંદરીની સાથ શ્રીપાળ તે સુખ વરે હો લાલ, શ્રીપા.

ત્રીજે ખંડે ઢાળ રસાળ તે પાંચમી હો લાલ, રસા.,
પૂરીએ અનુકૂળ સુજન મન સંક્રમી હો લાલ,સુજ.;
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાતાં ચિત્ત ન કુણતણો હો લાલ, ચિત્ત;
હરષે વરસે અમિય તે વિનય સુજશ ઘણો હો લાલ.તે. ૩૧

એટલે તો જોઇયે તેવી જોડી મળેલી જોઇ, જાણે શરદપુનમની રાત્રી તથા શિવજી અને પાર્વતીજી તથા શ્રીકૃષ્ણ અને લક્ષ્મીજીની જોડી જેવી જોડી મળી હોયની? તેવી જણાવા લાગી, એથી સર્વના મન ઉલ્લાસવંત થયાં. રાજાએ પણ પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાની પુત્રી શ્રીપાળકુંવરને ભારે મહોત્સવપૂર્વક પરણાવી, તથા હાથી, ઘોડા, ધન અને સોનું વગેરે અર્પણ કરી કુંવર શ્રીપાળજીને રહેવા આપેલ મહેલ પૂર્ણ ભરી દીધો વિશાળ ભુજા અને વિશાળ પુણ્યવંત શ્રીપાળકુંવર ત્યાં રહીને ગુણસુંદરીની સંગાથે ઉત્તમ સુખસહિત આનંદક્રીડા વિલસવા લાગ્યો (યશોવિજયજી કહે છે કે-ત્રીજા ખંડની અંદર આ રસીલી પાંચમી ઢાળ જે પૂર્વના કર્ત્તા વિનયવિજયજી આ ઢાળની રચના કરતાં કરતાં દેવલોક પહોંચ્યા અને આ ઢાળ અધુરી મુકી ગયા હતા તે જોઇએ તેવી રીતે મેં પૂર્ણ કરી; તે સજ્જન પુરૂષોના મનમાં ગમી અને સહુકોઇના મનમાં હર્ષનો વર્ષાદ વરસોજ. તેમજ તે પ્રાણી ઘણો વિનય અને સુયશ પામે એમ કહેતાં બંને કવિવરોના નામ સૂચન કર્યા

(દોહા—૭૬.)

પુણ્યવંત જિહાં પગ ધરે, તિહાં આવે સવિ ઋદ્ધિ;
તિહાં અયોધ્યા રામ જહાં, જિહાં સાહસ તિહાં સિદ્ધિ. ૧
પુણ્યવંતને લચ્છિનો, ઇચ્છાતણો વિલંબ;
કોકિલ ચાહે કંઠરવ, દિયે લુંબ ભર અંબ. ૨
પુણ્યે પરિણતિ હોય ભલી, પુણ્યે સુગુણ ગરિઠ્ઠ;
પુણ્યે અલિય વિઘન ટળે, પુણ્યે મિલે તે ઇઠ્ઠ. ૩

અર્થઃ—પુણ્યવંત મનુષ્ય જ્યાં જ્યાં પગધરે ત્યાં ત્યાં, જેમ જ્યાં જ્યાં રામચંદ્રજી નિવાસ કરતા ત્યાં ત્યાં સાહસ અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી તેમ થાય છે. પુણ્યવંત મનુષ્યને લક્ષ્મી મળવાનો વિલંબ ફક્ત ઇચ્છા ન કરે ત્યાં સુધીનોજ હોય છે, કે જેમ કોયલડી મીઠો અવાજ ઉચ્ચરવાની ઇચ્છા કરે છે કે તુરત આંબો મ્હોરથી તેની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે તેમ તેમજ પુણ્યના પ્રભાવવડે મનની પરિણુતી-વિચારણા પણ સારી હોય છે, પુણ્યના પ્રભાવવડે સારા ગુણો સહિત મોટાઈ પ્રાપ્ત થાય છે, પુણ્યના પ્રભાવવડે વિઘ્નો દૂર જાય છે, અને પુણ્યના પ્રભાવવડે, ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્ત થાય છે. (૧-૩)

(ઢાળ છઠ્ઠી—સુણ સુગુણ સનેહીરે સાહિબા—એ દેશી)

એક દિન એક પરદેશિયો, કહે કુંઅરને અદભુત ઠામરે;
સુણો જોયણ ત્રણસેં ઊપરેં, છે નયર કંચનપુરનામરે
જુઓ જુઓ અચરિજ અતિ ભલું. ૧

તિહાં વજ્રસેન છેરાજિયો, અરિકાળ સબળ કરવાલરે;
તસ કંચનમાળા છે કામિની, માલતી માળા સુકુમાલરે.
જુઓ. ૨

તેહને સુત ચારની ઊપરેં, ત્રૈલોક્યસુંદરી નામરે;
પુત્રી છે વેદની ઊપરેં, ઉપનિષદ યથા અભિરામરે. જુ. ૩

રંભાદિક જે રમણી કરી, તે તો એહ ઘડવા કરલેખરે;
વિધિને રચના બીજી તણી, એહનો જયજસ ઉલ્લેખરે. જુ

રોમાગ્ર નિરખે તેહને, બ્રહ્માદ્વય અનુભવ હોયરે.
સ્મરણ અદ્વય પૂરણ દર્શનેં, તેહને તૂલ્ય નહીં કોયરે. જુ.

તવ તે નરપતિ ખડખડહશે,જુઓજુઓએરૂપનિધાનરે;
એહને જેવરશે સુંદરી,તેહનાંકાજસર્યાંવળ્યોવાનરે.જૂ.

અર્થઃ—આ પ્રમાણે વધામણીરૂપ તે પુરૂષનું કહેવું સાંભળીને તેની ખુશાલીમાં તેને સોનાનું સાંકળું બક્ષીસ કરી તે વખતેજ શ્રીપાળકુંવર ઘેર જઇ હારપ્રભાવથી કુબડાંનું રૂપ બનાવી કંચનપુર જય પહોંચ્યો. એટલુંજ નહીં પણ બીજને દિવસે ટાઇમસર મંડપમાં દાખલ થવા ઉમંગભર ચાલ્યો; પરંતુ તેનો વિચિત્રહાસ્યરૂપ સ્વરૂપ જોઇ દરવાને તુરત અંદર જતાં અટકાવ્યો. એટલે કુબડાએ સોનાનો એક અમૂલ્ય દાગીનો દરવાનના હાથમાં મૂકયો કે તુરતજ અંદર દાખલ થઇ જ્યાં મુખ્ય થાંભલે રત્નજડિત સોનાની પૂતળી ગોઠવેલી છે ત્યાં જઈ તેની પાસે જઇ સ્વસ્થ રીતે બેઠો. એટલે ત્યાં બેઠેલા રાજાઓએ તે કુબ્જના સ્હામું જોયું તો તેના ગધેડા જેવા લાંબા દાંત, ન્હાનું નાક, લાંબા હોઠ, ઉંચી ખુંધ નીકળેલી પીઠ, પીળી–માંજરી આંખ્યો અને કાબરા વાળ હતા; છતાં મંડપની હેઠળ ઉભેલો જોઇ તે કુબ્જને બીજા રાજાઓએ પૂછ્યું કે–" અમે કેટલાક સૌભાગ્યવંત–રાજકન્યા વરવાને માટે અત્રે એકઠા થયેલા છિયે; પણ તમો શું કામે અત્રે પધારેલા છો ? " કુબડે ઉત્તર આપ્યો " જે કામે આપે અત્રે પગલાં કર્યાં છે, " તે કામ માટેજ હું અહિં આવ્યો છું. આવું બોલવું સાંભળતાંજ રાજાઓ ખડખડ હસી પડ્યા અને ઉપહાસ્ય રૂપે, એક બીજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા " જુઓ ! જુઓ ! ! આ રૂપનો ભંડાર તો જુઓ ! ! ! આને જે કન્યા, પરણશે તેણીનાં બધાંએ કામ પૂર્ણ થયાં અને તેણીનો શરીરનું વાન પણ વળ્યું એમજ સમજી લ્યો. " (૯–૧૩)

ઈણ અવસરેં નરપતિકુંઅરી, વરઅંબરશિબિકારૂઢરે;
જાણિયેંચમકતીવીજળી,ગિરિઊપરજલધરગુઢરે.જૂ.૧૪
મૂત્તાહલસારેં શોભતી, વરમાળા કરમાંહે લેઈરે;
મૂળમંડપ આવી કુંઅરને,સહસાસૂચિરૂપપલોઈરેં.જૂ.
જે સહજ સ્વરૂપ વિભાવમાં, દેખે તેઅનુભવ યોગરે;
ઈણ્યતીકરેંતે હરિષતહુઈ, કહેહુઓમુજઈષ્ટસંયોગરે.જૂ.

તસ દૃષ્ટિસરાગવિલોકતો, વિચેં વિચેં નિજવામનરૂપરે;
દાખે તે કુમરી સુવલ્લહી, પરિ પરિ પરખે કરી ચૂંપરે. જૂ.
સા ચિંતે નટનાગર તણી, બાજી વાજી પ્લુતેં જેમરે;
મન રાજી કાજી શું કરે? આ જીવિત એહશું પ્રેમરે. જૂ.
હવે વરણવે જે જે નૃપ પ્રતેં, પ્રતિહારી કરી ગુણ પોષરે;
તે તે હિલે કુંઅરી દાખવી, વય રૂપ ને દેશના દોષરે. જૂ.
વરણવતાં જસ મુખ ઉજળું હેલંતાં તેહનું શ્યામરે;
પ્રતિહારી થાકી કુંઅરને, સા નિરખેરતિઅભિરામરે. જૂ.
છે મધુર યશોચિત શેલડી, દધિ મધુ સાકર ને દ્રાખરે;
પણ જેહનું મન જિહાં વેધિયું, તે મધુર ન બીજા લાખરે. જૂ.

અર્થઃ—આવી હાસ્યકારી વાતો ચાલે છે, તે દરમ્યાન રાજકુંવરી પણ સુંદર શૃગાર સહિત અમૂલ્ય જરિયાની કપડાંથી અલંકૃત દેવતાઇ પાલખીમાં બેસી (તથા માથે નીલું મેઘાડંબર છત્ર ધરાવતી) સ્વયંવર મંડપમાં શોભા-યુક્ત આવી પહોંચી. કવિ કહે છે કે તે જાણે પર્વતની અંદર ચડી આવેલા મેઘાડંબરમાં શુભ વીજળી ચમકી હોયની? તેવી શોભતી હતી. મોતીની માળાથી શોભતા કંઠવાળી કુવરી હાથમા વરમાળા લઇ મુખ્ય મંડપની અંદર આવી મુખ્ય સ્તંભ તરફ નજર કરી જોવા લાગી તો અકસ્માત પવિત્ર શ્રીપાળ કુંવરનું સુંદર મૂળ સ્વરૂપ નિહાળીને મગ્ન થઇ શ્રીપાળકુંવરે કૂબડાનું રૂપ ધારણ કરેલ છે તેને મંડપમાં આવેલા રાજાઓ વગેરે કૂબડા રૂપથી દેખે છે તે વિભાવરૂપ છે; અને શ્રીપાળનુ મૂળ સ્વરૂપ છે તે સહજ સ્વાભાવિક છે, તેમાં વિભાવનું રૂપ કરેલ તે છોડીને સ્વભાવના મૂળ સ્વરૂપને રાજકુમારી દેખે છે તે જાણે અનુભવયોગ થયો છે. એવું મૂળ સ્વરૂપ નિહાળી કુવરી પોતાના ચિત્તમાં વિચારવા લાગી—" આ સઘળા રાજા અને કુમારો બેઠા છે તે પૈકી આ પાસે ઉભેલા રસિક કુંવરના રૂપ સરખું બીજા કોઇનું સુંદર સ્વરૂપ નથી! તેમજ

એમને જોવાથી મારૂં મન અત્યાનંદિત થયું જેથી વિશ્રાંતિવંત બન્યું છે." આ સંબંધને લીધેથી કુંવરી મનમાં હર્ષવંત બની નિશ્ચયને ભેટી કે—"ખચિત મને વાંછિત સંયોગનો મિલાપ થયો છે!" શ્રીપાળકુંવરે જ્યારે પોતાની તરફ કુંવરીની પ્યારભરી લાગણીની નજર જોઇ ત્યારે તે તેણીને જોતો પ્રેમપરીક્ષા માટે વચમાં વચમાં એવું તો ખરાબ રૂપ દેખાડવા લાગ્યો કે જોતાંજ ચિત્ત ફાટી જાય; તોપણ કુંવરને વ્હાલી થઇ રહેલી કુંવરી તો વારંવાર કુંવરની પેઠેજ પ્રેમપરીક્ષા જોવા લાગી અને વારંવાર રૂપ પલટવાની રીતિ ધ્યાનમાં લઈ આશ્ચર્યસહ વિચારવા લાગી કે—"અહા! બાજીગરની બાજી (ગોડિયા-વિદ્યા—મદારીના ખેલ)ની જેમ કોઇને ખબર પડતી નથી તેમ, તથા ઘોડાના પટમાં દોડતી વખત થતો પ્લુત શબ્દ ક્યાં (કયે ઠેકાણે) થાય છે તેની જેમ કોઈને ખબર પડતી નથી, તેમ આ કુંવરજીના ચરિત્રની પણ કોઇને ખબર—ગમ પડતી નથી. અથવા તો બાજીગરની રમ્મત અને ઘોડાના પેટમાં થતો પ્લુતશબ્દ જોતજોતાં બંધ પડી જનાર હોય છે, તેવીજ રીતે આ કુંવરજીએ વામનરૂપ ધર્યું છે, તે પણ થોડીજ વેળામાં બંધ પડી જનાર છે; કેમકે કામજોગ આ રૂપ છે; પણ કાયમજોગ નથી! એમ છતાં પણ કદિ કાયમ માટે હોય, તોપણ જો મારૂં મન એમની સાથે વરવા રાજી છે તો—"મન રાજી હોય તો કાજી શું કરે?" એ કહેવત મુજબ બીજાઓ શું કરનાર છે?! બસ મારે તો આ જીંદગી પૂર્ણ થતાં લગી આ કુંવરની સાથેજ સત્યપ્રેમ રહેશે!" એમ નિશ્ચય કરી વ્યવહારને માન દેવા રાજકુંવરી બેઠેલા રાજાઓની લાઇનિબણી ચાલી—એટલે બધા રાજાઓના ઇતિહાસની માહિતી ધરાવનાર દાસી કુંવરીની સાથેની સાથેજ બધાઓની ઓળખ આપતી ચાલવા લાગી. એટલે કે તે દાસી એક પછી એક રાજાની રયાસત—રૂપ—ગુણ—વય—દેશ વગેરેનું વર્ણન કરી કુંવરીનું મન લલચાવા વર્ણન કરતી હતી; પરંતુ કુંવરી તો એક પછી એક રાજાના રૂપ—ગુણ—વય વગેરેમાં દોષ દેખાડતી દેખાડતી આગળ વધતી ચાલી—મતલબ કે એણીની કોઇ તરફ પ્રેમનજર હતીજ નહીં જેથી કોઈ રાજાનું રૂપ, તથા અવસ્થા કે દેશ વગેરે કશું પણ સારૂં લાગતુંજ ન હતું. તેતો ઉલટી તેઓની ખાણતોનેજ વખોડી કહાડતી હતી. આથી જ્યારે દાસી જે જે રાજાઓનાં વખાણ કરતી ત્યારે તો તે તે રાજાઓનાં મ્હોં તેજવંત જણાતાં હતાં, પણ જ્યારે દાસીના વખાણ કરી રહ્યા પછી કુંવરી તે દાસીના કથનમાત્રને વખોડી દોષવંત દાખવતી હતી ત્યારે તે તે રાજાઓનાં મ્હોં નિસ્તેજ—ઝાંખાં થઈ જતાં હતાં, (કેમકે આશા નવું જીવન આપનારી અને નિરાશા જીવનને દૂર કરનારી હોય છે એટલે એમ થાય એ સ્વભાવિકજ નિયમ છે.)

આમ હોવાથી તે દાસી યશગુણોનું વર્ણન કરતાં થાકી ગઇ, કારણ કે હજારો રાજકુમારો પૈકી એકે પણ જ્યારે પસંદ ન પડ્યો ત્યારે પછી દાસી પણ નિરાશ થઈને ચુપકી પકડે તેમાં નવાઈ શી? મનોહારિણી રાજકુંવરી તો શ્રીપાળકુંવર કે જે કૂબડાના રૂપમાં હતો, છતાં તેમનાજ તરફ ધ્યાન લગાવીને વારંવાર નિરખ્યા કરતી હતી. કવિ કહે છે કે-જો કે શેલડી, દહીં, મધ, સાકર અને દ્રાખ એ બધાં જેવાં જોઈયે તેવાં મીઠાસવાળાં છે, તોપણ જેનું મન જે ચીજની સાથે જોડાઈ ગયું હોય તેને તેજ ચીજ મીઠી લાગે છે, પરંતુ બીજી લાખો ચીજો મીઠી હોય તો તે બધી ફીકીજ લાગશે મતલબ કે બીજા રાજાઓ ઘણા રૂપ ગુણ વગેરેથી અલંકૃત હોવા છતાં પણ કુવરીનું મન શ્રીપાળકુંવરની સાથે લાગેલું હોવાથી બીજા રાજાઓમાંથી એક પણ પસંદ પડતાજ નથી. (૧૪-૨૧)

ઈણ અવસરેં થંભની પૂતળી, મુખેં અવતરી હારનોદેવરે,
કહે ગુણગ્રાહક જોચતુરછે,તો વામનવરતતખેવરે. જુ. ૨૨

તે સુણી વરિયો તે કુંવરીએં, દાખે નિજ અતિહી કુરૂપરે;
તે દેખી નિભૃંત્સે કુબ્જને, તવ રૂઠા રાણા ભૂપરે. જુ. ૨૩

ગુણ અવગુણ મુગ્ધા નવિ લહે, વરે કુબ્જ તજી વર ભૂપરે;
પણ કન્યારત્ન ન કુબ્જનું, ઉકરડે શો વરધૂપરે. જુ. ૨૪

તજ માળ મરાળ અમે કહું, તું કાગ છે અતિ વિકરાળરે;
જો ન તજે તો એ તાહરૂં, ગળનાળ લૂણે કરવાળરે. જુ. ૨૫

તવ હસીય ભણે વામનઈસ્યું, તુમે જોનવિવરિયાએણરે,
તો દુર્ભગ રૂસો મુઝ કિશ્યું, રૂસોન વિધિ શું કેણરે? જુ. ૨૬

પરસ્ત્રી અભિલાષાનાપાતકી,હવેમુઝઅસિધારાતિથ્થરે;
પામીતુમેશુદ્ધથાઓસવે,દેખોમુઝકહેવાહથ્થરે. જુ. ૨૭

એમ કહી કુબ્જે વિક્રમતિસ્યું, દાખ્યું જેણે નરપતિનકુરે;
ચિત્તચમકયા ગગનેદેવતા, તેણેસંતતિ કુસુમનીવુઠ્ઠરે. જુ.

હુવો વજ્રસેન રાજા ખુસી, કહે બળ પરે દાખવો રૂપરે;
તેણે દાખ્યું રૂપસ્વભાવનું, પરણાવે પુત્રી ભૂપરે, જુ. ૨૯

દિયો આવાસ ઉત્તંગ તે, તિહાં વિલસે સુખ શ્રીપાળરે;
નિજ તિલકસુંદરીનારીશું, જિમ કમળાશું ગોપાળરે. જુ.

ત્રીજે ખંડે પૂરણ થઇ, એ છઠ્ઠી ઢાળ રસાળરે;
જસગાતાંશ્રીસિદ્ધચક્રનો, હોયઘરઘરમંગળમાળરે. જુ.

અર્થઃ—આ મુજબ રાજાઓના મનરૂપી દરિયામાં આશા નિરાશાની ભરતીઓટનાં મોજાં ચાલી રહ્યાં હતાં, તે દરમિયાન સ્વયંવર મંડપના મુખ્ય થાંભલામાં ગોઠવેલી સુંદર રત્નજડિત સોનાની પૂતળીની અંદર શ્રીપાળકુંવરને મળેલા હારનો દેવ-વિમળેશ્વર યક્ષ દાખલ થઇ કહેવા લાગ્યો—"હે કુંવરી ! જો તું ગુણગ્રાહક અને ચતુર છો, તો આ વામનને તુરત વરી લ્યે" આવું ચમત્કારિક વચન સાંભળીને રાજકુમારિકાએ વામનના કંઠમાં તેજ ક્ષણે વરમાળા પ્હેરાવી તેને વરી લીધો જ્યારે વરમાળા પ્હેરાવી ત્યારે કુંવરીની અંતરંગ પ્રેમપરીક્ષા જોવા શ્રીપાળકુંવરે પોતાનું એવું તો ભુંડું રૂપ બતાવવા માંડ્યું, કે જે જોઇને બધાએ કૂબડાને તિરસ્કાર કરવા મંડી પડ્યા. અને તે રાણા, રાજા ગુસ્સે થઇને બોલવા લાગ્યા કે—આ ભોળી રાજકુમારી ગુણ કે અવગુણને પણ જાણી શકતી નથી, તેથીજ શ્રેષ્ઠ રાજાઓને છોડી દઇ કૂબડાને વરે છે; પરંતુ આ કન્યારત્ન કૂબડાને લાયક નથી. સુગંધીવંત ધૂપ તો દેવની સમીપેજ થવો લાયક છે ઉકરડે શોભે નહિં, એમ બોલી કૂબડા પ્રત્યે તેઓ કહેવા લાગ્યા—"એ કૂબડા ! અમે હંસ જેવા છિયે, અને તું અત્યંત વિકરાળ કાગડા જેવો છે; માટે કહિયે છિયે કે શ્રેષ્ઠ માળા હંસની ડોકમાંજ શોભે, નહીંકે કાગડાની કોટમાં શોભે ? એથી ઝટ તું તારા કંઠમાં પડેલી વરમાળા તજી દે, જો નહીં તજી દઇશ તો તારી ગરદન અમારી આ તરવારની ધારથી કાપી

નાખશું. " આવું તેઓનું બોલવું સાંભળી વામન હસીને કહેવા લાગ્યો-" હે મનુષ્યો ! તમે તમારા કમનસીબને લીધે આ રાજકુમારીને વરવા ભાગ્યશાળી ન થયા, તો મારા ઊપર શામાટે ગુસ્સો લાવો છો ? ખરી રીતે તો તમારા પ્રારબ્ધપર ગુસ્સો લાવી રૂપણું કરો કે જેણે તમને નિરાશ કર્યા છે. હવે તો તમે બધાએ પરસ્ત્રીની અભિલાષા કરવાના પાપથી પાપી થયા છો; માટે એ પાપનું પ્રાયશ્ચિત લેવા માટે આ મારી તરવારની ધારારૂપી તીર્થને ભેટી તમે પાવન થાઓ, અને જુઓ તો ખરા કે મારા હાથ પણ કેવા છે ? હવે આ રાજકુમારી મારી સ્ત્રી થઇ છે જેથી એમના તરફ ખરાબ નજર કરી તો મારી તરવારનાજ ભોગ થઈ પડશો, છતાં વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો થાઓ તૈયાર ને જુઓ મારૂં પરાક્રમ એટલે બધી પંચાત મટી જશે. એમ બોલી કુબડાએ એવું તો પરાક્રમ બતાવ્યું કે જે પરાક્રમ જોતાંજ બધા રાજાઓ જીવ લઇ નાસી ગયા. એ જોઇને કૌતુક જોવાને આકાશમાં રહેલા દેવો પણ ચમત્કાર પામ્યા. અને પ્રસન્ન થઇ તે વામનની ઊપર દેવોએ સુગંધી ફૂલોનો વરસાદ વરસાવ્યો. આ પ્રમાણે બનેલો બનાવ જોઇ કુંવરીનો પિતા વજ્રસેન પણ ખુશી થઇ વામન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો-" જેવું ચમત્કારિક પરાક્રમ બતાવ્યું તેવુંજ ચમત્કારિક આપનું મૂળ સ્વરૂપ બતાવો એટલે આનંદ થાય. " આવું બોલવું સાંભળી શ્રીપાળકુંવરે પોતાનું અસલ સ્વરૂપ બનાવ્યું એટલે વજ્રસેને અતિ પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાની પુત્રી શ્રીપાળકુંવરને પરણાવી. અને તે પછી દાયજો વગેરે જે દેવાનું હતું તે દઇને મોટા મજલાઓવાળા સુંદર મ્હેલમાં દંપતિને નિવાસ કરાવ્યો. તે મહાલયમાં નિવાસ કરીને શ્રીપાળકુંવરે પોતાની વિવાહિત તિલકસુંદરી સાથે, જેમ લક્ષ્મીજીની સાથે શ્રી કૃષ્ણજી સુખ ભોગવે, તેમ સુખ ભોગવવા લાગ્યો. (શ્રી જસવિજયજી કહે છે કે-આ ત્રીજા ખંડની અંદર આ છઠ્ઠી ઢાળ પૂરી થઈ તે એમ જણાવે છે કે સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણ ગાતાં ઘેર ઘેર પણ મંગળમાળા થાય છે.) ૨૨-૩૦)

(દોહા-છંદ.)

વિલસે ધવળ અપાર સુખ, સોભાગી સિરદાર;
પુણ્યબળે સવિ સંપજે, વંછિત સુખ નિરધાર. ૧

સામગ્રી કારય તણી, પ્રાપક કારણ પંચ;
ઇષ્ટ હેતુ પુણ્યજ વડું, મેલે અવર પ્રપંચ. ૨

તિલકસુંદરી શ્રીપાળનો, પુણ્યે હુઓ સંબંધ;
હવે શૃંગારસુંદરી તણો, કહિશું લાભ પ્રબંધ. ૩

અર્થઃ—સૌભાગ્યવંત જનોનો જે સરદાર તેજ અપાર ઉજ્વળ–સુખ ભોગવે છે, કેમકે તેમને ઇચ્છેલાં સર્વ સુખો પૂર્વ પુણ્યના પ્રતાપબળવડેજ પ્રાપ્ત થાય છે દરેક કાર્યની સામગ્રીની પ્રાપ્તિનાં કારણ કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્યમ એ પાંચ છે. એટલે કે જે સમય ઉપર જે થવાનું હોય તે સમયેજ તે થાય છે, જેમકે ઉન્હાળાની મોસમમાં આંબો ફળે, મેથી શીઆળામાંજ ઉગે, સ્ત્રી ઋતુમતી થયા પછીજ ગર્ભ ધારણ કરે એ સમય–કાળની દરેક કામમાં જરૂર પડેજ છે જો એ કાળ–સમય હાથ લાગેલ હોય; છતાં પણ સ્વભાવનો સંયોગ મળતો ન આવે તો મળેલો સમય સંયોગ નિષ્ફળ જાય છે, કારણકે જે બીજ ઉગે તે તેવા સ્વભાવવાળું હોય તો ઉગે, પરંતુ જો બીજ ખરાબ હોય કે બીજું હોય તો ઉગવાનો સમય હાથ આવેલ છતાં ધારેલ ન ઉગે, દૂધમાંથીજ દહીં થાય છે, માટે સમયની કોઈપણ કારણમાં જેવી જરૂર છે તેવીજ સ્વભાવની પણ છે; તેમજ સમય અને સ્વભાવ બેઉનો યોગ મળ્યો હોય, પરંતુ તેમાં જો નિયત કારણ ન હોય તો તે કામ ફતેહને ન પામે. જેમકે ત્રીજા ચોથા આરામાં ભવ્ય જીવ વિશેષ હતા, છતાં જેઓએ સમકિત પ્રાપ્ત નહિ કરેલું તેઓએ ભવ્યપણું પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિ ન કરી. એટલે કે સમય, સ્વભાવ બેઉ કારણ છતાં નિયત કારણ ન મળ્યું જેથી મોક્ષમાર્ગ હાથ ન લાગ્યો, માટે કાળ, સ્વભાવ ને નિયત એ ત્રણે કારણની દરેક કામમાં જરૂર છે. જો કે એ ત્રણે કારણ હાજર હોય, છતાં ઉદ્યમ ન કરે તો તે કારણો હાજર છતાં નકામું થઇ પડે છે, જેમકે કોઇ વૃક્ષ તેજ રૂતુમાં વાવ્યું ઉગ્યું છે, ડુંડીઓ પણ આવે છે; પરંતુ તેને પૂરતું પાણી ન પવાય, વાડ વગેરેનો બંદોબસ્ત ન કર્યો હોય તો તે ફળી શકતું નથી; કેમકે ત્રણે કારણ રજુ છતાં ઉદ્યમની ખામી રહી, જેથી એ કારણોમાં ઉદ્યમની મેળવણીની પણ ખાસ જરૂરજ છે અને એ ચારે કારણો હાજર હોય છતાં ખેડૂતના કર્મ સારાં ન હોય; તો કરેલી બધી મહેનત ધૂળમાં મળી જાય મતલબ એજ કે દરેક કામમાં આ પાંચે કારણ મળે તોજ કોઈપણ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. એ પાંચ માંથી એકની ખામી હોય તો તેથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. એ પાંચે કારણનો મિલાપ કરાવી દેનાર ઇષ્ટ હેતુરૂપ મોટું પુણ્યજ છે, તે પુણ્યજ બધાએ સારા સંયોગોના પ્રપંચ મેળવી દે છે, એથી મહુ કરતાં પુણ્ય એજ મોટું છે. એજ પુણ્યના યોગવડે

શ્રીપાળ કુંવર અને ત્રૈલોકયસુંદરીનો સંબંધ જોડાયો. એવી રીતે શૃંગારસુંદરીની પ્રાપ્તિનો પ્રબંધ હવે કવીશ્વર કહે છે. (૧–૩)

(ઢાળ સાતમી–સાહિબા મોતીડો હમારો—એ દેશી.)

એક દિન રાજ સભાયેં આવ્યો,
ચર કહે અચરિજ મુઝ મન ભાવ્યો;
સાહિબા રંગીલા હમારા, મોહના રંગીલા.
દલપત્તનનો છે મહારાજા.
ધરાપાળ જસ પખ બિહુ તાજા. સા. મો. ૧

રાણી ચોરાશી તસ ગુણખાણી,
ગુણમાળા છે પ્રથમ વખાણી; સા.
પાંચ બેટા ઉપર ગુણપેટી,
શૃંગારસુંદરી છે તસ બેટી. સા. મો. ૨

પલ્લવ અધર હસિત સિતફૂલ,
અંગ ચંગ કુચફળ બહુ મૂલ; સા.
જંગમ તે છે મોહનવેલી,
ચાલતી ચાલ જિસી ગજગેલી. સા. મો. ૩

અર્થ—એક દિવસ રાજસભાની અંદર એક જાસૂસ આવ્યો અને તે શ્રીપાળકુંવર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો "હે રંગીલા સાહેબ! જે આશ્ચર્ય મારા મનને પસંદ પડયુ છે તે હું કહું છું માટે કૃપા કરી શ્રવણ કરો. મોહનજી! દલપત્તન નામનું શહેર છે. ત્યાં ધરાપાર નામનો રાજા કે જે મોશાળ અને બાપ એ બેઉ પક્ષવડે મજબુત છે તે રાજ્ય કરે છે. તે રાજાને ગુણની ખાણ જેવી

ચોરાશી રાણીઓ છે, તેમાં ગુણમાળા નામની પટરાણી છે. એ ગુણમાળાને પાંચ કુંવરો ઉપર ગુણની પેટીરૂપ એક શૃંગારસુંદરી નામની કુંવરી છે. જગતમાં જે મોહનવેલી છે તે સ્થાવર, સ્થિર થઇ રહેલી હોય છે, પણ શૃંગારસુંદરી તો જંગમ–હાલતી ચાલતી મોહનવેલી રૂપ છે; તેણીના નવપલ્લવ સમાન લાલ અને સુકોમલ હોઠરૂપ પત્ર છે, ઉજળી દાંતની પંક્તિરૂપ શ્વેતપુષ્પ છે, અને સ્તન યુગલરૂપ રસ ભરિત સુંદર ફળ છે, એથી તેણીનું અંગ સૌંદર્યતાવાળું દેખાય છે, અને જેમ તે મોહનવેલી પવનપ્રસંગથી મંદમંદ હાલે છે, તેમ શૃંગારસુંદરી પણ ધીમી પરંતુ મનહર ઝુલતી હાથણીની ચાલ સમાન ચાલે છે. ૧–૩

પંડિતા વિચક્ષણા પ્રગુણા નામેં,
નિપુણા દક્ષા સમ પરિણામેં; સા.
તેહની પાંચ સખી છે પ્યારી,
સહુની મતી જિનધર્મે સારી. સા. મો. ૪

તે આગળ કહે કુંમરી સાચું,
આપણનું મ હોજો મન કાચું; સા.
સુખ કારણ જિનમતનો જાણ,
વર વરવો બીજો અપ્રમાણ. સા. મો. ૫

જાણ અજાણ તણો જે જોગ,
કેળ કંથેરનો તે સંયોગ; સા.
વ્યાધિ મૃત્યુ દારિદ્ર વનવાસ,
અધિકો કુમિત્રતણો સહવાસ. સા. મો. ૬

હેમમુદ્રાયેં અકીક ન છાજે,
શ્યો જળધર જે ફોકટ ગાજે; સા.

વર વરવો પરખીને આપ,
જિમ નહોય કર્મ કુજોડાલાપ. સા. મો. ૭
કહે પંડિતા પરનું ચિત્ત,
ભાવ લખીજે સુણિય કવિત્ત; સા.
સીથેં પાક સુભટ આકારેં,
જિમ જાણીજે શુદ્ધ પ્રકારે. સા. મો. ૮
કરિય સમસ્યા પદ તુમે દાખો,
જે પૂરે તે ચિત્ત માંહિ રાખો; સા.
ઈમ નિસુણી કહે કુંઅરી તેહ,
વરૂં સમસ્યા પૂરે જેહ, સા. મો. ૯
તેહ પ્રસિદ્ધિ સુણીને મળિયા,
બહુ પંડિત નર બુદ્ધે બળિયા; સા.
પણ મતિવેગ તિહાં નવિ ચાલે,
વાયુ વેગેં નવિ ડુંગર હાલે. સા. મો. ૧૦
પંચ સખીયુત તે નૃપબેટી,
ચિત્ત પરખે કરી સમસ્યા મહોટી; સા.
સુણિય કહે જન કેમ પૂરીજેં,
પરમનદ્રહ કિમ થાહ લહીજેં. સા. મો. ૧૧

તેણીને પાંચ સાહેલીઓ છે, તે તેણીને ઘણીજ વ્હાલી છે પંડિતા. વિચક્ષણા, પ્રગુણા, નિપુણા અને દક્ષા એ પાંચે નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવનારી, સમાન પરિણામવાળી અને જૈનધર્મમાં સારી રીતે રૂચિવંત મતિવાળીઓ સખીયો છે. (હમેશાં, સરખી ઉમર-અવસ્થા વિચારણા-ધર્મરૂચિ હોય તોજ દોસ્તી એક સરખી નભે છે.) તે પાંચ સખીયોની પાસે સત્યપણે શૃંગારસુંદરી કહ્યા કરે છે કે—" સખીયો ! આપણ છએ જણીઓનું મન શ્રીજૈનધર્મ ઉપરથી કોઈ વખતે પણ અનિશ્ચયવાળું ન થશો, એજ આપણી પરમાત્મા પ્રત્યે વિનતિ છે, અને એ માટેજ સંસારિક સુખને રસીલું રાખવા જૈનધર્મના રહસ્યનો જાણકાર જે પુરૂષ હોય તેનેજ વરવો પરંતુ તે સિવાયના અજાણ વર ન વરવો; કેમકે એક જાણકાર હોય અને બીજું અજાણ હોય. તેવાનો મિલાપ થયો તે કેળ ને કંથેરના ઝાડનો સંયોગ થવા સરખો દુઃખદાયી મિલાપ થઇ પડે છે; માટેજ અસાધ્ય કે ભયંકર વ્યાધિ તથા મરણ, દારિદ્રય અને વનવાસ એઓના દુઃખ કરતાં પણ નઠારા મિત્રોનો સહવાસ બહુજ દુઃખ દેનારો શાસ્ત્રમાં કહેલ છે; કેમકે વ્યાધિ દારિદ્રય અને વનવાસ એકજ ભવ દુઃખ દે છે; પરંતુ નઠારા મિત્રનો સહવાસ નઠારી બુદ્ધિ કરનારો હોવાથી જન્મો જન્મ દુઃખ આપનાર નીવડે છે, માટે સોનાની વીંટીમાં હીરા-માણેક જડાય તેજ યોગ્ય છે, પણ અકીક જડવો યોગ્ય નથી; તેમજ જે પુરૂષ ઉપરથી શરદના મેઘની પેઠે ફોકટ ઘટાટોપ દેખાડી ગાજનારોજ હોય એટલે ઉપરથી રૂપાળો હોય છતાં અંદર રહસ્યવિનાનો હોય તે પુરૂષ પણ આપણે ન વરવો; પરંતુ પરીક્ષા કરીનેજ વર વરવો કે જેથી પાછળથી કજોડાનો કર્મે કરીને મેલાપ ન થઈ જાય. આવું શૃંગારસુંદરીનું બોલવું સાંભળી પાંચ સખીયો પૈકી પહેલી પંડિતા નામની સખી બોલી કે " જે પુરૂષ કવિત્ત સાંભળીને સ્હામાના ચિત્તનો ભાવ સમજી જાય તે ચતુર પુરૂષ ગણાય છે. તેમ ફક્ત એકજ પદ રચી તેમાં પોતપોતાના મનનો ભાવ સમાવી. સમશ્યા પદ બનાવી સંભળાવતાં બાકીનાં ત્રણ પદ તેજ ભાવ પૂર્ણ તૈયાર કરી આપશે, તો સમજાઇજ જશે કે તે સમસ્યાપૂરક સ્વધર્મી છે કે વિધર્મી; માટે પોતપોતાની મરજી મુજબ જૈનધર્મ રહસ્યમય દોહરાનું ચોથું ચરણ રહસ્યમય બનાવી આવનાર પુરૂષને કહી બતાવો, ને ઉત્તરમાં જે ત્રણ પદ બનાવી તે પૂર્ણ કરે તે ધ્યાનમાં રાખો એટલે જો આપણા મનની ધારેલી વાતનું રહસ્ય કહી બતાવે તો તેજ આપણો વર થશે." આવી રીતનું સખીનું વચન સાંભળીને શૃંગારસુંદરી બોલી કે જે મારા મનના વિચાર વાળું સમશ્યાનું પદ સાંભળી બાકીનાં ત્રણ ચરણ અર્થસંગતિવાળાં બનાવી સંભળાવશે તેનેજ હું અવશ્ય વરીશ (આ

પ્રમાણે બીજી સખીઓએ પણ પ્રતિજ્ઞા કરી.) જ્યારે આ પ્રતિજ્ઞા સંબંધીની વાત જગતની અંદર જાહેરમાં આવી ત્યારે ઘણાક બુદ્ધિવાન પંડિત પુરૂષો કે જે પાદપૂર્તિનો મર્મભાવ ભેદ સમજાવી પૂર્ણ કરી શકે તેવા હતા, તેઓ એકઠા થવા લાગ્યા અને તે તે પદ સાંભળીને ઘણી ઘણી બુદ્ધિને કેળવવા લાગ્યા; તોપણ જેમ પવનનો પ્રબળ વેગ છતાં પણ ડુંગર ન ડોલી શકે તેમ બુદ્ધિની ઘણી પ્રબળ સત્તા છતાં કશી પણ ત્યાં મતિ ચાલી શકીજ નહી. મતલબ કે કુમારિકાઓની વિચારણાને મળતા ભાવવાળાં એક પણ પદ પૂર્ણ કરી શકયાજ નહીં આ પ્રમાણે પાંચ સખિઓ સહિત રાજકુમારી મહત્તા ભરી સમસ્યા કરીને વર થવા આવનારના ચિત્તની પરીક્ષા કરે છે; પરંતુ સાંભળનારા પંડિત પુરૂષો કહે છે કે–' એ સમસ્યા અમે કેવી રીતે પૂરી કરી શકીએ !! એ પરાયા મનરૂપી ગહન–ઉંડા દ્રહનો તાગ–માપ તે શી રીતે લઈ શકીયે ?! ૧–૧૧

સુણિય કુમાર ચમકયો આવે,
ઘર કહે હો મુઝ હાર પ્રભાવે; સા.
દલપત્તનગર જિહાં નૃપકન્યા,
તિહાં પહોતો સખિયુત જિહાં ધન્યા; સા. મો. ૧૨

દેખી કુમર અમરસમ તેહ,
ચિત ચમકી કહેજો મુઝ એહી; સા.
પૂરે સમશ્યા તો હું ધન્ય,
પૂરી પ્રતિજ્ઞા હોય કય પુણ્ય. સા. મો. ૧૩

પૂછે કુંવર સમશ્યા કોણ ?,
કુંવરી સંકેત રાખી કહે ગૌણ; સા.
શીષે કુમર દિયે કર પૂરે,
પુત્તલ તેહ રહે ન અધૂરે. સા. મો. ૧૪

અર્થઃ—આવું સાંભળીને શ્રીપાળકુંવર ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી સભામાંથી ઉઠી ઘેર આવ્યો અને 'દલપત્તન નગરમાં જ્યાં રાજકન્યાએ સમસ્યાપૂરવા માટે મંડપ તૈયાર કરેલો છે ત્યાં પળમાં જઈ પહોંચું' એવો મનમાં વિચાર કરી બોલ્યો 'મારા હારના મહિમાવડે ચિંતવેલા સ્થળે હાલને હાલ જઈ પહોંચું એવું થાઓ!' એટલું બોલતાં હારપ્રભાવથી જ્યાં દલપત્તન શહેરની અંદર પાંચ સખીઓ સહિત ધન્યને યોગ્ય રાજકન્યા છે ત્યાં જઇ પહોંચ્યો. જ્યારે દેદીપ્યમાન દેવસરખા શ્રીપાળકુંવરને પોતાની સમીપમાં સાક્ષાતપણે જોયો ત્યારે રાજકન્યાઓ ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી મન સાથે કહેવા લાગી—"જો આ દીવ્યનર અમારી સમસ્યા પૂર્ણ કરે તો અમારા જીવિત ધન્ય છે. આ નરરત્નથી જો મારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી થાય તો હું કૃતપુણ્ય થઈશ. પછી શ્રીપાળકુંવરેજ પૂછ્યું કે—"તમારી સમસ્યાઓ કેવા પ્રકારની છે તે કહી બતાવો!" આવું બોલવું સાંભળી કુંવરીએ કરી રાખેલા સંકેત મૂજબ પ્રથમ ગૌણુ જે મુખ્ય સખી પંડિતા સમસ્યા કહે છે, ત્યારે હારના મહિમાવડે મંડપની અંદર પોતાના નજીકના એક જડ પૂતળાના માથા ઉપર હાથ મૂકી શ્રીપાળકુંવરે તેને કહ્યું કે—"પૂછાતી સમસ્યાભરી પાદપૂર્તિઓનો તું પોતેજ પૂર્ણ પ્રકારે જવાબ દે કે જેથી કોઇ વાત અધૂરી ન રહી જાય." એટલે તે પૂતળે પંડિતાની સમસ્યાસંબંધે પાદપૂર્તિ કહે છે. હવે પહેલી સખી પંડિતા બોલી—

પંડિતોવાચ— " मनवंछित फल होइ. " પુત્તલોવાચ-

દોહા.

અરિહંતાઈ સુનવહ પય, નિય મન ધરે જુ કોઈ;
નિચ્છય તસુ નરસેહરહ, મનવંછિત ફળ હોઈ. ૧

અર્થઃ—અરિહંત-સિદ્ધ-આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુ-દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ને તપ એ નવેપદને જો કોઇપણ મનુષ્ય પોતાના મનની અંદર અવશ્ય ધારણ કરે તો તે નરશેખર (મનુષ્યમાં શિરોમણિ) પુરૂષનાં મનમાં ધારેલાં કામ ફતેહ થાય-મનવાંછિત સફળ થાય.' આ પ્રમાણે જૈનધર્મ રહસ્ય પૂરતી સમસ્યા પૂર્ણ થવાથી પંડિતા મૌન રહી. એટલે બીજી સખી વિચક્ષણા બોલી કે—

વિચક્ષણોવાચ— " अवर म झंखो आल. " પુત્તલોવાચ-

અરિહંત દેવ સુસાધુ ગુરૂ, ધમ્મજ દયા વિસાલ;
જપહુ મંત્ર નવકાર તુમ, અવર મ ઝંખો આલ. ૨

અર્થ:—"દેવ શ્રી અરિહંત, શુદ્ધ સાધુ ગુરૂ અને વિશાળ દયાવાળો કેવલી ભાષીત ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વવંત જે નવકાર મંત્ર છે તેમાં સમાવેશ થાય છે તેને જ જપો, અને બીજાં બધાં આળ પંપાળની જંખના ન કરો." આ પ્રમાણે વિચક્ષણાની સમશ્યાનો જવાબ મળતાં તેણીએ પણ મૌન ધર્યું એટલે ત્રીજી સખી પ્રગુણા બોલી કે:—

પ્રગુણોવાચ— "कर सफलो अप्पाण." પુત્તલોવાચ—

આરાહિજ્જઇ દેવ ગુરૂ, દિહુ સુપત્તહિં દાણ;
તવ સંયમ ઉવયાર કરિ, કર સફળો અપ્પાણ. ૩

અર્થ:—"દેવ તેમજ ગુરૂનું આરાધન કરીયે, સુપાત્રે દાન દઇયે, અને તપ સંયમ તથા પરોપકાર કરીને હે જીવ! તું તારા આત્માને સફળ કર." આવી રીતે સાંભળીને તેણીએ પણ ચુપકી પકડી. એટલે ચોથી સખી નિપુણા બોલી કે:—

નિપૂણોવાચ— "जितो लिह्यो निलाड." પુત્તલોવાચ—

રે મન અપ્પા ખંચિ કરિ, ચિંતા જાળ મ પાડ;
ફળ તિત્તોહિજ પામિયે, જિત્તો લિહ્યો નિલાડ, ૪

અર્થ:—"અરે મન! તું આત્માને ખેંચીને પરાણે ચિંતાની જાળમાં ફસાઈશ નહીં, કેમકે ફળ તો જેટલું નસીબમાં લખ્યું હશે તેટલું જ પ્રાપ્ત થશે." આવો સચોટ જવાબ મળવાથી ચોથી સખી પણ ચુપ થઈ ગઈ. એટલે પાંચમી દક્ષા સખી બોલી કે:—

દક્ષોવાચ— "तस तिहु अणजणदास." પુત્તલોવાચ—

અત્થિ ભવંતર સંચિઓ, પુણ્ણ સમગ્ગલ જાસ;
તસુબળ તસુમઈ તસુસિરી, તસુતિહુઅણજણ દાસ. ૫

અર્થ:—જે મનુષ્યે પાછલા ભવોની અંદર સમસ્ત પુણ્યનો સંચય કરેલો છે તે મનુષ્યને બળ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ એ ત્રણે લોકના વાસિયો તેના દાસ થઇને રહે છે." આવો જવાબ મળતાં દક્ષા સખીયે પણ મૌન ધારણ કર્યું. એટલે મુગ્ધા શૃંગારસુંદરી બોલી કે:—

શૃંગારસુંદર્યુવાચ— " रवि पहेलां उगंत. " પુત્તલોવાચ—

જીવંતા જગ જસ નહીં, જસ વિણ કાંઇ જીવંત;
જે જસ લેઈ આથમ્યા, રવિ પહેલાં ઊગંત. ૬

અર્થ:—જીવતાં છતાં પણ જેનો જગતની અંદર યશ નથી; તો તેવા જીવો યશ વિના શામાટે જીવે છે? (કેમકે યશ વગર જીવવું વૃથા છે.) પરંતુ જે જીવો યશ મેળવીને આ જગતમાંથી અસ્ત પામ્યાં છે તે જીવો સૂર્યના ઉગ્યાં પહેલાં ઉદય પામે છે, મતલબ કે સૂર્યોદય પહેલાં તેઓના નામનું સ્મરણ થાય છે."

(ઢાલ પૂર્વની–પહેલાની દેશી પ્રમાણે.)

પૂરે કુમર સમશ્યા સારી,
આનંદિત હુઈ નૃપતિકુમારી; સા.
વરે કુમાર તે ત્રિભુવનસાર,
ગુણનિધાન જીવનઆધાર. સા. મો. ૧૫

પૂતળ મુખ સમશ્યા પૂરાવી,
રાજા પ્રમુખ જન સવિ હુઓ ભાવિ; સા.
એ અચરિજ તો કહિયેં ન દીઠું,
જિમ જોઇયેં તિમ લાગે મીઠું. સા. મો. ૧૬

રાજા નિજ પુત્રી પરણાવે,
પંચ સખી સંજુત મન ભાવે; સા.
પાણિગ્રહણ મહ સબળો કીધો,
દાન અતુલ મનવંછિત દીધો; સા. મો. ૧૭

સાતમી ઢાળ એ ત્રીજે ખંડે,
પૂરણ હુઈ ગુણ રાગ અખંડે; સા.
સિદ્ધચક્રના ગુણ ગાઈજે,
વિનય સુજસ સુખ તો પાઈજે. સા. મો. ૧૮

અર્થ:—આ પ્રમાણે શ્રીપાળકુંવરે તમામ સખીઓની સારી રીતે સમસ્યા પૂર્ણ કરી જેથી રાજકુમારી પરમ આનંદિત થઇ અને સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ એ ત્રણ્યે ભુવનમાં સાર ગુણના ભંડાર તથા જીવનના આધારરૂપ શ્રીપાળકુવરને પરણી ઉપર મુજબ પૂતળામાં જીવ નહીં છતાં તેના મોઢેથી સમસ્યા પૂર્ણ કરાવી તે જોઈને રાજા વગેરે તમામ મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામી કહેવા લાગ્યા કે, " અહો ! આવું આશ્ચર્ય તો ક્યાંય કોઇ વખતે પણ દીઠું ન હતું, તેમ આ પ્રસંગ તો એવો છે કે જેમ જેમ વધારે જોઇયે તેમ તેમ વધારે વધારે રમીક લાગે છે." ઈત્યાદિક ચમત્કાર પામીને પછી રાજાએ મનની ઉલટ સાથે પોતાની પુત્રી શૃંગારસુંદરીને પાંચ સાહેલીઓ સહિત શ્રીપાળકુવરને ધામધૂમ સાથે પરણાવી, તથા પાણીગ્રહણનો ઘણો સારો મહોત્સવ કરી જે જેની ઇચ્છા પ્રમાણે માગણી કરી તે પ્રમાણે તે તે અર્થિજનોને પુષ્કળ દાન આપ્યું. કર્ત્તા મહારાજ કહે છે કે આ ત્રીજા ખંડની સાતમી ઢાળ અખંડિત ગુણ અને રાગવડે કરીને પૂર્ણ થઈ તે એજ બોધ આપે છે કે—જો સિદ્ધચક્રજીના ગુણ ગાયા કરીયે તો, વિનય, સુયશ અને ઉત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કરિયે (૧૫—૧૮)

(દોહા-છંદ)

અંગભટ્ટ ઇણે અવસરે, દેખી કુમરચરિત્ર;
કહે સુણો એક માહરૂં, વચન વિચાર પવિત્ર. ૧

કોલ્લાગપુરનો રાજિયો, અ છે પુરંદર નામ;
વિજયા રાણી તેહની લવણિમ લીલા ધામ. ૨

સાત પુત્ર ઊપર સુતા, જયસુંદરી છે તાસ;
રંભા લઘુ ઊંચી ગઈ, જોડી ન આવે જાસ. ૩

લવણિમ રૂપ અલંકરી, તે દેખી કહે ભૂપ;
એ સરીખો વર કુણ હશે ? પાઠક કહો સ્વરૂપ; ૪

અર્થઃ—એ અવસરને વિષે અંગભટ્ટ નામનો વિદેશી બ્રાહ્મણ શ્રીપાળકુંવરનું ચરિત્ર નિહાળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ શ્રીપાળકુંવર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—"મહારાજ! મારૂં પણ એક સારા વિચારવાળું વચન શ્રવણ કરો. એક કોલ્લાગપુર નામના શહેરનો પુરંદર નામનો રાજા છે, તેને વિજય નામની પટરાણી કે જે વિશેષ ચાતુર્યતાની લીલાના મંદિર રૂપ છે, તેણીને સાત પુત્રોની ઉપર એક જયસુંદરી નામની પુત્રી થઇ છે કે જેણીનું રૂપ દેખી સ્વર્ગની અપ્સરા રંભા–ઉર્વશી–તિલોત્તમા વગેરે તેણીના રૂપ પાસે પોતે તુચ્છ રૂપવાળી જણાતાં તે બિચારીઓ મૃત્યુલોક ત્યજી ઉંચે સ્વર્ગમાં જઇ વસી; તોપણ તેણીની બરાબર રૂપવંત થઈ નહિ, માટે કહું છું કે આ સમયમાં એ જયસુંદરીના ગુણ અને લાવણ્યતાની અંદર બરાબરી હરીફાઇ કરે તેવી સંસારમાં કોઇ બીજી સ્રી છેજ નહિ એવી લાવણ્યતાવંત રૂપવડે અલંકૃત હોવાથી તેણીના પિતાએ પાઠક જોશીને પૂછ્યું કે–'પાઠકજી જયસુંદરીને લાયક કોણ વર પ્રાપ્ત થશે ? તેનું સ્વરૂપ કહો. (૧–૪)

સો કહે ઈણ ભણતાં કળા, રાધાવેધ સ્વરૂપ;
પૂછ્યું તે મેં વરણવ્યું, સાધનને અનુરૂપ. ૫

આઠ ચક્રથંભ ઉપરેં, ફરે દક્ષિણ ને વામ;
અરવિવરોપરિ પૂતળી, કાઠની રાધા નામ. ૬

તેલ કઢા પ્રતિબિંબ જોઈ, મૂકે અધોમુખ બાણ;
વેધે રાધા વામ અચ્છિ, રાધાવેધ સુજાણ. ૭

ધનુર્વેદની એ કળા, ચાર વેદથી ઉર્દ્ધ;
ઉત્તમ નર સાધી શકે, નવિ જાણે કોઇ મૂઢ. ૮

તે સુણી તુજ પુત્રી નૃપતિ, કરે પ્રતિજ્ઞા એમ;
વરશું રાધાવેધ કરિ, બીજો વરવા નેમ. ૯

મ્હોટા મંડપ માંડિયે, રાધાવેધનો સંચ;
કરિયે જિમ વર પામિયે, પાઠક કહે પ્રપંચ. ૧૦

મંડપ નૃપ મંડાવિયા, રાધાવેધ વિચાર;
પણ નવિ કો સાધી શકે, પણ સાધશે કુમાર; ૧૧

ઇમ નિસુણી તે ભટ્ટને, કુંડળ દેઇ કુમાર;
રયણી નિજ વાસે વસી, ચાલ્યો પ્રાત ઉદાર. ૧૨

પહોતો તે કોલ્લાગપુર, કુમર દૃષ્ટિ સબ સાખી.
સાધ્યો રાધાવેધ તિહાં, હાર મહિમ ગુણ દાખી. ૧૩

જયસુંદરિયે તે વર્યો, કરે ભૂપ વિવાહ;
તાસ દત્ત આવાસમાં, રહે સુજશ ઉચ્છાહ. ૧૪

અર્થઃ—રાજાના પ્રશ્ન સંબંધી ઉત્તરમાં પાઠકે કહ્યું કે હે રાજન્! જયસુંદરી જે વેળા મારી પાસે વિદ્યાભ્યાસ કરતી હતી તે વખતે રાધાવેદ સાધવાની કળા સંબંધી સ્વરૂપ મને (કુંવરીએ) પૂછયું હતું, જેથી મેં તે કળા સાધવા

માટે યોગ્ય રીતે વર્ણન કરી બતાવ્યું હતું; એટલે કે–એક થાંભલાની ઉપર આઠ ચક્ર ગોઠવવા તે પૈકીનાં ચાર ચક્ર જમણી બાજુએ સવળાં ફરે અને ચાર ડાબી બાજુએ અવળા ફરે તે આઠે ચક્રના આરાના છિદ્રની ઉપર રાધા નામની લાકડાની બનાવેલી પુતળી બેસાડવી અને તે સ્તંભની નીચે એક તેલની કઢાઈ ભરી રાખવી, તે કઢાઇમાં ઉપરની રાધાનામની પૂતળીનું પ્રતિબિંબ લક્ષમાં લઇ જોઇને અધોમુખ એટલે પોતાનુ મુખ નીચું રાખી ને ઉંચે બાણ નાખે, તે એવી યુક્તિથી નાખે કે ઉપર રહેલ પૂતળીની ડાબી બાજુની આંખને વીંધી નાંખે, તે સુજાણ પુરૂષ રાધાવેધ સાધનાર કહેવાય અને એ કળા ધનુર્વેદ કે જે ચાર વેદના અંતર્ગત છે છતાં ઉંચા પ્રકારની કળા છે તેને ઉત્તમ પુરૂષ હોય તેજ સાધી શકે છે; નહીં કે મૂઢ પુરૂષ સાધી શકે! આ પ્રમાણે મારા મુખેથી રાધાવેદ સંબંધી બીના જાણી હે રાજન્! આપની પુત્રી જયસુંદરીએ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે જે રાધાવેધ સાધશે તેજ નરને હું વરીશ પણ બીજાને કદી વરીશ નહિ; માટે મોટો મંડપ તૈયાર કરી રાધાવેધની રચના સંબંધી ગોઠવણ કરો કે જેથી જયસુંદરીના લાયક વર પ્રાપ્ત થાય. આ પ્રમાણે પાઠકે રાધાવેધ પ્રબંધ કહ્યો, જેથી રાજાએ તેજ મુજબ રાધાવેધની રચના રચી છે, પરંતુ હજુસુધી કોઇ પુરૂષ તે રાધવેધની કળામાં ફતેહ મેળવી આ કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકયો નથી, પણ હું આ અનુભવ ઉપરથી માનું છું કે તે કળા આપ અવશ્ય સાધી કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી શકશોજ!"

આ પ્રમાણે કુંવરે અંગભટ્ટનુ મંગળ વરદાયી વચન સાંભળી તે વધામણીમાં તેને કાનનાં કુંડળ આપી ખુશી કર્યો અને તે રાત્રીએ પોતાના નિવાસ સ્થળમાંજ નિવાસ કરી પ્રાતઃકાળે હારના પ્રભાવથી ઉદાર કુમાર કોલ્લાગપુરે જઈ પહોંચ્યો તથા તેણે સર્વની નજર રૂબરૂ હારના મહીમાવડે પોતાના ગુણો પ્રકટ કરી સર્વની સાખે રાધાવેધ સાધી બતાવ્યો. એથી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાને લીધે જયસુંદરીએ મન સાથે ઇચ્છિત વરને વરી લીધો. એટલે રાજાએ શ્રીપાળકુંવર સાથે મહોત્સવ પૂર્વક જયસુંદરીનો વિવાહ કર્યો અને દંપતિને રહેવા આવાસ (મહેલ) આપ્યો તેમાં વસિ સુયશ તથા ઉત્સાહપૂર્વક દિવસ વ્યતીત કરવા લાગ્યા. (૫–૧૪)

(ઢાળ આઠમી—બન્નોરે કુવરજીરો સેહરો—એ દેશી.)

હવે માઉલ નૃપ પેસીયા,
આવ્યા નર આણા કાજરે; વિનીત.

લીલાવંત કુંઅર ભલો,
કુંવરે પણ નિજસુંદરી,
તેડાવી અધિકે હેજરે વિનીત. વિ. લી. ૧
સૈન્ય મળ્યું તિહા સામટું,
હય ગય રથ ભડ ચતુરંગરે; વિ.
તિણ સંયુત કુંઅર તે આવિયો,
ઠાણાભિધપુર અતિ ચંગરે. વિ. લી. ૨
આણંદિયો માઉલ નરપતિ,
તસ સિરિવર સુંદરી દેખિરે; વિ.
થાપે રાજ શ્રીપાળને,
કરે વિધિ અભિષેક વિશેપરે. વિ. લી. ૩
સિંહાસન બેઠો સોહિયે,
વર હાર કિરીટ વિશાળરે; વિ.
વર ચામર છત્ર શિરે ધર્યાં,
મુખકજ અનુસરત મરાળરે. વિ. લી. ૪
સોળે સામંતે પ્રણમિયે,
હય ગય મણિ મોતિય ભેટરે; વિ.
ચતુરંગી સેનાએ પરવર્યો,
ચાલે જનની નમવા નેટરે. વિ. લી. ૫

ગામ ઠામે આવંતડો,
 પ્રણમિતો ભૂપે સુપવિત્તરે; વિ.
ભેટીજંતો બહુ ભેટણે,
 સોપારય નગરે પહુંત્તરે. વિ. લી. ૬

અર્થ:—હવે ઠાણાપુરથી મામાજી રાજાએ શ્રીપાળકુંવરને નજીકના શહેરમાં આવી વસેલા જાણી ઠાણાપુરમાં બોલાવી લાવવા માટે વિનયવંત પુરૂષોને મોકલ્યા, જેથી તે વિનયવંત રાજપુરૂષમંડળ વસુપાળ રાજાના હુકમથી કોલ્લાગપુર શહેરે આવી પહોંચ્યું. અને લીલાવંત કુંવરની તે મંડળે ભેટ લીધી તથા કુશળ સમાચાર કહી આવવાનું કારણ જણાવ્યું, જેથી કુંવરેપણ સ્નેહપૂર્વક પોતાની વિવાહિત સ્ત્રીઓને જુદે જુદે શહેરોથી માણસો મોકલીને તાકીદે તેડાવી લીધી, પતિનાં ચરણકમળોમાં નમન કરી હાજર રહી. તે પછી તમામ સ્થળોથી આવેલું લશ્કર એકઠું થતાં ઘોડા, હાથી, રથ અને પાળા એ ચતુરંગી સેના સહિત શ્રીપાળકુંવર ત્યાંથી રવાના થઈ ઠાણાપુર શહેરે આવી પહોંચ્યો, અને તેની સંપત્તિ તથા ઉત્તમ સુંદરીઓ વગેરેને જોઇને મામાજી સસરો બહુજ આનંદ પામ્યો. તેમજ ભાણેજ જમાઇને વિશેષ પુણ્યવંત પરાક્રમશાળી જાણીને તેણે વિધિપૂર્વક રાજ્યાભિષેક કરીને પોતાની રાજ્યગાદીએ બેસાર્યો. હવે શ્રીપાળ રાજા થયા જેથી માથાપર રાજમુકુટ, હાર વગેરે રાજઆભુષણોવડે ઘણોજ શોભાવંત થઇ રાજ્યસિંહાસનપર બેઠા જેથી મહા શોભાયમાન દેખાવા લાગ્યો. ઉત્તમ ચામરો માથાપર વીંઝાતા હતા; તેમજ છત્રો શિરપર ધર્યાં હતાં; તે પૈકી બન્ને બાજુએ બેઉ શ્વેત ચામરો વીંઝાતા હતા તે જાણે શ્રીપાળ મહારાજાના મુખકમળનો આશ્રય કરી બે શ્વેત હંસ રહ્યા ન હોય? તેવો ખ્યાલ કરાવતાં હતાં. તેમજ શ્રીપાળ મહારાજાથી ઉતરતા દરજ્જાના સોળ સામંત રાજાઓ કે જે શ્રીપાળ મહારાજાની હજુરમાં રહ્યા હતા, તેઓના હાથની, હાથી, ઘોડા, મણિ; મોતિયોની ભેટો સ્વીકારી શ્રીપાળ મહારાજા મામાજી સસરાની સંમતિ લઈ ચતુરંગી સેના સહિત ઠાણાપુરથી પ્રયાણ કરી પોતાની પૂજ્ય માતુશ્રીના ચરણકમળમાં નમન કરવાને માટે માળવા ભણી ચાલ્યો. રસ્તામાં આવતાં ન્હાના મોટા રજવાડાઓની પુષ્કળ ભેટની વસ્તુઓ અંગીકાર કરતો અને પવિત્ર રજવાડાઓની સેવા સ્વીકારતો સોપારક નગરે જઈ પહોંચ્યો. (૧-૬)

તે પરિસર સૈન્યે પરિવર્યા,
   આવાસે તે શ્રીપાળરે, વિ.
કહે ભગતિ શકિત નવિ દાખવે,
   શું સોપારક નરપાળરે. વિ. લી. ૭
કહે પરધાન નવિ એહનો,
   અપરાધ અછે ગુણવંતરે; વિ.
નામે મહસેન છે એ ભલો,
   તારા રાણીમન કંતરે વિ. લી. ૮
પુત્રી તસ કુખે ઉપની,
   છે તિલકસુંદરી નામરે; વિ.
તે તો ત્રિભુવન તિલક સમી બની,
   હરે તિલોત્તમાનું ધામરે; વિ. લી. ૯
તે તો સૃષ્ટિ છે ચતુર મદનતણી,
   અંગેં જીત્યાં સવિ ઉપમાનરે; વિ.
શ્રુતિજડ જે બ્રહ્મા તેહની,
   રચના છે સકળ સમાનરે, વિ. લી. ૧૦
દિહ પીઠે દંસી સા સુતા,
   કીધાબહુ વિધ ઉચ્ચારરે; વિ.
મણિ મંત્ર ઔષધ બહુ આણિયાં,
   પણ ન થયો ગુણ તે લગારરે. વિ. લી. ૧૧

તે માટે દુઃખે પીડિયો,
મહસેન નૃપતિ તસ તાતરે. વિ.
નવિ આવ્યો ઈહાં એ કારણે,
મત ગણજો બીજો ઘાતરે વિ. લી. ૧૨

અર્થ—લશ્કરના પરિવાર સહિત સોપારક નગરના સમિપમાં તંબૂ ખડા કરાવીને ત્યાં વિશ્રામ લીધો. ત્યાર પછી શ્રીપાળ મહારાજા પ્રધાન પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા "કેમ આ સોપારકપુરનો રાજા કશી ભક્તિ બતાવીને ભેટ લઈ નમન કરવા આવતો નથી? તેનુ શું કારણ? પ્રધાને અરજ કરી—"ગુણવંત મહારાજા એ રાજાનો કશો પણ અપરાધ નથી, પરંતુ જે કારણને લીધે આપની સેવા બજાવી શક્યો નથી તે કારણ એ છે કે એ મહસેન ભલો રાજા છે, તેને તારા નામની રાણી છે, તેણીની કુખથી તિલકસુંદરી નામની એક પુત્રી પેદા થએલી છે કે જે ત્રણ્યે ભુવનની અંદર તિલક જેવી શોભાવંત બનેલ અને તે સ્વર્ગમાં વસનારી તિલોત્તમા અપ્સરા વગેરેનું પણ તેજ હરે તેવી મહા સ્વરૂપવંત છે.રાજેંદ્ર! વિશેષ શુ કહું; પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કે એ તિલકસુંદરી તો અત્યંત ચતુર એવા કામદેવની સૃષ્ટિ છે, એટલે કામદેવની ઘડેલી છે. વેદ શ્રુતિઓ ભણી ભણીને વેદિયા ઢોર જેવા થઇ ગયેલ હૃદયવાળા બ્રહ્માની રચાયલી સૃષ્ટિની પેદાસવાળી સ્ત્રીઓ ઉપમા ઉપમાને કરીને સહિત છે એટલે કે એક જેવી બીજી જોડ મળી આવે તેવી છે, અને કલંકિત ઉપમાવાળીઓ છે; એટલે કે ચંદ્ર જેવા મ્હોવાળી કમળપત્ર સરખી આંખોવાળી ગજ કુંભસ્થળ સરખાં સ્તનમંડળવાળી વગેરે દોષવંત વસ્તુઓની ઉપમાવાળીઓ છે. મતલબ કે ચંદ્ર ક્ષીણ રોગવાળો કલંકિત છે, કમળપત્ર હીમથી બળનાર છે અને હાથીનાં કુંભસ્થળ અંકુશના પ્રહારવંત છે જેથી નિષ્કલંક નથી પરંતુ તિલોકસુંદરી નિષ્કલંક અને તેની બરોબરી કરે તેવી કોઇ ઉપમા આપી શકાય તેવી જોડ નથી. જેથી નિપુણ કામદેવની રચેલી સૃષ્ટિ પૈકીની છે. જેવો જડ બ્રહ્મા બધિર હૃદયનો છે તેવો કામદેવ નથી. કામદેવ તો સર્વની સૂક્ષ્મ પરમાણુવંત હોવાથી ન્હાનકડાં—નાજુક મનમાં પેસી જઈને દરેક દેવોનાં ચિત્તને પણ હરણ કરી લ્યે તેવો અચિંત્ય શકિતમાન રોમરોમમાં પ્રસરનાર છે; જેથી તે ચતુર મદનની સૃષ્ટિ પૈકીતિલકસુંદરી હોવાથી તેણીએ બ્રહ્માની રચેલી સૃષ્ટિના અંગોઅંગની દોષવંત ઉપમાઓને જીતી લીધેલ છે એના લીધે તે ઉપમા રહિત—નિરૂપમ રૂપવંત છે.

તે તિલકસુંદરીને દીર્ઘ પૃષ્ટ જાતનો ઝેરી સાપ ડસ્યો છે અને તે ઝેર ઉતારવા ઘણા ઘણા ઉપાય કર્યા તથા મણિ, મંત્ર, ઔષધ વગેરે પણ બહુ બહુ ઉપચાર કરવામાં આવ્યા, તોપણ તે એકેથી જરાપણ ગુણ માલમ પડ્યો નહીં. એથી દુ:ખને લીધે પીડાતો તેણીનો પિતા મહસેન આપની સેવા કરવા હાજર થઇ શકયો નથી; પણ બીજું કશું ઘાતરૂપ કારણઆપ ગણશોજ નહીં. (૭-૧૨)

રાજા કહે કિહાં છે દાખવો,
  તો કીજે તસ ઉપગારરે; વિ.
એમ કહી તુરગારૂઢે તિણે,
  દીઠા જાતા બહુ નરનારરે. વિ. લી. ૧૩

સમશાને લેઇ જાતી જાણી,
  તિહાં પહોતો તે નર નાહરે; વિ.
કહે દાખો મુઝ હું સઝ કરૂં.
  મૂર્છિતને મ દિયો દાહરે. વિ. લી. ૧૪

મહિયત મૂકી તે થાનકે,
  કરી હાર નમણ અભિષેકરે; વિ.
સજ કરી સવી લોકના ચિત્તશું,
  થઈ બેઠો ચ્રિય વિવેકરે. વિ. લી. ૧૫

મહસેન મુદિત કહે રાજિયો,
  વત્સ તુજને એ શું હોતરે; વિ.
જો નાવત એ વડ ભાગિયો,
  ન કરત ઉપગાર ઉદ્યોતરે. વિ. લી. ૧૬

તુઝ પ્રાણ દિયા છે એહને,
　તું પ્રાણ અધિક છે મુઝરે; વિ.
એહને તુ દેવી મુઝ ઘટે,
　એ જાણે હૃદયનું ગુંઝરે. વિ. લી. ૧૭

સ્નિગ્ધ મુગ્ધ દૃગ દેખતાં,
　ઈમ કહેતાં તે શ્રીપાળરે; વિ.
મન ચિંતે મહારા પ્રેમની,
　ગતિ એહ શું છે અસરાળરે. વિ. લી. ૧૮

અર્થ—એવું પ્રધાનનું બોલવું શ્રીપાળ મહારાજાએ સાંભળી કહ્યું કે- "તે મુર્છિત કુંવરી કયાં છે? મને તુરત બતાવો, હું તેણી ઉપર ઉપકાર કરૂં." એટલું બોલી તુરત મહારાજા ઘોડાપર સ્વાર થયા એટલામાં તો ઘણાં સ્ત્રી પુરૂષોને શોકમય જાતા દીઠાં, મુર્છિત કુંવરીને અગ્નિસંસ્કાર કરવા સ્મશાને લઇ જતી જાણી જેથી તાકીદથી ઘોડા તે તરફ દોડાવી મહારાજા સ્મશાન સ્થળ નજીક જઈ પહોંચ્યા અને ત્યાં જઇ કહેવા લાગ્યા-"મને કુંવરીબતાવો હું એણીને સાજી કરૂં છું તમો મૂર્છા પામેલીને દાહ દેશો નહિ. આ પ્રમાણે શ્રીપાળ કુંવરનું ભાષણ સાંભળી તેઓએ મર્ચ્છિતને તેજ ઠેકાણે ભોંયપર મૂકી એટલે શ્રીપાળ મહારાજાએ પવિત્ર પાણી મંગાવી હારના ન્હાવણનો અભિષેક કરી તે કુંવરીને સજ્જ સાજી કરી અને આળસ મરડીને વિવેક સહિત તેણી બેઠી થઇ એ જોઈ નગરવાસી જનોના ચિત્ત આનંદમય થયા. એ જોઇ તેણીનો પિતા મહસેન ઘણોજ પ્રસન્ન ચિત્તવંત થયો અને પુત્રી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો-"હે વત્સા જો આ મોટા ભાગ્યના ધણી અહીં ન પધારત ને ઉપકાર રૂપ પ્રકાશ ન કરત તો તારા શરીરની શી દશા થાત? તારી જીંદગી હતી ન હતી થઇ જાત! માટે તને પ્રાણદાન એમણેજ આપેલું છે, જેથી તું મને પ્રાણથી પણ વિશેષ વ્હાલી છે; તો પણ તને આ ઉપકારી પ્રાણદાતાના હાથજ સોંપવી ઘટે છે; એ મારા હૃદયનો ગુપ્ત વિચાર છે તે તું ધ્યાનમાં લે, માટે તારે આ વીર નરનેજ વરવો પડશે; કેમકે ભયથી બચાવે તેજ ભર્ત્તા ગણાય છે." આ પ્રમાણે કહેવાથી ભદ્રિક ભાવ-

વાળી, સ્નેહાળી, રાગવંત, દ્રષ્ટિએ કરી શ્રીપાળકુંવરને જોઈ ચિંતવવા લાગીકે "મારી પ્રેમની ગતિ આપુરૂપની સાથે અકળ ન કળી શકાય એવી, ન કહી બતાવાય એવી અને અજબ રંગવાળી છે, અહિં મુગ્ધપદે કરી વક્ર કટાક્ષાથી સહિતપણાનો અનુદય સૂચવ્યો, એટલે કામક્રિડા પ્રમુખમાં વિગ્ધ છે, એટલે વિષય રસમાં હજી આસક્ત થઈ નથી. હમણાં નવયૌવનનો ઉદ્‌ગમ છે અને બાલ્યાવસ્થા વિરમી યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્તિનો અવસર છે. એ શું હશે? ખચિત પૂર્વ રાગનીજ પ્રબળતા હોવી જોઈએ; નહિતો મારા મનની ગતિ આવી થાયજ નહીં. (૧૩-૧૮)

જો પ્રાણ કહું તો તેહથી,
અધિકો કિમ લખીયે પ્રેમરે; વિ.
કહું ભિન્ન તો અનુભવ કિમ મિલે,
અવિરૂદ્ધ ઉભય ગતિ કેમરે. વિ. લી. ૧૯

ઈમ સ્નેહલ સા નિજ અંગજા,
શ્રીપાળ કરે દિયે ભૂપરે; વિ.
પરણી સા આઠે તસ મલી,
દયિતા અતિ અદ્‌ભુત રૂપરે. વિ. લી. ૨૦

અડ દિઠ્ઠિ સહિત પણ વિરતીને,
જિમ વંછે સમકિતવંતરે; વિં.
અડ પ્રવચન માત સહિત મુનિ,
સમતાને જિમ ગુણવંતરે. વિ. લી. ૨૧

અડ બુદ્ધિ સહિત પણ સિદ્ધિને,
અડ સિદ્ધિ સહિત પણ મુકિતરે; વિ.

પ્રિયા આઠ સહિત પણ પ્રથમને,
નિત ધ્યાવે તે ઇણ યુક્તિરે. વિ. લી. ૨૨
ઉત્કંઠિત ચિત્ત તેહશું,
વળી જનનીને નમવા હેજરે; વિ.
શ્રીપાળ પ્રયાણે પૂરિયું,
દેવરાવે ઢક્કા તેજરે. વિ. લી. ૨૩

જો હું આ પુરૂષને મારા પ્રાણ કહું, તો તે પણ બોલવું લાયક જણાતું નથી; કેમકે પ્રાણથી પણ વિશેષ પ્રેમ આમના ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી પ્રાણ કહેતાં ન્યુનતાભાવ જણાય. પ્રાણ હોય તોજ પ્રેમ થાય છે, પ્રાણ વગર પ્રેમ થતોજ નથી એ જોતાં પ્રાણથી પ્રેમ અધિક ન ગણાય ત્યારે પ્રેમ અને પ્રાણ બન્ને બરાબર ગણાય અને દુનિયામાં તો પ્રાણથી પ્રેમ વિશેષ વ્હાલો ગણેલ છે; કેમકે ઘણા લોકો પ્રેમને જાળવવા માટે પ્રાણની આહૂતી આપી દે છે; પરંતુ સજ્જનજ તો પ્રાણને માટે પ્રેમની આહૂતી આપતા નથી. આમ જોતાં પ્રાણને પ્રેમરૂપ કહેતાં પણ બનતું નથી. અને જ્યારે પ્રાણ અને પ્રેમ અધિકતામાં ન્યૂનાધિક હોય તો તે બન્ને જૂદાજ ગણાય છે. એથી જો પ્રેમ ને પ્રાણ બેને જુદા કહુ તો અનુભવ શી રીતે મળે ? કેમકે પ્રાણ વગર પ્રેમને જાણનાર કોણ હોય ? પ્રેમની ઓળખાણ પ્રાણનેજ છે. જે વસ્તુ જેનાથી જૂદી ન હોય તોજ તે વસ્તુનો અનુભવ થાય છે. 'જુદી વસ્તુનો અનુભવ થાય જ નહીં; જો ભિન્ન વસ્તુનો અનુભવ થયો માની લેવાય તો અતી પ્રસંગ થાય, અને પ્રેમનો અનુભવ તો મને થાય છે. આમ એક બીજા સાથે વિરોધી સ્વભાવ સ્વરૂપ છે તો એ પ્રેમપદાર્થની અંદર ઐક્ય સમાવેશપણે અવિરોધ ભાવથી શી રીતે રહેલ છે) એજ માટે સમજું છું કે મારા પ્રેમની અલૌકિક ગતિ છે." આ પ્રકારે સ્નેહવતી કુંવરી ચિંતવન અને સ્નેહસિંધુમાં નિમજ્જન કરતી હતી. એ જોઇ મહસેન રાજાએ પોતાની પુત્રીનો શ્રીપાળ મહારાજા સાથે હસ્ત મિલાપ કરાવ્યો. આ પ્રમાણે આઠ વિવાહિતાં સ્રીઓ એટલે કે મદનસેના, મદનમંજુષા, મદનમંજરી, ગુણસુંદરી, ત્રૈલોક્યસુંદરી, શૃંગારસુંદરી અને તિલકસુંદરી એ આઠે રાજકન્યાઓ નામ જાણવા, તથા શૃંગારસુંદરીની પંડિતા પ્રમુખ પાંચ સખીઓનું પણ પાણી ગ્રહણ કરેલ છે, છતાં તેને- શૃંગારસુંદારીની અંતરગત ગણેલ હોવાથી અહિં આઠ જણાવેલ છે.

અત્યંત અદ્દભુત સ્વરૂપવંતી એકઠી મળી; છતાં પણ જેમ મિત્રા તારા, બલા, દીસા, સ્થિરા, કાંતા, પ્રભા અને પરા એ આઠ દષ્ટી સહિત છતાં સમકિતી જીવ નવમી સર્વ સંવરરૂપ વિરતીને વાંચ્છે છે, તેમ તથા પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ એ આઠ પ્રવચન માતાયુક્ત ગુણવંત મુનીવર હોવા છતાં જેમ નવમી સમતાને ચાહે તેમ, તથા શુશ્રૂષા, શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણા, ઉહ, અપોહ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વ જ્ઞાન એ આઠ બુદ્ધિયો સહિત યોગીશ્વર જેમ નવમી સિદ્ધિને ચાહે છે તેમ, તથા અણિમા મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, વશિતા, ઇશિતા, પ્રાકામ્ય અને કામાવસયિત્વા એ આઠ સિદ્ધિયો યુક્ત યોગીંદ્ર જેમ નવમી મુક્તિ-મોક્ષને ચાહે છે, તેમ શ્રીપાળ મહારાજા આઠ રાણીઓ હાજર છતાં નવમી મયણાસુંદરી કે જેના સંગ પ્રભાવથી સર્વ સુખ સાનિધ્ય થયાં તેણીને મળવા નિત્ય ધ્યાન કરે છે તેમજ વળી પોતાની માતાને નમવા મળવાને પણ આતુર થયેલ છે, તે કારણને લીધે શ્રીપાળ મહારાજાએ ત્યાંથી કુચ કરવા સંબંધી તેજદાર નગારે ડંકા દેવરાવ્યા, (૧૩-૨૩)

હય ગય રહ ભડ મણિ કંચણે,
વળી સત્થ વત્થ બહુ મૂલરે; વિ.
પગ પગ ભેટી જે નૃપ વરે,
તેહનું ચક્રવર્તિસમ સૂલરે. વિ. લી. ૨૪

તસ સૈન્યભરે ભારિતમહી,
અહિ પતિફણ મણિગણ પ્રોતરે; વિ.
તેણે ગિરિ પણ જાણું નવિ ગિરિયા,
શશિ સૂર નયણ વિધિ જોતરે. વિ. લી. ૨૫

મરહઠ સોરઠ મેવાડના,
વળી લાટ ભોટના ભૂપરે. વિ.

તે આવ્યો સઘળા સાધતો,
માળવદેશે રવિરૂપરે. વિ. લી. ૨૬

આગમન સુણી પરચક્રનું,
ચર મુખથી માળવરાયરે; વિ.
ભયભીત તે ગઢને સજ કરે,
તેહનું નવિ તેજ ખમાયરે. વિ. લી. ૨૭

કુપ્પડ ચુપ્પડ તૃણ કણ ઘણાં,
સંગ્રહે તે ઇંધણ નીરરે. વિ.
સન્નદ્ધ હોય તે સુભટ વડા.
કાયર કંપે નહી ધીરરે. વિ. લી. ૨૮

ઈમ ઉજ્જેણી હુઇ નગરને,
લોકે સંકીર્ણ સમીપરે; વિ.
વીંટી શ્રીપાળ સુભટે તદા,
જિમ જલધિ અંતરદ્વીપરે. વિ. લી. ૨૯

ડેરા દીધા સવિ સૈન્યના,
પહેલો હુઓ રજની જામરે; વિ.
જનની ઘર પહોતો પ્રેમશું.
નૃપ હારપ્રભાવે તામરે. વિ. લી. ૩૦

ઢાળ પૂરી થઇ આઠમી,
પૂરણ હુઓ ત્રીજો ખંડરે; વિ.
હોય નવપદ વિધિ આરાધતાં,
જિન વિનયેં સુયશ અખંડરે. વિ, લી. ૩૧

અર્થઃ—હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળ, તેમજ મણિરત્ન, સોનું, બહુ મૂલાં વસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વગેરે વગેરેનાં ભેટણાં ડગલે ડગલે લેતો, દરેક માનવંતા રાજાઓને પગે લગાડતો (ખંડિયા રાજા બનાવતો) શ્રીપાળ મહારાજા મજલ દર મજલથી પંથ પસાર કરતો ચક્રવર્તિના સરખો પરાક્રમી પ્રસિદ્ધ થયો. કવિ કહે છે કે–હમેશાં નિયમ છે કે અણીદાર વસ્તુના ઉપર વજનદાર વસ્તુનું દબાણ થતાં તે તેમાં દાખલ થઇ જાય છે, જેમ કે અણીદાર નહાનકડો કાંટો છતાં ભારે પગનો ભાર આવતાં પગમાં પરોવાઇ જાય છે, તેમ શેષ નાગનાં અણીદાર ફણમાં શ્રીપાળ મહારાજાના જબરા ભારવાળા લશ્કરનો ભાર આવતાં શેષનાગની ફણના મણીઓનો સમુદાય પરોવાઇ ગયો હશેજ કે જેને લીધે જાણી શકાય છે કે પર્વતો ઢળી ન પડયા હશે ! કેમકે જો પૃથ્વી શેષનાગની ફણીપરની મણિયોમાં પરોવાઇ રહી ન હોત તો, સૈન્યના ભારથી પૃથ્વી એક બાજુએ નમી જતાં સમાન પૃથ્વીપર રહેલા પર્વતો વગેરે ઢળીજ પડત; પણ તેમ ન થયું તેનું કારણ આજ હોવું જોઇયે ! આ મહાન્ નવાઇની વાત જાણીને તે વખતથી સૂર્ય અને ચંદ્ર રાત દિવસ શ્રીપાળ મહારાજાના લશ્કરને જોયા કરે છે, તે જાણે બ્રહ્મા સુર્ય ચંદ્રરૂપ આંખ્યો ખોલીને શ્રીપાળ મહારાજાનું સૈન્ય નિહાળી ચિંતવન કરે છે કે–ઠીક થયું જે ભૂમી શેષના ફણની મણીઓમાં પરોવાઇ ગઈ જેથી મારી રચેલી સૃષ્ટી આબાદ રહી; નહીંતો આ શ્રીપાળના લશ્કરના ભારથી આ પૃથ્વી નમી જાત, એમ ચકિત થયો થકો શ્રીપાળના સૈન્યને અદ્યાપિ સુધી ચંદ્ર સૂર્યરૂપ ચક્ષુઓ મારફત જોયા કરે છે ? આ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકારનો સાર એટલોજ છે કે–શ્રીપાળ મહારાજાનું લશ્કર ઘણુંજ જબરા વિસ્તાર વાળું હતું. એવા લશ્કર સહિત મહારાષ્ટ્રના, સૌરાષ્ટ્રના, મેવાડના, લાટ અને ભોટ દેશના રાજાઓને પોતાના ખંડિયા રાજા બનાવતા શ્રીપાળ મહારાજા સૂર્ય સરખો પ્રદિપ્ત તેજ સહિત માળવ દેશમાં જઇ પહોંચ્યો; કે કે જેમ સૂર્યનિષધ પર્વતમાંથી ઉદય પામી હરિવર્ષ–હિમવંત ભરત વગેરે ક્ષેત્રો અને પહાડોને પ્રકાશ આપતો સંધ્યા સમય ફરીને નિષધ પર્વતની

લે છે, તેમ શ્રીપાળ મહારાજા પણ માળવાના પાટનગર ઉજ્જેણીથી ઉદય પામી વિદેશ ગમન કરતો કરતો રાજઋદ્ધિ, રમણિયો, ધન, ચારે પ્રકારના લશ્કર સહિત સર્વ દેશોને સાધતો પાછો માળવદેશમાં આવી પહોંચ્યો; એટલુંજ નહીં પણ છેક ઉદય સ્થળ પાટનગરની સમીપ જઇ પહોંચ્યો; જાસુસોના મ્હોંએથી બીજા રાજાનું જબરૂં લશ્કર ઉજ્જેણી તરફ ધસ્યું આવે છે, એવા સમાચાર મળતાં માળવાના રાજા પ્રજાપાળે ભયભીત થઇ પોતાના ગઢને સમરાવી લીધો; કેમકે પરરાજાના પ્રતાપનું તેજ સહન થઇ શક્યું નહીં. તે તેજમાં અંજાઇ પોતાનો બચાવ ખોળ્યો. જેના લીધે કાપડ-ચોપડ-ઘાસ-દાણા-લાકડાં-પાણી વગેરે નિર્વાહને માટે જોઇતી તમામ ચીજોનો સંગ્રહ કરી લેવરાવ્યો. તેમજ મોટા સામર્થ લડવૈયાઓને પણ શસ્ત્રઅસ્ત્રાદિ સજાવી તૈયાર કરી રખાવ્યા. આવો મામલો જોઇ બિચારાં બ્હીકણ મનુષ્યો તો ધીરજને તજી દેઈ ધ્રૂજવા લાગ્યાં. આવી બ્હીકને લીધે ઉજ્જેણીની આસપાસ વસનારી વસ્તી ઉજ્જેણીમાં પોતાના બચાવ માટે ભરાઇ પેઠી જેથી તે ઉજ્જેણી લોકની ભીડથી સાંકડી બની ગઇ; કેમકે શ્રીપાળ મહારાજાનું લશ્કર દરિયાના તોફાની મોજાની પેઠે પૂર જોસથી ધસ્યે આવતું છેક ઉજેણીની લગભગ આવી પહોંચ્યું હતું; એથી ડરીને તેઓએ કોટનો આશરો લીધો હતો. લશ્કરે તો જોતજોતામાં ઉજ્જેણીના કિલ્લાની ચોમેર જેમ દ્વીપની ચોમેર સમુદ્ર વીંટાઈ વળેલો હોય છે, તેમ નગરીના કોટને વીંટી લઇ પડાવ કર્યો. અને લશ્કરી છાવણી રચી પોતપોતાની ટુકડીના અલગ અલગ તંબુ રાવઠી ડેરા ખડા કરી દીધા. જ્યારે રાત પડી અને રાતનો પહેલો પહોર વીતી ચૂક્યો કે શ્રીપાળ મહારાજા હારના પ્રભાવથી પોતાની માતાજીના મહેલે પ્રેમ સહિત નમન કરવા જઇ પહોંચ્યો. (યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે આ આઠમી ઢાળ પણ પૂરી થઇ અને તે સાથે ત્રીજો ખંડ પણ પૂરો થયો. તથા આ ઢાળ એજ સુચના આપી રહેલ છે કે, વિધિ સહિત નવપદજીનું આરાધન કરવામાં આવે તો જિનેશ્વરની ભક્તિ વડે વિનયવંત અને અખંડ સારો યશ પ્રાપ્ત થાય. ૨૪-૩૧

[ચોપાઈ-છંદ.]

ખંડ ખંડ મીઠાઇ ઘણી, શ્રી શ્રીપાળચરિત્રે ભણી;
એ વાણીસુરતરૂવેલડી, કિસી દ્રાખ ને શી શેલડી. ૧

ઇતિ શ્રીમાન્ મહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયગણિથી અધુરો રહેલ અને શ્રી જશવિજયજી ગણિએ પૂર્ણ કરેલ શ્રી સિદ્ધચક્ર મહિમાધિકારે શ્રી શ્રીપાલ

ચરિત્રને વિષે શ્રી વિમલેશ્વર દેવે અર્પણ કરેલ હાર પ્રાપ્તિથી, ઈષ્ટદાયક છે કન્યા પાણિગ્રહણ, અને સર્વ સૈન્ય સહિત ઉજ્જયની નગરી પ્રાપ્ત થયેલ કથા કહેવામાં આવતાં ત્રીજો ખંડ પૂર્ણ થયો.

અર્થ:—શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્રના ખંડ ખંડની અંદર ઘણીજ મીઠાશને શ્રીપાળ રાજાના ચરિત્રને વિષે વર્ણવી છે, તે શ્રી જિનેશ્વરની વાણી તે કલ્પવૃક્ષની વેલસમાન મનોવાંછિત પૂર્ણ કરનારી છે; તે વાણીની મીઠાશ આગળ દ્રાક્ષની મીઠાશ તથા શેરડીની મીઠાશ તે શી ગણત્રીમાં છે ?

॥ તૃતીય ખંડઃ સમાપ્ત ॥

ખંડ ચોથો.

[દોહા-છંદ.]

ત્રીજો ખંડ અખંડરસ, પૂરણ હુઓ પ્રમાણ;
ચોથો ખંડ હવે વર્ણવું, શ્રોતા સુણો સુજાણ. ૧

શીશ ધુણાવે ચમકિયો, રોમાંચિત કરે દેહ;
વિકસિત નયન વદન મુદા, રસ દિયે શ્રોતા તેહ. ૨

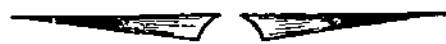
જાણુજ શ્રોતા આગલે, વક્તાકલા પ્રમાણ;
તે આગે ઘન શું કરે, જે મગસેલ પાષાણ. ૩

દર્પણ આંધા આગલે, બહિરા આગલ ગીત;
મૂરખ આગે રસકથા, ત્રણે એકજ રીત. ૪

તે માટે સજ થઈ સુણો, શ્રોતા દીજે કાન;
બુઝે તેહને રીઝવું, લક્ષ ન ભૂલે ગ્યાન. ૫

આગે આગે રસ ઘણો, કથા સુણંતાં થાય;
હવે શ્રીપાલચરિત્રના, આગે ગુણ કહેવાય. ૬

અર્થઃ—(કવિ કહે છે કે) અખંડ રસ સહિત ત્રીજો ખંડ પ્રમાણપૂર્વક પૂર્ણ થયો. હવે હું ચોથો ખંડ વર્ણવું છું, તે હે સુજાણ શ્રોતાજનો! તમે શ્રવણ કરો. શ્રોતાજન કેવા હોવા જોઇયે ? કે જે અર્થપૂર્ણ વચન સાંભળી ચમત્કાર સાથે માથું ડોલાવા લાગે, તથા શરીરનાં હર્ષવડે રોમરાય ઉભાં થતાં વિકસ્વર નેત્ર સહિત હસિત વદન રાખે, તે શ્રોતા, વકતા (કહેનાર) ને રસ આનંદ આપે. (નહીં કે આમ તેમ શુન્ય ચિત્તથી જોતો કે નિદ્રા લેતો શ્રોતા, વક્તાનો હર્ષ વધારે!) જ્યારે રસજ્ઞ શ્રોતા હોય ત્યારે વકતાની કળા ખ્યાલમાં આવે છે; પરંતુ જો શ્રોતા મગસેલિયા પથરા જેવો કે જે વર્ષાદજળનો ધોધમાં પડ્યા છતાં પણ જેવોને તેવો રહે, અર્થાત્ કઠોર હૃદયવાળો શ્રોતા હોય તો સુંદર વાકય પ્રવાહથી પણ પલળતો નથી. આંધળા આગળ સુંદર દર્પણ ધરવું, બહેરા પાસે સુંદર ગીત ગાવાં અને મૂરખ આગળ રસિક કથા કહેવી એ તદ્દન નકામી છે; કેમકે મૂર્ખને પ્રતિબોધ દેવા જતાં વકતાની મતી પણ મુંઆઈ જાય છે. એ માટે હે શ્રોતાજનો! સાવધાન થઇ મારા કથનને ધ્યાન દઈ સાંભળો. કારણ જે શ્રોતાઓ મારા કથનનો મર્મ સમજી શકે તેનેજ હું રીઝવી શકું છું. શાથી કે જે રસિક હોય તે શ્રોતા નવાં નવાં શૃંગાર વગેરે રસપૂર્ણ વ્યાખ્યાન સાંભળીને રંજન થાય, કવિકથનનો આશય સમજે, પોતાની સુજ્ઞતાવડે લક્ષ ભૂલે નહીં અને શૃંગારાદિ રસ સાંભળી હેયોપાદેય યથાયોગ્ય આલંબન યોજી દે; પરંતુ જે અજ્ઞાન શ્રોતા હોય તે તો વકતાના દોષો કહાડી હાસ્ય સાથે શ્રમ વિફળ કરે છે. આ કથામાં જેમ જેમ આગળ ધ્યાન દેવામાં આવે તેમ તેમ બહુજ રસ આનંદ પ્રાપ્ત થાય તેમ છે; માટે હવે તે શ્રીપાળચરિત્રના જે ઉત્તમ ગુણો છે તે કહેવામાં આવે છે. ૧-૬

[ઢાળ પહેલી-ધન દિન વેળા ધન ઘડી તેહ-એ દેશી.]

રહિયોરે આવાસ દુવાર,
વયણ સુણે શ્રીપાલ સોહામણોજી;
કમલપ્રભારે કહે એમ,
મયણાં પ્રતિ મુજ ચિત્ત એ દુઃખ ઘણોજી. ૧

વીંટી છે એ પરચક્ર,
　નગરી સઘલોઇ લોક હિલ્લોલિયોજી;
શી ગતિ હોશે ઈણ ઠામ,
　સુતને સુખ હોજો બીજી ઘોલિયોજી. ૨

ઘણારે દિવસ થયા તાસ,
　વાલિભ તુજ જે ગયો દેશાંતરેજી;
હજીય ન આવિ કાંઈ શુદ્ધિ,
　જીવેરે માતા દુખણી કિમ નવિ મરેજી. ૩

અર્થ:-સુંદર દેખાવવાળો શ્રીપાળકુંવર માતાના ઘર આગળ પહોંચી મયણાં-સુંદરી પ્રતિ માતુશ્રી જે વચનો કહેતાં હતાં, તે સાંભળવા માટે બારણા આગળ ઉભો રહી સાંભળવા લાગ્યો. માજી મયણાસુંદરી પ્રત્યે કહેતાં હતાં કે-" મારા મનમાં એ દુઃખ ઘણું છે કે દુશ્મન રાજાના લશ્કરે શહેરને ઘેરો ઘાલ્યો છે, જેથી શહેરનાં રહેવાસી માત્ર ગભરાઇ ઉઠતાં હુળફળ કરી રહેલ છે, તેને લીધે અહીંયા આપણી શી વલે થશે ? અરે ! આપણી તો ગમે તે વલે થાય પણ ફક્ત મારા પુત્રને કુશળતા પ્રાપ્ત થજો. વ્હાલી વધૂ ! તારો વલ્લભ જે દેશાંતરે ગયેલ છે તેને પણ ઘણા દિવસ થઈ ગયા-મુદત પણ પૂરી થવા આવી છતાં હજુ સુધી કશા સમાચાર આવ્યા નથી, તથાપિ આ પુત્રવિયોગિની દુઃખિયારી માતા જીવે છે, પણ મરતી નથી; કેમકે પુત્ર વિયોગ છતાં માતાનું જીવવું નકામું છે. ૧-૩

મયણા રે બોલે મ કરો ખેદ,
　મ ધરોરે ભય મનમાં પરચક્રનોજી;
નવપદ ધ્યાનેરે પાપ પલાય,
　દુરિત ન ચારો છે ગ્રહવક્રનોજી. ૪

અરિ કરિ સાગર હરિને વ્યાલ,
 જ્વલન જલોદર બંધન ભય સવેજી;
જાયરે જપતાં નવપદ જાપ,
 લહેરે સંપત્તિ ઇહ ભવે પરભવેજી. ૫

બીજાંરે ખોજે કોણ પ્રમાણ,
 અનુભવ જાગ્યો મુઝ એ વાતનોજી;
હુઓરે પૂજાનો અનુપમ ભાવ,
 આજરે સંધ્યાયે જગતાતનોજી. ૬

તદ્દગતચિત્ત સમય વિધાન,
 ભાવની વૃદ્ધિ ભવભય અતિઘણોજી;
વિસ્મય પુલક પ્રમોદ પ્રધાન,
 લક્ષણ એ છે અમૃતક્રિયા તણોજી. ૭

અમૃતનો લેશ લહ્યો ઈક વાર,
 બીજુંરે ઔષધ કરવું નવિ પડેજી;
અમૃતક્રિયા તિમ લહિ એકવાર,
 બીજારે સાધન વિણ શિવ નવિ અડેજી. ૮

એહવોરે પૂજામાં મુઝ ભાવ,
 આવ્યોરે ભાવ્યો ધ્યાન સોહામણોજી;

હજિય ન માયે મન આણંદ,
ખિણુ ખિણુ હોયે પુલક નિકારણોજી. ૯

ફુરકે રે વામ નયન ઉરોજ,
આજ મિલે છે વાલિંભ માહરોજી;
બીજું રે અમૃતક્રિયા સિદ્ધિરૂપ,
તુરત ફલે છે તિહાં નહિ આંતરોજી. ૧૦

અર્થ:—એ સાંભળીને મયણાસુંદરી બોલી-'હે સાસુજી ! આપ દિલગીર ન થાઓ અને પરાયા લશ્કરનો ભય પણ જરાએ ન રાખો; કારણ કે શ્રીનવપદજીના ધ્યાનવડે કરીને તમામ પ્રકારનાં પાપ દૂર થઈ જાય છે, અને વાંકા ગ્રહોની માઠી ગતિનું જોર પણ કશું ચાલી શકતું નથી. તેમજ શત્રુ, હાથી, સમુદ્ર, સિંહ, સાપ, દાવાગ્નિ, જળોદરાદિ ભયંકર રોગ અને બંધિખાનું એ આઠ જાતના મોટા ભયો પણ નવપદજીનો જાપ જપતાં દૂર જતા રહે છે. અને આ ભવ તથા પરભવમાં સુખ સંપદા પમાય છે. તો હે પૂજ્ય માતાજી ! આ શત્રુસેનાનો ભય નવપદજીના જાપ આગળ શી વિશાદમાં છે ? તેમ વળી કેટલાક ભોળા ને વ્હેમી જનો આવા પરરાજાના લશ્કરની ચિંતા દૂર થવાના સંબંધમાં જોશી વગેરે પાસે જઇને તે દુઃખ થવાનાં કારણો માટે જોશ કિંવા રમળ વગેરેથી જોવરાવે છે, પરંતુ એવાં લૌકિક પ્રમાણો જોવા જોવરાવવાથી શું થાય તેમ છે ? અથવા તો બીજાં પ્રમાણોને કોણ શોધવા જાય ? મને તો ખુદ એ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જાગૃત થયેલો છે; કે મારા ચિત્તની અંદર જે કંઇ શત્રુસૈન્યનો ભય હતો, તે આજ સંધ્યા વખતે શ્રી જગતપિતા અરિહંત દેવની દીપક તથા ધૂપ પૂજા કરતી વખતે કોઇ પણ પ્રકારની ઉપમા ન આપી શકાય એવો અનૂપમ 'અનુભવ થયો તે એવો કે જે અનાદિકાળનો આ જીવે ચારે ગતિમાં ભટકયા કરતાં, અનેકવખત શ્રાવકનું કુળ પામ્યો, ધર્મ પણ ઓળખ્યો અને દેવની પૂજા પણ કરી; તથાપિ આ જીવને વિભાવ દશાની વિશેષ દોડથી પરપરિણતિમાં બહુજ રમણુ થતું હતું, માટે તદ્રુપ ધર્મ ન ઓળખ્યો, તેના લીધે મન આદિની એકાગ્રતાએ અનુપમ ભાવ સહિત પૂજા ઉદય ન આવી, તે અનૂપમ ભાવ મને આજે સાંજરે પ્રભુ પૂજન સમયે આવ્યો હતો. અને આ પરચક્રની

ચિંતામાંજ મને એ વાતનો અનુભવ જાગ્યો, તેનું લક્ષણ એજ કે એકતો જે ક્રિયા કરતો હોય તેજ ક્રિયાનો ઉપયોગી હોય; પરંતુ ક્ષેપ જે મનની વ્યગ્રતા તદ્રુપ ક્ષેપક દોષાદિ યુક્ત ન હોય, બીજું સમયવિધાન એટલે કે આગમની અંદર જે વખતે જે વિધિ કરવાનો કહેલ છે, તે વખતે તેજ વિધિ કરવા લાયક શુભ ક્રિયાવિધાન કરતો હોય, ત્રીજું તત્સમયોચિત–તે સમયના યોગ્ય ક્રિયા કરતો હોય તેની અંદર ચિત્ત હુલ્લાસવંત બને, પરિણામની ધારાની પુષ્ટિ થાય, ચોથું સંસારનો બહુજ ભય પેદા થાય. અર્થાત્ જન્મ જરાના દુઃખની બ્હીક લાગે, પાચમું ચમત્કાર ઉપજે એટલે કે તે સમયના લગતી ક્રિયામાં અતિ પુષ્ટતર સાધ્યની કારણતા જોઇ ચિત્તની અંદર અપૂર્વ ચમત્કાર પામે. છઠું રોમોદ્ગમ હોય એટલે પુષ્ટ કારણ પ્રાપ્ત થવાને લીધે હર્ષ થતાં રોમરાય વિકસ્વર થાય અને અથિર સંસાર ભમવાના ડરથી રૂંવાડાં ઉભા થઇ જાય. સાતમું મહાહર્ષ થાય, આત્મિક સુખાનુભવ થાય–એટલે કે, જેમ આંધળાને આંખ્યોનું તેજ પ્રાપ્ત થતાં, અને લડવૈયાને શત્રુપર જીત મેળવતાં હર્ષ થાય છે, તેમ અધિક પ્રમોદ તે સમયોચિત ક્રિયા કરવામાં થાય. આ બધાં અમૃતક્રિયાનાં મુખ્ય લક્ષણો છે. એવાં ચિન્હોવાળી ક્રિયા આ ભવ અને પરભવમાં અવશ્ય ફળ આપનાર નીવડે છે. જેમ કોઇ રોગીને અમૃતના સ્વાદનો જરા પણ અનુભવ થયો હોય તેને અન્ય ઓષડ કરવું પડેજ નહી, તેમ સંસાર રોગથી પીડિત જીવે પણ જો એક વખત અમૃતક્રિયાનો આસ્વાદ અનુભવેલો હોય તો પછી તેને બીજાં સાધનોની જરૂર ન રહેતાં મોક્ષે જવામાં કશો અટકાવ રહેવા પામતો નથી; માટે હે સાસુજી ! તે તત્કાળ ફળદાતા ભાવ મને આજે પૂજન વખતે થયો હતો તેના વડે મેં સુંદર ધ્યાન ધર્યું, તેથી તે ધ્યાનદ્વારા મારા ચિત્તને જે અપૂર્વ આનંદ મળ્યો છે, તે આનંદ હજુ લગી પણ મારા હૃદયમાંથી ઉભરાઈ રહ્યો છે તે સમાતો નથી. જેના લીધે પ્રતિક્ષણે કારણ વગર પણ મારાં રૂંવાડાં ઉભા થઇ અપૂર્વ હર્ષ પ્રદર્શિત કરી રહેલ છે. મતલબ કે અત્યારે મને ભય કે હર્ષ એ બેઉમાંનું રોમ ઉભાં થવાનું એકે કારણ નથી; છતાં પણ રોમરાજી વિકસ્વર થાય છે જેથી પ્રતીતિ સાથે માનું છું કે, મને આજે અણધાર્યો વલ્લભજનનો મિલાપ થાય; કેમકે નિમિત્તશાસ્ત્રમાં એવું પ્રતીતિ વચન કહેલ છે, તે નિષ્ફળ નહીંજ થશે. તેમ વળી મારૂં ડાબું નેત્ર ફરકે છે અને ડાબું ઉર–હૃદય પણ ફરકે છે, માટે એથી પણ માનવું પડે છે કે આજે મને મારા વ્હાલા મળશેજ. તેમજ આજ અમૃત-ક્રિયા પ્રાપ્ત થઈ તે પણ તત્કાળ સિદ્ધિ દેનાર છે માટે અવશ્ય સારૂં ફળ હમણાંજ મળવું જોઈએ. ” ૪–૧૦

કમલપ્રભા કહે વત્સ સાચ,
તાહરીરે જીભે અમૃત વસે સદાજી;
તાહરૂંરે વચન હોશે સુપ્રમાણ,
ત્રિવિધ પ્રત્યય છે તે સાધ્યો મુદાજી. ૧૧

અર્થઃ—આ પ્રમાણે વહૂનું મંગળ કથન સાંભળી સાસૂ બોલી "હે વત્સ ! તેં જે કહ્યું તે સાચું જ છે, તારી જીભે સદાય અમૃત વસી રહેલ છે, માટે તારૂં વચન સારી રીતે સિદ્ધજ થશે; કેમકે તેં શુદ્ધ મન, શુદ્ધ વચન અને શુદ્ધ કાયા એમ ત્રિકરણ શુદ્ધિ વડે હર્ષ પૂર્વક સત્ય ધર્મ આરાધન કરેલ છે."

કરવારે વચન પ્રિયાનું સાચ,
કહેરે શ્રીપાલ તે બાર ઉઘાડિયેજી;
કમલપ્રભા કહે એ સુતની વાણિ,
મયણાં કહે જિન મત ન મુધા હુયેજી. ૧૨

ઉઘાડિયાં બાર નમે શ્રીપાલ,
જનનીનાં ચરણસરોજ સુહંકરૂજી;
પ્રણમીરે દયિતા વિનય વિશેષ,
બોલાવે તેહને પ્રેમ મનોહરૂજી. ૧૩

જનનીરે આરોપી નિજ ખંધ,
દયિતારે નિજ હાથે લેઈ રાગશુંજી
પહોતારે હાર પ્રભાવે રાય,
શિબિર આવાસે ઉલસિત વેગશુંજી; ૧૪

બેસાડીરે ભદ્રાસનેં નરનાથ;
જનનીને પ્રેમે ઈણિ પરે વીનવેજી;
માતાજી દેખો એ ફલ તાસ,
જપીયાં મેં નવપદ જે સુગુરે દીયાજી. ૧૫

વહુરેરે આઠે લાગી પાય,
સાસુ ને પ્રથમ પ્રિયા મયણાતણેજી;
તેહનીરે શીશ ચઢાવી આશીષ;
મયણારે આગે વાત સકલ ભણેજી. ૧૬

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે કથન સાંભળી પોતાની વહાલાનું વચન સત્ય કરવાને માટે દ્વારાંતરે રહેલ શ્રીપાળ રાજાએ કહ્યું–હે માતાજી ? 'કમાડ ઉઘાડો ' આ શબ્દ સાંભળતાંજ માતા કમળપ્રભા બોલી કે–" આ વાણી તો મારા વ્હાલા કુંવરનીજ છે. " એ સાંભળી મયણાસુંદરીએ કહ્યું–" શ્રી જિનેશ્વરદેવનું દર્શન કદાપિ કાળે ખોટું થાયજ નહીં. " આટલું કહી કમાડ ઉઘાડ્યાં કે તુરત શ્રીપાળ અંદર આવી પૂજ્યમાતાના સુખ કરનારાં ચરણકમળમાં નમ્યો, માતાએ સુકૃતદાયી આશિષ આપી. તે પછી મયણાંસુંદરી વિશેષ, વિનય મર્યાદા વડે કરીને પ્રાણનાથને પગે લાગી એટલે શ્રીપાળજીએ તેણીને મનોહર પ્રેમવચનોએ કરીને બોલાવી સંતોષ પમાડયો.

તે પછી શ્રીપાળકુંવરે પૂજ્ય માતાને પોતાના ખભા ઉપર અને પ્રેમી સુંદરીને હાથ ઉપર બેસારી અત્યંત સ્નેહ સહિત હારના પ્રભાવે આકાશમાર્ગે પોતાની લશ્કરી છાવણીમાં હુલ્લાસ સહિત અતિ ઉતાવળે જઇ પહોંચ્યા, જનેતાને સુંદર–ભદ્રાસને બેસાડી નરનાથ શ્રીપાળકુંવર પ્રેમવડે વીનવવા લાગ્યા–" હે પૂજ્ય માતુશ્રી શ્રીસદ્‌ગુરૂજીએ જે શ્રીનવપદ અર્પણ કર્યાં હતા તેનું આરાધન કર્યું હતું તેનુંજ આ બધું ફળ મળ્યું છે, તે નવપદજીનોજ મહિમા પ્રત્યક્ષપણે જુઓ કે કેવો છે ? અર્થાત્ આ બધી ચતુરંગી સેના અને સકળ વૈભવ તેમના પ્રતાપેજ પ્રાપ્ત થયેલ છે. "

જ્યારે પોતાના પૂજ્યપતિને નમતા જોયા, ત્યારે બીજી આઠે વહુઓ મર્યાદા પૂર્વક પ્રથમ પૂજ્ય સાસૂજીને પગે પડી, અને તે પછી મોટી બ્હેન મયણાસુંદરીને પગે પડી, એટલે સાસૂજીએ અને મોટી બ્હેને તેણીઓને શુભાશિષ આપી, એટલે તેણીઓએ તે શુભાશિષને માથે ચડાવી અહોભાગ્ય માન્યું. તે પછી શ્રીપાળની વિદેશની અંદર વર્ષ દિવસ દરમ્યાન જે જે સુખ દુઃખ પ્રાપ્ત થયા તેની હકીકત થોડાં જ વચનોમાં કહી સંભળાવી. (૧૨-૧૬)

પૂછેરે મયણાને શ્રીપાલ,
 તાહરેરે તાત આણાવું કિણ પરેંજી;
સા કહે કંઠેધરિય કુહાડ,
 આવે તો કોઇ આશાતના નવિ કરેજી. ૧૭

કહેવરાવ્યું દૂતમુખે તિણ વાર,
 શ્રીપાલે તે રાજાને વચણડુંજી;
કોપ્યોરે માલવરાજા તામ,
 મંત્રીરે કહે નવિ કીજે એવડુંજી.

ચોથેરે ખંડે પહેલી ઢાળ,
 ખંડ સાકરથી મીઠી એ ભણીજી;
ગાયે જે નવપદ સુજસ વિલાસ,
 કીરતિ વાધે જગમાં તેહ તણીજી. ૧૯

અર્થઃ—તે પછી શ્રીપાળકુંવરે મયણાસુંદરીને પૂછ્યું કે—" તમારા પિતાને અહિંયાં કેવા રંગ ઢંગથી તેડાવું ? પતિદેવના કથનનું રહસ્ય સમજી મયણાસુંદરીએ કહ્યું—' ખભા ઉપર કુહાડો મુકી બોલાવવામાં આવે તો ફરીને કોઈ વખત શ્રી જિનધર્મની અશાતના—અવજ્ઞા કરવા ન પામે; (કેમકે

પ્રાણી માત્રને પોતપોતાનાં પૂર્વકૃત કર્મ કેવાં સુખ દુઃખો આપે છે તે જૈનરહસ્યની પણ વિશેષ પ્રતીતિ થતાં જૈન ધર્મના મહા અભ્યુદય ફળ વિશેષની પણ વિશેષ પ્રકારે શ્રદ્ધા તેને પ્રાપ્ત થશે. માટે તેવી રીતે આવે તેમ કરો.) મયણાસુંદરીનું વચન યોગ્ય જાણી શ્રી ,ળે તેવીજ રીતે આવવા દૂતદ્વારા પ્રજાપાળરાજાને કહેણ કહેવરાવ્યું; પરંતુ તે કહેણ સાંભળતાની સાથેજ ગર્વિરાજા ક્રોધયુક્ત બની ગયો, એ જોઇ પ્રધાને કહ્યું, "નામવર! આટલો બધો ગુસ્સો ન લાવો, ગુસ્સાનાં ફળ કદિ સારાં હોતાંજ નથી. (કવિ યશવિજયજી કહે છે કે ખાંડ અને સાકર કરતાં પણ વધારે મિષ્ટ સ્વાદાનુભવ કરાવનારી ચોથા ખંડની આ પહેલી ઢાળ પૂર્ણ થઈ. જે મનુષ્ય શ્રી નવપદજીના સુંદર યશને વિલાસ સાથે ગાય તો તે મનુષ્યની જગતમાં કીર્તિ વધે.) (૧૭-૧૯)

(દોહા-છંદ.)

મંત્રી કહે નવિ કોપિયે પ્રબલ પ્રતાપી જેહ;
નાખીને શું કિજિયે, સૂરજ સામી ખેહ. ૧

ઉદ્ધત ઉપરે આથડ્યું, પસરંતું પણ ધામ;
ઉલ્હાએ જિમ દીપનું, લાગે પવન ઉદ્દામ. ૨

જે કિરતારેં વડા કિયા, તેહશું ન ચલે રીશ;
આપ અંદાજે ચાલિયે, નામીજે તસ શીશ. ૩

દૂત કહે તે કીજિયે, અનુચિત કરે બલાય;
જેહની વેલા તેહની, રક્ષા એહજ ન્યાય. ૪

એહવાં મંત્રીવયણ સુણી, ધરી કુહાડો કંઠ;
માલવનરપતિ આવીયો, શિબિરતણે ઉપકંઠ. ૫

અર્થ:—વિશેષમાં પ્રધાને કહ્યું કે, જે પ્રબળ પ્રતાપવંત છે તેના તરફ

કોપ કરવાથી શું નફો મેળવી શકાશે ? સૂર્યના સ્હામે ધૂળ ફેંકીયે તો તે ફેંકનાર ઉપરજ પડે છે. તો તેવા સૂર્ય સમાન પ્રબળપ્રતાપી સ્હામે ગુસ્સો બતાવીએ તે પરિણામે પોતાનેજ ગેરલાભ આપનાર નીવડે છે. મહારાજ ! દીવાનો પ્રકાશ ફેલાતાં અંધારાનો નાશ થાય છે ખરો; પણ જો આકરા પવનની ઝપટ આવી લાગે તો તે દીવો પણ ઓલવાઇ જાય છે. મતલબ એજ કે આપ દીવારૂપ પ્રકાશી ઘણાક રાજાઓના ગર્વરૂપ અંધકારને દૂર કરેલ છે, પરંતુ આ ચડી આવેલ રાજેંદ્ર ઉપર આપનો દીવા રૂપ પ્રકાશ પાડી શકનારજ નથી, કેમકે એ પ્રબળ પવનની જેવો અસ્ખલિત જોરવાળો છે; માટે પ્રભુ ! ધ્યાન આપો કે, આકરા પવનના ઝપાટાથી દીવાને બચાવી કાયમ પ્રકાશવંત રાખવા જ્યાં પવનની ઝપટ ન લાગે ત્યાં મૂકવામાં આવે તો તેથી શું દીપકની મહત્તા કમી થાય તેમ છે ? નહીં; તેમ કરવાથી તો ઉલટો ફાયદો થાય છે. શું પ્રબળ પવનના જોર સ્હામે દીવો ધરી રાખવાથી તે દીવો પોતાનો પ્રકાશ કાયમી રાખી શકે ખરો કે ? ના, કદી નહીં ! જેથી બળવાન સાથે વિરોધ કરવો નકામોજ છે; કેમકે જેને દૈવેજ મોટા બનાવ્યા છે તેની સાથે રીશ કરવી યોગ્ય નથી; માટે પોતાની શક્તિનો વિચાર કરી મર્યાદામાં રહીયે તો વધારે ફાયદો થાય છે–એ નિયમ ધ્યાનમાં રાખી દૈવેજ મહીમાવંત કરેલા રાજાની ઉપર ગુસ્સો ન લાવતાં ગજા પ્રમાણે મર્યાદામાં રહી તેને મસ્તક નમાવીએ તો તેથી ફાયદો થાય છે, જેથી આ દૂત કહે છે તેજ કરવું યોગ્ય છે ગેરવ્યાજબી કામ આપણે શા માટે કરવું જોઇયે, જેનો સમય બળવાન્ હોય તેનાજ સંરક્ષણ તળે જવું એ હમ્મેશનો ન્યાય નિયમ છે, નહીં કે સમયની સ્હામે થઇ કાર્ય સિદ્ધિ મેળવી હૈયાતી ભોગવી શકાય ! ” પ્રધાનનાં ન્યાય અને દીર્ઘ વિચારવંત હિતકર વચન સાંભળી સુર રાજા દૂતના કથન મુજબ કુહાડાને કાંધે મૂકી પગપેદલ જ્યાં ક્ષીપ્રા નદીને કાંઠે શ્રીપાળકુંવરની લશ્કરી છાવણી હતી ત્યાં જઇ પહોંચ્યા.

તે શ્રીપાલ છોડાવિયો, પહિરાવ્યો અલંકાર;
સભા મધ્યે તેડયો નૃપતિ, આપ્યું આસન સાર. ૬

તવ મયણા નિજ તાતને,–કહે બોલ જે મુજજ;
કર્મવશે વર તુમે દિયો, તેહનું જુઓ એ ગુજજ. ૭

તવ વિસ્મિત માલવનૃપતિ, જમાઉલ પ્રણમંત;
કહેન સ્વામી તું ઓલખ્યો, ગિરૂઓ બહુ ગુણવંત. ૮

કહે શ્રીપાલ ન માહરો, એહવો એહ બનાવ;
ગુરૂદર્શિત નવપદ તણો, એ છે પ્રબલ પ્રભાવ. ૯

તે અચરિજ નિસુણી મિલ્યો, તિહાં વિવેક ઉદાર;
સૌભાગ્યસુંદરી રૂપસુંદરી-પ્રમુખસયલપરિવાર. ૧૦

સ્વજન વર્ગ સઘલો મિલ્યો, વરત્યો આણંદ પૂર;
નાટક કારણ આદિસે, શ્રી શ્રીપાલ સનૂર. ૧૧

અર્થઃ—દૂત મારફત માલવપતિ આવ્યાની ખબર મળતાંજ ખભા પરથી કુહાડો દૂર કરાવી સુંદર વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવી, અતિ આદર સહિત તેને શ્રીપાળજીએ પોતાની સભામાં તેડાવી, સુંદર આસન ઉપર બેસાર્યો. એ સમય મયણાસુંદરી ઉભી થઇ મર્યાદા પૂર્વક સરલ ચિત્તથી બોલી—"પૂજ્ય પિતાજી! જે મેં 'કર્મ કરે તેજ થાય છે' એ બોલનો પક્ષ કર્યો હતો તે બોલ ઉપર મને જે વર આપ્યો હતો તે વરનું કર્મ પ્રતાપવડે પ્રકાશિત થયેલું પ્રારબ્ધ નિહાળો કે, જેથી 'કર્મ કરે તેજ થાય છે' એ અમૂલ્ય જૈનસિદ્ધાંતની વિશેષ પ્રતીતિ મળતાં આપને અતિ આનંદ પ્રાપ્ત થાય અને મનના સંતાપ દૂર ટળે." આવું વચન સાંભળતાંજ પ્રજાપાળ રાજાએ ધારીને જોયું તો તેને પોતાની પુત્રી મયણાસુંદરી સંબંધી ઓળખાણ પડી, જેથી વિસ્મિત ચિત્તવંત બની ભદ્રાસનપર બિરાજેલા મહારાજા તરફ ધ્યાન પૂર્વક નિહાળ્યું તો પોતાના જમાઇજ છે એવી પ્રતીતિ થતાં, ઉઠી ઉભા થઇ, જમાઇના પ્રબળ પ્રતાપી પ્રારબ્ધને પ્રણામ કરી નમ્રભાવપૂર્વક કહ્યું-"પ્રભો! હું આપ ગૌરવશાળી અને ગુણવંતને ન ઓળખી શક્યો તે માફ કરશો." એ સાંભળી શ્રીપાળકુંવરે કહ્યું-"ગિરૂઆઇ કે ગુણવંતપણું જે કંઈ પ્રાપ્ત થયું હોય તે કંઇ મારા સામર્થ્યથી નહીં, પણ શ્રી સદ્ગુરૂએ બતાવેલા શ્રી નવપદજીના મહિમાનાજ સામર્થ્ય અને પ્રતાપથીજ છે." આ પ્રમાણે એક બીજાનાં મન આનંદ અને અભીન્ન થતાં

પરસ્પર આનંદ થઈ રહ્યો. અને એજ આનંદનો વિશેષ લ્હાવ લેવા પ્રજાપાળ રાજાએ પોતાના રણવાસમાં સંદેશો કહેવરાવી સૌભાગ્યસુંદરી તથા રૂપસુંદરી વગેરે તમામ વિવેકવંત પરિવાર બોલાવી લીધો; તેમજ તે સર્વ સ્વજન વર્ગ એકત્રમળતાં અનહદ આનંદ પસરી રહ્યો. આ આનંદ પ્રસંગની મહત્તા પ્રદર્શિત કરવા તેજપૂર્ણ શ્રીપાળકુંવરે નાટકનાં ટોળાંઓને નાટક ભજવવાને હુકમ કર્યો.

(ઢાળ—હોજી લુંબે ઝુંબે વરસેલો મેહ, આજ દિહાડો:ધરણી ત્રીજરો હો લાલ એ દેશી.)

હોજી પહેલું પેડું તામ,
નાચવા ઉઠે આપણી હો લાલ;
હોજી મૂલ નટી પણ એક,
નવિ ઉઠે બહુ પરેં ભણી હો લાલ. ૧

હોજી ઊઠાડી બહુ કષ્ટ,
પણ ઉત્સાહ ન સા ધરે હો લાલ;
હોજી હા હા કરી સવિષાદ,
દૂહો એક મુખે ઉચરે હો લાલ. ૨

(દુહો)

કિહાં માલવ કિહાં શંખપુર, કિહાં બબ્બર કિહાં નટ્ટ;
સુરસુંદરી નચાવિયે, દૈવે દલ વિમરટ્ટ. ૩

(ઢાળ—પૂર્વની.)

હોજી વચન સુણી તવ તેહ,
જનની જનકાદિક સવે હો લાલ;

હોજી ચિંતે વિસ્મિત ચિત્ત,
　સુરસુંદરી કિમ સંભવે હો લાલ. ૪

અર્થઃ—નાટકની નવ મંડળીઓ કે જે બબ્બર કુળના મહારાજાને ત્યાંથી મળી હતી, તે પૈકી પહેલી મંડળી પોતાના નાટકની શરૂઆત કરવા પોતાની મેળે ઉભી થઇ; પરંતુ તે મંડળીની મુખ્ય નટી નાટક ભજવવા ઉભી થઇ નહીં, જેથી બધા નાટ્યપાત્રોએ તેણીને ઘણી રીતે સમજાવી, મહામહેનતે ઉઠાડી પરંતુ ભજવવા ઉત્સાહિત થઇ નહીં. જ્યારે છેવટ પરાણે પરાણે ઉઠાડવામાં આવી ત્યારે નિરૂત્સાહથી હા ! હા ! શબ્દસહ ઉંડા નિશ્વાસ નાખી તેણીએ એક દુહો કહી પોતાનું દુઃખ જાહેર કરવા યત્ન ચલાવ્યો કે–" ક્યાં મારો માવળ દેશમાં (માળવપતિના મહેલમાં) જન્મ ! ક્યાં શંખપુરના ધણી સાથે પરણવું ! ક્યાં બબ્બરકુળમાં મને વેચવી ! અને નાટક કરતાં શીખવું ! હા ! દૈવે મારો અમળાટ અને વક્રતા વગેરેને દળી નાખી, આ સુરસુંદરીને નાચતી કરી ! ! ! " આવું વિસ્મયકારી નટીનું કથન સાંભળી સૌભાગ્યસુંદરી, પ્રજાપાળરાજા અને બીજો સ્વજન વર્ગ વિસ્મય સહિત ચિંતવવા લાગ્યો કે "શું આ સુરસુંદરી હોય ? પણ આ સ્થિતિમાં તેણીનું રહેવું કેમ સંભવે ? "

હોજી જનની કંઠ વિલગ્ગ,
　પૂછી જનકે રોવતી હો લાલ.
હોજી સઘલો કહે વૃત્તાંત,
　જે ઋદ્ધિ તુમે દીધી હતી હો લાલ. ૫

હોજી હું તે ઋદ્ધિ સમેત,
　શંખપુરીને પરિસરે હો લાલ;
હોજી પહોતી મુહૂરત હેત,
　નાથ સહિત રહી બાહીરે હો લાલ. ૬

હોજી સુભટ ગયા કેઈ ગેહ,
 છોછે સાથે નિશા રહી હો લાલ,
હોજી જામાતા તુજ નઠું,
 ધાડી પડી તિહાં હું ગ્રહી હો. લાલ, ૭

હોજી વેચી મૂલ્યે ધાડિ,
 સુભટે દેશ નેપાલમાં હો લાલ;
હોજી સારથવાહે લીધ,
 ફળે લખ્યું જે ભાલમાં હો લાલ. ૮

હોજી તેણે પણ બબ્બરકૂલ,
 મહાકાલનગરે ધરી હો લાલ;
હોજી હાટે વેચી વેશ,
 લેઈ શીખાવી નટી કરી હો લાલ. ૯

હોજી નાટકપ્રિય મહાકાલ,
 નૃપ નટપેટકશું ગ્રહી હો લાલ;
હોજી વિવિધ નચાવી દીધ,
 મયણસેનાપતિને સહી હો લાલ. ૧૦

અર્થ:—એવો શંકાયુક્ત વિચાર કરે છે એટલામાં તો સુરસુંદરી દોડીને પોતાની માની કોટે વળગી રોવા લાગી. રોતી જોઇને તેણીના પિતાએ પૂછયું "પ્રિય પુત્રી! આવી દુઃખદ સ્થિતિને શા કારણથી પ્રાપ્ત થઇ." સુરસુંદરીએ સઘળી હકીકત કહેવી શરૂ કરી—"પૂજ્ય પિતાશ્રીજી! આપે જે મને

સકળ પ્રકારની ઋદ્ધિ આપી વિદાય કરી હતી, તે ઋદ્ધિ સહિત શંખપુરી નગરીના નજીક જઇ પહોંચી; પણ પુરપ્રવેશનું મુહૂર્ત્ત ન આવવાથી શહેર બહારના બાગમાંજ પતિદેવ સહિત સપરિવારે નિવાસ કરવાની જરૂર પડી. પોતાનું વતન હોવાથી રક્ષકો રજા મેળવી પોતપોતાને ઘેર ગયા અને થોડા રક્ષકો સાથે હું રાત્રિ ત્યાં બહાર રહી. દરમ્યાન રાત્રિયે થોડા માણસોના કાફલાને અને નગદીમાલ વિશેષ હોવાને લીધે લાગ મળતાં મધ્ય રાત્રિની વેળાએ ધાડપાડુઓએ ધાડ પાડી. તે વખતે આપના જમાઇ તો પોતાનો જીવ બચાવા મને ત્યાંજ પડતી મ્હેલી નાશી ગયા એથી આપે બક્ષેલી સઘળી દોલત ધાડપાડુઓએ લુંટી હાથ કરી અને તે સાથે મને પણ કબજે કરી રસ્તો પકડ્યો. તે ધાડપાડુના માણસોએ મને નેપાળમાં જઇ એક સાર્થવાહને ત્યાં ધન સાટે વેચી દીધી. હા ! જે ભાગ્યમાં લખ્યું હોય તેજ ફળી ભૂત થાય પરંતુ તેમાંથી કોઇ કંઇ ઓછું વધતું કરી શકનાર નથી. તે સાર્થવાહે પણ લાભ મળતાં મને મહાકાળ રાજાના બબ્બરકુળ નગરની અંદર વેશ્યાની દુકાને વેચી દીધી. તેણીએ મને નાટ્યકળામાં નિપુણ કરી નટી બનાવી. તે પછી નાટકના મહાશોખી મહાકાળ રાજાએ નવ નાટકની મંડળીઓ ખરીદી, તેમાં મને પણ તે વેશ્યા પાસેથી ખરીદી લીધી અને વિવિધ પ્રકારે નાચ નચવ્યા. જ્યારે પોતાની મદનસેના કુંવરીનાં શ્રીપાળજી મહારાજા સાથે લગ્ન કર્યાં ત્યારે દાયજામાં મારા સહિત નવે નાટકમંડળીઓ આપી દીધી. (૧–૧૦)

હોજી નાટક કરતાં તાસ,
આગે દિન કેતા ગયા હો લાલ;
હોજી દેખી આપ કુટુંબ,
ઉલસ્યું દુખ તુમ હુઈ દયા હો લાલ. ૧૧

હોજી મયણાં દુઃખ તવ દેખી,
નિજ ગુરૂ અત્તણ મદ કિયો હો લાલ;
હોજી તે મયણાપતિ દાસં,
ભાવે અબ મુઝ સલકિયો હો લાલ. ૧૨

હોજી એકજ વિજયપતાક,
મયણાં સયણામાં લહે હો લાલ;
હોજી જેહનું શીલ સલીલ,
મહિમાયે મૃગમદ મહમહે હો લાલ. ૧૩

હોજી મયણાંને જિનધર્મ,
ફલિયો બલિયો સુરતરૂ હો લાલ;
હોજી મુઝ મને મિથ્યાધર્મ,
ફલિયો વિષફલ વિષતરૂ હો લાલ. ૧૪

હોજી એકજ જલધિ ઉપ્પન્ન,
અમિય વિષે જે આંતરો લાલ;
હોજી એમ બિહું બહેની માંહિ,
તેહ છે મત કોઈ પાંતરો હો લાલ. ૧૫

હોજી મયણાં નિજ કુલલાજ,
ઉદ્યોતક મણિદિપીકા હો હો લાલ;
હોજી હું છું કુલમલહેતુ,
સઘન નિશાની ઝીપિકા હો લાલ; ૧૬

હોજી મયણા દીઠે હોય.
સમકિત શુદ્ધિ સોહામણી હો લાલ;

હોજી મુઝ દીઠે મિથ્યાત;
ધીઠાઈ હોયે અતિઘણી હો લાલ. ૧૭

શ્રીપાળ મહારાજા આગળ નાટક કરતાં ઘણા દિવસ વહી ગયા; પરંતુ આજે તો મેં મારૂં પોતાનું પ્રિય કુટુંબ માત્ર દેખ્યું, તેમજ મારા ભણી આપની દયા દ્રષ્ટિ થઇ તેથી દુઃખ ઉભરાઇ જવા લાગ્યું, આપે મને પરણાવી તે વખતે મારી મોટી બ્હેન મયણાસુંદરીનું દુઃખ નિહાળી મેં મારી મોટાઇનો ગર્વ કર્યો હતો, તે મદના પ્રતાપવડે હાલ તેજ મયણાસુંદરી બ્હેનના પતિ આ શ્રીપાળ મહારાજના સેવકભાવે મેં દાસીપણું કર્યું; માટે જે મદ કરેલો તે મદ મને નડ્યો. (હવે મયણાસુંદરીની પ્રશંસા કરે છે કે) એકજ અદ્વિતીય વિજય-પતાકાને મયણાસુંદરી બ્હેન પોતાના સગા કુટુંબમાં પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી નીવડી છે. પુનઃ તેમનું શીળ, લીલામહિમાવડે કરીને કસ્તુરીની પેઠે મહમહી રહ્યું છે અર્થાત્ જેણીના શીળ સુગંધનો જગતમાં વિસ્તાર થઇ રહ્યો છે. મયણાસુંદરી બ્હેને જે જિનધર્મની સેવા કરી છે તે બળવાન્ કલ્પવૃક્ષ સરખો પ્રત્યક્ષ દૃશ્યમાન શુભરૂપ ફુલે ફળે કરીને ફળ્યો છે, અને મેં મિથ્યાત્વ ધર્મ સેવન કર્યો તે મને ઝેરના વૃક્ષ સમાન દુઃખરૂપ ફુલ ફળેથી ફળ્યો છે. મતલબ એજ કે જેવાં જેણે બીજ વાવ્યાં તેણે તેવાં ફળ મેળવ્યાં. કોઇ કહે કે તમો એકજ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ છતાં આટલો બધો તફાવત કેમ પડ્યો ? તો તે માટે જણાવું છું કે, જેવી રીતે એકજ સમુદ્રની અંદર અમૃતનું અને વિષ (હલાહલ) નું ઉત્પત્તિસ્થાન છે, છતાં તેમાં જમીન આસ્માન જેટલું અંતર છે; કેમકે અમૃત રોગમાત્રનું નિકંદન કરી જીવન બક્ષે છે અથવા તો મરણ પામેલાને જીવાડે છે, અને હળાહળ ઝેર છે તે પ્રાણીમાત્રના પ્રાણની હાની કરે છે, તે એકજ જગોએ પેદા થયેલ છતાં મહાન તફાવતવાળાં છે, તેવીજ રીતે અમો બન્ને બ્હેનો વચ્ચે પણ મોટો તફાવત છે, માટે કોઈએ ભૂલાવો ખાવો નહીં કે ઉત્પત્તિસ્થળ એક હોવાથી એકસરખાં મતિ-ગતિ-સ્થિતિવંત હોય; તેમજ મોટી બ્હેન પોતાના કુળની લાજને પ્રકાશ કરવામાં મણિરત્નની પેઠે દીપકરૂપ છે અને હું તે કુળને મલીન કરવાના કારણરૂપ હોવાથી ઘનઘોર ઘટાવાળી અંધારી રાતને પણ શરમાવનારી છું. મોટી બ્હેનને જોવાથી સોહામણા સમકિતની શુદ્ધિ થાય અને મને જોવાથી મિથ્યાત્વ લક્ષણ અત્યંત ધીઠાઈ-વક્રતા પ્રાપ્ત થાય." (૧૧-૧૭)

હોજી એહવા બોલી બોલ,
સુરસુંદરીયે ઉપાઈયો હો લાલ;

હોજી જે આનંદ ન તેહ,
  નાટિક શતકે પણ કીયો હો લાલ. ૧૮

હોજી શ્રીપાલે વડવેગ,
  હવે અરિદમણ અણાવિયો હો લાલ;
હોજી સુરસુંદરિ તસુ દીધ,
  બહુ ઋદ્ધે વોળાવિયો હો લાલ. ૧૯

હોજી તે દંપતી શ્રીપાળ,
  મયણાને સુપસાઉલે હો લાલ;
હોજી પામે સમકિત શુદ્ધિ,
  અધ્યવસાયે અતિ ભલે હો લાલ. ૨૦

અર્થઃ—શ્રીપાળ મહારાજે સંબંધીઓને આનંદ ઉત્પન્ન કરવા માટે સુરસુંદરીને નાટક બતાવવાની આજ્ઞા કરી હતી, તે એક નાટક તો શું; પણ સેંકડો નાટક ભજવી બતાવવાથી પણ જે આનંદ ન મળે તે આનંદ પોતાનો દોષ અને મયણાસુંદરીના ગુણગાન કરી જૈનધર્મની પ્રશંસા કરી સુરસુંદરીએ આ કર્મનાટકથી પોતાના કથનને કહી બતાવ્યું. આ પ્રમાણે વૃત્તાંત સાંભળી પોતાનાજ લશ્કરમાં હાજર રહેલા શંખપુરપતિ અરિદમન રાજાને બોલાવી ઉત્તમ પોશાક અને સન્માન સહિત સુરસુંદરીને સોંપી વિશેષ ઋદ્ધિ આપી, નોકરીથી સદાને માટે મુકત કરી તેને પોતાને વતન જવા વિદાય કર્યો. એટલે તે દંપતિ (વરવહૂ) પણ શ્રીપાળ મહારાજ અને મયણાસુંદરીના પ્રતાપવડે સુખ પામવાં ઉપરાંત બહુજ સારા અધ્યવસાય સહિત શુદ્ધ સમકિત પણ પામ્યાં. (૧૮–૨૦)

હોજી કુષ્ઠિ પુરૂષ શત સાત,
  મયણાવણે લહી દયા હો લાલ;

હોજી આરાધી જિનધર્મ,
  નિરોગી સઘળા થયા હો લાલ. ૨૧

હોજી તે પણ નૃપ શ્રીપાળ,
  પ્રણમે બહુલે પ્રેમશું હો લાલ;
હોજી રાણિમ દીયે નૃપ તાસ,
  વદનકમલ નિત ઉલ્લસ્યું હો લાલ. ૨૨

હોજી આવી નમે નૃપ પાય,
  મતિસાગર પણ મંત્રવી હો લાલ;
હોજી પૂરવ પરે નરનાહ,
  તેહ અમાત્ય કિયો કવિ હો લાલ. ૨૩

હોજી સસરા સાલા ભૂપ,
  માઉલ બીજા પણ ઘણા હો લાલ;
હોજી તેહને દીયે બહુ માન,
  નૃપ આદરની નહિં મણા હો લાલ. ૨૪

હોજી ભાલ મિલિત કરપદ્મ,
  સવિ સેવે શ્રીપાલને હો લાલ,
હોજી ઇક દિન વિનવે મંત્રી,
  મતિસાગર ભૂપાલને હો લાલ. ૨૫

હોજી ચોથે ખંડે ઢાળ,
બીજી હુઈ સોહામણી હો લાલ;
હોજી ગુણ ગાતાં સિદ્ધચક્ર,
જસ કીરતિ વાધે ઘણી હો લાલ. ૨૬

અર્થ:—શ્રીપાળનો સુયશ શ્રવણ કરીને સાતસો કોઢીયા કે જેઓએ મયણાસુંદરીના વચનવડે દયા પ્રાપ્ત કરી શ્રી જિનધર્મ આરાધીને નિરોગતા મેળવી હતી તેઓ બધા પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યાં અને ઘણાજ પ્રેમપૂર્વક શ્રીપાળના ચરણકમળમાં નમ્યા, એટલે શ્રીપાળજીએ તે બધાઓને પોતાના હિતકચિંતક જાણીને રાણાની સંજ્ઞાવાળું ઉમરાવપદ આપીને પોતાના લશ્કરના નાયક બનાવ્યા. અને આ પ્રમાણે આનંદ વર્તવાથી શ્રીપાળનું મુખરૂપ કમળ હંમેશા આનંદમય રહેવા લાગ્યું તદનંતર પોતાનો વૃદ્ધ પ્રધાન મતિસાગર પણ આવી પહોંચ્યો અને પોતાના મહારાજાને પ્રણામ કરી આનંદ પામ્યો એટલે તેને પૂર્વના પેઠેજ અર્થાત્ પોતાના પિતાશ્રીના વખતમાં તે મોટો પ્રધાન હતો તેજ મુખ્ય પ્રધાનની પદવી આપી પ્રશંસનીય કૃપાયુક્ત સ્નેહનું ભાજન બનાવી શ્રીપાળ રાજા આનંદ યુકત થયો તે પછી સસરા–સાળા–મોશાળ પક્ષના તથા બીજા પણ ઘણા રાજા અને લડવૈયાઓ આવ્યા અને શ્રીપાળજીને નમન કરી ભાગ્યશાળી થયા, એટલે તેઓ સર્વને શ્રીપાળે પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે વિશેષ આદરસન્માન આપવામાં કંઈ મણા રાખી નહીં, એથી તે બધાએ મમતાળુ હૃદયથી હાથ જોડી મસ્તકે અડાડી નમ્રતા સાથે શ્રીપાળને નમન કરતાં તેમની સેવામાં તત્પર રહેવા લાગ્યા એક દિવસ સાનુકૂળ સમય મળતાં મતિસાગર મંત્રીશ્વરે શ્રીપાળ પ્રત્યે વિનવ્યું. (કવિ યશવિજયજી કહે છે કે ચોથા ખંડની અંદર આ બીજી સુહામણી ઢાળ પૂર્ણ થઇ તે એમ સુચવે છે કે શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ગુણ ગાવાથી યશ કીર્તિ વિશેષ પ્રકારે વૃદ્ધિ પામે છે. (૨૧–૨૬)

(દોહા ૭૬)

મતિસાગર કહે પિતૃ પદે, ઠવીયો બાલપણ જેણ
ઉઠાવિયો તો તુજ અરિ, તે સહિ દિત્તમએણ. ૧

અરિ કર ગત જે નવિ લિયે, શકિત છતે પિતૃરજ્જ
લોક હસે બલ ફોક તસ, જિમ શારદઘન ગજ્જ ૨

એ બલ એ ઋદ્ધિ એ સકલ, સૈન્યતણો વિસ્તાર;
શું ફળશે જો લેશો નહીં, તે નિજ રાજ ઉદ્દાર ૩

નૃપ કહે સાચું તે કહ્યું, પણ છે ચાર ઉપાય;
સામે હોય તો દંડ શ્યો, સાકરે પણ પિત્ત જાય. ૪

અહો બુદ્ધિ મંત્રી ભણે, દૂત ચતુરમુખ નામ;
ભૂપ શીખાવી મોકલ્યો, પહોતો ચંપા ઠામ. ૫

અર્થઃ—મતિસાગર પ્રધાન હવે શ્રીપાળ મહારાજને કહે છે કે, આપશ્રીને બાલપણમાં આપશ્રીના પિતાશ્રીની ગાદી પર તખ્તનશીન કર્યા હતા; છતાં આપશ્રીના પિતરાઈ કાકારૂપ દુષ્ટ શત્રુએ અહંકાર સાથે પદભ્રષ્ટ કરી આપ નામવરની રાજધાની કબજે કરી લીધી છે. જો કે તે વખતે તો આપનું વય પાંચ વર્ષનું હોવાથી તથા તેનો પરાજય કરવાનાં બળવત્તર સાધનો ન હોવાથી જતું કરવા જેવું હતું, પરંતુ અત્યારે તો સર્વ પ્રકારે શત્રુના દાંત પાડી શકો તેવા સ્તુત્ય શકિતમાન છો, તો આવા સમયમાં જે નરવર શત્રુના હાથ ગયેલું રાજ્ય પાછું પોતાને હાથ ન મેળવે તેની જગતમાં અવશ્ય આસો માસના ફોકટ ગાજતાં ને ઘટાટોપ બતાવતા વર્સાદની પેઠે હાંસી થાય અને બળ પણ નકામું જ ગણાય. મતલબ એજ કે ઘટાટોપ કરી ગાજતાં છતાં જે વર્ષાદ વર્ષી લોકોને (પૂરતું પાણી છતાં) પાણી ન આપે તો તેનો આડંબર નકામોજ કહેવાતાં લોકો તેની મશ્કરીજ કરે એ સ્વભાવિક નિયમ છે; માટે આપ પણ હવે તો આવા અવર્ણનીય આડંબર છતાં ઉદ્દાર સ્વરાજ્યને શત્રુના હાથમાંથી લઇ સ્વાધીન નહિ કરશો તો આ બળ, આ ઋદ્ધિ અને વિશાલ સૈન્યનું શું ફળ પ્રાપ્ત થશે? કશું નહીં! આવા મંત્રીશ્વરનાં વચન સાંભળી શ્રીપાળે કહ્યું. "તમે કહ્યું તે સત્ય છે; પણ રાજ્ય મેળવવાના ચાર ઉપાય છે-શામ, દામ, ભેદ, દંડ એ ચાર પૈકી જો શામ એટલે મીઠા વચનનો ઉપયોગ કરવાથી કામ ફતેહ થતું હોય તો દંડ શિક્ષાનો

ઉપયોગ શા માટે કરવો જોઇયે? જો સાકર ખાવાથીજ પિત્ત શાંત થઈ જતું હોય તો પછી કડવી દવાઓ શા માટે કરવી જોઈએ?" આ પ્રમાણે રાજાનું બોલવું સાંભળી મંત્રીશ્વર બોલ્યા—"અહો નાથ! જ્યારે આપની બુદ્ધિ મહાન્ અને સમુદ્ર જેવી ગંભીર છે ત્યારે હવે ચતુર્મુખ નામના દૂતને શા માટે ન મોકલવો જોઇયે? તાકીદ મોકલો; કેમકે તે શામાદિ ચારે ભેદનો જાણનાર અને વાચાળપણામાં ચતુર છે. જેથી કામ ફતેહ થશેજ." આવું મંત્રીશ્વરનું કથન સાંભળી શ્રીપાળજીએ ચતુરમુખ દૂતને જે જે શિખવાડવું યોગ્ય હતું તે તે શિખવીને સુમુહૂર્તે ચંપાનગરી ભણી રવાને કર્યો અને તે મજલ દરમજલ કરતો કેટલેક વખતે ચંપાપુરીએ જઈ પહોંચ્યા. (૧–૫)

(ઢાલ ત્રીજી-રાગ બંગાલો–કિમકે ચેલે કિમકે પૂત એ દેશી.)

અજિતસેન છે તિહાં ભૂપાલ, તે આગલ કહે દૂત રસાલ; સાહિબ સેવિયેં.

કલાશીખવા જાણી બાલ, જે તે મોકલીયો શ્રીપાળ. સા

સકલ કળા તેણે શીખી સાર, સેના લઇ ચતુરંગ ઉદાર; સા

આવ્યો છે તુઝ ખંધનો ભાર, ઉતારે છે એ નિરધાર. સા. ૨

જીરણથંભ તણો જે ભાર, નવિ ઠવીજે તે નિરધાર; સા.

લોકે પણ જુગતું છે એહ, રાજ દેઇ દાખો તુમે નેહ. સા. ૩

બીજું પયપંકજ તસ ભૂપ, સેવે બહુ ભક્તિ અનુરૂપ; સા.

તુમે નવિ આવ્યા ઉપાયો વિરોધ, નવિ અસમર્થ છે તેહ શું શોધ. સાહિબ સેવિયેં. ૪

કિહાં સરસવ કિહાં મેરૂ ગિરિંદ, કિહાં તારા કિહાં શારદચંદ. સાહિબ સેવિયેં.

કિહાં ખદ્યોત કિહાં દિનાનાથ, કિહાં સાયર કિહાં છિલ્લર પાથ. સાહિબ સેવિયે. ૫

અર્થઃ—ચંપાનગરીમાં અજિતસેન રાજા છે તેની આગળ જઇ ચતુરમુખ દૂત રસાળ–એટલે કે પહેલાં મીઠાં, પછી ખાટાં, અને છેવટે ખારાં, એમ ભોજન પદાર્થ જમવાની રીત પ્રમાણે ત્રણ રીતથી રસીલાં વચનો કહેવા લાગ્યો કે—'હે રાજન્! આપ હવે વૃદ્ધ થયા છો માટે આપ સાહેબ હવે પરમેશ્વરને ભજી, બાકીની જીંદગી' ગુજારો એજ' ઉત્તમોત્તમ છે,'અથવા તો મારા સાહેબની સેવા કરો,' આપે, આપના ભત્રીજા શ્રીપાળકુવરને તેના પિતાના રાજ–તખ્તપર બિરાજેલ છતાં તેને રાજ્ય વ્યવસ્થા સંબંધી ભાર વહન કરવાને અસમર્થ જાણી પોતાની ખાંધપર તે બોજો ઉઠાવી લઇ, કળાઓમાં પ્રવીણતા મેળવવાને માટે વિદેશ મોકલ્યો હતો તે હવે સુંદર પ્રકારે સર્વ કળાઓ શીખી નિપુણ બની હાથી, ઘોડા, રથ ને પેદલવાળા ઉદાર લશ્કર સહિત આપના ખાંધપરનો બોજો ઉતારી લેવા આવ્યો છે, અને આપ વૃદ્ધ થયેલા હોવાથી આપના ખાંધાનો ભાર એ સપૂતને ઉતારવો લાયકજ છે જેથી તે કબૂલત આપે છે કે, હું અવશ્ય વૃદ્ધ કાકાશ્રીનો બોજો ઓછો કરી નિવૃત્તિવંત કરીશજ! લોકોમાં પણ પરંપરાનો રિવાજજ છે કે મકાનનો બોજો ઝીલી રાખનાર થાભલો જૂનો થઇ ગયો હોય તો તેને તે બોજાથી મુક્ત કરી દઈ તેની જગોએ નવો થાંભલો મૂકાય છે, તો આપ જૂના થંભને બોજાથી મુકત કરી નવા થંભરૂપ શ્રીપાળકુવરને સ્થાયી થવાનીજ જરૂર છે, માટે આપ રાજ્યની લગામ તેને સ્વાધીન કરી સ્નેહ બતાવી આનંદ આપો કે, જેથી જગતમાં વાહ વાહ થાય (અહીં લગી મીઠાં વચનો છે હવે તીખા વચનો કહે છે) વળી બીજી બીના ધ્યાનમા લેવાની એ છે કે ઘણા રાજા મહારાજાઓ શ્રીપાળજીના ચરણ કમળને અનુકૂળ ભક્તિ વડે કરીને સેવે છે; છતાં પણ આપ પોતાના હોઈ તેમ કરવા નથી પધાર્યા એ એક એમનાથી વિરોધ બાંધવાનું બીજ વાવ્યુ છે, તો તે વિરોધનો શોધ કરવા માટે તે શ્રીપાળરાજા શું અસમર્થ છે? ના અસમર્થ નથી! તેમનામાં અને આપનામાં તફાવત પણ કંઈ જેવો તેવો નથી, પણ ઘણોજ છે–ક્યાં તો સરસવનો ઝીણો દાણો અને ક્યાં મહાન્ મેરૂ પર્વત! ક્યા બીચારા તારાનું તેજ અને ક્યાં સરદ્ પૂર્ણિમાના ચંદ્રનું તેજ! ક્યાં ઉડતા આગિયા જીવડાનો પ્રકાશ અને ક્યાં તેજપુંજ સૂર્યનો પ્રકાશ! ક્યાં છિછરા તલાવડાનું ગહેરાપણુ અને ક્યાં મહાસાગરની ગંભીરતા રી ટહેરો! (૧–૫)

કિહાં પંચાગ્રણુ કિહાં મૃગબાલ; કિહાં ઠીંકર કિહાં
સોવનથાલ; સાહિબ સેવિયેં.
કિહાં કોદ્રવ કિહાં કૂર કપૂર, કિહાં કૂકશ ને કિહાં
ઘૃતપૂર. સાહિબ સેવિયે. ૬
કિહાં શુન્ય વાડી કિહાં આરામ, કિહાં અન્યાયી કિહા
નૃપ રામ; સાહિબ સેવિયેં.
કિહાં વાઘ ને કિહાં વલિ છાગ, કિહાં દયાધરમ કિહાં
વલિ યાગ. સાહિબ સેવિયેં.
કિહાં જૂઠ ને કિહાં વલી સાચ, કિહાં રતન કિહાં
ખંડિત કાચ; સાહિબ સેવિયેં,
ચઢતે ઓઠે છે શ્રીપાલ, પડતે તુમ સરિખા ભૂપાલ સા ૮
જો તું નવિનિજ જીવિત રૂઠ્ઠ, તો પ્રણમી કરે
તેહજ તુઠ્ઠ; સાહિબ સેવિયેં.
જો ગર્વિત છે દેખી રજ્જ, તો રણ કરવા થાયે સજ્જ. સા.૯
તસ સેનાસાગરમાંહિ જાણુ, તુઝ દલ સાથુચૂર્ણ
પ્રમાણુ; સાહિબ સેવિયેં.
મ્હોટાશું નવિ કીજે જૂઝ, સવિ કહે એહવું બૂઝ
અબૂઝ; સાહિબ સેવિયેં. ૧૦

કયાં બિચારા હરિણના બચ્ચાનું બળ અને કયાં કેશરી સિંહનું મહાન્ બળ ! કયાં ઠીકરાની થાળીની શોભા અને કયાં નિર્મળ સોનાના થાળની શોભા ! કયાં કોદરાના ભોજનની લ્હેજત અને કયાં સુંદર બરોસયુક્ત ભાતના ભોજનનો સ્વાદ ! કયાં કુશકાના ઢોકળાંનું ભોજન અને કયાં ઘેબરનો સ્વાદ ! કયાં શુન્ય વગડાનો બ્હીહામણો દેખાવ અને કયાં ફૂલ્યા ફૂલ્યા રમણીય બાગનો મનહર દેખાવ ! કયાં અન્યાયી રાજાનો જુલ્મી કારોબાર અને કયાં ન્યાયશેખર રામચંદ્રજીનું ન્યાયપૂર્ણ રાજ્યતંત્ર ! કયાં બાપડા બોકડાનું સામર્થ્યપણું અને કયાં વિકરાળ વાઘનું સામર્થ્યપણું ! કયાં જીવહિંસામયી યજ્ઞ હોમ અને કયાં દયામયી અહિંસા ધર્મ ! કયાં જૂઠા બોલો પ્રપંચીજન અને કયાં સત્ય ભાષણ કરનાર પાવન મનુષ્ય ! કયાં ભાગેલા કાચના કકડાની કીંમત અને કયાં અમૂલ્ય રત્નનું મૂલ્ય ! હે રાજન ! આ બધાં ઓઠામાં જે ચેડતાં ઓઠાં કહ્યાં તે સમાન શ્રીપાળ મહારાજ છે, અને જે હલકાં ઓઠાં કહ્યા તે સમાન આપ જેવા રાજાઓ છે. (હવે ખારાં-કડવાં વચનો કહે છે) માટે જો આપ આપના જીવન ઉપર કોપેલા ન હો તો તાકીદે શ્રીપાળ કુંવરને પ્રણમી સંતુષ્ટ કરો, કે જેથી તેમની તરફથી સંતોષભર્યા કૃપાકટાક્ષનો લાભ મળશે કદાચિત્ આપ હાથમાં આવલા રાજ્યનું બળ જોઈને ગર્વવંત હો તો સ્હામી લડાઇ લેવાને માટે હુશીઆર રહેજો. શ્રીપાળનું લશ્કર તોફાની સાગરના જબરા લોઢ જેવું હોવાથી અટળ છે તેમાં આપનું લશ્કર ઘાણીના લોટના સાથુવા સરખું ફૂંક દેતાં પણ ઉડી જાય તેવી સ્થિતિવાળું છે, જેથી સાગરજળના સપાટામાં કયાંયે સમાઇ જશો, તેમજ મહાન્ નરવરની સાથે લડાઈ લઇ પાયમાલીને તેડું ન કરવું-બળિયા સાથે બાથ ન ભીડવી એમ જાણુ અને અજાણું લોકનું પણ કહેવું છે; માટે મારૂં કહેણ કાને ધરી પ્રભુનું સેવન કરવા રાજ્ય છોડી ત્યાગી થાઓ, અગર તો મારા સાહેબની સેવા કરવી કબુલ કરો." ૧—૧૦

બોલી એમ રહ્યો જવ દૂત, અજિતસેન બોલ્યો થઈ ભૂત. રાજા નહિં મલે.
કહેજે તું તુજ નૃપને એમ, દૂતપણાનો જો છે પ્રેમ. રા.
ચંપાનગરીનો રાય, રાજા નહિ મળે. ૧૧
આદિ મધ્ય અંતે છે જાણુ, મધુર આમ્લ કટુ જેહ પ્રમાણ; રાજા નહિં મલે.

ભોજન વચને સમ પરિણામ, તિણે ચતુરસુખ
તહારૂં નામ. રાજા નહિં મલે. ૧૨

નિજ નહિં તેહ અમારો કોઉ,શત્રુભાવ વહિયેં છેદોઊ;રા.
જીવતો મૂકયો જાણીરે બાલ, તેણે અમે નિર્બલ
સબલ શ્રીપાળ. રાજા નહિં મલે. ૧૩

નિજ જીવિતને હું નહિં રૂઠ, રૂઠયો તસ જમરાય
અપૂઠ; રાજા નહિં મલે.
જેણે જગાવ્યો સૂતો સિંહ, મુઝ કોપે તસ નર રહે
લીહ. રાજા નહિં મલે. ૧૪

જસ બલ સાયર સાથુ પ્રાય, જેહના બલ તે
બીજા રાય; રાજા નહિં મલે.
તેહમાં હું વડવાનલ જાણ, સવિ તે શોષું ન કરૂં
કાણ. રાજા નહિં મલે. ૧૫

કહેજે દૂત તું વેગો જાઈ, આવું છું તુઝ પૂઠે ધાઈ; રા.
બળ પરખીજે રણમેદાન, ખડગની પૃથવી ને
વિદ્યાનું દાન. રાજા નહિં મલે.

ચોથે ખંડે ત્રીજી ઢાલ, પૂરણ હુઈ એ રાગ બંગાલ રા.
સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવે જેહ, વિનય સુજસ સુખ પાવે
તેહ. રાજા નહિં મલે. ૧૭

અર્થઃ—આ પ્રમાણે બોલી દૂત ચુપ રહ્યો કે તરતજ અજિતસેન શરીરમાં ભરાયલા ભૂતની પેઠે ક્રોધસહિત બોલ્યો–" જો ખરી રીતે દૂતપણાનો પ્રેમ છે, તો હું કહું છું તેજ મુજબ તારા રાજાને જઇ આમ કહેજે કે બીજા રાજાઓ આવીને તને નમ્યા છે; પણ આ ચંપાનગરીનો અજિત સેના સરખો અજીત સૈન્યવંત અજિતસેન રાજા કદિ મળવા કે નમવા નહીં આવશે ! હે દૂત ! જે તું પહેલાં મીઠાં, વચમાં તીખાં, ખાટાં અને અંતમાં ખારાં-કડવાં વચનો ભોજન જમવાની રીત પ્રમાણે બોલ્યો, તે વચનો અને ભોજન બંને સરખી લ્હેજત ભર્યા છે અને એવાં વચન બોલવા માટે તારામાં નિપુણતા છે, તેથી તારૂં નામ ચતુર્મુખ છે એ વાજબી છે. તેં જે વચનો કહ્યાં તેના ઉત્તરમાં સાંભળી લે–તું કહે છે કે શ્રીપાળ તમારો છે; પરંતુ તેં અમારો છેજ નહીં, અને કદિ શ્રીપાળ અમારો છે; તોપણ અમારા બન્ને વચ્ચે શત્રુભાવજ રહેલો હોવાથી પરસ્પર શત્રુભાવે વર્ત્તિયે છિયે એને લીધે શ્રીપાળ અમારો દુશ્મન છે, પણ સગો નથી અને હું પણ તેનો કટ્ટો દુશ્મન છું, પણ કાકો નથી ! તેને બાળક જાણીને જ્યારે જીવતો જવા દીધો ત્યારે અમે નિર્બળ થયા અને એ શ્રીપાળ બળવાન્ થયો ! તેમજ હું મારા જીવિતવ્ય ઉપર રૂષ્ટમાન થયો નથી; પણ તારા રાજાના જીવનપર યમરાજા રૂષ્ટમાન થયો છે; કારણ કે તેણે સૂતેલા સિંહને જગાડી છંછેડ્યો છે; માટે ચેતીને ચાલે તો બે દાહડા જીવાશે. મારો કોપ થશે તો એની કશી મર્યાદા રહેશેજ નહીં; વળી તેનું બળશાળી સૈન્ય સાગર સમાન છે તેમાં મારૂં સૈન્ય સાથવા સરખું નિર્બળ છે એમ જે તેં કહ્યું, પણ તેવા સૈન્યવાળા બીજા રાજાઓ જાણવા, મને તો તે સમુદ્ર સરખા લશ્કરને શોષી લેનાર વડવાનળ જેવો જાણજે. હું તે સાગરસમ સેનાને એકજ ઝપાટે શોષી લેવામાં જરાપણ ઓછાશ રાખીશ નહીં, માટે તું વ્હેલો જઇને તારા રાજાને કહેજે કે હું પણ તારાં પગલાં ચાંપતોજ વેગસહિત લડાઇ કરવા આવું છું. બળની પરીક્ષા લડાઇના મેદાનમાં કરવી યોગ્ય છે. આવો વચનમાં વાદ કરવો તે નકામોજ છે; જેની તરવાર તેજ અને વિજયી હોય તેની આ પૃથ્વી છે; પણ બાયલાની નથી અને જેની વિદ્યા સતેજ છે તેનીજ દક્ષિણા મેળવવામાં સામર્થ્યતા છે; પણ અભણ અણુઝતાવાળામાં નથી. અથવા તો તરવારની તાળી પાડી પૃથ્વી મેળવવી ઉત્તમ છે અને દાન વિદ્યાનું સર્વોત્તમ છે, નહીં કે આમ કાલાંવાલાં કરી પૃથ્વી પાછી મેળવવી શોભારૂપ છે ! અગર તો ખાંડાવડે કપાતા શિરને સાટે મળનારી પૃથ્વી છે; પણ આમ વાક્યપ્રયોગરૂપ વિદ્યાદાનવડે મળનારી નથી; માટે ઉતરો મેદાનમાં કે જે જિતશે તે પૃથ્વીનો

પતિ થશે ” આ પ્રમાણે વચન કહી અજિતસેન ચુપ રહ્યો કે તુરત દૂત નમન કરી ઉજ્જયની ભણી રવાના થયો (કવિ યશવિજયજી કહે છે કે–આ ચોથા ખંડમાં ત્રીજી ઢાળ બંગાળ રાગસહિત પૂર્ણ થઇ તે એજ જણાવે છે કે જે માનવ શ્રી સિદ્ધચક્રજીના સત્ય ભાવથી ગુણ ગાય તે માનવ અવશ્ય વિનય સુયશરૂપ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. ૧૧–૧૭

(દોહા-છંદ.)

વચન કહે વયરી તણાં, દૂત જઈ અતિ વેગ;
કડુઆં કાને તે સુણી, હુઓ શ્રીપાલ સતેગ. ૧

ઉચ્ચ ભૂમિ તટનીતટે, સેના કરિ ચતુરંગ;
ચંપા દિશિ જઈ તિણે દિયા, પટ આવાસ ઉત્તંગ. ૨

સામો આવ્યો સબલ તવ, અજિતસેન નરનાહ;
માંહોમાંહિ દલ બિહું મલ્યાં, સગરવ અધિક ઉત્સાહ. ૩

અર્થઃ—દૂત બહુજ ઉતાવળે પંથ પસાર કરી માળવાના પાટનગરમાં જઇ પહોંચ્યો અને શત્રુ અજિતસેનનાં કહેલાં વચનો પોતાના રાજાને કહી સંભળાવી મર્યાદાયુક્ત ઉભો રહ્યો. એ કડવાં વચન સાંભળતાંજ શ્રીપાળ તેજદાર તરવારને હાથમાં ગ્રહણ કરી લડાઇના મેદાનમાં ઉતરવા સતેજ થયો, અને ચતુરંગી સેનાને લઇ મજલ દરમજલે ચંપાનગરીની સીમા ભણી પહોંચી જ્યાં નદીના કાંઠાપર ઉંચી પણ મજબૂત લેખડવાળી ભૂમિ હતી ત્યાં પોતાની લશ્કરી છાવણીના ઉંચા ને ઉમદા ડેરા તંબુ ખડા કરાવી, શત્રુના આવવાની વાટ જોવા લાગ્યો. દરમ્યાન અજિતસેન પણ બળસહિત લડાઈ કરવા સ્હામે આવી પહોંચ્યો અને તેણે પણ પોતાની છાવણીનો પડાવ કર્યો. આમ બંને સૈન્યો માંહોમાંહે આવી મલ્યાં કે જે ગર્વ કરી સહિત અને સંગ્રામ કરવાનો અધિક ઉત્સાહ ધરનારા છે. ૧–૩

(ઢાળ ચોથી—દેશી કડખાની.)

ચંગ રણુ રંગ મંગલ હુઆં અતિ ઘણાં,
ભૂરી રણતૂર અવિદૂર વાજે;
કૌતુકી લાખ દેખણુ મલ્યા દેવતા,
નાદ દુંદુભિ તણે ગયણુ ગાજે. ચં. ૧

ઉગ્રતા કરણુ રણભૂમિ તિહાં શોધિયે,
રોધિયે અવધિ કરી શસ્ત્રપૂજા;
બોધિયે સુભટ કુલ વંશ શંસા કરી,
ચોધિયે કવણુ વિણુ તુજજ દૂજા. ચં. ૨

ચરચિયે ચારૂ ચંદન રસે સુભટ તનુ,
અરચિયે ચંપકે મુકુટ સીસે;
સોહિયે હત્થ વર વીર વલયે તથા;
કલ્પતરૂ પરિ બન્યા સુભટ દીસે. ચં. ૩

કોઈ જનની કહે જનક મત લાજવે,
કોઈ કહે માહરૂં બિરૂદ રાખે;
જનક પતિ પુત્ર તિહું વીર જસ ઊજલા,
સોહિ ધન જગતમાં અણિય આખે. ચં. ૪

અર્થઃ—લડાઈના આરંભનો ઉત્સાહ વધારવા બંદીજનો સિંધુડા રાગમાં મનોહર રણરંગનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે મનને મહાન્ આલ્હાદ ઉપજે, એવાં પુષ્કળ મંગળ ગીત –કવિત્ત બોલવા લાગ્યા; કેમકે કાર્યની શરૂઆતમાં ઉત્સાહ

અને મંગળની વૃદ્ધિ થવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે એથી મંગળ ગીતો વગેરેનો મંગળ વીરધ્વની થવા લાગ્યો, એક જ સ્વરથી મળેલાં રણતૂર, શરણાઈ, નોબત વગેરે વીરવાજિંત્રો ઘણાં જ નજીક પૂરજોસથી વાગવા લાગ્યાં, અને લડાઈના કૌતુક જોવાના અભિલાષી દેવતાઓ પણ પોતપોતાના વિમાનસાથે આકાશમાં સ્થિત રહી દુંદુભી વગાડવા લાગ્યા, એથી તે બધાંના નાદ વડે આખું આકાશમંડળ ગાજી ઉઠયું, તેમ જ તે બધાંના નાદે બન્ને લશ્કરી છાવણીમાં લડવૈયાઓમાં એક બીજા વચ્ચે લડાઈ કરવાનો ઉત્સાહ વધતો ચાલ્યો, હવે અમે લડાઈના મેદાનમાં ઉતરી ખડ્ગ લઇ ઘૂમીશું આવો નિશ્ચય થતાં મોટાઇ મેળવવાને માટે જે જગોએ જંગ જમાવવો છે તે જગોમાંથી કચરો, કાંકરા કાંટા વગેરે કહાડી નાખી સાફ કરી ઉંચી નીચી જમીનને સરખી કરી તેઓએ સુંદર બનાવી તથા પોતપોતાની હદની અંદર પોતપોતાનાં અસ્ત્રશસ્ત્રોને ચકચકિત કરી તેમનું ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ સહિત પૂજન કરવા લાગ્યા. તે પછી તે વીરોને વીરત્વતાનો આવેશ લાવવા બિરૂદ બોલનારા ભાટ ચારણો વગેરે તે વીરોના કુળ અને વંશની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા એટલે તું ફલાણાના કુળનો સપૂત વીર છે. તારા બાપે અમુક અમુક મહા વીરતાનાં કામો કર્યાં હતાં અને વિજય વર્યો હતો તેનો જ તું પુત્ર છે, માટે આજે આણીની વખતે કુળનું તેજદાર પાણી બતાવી અન્નદાતારનું પાણી જાળવે એમાં કાંઇ નવાઇ જેવું નથી. હીરાની ખાણમાં હીરા જ પાકે છે, અને ફલાણા મોસાળનો ભાણેજ છે ! અને તે વંશની સુશીળ માતાની કુખમાં લોટેલ છો જેથી ધણીના કામમાં કદિ પાછી પાની નહીં જ કરો. તેમ તમે સ્વામીભક્ત નિમકહલાલ બે શીપનું મોતી છો જેથી આજે તમારા વગર અહિયાં ધણીને પડેલા કામ માટે કોણ શિરસટ્ટે યુદ્ધ કરે તેમ છે ? ' ઈત્યાદિ ઇત્યાદિ બિરૂદ વચન બોલી વીરોને સતેજ કર્યા કે તુરત તેઓ વીરાવેશમાં આવી મનોહર સુગંધીવંત ચંદનરસ વડે પોતાનાં શરીર સુશોભિત કરવા લાગ્યા, કેસરનાં તિલક ત્રિપુંડ્ર તાણી વિજય મેળવ્યા વગર પાછા ન ફરે તે સંબંધી કેસરીઆં કરી અવસ્ય જીત મેળવવી, અગર સમરાંગણમાં દેહનો પરિત્યાગ કરવો એવા દૃઢ નિશ્ચયવંત થઇ સ્થિર થયા માથાના મુકટ-ફેંટા વગેરેમાં ચંપાના ફુલનાં છોગાં મ્હેલી, તથા હાથમાં શ્રેષ્ટ વીરકંકણ પહેરી યુદ્ધમાં અડગ થયા. કેસરીઆં કરવા માથે ચંપાનાં છોગાં ખોસવાં અને હાથે વીરકંકણ મ્હેરવાં એ ત્રણે નિશાનીઓ વીરોના વિજયની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા સૂચવનારી છે. આ પ્રમાણે વીરમંડળ વીર શૃંગારયુક્ત લડાઇના મેદાનમાં ઘૂમવાની તૈયારી કરી જ્યારે પોતપોતાના ઘરથી બહાર નિકળવા લાગ્યું ત્યારે તેઓ કલ્પવૃક્ષની પેઠે સુશોભિત

અને તેઓની મારફત કાર્યસિદ્ધ કરવાની ઇચ્છા કરનારને ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપનારૂં જ જણાવા લાગ્યું. તે વેળાએ કંઈક લડવૈયાઓ પોતાની પૂજ્ય માતા પાસે મંગળ મુલાકાતથી મોદ પ્રાપ્ત કરવા ગયા; તો તે સમય તે વીર પુત્રોને વીર માતાઓ કહેવા લાગી કે—'અરે પુત્ર ! તું ,તારા વીર પિતાને લજવીશ નહીં; કેમ કે તેમણે વીરતા સાથે લડાઇનાં મેદાનમાં ઉતરી કદિ પણ પાછી પાની કરી કે પીઠ બતાવી નથી, તે વીર જનકનો પુત્ર જો નિર્વીરતા બતાવે તો તેમને શરમાવું પડે; માટે તારા પિતાના જેવો અથવા એમનાથી પણ અધીક વીર નીવડી મારી કુખને ધન્યવાદ અપાવજે. જયવંત થઇ મ્હોં દેખાડવું કે શત્રુ સ્હામે લડતાં સ્વર્ગસંપત્તિ મેળવવી એ જ વીર નરનું ઉત્તમ કર્તવ્ય છે; પણ જીવને વ્હાલો કરી પીઠ બતાવી ભાગી આવવું કે વીરતા બતાવ્યા વગર કૂતરાને મ્હોતે મરવું એ હિચકારા બાયલાઓનું જ કામ છે' કોઇ માતા બોલી કે—'બેટા ! તું મારૂં બિરૂદ ત્રિપુટીપદ ધારક કરજે, કેમકે હું વીર પિતાની પુત્રી છું, વીરપતિની પત્ની છું, હવે ફક્ત વીરપુત્રની માતા કહેવાઉં એટલે ત્રણ વીર બિરૂદ ધરનારી થાઉં કે જેથી ઉજ્વળ યશ થતાં જગતમા આખી અણી રહેવાને લીધે ધન્યવાદને પાત્ર ગણાઉં. મતલબ એ કે જેનો પિતા, પતિ ને પુત્ર વીર થઇ આખી અણીયે જીવન વ્યતીત કરે તે જ ઉજ્વળ યશ સહિત ધન્ય મનાય છે.' (૧-૪)

કોઈ રમણી કહે હસિય તું સહિશ કિમ,
 સમર કરવાલ શર કુંત ધારા;
નયણબાણે હણ્યો, તુજજ મેં વશ કિયો,
 તિહાં ન ધીરજ રહ્યો કર વિચારા. ચં. ૫

કોઈ કહે માહરો મોહ તું મત કરે,
 મરણ જીવન તુઝ ન પીઠ છાંડું;
અધરરસ અમૃતરસ હોય તુઝ સુલભ છે,
 જગત જય હેતુ હો અચલ ખાંડું ચં. ૬

ઈમ અધિક કૌતુકે વીરરસ જાગતે,
લાગતે વચન હુઆ સુભટ તાતા;
સુર પણુ ક્રૂર હુઈ તિમિર દળ ખંડવા,
પૂર્વ દિશિ દાખવે કિરણુ રાતા, ચં. ૭

કોઈ વીરની વીરપત્નિ હસીને કહેવા લાગી કે—' હે નાથ ! મેં અબળાએ જ ફક્ત આપને નેત્રબાણુ વડે વીંધી વશ કરી લીધેલ છે, છતાં ધૈર્યતા અને વીરતા બતાવવા સબળાઓની સાથે મેદાનમાં ઘૂમવા ઇચ્છો છો; પરંતુ ત્યાં તો તીર, ભાલા, તરવાર વગેરેનાં જીવલેણુ છેદનભેદન સહન કરવાં છે માટે નેત્રબાણુ ધીરજ સાથે સહન કરી શક્યા નથી, તો તે શી રીતે સહન કરી ધૈર્યતા રાખી શકશો ? તેનો જરા પણ ખ્યાલ તો કરો ! ' (આ વ્યંગ વચન વડે મર્મમાં જણાવ્યું. જેથી ઉત્સાહ, આનંદ અને શૂરત્વનો વધારો થતાં વીર યોદ્ધાઓ વિશેષ રણુરંગમાં જય મેળવી પોતાની પત્નિને તેની વ્યંગ ધ્વનિનો હેતુ સિદ્ધ થયેલો બતાવવા આતુર થયા.) કોઈ સ્રીએ કહ્યું—' તમો મનમાં એવું ન લાવશો કે કદાચ હું લડાઈનાં મેદાનમાં કામ આવી જઈશ તો પછી મારી વ્હાલી પ્રીયા કોના આધારે જીવન ગુજારશે ? ! એવો મોહ લાવી બે બાજુ જીવ રાખવાથી બન્ને કાર્ય બગડે છે, મારામાં જીવ ન રાખશો; કેમકે હું તો તમારી પીઠ છોડનારજ નથી એટલે કે જો લડાઈમાંથી જીત મેળવીને ઘેર આવશો તો માંગલિક વસ્તુઓવડે તમને વધાવી અધરામૃતનો આનંદ આપીશ. અને કદાચિત દૈવયોગે રણુમાં કામે આવી જવાશે, તોપણુ હું તમારા વીર શબને ખોળામાં લઇ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી સતી થઇ સ્વર્ગમાં પણુ સાથેજ આવીશ; માટે પૂર્ણુ ખાત્રી રાખવી કે હું જીવતાં કે મરતાં કદિ તમારી પીઠ છોડનારીજ નથી જેથી તમને અધરરસ અને અમૃતરસ બન્ને સુલભતાએ પ્રાપ્ત થશે; જેથી વિજય મેળવીને ઘેર આવ્યેથી મારા અધરરસનો આનંદ સ્હેલાઇથી મળશે અને કદાચ વીરતા બતાવી સ્વર્ગસંપત્તિ મેળવી તો ત્યાં અમૃતરસ સ્હેલાઇથી મળશે; માટે વિજય મેળવવા જાઓ છો તેમાં સાવધાની સાથે અન્નદાતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરી અમરનામના મેળવજો, કે જેથી જગતની અંદર જયરૂપ અચળ ખાંડું ગણાવા ભાગ્યશાળી થવાય ! જે વીરતાસાથે લડીને રણુમાં ધન્યવાદ પૂર્વક કામે આવે છે તે અવશ્ય સ્વર્ગસંપત્તિ મેળવે છે અને વિજય મેળવી હૈયાત રહે છે, તો અવશ્ય આલોકમાં યશસંપત્તિ સાથ મહાન બહાદુરીનું પદ મેળવે છે; માટે આલોક પરલોક શોભાવવા યોગ્ય યશવંત ખડ્ગ

બતાવી સુકીર્તિ મેળવજો." આ પ્રમાણે કોઇ વીરમાતાનાં, કોઇ વીરસ્ત્રીનાં ને બંદીજનનાં વેધક વચનો સાંભળતા કૌતકને લીધે વીર લડવૈયાઓને ઘણોજ રસ ચડ્યો, જેથી વીરતામાં વિશેષ ઉમેરો થતાં તેઓ અત્યંત સતેજ થયા; કેમકે તે બધા મૂળથી વીર લડવૈયા તો હતાજ અને તેમાં વળી ઉક્તિ પ્રયુક્તિવાળાં વચનો કાને પડવાનો સંયોગ મળ્યો તે તેજી ઘોડાને ચાબુક ચમકાવા સરખો બનાવ બન્યો એટલે પછી વીરત્વતા ઝળકયામાં કશી ખામી રહી નહીં. તેઓનાં રૂવાડાં અવળાં થઇ જવા લાગ્યા, શરીરમાં લોહી ઉકળવાથી શરીરનો વર્ણ લાલાશવંત જણાવા લાગ્યો અને વિશેષ શબ્દોમાં કહિયે તો તેમનો હંમેશ સુંદર ચ્હેરો બદલાઈ તાપવંત ક્રૂર વીર ચ્હેરો બની રહ્યો, જેથી રાત વીતી કયારે સૂર્ય ઉગે ને રણમાં ઘૂમવાનો લાગ હાથ લાગે એજ વિચારમાં તેઓ લીન બની રહ્યા. કવિ સંભાવના કરે છે કે—સૂર્યે પહેલા વિચાર્યું હતું કે બન્ને રાજાનાં લશ્કરોની સંધિ થઇ જશે; પરંતુ તેમ તો થયું નહિ. તેઓ તો પોતપોતાના શત્રુનો સંહાર કરવામાં તત્પર થયા. એ જોઇ સૂર્યે પણ પોતાના શત્રુ અંધકાર સમૂહનો અંત આણવા નિષધ પર્વતના કૂટાંતરે રહી ક્રૂરતા સાથે રક્તવર્ણ થઇ પૂર્વ દિશા ભણી રકત કિરણો બતાવ્યાં. (૫–૭)

રોપિ રણથંભ સંરંભ કરિ અતિ ઘણો,
 દોઈ દલ સુભટ તવ સબલ જૂઝે;
ભૂમિને ભોગતા જોઈ નિજ યોગ્યતા,
 અમલ આરોગતા રણ ન મૂઝે. ચં. ૮
નીર જિમ તિર વરસે તદા યોધઘન,
 સંચરે બગ પરે ધવલ નેજા;
ગાજ દલસાજ ઋતુ આઈ પાઉસતણી,
 વીજ જિમ કુંત ચમકે સતેજા. ચં. ૯
ભંડ બ્રહ્માંડ શતખંડ જે કરિ શકે,
 ઉચ્છળે તેહવા નાળ ગોળા;

વરસતા અગની રણુમગન રોષે ભર્યા,
માનું એ યમતણા નયણુ ડોળા. ચં. ૧૦

કેઈ છેદે શરે અરિતણાં શિર સુભટ,
આવતાં કેઇ અરિબાણુ ઝાલે;
કેઇ અસિછિન્ન કરિકુંભ મુક્તાફલે,
બ્રહ્મરથ વિહગમુખ ગ્રાસ ઘાલે. ચં. ૧૧

મદ્યરસ સદ્ય અનવદ્ય કવિપદ્ય ભર,
બંદિજન બિરૂદથી અધિક રસીયા;
ખોજ અરિફોજની મોજ ધરિ નવિ કરે,
ચમક ભર ધમક દઇ માંહિ ધસિયા. ચં. ૧૨

અર્થઃ—જ્યારે સૂર્યોદય થયો ત્યારે સૂર્ય અને સુભટો બન્ને લાલચોળ દેખાવના બની રહ્યા. શુદ્ધ કરી રાખેલી ભૂમિમાં હદ મુકરર માટે રણસ્થંભ ખડો કર્યો. અને પછી ચતુરંગી સેનાના બને તરફથી પોતપોતાને યોગ્ય લાગતા વ્યૂહ ગોઠવ્યા તથા વીરવાદ્યો અને બંદિજનોના વીરવાક્યો વડે રણમત્ત થયેલા વીરો પોતપોતાના સ્વામીનો વિજય કરવા પોતપોતાના સતેજ શસ્ત્ર અસ્ત્ર સહિત, પોતપોતાના સ્વામિની જય બોલાવી કોપાટોપપણે સળળતા પૂર્વક પૂર ધસારા યુક્ત હલ્લાં કરવા રણમેદાનમાં કૂદી, વિરોધિયોની સુસ્તી ઉડાવા લાગ્યા તેમાં પણ જે અમીર ઉમરાવો વગેરે ઘણા દિવસોથી ગામ ગ્રાસ ખાતા આવેલ છે તે ઉમરાવો, તથા લશ્કરી અમલદારો તેઓએ પોતપોતાના ગ્રાસ-પગાર-અધિકારને કુલીનતાની યોગ્યતાનો ખ્યાલ કરી, ખાસ બળ બતાવી અન્નદાતાને અત્યાનંદ સાથ વિજય અપાવવોજ યોગ્ય છે એમ માની, ભારે પરાક્રમ સહિત લડાઈના વ્યૂહ તોડવામાં બારીકીથી મન લગાડયું. તથા અમલતો અમલ કાયમ રહેવા અમલ કસુંબા પીને મુંઝવણ વગર રણમેદાનમાં ઘૂમવું શરૂ કર્યું. કવિ અહિં વર્ણન કહી બતાવે છે કે-જેમ વર્ષાદ વર્ષવા વખતે કાળી ઘટામાંથી જળબુંદ ધારાની ઝડી લાગી રહે છે, તેમ કૃષ્ણ લેશ્યાવંત

અને કૃષ્ણ રંગનાં બખ્તર ટોપાદિ ધારણ કરેલ હોવાથી તે કાળાં વાદળાં-વાળા મેઘ જેવા બની અંતર રહિત તીરની ઝડી વર્ષાવી રહ્યા હતા વર્ષાદ વખતે જેમ ધોળાં બગલાં ઉડે છે, તેમ તે લડાઈના મેદાનમાં ધોળાં નેજાંવાળા વીરનરો શુરતા સાથ આમ તેમ દોડી પોતપોતાના દળવાળા અમલદારોને લડાઇ સંબધી સંજ્ઞાવડે જાણ કરી રહેલ છે તે બગપંક્તિરૂપ છે. જેમ વર્ષાદ વખતે ગાજવિજ થાય છે તેમ તે લડાઇમાં તોપ બંદુકોનો થતો ભારે ગડુડાટ તથા ચતુરંગી સેનાના પગરવ ને શબ્દના ઘોંઘાટના પડછંદા ગાજી રહેલ છે, અને ચક ચકિત કરેલ તરવાર, ભાલા, બરછી વગેરેની ઉપર પડતા સૂર્ય કિરણોને થતાં ચમકારા રૂપી વીજળી ચમકી રહેલ છે આથી વર્ષાદ વર્ષવાનો સમય અને એ લડાઈ ચાલતાનો સમય સરખો માલમ પડે છે, (વર્ષાદ વખતે પાણીના પડવાથી ગારો તથા પાણીનું વ્હેવું થાય છે તેની જગોએ એ લડાઇમાં રોળ-વળવાથી કોણ કોણ રાજી થતા હતાં ? તે આગળ કહેવામાં આવશે. હવે તોપો માંથી છૂટતા ગોળાઓ કેવા પ્રલયકારી છે તે વિષે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકારથી વર્ણન કરે છે કે) જે તોપ ગોળા તોપમાંથી છૂટી ઉછળી રહ્યા હતા તે આ બ્રહ્માંડરૂપી વાસણના પણ મેંકડો કકડા કરી નાખે તેવા પ્રલયકારી હતા, તથા તે અગ્નિના ભયંકર તણખા વર્ષાવતા અને સંગ્રામમાં તન્મય રોષથી ભરેલા લાલચોલ બનેલ હોવાથી શત્રુનો સંહાર કરવામાં યમનારાજના ડોળારૂપજ હોયની ? તેવા લાગતા હતા. કેમકે યમની નજર પણ જે પ્રાણીપર પડી તે પ્રાણીને તે પોતાના ધામમાંજ લઈ જાય છે, અને એ તોપગોળાઓ પણ જેનાપર પડે તે પ્રાણી પણ યમધામને જ ભેટતા હતા, જેથી હું માનું છું કે તે ગોળાઓ નહીં પણ યમના ડોળાજ હોય એવો ખ્યાલ કરાવતા હતા. (હવે તે રણમેદાનની અંદર વીર યોદ્ધાઓ કેવી લઘુ લાઘવી કળાવાળા કેવા ભુજબળી અને કેવા પરાક્રમી હતા તે બતાવે છે.) તે સ્મરાંગણમાં કેઇક વીર લડવૈયાઓ તો પોતાનાં અર્દ્ધચંદ્રાકાર બાણોવડે શત્રુઓનાં માથાં છેદતા હતા, તો કેઈક જણ શત્રુઓનાં ફેંકેલા તીવ્ર બાણો પોતાના ભણી આવતાં કે પસાર થઇને જતાં હતાં તે બાણોને આવતાંજ ઝડપી લઇ, અથવા તો અધવચથીજ ઝડપી લઈ પાછાં તેજ બાણો ધનુપપર ચડાવી શત્રુઓ ભણી ચલાવી રોળ વાળતા હતા. કેઈક વળી તેજ તરવારના એકજ ઝટકેથી હાથીનાં કુંભસ્થળો કાપી તેમાંનાં મોતી (ત્યાં અગાડી સ્વનિર્મિત વીરોના વીરત્વની નોંધ લેવા આવેલા) બ્રહ્માજીના રથમાં જોડેલા હંસોને ચુગાવવાજ જાણે વેરતા હોયની ? એવો ભાસ થતો હતો. (હવે તે વીરો રણરસથી કેવા

મસ્ત બન્યા છે તે કહી બતાવે છે.–) જેમ તરતનો બનાવેલો દારૂ પીવાથી પીનાર કેફમાં તરતજ મસ્ત બનતાં પ્રાણહાનીની પણ પરવા વિનાનો બની જાય છે, તેમ ભાટ–ચારણો–કવિયોની તરતની રચી લીધેલી બિરૂદાવળી વંશાવળીને વીરત્વ દર્શાવ્યા સંબંધની કવિતા (ગીત–પદ–કાવ્ય) કે જે દગ્ધાક્ષરાદિ દોષ વગરની તે બંદીજન–કવિજનોના મુખથી વીરધ્વનિમય બોલાતી હોવાને લીધે જે જે વીરોના કુળ વંશ કાર્યની પ્રશંસા જાહેર કરવામાં આવતી હતી, તે તે વીરો તાજા ખીંચેલા દારૂના પીવાની પેઠે પ્રાણોની પરવાહ વિનાના બની વિશેષ રણમત્ત થઈ શત્રુની ફોજની ખોજ–ખોળ કર્યા વગર મોજ સાથે તેમાં એકદમ ધસારા સાથે ઘુસી જઈ ધમાલ મચાવવા લાગ્યા હતા. એટલે કે કવિતારૂપી તાજા દારૂનો કેફ ચડવાથી મદમત્ત થયેલા વીરો એ પણ નથી જોતા કે દુશ્મનના લશ્કરનાં માણસો ઘણાં છે જેથી હું તે સ્હામે નહીં ફાવી શકું! અથવા તે મને ઘેરીને મારી નાખશે, એવી જરાપણ ચિંતા ન રાખતા મોજ સાથે સ્હામાં લશ્કરમાં ગુસ્સા અને અભિમાન સાથે એકદમ તાકીદથી પરાક્રમસહ ધસીને–ઘુસી જઇને શત્રુઓ સાથે હાથાહાથની કાપાકાપી ચલાવવા લાગ્યા હતા અને બથોબાથ થઈ ગયા હતા. એ મહાયુદ્ધમાં હાથીસ્વારોસાથે હાથીસ્વારો, ઘોડેસ્વારોસાથે ઘોડેસ્વારો, રથવાળાઓસાથે રથવાળાઓ અને પેદળસાથે પેદળો તથા બરોબરીઆ બળ અને પદવીવાળાઓ સાથે તેવાજ બળ, પદવીવાળાઓ પૂર રોષ, જોશ અને ઉત્સાહથી લડતા હતા. તેમાં તરવારવાળા સાથે તરવારવાળા, બરછીવાળા સાથે બરછીવાળા, બંદુકોવાળા સાથે બંદુકોવાળા, કટારી જમીઆવાળા સાથે કટારી જમીઆવાળા અને ધનુષતીરવાળા સાથે ધનુષતીરવાળા આમ સરખેસરખી સ્થિતિવાળા લડતા હતા. કેઈવીરનરો બીજા વીરનરને ચેતાવી ઝપટ સાથે તેનું ખડ્ગવતે માથું ધડથી જૂદું કરી દેતા હતા. પરંતુ તે વીરમસ્તક ધડથી જૂદું થયા છતાં પણ વીરત્વતાના પરમાણુઓથી ભરપૂર હોવાના બળનેલીધે ,વેગસહિત આકાશમાં ઉછળતું હતું, તે મસ્તક વાળનો જથ્થો વાયુવડે વિંખાઇ જવાથી વિકરાળ છતાં શામ રંગનું જણાતું હોવાના સબબે કવિ ઉત્પ્રેક્ષાવડે ઉક્તિ કરે છે કે–વાહન અને લડવૈયાઓના પગરવટથી ધૂળ ઉડતાં સૂર્ય દેખાતો નહતો. ૭–૧૨

વાલ વિકરાલ કરવાલ હત સુભટશિર,
વેગ ઉચ્છલિત રવિ રાહુ માને;
ધૂળિ ધોરણી મિલિત ગગન ગંગાકમળ,
કોટિ અંતરિત રથ રહત છાને. ચં. ૧૩

અર્થ—પરંતુ હું તો માનું છું કે તે સૂર્ય તે વેગવાળા વિકરાળ શામ મસ્તકના દેખવાથી તે મસ્તકને સૂર્ય રાહુ માની મને ગ્રાસવા આવે છે એવી ભીતિને લીધે પોબારા ગણી યુદ્ધની પગરવટથી ઉડેલી ધૂળના જથ્થાવડે આકાશગંગામાં રહેલાં જે કરોડો કમળોનો જથ્થો ઢંકાઇ ગયો હતો તે કમળજાળના ઢંકાયલા જથ્થાની પોલાણમાં સૂર્ય પોતાના રથ સહિત સંતાઈ રહ્યો હતો. ૧૩.

કેઈ ભટ ભારપરિ સિસ પરિહાર કરિ,
 રણરસિક અધિક જૂઝે કબંધે;
પૂર્ણ સંકેત હિત હેત જય જયરવે,
 નૃત્ય મનુ કરત સંગીતબદ્ધે. ચં. ૧૪

ભૂરિ રણતૂર પૂરે ગયણુ ગડગડે,
 રથ સબળ શર ચકચૂર ભાંજે;
વીર હક્કાય ગય હય પુલે ચિહું દિશે,
 જે હુવેશૂર તસ કોણ ગાંજે. ચં. ૧૫

તેહ ખિણમાં હુઈ રણ મહી ઘોરતર,
 રૂધિર કર્દમ ભરી અંતપૂરી;
પ્રીતિ હુઇ પૂર્ણ વ્યંતરતણા દેવને,
 સુભટને હોંશ નવિ રહિ અધૂરી. ચં. ૧૬

અર્થ—સાર એજ કે ધૂળના ઉડવાથી સૂર્ય પણ દેખાતો નહોતો. આવા તુમુલ યુદ્ધમાં કેટલાએક વીર પુરૂષો તો વિશેષ વીરાવેશથી લડતા અને ધડથી માથું જુદું થયાં છતાં પણ ધડથીજ લડી હજારોનો ઘાણ કહાડતા હતા. પણ તે વિષે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે તે વીરોનાં માથાં કોઇએ કાપ્યાં નથી, પરંતુ પોતે પોતાના હાથેજ પોતાનાં માથાંને કાપી નાખ્યાં હતાં; કેમકે ભાર વધારે હોવાથી છુટા મનથી લડવું ફાવતું ન હતું માટે જે

ભાર ઓછો થયો તે ખરો એમ માની તે વીરોએ માથાં ધડથી જુદાં કરી દીધેલ હતાં અને તે પછી વીરત્વના-તામસી પ્રકૃતિના પરમાણું રજકણોથી પૂર્ણ રહેલાં રણરસિયાં ધડો આમથી તેમ ઘૂમી આંધળીઆં કરી મારૂં પરાયું વિચાર્યા વિના કાપા કાપી કરી રહ્યાં હતાં ! અને તેમાં પણ એક સંકેત પૂર્ણ થયો હતો તે સબળને લીધે તે ધડો પૂર જુસ્સા સાથ રોળ વાળી રહ્યાં હતાં તે સંકેત એજ હતો કે, જે વખતે લડાઇ મચાવવા તે લડવૈયાઓ એકઠા થયા હતા તે વખતે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે-શત્રુને હરાવી જીત મેળવવી. અથવા પોતાના પ્રાણની આહૂતી આપીને પણ શુરાનું નામ જાળવવું કે બેસુમાર લડવૈયાઓનો ઘાણ કહાડી રણની શય્યાપર અનિવાર્ય નિદ્રાને તાબે થવું-એ સંકેત પૂર્ણ થયો તે સબળને માટે જય જય શબ્દ કરી ધડ લડે છે. તેમજ આમથી તેમ ઘૂમે છે જે માટે પણ એમજ મનાય છે કે તે ધડ ઘૂમતું નથી; પણ યુદ્ધ કરી વીરતાની સાચી કસોટીએ શુદ્ધ સુવર્ણ નીવડયું-જય પામ્યું એના લીધે હર્ષ વધી જતાં જય જય શબ્દ સહિત સંગીતબદ્ધ નાચ કરી રહ્યું છે ! આવા વીર લડવૈયાઓ, ઘણુંજ રણતૂર (રણસીંગાં, શરણાઇ, ઢોલ, નોબતો) વગેરે વીરવાજીંત્રોના શબ્દ સમૂહવડે આકાશ ગાજી રહ્યું છે તેથી રણમત્ત થઇ સબળતાથી સ્હામા-પક્ષવાળાના રથોનો ફક્ત એક મુકી કે પાટુથીજ ભાંગીને ભૂકો કરી નાખતા હતા અને વીરહાક (સિંહ સરખો હાકોટો) કરી અધિક બળનો ગર્વ રાખી એક વીર બીજા વીરને લલકારી ઉશ્કેરતા હતા કહેતા હતા કે-જો બરડાનો ભાર ઓછો કરવા ચાહતો હો તો મારી સ્હામે આવ ! ઘણા વખતથી હું તારીજ રાહ જોઉં છું કે ક્યારે આવે ! વગેરે મર્મભેદક વચનો કહેતા હતા. તે વીર હાક સાંભળીને લડાઈમાં સામેલ રાખેલા હાથી, ઘોડાઓ આમથી તેમ ડરી ચીસ પાડી ચોમેર નાસતા જણાયા. એવા વીરવરોને કોણ ગાંજી શકે ? કેમકે જીવમાત્રને મરણનો મોટો ભય છે, તે ભય તો તેમણે દૂર કરેલો હતો, તો પછી તેઓ કેવી રીતે ગાંજ્યા જાય ? (મરણનો ભય રાખે તેનેજ તાબે કરી શકાય છે.) તે વીરોનો તો મારવું કે મરવું એજ દૃઢ નિશ્ચય હતો. આ પ્રમાણે યુદ્ધ ચાલતાં જોતજોતામાં લડાઇનું મેદાન, મડદાંઓના ઢગલાઓથી, ઘાયલ થયેલાઓની દયાજનક સ્થિતિથી અને લોહીની નદીઓ વહેવાથી બહુજ બીહામણું થઈ રહ્યું હતું, અને તેમાં વળી જબરૂં યુદ્ધ જામવાને લીધે ભૂત, પ્રેત, વ્યંતર, વીર વૈતાળ વગેરે પ્રેતયોનીવાળા દેવો જે લોહી માંસનાજ લોલુપી છે તેઓને લોહી માંસનો જથ્થો મળતાં પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થઇ અને આ લડાઈ જામી તે સારૂં થયું એવી તે કાર્યથી પ્રીતિ થઇ. અથવા તો વ્યંતરનિકાયના દેવો કે જે લડાઈ જોવાને માટે પોતપોતાના વિમાન સહિત આકાશ પંથે રહ્યા હતા, તે દેવો

અપાર લડવૈયાઓને વીરતા સાથ મરણ પામ્યા જોઇને પ્રીતિવંત-રાજી થયા અને લડવૈયાઓએ પણ જે વીરતા બતાવી માલિકની પ્રસન્નતા મેળવવી હતી તે પણ મળવાનો વખત આવી લાગતા આનંદિત થયા હતા, કેમકે તેઓને જે હોંશ હતી તે પૂરી થઇ હતી (૧૪-૧૬)

દેખિ શ્રીપાલભટ ભાંજિયું સૈન્ય નિજ,
ઊઠવે તવ અજિતસેન રાજા;
નામ મુઝ રાખવો જોર ફરી દાખવો,
હો સુભટ વિમલકુલ તેજ તાજા. ચં. ૧૭

તેહ ઈમ બૂઝતો સૈન્ય સજિ જૂઝતો,
વીંટિયો જત્તિ સયસાત રાણે;
તે વદે નૃપતિ અભિમાન ત્યજી હજિય તું,
પ્રણમી શ્રીપાલ હિત એહ જાણે. ચં. ૧૮

માનધન જાસ માને ન તે હિતવચન,
તેહ શું જૂઝતો નવિય થાકે;
બાંધિયો પાડિ કરિ તેહ સતસય ભટે,
હુઓ શ્રીપાલ જશ પ્રગટવાકે. ચં. ૧૯

પાય શ્રીપાલને આણિયો તેહ નૃપ,
તેણે છોડાવિયો ઉચિત જાણી;
ભૂમિસુખ ભોગવો તાત મત ખેદ કરો,
વદત શ્રીપાલ ઈમ મધુર વાણી. ચં. ૨૦

ખંડ ચોથે હુઇ ઢાલ ચોથી ભલી,
  પૂર્ણ કડખાતણી એહ દેશી;
જેહ ગાવે સુજસ એમ નવપદ તણો,
  તે લહે ઋદ્ધિ સવિ શુદ્ધલેશી. ચં. ૨૧

અર્થ:—આ પ્રમાણે શ્રીપાળ મહારાજાના વિજયી લશ્કરે અજિતસેનના લશ્કર પર જબરો મારો ચલાવી તેની હરોળ ત્રોડી ભારે ભંગાણ પાડી દીધું. એ જોઇ અજિતસેને ઉંડી આવેશ સાથે પોતાના નિરૂત્સાહ થયેલા વીરો પ્રત્યે કહેવા માંડયું—"મારા વ્હાલા વીરો? મારૂં નામ અજિતસેન છે તેનુંજ સૈન્ય જ્યારે આમ જીતાઇ જાય ત્યારે મારા નામનું નૂર કાયમ ન રહે માટે નાસો નહીં! હીંમત રાખો હું પોતે પણ લડવા સામેલ થઉં છું, જેથી હમણાંજ શત્રુપર જીત મેળવી વિજય વરીશું, પાછા ધસી ધસારો ચલાવવો એ શત્રુના પ્રાણ લેવાનોજ કાયદો છે. સાપ–ખીલાડી–ધનુષ વગેરે પાછાં હઠીનેજ સ્હામાના પ્રાણ લે છે; માટે આપણે પણ પાછા હઠી હલ્લો કરીશું તો તેથી અવશ્ય આપણી જીતજ થશે; માટે નાઉમેદ ન થાઓ. અને ફરીને એક વાર જોર બતાવો એટલે ફત્તેહના ડંકા થાય. હે નિર્મલકુળમાં પેદા થયેલ વીરો! તમો એક વાર ક્ષત્રીના તેજવડેથી તાજા થઇ સ્હામો મ્હારો કરો." આ પ્રમાણે કહી અજિતસેને નાઉમેદ થયેલા વીર પુરૂષોને ફરી લડવામાં સતેજ કર્યા અને વીરોને પાણી ચડાવતો તથા પોતે શસ્ત્ર અસ્ત્ર ચલાવતો શ્રીપાળના લશ્કર ઉપર મારો ચલાવવા લાગ્યો. તેમજ ફરી સતેજ થયેલા વીરો પણ મરણીઆ થઈ કાપા કાપી કરવા લાગ્યા. એ જોઇ સાતસો રાણાઓ કે જે સૈન્યના નાયક હતા તેઓ અત્યાર સુધી સૈન્યની બહાદુરીજ જોઇ રહ્યા હતા, તેમણે એકદમ હલ્લો કરી ભારે આવેશ સાથે કાપા કાપી ચલાવીને અજિતસેનને ઘેરી લીધો અને તે અહંકારી પ્રત્યે કહ્યું—"હે રાજન્! હજી સુધી બાંધી મુઠી છે, માટે ગર્વ તજી અમારા સ્વામી શ્રીપાળમહારાજાને કે જે હિતના જાણકાર છે તેમના ચરણકમળને નમશો તો તારા બધા ગુન્હા માફ કરી ઉત્તમ બક્ષીશ આપશે. અભિમાન એજ હિતની હાનિ કરનાર છે, તો તેનો પરિત્યાગ કરી પ્રભુ ભજવામાં તત્પર થાઓ." જો કે આ પ્રમાણે રાણાઓએ અજિતસેનને હિતવચન કહ્યાં; તદપિ જે માન–ગર્વનેજ પોતાનું સર્વસ્વ ધન માને છે, તે મનુષ્ય કદિ પણ કોઇનાં હિતવચનો માનેજ નહીં; તે રીતે અભિમાની અજિતસેન હિતવ-

ચનનો અનાદર કરે એ તો સ્વાભાવિકજ છે. એથી રાણાઓના બોલવા તરફ બેદરકારી બતાવી તેઓની સાથેજ લડવા લાગ્યો. એ જોઈ સાતસો રાણાઓને બહુજ ગુસ્સો ચડતાં તેને તત્કાળ હાથીના હોદ્દામાંથી નીચે પટકી પાડી, મુસ્કેટાટ બાંધી તેઓએ શ્રીપાળકુંવરનો યશ પ્રકટ શબ્દથી જાહેર કરી, અભિમાની અજિતસેનને કેદી સ્થિતિમાં શ્રીપાળરાજાના ચરણે લાવી હાજર કર્યો. એટલે વિવેકશિરોમણિ શ્રીપાળરાજાએ કાકાશ્રીને બંધનથી મુક્ત કરાવી સન્માન આપ્યું; કેમકે ગમે તેમ તોપણ તે વયોવૃદ્ધ અને કાકો હતો, એના લીધે માન જાળવી મધુરવાણીથી કહ્યું–"પૂજ્ય કાકાશ્રી આપ આપની જે ભૂમિ છે તે સુખ પૂર્વક ભોગવો અને જરા પણ મનમાં ખેદ ન કરશો; કારણ કે–પુત્ર અને શિષ્યની આગળ પરાજય પામવો એ અધિક શોભા રૂપ છે, માટે આપથી હું વિશેષ વિજયવંત કદાચ ગણાયો હોઉં તો તેથી રાજી થવાનું છે, પણ શરમાવાનું નથી. જ્યારે આપથી હું ન્યૂનતાવંત વિજયતા કે ઋદ્ધિ સિદ્ધિવંત હોઉં ત્યારે ખેદ કરવાની જરૂર ગણાય–એથી મારાથી પરાજિત થવામાં ખેદવંત ન થતાં કુળમાં વિશેષ વિજયધારી નીવડયો એમ માની હર્ષવંત થવાની જરૂર છે." ઈત્યાદિ મિષ્ટ વચનોવડે કાકાશ્રીને સંતોષ આપ્યો. આ ચોથા ખંડમાં ચોથી ઢાલ કડખાની દેશી વાળી પૂર્ણ થઈ, તે જે મનુષ્ય શ્રીનવપદજીના સુયશ ગાશે તે મનુષ્ય નિર્મળ લેશ્યાવંત થઇ સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે એમ સૂચવે છે. (૧૭-૨૧)

[દોહા–છંદ.]

અજિતસેન ચિંતે કર્યું,–અવિમાસ્યું મેં કાજ;
વચન ન માન્યું દુતનું, તો ન રહી નિજ લાજ. ૧

આપ શકિત જાણે નહીં, કરે સબલશું જૂઝ;
સુહિતવચન માને નહીં, આપે પડે અબૂઝ. ૨

કિહાં વૃદ્ધપણુ હું સદા, પરદ્રોહ કરવા પાવ;
કિહાં બાલપણુ એ સદા, પર ઉપકાર સ્વભાવ. ૩

ગોત્રદ્રોહ કીરતી નહીં, રાજદ્રોહ નવિ નીતિ;
બાલદ્રોહ સદગતિ નહીં, એ ત્રણે મુઝ ભીતિ. ૪

કો ન કરે તે મેં કર્યું, પાતિક નિઠુર નિજાણ,
નહિં બીજું બહુ પાપને, નરક વિના મુઝ ઠાણ. ૫

એવા પણ સહુ પાપને, ઉદ્ધરવા દિયે હથ્થ;
પ્રવ્રજ્યા જિનરાજની, છે ઇક શુદ્ધ સમત્થ. ૬

તે દુખવલ્લીવનદહન, તે શિવસુખતરૂકંદ;
તે કુલઘર ગુણગણતણું, તે ટાલે સવિ દંદ ૭

તે આકર્ષણ સિદ્ધિનું, ભવનિઃકર્ષણ તેહ;
તે કષાયગિરિભિદપવિ, નોકસાયદવમેહ. ૮

પ્રવ્રજ્યા ગુણ ઈમ ગ્રહે, દેખે ભવજલ દોષ;
મોહ મહામદ મિટ ગયો, હુઓ ભાવનો પોષ. ૯

ભેદાણી બહુ પાપથિતિ, કર્મે વિવરજ દીધ;
પૂરવ ભવ તસ સાંભર્યો, રંગે ચરિત્ર લીધ. ૧૦

અર્થઃ—ધારેલી ધારણા ધૂળમાં મળવાથી અજિતસેને ચિંતવ્યું કે-"મેં વગર વિચાર્યું કામ કર્યું ! પહેલાંથીજ દૂતનું કહેવું ન કર્યું તો મારી પોતાની લાજ રહી નહીં. જે મનુષ્ય પોતાનામાં કેટલી શક્તિ છે તેનું તોલ જાણ્યા વિના બળિયા સાથે બાથ ભીડી લડાઇ વ્હોરે અને હિત ચિંતવનારનાં કહેલાં હિતવચનો ન માને તે અબૂઝ મનુષ્ય પોતે પોતાની મેળેજ દરેક કામમાં પાછો પડે છે. અજિતસેન રાજા વિચાર કરે છે કે-ક્યાં હું વૃદ્ધ થયા છતાં સદાથી પરાયો

દ્રોહ કરનારો પાપી! અને ક્યાં આ શ્રીપાળ બાળપણથીજ હમેશાં પરનો ઉપકાર કરનારા સ્વભાવવાળો! એથી કબૂલજ કરવું પડે છે કે એના બાળપણ ને યુવાનીને ધન્યવાદ છે અને મારા વૃદ્ધપણાને ધિક્કાર છે; કેમકે મુજ વડીલને જે એનું હિત ચિંતવવાની બુદ્ધિ રાખવી જોઈતી હતી તે ઠેઠથીજ ન રાખી શક્યો, અને એ વૈરીપણાનો દાવો ધરાવી વિજયવંત થયા છતાં પણ હજુ કહે છે કે હે તાત! પૂજ્ય કાકાશ્રી! આપ આપની ભૂમિ સુખેથી ભોગવો અને જરા પણ ખેદ ન કરો–એથી ખચિત મારૂં કર્ત્તવ્ય અનુચિત જ હતું. નીતિ શાસ્ત્ર પણ કહે છે કે–'જે મનુષ્ય જે ગોત્રમાં પેદા થયો હોય તે ગોત્રીનો દ્રોહ કરે તો તે મનુષ્યની સારી કીર્તિ કાયમ રહે નહી; તેમજ જે રાજદ્રોહ કરે તે નીતિ ઉલ્લંઘનાર ગણાતાં નીતિ ભ્રષ્ટ થઇ શાસનને પાત્ર થાય છે, અને જે બાળકનો દ્રોહ કરે છે તેની સારી ગતિ થતીજ નથી; તો મેં તો ગોત્રદ્રોહ, રાજદ્રોહ અને બાળદ્રોહ એ ત્રણે કર્યા છે, તેથી મને હવે બ્હીક લાગે છે કે મારી શી ગતિ થશે! કેમકે જે કોઈ નીચ જન પણ ન કરે તેવું પાપ મૂર્ખપણાને લીધે મેં કઠોર નઠારા ધ્યાન સહિત કર્યું છે, જેથી બહુ પાપ કરનારા આ જીવને નરક વિના બીજે ક્યાંય નિવાસ મળવાનો નથી; પરંતુ મારા જેવા બહુ પાપ કરનારાનો પણ નિસ્તાર થવા માટે ફક્ત–એક શ્રી જિનેશ્વર મહારાજની પ્રરૂપેલી શુદ્ધ જૈનદીક્ષા સહાયતા આપવા સમર્થ છે અને તે નરકે જનારને અટકાવી શકે છે–અર્થાત્ નરકે જવાનાં પાપદળિયાં બાંધનારો પણ જો શુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરે તો બેશક નરકના દલીયાને તોડી નાંખી સદ્ગતિ અને મોક્ષમાં જાય છે. વળી તે ચારિત્ર, દુઃખ રૂપ વેલીના વનને બાળી ભસ્મ કરવા અગ્નિ સમાન છે, ઉપદ્રવ રહિત મોક્ષસ્થળ રૂપ વૃક્ષના મૂળ સમાન છે, ગુણના જથ્થાને રહેવાના મુખ્ય ઘર રૂપ છે, ત્રણે જગતની આપદાને દૂર કરનાર છે, સિદ્ધપદનું આકર્ષણ કરનાર છે, (એટલે કે–ચારિત્રવંત સાતમે આઠમે ગુણસ્થાનકે રહી વિશુદ્ધ વિશુદ્ધતર અને વિશુદ્ધતમ આત્માના અધ્યવસાય યોગ વડે બંધ, ઉદય, ઉદીરણા, ને સત્તાની કર્મપ્રકૃતિ છેદીને નવમે ગુણ સ્થાનકે ક્ષપકશ્રેણી માંડીને ઘનઘાતી ચારે કર્મ ખપાવી તેરમે ગુણસ્થાનકે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધિપદ મેળવે છે; તેમાં કોઇક ચારિત્રવંત અંતર્મુહૂર્તમાં પણ મોક્ષ મેળવે અને કોઇક આયુષ્યકર્મ ક્ષય થયે મોક્ષ મેળવે; માટેજ ચારિત્ર સિદ્ધિપદને આકર્ષનાર છે), સંસારનો અંત કરનાર છે, ક્રોધ-માન–માયા–લોભ રૂપ કષાય પર્વતને તોડવા વજ્ર સમાન છે, અને હાસ્યાદિક નવ નોકષાય રૂપ દવને ઓલવવા મેઘ સમાન છે." આ પ્રમાણે અજિતસેન રાજા ચારિત્રપદના ગુણ

ગ્રહણ કરતાંની સાથેજ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયી અવલોકતાં સંસાર સમુદ્રના દોષ દેખવા લાગ્યો. ચારિત્રની અંદર અજિતસેન રાજાએ ગુણ છે એમ જાણ્યું જેથી તેમાં ગુણુજ નજરે આવવા લાગ્યા, એના લીધે તેના ગુણગ્રહણ કરી ચિંતવવા લાગ્યો કે "જ્યાં સુધી આત્મા ચારિત્રવંત થયો નથી ત્યાં સુધી સંસારની વિટંબના છે. એ આત્માનો દોષ છે તેનેજ જોવા લાગ્યો અને ચિંતવવા લાગ્યો કે-અનાદિ મોહ આત્માને સંસારની અંદર પરિભ્રમણ કરાવે છે તે જ્યાં લગી સમકિત મોહની, મિથ્યાત્વ મોહની, તેમજ અનંતાનુબંધી ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડી-એ સાત પ્રકૃતિયોનો ક્ષયોપશમ થયો નથી ત્યાં લગી આત્મા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકે રહે છે" આવા ચારિત્રના ગુણ ગ્રહણ કરવાને લીધે અજિતસેન રાજાની સાતે પ્રકૃતિનો ઉપશમથતાં સાધક પરિણામ કર્ત્તવ્યના ભાવથી મોહરૂપ મહા મદ મટી ગયો, તેના લીધે ઉપશમ સમકિત વગેરે ઉત્તમ ભાવનો પોષ થયો. મતલબ કે-ઉપશમ સમકિતથી ઔપશમિક ભાવ થાય, તથા ક્ષાયોપશમ સમકિતથી ક્ષાયોપશમિક ભાવ થાય અને ક્ષાયિક સમકિતથી ક્ષાયિક ભાવ થાય. અર્થાત્ એ ત્રણની અંદરથી જે સમકિત ઉપજે તે ભાવનો પોષ થાય. અહીં અજીતસેન રાજાને અંતર્ગત ભાવનો પોષ થયો એથી વૈરાગ્યવંત થતાં અનિત્યભાવવડે સંસારની ચિંતવનાથી ઘણીજ પાપની સ્થિતિયો હતી તે લેદાઇ ગઈ કે તુરત આકરાં કર્મ ઢીલાં થઇ ગયાં. કર્મે માર્ગ આપ્યો ને અનાદિ મિથ્યાત્વ દૂર થયું. આમ થવાથી આગળ કોઈ વખતે પણ આવા આત્માના અધ્યવસાય થયા નહોતા, તેવા થવાને લીધે સમકિતને રોકનાર-હરકત કરનાર નઠારી કર્મપ્રકૃતિ બંધથી દૂર થઈ રહી, એટલે અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ નામનું ચોથું ગુણસ્થાનક મેળવ્યું, અને એ સમકિતની પ્રાપ્તિ થતાંજ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પેદા થયું. તેના વડે પોતાનો પૂર્વ ભવ નિહાળતાંજ ભવભયની વિશેષ ધાસ્તી પેદા થઇ કે આત્માના વિમળપણાંના યોગે અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડી તેમજ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ-માન-માયા-લોભની ચોકડીનો બંધ દૂર થતાં છઠ્ઠું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થયું. જેથી અજિતસેનરાજાએ આનંદપૂર્વક અંદર અને બહારની મોહ મમતાદિ વિકારી ઉર્મિયોનો અંત કરી, તથા ગૃહસ્થને લગતો વેષ ત્યજી દઇ, મુનિને યોગ્ય વેષ અંગીકાર કરી ચારિત્રપદ પ્રાપ્ત કર્યું અને છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનકનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો. (૧-૧૦)

(ઢાળ પાંચમી–ચારે માથે પચરંગી પાગ–એ દેશી.)

હુઓ ચારિત્ર જુત્તો સમિતિ ને ગુત્તો, વિશ્વનો તારૂજી.
શ્રીપાલ તે દેખી સુગુણ ગવેષી મોહિયો વારૂજી.
પ્રણમે પરિવારે ભક્તિ ઉદારે, વિશ્વનો તારૂજી.
કહે તુઝ ગુણ થુણિયે પાતક હણિયે આપણાં. વા. ૧
ઉપસમ અસિધારે ક્રોધને મારે, વિશ્વનો તારૂજી,
તું મદ્દવવજ્જે મદગિરિ ભજ્જે મોટકા; વારૂજી.
માયાવિષવેલી મૂલ ઉખેડી, વિશ્વનો તારૂજી,
તેં અજ્જવ કીલે સહજ સલીલે સામટી વારૂજી. ૨
મૂર્ચ્છાજલ ભરિયો ગહન ગુહરિયો, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં તરિયો દરિયો મૂત્તિ તરીશું લોભનો વારૂજી.
એ ચાર કષાયા ભવતરૂ પાયા, વિશ્વનો તારૂજી.
બહુ ભેદે ખેદે સહિત નિકંદી તું જયો. વારૂજી. ૩
કંદર્પે દર્પે સવિ સુર જીત્યા, વિશ્વનો તારૂજી.
તે તેં ઈક ધક્કે વિક્રમ પક્કે મોડીયો; વારૂજી.
હરિનાદે ભાજે ગજ નવિ ગાજે, વિશ્વનો તારૂજી.
અષ્ટાપદ આગલ તે પણ છાગલ સારિખો. વારૂજી. ૪

અર્થઃ—હવે પાંચ સમિતિયે સમિતા ને ત્રણ ગુપ્તિયે ગુપ્તા એવા આઠ પ્રવચનમાતા સહિત શુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરી, જગજ્જીવોને સંસારસમુદ્રથી તારવા માટે પાપવ્યાપારથી દૂર થયેલા કાકાશ્રીને ચારિત્રવંત નિહાળ્યા કે તુરત

સારા ગુણોને અવલોકન કરનાર શ્રીપાળરાજા તે અજિતસેન રાજર્ષિ ઉપર પૂર્ણ સ્નેહ લાવી, પોતાના પરિવાર સહિત પાંચઅભિગમ સાચવી તે પૂજ્ય મુનિવરના ચરણકમળની રજને પોતાના કપાળમાં લગાડી પ્રણામ કરી ઉદાર ભક્તિસહ સ્તવના કરવા લાગ્યો–" હે પૂજ્ય ! આપના ચારિત્રપદ ને સાધુપણાના ગુણોની સ્તવના–પ્રશંસા કરીને અમે અમારાં જન્મોજન્મનાં એકઠાં કરેલાં પાપોને દૂર કરીયે છીયે. હવે આપ કેવા ગુણો કેવા પ્રકારે ધારણ કરી જગપૂજ્ય થયા, તે સંબંધી કંઇક સ્તવના કરૂં છું કે,–આપે રાગ અને દ્વેષ બંનેને એકપણે લાવવાવડે પ્રાપ્ત થયેલી ઉપશમગુણરૂપ તેજ તરવારની ધારથી ક્રોધરૂપ શત્રુને મારી નાખ્યો, જેથી આપ ક્રોધ રહિત થતાં સમતામય થયાં છો. તેમજ માન દુર થવાથી માર્દવગુણ અર્થાત્ કોમળતા પ્રાપ્ત થવાથી તે (નમ્રતા રૂપ વજ્રથી ગર્વરૂપ પર્વતના આઠ શિખરોને તોડી પાડ્યાં છે, જેથી અહંકાર-ગર્વ વગરના થતાં નિરભિમાની થયા છો. જ્યાં લગી મનુષ્યમાં આઠ મદ વસી રહ્યા હોય ત્યાંસુધી મનુષ્યમાં વિનય, વિવેક આવવા પામતો નથી. પણ આપ તો માનરૂપ પહાડનો માર્દવ વજ્ર વડે નાશ કરી નિર્માની બન્યા છો. વળી માયારૂપ વિષની વેલને તો આપે જડમૂળથી સહેજમાં ઉખેડી નાખી છે એટલેકે સાધુપણામાં તપ વગેરે કરવા છતાં પણ માયા સ્ત્રીવેદને આપનારી છે તેને દુઃખદાઈ જાણીને તેને તમે માયાના ત્યાગ રૂપ આર્જવ (સરલતા–નિષ્કપટ ભાવ) રૂપ ખીલાવડે વગર મહેનતે સહેજે રમતમાં એકી વખતે મૂળ સહિત ઉખેડી દીધી, જેથી આપ નિર્માયી થયા છો. વળી પરિગ્રહમૂર્છા (ઇચ્છા) કે જેનો કષાયવંત સાધારણ જન પાર ન પામી શકે એવા તથા અભવ્યને અનાદિ અનંત અને ભવિને અનાદિ સાંત છે એવા લોભ રૂપી ઉંડા સમુદ્ર કે જે મૂર્છારૂપ પાણીએ ભરેલ છે, તેને આપે મુક્તિ–નિર્લોભતા ગુણ રૂપ વહાણથી તરીને પાર પામ્યા એથી આપ નિર્લોભી થયા છો. એ ક્રોધ–માન–માયા ને લોભ મળી ચારે કષાયો કે જે સંસારરૂપી વૃક્ષના પાયા છે, (અર્થાત્ જ્યાં લગી એ ચાર કષાયો વિદ્યમાન હોય ત્યાં લગીજ સંસારનું કાયમપણું છે, અને એ ચારેનો નાશ થયો કે સંસારનો પણ અંત આવી જાય છે; કેમકે સંસારને વધારનારા એ [1]કષાયોજ છે. કષાયો ન હોય તો સંસારની વૃદ્ધિ બંધ પડી જાય છે, માટેજ ભવરૂપ તરૂને ટકાવી રાખનાર કષાયોને પાયા સરખા કહેવામાં આવેલ છે.) એ ચાર કષાયના અનંતાનુબંધી વગેરે બહુ ભેદ છે; અને એ બહુ જ દુઃખના દેનારા છે; તે ભેદ

૧ ચાર ગતિને વિષે સમરણ તેને સંસાર કહીયે, તેજ સસાર તેનો આય કહેતાં જે લાભ જેને વિષે તે કષાય કહીયે.

વગેરે દોષો સહિત ચારે કષાયના મૂળને આપે છેદી નાખ્યા છે; માટે હે પ્રભો! આપ જયવંતા વર્ત્તો ! વળી હે સ્વામીન્! કામદેવે અહંકાર સહિત હરિ-હર-બ્રહ્મા-ઇંદ્ર-ચંદ્રાદિ તમામ દેવોને જીતી લીધા છે, મતલબ કે તમામ દેવો કરતાં પણ કામદેવ બળવાન છે, તેવા સહુથી વિશેષ બળવંત કામદેવને પણ આપે પરિપૂર્ણ પંડિત વિર્યોલ્લાસરૂપ પરાક્રમ-નિજસ્વરૂપ રમણરૂપ ધ્યાનના એક ધક્કા વડેજ મર્દી નાંખ્યો છે એથી આપ કામજીપક અધ્યાત્મમાર્ગી યોગીશ છો; કેમકે અજિત કામને પણ બ્રહ્મચર્યવ્રતની નવકોટિ પ્રત્યાખ્યાનના કરવાના બળથી અધિક વખત શ્રમ ન લેતાં પહેલાજ સપાટામાં આપે પાછો પાડી નીચી દશાએ પહોંચાડયો છે; તેથી આપે અજિતને જીતવાથી અજિતસેન નામને દીપાવ્યું છે; તે ઉપર કવિ એક દૃષ્ટાંત આપે છે. જનાવરોમાં સહુ કરતાં સિંહ બળવાન છે કે જેનો શબ્દ સાંભળતાંજ હજારો હાથીઓનું ટોળું પણ જીવ લઈ દશે દિશાએ નાસી જાય છે, તેવો મહાબલિ સિંહપણ અષ્ટાપદ નામના જાનવરને જોતાંજ નિર્બળ બોકડા જેવો ગરીબ બની જાય છે, તેમ હે મુનીંદ્ર ! સર્વ બળવંત દેવોને જીતનાર કામદેવને પણ જિતનાર આપ થયા માટે નિર્વિષયી આપ છો. (૧-૪)

રતિ અરતિ નિવારી ભય પણ ભારી, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં મન નવિ ધરિયા તેહજ ડરિયા તુજથી; વારૂજી.
તેં તજીય દુગંછા શી તુજ વંછા, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં પુગ્ગલ અપ્પા બિહું પખ્ખે થપ્પા લક્ષણે; વારૂજી. ૫

પરિસહની ફોજે તું નિજ મોજે, વિશ્વનો તારૂજી.
નવિ ભાગો લાગો રણ જિમ નાગો એકલો; વારૂજી.
ઉપસર્ગને વર્ગે તું અપવર્ગે, વિશ્વનો તારૂજી.
ચાલંતાં નડિયો તું નવિ પડિયો પાશમાં. વારૂજી. ૬

દોય ચોર ઉઠંતા વિષમ વજંતા, વિશ્વનો તારૂજી.
ધીરજ પવિદંડે તેજ પ્રચંડે તાડિયા; વારૂજી.

નઈધારણુ તરતાં પાર ઉતરતાં, વિશ્વનો તારૂજી.
નવિ મારગ લેખા વિગતવિશેષા દેખિયે. વારૂજી ૭
તિહાં જોગનાલિકા સમતા નામે, વિશ્વનો તારૂજી.
તેં જોવા માંડી ઉતપથ છાંડિ ઉદ્યમે; વારૂજી.
તિહાં દીઠી દૂરે આનંદપૂરે, વિશ્વનો તારૂજી.
ઉદાસીનતા શેરી નહિં ભવ ફેરી વક છે. વારૂજી. ૮
તે તું નવિ મૂકે જોગ ન ચૂકે, વિશ્વનો તારૂજી.
બાહિર ને અંતર તુજ નિરંતર સત્ય છે; વારૂજી.
નય છે બહુરંગા તિહાં ન એકંગા, વિશ્વનો તારૂજી.
તુમે નયપક્ષકારી છો અધિકારી મુક્તિના. વારૂજી. ૯

અર્થ—કષાયની વૃદ્ધિ કરનારા રતિ અરાત વગેરે નવ નોકષાયોને પણ આપે દૂર કરી દીધા–અર્થાત્–માન–પૂજા સત્કાર કરવારૂપ શાતા વેદની તે રતિ, અને અપમાન–તિરસ્કાર ઉપસર્ગ વગેરે અશાતા વેદની ઉપજે તે અરતિ તે બેને પણ દુર કરી છે. વળી આ લોક પરલોકભય વગેરે સાતે મોટા ભય પણ, હે મુનીવર આપ મનમાં લાવ્યા નહીં એટલે તે સાત મહાભયને કશી વિશાદમાં ગણ્યાજ નહિ; પરંતુ ક્રોધાદિ વગેરે ભાગી જવાથી તે ભયને ઉલટા આપની પાસે રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડયું; એથી આપ મ્હોટા ઋષીશ્વર છો હે સ્વામી! જ્યાં લગી ચિત્તમાં શુભ અશુભ રાગદ્વેષનું જોર ક્ષીણુ થયુ નથી ત્યાં લગી દુગંછા કાયમ હોય છે, પરંતુ તે દુગંછાને પણ આપે તજી દીધી છે, તેથી હવે કશી વાંછા રહીજ નથી વળી આપે પુદ્ગળ અને આત્માને પોતપોતાના લક્ષવડે ઓળખી લેવાથી અલગ અલગ પક્ષથી સ્થાપન કરેલા છે એટલે કે પૂરણુ, ગલન છે સ્વભાવ જેનો (સડન પડણ, વિધ્વંસન સ્વભાવવાળો) પુદ્ગળ વિનાશવાન છે, અને આત્મા અમરત્વ–અવિનાશી છે, તે બન્નેના લક્ષણુ ઓળખી લઇ બનેમાં ભિન્ન પણું છે એવું જાણી જુદા જુદા સ્થાપી રાખ્યા છે. હે પ્રભો! ભૂખ–તરશ–તાપ–તાઢ

વગેરે બાવીશ પરિસહ (કષ્ટ) ની ફોજ આવી નડતાં આપે તેથી સહજ પણ સંયમમાર્ગે દોરાઈ બચાવ કરી લીધો; પરંતુ તે પરિસહની ફોજથી ડરીને આપ પાછા ભાગ્યા નહીં; એટલુંજ નહીં પણ લગારે તેનો ભય પણ ન ગણ્યો, ઉલટા આપ તો સંયમમાર્ગમાં મગ્ન થઇ રહ્યા તે એવી રીતે કે-જેમ લડાઇના મેદાનમાં મસ્ત હાથી એકલોજ છતાં પણ અડગ થઇ મચ્યા-રહે છે, અર્થાત્ લડાઈના મેદાનમાંથી હજારો તોપગોળા વગેરેના પ્રહારો આવી પડે, તથાપિ મુકરર કરેલી જગોથી તલપુર પણ પાછો હઠતો નથી, તેમ આપ પણ પરિસહથી ન ડરતાં અડગતા પૂર્વક સંયમ પંથમાં લાગી રહ્યા છો, એથી આપ ધીર છો. ઉપસર્ગના વર્ગથી એટલે કે જે સ્ત્રીના હાવ, ભાવ, હાસ્ય, કટાક્ષ, વિલાસાદિ વિષયની માગણી વગેરેથી હરકત થાય તે અનુલોમ ઉપસર્ગ અને જે વિવિધ જાતના તાડન તર્જના મારફાડ વગેરે વગેરેના કરવાથી હરતક નડે તે પ્રતિલોમ એમ બે પ્રકારે ઉપસર્ગ કહેવાય છે; તે એવા ઉપસર્ગના સમૂહે આપને મોક્ષમાર્ગમાં નડતર કરી, છતાં પણ તે ઉપસર્ગના ફંદામાં આપ સપડાયા નહી જેથી આપને ખચિત ધન્યવાદ છે! અને મોક્ષ સુખના અભિલાષી હોવાથી સંસારને પણ દુઃખ મય જાણ્યો છે. હે પુનિતાત્મા! આપને મોક્ષ માર્ગે જવા માટે આત્માના શુભ અધ્યવસાય પ્રવર્ત્તતાં એ માર્ગગમન અંદર રાગ દ્વેષરૂપ બેઉ ચોરોએ ઉઠી મહા કઠણ ભવભ્રમણારૂપ રસ્તે દોરી જવાની વિચારણા કરી, કેમકે એ બંને ચાર કષાયના મૂળ છે, ક્રોધ અને માનને જન્મ આપનાર દ્વેષ છે, અને માયા તથા લોભને જન્મ આપનાર રાગ છે, તે રાગ દ્વેષે જાણ્યું કે આ જીવ સંસારની અંદરના આપણામાંથી અલગ થઇ જાય છે, એ કારણને લીધે તેઓ તેને પાછો ખેંચી લાવવા ઉઠ્યા, તથાપિ આપે આત્મ પરિણામ વડે વિમળ ધારાવત્ ધૈર્યરૂપ વજ્રના દંડવડે કરી અપૂર્વ તેજ વડે તેને સખ્ત ફટકો માર્યો તેથી તેઓ જીવ લઈ નાશી ગયા. વળી અપાર સંસારસમુદ્રને કોઇની પણ મદદ લીધા વિના પોતાના ભુજબળવડે તરીને પેલે પાર જતાં ઘણાં (ગણત્રી વિનાના સંસાર સમુદ્રના) માર્ગો છે તે આપની દૃષ્ટિએ પડ્યા હવે કયો રસ્તો હાથ કરવાથી મોક્ષે જઇ શકાય? તે આપે અધ્યવસાયની સ્થિરતાવડેથી વિચારી જોયું. મનની ચંચળતા હોય ત્યાં લગી ભવાભિનંદીપણું ગણાય; પણ આપે તો મનની ચંચળતાને સ્થિર કરી મન, વચન, કાયા એ ત્રણેની એકાગ્રતા કરી સમપણે અધ્યવસાય કર્યા. જેથી એ ત્રણ યોગ્ય રૂપ સમતા નામની યોગનાલિકાને ત્યાં જોવા માંડી, જો કે બીજા રસ્તા ઘણાએ જણાતા હતા; પરંતુ તે બધા રસ્તાઓને ઉન્માર્ગ જાણી તેઓની તરફ આપે બેદરકારી બતાવી; કેમકે આપને તો સિદ્ધસ્થળે પહોંચવાના માર્ગનોજ ખપ હતો, એથી સમતા

નામે યોગનાલિકાને ધારી ધારીને શોધવાનો અચળ ઉદ્યમ આદરતાં દૂરથી આપે તે સમતારૂપ યોગનાલિકાને આનંદના પૂર સહિત જોઇ લીધી. તે માર્ગ જોતાંજ આનંદનું પૂર ચડયું. પણ એ યોગનાલિકા લગી શી રીતે પહોંચવું? તેનો આપ સરલ માર્ગ જોવા લાગ્યા, એથી આપને ઉદાસીનતા (ધન, ધામ વગેરે નવવિધ પરિગ્રહ ઉપર તેની ક્ષણભંગુરતાને લીધે કંટાળા ભર્યા તેના ત્યાગ-રૂપ પરિણામ થાય તે ઉદાસીનતા) રૂપ શેરી હાથ લાગી, તેના યોગે આપ મોક્ષગતિનેજ પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થયા છો; કેમકે જેને એ ઉદાસીનતા શેરી હાથ લાગે છે તેને પછી ફરીથી સંસારની અંદર વક્રપણું થતું નથી-જન્મવા મરવાની ફેરી કરવી બંધ પડે છે; કારણ એ શેરી સિદ્ધગતિયેજ પહોંચાડનારી છે; એમ જાણીને તે શેરી હાથથી જવા દીધી નહીં. આપે વિચાર્યું કે જો હું આ શેરીને હાથ કર્યા છતાં એટલે કે અનાદિ સમયથી ભવવનમાં ભટકતાં ભટકતાં મહા મુશ્કેલી સાથ અપૂર્વ અભ્યાસ યોગ વડે આત્માની પરિણતિ નિર્મળ થાય એવી વસ્તુ હાથ લાગી; છતાં જો પ્રમાદ વગેરે દોષોના લીધે બેદરકાર રહીશ તો હાથ આવેલી દુર્લભ વસ્તુરૂપ ઉદાસીનતા શેરી ખોઇ બેસીશ, એ ધારીને તે શેરીને આપે હાથથી જવા ન દીધી અને તે સાથે મન, વચન, તનની એકાગ્રતાનો યોગ પણ ચલિત ન થવા દીધો એથી આપ બાહ્ય (બહારથી) અને અભ્યંતર (અંદરથી) ભિન્નતા રહિત સાચા છો અર્થાત્ જેવા બહારથી સત્ય યોગવેષી છો તેવાજ અંદરથી પણ છો. અંદર બહારનો એકજ રંગ છે તેથી આપ મોક્ષ ગતિ પ્રાપક છો, વળી હે સ્વામિન્! નય ઘણી જાતના છે, એટલે કે નૈગમ-સંગ્રહ-વ્યવહાર-ઋજુસૂત્ર-શબ્દ-સમભિરૂઢ અને એવંભૂત એ સાત નય મુખ્ય છે, વળી એ એકએકના સો સો ભેદ હોવાથી સાતસો ભેદ થાય છે અને તે પણ વળી જૂદા જૂદા સ્વભાવના છે. તેમ સાતે નય છે તે પણ એક અંગવાળા નથી. વળી નૈગમ-સંગ્રહ-વ્યવહાર ને ઋજુસૂત્ર એ ચાર નય વ્યવહારના ઘરના છે અને શબ્દ-સમભિરૂઢ અને એવંભૂત એ ત્રણ નય નિશ્ચયના ઘરના છે, વળી બીજી અપેક્ષાયે પ્રથમના ત્રણ નય વ્યવહાર ઘરના અને પછીના ચાર નય નિશ્ચય ઘરના છે તે માટે જુદા જુદા મતો છે; પરંતુ જિનેશ્વર ભગવાનનો મત સઘળા નય સમ્મત્ત છે. એ અનેક પ્રકારના રંગવાળા નય એકાંગી નથી તેમાંથી આપે ઉપરના નિશ્ચયના ઘરના ત્રણ નયોનોજ પક્ષ કર્યો છે, એથી આપ ફક્ત એક અદ્વિતીય કર્મ લેપ રહિત મોક્ષનાજ અધિકારી છો. વળી હે મુનીશ્વર! આપ આત્મ સ્વભાવ રમણના (એટલે કે આત્માના મૂળ ગુણનાં ખરેખરા વિચાર કરવા રૂપ અનુભવના) યોગી છો. (૫-૯)

તુમે અનુભવ જોગી નિજગુણી ભોગી, વિશ્વનો તારૂજી.
તુમે ધર્મસંન્યાસી શુદ્ધ પ્રકાશી તત્ત્વના; વારૂજી.
તુમે આતમદરસી ઉપશમ વરસી, વિશ્વનો તારૂજી.
સીંચો ગુણ વાડી થાયે તે જાડી પુણ્યશું. વારૂજી. ૧૦

અપ્રમત્ત પ્રમત્ત ન દ્વિવિધ કહીજે, વિશ્વનો તારૂજી.
જાણંગ ગુણઠાણંગ એકજ ભાવ તે તેં ગ્રહ્યો; વારૂજી.
તુમે અગમ અગોચર નિશ્ચય સંવર, વિશ્વનો તારૂજી.
ફરસ્યુ નવિ તરસ્યું ચિત્ત તુમ કેરૂં સ્વપ્નમાં. વારૂજી. ૧૧

તુજ મુદ્રા સુંદર સુગુણ પુરંદર, વિશ્વનો તારૂજી.
સૂચે અતિ અનુપમ ઉપશમ લીલા ચિત્તની; વારૂજી.
જો દહન ગહન હોય અંતરચારી, વિશ્વનો તારૂજી.
તો કિમ નવપલ્લવ તરૂઅર દીસે સોહતો. વારૂજી. ૧૨

વૈરાગી ત્યાગી તું સોભાગી, વિશ્નો તારૂજી.
તુઝ શુભમતિ જાગી ભાવઠ ભાગી મૂલથી; વારૂજી.
જગ પૂજ્ય તું મારો પૂજ્ય છે પ્યારો, વિશ્વનો તારૂજી.
પહેલાં પણ નમિયો હવે ઉપશમિયો આદર્યો. વા. ૧૩

એમ ચોથે ખંડે રાગ અખંડે સંથુણ્યો, વિશ્વનો તારૂજી.
જે મુનિ શ્રીપાલે પંચમી ઢાલે તે કહ્યા વારૂજી.

જે નવપદમહિમા મહિમાયે મુનિ ગાવશે, વિશ્વનો તા.
તે વિનય સુજસગુણ કમલા વિમલા પાવશે. વા. ૧૪

તેમજ વળી આપ અનંત-જ્ઞાન-અનંત દર્શન-અનંત ચારિત્ર-અકષાયી-અવેદી અયોગી-અલેશી-અતીંદ્રિય વગેરે વગેરે પોતાના ગુણોના ભોગતા (ભોગી) છો, પુનઃ આપ ધર્મ સંન્યાસી છો; કેમકે ચોથા અવિરતિ સમકિત ગુણ ઠાણાથી આત્મધર્મને વ્યવહાર ધર્મને શરૂ કરી તેર ગુણઠાણાઓ લગી જાળવી છેવટના ચૌદમા ગુણ ઠાણાનો નિશ્ચય ધર્મ જાળવી પૂર્ણ પ્રકારે જે ધર્મને સ્થાપે છે તે ધર્મ સન્યાસી કહેવાય છે જેથી આપ ધર્મ સંન્યાસી થઈજ ચુકયા છો, વળી આપ મુક્તિપદ પ્રાપ્તિના તત્વ માર્ગને શુદ્ધ પણે પ્રકાશી પ્રકટ કરનારા છો. તેમજ આપ આત્મદર્શી છો; કેમકે આત્માને આપે વિભાવ દશાથી દૂર કરી સ્વભાવ દશાની અંદર સ્થિત કરેલા છે, તે પણ કેવળ જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્ર રૂપ આત્માના મૂળ ધર્મનેજ એકાંતપણે કાયમ કરી આત્મગવેષણા કરો છો જેથી આત્મદર્શી છો. પુનઃ આપ શાંત રસને સમીપ કરી ક્રોધાદિક દોષને દૂરકરી કેવળ ઉપશમરસરૂપ વરસાદને વર્ષાવી આત્મિક-ગુણરૂપ બગીચાને સીંચી રહ્યા છો, જેથી તે બગીચો પુણ્યયુક્ત સારા દેખાવવાળા ફુલ ફળ રસયુકત બન્યો છે. તેમજ છઠ્ઠા અપ્રમત્ત ગુણઠાણે અને સાતમા પ્રમત્ત ગુણઠાણેજ ચારિત્રવંત સાધુ સ્થિતિ કરી શકે છે, પરંતુ આપે તો ઉપયોગયુક્ત અદ્વિતીય એકલા સાતમા ગુણઠાણાનોજ ભાવ ગ્રહણ કર્યો છે. એટલે કે-ઘણા સાધુજનો અંતમુહૂર્ત્ત પ્રમાણ પ્રમત્ત-પ્રમાદી નામના છઠ્ઠા ગુણઠાણે રહી વળી અંતર્મુહૂર્ત્ત-અપ્રમાદિ ગુણઠાણે રહે છે. તેમાં પણ જે સાધુ લઘુ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્ત કાળ પ્રમાણ છઠે ગુણઠાણે રહીને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત્ત કાળ પ્રમાણ સાતમે ગુણઠાણે રહે છે, તે સાતમે ગુણઠાણેજ વિશેષ વખતે રહ્યા કહેવાય; માટે આપ પણ સાતમે ગુણઠાણેજ વિશેષ સમય અપ્રમાદિપણેથીજ રહો છો, જેથી સાતમા ગુણઠાણાનેજ અંગીકાર કરનારા છો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત્ત તો નવ સમયનુંજ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટું બે ઘડીમાં એક સમય ઓછા પ્રમાણનું છે. અને મધ્યમ તો અંતમુહૂર્ત્તના અસંખ્યાતા વિકલ્પનું હોય છે. વળી હે ઋષિરાજજી ! આપના સ્વરૂપની કોઈને ગમ નથી, એથી આપ અગમ છો વળી આપના આત્માના અધ્યવસાય ચર્મચક્ષુવંતને ગોચર ન થઈ શકે તેવા છે એથી આપ અગોચર છો. પુનઃ આપનું ચરિત્ર નિશ્ચયથી છે, એથી આપ નિશ્ચય રૂપે છો તેમજ પાંચે ઇંદ્રિયોને સંવરી (કબ્જામાં રાખી) છે, હવે નવાં કર્મ આપને બાંધવાં નથી; પરંતુ જે મૂળગાં છે તેને ક્ષય કરશો એથી

આપ સંવરરૂપ છો. હે મહદાત્મન્ ! તૃષ્ણારૂપ તરશનો આપના ચિત્તે સ્વપ્નામાં પણ કદી સ્પર્શ કર્યો નથી. એટલે કે કર્મને વધારનારી તૃષ્ણાને તો આપે પહેલેથીજ વશ કરી રાખી છે જેથી તે આપની ઇચ્છિત વૃત્તિને આધીન થઇ રહેલી છે. વળી હે મુનીંદ્ર ! આપની બહારના દેખાવથી મુખ શરીર વગેરેની મુદ્રા (દેખાવ) સુંદર છે એથી આપની મુદ્રા સારા ગુણોનીઈંદ્ર છે; કેમકે સંસારી જીવ કે જે પહેલેથી ચોથા ગુણઠાણા લગીના હોય છે તે જીવોમાં પણ ઘણા ગુણ હોય છે; પરંતુ આપે તો છઠ્ઠા સાતમા ગુણઠાણાએ સ્થિતિ કરી છે, માટે તે ગુણઠાણા પ્રમાણેજ આપનામાં સારા ગુણો હોય એ સ્વાભાવિકજ છે. એથી આ આપની સુંદર દેખાવવાળી ઉપરની મુદ્રાજ અમને આપના અંતરની પણ અત્યંત અનુપમ ઉપશમ (શાંત રસમય) લીલાની પ્રતીતિ કરાવી રહેલ છે, કે આપનો દેખાવ જેવો ઉપરથી સુંદર શાંતરસમય છે તેવોજ અંદરથી પણ મહાન્ અનુપમ ઉપશમ રસ છે. કદાચ કોઈ પૂછે કે–ઉપરનો સારો દેખાવ જોતાં અંદર પણ શુભ પરિણામવંત હશે એવું કેમ કહી શકાય ? કેમકે ઘણા જણના બાહ્ય આડંબર આનંદ આપે તેવા હોય અને અંદરનો આડંબર દૂષિત હોય છે. તો એ પ્રશ્ન કરનારને ઉત્તર આપે છે. કે–જે ઝાડના થડની પોલાણના વચમાં જો અગ્નિ ભરેલો હોય તો તે ઝાડ ઉપરથી કદિ પણ નવપલ્લવ સહિત શોભાવંત રહેજ નહીં ! એજ મુજબ જો આપના શરીર મધ્યેના અંતઃકરણમાં ઉપશમલીલા ન હોત તો કદાપિ ઉપરથી સમતામય દેખાવ કાયમ રહેત જ નહીં; માટે જ કહી શકુ છું કે જેવી ઉપરથી મુદ્રા મનોહર છે તેવી જ અંતરમાં પણ ઉપશમગુણ સહિત છે એથી આપ સુગુણ પુરંદર છો. હે પ્રભુ ! આપ વિરાગી (રાગ રહિત) છો. તેમ જ બહાર અને અંદરના સંયોગના ત્યાગી છો. બહારના સંયોગો સ્ત્રી–પુત્ર–ધન–ધાન્ય વગેરે પરિગ્રહ એનાથી, તથા અંતરના સંયોગો ક્રોધ–માન–માયા–લોભ–રાગ દ્વેષ વગેરે કષાયાદિ યોગ તેમ જ અવિરતિ મિથ્યાત્વથી રહિત છો. વળી આપ સૌભાગ્યવંત છો. હે મુનિપતિ ! પુનઃ આપની સારી મતિ જાગ્રત થઈ અને કુમતિનો નાશ થયો એથી સંસારની અનાદિ ભવભ્રમણ પરંપરાદિકની જે ભાવઠ (ભવની હઠ) અને ભવની અનાદિ સ્થિતિ દરિદ્રપણું મૂળથી ભાગી જવાને લીધે આપ નિહાલ થયા છો વળી હે મુનિતાત્મા ! આપ સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળના રહેનાર સુર નર અસુરના સમૂહને પૂજવા યોગ્ય થયા છો. એથી જગત્પૂજ્ય થયા છો, અને મને તો અત્યંત પ્યારા પૂજનીય છો; કેમકે પહેલાં પણ આપ જ્યારે ગૃહસ્થાશ્રમી હતા ત્યારે મારા કાકા હોવાથી પિતાને ઠેકાણે હતા એથી આપને હું લાયક જ હતો; કારણ આપ વયોવૃદ્ધનો મારે વિનય સાચવવો જ યોગ્ય હતો ! વિનય છે તે સહજ શ્રીજિનશાસનનું

મૂળ છે. વિનયવડે જ મનુષ્ય ધર્મ પામે, સુલભબોધી થાય દેવ દાનવ માનવ વશ થાય, આચારનું ભાન થાય અને સઘળા ગુણની પ્રાપ્તિ થાય; કેમકે ગુણ માત્ર વિનયને જ આધીન છે, એ વિનય સાચવવા માટે આપને હું નમવા યોગ્ય હતો. અને હવે વળી આપ ત્રણે લોકને નમવા યોગ્ય થયા છો, તેમ જ મારે તો વળી વિશેષ પણે નમન-પૂજન-સત્કારાદિ કરવા લાયક છો. કારણ કે-આપે કષાય વગેરેને ઉપશમાવવાવાળા ધર્મને આદર્યો એટલે કે આપ ચારિત્રધારી થયા એથી આપ પૂજ્યને હું વારંવાર વંદના કરૂં છું (આ રીતે શ્રીપાળ મહારાજે વિનય વચને કરી ભક્તિ સહિત અનેક પ્રકારની સ્તવના કરી (કવિ યશોવિજયજી કહે છે કે—અજિતસેન મુનિ મહારાજને શ્રીપાળજીએ-આ પ્રમાણે-અખંડ સ્નેહ સહિત સ્તુતિ કરી આ ચોથા ખંડ અંદરની પાંચમી ઢાળ પૂર્ણ રાગ સાથેની મેં કહી બતાવી કે-જે કોઈ મુનિ કે ગૃહસ્થ શ્રી સિદ્ધચક્રજીરૂપ નવે પદનો મહિમા મોટા મહિમા સહિત ગાશે, તે સારો યશવિનયરૂપ ગુણવડે લક્ષ્મી અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશે. (૧૦-૧૪)

(દોહા છંદ.)

અજિતસેનમુનિ ઈમ થુણી, તેહને પાટ વિશાલ;
તસ અંગજ ગજગતિ સુમતી, થાપે નૃપ શ્રીપાલ. ૧
કારજ કીધાં આપણાં, આરંજને સુખ દીધ;
શ્રીપાલેં બલ પુણ્યને, જે બોલ્યું તે કીધ. ૨

અર્થઃ—આ મુજબ અજિતસેન મુનિ મહારાજની સ્તવના કરી શ્રીપાળરાજાએ તેમની ગૃહસ્થાવસ્થા સમયનો પુત્ર કે જે સારી બુદ્ધિવાળો ગજગતિ નામનો હતો તેને તેના રાજ્યની ગાદીએ બેસારી દઈ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધિ કરી સજ્જન જનોને સુખ સંતોષ આપ્યો અને જે મ્હોંએથી વચન બોલ્યું હતું તે પુન્યની પ્રબળતાના યોગે સઘળું સફળ કર્યું. (૧-૨)

(ઢાળ છઠ્ઠી–મળદ ભના છે સારડીરે લાન–એ દેશી)

વિજય કરી શ્રીપાલજીરે લાલ.
ચંપા નગરીયે કરે પ્રવેશરે, સોભાગી.
ટાલ્યા લોકના સકલ કલેશરે, સોભાગી,
ચંપા નગરી તે બની સુવિશેષરે; સોભાગી.
શણગાર્યાં હાટ અશેષરે; સોભાગી.
પટકૂલે છાયા પ્રદેશરે; સોભાગી.
જય જય ભણે નરનારિયોરે લાલ, ૧

ફરકે ધ્વજા તિહાં ચિહું દિશેરે લાલ,
પગ પગ નાટારંભેરે; સોભાગી.
માંડયાં તે સોવનથંભરે, સોભાગી.
ગાવે ગોરી અંદભરે; સોભાગી
જેણે રૂપેં જીતી છે રંભરે, સોભાગી,
બંભને પણ હોય અચંભરે. સો ,જય૦ ૨

સુરપુરી ઝંપા જે કરીરે લાલ,
ચંપા હુઈ તેણ વારરે; સોભાગી.
મહમોદ સમુદ્રમાં સારરે, સોભાગી.
ફેલાયો સાહસ માનું ઉદારરે; સોભાગી.
તિહાં આવ્યો હરિ અવતારરે, સોભાગી.
શ્રીપાલ તે કુલઉદ્ધારરે સોભાગી. જય૦

અર્થ:-શ્રીપાળરાજાએ પોતાની જીત કરીને લશ્કરી છાવણીના ડેરા તંબુ ઉપડાવી લઈ પાટનગરે પહોંચી શુભમુહૂર્તે ચંપાનગરીમાં પ્રવેશ કર્યો અને સદા સૌભાગ્યવંત એવા શ્રીપાલકુંવરે પોતાની પ્રજાનો કલેશ દૂર કર્યો. એ આનંદ પ્રસંગે ચંપાનગરી વિશેષ શોભાવંત થઇ હતી એટલે કે મકાન, દુકાન વગેરેને સારી પેઠે શણગારવામાં આવ્યાં હતાં. દુકાનની દિવાલોને પણ રેશમી-જરિયાની વસ્ત્રોથી શોભાવવામાં આવી હતી, અને નગરના નર નારીઓ શ્રીપાળના જય જય શબ્દ બોલ્યા કરતાં હતાં, ચોમેર સુંદર ધજાઓ ફરકી રહી હતી, ડગલે ડગલે નાચ થઇ રહ્યા હતા, જગોજગોએ સોનાના થાંભલાઓ ઉપર બેઠકો ગોઠવી હતી. તેની ઉપર બેઠેલી સુવાસણ સ્ત્રીઓ કે જેણીઓને જોઇ બ્રહ્માને પણ અચંબો (આશ્ચર્ય) થતો હતો; કેમકે આ રંભાના રૂપને પણ જીતે એવી સુંદરીઓને મેં ક્યારે પેદા કરી હશે! એવી સુંદર સુંદરીઓ પવિત્ર મનથી મંગળ ગીતો ગાતી હતી. આવા ઠાઠવાળી ચંપાનગરીના વર્ણનપરથી અહિં દ્રષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે કે-ઇંદ્રપુરીએ,- જેમ કોઇ મનુષ્ય તપ, જપ વગેરે આદરી કોઇપણ સાહસ બળવડે સારી જગા મેળવવા કે મનકામનાને સફલ કરવા ધારે છે, તેમ સાહસ વડે ઉંચી જગા મેળવવા અહંકારરૂપ હર્ષ ધરીને આનંદસમુદ્રમાં પડતું મ્હેલ્યું. કેમકે તે સ્વર્ગ કરતાં પણ વધારે કીર્તિવાળી જગાનું માન મેળવવા માંગતી હતી, જેથી તેવું સાહસ કર્યું હતું તે સફળ થયું અને તે પડતું મ્હેલી દેવા પાછી ચંપાનગરીરૂપે પ્રકટ થઇ અને ત્યાં પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કરનાર શ્રીપાળરાજારૂપ ઇંદ્ર પેદા થયો. મતલબ કે એ વખતે ચંપાનગરી ઇંદ્રપુરીથી વિશેષ શોભાવંત બની હતી. (૧-૩)

મોતીય થાલ ભરી કરોરે લાલ,
વધાવે વર નારરે, સોભાગી.
કર કંકણના રણકારરે, સોભાગી.
પગ ઝાંઝરના ઝમકારરે, સોભાગી.
કટિમેખલના ખલકારરે, સોભાગી.
વાજે માદલના ધૈંકારરે. સોભાગી. જય૦ ૪
સકલ નરેસર તિહાં મલારે લાલ,

પ્રકાશક:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા–ભાવનગર.

શ્રીપાળરાજાનો રાસ.

શ્રીપાળરાજા શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના પ્રતાપે સર્વ વૈભવ સહિત પોતે જીત મેળવી
પોતાની ચંપા નગરીમાં પ્રવેશ કરે છે

અર્થ:-શ્રીપાળરાજાએ પોતાની જીત કરીને લશ્કરી છાવણીના ડેરા તંબુ ઉપડાવી લઈ પાટનગરે પહોંચી શુભમુહૂર્તે ચંપાનગરીમાં પ્રવેશ કર્યો અને સદા સૌભાગ્યવંત એવા શ્રીપાલકુંવરે પોતાની પ્રજાનો કલેશ દૂર કર્યો. એ આનંદ પ્રસંગે ચંપાનગરી વિશેષ શોભાવંત થઇ હતી એટલે કે મકાન, દુકાન વગેરેને સારી પેઠે શણગારવામાં આવ્યાં હતાં. દુકાનની દિવાલોને પણ રેશમી-જરિયાની વસ્ત્રોથી શોભાવવામાં આવી હતી, અને નગરના નર નારીઓ શ્રીપાળના જય જય શબ્દ બોલ્યા કરતાં હતાં, ચોમેર સુંદર ધજાઓ ફરકી રહી હતી, ડગલે ડગલે નાચ થઇ રહ્યા હતા, જગોજગોએ સોનાના થાંભલાઓ ઉપર બેઠકો ગોઠવી હતી. તેની ઉપર બેઠેલી સુવાસણ સ્ત્રીઓ કે જેણીઓને જોઈ બ્રહ્માને પણ અચંબો (આશ્ચર્ય) થતો હતો; કેમકે આ રંભાના રૂપને પણ જીતે એવી સુંદરીઓને મેં ક્યારે પેદા કરી હશે ! એવી સુંદર સુંદરીઓ પવિત્ર મનથી મંગળ ગીતો ગાતી હતી. આવા ઠાઠવાળી ચંપાનગરીના વર્ણનપરથી અહિં દ્રષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે કે-ઇંદ્રપુરીએ, જેમ કોઈ મનુષ્ય તપ, જપ વગેરે આદરી કોઇપણ સાહસ બળવડે સારી જગા મેળવવા કે મનકામનાને સફલ કરવા ધારે છે, તેમ સાહસ વડે ઉંચી જગા મેળવવા અહંકારરૂપ હર્ષ ધરીને આનંદસમુદ્રમાં પડતું મ્હેલ્યું. કેમકે તે સ્વર્ગ કરતાં પણ વધારે કીર્તિવાળી જગાનું માન મેળવવા માંગતી હતી, જેથી તેવું સાહસ કર્યું હતું તે સફળ થયું અને તે પડતું મ્હેલી દેવા પાછી ચંપાનગરીરૂપે પ્રકટ થઇ અને ત્યાં પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કરનાર શ્રીપાળરાજારૂપ ઇંદ્ર પેદા થયો. મતલબ કે એ વખતે ચંપાનગરી ઇદ્રપુરીથી વિશેષ શોભાવંત બની હતી. (૧-૩)

મોતીય થાલ ભરી કરીરે લાલ,
વધાવે વર નારરે, સોભાગી.
કર કંકણના રણકારરે, સોભાગી.
પગ ઝાંઝરના ઝમકારરે, સોભાગી.
કટિમેખલના ખલકારરે, સોભાગી.
વાજે માદલના ધૌંકારરે. સોભાગી. જય૦ ૪
સકલ નરેસર તિહાં મલારે લાલ,

પ્રકાશક —શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર

શ્રીપાળરાજાનો રાસ.

શ્રીપાળરાજા શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના પ્રતાપે સર્વ વૈભવ સહિત પોતે જીત મેળવી પોતાની ચંપા નગરીમાં પ્રવેશ કરે છે

અભિષેક કરે ફરી તાસરે; સોભાગી.
પિતૃપટ્ટે થાપે ઉલ્લાસરે, સોભાગી.
મયણા અભિષેક વિશેષરે; સોભાગી.
લઘુપટ્ટે આઠ જે શેષરે, સોભાગી.
સીધો જે કીધો ઉદ્દેશરે. સોભાગી. જય૦૫

તેમજ શ્રેષ્ઠ સુંદરીઓ હાથના કંકણોનો રણુકાર, પગના ઝાંઝરોનો ઝણુકાર અને કેડમાંના કંદોરાની ઘુઘરીઓનો ધમકાર, પખાજના ધમપ ધમપ ધોંકાર શબ્દ કરતી મોતીઓના થાળ ભરી ભરી શ્રીપાળ મહારાજાને તે મોતીઓથી વધાવતી હતી. આ પ્રમાણે પ્રવેશોત્સવ સહિત શ્રીપાળરાજા રાજગઢમાં પહોંચ્યા એટલે પોતાની સાથેના બધા રાજાઓએ મળી તેમને ફરીથી રાજ્યાભિષેક કરી તેમના પિતાની રાજગાદીપર રાજતિલક કરીને રાજ્યાભિષેક કરી નમન કર્યું. મયણાસુંદરીને પટરાણીનો અભિષેક કરી તિલક કર્યું અને બાકીની આઠે રાણીઓને પણ રાણીપદનો અભિષેક કર્યો આ મુજબ શ્રીપાળરાજાએ પ્રથમ જે વિચાર દર્શાવ્યો હતો કે 'આપ પરાક્રમ જિહાં નહી, તે આવે કુણ કાજ, તેહભણી અમે ચાલીશું, જોશુ દેશ વિદેશ; ભુજાબળે લખમી લહી, કરશું સકળ વિશેષ–' એ ઉદ્દેશ પાર પાડી પોતાના ભુજબળથી રાજ લઈને તે સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી બતાવ્યું. (૧–૫)

એક મંત્રી મતિસાગરૂરે લાલ,
તીન ધવલતણા જે મિત્તરે; સોભાગી.
એ ચારે મંત્રી પવિત્તરે, સોભાગી.
શ્રીપાલ કરે શુભ ચિત્તરે; સોભાગી.
એ તો તેજે હુઓ આદિત્તરે, સોભાગી.
ખરચે બહુલું નિજ વિત્તરે. સોભાગી. જય૦ ૬
કોસંબીનયરી થકીરે લાલ,
તેડાવ્યો ધવલનો પુત્તરે; સોભાગી.

તેનું નામ વિમલ છે યુત્તરે, સોભાગી.
તેહ શેઠ કર્યો સુમુહુત્તરે; સોભાગી.
સોવન પટબંધસંયુત્તરે, સોભાગી.
કીધા કોષ તે અખય સુગુત્તરે. સોભાગી. જય૦ ૭

અર્થઃ-હવે મતિસાગરને મુખ્ય મંત્રીશ્વરનું પદ બક્ષ્યું, તથા ધવળશેઠના ત્રણ મિત્ર કે જે તેને સારી સલાહના આપનારા હતા તેઓને સારી સલાહના બદલામાં મદદગાર મંત્રીપદ બક્ષ્યું એમ એ ચાર પવિત્ર મનના પ્રધાનોને શ્રીપાળરાજાએ ઉદાર સુચિત્તવડે વડા અધિકારી કર્યા. તેમજ શ્રીપાળરાજન્ તેજ પ્રતાપમાં પ્રતાપી સૂર્ય સરખો થયો અને પુષ્કળ દ્રવ્ય ખરચી ઉત્તમ નામના મેળવવા લાગ્યો, તે પછી શ્રીપાળકુંવરે કોસંબીનગરીથી ધવળશેઠનો પુત્ર કે જે નિર્મળ મતિવંત હતો તે વિમળશાહને તેડાવી તેને સુમુહૂર્ત્તે ઉત્તમ સોનેરી વસ્ત્રાદિની ભેટ આપી નગરશેઠનું પદ બક્ષ્યું. તેમજ તે પુણ્યાત્માએ ખજાનાનો કોઇ પણ કાળે ક્ષય થાય નહિં એમ ભલા પ્રકારે સંરક્ષિત કર્યા (૬-૭)

ઉત્સવ ચૈત્ય અઠાઇયાંરે, લાલ,
વિરચાવે વિધિ સારરે; સોભાગી.
સિદ્ધચક્રની પૂજા ઉદારરે, સોભાગી.
કરે જાણી તસ ઉપગારરે; સોભાગી.
તેનો ધર્મી સહુ પરિવારરે, સોભાગી.
ધર્મે ઉલસે તસ દારરે. સોભાગી. જય૦ ૮

ચૈત્ય કરાવે તેહવાંરે લાલ,
જેહ સ્વર્ગ શું માંડે વાદરે; સોભાગી.
વિધુમંડલ અમૃત આસ્વાદરે, સોભાગી.
ધ્વજ જીહે લીયે અવિવાદરે; સોભાગી.

તેણું ગાજે તે ગુહિરેં નાદરે, સોભાગી.
મોડે કુમુતિના ઉન્માદરે. સોભાગી.જય૦૯
પડહ અમારી વજાવિયારે લાલ,
દીધાં દાન અનેકરેં; સોભાગી.
સાચવિયા સકલ વિવેકરે, સોભાગી.
સમકિતની રાખી ટેકરે; સોભાગી.
ન્યાયેં રામ કહાયો તે છેકરે, સોભાગી.
તે રાજહંસ બીજા ભેકરે. સોભાગી. જય૦૧૦
અચરિજ એક તેણે કર્યુંરે લાલ,
મનગુપ્ત ગૃહે હુતા જેહરે; સોભાગી.
કર્ણાદિક નૃપ સસનેહરે, સોભાગી.
છોડાવિયા સઘલા તેહરે; સોભાગી.
નિજ અદ્ભુત ચરિત અછેહરે, સોભાગી.
દેખાવી નિજ ગુણ ગેહરે. સોભાગી જય૦૧૧
શ્રીપાલ પ્રતાપથી તાપિયોરે લાલ,
વિધિ શયન કરે અરવિંદરે; સોભાગી.
કરે જલધિવાસ મુકુંદરે, સોભાગી.
હર ગંગ ધરે નિસપંદરે; સોભાગી.
ફરે નાઠા સૂરજ ચંદરે, સોભાગી,
અરિ સકલ કરે આક્રંદરે. સોભાગી જય૦ ૧૨

તસ જસ છે ગંગા સારિખોરે લાલ,
તિહાં અરિઅપજસ સેવાલરે; સોભાગી.
કપૂરમાંહે અંગારરે, સોભાગી.
અરવિંદમાંહે અલિબાલરે; સોભાગી.
અન્યોન્ય સંયોગ નિહાલરે, સોભાગી.
દિયે કવિ ઉપમા તતકાલરે. સોભાગી જય૦૧૩

અર્થઃ—ત્યારપછી ઉત્તમ વિધિ મુજબ પરમાત્માનાં મંદિરોમાં અઠ્ઠાઇ-ઉત્સવોની રચનાઓ કરાવી અને મહાન્ સામગ્રીપૂર્વક શ્રી ઇષ્ટદેવ સિદ્ધચક્રજીનો ઉપકાર જાણી પૂજાઓ કરે છે; કેમકે રાજ્યસંપત્તિ વગેરેનું પામવાપણું તે નવપદજીનો પ્રતાપ હતો. આ પ્રમાણે શ્રીપાળમહારાજાની વૃત્તિ હોવાથી તેમનો તમામ પરિવાર પણ ધર્મિષ્ટ બન્યો હતો; તેમજ સઘળી રાણીઓ વગેરે , સ્ત્રીમંડળ પણ ધર્મકૃત્યોમાંજ ઉલ્લાસ પામે છે. ત્યારબાદ સ્વર્ગથી પણ વિવાદ–હરીફાઇ કરે તેવાં ઉંચાં અને મહાન્ શોભાયમાન નવીન જૈનમંદિરો બંધાવે છે, અને તે ઉપર ઉત્તમ ધ્વજાઓ ચડાવે છે તેથી તે મંદિરો જાણે ધ્વજારૂપ પોતાની જીભવડે કરીને ચંદ્રમંડળની અંદરના અમૃતનો અવિવાદપણે સુખપૂર્વક સ્વાદ અનુભવતી હોવાથી તે ધજાઓ અમૃત આસ્વાદના પ્રભાવથી મસ્ત–સંજીવન બનતા ગંભીર શબ્દવડે ગાજી રહી હતી,એ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર જાણવો. અને કુમતિઓ કે જેઓ જિનમંદિરને જિનપ્રતિમાજીને માનતા નથી તેઓના ઉન્માદ મોડે છે દૂર કરે છે. વળી શ્રીપાળ મહારાજાએ પોતાના રાજ્યની અંદર અમારી પડહો વજડાવી જાહેર કર્યું કે–'કોઇ પણ મનુષ્ય કોઇ પણ જીવને દુઃખ દેશે કે મરણ નિપજાવશે તો બેશક તે મનુષ્ય સખ્ત શિક્ષાને પાત્ર થશે ' એવો, ઢંઢેરો પીટાવી જીવોને અભયદાન આપ્યું. તેમજ અર્થી જનોને અનેક પ્રકારનાં દાન આપ્યાં. સારા પવિત્ર જનોને વસ્ત્ર–પાત્ર–અન્ન–પુસ્તક વગેરે જે જે વસ્તુની જરૂર જણાઇ તે તે વસ્તુઓ આપી કરૂણા ભાવના અમલમાં લાવી સર્વ ધર્મ સંબંધી વિવેક સાચવ્યા, અને શુદ્ધ દેવરત્ન, શુદ્ધ ગુરૂરત્ન અને શુદ્ધ ધર્મરત્ન એ ત્રણ રત્નરૂપ સમકિતની ટેક રાખી, તથા પ્રજા પાળવામાં ન્યાયીરાજા રામચંદ્રજીની પેઠે સર્વ રીતે ન્યાયી કહેવાઇ ઉત્તમ ન્યાયીબિરુદ મેળવ્યું. એથી એ જમાનાની અંદર શ્રીપાળ મહારાજા ન્યાયરૂપ ઉજ્વળ રાજહંસ સરખા ગણાયા અને બીજા રાજાઓ અન્યાયી હોવાથી કીચડભક્ષી પેટ ભરનારા દેડકા રૂપ જણાયા. કવિ કહે છે કે શ્રીપાળ મહારાજાએ એક આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું

કે—અગાઉના વખતની અંદર કરણાદિક કેટલાક મહાન્ શુરવીર—દાનવીર—ધર્મ-વીર—ત્યાગવીર—વૈભવવીર અને ગુણવીરવડે પૂર્ણ પ્રખ્યાતિ મેળવી સુજ્ઞ લોકોને પ્રિય થઇ પડતાં તેઓ તે લોકોના મનરૂપી છુપાં કેદખાનામાં જાણે કેદી બની રહ્યા હોય નહિં ? તેવા તે રાજાઓના ગુણોને, શ્રીપાળ મહારાજે પોતાના અદ્‌ભુત અને અપાર ચરિત્રો ગુણોવડે જગતમાં ગુણના વીરરૂપ નીવડી ભૂલાવી દીધા ! એથી લોકો તે રાજાઓને યાદીમાં ન રાખતાં શ્રીપાળ રાજાનેજ તેના યશસ્વીપણાથી હૃદયમાં રાખવા લાગ્યાં. મતલબ એજ કે અગાઉના રાજાઓ કરતાં દાનમાં, યશમાં, વીરતા—ધીરતામાં અને ધર્મ નિયમમાં વિશેષ ઉન્નત શ્રીપાળ મહારાજને જોઇ જગતના જનો અગાઉના રાજાઓને મનમંદિરમાં કાયમ કરી રાખ્યા હતા તેમને રજા દઇ શ્રીપાળજીને સ્થાપન કર્યા. વળી શ્રીપાળમહારાજાનો પ્રતાપ પણ એવો હતો કે જેના તાપથી—તેજ પ્રતાપરૂપ અગ્નિથી તપ્યો થકો વિધિ જે બ્રહ્મા તેણે શીતળતા પ્રાપ્ત કરવા કમળકોષમાં જઇ શયન કર્યું, વિષ્ણુજીએ સમુદ્રમાં નિવાસ કર્યો. મહાદેવજી શિત-ળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે મસ્તક ઉપર ગંગાધારાને ધારણ કરી રહેલ છે, ચંદ્ર સૂર્ય નાસતાજ ફરવા લાગ્યા; અને શત્રુઓ માત્ર રાડ પાડી ત્રાસ પામવા લાગ્યા; પુન: શ્રીપાળમહારાજાનો યશ અને તેમના શત્રુઓનો અપયશ કેવો પરસ્પર પ્રતીતિ આપતો હતો તે વિષે કવિ ઉપમાવડે કથન કરે છે કે—શ્રીપાળજીનો યશ ગંગાધારા સમાન નિર્મળ ને ઉજ્વળ હતો તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ શેવાળરૂપ માલમ પડતો હતો, તેમજ શ્રીપાળરાજાનો યશ કપૂરસમ ઉજળો અને સુવાસનાયુક્ત હતો, તે સાથે શત્રુઓનો અપયશ કોયલારૂપ જણાતો હતો. અને શ્રીપાળજીનો સુયશ કમલ સમાન આનંદ ને શીતળદાયી હતો, તે સાથે શત્રુ-ઓનો અપયશ ભમરાનાં જેવો કાળો હતો. એમ અન્યોઅન્ય સંયોગે જોવું તેને સહગામી ઉપમા કવિ જણાવે છે. (૮–૧૩)

સુરતરૂ સ્વર્ગથી ઉતરીરે લાલ,
ગયા અગમ અગોચર ઠામરે; સોભાગી.
જિહાં કોઈ ન જાણે નામરે, સોભાગી.
તિહાં તપસ્યાં કરે અભિરામરે; સોભાગી.
જળ પામ્યું અદ્‌ભુત ઠામરે, સોભાગી.
તસ કરઅંગુલી હુઆ તામરે. સોભાગીજય૦૧૪

પાસે પોતાનું દુઃખ દૂર કરી સુખ મેળવવાની યાચના કરનાર કોઇ ન હતાં, એમ માની કલ્પવૃક્ષો પોતાનો આદર થવા માટે જ્યાં કોઈ તેમને ન દેખી શકે, ન તેમનું કોઇ નામ જાણી શકે ને ન કોઇને ગમ પડી શકે ત્યાં સંતાઇ ઉત્તમ તપશ્યા કરવા લાગ્યાં, એથી તેમને જ્યારે તપસ્યાની સિદ્ધિ મળતાં અદ્ભુત સ્થાન પ્રાપ્ત થયું જણાયું, ત્યારે તેઓ શ્રીપાળરાજાના હાથની આંગળીઓ રૂપે પ્રકટ થયાં અને અર્થિજનોનાં મનોરથ પૂર્ણ કરવા લાગ્યાં કે જેથી તેમનો બહુ ભાવ પૂછાયો. મતલબ એજ કે શ્રીપાળરાજાના હાથની આંગળીઓ દાન દઇ અર્થીની વાંચ્છના પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાનજ હતી. એમ કવિ ઘટના કરે છે. વળી શ્રીપાળ મહારાજા યશ કીર્તિમાં, તેજપ્રતાપમાં, અને ગુણોમાં અન્ય સર્વ રાજેંદ્રોમાં અગ્રેસર છે, વળી ગિરૂવા, ગુણવંત, મહાન્ રાજ્યના ભોક્તા, શત્રુનો ક્ષય કરનારા પ્રતાપી છે. કમળપુષ્પ સરખું મ્હોં જાગ્રતાવસ્થામાં સદા વિકશ્વર જ રહેતા રાજ્યલીલાની લ્હેરને ધારણ કરનારા હતા. શ્રીપાળ રાજાના ગુણ અગણિત છે, માટે શ્રી કવિ કહે છે કે, કોઈ લાખ યોજનવાળી ઉંચાઈના મેરૂ પર્વતને પોતાની આંગળીઓવડે દૈવયોગે કે દેવસહાયથી માપી શકે, ડાભની અણીવડે દરિયાનું પાણી ઉલેચી તેને ખાલી કરી દે, વાયરો આકાશને ફરસી શકે તેમજ તારાના સમુહની કોઈ ગણત્રી કરી શકે, એટલા વાના દુષ્કર છે છતાં પણ શ્રીપાળ કુંવરના અપાર ગુણની ગણના કોઇ પણ કરી શકે નહી, તેટલા અસંખ્ય ગુણ પૂર્ણ હતા. (શ્રીયશવિજયજી કહે છે કે—આ અભંગપણે ચોથા ખંડની છઠ્ઠી ઢાલ સુક્તિ ઉક્તિની (ન્યાય અને કવિની ચતુરાઇવડે) ઉત્તમ છટાયુક્ત પૂર્ણ થઇ. તે એમ જણાવે છે કે શ્રી નવપદજીના મહિમાના આનંદવડે જ્ઞાનના તરંગ પ્રાપ્ત કરી વિનય સુયશ સુખનો સમાગમ પામવો) (૧૪–૧૭)

દોહા છંદ.

એહવે રાયઋષિ ભલો, અજિતસેન જસુ નામ;
ઓહિનાણ તસ ઉપન્યું, શુદ્ધ ચરણ પરિણામ. ૧
તિણ નગરી તે આવિયો, સુણી આગમન ઉદંત;
રોમાંચિત શ્રીપાલ નૃપ, હર્ષિત હુઓ અત્યંત. ૨
વંદન નિમિત્તે આવીયો, જનની ભજજ સમેત;
મુનિ નમિ કરિય પ્રદક્ષિણા, બેઠો ધર્મસંકેત. ૩

જસ પ્રતાપ ગુણ આગલોરે લાલ,
ગિરૂઓ ને ગુણવંતરે; સોભાગી.
પાલે રાજ મહંતરે, સોભાગી,
વયરીનો કરે અંતરે; સોભાગી.
મુખ પદ્મ સદા વિકસંતરે, સોભાગી.
લીલા લહેર ધરંતરે. સોભાગી જય૦ ૧૫
મેરૂ મવે જે અંગુલે રે લાલ,
કુશઅગ્રે જલનિધિ નીરરે; સોભાગી.
ફરસે આકાશ સમીરરે, સોભાગી.
તારાગણ ગણિત ગંભીરરે; સોભાગી.
શ્રીપાલ સુગુણનો તીરરે, સોભાગી.
તે પણ નવિ પામે ધીરરે. સો. જય૦ ૧૬
ચોથે ખંડે પૂરી થઈરે લાલ,
એ છઠ્ઠી ઢાળ અભંગરે; સોભાગી.
ઈહાં ઊક્તિ ને યુક્તિ સુચંગરે, સોભાગી.
નવપદ મહિમાનો રંગરે; સોભાગી.
એહથી લહીયે જ્ઞાનતરંગરે, સોભાગી.
વળિ વિનય સુયશ સુખ સંગરે. સો.જય૦૧૭

અર્થ —વળી દાન દેવામા સાક્ષાત કલ્પવૃક્ષ સરખો મનવાછિત પૂરક હતો, એથી કવિ સભાવના બતાવે છે, કે સ્વર્ગમા વસનારા કલ્પવૃક્ષોનો સ્વર્ગમા કોઈ ગ્રાહક ન હતો, કેમકે ત્યા જે જોઇયે તે વસ્તુ હાજર હોવાથી તેની

પાસે પોતાનું દુઃખ દૂર કરી સુખ મેળવવાની યાચના કરનાર કોઇ ન હતાં, એમ માની કલ્પવૃક્ષો પોતાનો આદર થવા માટે જ્યાં કોઈ તેમને ન દેખી શકે, ન તેમનું કોઇ નામ જાણી શકે ને ન કોઇને ગમ પડી શકે ત્યાં સંતાઇ ઉત્તમ તપશ્યા કરવા લાગ્યાં, એથી તેમને જ્યારે તપસ્યાની સિદ્ધિ મળતાં અદ્ભુત સ્થાન પ્રાપ્ત થયું જણાયું, ત્યારે તેઓ શ્રીપાળરાજાના હાથની આંગળીઓ રૂપે પ્રકટ થયાં અને અર્થિજનોનાં મનોરથ પૂર્ણ કરવા લાગ્યાં કે જેથી તેમનો બહુ ભાવ પૂછાયો. મતલબ એજ કે શ્રીપાળરાજાના હાથની આંગળીઓ દાન દઇ અર્થીની વાંચ્છના પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાનજ હતી એમ કવિ ઘટના કરે છે. વળી શ્રીપાળ મહારાજા યશ કીર્તિમાં, તેજપ્રતાપમાં, અને ગુણોમાં અન્ય સર્વ રાજેંદ્રોમાં અગ્રેસર છે, વળી ગિરૂવા, ગુણવંત, મહાન્ રાજ્યના ભોક્તા, શત્રુનો ક્ષય કરનારા પ્રતાપી છે. કમળપુષ્પ સરખું મ્હોં જાગ્રતાવસ્થામાં સદા વિકશ્વર જ રહેતા રાજ્યલીલાની લ્હેરને ધારણ કરનારા હતા. શ્રીપાળ રાજાના ગુણ અગણિત છે, માટે શ્રી કવિ કહે છે કે, કોઈ લાખ યોજનવાળી ઉંચાઈના મેરૂ પર્વતને પોતાની આંગળીઓવડે દૈવયોગે કે દેવસહાયથી માપી શકે, ડાભની અણીવડે દરિયાનું પાણી ઉલેચી તેને ખાલી કરી દે, વાયરો આકાશને ફરસી શકે તેમજ તારાના સમુહની કોઈ ગણત્રી કરી શકે, એટલા વાના દુષ્કર છે છતાં પણ શ્રીપાળ કુંવરના અપાર ગુણની ગણના કોઇ પણ કરી શકે નહી, તેટલા અસંખ્ય ગુણ પૂર્ણ હતા. (શ્રીયશવિજયજી કહે છે કે—આ અભંગપણે ચોથા ખંડની છઠ્ઠી ઢાલ યુક્તિ ઉક્તિની (ન્યાય અને કવિની ચતુરાઇવડે) ઉત્તમ છટાયુક્ત પૂર્ણ થઇ. તે એમ જણાવે છે કે શ્રી નવપદજીના મહિમાના આનંદવડે જ્ઞાનના તરંગ પ્રાપ્ત કરી વિનય સુયશ સુખનો સમાગમ પામવો.) (૧૪-૧૭)

દોહા છંદ.

એહવે રાયઋષિ ભલો, અજિતસેન જસુ નામ;
ઓહિનાણ તસ ઉપન્યું, શુદ્ધ ચરણ પરિણામ. ૧
તિણ નગરી તે આવિયો, સુણી આગમન ઉદંત;
રોમાંચિત શ્રીપાલ નૃપ, હર્ષિત હુઓ અત્યંત. ૨
વંદન નિમિતે આવીયો, જનની ભજજ સમેત;
મુનિ નમિ કરિય પ્રદિક્ષણા, બેઠો ધર્મસંકેત. ૩

સુણવા વંછે ધર્મ તે, ગુરૂસન્મુખ સુવિનિત;
ગુણ પણ તેહને દેશના, દે નય સમય અધીત. ૪

અર્થઃ—ઉપર પ્રમાણે સતકાર્યો કરી શ્રીપાળમહારાજા સમયને સફળ કરે છે, એવા સમય દરમ્યાન અજિતસેન રાજર્ષિ ભૂમિતળને વિષે વિહાર કરતાં કે જે ઘણા સારા ગુણવંત હતા, તેમને શુદ્ધ ચારિત્રની અંદર શુદ્ધ પરિણામ રહેવાના સબળ કારણને લીધે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, જેથી ચંપાનગરીના ઉદ્યાનમાં વિચરતા વિચરતા પધાર્યા. અને વનપાલક મારફત તેમનાં પવિત્ર પગલાં થયાની ખુશ ખબર મળતાં શ્રીપાળમહારાજાનાં અત્યંત હર્ષના ઉલ્લાસવડે રોમાંચ ખડાં થઈ આવ્યાં અને અતિ હર્ષિત થયા કે તરત માતુશ્રી તથા રાણીઓ સહિત રાજર્ષિને વાંદવા માટે શ્રીપાળમહારાજા તે ઉદ્યાનમાં જઈ પહોંચ્યા, અને મુનીરાજના ચરણકમળને વિધિવત્ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના કરી ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવા માટે બેઠા. શ્રીપાળમહારાજા વિનીતપણા સહિત ગુરૂશ્રીના સન્મુખ ધર્મદેશના સાંભળવાને ઇચ્છા રાખતા હોવાથી ગુરૂશ્રીએ પણ નિશ્ચય, વ્યવહાર, અને નયે કરી યુક્ત, તેમજ નય ઉપનય યુક્ત સિદ્ધાંતને આધીન થઈ ધર્મદેશના દેવી શરૂ કરી. (૧-૪)

(ઢાળ સાતમી—હસ્તિનાગપુર વર ભલો—એ દેશી.)

પ્રાણી વાણી જિનતણી, તુમ્હેં ધારો ચિત્ત મઝારરે;
મોહે મૂંજ્યા મત ફિરો, મોહ મૂકે સુખ નિરધારરે;
મોહ મૂકે સુખનિરધાર, સંવેગ ગુણ પાલીયે પુણ્યવંતરે,
પુણ્યવંત અનંત વિજ્ઞાન, વદે ઇમ કેવલી ભગવંતરે. ૧

દશ દ્રષ્ટાંતે દોહિલો, માનવભવ તે પણ લદ્ધરે;
આરયક્ષેત્રે જન્મ જે, તે દુર્લભ સુકૃત સંબંધરે; તે સંવે. ૨

આરયક્ષેત્રે જનમ હુઓ, પણ ઉત્તમકુલ તે દુર્લભરે;
વ્યાધાદિકકુલે ઉપનો, શું આરજક્ષેત્ર અચંભરે, શું. સંવે. ૩

શ્રીપાળરાજાનો રાસ.

શ્રી અજીતસેન મુનિ ચંપાનગરીમાં પધાર્યા છે, જ્યાં શ્રીપાળ મહારાજ પરિવાર સહિત આવે છે મુનિશ્રીને વાંદી ધર્મદેશના અને પોતાનો પૂર્વ ભવ સાંભળે છે.

(પૃ૪ ૨૯૪)

શ્રી મહોદય પ્રેસ-ભાવનગર.

કુલ પામે પણ દુલહો, રૂપ આરોગ આઉ સમાજરે;
રોગી રૂપરહિત ઘણા, હીણ આઉ દીસે છે આજરે. હી. સં. ૪

તે સવિ પામે પણ સહી, દુલહો છે સુગુરૂ સંયોગરે;
સઘળે ખેત્રે નહિં સદા, મુનિ પામીજે શુભ યોગરે. મુ. સં. ૫

અર્થઃ—હવે અજિતસેન મુનિ દેશના આપે છે. હે ભવિ પ્રાણિયો! શ્રી જિનેશ્વરદેવની કહેલી વાણી કે જેમાં દયાધર્મ મુખ્ય છે તે મોક્ષ માર્ગે ચઢાવનારી, પાપ સંતાપને હરનારી, અને સંસારસમુદ્રની પાર કરનારી છે, તે દુર્ગતિનિવારક જિનવાણીને તમો તમારા ચિત્તની અંદર ધારણ કરો. નહીં કે આ કાને સાંભળી આ કાનથી કહાડી નાખો! તથા મોહમાં મુંઝાયલા ન ફરો; કેમકે મોહ છે તેજ ભવભ્રમણાની વૃદ્ધિનું મુખ્ય કારણ છે, અને જ્યાં સુધી જીવને ક્ષાયિક ગુણ પ્રગટ્યો નથી ત્યાંસુધી છે, જેથી તેનો ત્યાગ કરવાથી નિશ્ચય સુખ પામશો. તે નિશ્ચય સુખ સિદ્ધના જીવોનેજ હોય છે તે પ્રાપ્ત કરવાની અત્યાવશ્યકતારૂપ સંવેગ ગુણ પાળવો, અર્થાત્ સંવેગ એને કહેવાય છે કે જે ક્રિયાની અંદર મોક્ષમાર્ગાનુયાયી ક્રિયા કરવામાં આવે તે સંવેગપણાને પાલન કરવું અવશ્યનું છે. હે પુણ્યવંત જીવો! એ હીતશિક્ષા મહા પુણ્યવંત, તથા અનંત જ્ઞાન–વિજ્ઞાન–અનંત શક્તિ–અનંત બળવંત ત્રિકાલજ્ઞાની કેવળી ભગવંતશ્રીએજ કહેલી છે કે, મોહ ત્યાગવાથીજ અવશ્ય સુખ મળશે; માટે એ સબંધી વિવેચન સાંભળો. હે ભવિક જનો! આ મનુષ્યજન્મ દશ દષ્ટાંતે કરી પામવો દુર્લભ છે. તે દશ દષ્ટાંતો ચુલ્લગ ૧. પાસગ ૨. ધન્ને ૩, જૂએ ૪, રયણેઅ ૫, સુમિણ ૬ ચક્કેઅ ૭, કુમ્મ ૮. જુગે ૯, પરમાણુ ૧૦. દશ દિઠંતા મણુઅલમ્ભે. તે દષ્ટાંતની પેઠે મનુષ્યજન્મ મળવો મહાકઠીન છે. અને મહા પુન્યપ્રકૃતિનો સંચય થઈ જાય તો, પામીયે. મનુષ્યજન્મ કદાપિ પણ પામ્યો તેમાં આર્ય દેશમાં જન્મ પામવો ઘણો જ દુર્લભ છે, જ્યારે પૂર્વકૃત શુભ કર્મોનો યોગ મળે ત્યારે જ તે સુશ્કેલીથી આર્ય દેશ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ભરતક્ષેત્રની અંદર બત્રીશ હજાર દેશ છે, માંહે સાડી પચીશ દેશ જ આર્ય દેશ છે, બાકીના બધા અનાર્ય ક્ષેત્ર. આર્ય દેશ તેને જ કહેવાય છે કે જ્યાં સુદેવ, ગુરૂ અને શ્રી કેવળી ભાખેલો ધર્મ, તેની સામગ્રીના ધારક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા એ સર્વનો યોગ હોય તે ઉત્તમ દેશ છે. તેવા આર્ય દેશમાં જન્મ થયું કદાચિત્ પૂર્વકૃત પુ...

વડે પ્રાપ્ત થયો, તો પણ તેથી શું સિદ્ધિ થઇ ? કેમ કે ઉત્તમ દેશમાં જન્મ મળ્યા છતાં પણ શેઠ–સાહુકાર–ધનાઢય–પુન્યવંત પિતા માતાના ઉત્તમ પક્ષવાળા કુળમાં જન્મ મળવો મુશ્કેલ છે, મતલબ કે આર્ય દેશમાં જન્મ થયા છતાં પણ વાઘરી ભીલ–કોળી–ભોઇ–કસાઇ–શીકારી–હિંસા કરનારના કુળમાં જન્મ્યો તો તેથી તે પણ નકામું છે. નઠારા કુળમાં પેદા થયો તો આર્ય દેશ મળ્યાની શું નવાઇ ગણાય ? નાહક ભૂમિને ભારે મારવા અવતર્યો. કદાચિત્ પૂર્વ-પુણ્યોદયબળથી માનવભવ, આર્ય દેશ અને ઉત્તમ કુળ પામ્યો, છતાં પણ સુંદર રૂપ, નિરોગી શરીર અને લાંબું આઉખું એ મળવાં મહા મુશ્કેલ હોય છે. કદરૂપાં, રોગીષ્ઠ અને ઓછા આયુષ્યવાળા હોય તો ઉત્તમ કુળમાં જન્મ થવાથી પણ શું થયું ? કેમકે કદરૂપાને કોઇ આદર ન આપે, રોગીને કોઇ પ્રેમભાવ ન દેખાડે, તેમ જ ધર્મકરણીનો ઉદય ન થાય અને ટુંકી આવરદાવાળાને પણ કોઇ સુકૃત કરણીનો સંયોગ તથા ધર્મકાર્ય સાધી શકે નહિં, અને ત્યાં પણ એટલી પુણ્યની ખામી રહી તો તે ઉચ્ચકુળ પામ્યો તે ન પામ્યા જેવું ગણાય. કદિ મહા પુણ્યના શુભોદયવડે મનુષ્યજન્મ, આર્યદેશ, પવિત્ર કુળ, રૂપ, નિરોગીપણું અને દીર્ઘ જીવનવંત થયો છતાં પણ સારા સુજ્ઞાની–સુક્રિયાવંત–પવિત્રાશયી દયાળુ ઉપકારી પોતે તરે અન્યને તારે તેવા ગુરૂરાજનો સંયોગ પામવો પણ મહા મુશ્કેલ છે. શાસ્ત્રમાં ગુરૂ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે. ૧ પોતે ડૂબે ને પરને ડૂબાવનારા પથ્થરની નાવ સમાન–પરિગ્રહધારી–માયા પ્રપંચયુક્ત હોય, તો તે કલ્યાણ શું કરી શકે ? ૨ પીંપળાના પાંદડા સમાન અને ૩ લાકડાની નાવ સમાન એમ ત્રણ જાતના ગુરૂ હોય છે. તેમાં પોતે તરી આશ્રય લેનારને બૂડાડનાર પીંપળાના પાંદડા સમાન, અને પોતે તરી બીજાને પણ તારે તે લાકડાની નાવ સમાન તેવા ત્રીજા પ્રકારના ગુરૂનો યોગ મળે તો ધન્ય ગણાય. જે નિર્લોભી–નિરમાની–નિષ્ક્રોધી–નિરમાયી અને પરોપકારમાં જ નિરંતર લીન રહેનાર હોય તે જ સદ્દગુરૂ ગણાય છે. તે સઘળા ક્ષેત્રમાં સદા કાળમાં તેવા ગુરૂનો ભલો યોગ ન પામીયે કારણ કે ગુણહીન ઘણા અને ગુણવંત થોડા હોય. (૧–૫)

મ્હોટે પુણ્યે પામીયે, જો સદ્દગુરૂ સંગ સુરંગ રે;
તેર કાઠીયા તો કરે, ગુરૂદર્શન ઉત્સવ ભંગ રે. ગુ. સં૦ ૬

દર્શન પામે ગુરૂ તણું, ધૂર્તે વ્યુદગ્રાહિત ચિત્ત રે;
સેવા કરી જન નવિ શકે; હોય ખોટો ભાવઅમિત્ત રે. હો. સુ૦

ગુરૂસેવા પુણ્યે લહી, પાસે પણ બેઠા નિત્ત રે;
ધર્મશ્રવણતોહે દોહિલું, નિદ્રાદિક દિયેજોભિત્તરે. નિ. સં.

પામી શ્રુત પણ દુલ્લહી, તત્ત્વબુદ્ધિ તે નરને ન હોય રે;
શૃંગારાદિ કથારસે, શ્રોતા પણ નિજગુણખોયરે. શ્રો. સં. ૯

તત્ત્વ કહે પણ દુલ્લહી, સદ્દહણા જાણો સંતરે;
કોઇ નિજ મતિ આગલ કરે, કોઈ ડામાડોલ ફિરંતરે.
કો૦ સંવે. ૧૦

અર્થઃ—કદાપિ મહત પુણ્યના મહોદયવડે સુરંગી સદ્ગુરૂશ્રીનો મિલાપ થયો, ગામમા કે પડોસમા સદ્ગુરૂ સદ્ધર્મની દેશના દેતા હોય, અને આપણે તે ગુરૂનુ દર્શન કરી ધર્મવચન સાભળીયે એવુ જે વખતે મન કરીયે તે વખતે તેર કાઠિયા તે ગુરૂ દર્શન અને ઉપદેશ શ્રવણ કરવાનો ભંગ કરે છે હવે તેર કાઠિયાના નામ કહે છે પહેલો આળસ નામનો કાઠિયો કે તેના પ્રતાપથી ગુરૂદેવના દર્શનાદિનો યોગ પ્રાપ્ત થવામાં આળસ થાય બીજો મોહ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી સ્રી, પુત્ર, ધનાદિના મોહપાશમા લુબ્ધ બની ગુરૂ પાસે જવાની ઇચ્છા પૂરી થવાજ ન દે ત્રીજો અવજ્ઞા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, શું ગુરૂ ખાવાનુ કંઈ દેશે ? રોજગાર કરીશુ તો સુખે પેટ ભરી સસારવ્યવહારનો નિભાવ કરીશું, ઇત્યાદિ ચિંતવી ગુરૂ સમીપ નજાય અને ગુરૂનો અવિનય કરે તેવી મતિ થાય ચોથો અભિમાન નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી મોટાઇ ભાંગી પડવાને લીધે ગુરૂને નમવામા સ્તબ્ધ રહે, પાચમો ક્રોધ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી ગુરૂ નઠારા કૃત્યથી બચાવા ઉપદેશ કરે તે ન રૂચવાથી ક્રોધ કરી ગુરૂની આગતાસ્વાગતા ન કરે, ન બોલાવે, વંદના ન કરે છઠ્ઠો પ્રમાદ નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, જો હુ ગુરૂ પાસે જઇશ તો પ્રમાદમાજ ડૂબ્યો રહે જેના લીધે ગુરૂદર્શનનો ને ધર્મકથન શ્રવણનો સમયજ ન સાચવી શકે સાતમો કૃપણતા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, જો હું ગુરૂ પાસે જઇશ તો ગુરૂ સુકૃત્યમા પૈસા ખર્ચ કરાવશે એવી કંજૂસાઇને લીધે ગુરૂ પાસે ન જાય આઠમો ભય નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપવડે ગુરૂ વચનનો ભય રાખે કે રખેને મને સુબોધ આપી સાવદ્યવ્યાપારવડે

મળતા લાભથી બંધ પડાવી દેશે ! તેવો ભય રાખે. નવમો શોક નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી સગા સંબંધી સ્નેહીના મરણને લઇને, ધન હાનિ આદિને લીધે શોકમાંજ લીન રહેતાં ગુરૂ પાસે ન જાય. દશમો અજ્ઞાન નામનો કાઠિયો કે જે અજ્ઞાનના પ્રતાપથી ગુરૂની પાસે ન જાય. અગીઆરમો વિકથા નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી, ગપ્પાં હાંકવામાં-નિંદાવચન કથવામાં-નકામી કુથલી કરવામાં-વિકથામાં તત્પર રહેતાં ગુરૂ પાસે જવાનું ન બની શકે, બારમો કૌતૂહલ નામનો કાઠિયો કે જેના લીધે કૌતૂક-રમ્મત-ગમ્મત-નાચ-નાટિક-ચેટક જોવામાં મગ્ન રહેવાથી ગુરૂ પાસે જવાનો વખત ન મળે, અને તેરમો વિષય નામનો કાઠિયો કે જેના પ્રતાપથી વિષયરમણમાંજ લીન રહેવાને લીધે ગુરૂ સમીપ ન જાય. આવા તેર કાઠિયાના યોગને સહવાશે ગુરૂનો યોગ વિદ્યમાન છતાં તેના યોગનો લાભ ન લઇ શકાય. કદિ પૂર્વકૃત સુકૃત યોગની પ્રબલ સત્તાથી ગુરૂ દર્શન કરવા તરફ વૃત્તિ દોરાઇ જેથી ગુરૂદર્શન કર્યા, ધર્મદેશના પણ સાંભળી; તથાપિ તેમાં રહેલા હિતકારક વચનો પોતાના હૃદયમાં ધારે નહિ, કેમકે પૂર્વ કાળમાં કુગુરૂઓની સોબત કરેલી હોવાથી તે કુગુરૂનાં માયિક વચન-મિથ્યા ઉપદેશે સખ્ત રીતે ચિત્તમાં અરૂચી પેદા કરેલી છે એટલે કે-' જે હું કહું છું તેજ વચન સત્ય છે, બાકી બધાઓનાં કથન મિથ્યા છે. સત્યધર્મજ આ છે માટે અન્ય ધર્મીઓના પાસમાં સપડાઈ વિધર્મ અંગીકાર કરીશ નહીં. બીજાઓ પાખંડી ધર્મોપદેશકો છે, માટે આ વચનને વધાવી મનમંદિરમાં પધરાવી, રાખ કે જેથી તારા આત્માનું કલ્યાણ થઇ જાય ! ઈત્યાદિ છળપૂર્ણ વચનચાતુરીવડે કુગુરૂઓએ મનને ભ્રમિત કરી દીધેલ હોવાથી મુગ્ધ જીવ તે વચનનેજ વળગી રહી સત્યબોધ તરફ તિરસ્કાર બતાવે. આમ હોવાથી સદ્‌ગુરૂ ભેટયા છતાં પણ સદ્‌બોધ શ્રવણ મનનાદિથી વિમુક્ત રહે અને કુગુરૂએ અંધશ્રદ્ધામાં લીન કરી દીધેલ હોવાના પ્રતાપવડે સત્યધર્મ તરફ રૂચિ ન લાવે તથા ગુરૂસેવા પણ ન કરે એટલુંજ નહીં પણ ગુરૂ તરફ દુશ્મનતા દેખાડે જેથી તેવાં મનુષ્યો ગુરૂનો યોગ્ય યોગ હાજર છતાં ધર્મબોધ ન પામી શકે. એ ઉપર એક દ્રષ્ટાંત કહે છે કે-કોઇ એક યોગી ગુરૂ અને તેનો ચેલો એ બે જણાં ભમતાં ભમતાં એક નગરમાં આવ્યા. ત્યાં ગુરૂ નગર બહાર બેઠો, ચેલો ભિક્ષા માટે શહેરમાં ગયો ત્યાં ચેલો સાહુકારની હવેલીમાં ગયો. ત્યાં સર્વના હાથમાં સોનાના કડા પેહેરેલાં દીઠાં, તેથી તેને પણ સોનાના કડાં પહેરવાની હોંશ થઈ, પછી ભિક્ષા લઈ ગુરૂ-પાસે આવતાં ગુરૂને કહેવા લાગ્યો કે તમે મ્હને સોનાના કડાં પેહેરાવો તો તમારી સેવા કરીશ. ગુરૂએ કહ્યું કે-ત્યાગ માર્ગમાં એક પાઇ પણ પાસે ન રખાય તો સોનાના કડાં ક્યાંથી પેહેરાય, જેથી મારે તારે નહિં બને જેથી ગુરૂ શિષ્યને ત્યાં પડતો

મુકી ચાલ્યા ગયા. પાછળથી શિષ્ય પૈસા પેદા કરવા લાગ્યો. થોડા વખતમાં પૈસા એકઠા કર્યા પછી તે નગરમાં એક સોની રહેતો હતો તેની મિત્રાઇ કરી. સોની ધૂર્ત છે તેની તે ચેલાને ખબર નથી, તેટલુંજ નહીં પરંતુ તેથી પણ વિશેષ તે સોની ખળ ધૂર્તને વિશ્વાસઘાતી હતો. કેટલોક વખત વિત્યાબાદ ચેલાએ પોતાના ધંધામાં બે પૈસા સાધારણ રીતે ઠીક પેદા કર્યા, એ જાણી સોનીને ચેલાએ કહ્યું કે–'ભાઇ મારી પાસે રૂપીયા એકઠા થયા છે, તેનાં સોનાના કડાં બનાવી દે.' એથી સોનીએ કહ્યું–'ભાઇ! હું તારા દાગીના નહીં ઘડી આપું મારે ચોકસી–નાણાંવટી સરાફ–સોની લોકો સાથે અણબનાવ છે, જેથી મારી સાખ બગાડી દીધી છે, માટે તું બીજા સોનીની પાસે ઘડાવી લે.' 'કાલે મારા દ્વેષી લોકો તને ભંભેરી ભૂત બનાવી વ્હેમમાં નાખી દે કે આ દાગીના તો પીતળના છે બહુ "ખાઇકી" ખાધી છે, તને ઠગી લીધો છે," વગેરે કેઇ વાતોની ભ્રમનાજાળમાં તને નાખી દે તો આપણા સ્નેહને ધક્કો પહોંચવાનો વખત લાવી મૂકે; માટે બીજા પાસેથી બનાવી લેવામાં આપણા બનેને લાભ છે.' આવાં વિશ્વાસ બેસાડનારાં વચન સાંભળી ચેલાને વધારે વિશ્વાસ પેદા થયો, જેથી તેણે કહ્યું કે–હું તારા વગર બીજા સોનીનો વિશ્વાસજ રાખતો નથી, તું જે કરી દઇશ તે મારે સહી છે. લોક ગમે તે લવારો કરશે, પણ માનવું કે ન માનવું તે મારી મરજી ઉપર છે, માટે તું પોતેજ દાગીના તૈયાર કર.' ચેલાએ આમ કહ્યું છતાં પણ વધારે વિશ્વાસ બેસાડવા સોનીયે દાગીના બનાવી દેવાની ના પાડી. જેમ જેમ તે ના પાડતો ગયો તેમ તેમ ચેલાને તેનું પ્રમાણિકપણું વધારે ઠસતું ગયું. એ બિચારા ભોળા ચેલાને ખબર ન હતી કે આવા ઠગારા મિત્ર વધારે પ્રપંચી હોય છે, તેમજ ઘણો પ્રમાણિકનો ડોળ દેખાડનારા ઘણા અપ્રમાણિક હોય છે. આમ હોવાથી સોનીએ ચેલાને પક્કો વિશ્વાસ બેસાડ્યો, જેથી તેણે તેજ સોની મિત્રને દાગીના કરવાનું સોંપ્યુ. સોનીએ પણ સારા ચોખ્ખા દાગીના બનાવી તોલ આંકી કિંમતની ચીઠી લખી આપી ચેલાને દઈ વધારે વિશ્વાસ બેસાડી ઠગાઇમાં ફતેહ પામવા દાગીના આપી કહ્યું કે–'આ દાગીના લઈ સરાફ–નાણાવટી–સોની ચોકસી પાસે જા અને મારૂં નામ આપ્યા વગર કિંમત કરાવ, જો આ ચીઠીમાં લખેલા તોલ પ્રમાણે તોલ અને કિંમત પ્રમાણે કીંમત અંકાય તો મને સાચો મિત્ર જાણજે.' એમ કહી ચેલાને ચોગી ચેલાએ ચૌટામાં મોકલ્યો જ્યારે ચૌટાનાં ચોકસીબજારમાં દાગીનાઓના તોલ કીંમત માટે ચોકસી કરાવી તો ચોકસ રીતે સોનાની ચીઠ્ઠી પ્રમાણેજ અંકાણી ત્યારે ચેલાને પૂરો વિશ્વાસ પેદા થયો, અને હરખાતો હરખાતો ઘેર આવી મિત્રની તારીફ કરવા લાગ્યો. તે પછી તે દાગીનાઓને ઓપવા માટે ચેલાએ

આપ્યા,' એટલે તેણે ઓપીને બીજે દહાડે આપવાનો ઠરાવ કર્યો. સોનીએ તે દાગીના ઘડવા લીધા ત્યારથીજ તે તે દાગીનાની બરોબર તોલ ઘાટના પીતળના દાગીના તૈયાર કરવા માંડયાં હતા, જેથી તે સોનાના દાગીના ઘરમાં મૂકયા અને પીતળના દાગીનાને ઓપી બીજે દિવસે તે યોગી શિષ્યને સોપ્યા અને ભલામણ આપી કે-આ દાગીના આજે પાછા અંકાવા લઇ જા અને મારૂં નામ આપી અંકાવી આવ. મારૂં નામ આપતાં વેંતજ તે બધા લોકો આ પિતળનાજ દાગીના છે એમ એક અવાજે કહેશે; માટે તે ગમ્મત જોઇ આવ.' ચેલાએ તેજ પ્રમાણે કર્યું તો તમામ ચોકસી લોકો તે સોનીનું નામ દેતાંજ અને દાગીના દેખતાંજ બોલી ઉઠયા કે ' આ તો દાગીના પીતળના છે! ચેલો બોલ્યો-' તમે બધા ખોટા છો, કાલે તો આજ દાગીનાઓને સોનાના કહેતા હતા અને આજે પીતળના થઈ ગયા ? ! ' ચોકસી બોલ્યા-' ભાઈ ! તે દાગીના બીજા ને આ દાગીના બીજા, તું વિશ્વાસથી છેતરાય છે માટે જરા વિચાર કર, નહીં તો પસ્તાવાનો વખત આવશે. એ સોની લુચ્ચાઓનો ને ધૂતારાઓનો પીર છે. ' આ પ્રમાણે સત્ય કથન સાંભળ્યું, તોપણ ધૂર્ત મિત્રે પોતાનાજ વચન ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ બેસાડેલો હોવાથી તે સત્યવચનને અસત્ય ગણી કોઈનું કહેવું ન માનતાં સોની મિત્રનાંજ વચનને વળગી રહી ચેલાએ પીતળના દાગીનાઓને સોનાનાજ માની લીધા.

આ દષ્ટાંત મુજબ કુગુરૂના ઠસાવેલા કુધર્મબોધવડે લીન બનેલા મનવાળો થવાથી સદ્ગુરૂનો બોધ પ્રાપ્ત થાય છતાં, પણ તેને ન સ્વીકારતાં કુબોધનેજ વળગી રહે રહે કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યાનુયોગથી ગુરૂની સેવા પ્રાપ્ત થઇ અને ગુરૂ સમીપ જઈને બેસવાનો યોગ પણ પ્રાપ્ત થયો, તદપિ જે વખતે ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળવાનો સમય પ્રાપ્ત થાય તે વખતે અંતરાયના યોગે તે ધર્મોપદેશ સાંભળવો મુસ્કેલ થઇ પડે તે વખતે ઉંઘનાં ઝોકાં આવે, વિકથા પ્રમાદ વગેરેમાં જાય જેથી નિશ્ચિતતાને એકાગ્રતાવડે ધર્મવચન સાંભળી વિચારી મનન કરવાનો લાભ મળી ન શકે. કદી પુણ્યસંયોગથી ગુરૂની પાસે તે બાધાથી દૂર રહી ધર્મબોધ સાંભળવો ઉદય આવ્યો, તોપણ ધર્મસંબંધી તત્ત્વની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવી ઘણીજ મુસ્કેલ છે વસ્તુને વસ્તુપણે જાણવી તે કઠિન છે, ધર્મબોધ મળ્યાં છતાં તત્ત્વબુદ્ધિ ન આવે કારણકે દિવસ રાત્રિ શૃંગારાદિ રસપ્રધાન એવી કથા, ભાષાગ્રંથ, અનંગરંગ, કોકશાસ્ર વગેરે શૃંગાર રસ પ્રધાન ગ્રંથો વાંચવામાં, સાંભળવામાં લીન રહેવું સારૂં લાગે, એથી ધર્મોપદેશવાળી કથાઓ સાંભળી તેમાંથી શૃંગાર, હાસ્ય, રૌદ્ર, વીરરસ ગ્રહણ કરે, પણ શાંતરસ ગ્રહણ ન કરે, તો તેથી પણ આત્મગુણ પ્રાપ્ત થવા પામતો નથી કદાપિ કાળે મહત્ પુણ્યના યોગથી દેશના શ્રવણ કરી ધર્મતત્ત્વ ગ્રહણ કર્યું; પરંતુ, હે સુજનો ! તત્ત્વની વાતપર સદ્દહણા-પૂર્ણ પ્રતીતિ આવવી ઘણીજ દુર્લભ છે;

કેમકે કેટલાક શ્રોતાઓ પોતાનું ડહાપણ વાપરી કહેશે કે-ગુરૂ આમ કહે છે, પરંતુ મેં જે વાત ગ્રહણ કરીછે તે આ પ્રમાણેજ હોવી જોઇયે અથવા હુ સમજુ છું-એમ કહી ગીતાર્થ ગુરૂના વચન તરફ દરકાર ન રાખે, અને કેટલાક શ્રોતાઓ તો ડામાડોળમાં ફરી ગર્વમાં ઘેરાઇ ગુરૂવચનપર વિશ્વાસ ન રાખતાં આમ હશે કે તેમ હશે? । એવી ભ્રમણામાંજ મસ્ત રહેવાથી શ્રદ્ધાવિમુખ રહે છે ૯-૧૦

આપ વિચારે પામિયે, કહો તત્ત્વતણો કિમ અંતરે,
આલસુઆ ગુરૂ શિષ્યનો,ઈહાંભાવજો મનવૃત્ત તરેસં.૧૧

બઠરછાત્ર ગજ આવતાં, જિમ પ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત વિચારરે;
કરે ન તેહથી ઉગરે, તેમ આપ મતિનિરધારરે. તે. સં.૧૨

આગમ ને અનુમાનથી, વલી ધ્યાનરસે ગુણગેહરે;
કરે જે તત્ત્વ ગવેષણા, તે પામે નહિં સંદેહરે. તે. સં.૧૩

તત્ત્વબોધ તે સ્પર્શ છે, સંવેદન અન્યસ્વરૂપરે;
સંવેદન વંધ્યેહુઈ, જેસ્પર્શ તે પ્રાપતિરૂપરે. જે. સંવે.૧૪

તત્ત્વ તે દશવિધ ધર્મ છે, ખંત્યાદિક શ્રમણનો શુદ્ધરે;
ધર્મનું મૂલદયાકહી,તે ખંતિગુણે અવિરૂદ્ધરે. તે. સંવે.૧૫

અર્થઃ—માટે હે શ્રોતાગણ ! તમોજ કહો કે આવા આપમતિયા વિચારથી તત્ત્વની વાત કેમ પ્રાપ્ત થઇ શકે ? । જ્યારે ગુરૂવચનને શ્રદ્ધાપૂર્વક ગ્રહણ કરે ત્યારેજ તત્ત્વ પ્રાપ્ત થઇ શકે, પણ જે આ શુભ છે આદરવા યોગ્ય છે, અને આ અશુભ છે ને ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, એવી વાતો જ્યારે ગુર્વાદિકના મુખથી સાંભળીને ધારે ત્યારેજ તત્ત્વ પામી શકે તે સિવાય તત્ત્વ પામી શકે નહિ. જ્યારે આળસને છોડી, ધર્મશ્રવણની રૂચિ લાવી, ગુરૂમુખે શ્રી જિનવચન શ્રવણ કરી, નિઃસંદેહ થઇ, શંકા સમાધાનદ્વારા દૃઢ કરે ત્યારે તત્ત્વ મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય ગુરૂ અને શિષ્ય બને જ્યારે આળસ રહિત હોય ત્યારેજ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. અહિં દ્રષ્ટાંત અન્યદર્શની ગુરૂ શિષ્ય કે જે આળસુ હતા તેનું

આપે છે–એક ગુરૂને એક શિષ્યનો સંયોગ મળ્યો છે કે જે બંને આળસુ હતા, અને તે બન્ને ગામની બહાર ઝુંપડી બાંધીને રહેતા હતા. તેઓ વસ્ત્રરહિત છે અને ભિક્ષા માગી ઉદરપૂરણા કરે છે. પોષ મહિનાનો વખત આવી લાગતાં હીમ પડવાને લીધે બને ટાઢે ઠરવા માંડ્યા, પણ તે બંને આળસુ હોવાથી ઠંડીને લીધે ભિક્ષા કરવા પણ પુરૂં ફરાયું નહી જેથી અરધા ભૂખ્યા તરસ્યા આવી આળસને લીધે ઝુંપડીમાં ન જતાં જુનું લુગડું ઓઢી મ્હોં ઢાંકી બહારજ સુઈ ગયા! ઢાંકેલે મ્હોંએ આળસુ ગુરૂ શિષ્યને પૂછવા લાગ્યો–'શિષ્ય! આજે ટાઢ ઘણી લાગે છે, માટે આપણે તે ઝુંપડીમાં છિયે કે બ્હાર ?' આળસુ શિષ્યે વગર જોયે કહ્યું કે–' આપણે ઝુંપડીની અંદરજ છિયે. દરમ્યાન કોઈ કુતરૂં ટાઢને લીધે આવી ગુરૂની પાસે લપાઇ ગયું, તેની પૂંછડીપર આળસુ ગુરૂનો હાથ પડતાં શિષ્યને પૂછવા લાગ્યો 'भो शिष्य ! मम पुच्छ वर्त्तते ! तदा शिष्येण चिंतितं कंच्छाटिकाबरखंड रहितो भवान् पृच्छतीति शिष्यः प्राह भो ! गुरवः तत्पुच्छ वस्त्रात तद्जल्पनपरेण शयने त्वया यतितव्य' આ પ્રમાણે બેઉ જણ ઉદ્યમરહિત હોવાને લીધે ત્યાંજે આખી રાત ટાઢમાં પડી રહ્યા અને પોતાની ઝુંપડીમાં ગયા નહિ તેથી સવારે હીમ પડવાથી બેઉ જણ ઠરી જતાં મરણને શરણ થયા. તેમ જે આળસુજનો આ પ્રમાણે ઉદ્યમને વધાવી લેતા નથી અને તે મતિકલ્પનાએ કોઈને પૂછે પણ નહીં, ઉદ્યમ પણ ન આદરે અને તત્ત્વગવેષણા પણ ન કરે તો તે તત્ત્વ ક્યાંથી મેળવી શકે ??

બીજો પણ એનેજ લગતો મતિકલ્પના ઉપર દાખલો છે. કોઇ એક મૂર્ખ શિષ્ય વેદીયાઢોર જેવો વેદશાસ્ત્ર ભણેલો રસ્તામાં ચાલ્યો જતો હતો, દરમ્યાન રાજાનો ગાંડો હાથી હાથીશાળામાંથી ભાગી આવતો હોવાને લીધે માવતે કહ્યુ–' ભાઈ ! બધા વચમાંથી દૂર હડી જાઓ, નહીં તો આ મદોન્મત્ત હાથી વખતે નુકસાન કરી બેસશે. આવું સાંભળી બધા લોકો તો માર્ગમાંથી હડી ગયા; પણ પેલો વેદીયો કે જે શાસ્ત્રો તો ભણ્યો હતો તથાપિ અર્થ વિવેચનાદિથી અજાણ હતો, તે ત્યાંથી દૂર ન ખસતાં મન કલ્પનાના સાગરમાં ડૂલવા લાગ્યો, આ હાથી માણસને મારે છે તે પ્રાપ્ત થયેલાને મારે છે કે અણપામ્યાને મારે છે ? જ્યારે પ્રાપ્ત થયેલાને મારતો હોય તો હાથી ઉપર બેઠેલા માવતને કેમ મારતો નથી ? અને જો પોતાને હાથ લાગેલા માવતને મારતો નથી અને અણપામ્યાને મારતો હોય તો સર્વ જગતનાં લોક એને અણપામ્યા જેવાં છે તેને કેમ મારતો નથી ? આવો વિચાર કરી ત્યાંજ ઉભો રહ્યો જેથી હાથીએ સૂંઢથી ઝાલી ચીરીને મારી નાખ્યો મતલબ એજ કે કોઇનું કહેવું ન માનતાં પોતાનીજ મતિએ વિચાર કરતો તે ત્યાંજ

ઉભો રહ્યો તેથી મરણ પામ્યો આવીજ રીતથી જે આપમતી હોય તે હમેશાં દુઃખજ પામી નરક નિગોદાદિનો ભોક્તા થાય છે, પરંતુ જે મનુષ્ય ગુરૂમુખથી વાત જાણી કહેલા માર્ગે વિચરે તો બેશક તત્ત્વ પામે સમસ્ત પ્રકારના જ્ઞાનવડે કરીને સહિત, જિનેશ્વરદેવ કથિત અને ગણધરગુંફિત સૂત્રો-આગમે તથા અનુમાનપ્રમાણથી એટલે આગમમાં જેવી રીતે જિનેશ્વરે કહેલ છે તે તથા અનુમાનપ્રમાણવડે તથા આદરણીય જે ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાનના ચાર ચાર પાયા છે તે દ્વારા ચિંતવન કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા ધર્મરસદ્વારા ગુણસ્થાનક પ્રાસરૂપ જે તત્ત્વની ગવેષણા કરે તે તત્ત્વને પામી શકે છે, એમાં કશો સદેહ નથી તત્ત્વનું જાણપણું તેનેજ તત્ત્વબોધ કહેવામાં આવે છે, તેના બે પ્રકાર છે, તે એ કે સ્પર્શ તત્ત્વબોધ અને સંવેદન તત્ત્વબોધ તે પૈકી (સ્પર્શ તત્ત્વબોધનું સ્વરૂપ એ છે કે) જે મનુષ્ય તત્ત્વશાસ્ત્રો અર્થાત્ જિનાગમ સાંભળીને શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રરૂપિત તત્ત્વસમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિપૂર્વક-શ્રદ્ધાપૂર્વક નવતત્ત્વ એટલે, જીવ-અજીવ-પુણ્ય-પાપ-આશ્રવ-સંવર-નિર્જરા-બંધ અને, મોક્ષ, એ નવે તત્ત્વો વગેરેનો અવબોધ થાય, નિર્મળ અધ્યવસાયવડે, આત્મપરિણતિ પરિપાક પણે-મન, વચન, શરીરની, એકાગ્રતાની સ્થિરતાવડે-ભાવની શુદ્ધિવડે-સદ્ગુરૂના ઉપદેશરૂપ અમૃતના યોગવડે, સદ્દહણા શ્રદ્ધાસંયુક્ત વસ્તુધર્મને ગ્રહણરૂપપણે ચિત્તની જે વૃત્તિ થાય એવો જે તત્ત્વબોધ તે સ્પર્શતત્ત્વબોધ કહેવાય છે. અને, જે શ્રદ્ધા રહિત સમ્યક્ પ્રકારે વસ્તુના સ્વરૂપને જાણપણામાં ધારે તે સવેદન તત્ત્વબોધ કહેવાય છે. કારણ કે સવેદન તત્ત્વબોધ વાંઝણી, સ્ત્રી સરખો હોવાથી કશું ફળ આપી શકતો નથી, પણ સ્પર્શ તત્ત્વબોધ તો પ્રાપ્તિરૂપ ફળદાયી છે, માટે સવેદનનો ત્યાગ કરી સ્પર્શને અંગીકાર કરવો. હવે પરમતત્ત્વરૂપ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ છે તે કહે છે.—ખંતિ-ક્ષમા ગુણ તે ક્રોધ ઉપર વિજય મેળવવો ૧, માર્દવ નિરાભિમાનતા ગુણ તે માનનો પરિત્યાગ કરવો ૨, આર્જવ નિષ્કપટતા ગુણ તે માયા કપટનો ત્યાગ કરવો ૩, નિર્લોભતાગુણ તે લોભને જલાંજલિ દેવી ૪, તપગુણ તે છ બાહ્ય ને છ અભ્યંતર એમ બારે ભેદનો તપ કરવો ૫, સંયમગુણ તે સત્તર પ્રકારવડે સંયમ પાળવું ૬, સત્યવક્તા ગુણ તે ચારે નિક્ષેપાવડે સાચું બોલવું ૭, શૌચગુણ તે ભાવશૌચાદિ ૮, અકિંચનત્વ તે પરિગ્રહ ત્યાગરૂપ ૯, અને બ્રહ્મચર્યગુણ તે અઢાર ભેદયુક્ત બ્રહ્મચર્ય ૧૦, આ દશ ભેદથી અલંકૃતધર્મનું સેવન કરવામાં આવ્યેથી દેવ-મનુષ્ય-તિર્યંચ-નરક એ ચારે ગતિરૂપ ભવભ્રમણનો અંત કરી પાંચમી મોક્ષગતિ પમાડે છે હવે તે ધર્મનું મૂળ દયા છે એથી ધર્મનું મૂળ દયા કહેવામાં આવે છે અને જ્યાં દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી. દશ પ્રકારના ધર્મમાં પહેલા ક્ષમાની ગણના છે તે એટલાજ માટે કે જ્યારે ક્રોધનો પરાજય કરવામાં આવે ત્યારેજ ક્ષમાગુણ પ્રકટ

[illegible] તેને જ્યારે ક્ષમા પ્રકટ થાય છે ત્યારે સાથેજ દયા હોય છેજ; તે [illegible] ધર્મ છે એ પ્રથમ યતિધર્મ છે. (૧૧-૧૫)

વિનયને વશ છે ગુણ સવે, તે તો માર્દવને આયત્તરે,
જેહને માર્દવમનવસ્યુ,તેણેસવિગુણગણસંપત્તરે.સં.૧૬

આર્જવ વિણ નવિ શુદ્ધ છે,નવિ ધર્મ આરાધે અશુદ્ધરે;
ધર્મવિનાનવિમોક્ષછે, તેણેઋજુભાવીહોયબુદ્ધરે.સં.૧૭

દ્રવ્યોપકરણ દેહનાં, વળી ભકત પાન શુચિભાવરે;
ભાવશૌચ જિમ નવિ ચલે, તિમ કીજે તાસ બનાવરે.સં.

પંચાશ્રવથી વિરમીયે, ઇંદ્રિય નિગ્રહી જે પંચ રે;
ચારકષાય ત્રણ દંડ જે,તજીયે તે સંજમ સંચરે.ત.સં.૧૯

બાંધવ ધન ઇંદ્રિયસુખ તણો, વલિ ભયવિગ્રહનો ત્યાગરે;
અહંકાર મમકારનો, જે કરશે તે મહાભાગ્ય જે. સં.૨૦

અર્થઃ—યતિધર્મનો બી[illegible] [illegible]રભિમાનતા ગુ[illegible] [illegible] જ્યારે
અહંકાર–દ્રોહ–મત્સર–ઈર્ષ્યા વગે[illegible] [illegible]ત્યાગ કરે ત્યારે [illegible] થાય છે
પણ તે ગુણ વિનયને આધીન રહે[illegible] [illegible] અભિમાનનો [illegible] તો
જ નમ્રતાપણું–વિનય પ્રાપ્ત થાય [illegible] [illegible] વિનય [illegible] ત્યારે જ
દેવ–ગુરૂ–ધ[illegible] [illegible] ફળદાય [illegible] જે જે
વિનયની [illegible] [illegible] થઇ સર્વ [illegible] છે.
વિનય વિના [illegible] કોઈને [illegible]
કરણી કરવા[illegible] [illegible] પણ
તો તે તમામ[illegible]
ગુણ માનનો [illegible]
લેહ[illegible] સરલતાપણું

ઈત્યાદિ માયાના ઘરનું નિકંદન કરવામાં આવે ત્યારે જ પ્રકટ થાય છે; કેમકે જ્યાં લગી કુટિલતા—કપટ વગેરે હોય છે ત્યાં લગી સરલતા—નિષ્કપટતા ગુણ પ્રકટ થવા જ પામતો નથી તેમ જ સરલતા વગર ધર્મની પણ શુદ્ધિ થતી નથી.—કપટથી કરવામાં આવનારી ધર્મકરણી અશુદ્ધ જ ગણાય છે, જ્યાં લગી આર્જવતા નથી ત્યાં લગી શુદ્ધ ધર્મનું આરાધન થઈ જ શકતું નથી. અને શુદ્ધધર્મના આરાધન વગર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી; માટે જ આત્માના બળવત્તરપણાવડે શુદ્ધ ચારિત્રના અભ્યુદયથી નિર્મળ આત્માના યોગે કુટિલતાદિ દોષત્યાગ કરી આર્જવગુણ, ધર્મની પુષ્ટિ કરી શકે છે. યતિધર્મનો ચોથો ભેદ શૌચ ગુણ છે. તેના બે ભેદ છે—એક દ્રવ્યશૌચ અને બીજો ભાવશૌચ તે પૈકી દ્રવ્યશૌચ એ કહેવાય છે કે શરીરનાં દ્રવ્યોપકરણ જે હાથ પગ આંગળીઓ વગેરે છે તે બધાં દેહનાં દ્રવ્યોપકરણ, તથા પુસ્તક વસ્ત્ર પાત્રાદિ, કિંવા આહારપાણી વગેરેને (રાગ રહિત—બેતાળીશ દોષ વગર આહાર વગેરેને) ગ્રહણ કરવો તે, અને ભાવશૌચ એ કહેવાય છે કે જે રીતથી આત્માના પવિત્ર અધ્યવસાય ધારણ કરવાવડે મનની કષાયલ્હેરો વગેરેથી રહિત શુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિ પામતી ધારાએ ભાવશૌચ પ્રકટ થાય છે. તે ભાવશૌચ અચળ રહી શકે તેવી રીતે તેને અંગીકાર કરવો, એટલે જેમ જેમ ભાવશૌચ વધે તેમ તેમ યતિધર્મ વધે અને યતિધર્મ વધવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ સ્હેલી થઈ રહેશે; માટે શૌચધર્મ આદરવો. યતિધર્મનો પાંચમો ભેદ સંયમગુણ છે. તે સંયમ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચ આશ્રવ તેનાથી દૂર રહેવામાં આવે તો જ ધર્મપ્રાપ્તિની સફળતા હાથ લાગે છે. એ પાંચ આશ્રવ અનાદિ કાળથી આત્માની સાથે જ રહેનારા હોવાથી પાપોપચિત્તપણે દુષ્ટ ગતિ દેનારા છે. એ પંચાશ્રવ, તથા, સ્પર્શેંદ્રિય, રસેંદ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોતેંદ્રિય એ પાંચે ઈંદ્રીયોનું દમન કરવું, તેમ જ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે કષાયને ત્યજી દેવા. અને મનોદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ, એ ત્રણે દંડને તિલાંજળી દેવી. જ્યારે આ સત્તર પ્રકાર દૂર કરવામાં આવે ત્યારે આત્માની અંદર સંયમ સ્થિર થઇ શકે છે જો એ સત્તરમાંથી એક પણ હોય તો સંયમ પણ મલીનતાવંત જ રહે છે; માટે સત્તરે દોષોને દૂર કરી સત્તરે ગુણોને પ્રગટે તેનો સંચય મોક્ષાર્થિએ કરવો હવે યતિધર્મનો છઠ્ઠો ભેદ મુક્તિગુણ છે. તે ભાઇ, મા, બાપ, બહેન, સંતતિ વિગેરે તથા સોના, રૂપા, ઘર, હાટ, પ્રમુખ, વળી ઇંદ્રિયસુખ તે ખાવા-પીવા તથા વસ્ત્રદાગીના વગેરેનો વિલાસ, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ વગેરે સર્વ ઇંદ્રિયસુખનો તથા આલોક પરલોક આજીવિકા વગેરે સાતે ભયનો ક્લેશ—વિષાદ—ઈર્ષ્યાનો અને જગતમાં હું જ ડાહ્યો—ધનવાન—સુખિયો—જ્ઞાની છું તે

થાય છે અને જ્યારે ક્ષમા પ્રકટ થાય છે ત્યારે સાથેજ દયા હોય છેજ, તે માટે દયામય ધર્મ છે એ પ્રથમ યતિધર્મ છે (૧૧-૧૫)

વિનયને વશ છે ગુણ સવે, તે તો માર્દવને આયત્તરે,
જેહનેમાર્દવમનવસ્યુ,તેણેસવિગુણગણસંપત્તરે.સં.૧૬
આર્જવ વિણ નવિ શુદ્ધ છે,નવિ ધર્મ આરાધે અશુદ્ધરે;
ધર્મવિનાનવિમોક્ષછે, તેણેઋજુભાવીહોયબુદ્ધરે.સં.૧૭
દ્રવ્યોપકરણ દેહનાં, વળી ભકત પાન શુચિભાવરે;
ભાવશૌચ જિમ નવિ ચલે, તિમ કીજે તાસ બનાવરે.સં.
પંચાશ્રવથી વિરમીયે, ઇદ્રિય નિગ્રહી જે પંચ રે;
ચારકષાય ત્રણ દંડ જે,તજીયે તે સંજમ સંચરે.ત.સં.૧૯
બાંધવ ધન ઇદ્રિયસુખ તણો, વલિ ભયવિગ્રહનો ત્યાગરે;
અહંકાર મમકારનો, જે કરશે તે મહાભાગરે. જે. સં.૨૦

અર્થઃ—યતિધર્મનો બીજો ભેદ નિરાભિમાનતા ગુણ છે, તે ગુણ જ્યારે અહંકાર-દ્રોહ-મત્સર-ઈર્ષ્યા વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરે ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે પણ તે ગુણ વિનયને આધીન રહેલ છે, કેમકે અભિમાનનો ત્યાગ થાય તો જ નમ્રતાપણુ-વિનય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્યારે વિનય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ દેવ-ગુરૂ-ધર્મ એ રત્નત્રયી ફળદાયક નીવડે છે જે જે ગુણો છે તે તે બધા વિનયની પ્રાપ્તિથી જ પ્રાપ્ત થઇ સર્વગુણસંપન્ન થવાય છે મતલબ એ જ કે વિનય વિના કોઇ પણ ગુણ કોઈને પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી, તેમ સર્વોત્તમ કરણી કરવામા આવે છતા પણ જો તેમા વિનયને સભાળવામા ન આવે તો તે તમામ કરણીઓ શૂન્ય જેવી ગણાય છે, માટે જ માર્દવ ગુણ માનનો ત્યાગ કરવાથી અવશ્ય પ્રગટ થાય છે યતિધર્મનો ત્રીજો ભેદ સરલતાપણુ છે, તે સરલતા ગુણ જ્યારે કુટિલતા-વાકાઈ-કપટપણુ

ઈત્યાદિ માયાના ઘરનું નિકંદન કરવામાં આવે ત્યારે જ પ્રકટ થાય છે; કેમકે જ્યાં લગી કુટિલતા-કપટ વગેરે હોય છે ત્યાં લગી સરલતા-નિષ્કપટતા ગુણ પ્રકટ થવા જ પામતો નથી. તેમ જ સરલતા વગર ધર્મની પણ શુદ્ધિ થતી નથી.-કપટથી કરવામાં આવનારી ધર્મકરણી અશુદ્ધ જ ગણાય છે, જ્યાં લગી આર્જવતા નથી ત્યાં લગી શુદ્ધ ધર્મનું આરાધન થઈ જ શકતું નથી. અને શુદ્ધધર્મના આરાધન વગર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી; માટે જ આત્માના બળવત્તરપણાવડે શુદ્ધ ચારિત્રના અભ્યુદયથી નિર્મળ આત્માના યોગે કુટિલતાદિ દોષત્યાગ કરી આર્જવગુણ, ધર્મની પુષ્ટિ કરી શકે છે. યતિધર્મનો ચોથો ભેદ શૌચ ગુણ છે. તેના બે ભેદ છે—એક દ્રવ્યશૌચ અને બીજો ભાવશૌચ તે પૈકી દ્રવ્યશૌચ એ કહેવાય છે કે શરીરનાં દ્રવ્યોપકરણ જે હાથ પગ આંગળીઓ વગેરે છે તે બધાં દેહનાં દ્રવ્યોપકરણ, તથા પુસ્તક વસ્ત્ર પાત્રાદિ, કિંવા આહારપાણી વગેરેને (રાગ રહિત-બેતાળીશ દોષ વગર આહાર વગેરેને) ગ્રહણ કરવો તે, અને ભાવશૌચ એ કહેવાય છે કે જે રીતથી આત્માના પવિત્ર અધ્યવસાય ધારણ કરવાવડે મનની કષાયલ્હેરો વગેરેથી રહિત શુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિ પામતી ધારાએ ભાવશૌચ પ્રકટ થાય છે. તે ભાવશૌચ અચળ રહી શકે તેવી રીતે તેને અંગીકાર કરવો, એટલે જેમ જેમ ભાવશૌચ વધે તેમ તેમ યતિધર્મ વધે અને યતિધર્મ વધવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ સ્હેલી થઈ રહેશે; માટે શૌચધર્મ આદરવો. યતિધર્મનો પાંચમો ભેદ સંયમગુણ છે. તે સંયમ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચ આશ્રવ તેનાથી દૂર રહેવામાં આવે તો જ ધર્મપ્રાપ્તિની સફળતા હાથ લાગે છે. એ પાંચ આશ્રવ અનાદિ કાળથી આત્માની સાથે જ રહેનારા હોવાથી પાપોપચિત્તપણે દુષ્ટ ગતિ દેનારા છે. એ પંચાશ્રવ, તથા, સ્પર્શેંદ્રિય, રસેંદ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોતેંદ્રિય એ પાંચે ઈંદ્રીયોનું દમન કરવું, તેમ જ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે કષાયને ત્યજી દેવા. અને મનોદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ, એ ત્રણે દંડને તિલાંજળી દેવી. જ્યારે આ સત્તર પ્રકાર દૂર કરવામાં આવે ત્યારે આત્માની અંદર સંયમ સ્થિર થઇ શકે છે. જો એ સત્તરમાંથી એક પણ હોય તો સંયમ પણ મલીનતાવંત જ રહે છે; માટે સત્તરે દોષોને દૂર કરી સત્તરે ગુણોને પ્રગટે તેનો સંચય મોક્ષાર્થિએ કરવો. હવે યતિધર્મનો છઠ્ઠો ભેદ મુક્તિગુણ છે. તે ભાઇ, મા, બાપ, બ્હેન, સંતતિ વિગેરે તથા સોના, રૂપા, ઘર, હાટ, પ્રમુખ, વળી ઇંદ્રિયસુખ તે ખાવા-પીવા તથા વસ્ત્રદાગીના વગેરેનો વિલાસ, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ વગેરે સર્વ ઇંદ્રિયસુખનો તથા આલોક પરલોક આજીવિકા વગેરે સાતે ભયનો ક્લેશ-વિષાદ-ઈર્ષ્યાનો અને જગતમાં હું જ ડાહ્યો-ધનવાન-સુખિયો-જ્ઞાની છું તે

અહંકાર, તેમ જ આ બધું મ્હારૂં જ છે તે મમકારનો ત્યાગ કરે તેને જ મહા ભાગ્યવંત સમજવો; જ્યાં સુધી એ બધાંઓનો ત્યાગ ન થાય ત્યાં લગી સંસારચક્રનો અંત આવતો નથી; જેથી તેનો ત્યાગ કરી નિર્લોભિતા ગુણ અંગીકાર કરવો. ૧૫-૨૦

અવિસંવાદન જોગ જે, વળિ તન મન વચન અમાય રે;
સત્ય ચતુર્વિધ જિન કહ્યો, બીજે દર્શનન કહાય રે. સં. ૨૧
ષડ્વિધ બાહિર તપ કહ્યું, અભ્યંતર ષડ્વિધ હોય રે;
કર્મ તપાવે તે સહી, પડિસોઅ વૃત્તિ પણ જોય રે. સં. ૨૨
દિવ્ય ઔદારિક કામ જે, કૃત કારત અનુમતિ ભેદ રે;
યોગ ત્રિકે તસ વર્જવું, તે બ્રહ્મ હરે સવિ ખેદ રે. સં. ૨૩
અધ્યાતમવેદી કહે, મૂર્ચ્છા તે પરિગ્રહ ભાવ રે;
ધર્મ અકિંચનને ભણ્યો, તે કારણ ભવજલ નાવ રે. સં. ૨૪

અર્થઃ—યતિધર્મનો સાતમો સત્ય ગુણ છે. જેની અંદર કોઈ જાતનો વિરોધ વિસંવાદ ન હોય અર્થાત વસ્તુને વાસ્તવિક રીતે વસ્તુપણે માને તે અવિસંવાદન યોગને ધારણ કરવામાં આવે, તે પહેલા પ્રકારનું સત્ય, શરીરને અકુટિલતાપણે પ્રવર્ત્તાવવું તે બીજા પ્રકારનું સત્ય, મનને અકુટીલતા પ્રમાણે પ્રવર્ત્તાવવું તે ત્રીજા પ્રકારનું સત્ય અને વચનને અકુટિલતાપણે પ્રવર્ત્તાવવું તે ચોથા પ્રકારનું સત્ય. આ ચારે પ્રકારના સત્યને અંગીકાર કરવામાં આવે. તથા ચોવીશ તીર્થંકર આદિ નામ સત્ય, તેઓની લાકડા, પથ્થર ધાતુ વગેરેના બિંબોની સ્થાપના કરવી, અથવા તો ચીત્ર અક્ષર આલેખવા તે સ્થાપનાસત્ય, શ્રેણિક વગેરે ભાવિકાળમાં થનારા જિન તે દ્રવ્યસત્ય, અને શ્રી સીમંધર પ્રભુ વિગેરે વિચરતા તીર્થંકર તે ભાવસત્ય. આ પ્રમાણે ચાર નિક્ષેપા સહિત સત્ય શ્રી જિનેંદ્રે જ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે ઠાણાંગ સૂત્રમાં કથેલ છે, તે સત્યધર્મને ગ્રહણ કરવો. જૈનદર્શન શિવાય બીજા પાંચે દર્શનમાં આ વાર્ત્તા કથન કરેલ છે જ નહીં. યતિધર્મનો આઠમો ગુણ તપ છે. તેમાં પણ જઘન્યપણે નોકારસી તપ અને ઉત્કૃષ્ટપણે જાવજ્જીવ સુધી અનશન વ્રત-એમ બે તપનો સમાવેશ થાય છે. બાકી રહેલ તે મધ્યમ. તે તપના બાર ભેદ

છે. તે પૈકી છ બાહ્ય તપભેદ છે તે એ કે—જેની અંદર ખાવાપીવાનું બિલકુલ બંધ તે અનશન તપ, જે આહારના પ્રમાણમાંથી એક બે ચાર કોળિયા ઓછું ખાવું તે ઉણોદરી તપ, દ્રવ્યનો સંક્ષેપ કરવો તે વૃત્તિસંક્ષેપ તપ, રસોનો ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ, લોચ વગેરે પરિસહ સહવા તે કાયાક્લેશ તપ, અને પાંચે ઇંદ્રિયોને કબજે કરવી તે સંલીનતા તપ કહેવાય છે. છઅભ્યંતર તપ એ કહેવાય છે કે—ગુરૂએ આપેલું પ્રાયશ્ચિત લેવું તે પ્રાયશ્ચિત તપ, વિનય સાચવવો વિનય તપ. ગુરૂનો વૈયાવચ્ચ કરવો તે વૈયાવચ્ચ તપ, સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવું તે સજ્ઝાયતપ, ધ્યાન ધરવું તે ધ્યાનતપ અને ઉપસર્ગ સહન કરવા શરીર છાંડવું તે ઉપસર્ગ તપ કહેવાય છે. આ છ અભ્યંતર અને છ બાહ્ય તપ મળી બાર ભેદ થયા તે તપ દ્રવ્ય અને ભાવથી કરવો. એ તપ કર્મને બાળી ભસ્મ કરનાર હોવાથી નિશ્ચેથી પ્રતિશૌચવૃત્તિથી એટલે કે ઇદ્રિયોને ન ગમે તેવી પ્રતિકૂળ વૃત્તિવડેજ કરવો યોગ્ય છે. યતિધર્મનો નવમો ભેદ બ્રહ્મચર્ય છે. તે વૈક્રિય શરીર તથા ઔદારિક શરીર સંબંધી કામભોગ એ બંનેનું કરવું, કરાવવું ને અનુમોદવું એમ ગણતાં છ ભેદ થાય તે એક એક ભેદને મન, વચન ને કાયા એ ત્રણે યોગવડે ત્યાગ કરવાથી અઢાર ભેદ થાય છે. તે અઢાર ભેદવાળું સર્વ દુઃખહારક બ્રહ્મચર્યના ૧૮૦૦૦ ભાંગા પણ થાય છે. તે એવી રીતે કે—પૃથિવીકાય, અપ્પકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય, બેઇંદ્રીય, તેઇંદ્રીય, ચૌરીંદ્રીય, પંચેંદ્રીય, અને અજીવ એ દશ ભેદને દશ યતિધર્મ વડે ગુણતાં ૧૦૦ થાય, તે એક શ્રોતેંદ્રિયે થયા. તે પાંચ ઇદ્રિયોની સાથે ગુણતાં ૫૦૦ ભેદ થયા તે એઆહારસંજ્ઞાયે થયા. તેવી ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા અને પરિગ્રહસંજ્ઞા એ ચારે ભેદથી ગુણતાં ૨૦૦૦ ભેદ થયા. તેને મન વચન કાયા એ ત્રણેથી ગુણતાં ૬૦૦૦ ભેદ થયા, તેને કરવું, કરાવવું, અનુમોદવું એ ત્રણેથી ગુણતાં ૧૮૦૦૦ ભેદ થયા. તે અઢારહજાર શીલાંગરથ કહેવાય છે. તે રથના ધોરી થઇ યતિધર્મનો નવમો ભેદ અજુવાળવો. યતિધર્મનો દશમો ગુણ અકિંચન–પરિગ્રહત્યાગ છે. આત્માને અધીકારીને કરે તે ચોથા ગુણસ્થાનકથી માંડી ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી હોય છે તેને અધ્યાત્મ કહે છે; તેના જે જાણકાર હોય તેને અધ્યાત્મવેદી કહેવામાં આવે છે. તે અધ્યાત્મવેદીઓ કહે છે કે જે મૂર્છા છે તે જ પરિગ્રહનો ભાવ છે. મતલબ કે પોતાની પાસે ખાવા પીવાનું કશું ન મળે છતાં, પણ દરેક વસ્તુની ઉપર ઇચ્છા–મમતા રાખે તે પરિગ્રહધારીજ કહેવાય છે. તેમજ ધન–કુટુંબ–ઘર–વાડી–બગીચા વગેરે પોતાની પાસે વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ તેની તરફ બીલકુલ મમતા નથી; તો તે પરિગ્રહ રહિત ગણાય છે. જો સત્યપણે પરિગ્રહ છતાં તેની તે ભણી ત્યાગવૃત્તિ છે તો તે અકિંચનજ છે; અને સાધુ ધર્મ

તેનેજ કહેલ છે માટે સંસારસાગરથી તરવા નાવ સરખા આ દશભેદવંત યતિધર્મનેજ આદરવો કે જેથી શુદ્ધપણે કર્મનું શોધન થાય છે.

પાંચ ભેદ છે ખંતિના, ઉવયારવયાર વિવાગ રે;
વચન ધર્મ તિહાંતીનછે,લૌકિકદોઇઅધિકસોભાગરે.સં.

અર્થ:—આ દશમાં પહેલા ક્ષમા ગુણના પાંચ ભેદ છે તે એ કે-કોઈપણ મનુષ્યે આપણો ઉપકાર કર્યો હોય તો તે મનુષ્યનાં કડવાં-કઠીન વચન સહન કરવા તે ઉપકાર ક્ષમા કહેવાય છે. જે મનુષ્ય આપણા કરતાં વધારે બળવાન-સત્તાવાન હોય તેથી આપણે તેને કંઈ કરી શકિયે તેમ નથી; વાસ્તે તેના બોલ સાંખી રહેવામાંજ ભૂષણ છે; નહીં તો અપમાનને પ્રાપ્ત થવાશે, એમ સમજીને સ્હામો જવાબ ન દેતાં ક્ષમાશીળ બને તે અપકારક્ષમા કહેવાય છે-ક્રોધનાં ફળ નઠારાં છે અને તેનાવડે અનેક દુશ્મન ઉભા થતાં વિવિધ સંતાપ પ્રાપ્ત થાય માટે દુર્વાક્ય ખમી રહેવામાંજ ફાયદો છે-એમ કર્મવિપાકનો ભય રાખવામાં આવે તે વિપાકક્ષમા કહેવાય છે, કઠીન વચન કહી કોઇનું દિલ દુભવે નહીં તેમ પોતે પણ બીજાનાં કઠીન વચનોવડે પોતાના દિલને દુભાવે નહીં એટલે કે વચન પરિસહનો ઉપસર્ગ સહન કરે, સાવદ્ય વચન ન બોલે તે વચનક્ષમા કહેવાય છે કોઈ છેદનભેદન કરે તોપણ ચંદનને કાપતાં વ્હેરતાં બાળતાં પણ પોતાની સુગંધ છોડે નહીં તેની પેઠે આત્માનો ધર્મ ક્ષમાજ છે માટે ક્ષમાજ રાખવી એમ ગજસુકુમારની પેઠે ક્ષમા ધારણ કરે, મૂળ ધર્મમાં સ્થિર રહે, તેરમા ચૌદમા ગુણસ્થાનની ઇચ્છા કરે તે ધર્મક્ષમા કહેવાય છે આ પાંચ પ્રકારની ક્ષમા પૈકી પહેલી ત્રણ પ્રકારની ક્ષમાઓ લૌકિક સુખ દેનારી છે, અને પછીની બે ક્ષમાઓ મોક્ષસુખને આપનારી છે, (૨૧-૨૫)

અનુષ્ઠાન તે ચાર છે, પ્રીતિ ભક્તિ ને વચન
અસંગરે; ત્રણ ક્ષમા છે દોયમાં, અગ્રિમ દોયમાં
દોય ચંગરે, સં૦ ૨૬

વલ્લભ સ્ત્રી જનની તથા, તેહના કૃત્યમાં જુઓ રાગ રે,
પડિક્કમણાદિક કૃત્યમાં, એમ પ્રીતિભક્તિનો લાગ રે.
સં૦ ૨૭

વચન તે આગમ આસરી, સહેજે થાયે અસંગ રે;
ચક્રભ્રમણ જિમ દંડથી, ઉત્તર તદભાવેચંગ રે. સંવે. ૨૮
વિષ ગરલ અનુષ્ઠાન છે, તદ્દહેતુ અમૃત વલિ હોય રે;
ત્રિક તજવા દોય સેવવા, એ પાંચ ભેદ પણ જોય રે. સંવે. ૨૯
વિષકિરિયા તે જાણીયેં, જે અશનાદિક ઉદ્દેશ રે;
વિષ તતખિણ મારે યથા, તેમ એહજ ભવ ફલ લેશ રે.
સંવે. ૩૦

અર્થઃ—ક્ષમાનાં ચાર અનુષ્ઠાન એટલે ક્રિયાઓ છે ને તેના છ આવશ્યક છે. એટલે શ્રાવકનું પ્રતિક્રમણ અને યતિપગામ સજ્ઝાય, અતિચાર, આલોચના વગેરે તે પડિક્કમણાવશ્યક કહેવાય, તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સંબંધી કાઉસ્સગ કરવા તે કાઉસ્સગ આવશ્યક કહેવાય, શક્તિ મુજબ પચ્ચખ્ખાણ કરવું તે પ્રત્યાખ્યાનાવશ્યક કહેવાય. આ ત્રણે આવશ્યકની અંદર પ્રીતિ-અનુષ્ઠાન જાણવું. અને સામાયિક, ચઉવિસથ્થો એ બેઉ જિનવંદનાવશ્યક તથા વાંદણાં દેવાં એ ગુરૂવંદનાવશ્યક એ ત્રણે આવશ્યકની અંદર ભક્તિ અનુષ્ઠાન છે. આગમાનુસારે પ્રવર્ત્તવું તે વચન અનુષ્ઠાન, અને સહેજે બની શકે તે અસંગાનુષ્ઠાન કહેવાય છે. આ ચારે અનુષ્ઠાનને આગળ કહેવામાં આવેલી પાંચે પ્રકારની ક્ષમાઓ, પૈકી પહેલી ત્રણ ક્ષમાઓમાં પ્રીતિ અને ભક્તિ એ બન્ને અનુષ્ઠાનનો સમાવેશ છે અને પાછળની બે ક્ષમાઓમાં વચન તેમ જ અસંગ અનુષ્ઠાનનો સમાવેશ થાય છે. માટે પાછળનાં બે અનુષ્ઠાન સુંદર માનીને અંગીકાર કરવાં. અનુષ્ઠાનનાં લક્ષણ શું હોય તે હવે કહેવામાં આવે છે. પોતાની સ્રી અને પોતાની માતા એ બન્ને સ્રીજાતિ છે અને બન્ને ઉપર વ્હાલપણુ હોય છે, તથાપિ તે બેઉનાં કાર્યોની અંદર જૂદા જૂદા પ્રકારનો રાગ હોય છે. મતલબ કે સ્રી ઉપર પ્રીતિરાગ અને માતા ઉપર ભક્તિરાગ હોય છે. તેજ મુજબ પડિક્કમણુ —કાઉસ્સગ્ગ, અને પચ્ચખ્ખાણ એ ત્રણ આવશ્યકમાં પ્રીતિઅનુષ્ઠાન છે; કેમકે તેઓના સંગથી આગળ વિશેષ ગુણ વધે એથી પ્રીતિરાગ હોય છે, અને સામાયિક રૂપ ચારિત્ર, ચઉવિસત્થારૂપ પ્રભુવંદન અને વાંદણાંરૂપ ગુરૂવંદન

એ ત્રણ-આવશ્યકમાં ભક્તિપૂર્ણ ક્રિયા છે, એમ પ્રીતિ આ લોકના આશય અને ભક્તિ પરલોકની આશય હોવાથી અનુષ્ઠાનના લાગ હોય. વચન અને અસંગ એ બે અનુષ્ઠાનના ખુલાસા હવે કહે છે કે જેમ કુંભારનો ચાકડો પ્રથમ દાંડાના લાગથી વેગમાં ચાલી શકે છે, પણ પછીથી પોતાની મેળે સ્હેજે ફરી શકે છે, તેમ શ્રી વીતરાગ પ્રરૂપિત આગમની અંદર જેવી રીતે જ્ઞાનક્રિયાનાં આલંબન કહેલ છે તેના અનુસારે આજ્ઞા મુજબ ધર્મમાં પ્રવર્ત્તન કરે તે વચનાનુષ્ઠાન સમજવું અને પાછળથી ઉત્તરકાળે તેના અભ્યાસવડે કોઇના આધાર વગર પણ સહેજે આદત પડી રહેતાં જે પાંચ ક્રિયા થાય તે અસંગાનુષ્ઠાન સમજવુ. યતિધર્મની અંદર જે પાચ ક્રિયા છે તે કહે છે.—વિષ-ગરળ, અનુષ્ઠાન, તદ્દહેતુ અને અમૃત એ પાંચ (ક્રિયા) છે. તે પૈકી પહેલી ત્રણ ક્રિયા આદરવા લાયક નથી, પણ જાણવા યોગ્ય જ છે; કેમકે તે ચારિત્રવંતનું ચારિત્ર દગ્ધ કરિ દેનાર, ભવભ્રમણ વધારનાર અને દુઃખ અર્પનાર છે. તથા પાછળની બે ક્રિયાઓ આદરવા-સેવવા લાયક છે; કેમકે તેઓ મુક્તિદાતા છે. એ સંબધમાં વિસ્તાર પૂર્વક કહે છે—પહેલી વિષક્રિયા છે જે ચારિત્રવંત ખાનપાન મળવાના ઉદ્દેશને લીધે કરે એટલે કે જો હું ભણવાનો અભ્યાસ તથા ક્રિયા કરૂં તો તે મને વાંદવા આવનારના જોવામાં આવે તો તેની પ્રીતિ ભક્તિ વિશેષ વધતાં ખાનપાન વગેરે સ્હેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય-માન વધે-વગેરેની ઈચ્છાને અવલંબી જે કંઈ ક્રિયા કરે તે ખરૂં કહીયે તો કપટક્રિયા જ છે, તેથી લાભ નજીવો મળે, પણ નુકશાન અપાર છે માટે એ વિષક્રિયાને વિષસંજ્ઞા એ માટે જ આપેલ છે કે જેમ વિષ-ઝેર ખાવાથી તરત મરણને વધાવી લેવું પડે છે, તેમ આવી કપટક્રિયાથી પણ દુર્ગતિને વધાવી લેવી પડે છે, કારણ મહા વ્રત ધારીને તો કપટ મહા દુર્ગતિદાતા છે. (૨૯-૩૦)

પરભવે ઈંદ્રાદિક ૠદ્ધિની, ઈચ્છા કરતાં, ગરલ થાય રે;
તે કાલાંતર ફળદીએ, મારે જીમ હડકિયો વાયરે. સં૰ વે૰ ૩૧

લોક કરે તિમ જે કરે, ઉઠે બેસે સંમૂચ્છિર્મ પ્રાય રે;
વિધિ વિવેક જાણે નહીં, તે અન્યાનુષ્ઠાન કહાયરે. સં૰ વે૰ ૩૨

તદ્દહેતુ તે શુદ્ધરાગથી, વિધિશુદ્ધ અમૃત તે હોય રે;
સકલ વિધાન જે આચરે, તે દીસે વિરલા કોયરે. સં૰ વે૰ ૩૩

કરણ પ્રીતિ આદર ઘણો, જીજ્ઞાસા જાણનો સંગ રે;
શુભ આગમ નિર્વિઘનતા, એ શુદ્ધ ક્રિયાનાં લિંગરે.
સં. ૩૪

દ્રવ્યલિંગ અનંતાં ધર્યાં, કરી કિરિયાફળ નવિ લદ્ધ રે;
શુદ્ધ ક્રિયા તો સંપજે, પુદ્ગલ આવર્તને અદ્ધરે. સંવે. ૩૫

મારગ અનુગતિભાવ જે, અપુનર્બંધકતા લદ્ધ રે;
કિરિયા નવિ ઉપસંપજે, પુદ્ગળ આવર્ત્ત ને અદ્ધ રે.
સં. ૩૫

અર્થઃ—તેમ જ ગરલક્રિયા છે તે પણ દુર્ગતિદાતા છે; તથાપિ તુરત ફળ ન આપતાં કંઈક વખત ગયા પછી આવે છે એટલે કે—કોઈ ચારિત્રવંતના ચારિત્ર પાળતાં ચિત્તવૃત્તિમાં એવા અધ્યવસાય થાય કે સારી ક્રિયા કરૂં તો પરભવમાં ઇંદ્રની કિંવા દેવતા ચક્રવર્તી વગેરેની રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય અથવા ધનધાન્ય વગેરે હાથ લાગે તે ક્રિયાને ગરળક્રિયા કહેવાય છે. તે જેમ હડકાયુ જનાવર મનુષ્યને કરડે તે તરત મરણ ન આપે, પણ ત્રણ વર્ષની મુદત દરમ્યાન હડકવા થતાં મરણ આપ્યા વગર રહે નહીં, તેમ ચારિત્રવંત ક્રિયા કરતાં અતિ નિયાણું કરે તે તુરત નહીં, પણ એ ત્રણ ભવની અંદર તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય, કિંતુ ચારત્રનું ફળ મળે નહીં. માટે એ પણ તજવા યોગ્ય છે, તેમ જ ત્રીજી અનુષ્ઠાનક્રિયા છે તે પણ કોઈ અજ્ઞાની ચારિત્રવંત પારણાને વાસ્તે કે ગ્રહણ કરવા માટે કરે. જેમ બીજાઓ ઉઠબેસ કરે તેમ તે પણ સંમૂર્છિમની જેમ કરે, એટલે કે કોઇ ભૂખથી પીડાતો ચારિત્ર અંગીકાર કરી ભૂખ ભાગે, તેને ફક્ત ખાવાની લાલચ પૂરી પાડવાની વૃત્તિ રહે તેને લીધે જ તે ક્રિયા કરે તેથી તે ક્રિયા વિગલેંદ્રીની ક્રિયા જેવી પોષક ક્રિયા જાણવી, કેમકે પોતાના ચિત્તમાં વિધિ વિવેક કાંઇ જાણે નહિં જે આ રીતે બેસવું, ઉઠવું, વંદનપૂજન કરવું, વગેરે વિધિ બીલકુલ જાણે નહિં, તેમ જ ગુરૂની સામે કેવી રીતે જવું, આવવું, બેસવું, ધર્માચાર્ય જ્ઞાન વગેરેનો વિનય કેવી રીતે સાચવવો ? તેની પણ ગમ નહીં જેથી તે વિધિ વિવેકથી અજાણ હોવાને લીધે મન વગર લોકની દેખાદેખી

ક્રિયા કરે તે નિષ્ફળ નીવડે છે; માટે એ પણ ત્યાગવા લાયક છે. તદ્‌હેતુ ક્રિયા તેને કહેવામાં આવે છે કે જે ચારિત્ર અંગીકાર કરનાર શુદ્ધ વૈરાગ્યવંત ભદ્રિક પરિણામવંત હોવાને લીધે ગુરૂદેશનાને સાંભળી સંસારના સકળ ભાવને ક્ષણભંગુર-નાશવંત સમજી સાંસારિક સમુદાયથી વિરક્ત થઇ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે તે શુદ્ધ રાગવડે વૃદ્ધિ પામતા મનોરથ સહિત ક્રિયા કરે, જો કે તેનો વિધિ શુદ્ધ ન હોય, તથાપિ અંતે વિશુદ્ધ થાય, માટે તે ફળ દાયક છે, અને પાંચમી અમૃત ક્રિયા કે જે નામવડેજ સંજીવનરૂપ અમૃતની પ્રતીતિ આપે છે તે ક્રિયામાં તો આગમોની અંદર કથેલા શુદ્ધ વિધિસહ શુદ્ધ ચિત્ત અધ્યવસાય વડે સમસ્ત ક્રિયાના અનુષ્ઠાનનો વિધિ આચરી આત્મોદ્ધાર કરનાર કોઈ વિરલાજ પુણ્યશાલિજ હોય છે, તે અમૃતક્રિયા તો પાંચે ક્રિયાઓમાં કેવળ અદ્‌ભુત ચિંતામણિ સરખી છે; કેમકે એ ક્રિયાની પ્રાપ્તિથી સંસારનો અંત આવી જાય છે. જેથી મોક્ષ પ્રાપ્તિયુક્ત શુદ્ધ ભાવથી રહે છે, અને એ ક્રિયાની પ્રાપ્તિ વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ થતીજ નથી. હવે શુદ્ધ ક્રિયાનાં લક્ષણો કહે છે-જે ધર્મક્રિયા કરવામાં બહુજ પ્રીતિ રાખે, બહુજ આદર કરે, ક્રિયાના પ્રયત્નને જાણવા સંબંધી હંમેશાં અભ્યાસ કરી તત્ત્વ જાણવાની વાંચ્છના કરે-રાખે, શુદ્ધ ક્રિયાના જાણકારની સંગતિ કરે (વિકથાનો કે વિકથા કરનાર અન્યદર્શી વગેરેનો બિલકુલ સંગ ન કરે,) અને જિનકથિત સ્યાદ્વાદ રચનારૂપ ઉત્તમ સિદ્ધાંતને નિર્વિઘ્નતાથી આદરે એટલે કે તમામ કામ ત્યજી ફક્ત આગમ-શ્રુતપંથે ખપ કરે. આ છ લક્ષણ શુદ્ધ ક્રિયાના છે, શુદ્ધ ક્રિયા ક્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે તે વિષે કહે છે. યતિવેષની અંદર ઓઘો મુહપત્તિ ગ્રહણ કરવારૂપ દ્રવ્યલિંગને અનંતવાર અંગીકાર કર્યા, એટલે કે જીવે ઓઘા મુહપત્તિ અપાર વાર ધારણ કરી તે મેરૂ જેવડા મોટા ઢગલા કર્યા અને વિવિધ પ્રકારની વિશેષતાપૂર્વક ક્રિયાઓ પણ કરી, તથાપિ તે યતિવેષનું કે ક્રિયાનું ફળ પ્રાપ્ત કર્યું નહીં; કેમકે ઓધણીજ સમકિત મેળવ્યા વગર જે જે ક્રિયા અને વેષ અંગીકાર કરવામાં આવ્યા તે તે તમામ નિષ્ફળ ગયાં. શુદ્ધ ક્રિયા તો જ્યારે જીવને અર્દ્ધ પુદ્‌ગલ પરાવર્ત્તન બાકી રહે છે, ત્યારે અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ ફક્ત સમકિતનો સ્પર્શ થાય છે મતલબ એજકે અરધપુદ્‌ગળ પરાવર્ત્ત બાકી રહે તે વખતે શુદ્ધ ક્રિયાનું ફળ હાથ લાગે છે. તે વારે અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણે માત્ર સમકિતને ફરસી અર્ધપુદ્‌ગલ પરાવર્તન સંસાર કરે તથા જેને સમકિત આવીને પાછું જાય નહિં તો તેને છાસઠ સાગરોપમથી વિશેષ કાળ સંસારમાં રહ્યા પછી તે જીવ મોક્ષે જાય. ૩૧-૩૫.

અરિહંત સિદ્ધ તથા ભલા, આચારિજ ને ઉવજઝાયરે;
સાધુ નાણ દંસણ ચરિ, તવ નવપદ મુગતિ ઉપાયરે.સં.૩૬

એ નવપદ ધ્યાતાં થકાં, પ્રગટે નિજ આતમરૂપરે;
આતમ દરિસણ જેણે કર્યું, તેણે મૂંધો ભવભય કૂપરે,
સંવે૦૩૭

ક્ષણ અર્દ્ધે જે અઘ ટલે, તે ન ટલે ભવની કોડીરે;
તપસ્યા કરતાં અતિ ઘણી, નહિ જ્ઞાનતણી છે જોડીરે.
સંવે૦૩૮

આતમજ્ઞાને મગન જે, તે સવિ પુદ્ગલનો ખેલરે;
ઈંદ્રજાલ કરી લેખવે, ન મિલે તિહાં દેઇ મનમેલરે.
સંવે૦૩૯

જાણ્યો ધ્યાયો આતમા, આવરણરહિત હોય સિદ્ધરે;
આતમજ્ઞાન તે દુઃખ હરે, એહિજ શિવહેતુ પ્રસિદ્ધરે.
સંવે૦૪૦

ચોથે ખંડે સાતમી, ઢાલ પૂરણ થઈ તે ખાસરે;
નવપદમહિમા જે સુણે, તે પામે સુજસ વિલાસરે.
સંવે૦૪૧

અર્થઃ–હવે મોક્ષનો ઉપાય કહે છે રાગ દ્વેષ વગેરે અંતરશત્રુનો પરાજય કરી તથા ઘનઘાતીકર્મનો નાશ કરી કેવળ જ્ઞાન મેળવી જે અરિહંત થયા તેમનું, આઠ કર્મ ક્ષય કરી સિદ્ધ થયા તે સિદ્ધ ભગવાનનું, પંચાચારને પાળવે કરી ગચ્છ નિર્વાહ કરે તે ભલા આચાર્ય મહારાજનુ, અંગોપાંગ ભણે ભણાવે તે ઉપાધ્યાય મહારાજનુ, તમામ જીવોની તમામ કાર્યસિદ્ધિ કરવાને ઉત્તમ કાર્ય કરે તે મુનિમહારાજનુ, જેના પ્રતાપવડે વસ્તુ માત્રનુ જેવુ જોઇએ તેવું પૂર્ણ

જ્ઞાન થાય તે જ્ઞાનનું, સમકિતદર્શન પ્રાપ્ત થવાનાં હેતુ ધારણ કરે તે દર્શનનું, આઠ કર્મના જથ્થાને ખાલી કરે તે ચારિત્રનું, અને નિકાચિત કર્મ મેલને શોધી દૂર કરે તે તપનું, એ નવે પદનું એકાગ્ર મન, વચન, તનવડે ધ્યાન ધરવામાં આવે તો મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે; માટે એ મોક્ષ મળવાનો ઉપાય છે. એ નવપદનું ધ્યાન ધરવાથી પોતાના આત્માનું સ્વભાવિક સ્ફટિક રત્નવત્ ઉજ્વળ રૂપ પ્રકાશમાં આવે એટલે કે જેમ સ્ફટિક રત્ન ઉજ્વળ હોય છે છતાં તેના નીચે કોઇ પણ રંગનો દાગ મૂકવાથી કે રંગ લગાડવાથી લાલ, પીળું, શ્યામ દેખાય; પણ તેનો રંગ વા દાગ ધોવાના પ્રયોગથી દૂર કરી દિવામાં આવતાં પાછું અસલ ઉજ્વળ સ્વરૂપ તેનું સ્વરૂપ દેખાય તેમ આત્મા નિર્મળ છતાં કર્મથી લિપ્ત થવાને લીધે મલિન સંસારી વિભાવી થઇ પડે, તેને નવપદધ્યાનથી કર્મ મલરહિત નિર્મળ થતાંજ સ્હેજે પોતાનો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ઉજ્વળ ગુણ પ્રગટ થાય છે, તેને આત્મદર્શન કહીયે. જે જીવે એ આત્મદર્શન કર્યું હોય તે જીવે સંસારરૂપ કુવાને ઢાંકી સંસારને મર્યાદામાં લાવી મૂક્યો ગણાય છે, માટેજ નવપદશ્રીનું હંમેશાં ધ્યાન કરવું. હવે જ્ઞાનનું બહુમાન કરે છે. અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા પુરૂષો ક્રોડો જન્મ લગી મહાન્ કઠિન તપશ્ચર્યા કર્યા કરે; તોપણ જેટલું પાપ ક્ષય ન કરી શકે તેટલું પાપ, જ્ઞાનીપુરૂષ શ્વાસોશ્વાસમાં ક્ષય કરી શકે છે; માટેજ જગતની અંદર કોઈપણ વસ્તુ જ્ઞાનની બરોબરી કરી શકે તેમ છેજ નહીં; માટે જે પ્રાણી આત્મજ્ઞાનની અંદર મગ્ન થઇ સંસારીદશાને વિભાવરૂપ ગણી હંમેશાં સ્વભાવદશામાં લીન રહી આત્મ રમણ કરે છે, શરીર, ધન કે ઇંદ્રિયો સંબંધી સુખરૂપ પુદ્ગળ ખેલને ઇંદ્રજાળ સરખો ગણે છે, તેને કર્મમળ લાગતો નથી; કેમકે તેઓ ચિત્તમાં વિચારે છે કે પુદ્ગળદ્વારા પુદ્ગળનું પોષણ કરવું તે વ્યાજબી નથી; પુદ્ગળનો ધર્મ સડવા, પડવા, વિધ્વંસ પામવાનો છે તેમાં હું આસક્ત થયો એથીજ અનંતાકાળ લગી ભવમાં ભટક્યો, પરંતુ હવે શ્રી જિનેંદ્રપ્રરૂપિત અમૃતવાણીવડે મેં જાણી લીધું કે—સંસાર દુઃખદાઇ અને બાજીગરની બાજી જેવો છે તો તેની ઉપર રક્ત થવું એ અજ્ઞાનીનું કામ છે. પુદ્ગળ ઉપર મમતાવંત થવું એ પણ અજ્ઞાનીનુંજ કર્ત્તવ્ય છે; જ્ઞાનીજન તો આત્મજ્ઞાનમાંજ લીન રહે છે. જે મનુષ્યે આત્મજ્ઞાન સાથે પૂરી પિછાણ કરી દૂધમાં મળેલા પાણી અને લોહાના ગોળામાં પ્રવેશેલા અગ્નિની પેઠે તદ્રૂપ થતાં, આઠ કર્મના આવરણ વગરનો થઇ આત્માના મૂળ ગુણો પ્રગટ કરી સિદ્ધિપદ મેળવે છે; માટે આત્મજ્ઞાનની રમણતાવડેજ સર્વ દુઃખહર્ત્તા થવાય છે, અને પ્રગટપણે આત્મજ્ઞાન જ મોક્ષનું હેતુ થાય છે એ નિઃસંદેહ છે. એમ જાણીને મોક્ષાર્થિ જનોએ આત્માની પરિણતી સુધારવી એજ સર્વ શ્રેયનું કારણ છે.

શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ કહે છે કે આ ચોથા ખંડની અંદર સાતમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ જે માનવ, નવપદજીનો મહિમા સાંભળે તે પ્રાણી રૂડા જશના વિલાસને પામે. (૩૬-૪૧)

(દોહા-૭૬.)

ઇણી પરે દેઈ દેશના, રહ્યો જાંમ મુનિચંદ;
તવ શ્રીપાલ તે વીનવે, ધરતો વિનય અમંદ. ૧

ભગવન્! કહો કુણ કર્મથી, બાલપણે મુજ દેહ;
મહારોગ એ ઉપનો, કુણ સુકૃતે હુઓ છેહ. ૨

કવણ કર્મથી મે લહી, ઠામ ઠામ બહુ રિદ્ધિ;
કવણ કુકર્મે હું પડયો, ગુણનિધિ જલનિધિ મધ્ય. ૩

કવણ નીચ કર્મે હુઓ, ડુંબપણો મુનિરાય;
મુઝને એ સવિ કિમ હુઓ, કહિયે કરિ સુપસાય. ૪

અર્થ:-ઉપર પ્રમાણે મુનિરૂપ તારાગણમાં ચંદ્રમા સરખા રાજર્ષિ અજિતસેન ધર્મદેશના દઈ મૌન રહ્યા ત્યારે અતિ વિનયપૂર્વક શ્રીપાળ મહારાજા મુનિમહારાજશ્રીને વિનવવા લાગ્યા કે-'હે જ્ઞાનવાન્ ભગવંત! મને બાળપણમાં જ કયા કુકર્મપ્રસંગથી કોઢનો મહારોગ પેદા થયો હતો? અને તે કયા જન્માંતરના સુકૃતને લીધે પાછો મટી ગયો? હે ગુણનિધિ! વળી કયા કર્મના પ્રભાવથી મેં સ્થળે સ્થળે ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી? તથા કયા કુકર્મના યોગથી હું દરિયામાં પડ્યો (તેમજ) હે મુનિરાજ! મેં કયા નીચકર્મ સંયોગવડે ડુંબનું કલંક વ્હોર્યું? એ બધું સવિસ્તરપણે મને કૃપા કરીને ફરમાવો કે તેવું શા કારણથી થયું? (૧-૪)

(ઢાળ આઠમી-સાંભરીઆ ગુણ ગાવા મુજ મને હીરનારે-એ દેશી.)

સાંભલજો હવે કર્મવિપાક કહે મુનિરે,
કાંઈ કીધું કીધું કર્મ ન જાયરે;

કર્મવશે હોય સઘલાં સુખદુઃખ જીવનેરે,
કર્મથી બલિયો કો નવિ થાયરે. સાં૦ ૧

ભરતક્ષેત્રમાં નયર હિરણ્યપુરે હુઓરે,
મહીપતિ મોહોટો તે શ્રીકંતરે;
વ્યસન તેહને લાગ્યું આહેડાતણુંરે,
કાંઇ વારે વારે રાણી એકંતરે. સાં૦ ૨

રાણી તેહની જાણો સુગુણા શ્રીમતીરે,
સમકિત શીલની રેખરે;
જિનધર્મે મતિ રૂડી કૂડી નહિં મને રે,
દાખે દાખે શીખ વિશેષ રે. સાં૦ ૩

પિયુ તુઝને આહેડે જાવું નવિ ઘટે રે,
જેહને કેડે છે નરકની ભીતિ રે;
ધરણી ને પરણી બે લાજે તુઝ થકી રે,
માંડી જેણે જીવહિંસાની અનીતિ રે. સાં૦ ૪

મુખ તૃણ દીધે અરિ પણમૂકે જીવતો રે,
એહવો છે રૂડો ક્ષત્રીનો આચાર રે;
તૃણ આહાર સદા જે મૃગપશુ આચરે રે,
તેહને મારે જે આહેડે તે ગમાર રે. સાં૦ ૫

અર્થઃ—(હવે રાજર્ષિ અજિતસેન મહારાજ કર્મના વિપાક ફળ–કહે છે તે તમે સાંભળો.') 'હે શ્રીપાળ રાજન્! જે જીવ જે કંઈ સારાં કે નરસાં કર્મો કરે છે તે તેણે ભોગવ્યા વગર કદી પણ જતાં નથી. કર્મથી કોઈ વિશેષ બળવાન નથી. આ ભરતક્ષેત્રની અંદર હિરણ્યપુર નગરનો શ્રીકંત નામનો મોટો રાજા થયો હતો, તેને શિકાર કરવાનું દુષ્ટ વ્યસન વળગ્યું હતું, તે જોઈને તેની શ્રીમતી રાણી એકાંતમાં વારંવાર શિકાર નહિં કરવા વિનવતી હતી, કેમકે રાજા મિથ્યાત્વધર્મી હતો. રાણી જિનધર્મ રક્ત મતિવાળી સુશીલ ને સમકિતની રેખારૂપ ગુણવંતી હોવાને લીધે વિશેષે કરીને પ્રાણપતિને પાપમાર્ગથી પાછો હઠાવવા શિખામણ દેતી હતી કે પ્રિયતમજી! આપને શિકાર કરવા જવું વ્યાજબી જ નથી; કેમકે એ દુષ્ટ કર્મની પાછળ નરકે જવાની બ્હીક કાયમ છે; તેમ જ એ દુર્વ્યસનને લીધે હું વિવાહિતા અને આપના કબજાની પૃથ્વી બંને આપને જોતાં જ લાજિયે છિયે, કેમકે જીવહિંસા રૂપ અનીતિ તમે હાથ ધરી છે. ક્ષત્રીનો મુખ્ય ધર્મ એ છે કે જે શત્રુ હોય તેને મારવો છતાં તે શત્રુ પણ જો મ્હોંમાં ઘાસનું તરણું લઈ સ્હામે ઉભો રહે તો મુખમાં તૃણ લીધેલાને ન મારતાં જીવતો જવા દેવો તો વિચાર કરો કે જે મૃગપશુઓ હમેશાં ઘાસનો જ આહાર કરે છે તેને જે ક્ષત્રીપુત્ર મારી નાંખે છે તે ક્ષત્રીપુત્ર નહીં પણ ગમારપુત્ર જ ગણવા યોગ્ય છે, તેમ જ જે પ્રાણી સ્હામે ન થતાં પુંઠ બતાવી નહાશી જાય તે જીવને પણ ન મારવો એ પણ યુદ્ધવીર રાણીજાયાનો ખાસ ધર્મ છે, વળી જેના હાથમાં હથિઆર–શસ્ત્ર ન હોય તેના ઉપર પણ ક્ષત્રીપુત્ર ઘા કરતા નથી એવી ઉત્તમ રાજનીતિ છે. (૧–૫)

સસલાં નાસે પાસે નહિં આયુધ ધરે રે,
રાણીજાયા બાણી તેહને કેડ રે;
જે લાગે તે આગે દુઃખ લહેશે ઘણાં રે,
નાઠા શું બલ ન કરે ક્ષત્રી વેદ રે. સાં૦ ૬

અબલકુલાશી ઝખને નિજ દ્રુમ પીડતાં રે,
ખગને મૃગને તૃણભક્ષીને દોષ રે;

હણતાં નૃપને ન હોય ઈમ જે ઉપદિશે રે,
તેણે કીધો તસ હિંસકકુલપોષ રે. સાં૦ ૭

હિંસાની તે ખીંસા સઘલે સાંભળી રે,
હિંસા નવિ રૂડી કિણહી હેત રે;
આપ સંતાપે પર સંતાપે પામીયો રે,
આહેડી તે જાણો કુળમાં કેત રે. સાં૦ ૮

જાઓ રસાતળ વિક્રમ જે દુર્બલ હણે રે,
એતો લેશ્યા કૃષ્ણનો ઘન પરિણામ રે;
ભૂંડી કરણીથી જગ અપજસ પામીયે રે,
લીહાલો ખાતાં મુખ હોવે તે શ્યામ રે. સાં૦ ૯

એહવાં રાણીયે વયણ કહ્યાં પણ રાયને રે.
ચિત્ત માંહે નવિ જાગ્યો કોઇ પ્રતિબોધ રે;
ઘન વરસે પણ નવિ ભીંજે મગસેલીયો રે,
મૂરખને હિત ઉપદેશે હોય ક્રોધ રે. સાં૦ ૧૦

અર્થ—પરંતુ આપ તો સસલાં હરિણ વગેરે પ્રાણીઓ કે જે શસ્ત્ર વગરનાં, સ્હામે ન થતાં પુંઠ બતાવી ભાગી છુટનારાં છે તેની પાછળ પડી તેમના પ્રાણ લેવા ધનુષ પર બાણ ચડાવી ચલાવી બે જાન કરો છો. પાપશાસ્ત્રના ધરનારા જે કોઇ રાજાને એવો પાપોપદેશ આપે છે કે—રાજાની પૃથ્વીમાં જે પાણી છે, તેનો રાખનાર રાજા છે, તે પાણીની અંદર રહી જીવન ગુજારનાર મોટા મચ્છ નિર્બળ ન્હાનાં માછલાંને ખાઇ જાય છે તેવા મચ્છોને, તથા રાજાની જમીનમાં ઉગેલાં ઝાડવાંને દુઃખ દેનાર પક્ષીવર્ગને, અને રાજાની જમીનમાં ઉગેલાં નવાં ઘાસ વગેરેને ખાઈ જનાર હરિણ વગેરે પશુઓને જાનથી મારી

નાખવામાં રાજાને કશું પણ પાપ લાગતું નથી, કેમકે જે રાજાનાં તે જળાશય, વનનાં વૃક્ષ, ઘાસ વગેરેનો ધણીનો હુકમ મેળવ્યા વિના મરજી મુજબ ઉપભોગ કરનાર જળચારી, પંખીને પશુઓ- રાજાનાં ગુન્હેગાર જ ગણાય, માટે તેમને પ્રાણદંડ દેવામાં પાપ નથી પણ ધર્મ જ છે! તેવો હિંસક ઉપદેશ દેનાર પોતાના હિંસક કુળનું જ પોષણું કરે છે. વળી છયે દર્શનવાળાં હિંસાની નિંદા કરે છે એવું સાંભળિયે છિયે, જેથી સિદ્ધ થાય છે કે કોઇ રીતે પણ જીવ હિંસા સારી નથી. અને જણાય પણ છે કે પાપી શિકારી પોતાના આત્માને સંતાપ્યા કરે છે, તેમ જ જે જીવને ભેજાન કરવા ધારે છે તે જીવને પણ સંતાપ આપે છે જેથી તેવા હિંસક મનુષ્યો પોતાના કુળમાં નઠારા ચિન્હ સૂચવનાર કેતુગ્રહ સરીખા કુળક્ષયકારક જ સમજવા. તેમ જ જે મનુષ્ય નિર્બળ પશુઓને મારી નાંખે છે તે મનુષ્યોનું પરાક્રમ પણ રસાતળમાં પેશી જાઓ! કેમકે હિંસકપણું કૃષ્ણલેશ્યાના આકરા પરિણામ રૂપ જ છે. જેમ કોલસો ખાધાથી મ્હોડું કાળું જ થાય છે, તેમ નઠારી કરણી કરવાથી પણ જગતમાં અપયશ જ પ્રાપ્ત કરાય છે. આ પ્રમાણે રાણીએ હિતવચનો કહ્યાં; તો પણ રાજાના ચિત્તની અંદર જરા પણ પ્રતિબોધ જાગ્યો નહીં, જેવી રીતે પુષ્કળ વરસાદ વર્ષ્યા છતાં પણ મગશેળિયો પથરો જરા પણ ભીંજાતો નથી, તેવી રીતે મૂર્ખને ચાહે તેટલો હિતકારી ઉપદેશ દેવામાં આવે તો પણ બોધ ન થતાં ઉલટો ક્રોધ પેદા થાય છે. તે જ રીતે રાણીના હિતબોધથી રાજાને બોધ ન થતાં ગુસ્સો પેદા થઈ આવ્યો. (૯-૧૦)

અન્ય દિવસે શત સાત ઉલ્લંઠે પરવર્યો રે,
મૃગયાસંગી આવ્યો ગહનવન રાય રે;
મુનિ તિહાં દેખી કહે વ્યાધે છે પીડયો કોઢીયો રે,
ઉલ્લંઠ તે મારે દેઈ ઘનઘાય રે. સાં૦ ૧૧

જિમ તાડે તે મુનિને તિમ નૃપને હુવે રે,
હાસ્ય તણો રસ મુનિમન તે રસ શાંત રે;
કરિ ઉપસર્ગને મૃગયાથી વળ્યા સાતશે રે,
નૃપ સાથે તે પહોતા ઘર મન ખાંત રે. સાં૦ ૧૨

અન્ય દિવસ મૃગ પૂંઠે ધાયો એકલો રે,
 રાજા મૃગલો પેઠો નઈતટ રાન રે;
ભૂલો નૃપ તે દેખે નઈતટ સાધુને રે,
 બોળે નઈજળમાં મુનિ ઝાલી કાન રે. સાં૦ ૧૩

કાંઇકિ કરૂણા આવી કઢાવ્યો નીરથી રે,
 ઘેર આવીને રાણીને કહિ વાત રે;
સા કહે બીજાની પણ હિંસા દુખ દિયે રે,
 જનમ અનંતા દુઃખ દીયે રૂષિઘાત રે. સાં૦ ૧૪

રાજા ભાંખે નવિ કરસ્યું ફિરિ એહવું રે,
 વીતા કેતાઇક વાસર જામ રે;
ગોંખ થકી મુનિ દીઠો ફિરતો ગોચરી રે,
 વીસારી રાણીની શિક્ષા તામ રે. સાં૦ ૧૫

નગરી વિટાળી ભીખે કહે નૃપ ઉલ્લંઠને રે,
 કાઢો બાહિર એહને ઝાલી કંઠ રે;
રાણીયે દીઠા ગોંખ થકી તે કાઢતા રે,
 રાજાને આદેશે લાગા લંઠ રે. સાં૦ ૧૬

અર્થઃ—એક વખત તે રાજા સાતસો ઉલ્લંઠ-હિંસક પુરૂષોની સાથે શિકાર રમવા ગહન વનની અંદર આવ્યો, તે સ્થળે રોગથી પીડાતા એક જૈનમુનિ કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાન ધરી ઉભા હતા, તેને જોઈ રાજા બોલ્યો—'આ તો રોગથી પીડાતો કોઢિયો છે' એટલું બોલતામા તે સાતસો ઉદ્ધતોએ તે મુનિને ઘણો જ માર માર્યો. જેમ જેમ તેઓ મુનિને મારે છે તેમ તેમ રાજાના

મનમાં હાસ્ય ઉપજે છે અને મુનિના મનમાં શાંતરસ પેદા થાય છે. આવી રીતે મુનિને મહા ત્રાસ આપી તે બધાએ શિકાર કરીને પાછા પોતાને મુકામે રાજી થતાં થતાં આવ્યા. વળી કોઇ દિવસે તે રાજા એકલો જ શિકાર રમવા ગયો ને મૃગને જોતાં જ તેણે ઘોડાને તે પાછળ દોડાવ્યો; પણ હરિણ નાશીને નદી તીરના વનમાં ક્યાંય ભરાઇ પેઠો, તેને જોતો જોતો રાજા તે વનમાં ભૂલો પડ્યો, ત્યાં એક મુનિને જોયા, એટલે તે મુનિને કાન ઝાલી નદીના પાણીની અંદર ઝબોળવા લાગ્યો; છતાં થોડી વાર પછી રાજાના મનમાં કંઇક દયા આવી તેથી મુનિને પાણીમાંથી બહાર કહાડી પછી તે પોતાને ઘેર ગયો અને તેણે મુનિને ઉપસર્ગ કર્યાની વાત રાણીને કહી સંભળાવી. એટલે રાણી બોલી કે—'હે સ્વામી ! બીજાની હત્યા કરિયે તે પણ દુ:ખ દેનારી નીવડે છે, તો ઋષિની ઘાત તો અનંતાભવ લગી દુ:ખ દેનારી નીવડે એમાં તો કહેવા જેવું જ શું છે ?' તે સાંભળી રાજા પાપથી ડરીને બોલ્યો—'દેવી ! હવે ફરીથી એવું પાપ કોઇ વખત પણ નહીં કરૂં.' વળી કંઇક વખત ગયા બાદ એક દિવસ રાજાએ રાજમહેલના ઝરોખામાં બેઠા બેઠા એક મુનિને ગોચરી ફરતાં જોયા કે રાણીની આપેલી શીખામણ–તે પાપ ન કરવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞાને વિસરી દઇ પોતાના તોફાની પુરૂષોને હુકમ કર્યો કે—'જે સ્હામે દેખાય છે તે ભિક્ષુક આપણા નગરને વટલાવતો ફરે છે માટે એને ગળેથી પકડી શહેરની બ્હાર કહાડી મૂકો.' આ પ્રમાણે રાજાનો હુકમ મળતાં જ તે તોફાની પુરૂષો મુનિની ગળચી પકડી મુનિને બ્હાર કહાડવા લાગ્યા તે બીજા ગોખમાં બેઠેલી રાણીના જોવામાં આવ્યું. (૧૧–૧૬)

રાણી રૂઠી રાજાને કહે શું કરો રે,
પોતાનું બોલ્યું પાળો ન વચન્ન રે;
મુનિ ઉપસર્ગ સર્ગે જાવું દોહિલું રે,
નરકે જાવા લાગ્યું છે તુમ મન્ન રે. સાં. ૧૭

નૃપ ઉપશમિયોનમિયો મુનિ તેડી ઘરે રે,
રાણી ભાખે રાજા એ અન્નાણુ રે;

મુનિ ઉપસર્ગે પાપ કર્યું ઇણે મોટકું રે,
એ છૂટે તે કહિયેં કાંઈ વિન્નાણ રે. સાં. ૧૮

સજજન જે ભૂંડું કરતાં રૂડું કરે રે,
તેહના જગમાં રહેશે નામ પ્રકાશ રે;
આંબો પત્થર મારે તેહને ફળ દિયે રે,
ચંદન આપે કાપે તેહને વાસ રે. સાં. ૧૯

મુનિ કહે મહોટા પાતકનું શું પાલણું રે,
તો પણ જો હોય એહનો ભાવ ઉલ્લાસ રે;
નવપદ જપતાં તપતાં તેહનું તપ ભલું રે,
આરાધે સિદ્ધચક્ર હોય અઘનાશ રે. સાં. ૨૦

પૂજા તપ વિધિ શીખી આરાધ્યું નૃપે રે,
રાણી સાથે તે સિદ્ધચક્ર વિખ્યાત રે;
ઉજમણા માંહે આઠે રાણીની સહી રે,
અનુમોદે વળી નૃપનું તપ શત સાત રે. સાં. ૨૧

અર્થ:—તે જોઇ તરત રાજા પાસે દોડી આવી રાણી ગુસ્સે થઇ કહેવા લાગી—'હે રાજન્! આ શું કરવા માડ્યું છે? પોતાનુ બોલેલું વચન પોતે પાળતા નથી એ શું રાજબીજનું કૃત્ય છે!! મુનિને ઉપસર્ગ કરનારને સ્વર્ગમાં જવુ મહા મુશ્કેલ હોય છે, અને તમારૂ મન નરકે જવા લાગ્યું છે, આપનું આ કર્તવ્ય જ સ્પષ્ટપણે તે સાબિતી આપી રહેલ છે.' રાણીના આવાં વચન સાંભળતાં જ રાજા શાંત થઈ તરત મુનિને પોતાની પાસે બોલાવીને રાજા તેમનાં ચરણમાં પડ્યો, એટલે રાણી મુનિ પ્રત્યે વિનયવચનવડે કહેવા લાગી—'પ્રભો! આ રાજા અજ્ઞાનને વશ છે જેથી મુનિ ઉપસર્ગનું મોટું

પાપ બાંધ્યું છે તો એ પાપથી મુક્ત થવાય એવો કોઇ ઉપાય આપ ફરમાવો. હમેશાં સજ્જનોની એ જ રીતિ હોય છે કે જે તેઓનું ભૂંડું કરે તેઓનું પણ તે ભલું જ કર્યા કરે છે અને એવા સુકર્મ પ્રતાપથી જ તેવા સજ્જનોનાં આ પૃથ્વી ઉપર નામો કાયમ રહ્યાં છે. જેમ આંબાને કોઇ પત્થર મારે તો તે તેને મીઠી કેરીએ આપી આનંદ આપે છે, ચંદનને જે કાપે છે, છતાં પણ તે કાપનારને પોતાની સુવાસના જ અર્પણ કરે છે. રાણીનું આવું બોલવું સાંભળી સમપરિણામી મુનિએ કહ્યું—' બાઇ! મહા પાપ રાજાએ કર્યું છે તે પાપ મટવા માટે શું કહિયે? તો પણ જો આ રાજાનો ઉલ્લાસભાવ હોય તો કહું છું કે—' નવપદજીનો જાપ જપવાથી તથા તેમનો તપ આદરવાથી-ઉત્તમોત્તમ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું આરાધન કરવાથી તમામ પાપ નાશ થઇ જાય તેમ છે, માટે ઇચ્છા હોય તો તેનું આરાધન કરો ' આ પ્રમાણે મુનિનું બોલવું થતાંજ રાણીએ તે તપ આરાધનનો તમામ પૂજન તથા વિધિ વગેરે મુનિશ્રી પાસેથી જાણીને બંનેએ પ્રગટપણે તે તપને આરાધનસહિત પૂર્ણ કરીને તે તપ સંબંધી ઉજમણું પણ કર્યું. તે વખતે તે રાણીની આઠ સખિયોએ અને તે સાતમો ઉલ્લંઠ પુરૂષોએ રાજાના તપની અનુમોદના કરી. (૧૭-૨૧)

અન્ય દિવસ તે ગયા સિંહનૃપ ગામડેરે,
ભાંજી તે વળિયા લેઈ ગોવગ્ગરે;
કેડ કરીને સિંહે માર્યા તે મરીરે,
કોઢી હુઓ ખત્રી મુનિ ઉવસગ્ગરે. સાં૦ ૨૨

પુણ્યપ્રભાવે રાજા હુઓ શ્રીકંત તુંરે,
શ્રીમતી રાણી મયણાસુંદરી તુજરે;
કુષ્ટિપણું જલમજ્જન હુંબપણું તુમ્હેરે,
પામ્યુંએ મુનિ આશાતના ફળ ગુજ્જરે. સાં૦ ૨૩

સિદ્ધચક્ર શ્રીમતિવયણે આરાહિયુંરે,
તેહથી પામ્યો સઘળો ઋદ્ધિ વિશેપરે;

આઠ સખી રાણીનું તપ અનુમોદિયુંરે,
તેણેં તે લઘુ દેવી હુઈ તુઝ શુભવેષરે. સાં૦૨૪
સાપ ખાઓ તુઝ આઠમીયેં કહ્યું શોકયનેરે,
તેણેં સાપે હંસી ન ટલે પાપરે;
ધર્મ પ્રશંસા કરી રાણા હુઆ તે સાતશેરે,
ઘાતવિધુર તે સિંહ લીયે વ્રત આપરે. સાં૦૨૫
માસ અણસણે અજિતસેન તે હું હુઓરે,
બાલપણે તુજ રાજ્જ હર્યું તે રાણરે;
બાંધી પૂરવ વૈરે તુઝ આગલ ધરેરે,
પૂરવ અભ્યાસે મુઝ આવ્યું નાણરે. સાં૦ ૨૬
જાતિ સંભારી સંયમ ગ્રહિ લહિ ઓહિનેરે,
ઇહાં આવ્યો જેણે જેવાં કીધાં કર્મરે;
તેહને તેહવાં આવ્યાં ફળ સુખ દુઃખ તણારે,
સદ્ગુરૂ પાખે જાણે કુણ એ મર્મરે. સાં૦૨૭
ચોથે ખંડે ઢાળ હુઈ એ આઠમીરે,
એહમાં ગાયો નવપદમહિમા સારરે;
શ્રીજિનવિનયે સુજસ લહીજે એહથીરે,
જગમાં હોવે નિશ્ચે જયજયકારરે. સાં૦૨૮

અર્થ:—હવે કોઈક દિવસે તે રાજા સાતમો ઉલ્લંઠના પરિવારથી પરવર્યો સિંહરાજાના ગામ ઉપર ચડાઈ લઇ ગયો અને તે ગામમાં લુંટ વગેરેથી બંજવાડ

કરી ગાયોના ટોળાને હાંકી પાછો ફર્યો; તેથી સિંહરાજાએ તેની પુંઠ પકડી જેથી તે સાતસો તોફાનીને ઠાર માર્યા અને તે મરીને તપઅનુમોદનાના પ્રતાપથી ક્ષત્રીયવંશમા પેદા થયો; પણ મુનિને ઉપસર્ગ કરવાંથી તે બધા કોઢીયા થયા નવપદજીના તપવડે પુણ્યસંચય થવાથી શ્રીકાંતરાજા આયુ પૂર્ણ થયે તું શ્રીપાળ-રાજા થયો. અને શ્રીમતી રાણી તે તારી પત્ની મયણાસુંદરી થઈ. તેમજ કોઢિયા-પણું મુનીને કોઢિયો કહેવાની આશાતનાથી, તથા મુનીને પાણીમાં ઝબો-ળવાથી દરિયામાં ડુબવું, તથા મુનિને બ્હાર કહાડવાથી પાછુ દરિયો તરી પાર થવું થયું, અને મુનિ શહેરને વટલાવે છે, એ ડુંબ જેવો છે વગેરે વચનો કહ્યાં તે આશાતનાને લીધે ડુંબનું કલંક તમોને પ્રાપ્ત થયું અને મુનિની તે અપરાધ સંબધી ક્ષમા માગી તેથી તે કલંક નાશ પામ્યું. તેમજ શ્રીમતિના કહેવાથી પૂર્વ-જન્મમાં શ્રી નવપદજીનું આરાધન કર્યું તથા તેજ અભ્યાસના લીધે આ ભવે પણ તેણીનાકથનથીજ પુનઃ તે તપ આરાધ્યો, તેથી તને સર્વત્ર સ્થળે સર્વ પ્રકારની વિશેષતા પૂર્વક ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. આઠ સખીઓએ તથા સાતસો ઉદ્ધ ઠોએ રાણી રાજાના તપની અનુમોદના કરી તેથી તે પ્રભાવવડે તારી યુવરાણી-ઓનું પદ પામી, આઠમી સખીએ પોતાની શોકયને સાપ ખાઓ એવું શાપ-વચન કહ્યું હતું તે પાપથી તેણી આઠમી સખીના જીવ તિલકસુંદરીને સાપનો દંસ થયો. તારા ધર્મની પ્રશંસા કરવાથી સાતસો પુરૂષો કોઢીયાપણું દૂર કરી રાણાપદ પામ્યા, તારા તોફાનીઓનો મારનાર સિંહ સાતસોને તરવારને તાબે કર્યાના પાપથી બ્હીને પોતાની મેળે મુનિનાં વ્રત લઈ ત્યાગી થયો અને અણ-સણ કરી મરી હું અજિતસેન રાજા થયો પાછળે ભવે તેં મારૂં ગામ ભાગ્યું હતું, તે વૈરને લીધે મેં તારૂં રાજ્ય બાળપણમાંથીજ પડાવી લીધું અને મેં સાતસો જણને માર્યા હતા તેઓએ મને તે વૈરને લીધે બાંધી તારી આગળ હાજર કર્યો હતો; માટે જે જે પાપ કરાય તે તેમાંથી ભોગવ્યા વિના છુટકો થતો નથી મને પૂર્વના ચારિત્રાભ્યાસને લીધે જ્ઞાન ઉદય આવ્યું, જેથી જાતિ-સ્મરણવડે પૂર્વ ભવ જોઈ વિચારી મેં સંયમ અંગીકાર કર્યું, અને તે ચારિત્ર પાળતાં પાળતાં અવિધજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી હું અહીં તારી પાસે આવ્યો; જેથી જેણે જેવાં કર્મ કર્યા તેણે તેવાં સુખ દુ:ખનાં ફળ ઉદય આવતાં અનુભવ્યાં કહો, સદગુરૂ શિવાય એવા મર્મને કોણ જાણી શકે ?" (યશોવિજયજી મહારાજ કહે છે કે આ ચોથા ખંડ અંદરની આઠમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ, તેમાં નવપદજીનો મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે, કે જે નવપદજીનો મહીમા ગાય તેમજ શ્રી જિનરાજનો વિનય કરે તે સારો યશ પ્રાપ્ત કરે અને જગતમાં તેનો નિશ્ચય જયજયકાર થાય. (૨૧-૨૮)

——卐——

(દોહા-૭૬)

ઈમ સાંભળી શ્રીપાળ નૃપ, ચિંતે ચિત્તમઝાર;
અહો અહો ભવનાટકે, લહિયે ઈસ્યા પ્રકાર. ૧
કહે ગુરૂપ્રતે હવાણાં નથી, મુજ ચારિત્રની સત્તિ;
કરિ પસાય તિણે ઉપદિસો, ઉચિત કરણ પડિવત્તિ. ૨
વલતું મુનિ ભાખે નૃપતિ, નિશ્ચયગતિ તું જોય;
કરમ ભોગ ફળ તુઝ ઘણું, ઈહ ભવ ચરણ ન હોય. ૩
પણ નવપદ આરાધતાં, પામીશ નવમું સર્ગ.
નરસુર સુખ ક્રમે અનુભવી, નવમે ભવ અપવર્ગ. ૪
તે સુણી રોમાંચિત હુઓ, નિજ-ઘર પહોતો ભૂપ;
મુનિ પણ વિહરંતો ગયો, ઠાણાંતર અનુરૂપ. ૫

અર્થઃ—એ પ્રમાણે અજિતસેન રાજર્ષિના મુખથી ધર્મ-દેશના શ્રવણ કરી શ્રીપાળરાજા પોતાના ચિત્તમાં ચિંતવવા લાગ્યા—'અહા! અત્યંત આશ્ચર્યની વાત છે કે ભવનાટકની અંદર પણ આવા આવા પ્રપંચ થાય છે!!!' તે પછી શ્રીપાળરાજા ગુરૂપ્રત્યે પૂછવા લાગ્યા—'હે પ્રભો! અત્યારે તો મારામાં ચારિત્ર અંગીકાર કરવાની શકિત નથી, માટે કૃપા કરીને જે મારાથી બની શકે તેવો ધર્મ મને કહી બતાવો.' મુનિરાજે જિજ્ઞાસુ શ્રીપાળ રાજેંદ્રને કહ્યું—'નરવર! તારી સ્થિતિ અવશ્ય રીતે તપાસવાની છે, હજી તારે કર્મ સંબંધી વિપાક ભોગવવાનાં બાકી રહેલ છે જેથી આ ભવની અંદર તને ચારિત્રનો ઉદય આવશે નહીં; તો પણ શ્રી નવપદજીના આરાધન-પ્રતાપવડે તું નવમું દેવલોક પ્રાપ્ત કરીશ અને તે પછી અનુક્રમે મનુષ્ય અને દેવતાના એમ વારાફરતી ભવ પામી તે ભવ-સંબંધી સુખ અનુભવીને નવમા ભવની અંદર મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરીશ.' આ પ્રમાણે સાંભળી શ્રીપાળરાજા અત્યંત આનંદ પામ્યા; અને ગુરૂને નમન કરી પોતાના પરિવારસહિત પોતાનાં નગરમાં ગયાં. અને મુનિમહારાજ પણ પોતાની ઈચ્છાનુકુળ વિહાર કરી અન્યસ્થાને ગયા. (૧-૫)

(ઢાળ નવમી–કંત તમાકુ પરિહરો એ દેશી.)

હવે નરપતિ શ્રીપાલ તે, નિજ પરિવાર સંયુત્ત મેરેલાલ;
આરાધે સિદ્ધચક્રને, વિધિસહિત ગ્રહી સુમુહુત્ત મેરે
લાલ; મનનો મ્હોટો મોજમાં. ૧
મયણસુંદરી ત્યારે ભણે, પૂર્વે પૂજ્યું સિદ્ધચક્ર, મે.
ધન ત્યારે થોડું હતું, હવણાં તું ઋદ્ધે શક્ર. મે. મ. ૨
ધન મ્હોટે છોટું કરે, ધર્મ ઉજમણું તેહ, મેરે લાલ.
(પાઠાંતર) જે કરણી ધર્મનું તેહ; મે.
ફળ પૂરૂં પામે નહીં, મમ કરજો તિહાં સંદેહ મે. મ. ૩
વિસ્તારે નવપદતણી; તિણે પૂજા કરો સુવિવેક; મે.
ધનનો લાહો લીજીયે, રાખી મ્હોટી ટેક. મે. મ. ૪

અર્થઃ–તે પછી મહાન્ ઉદાર ચિતવંત્ત શ્રીપાળ મહારાજા પોતાના પરિવાર સહિત વિધિપૂર્વક સારૂં મુહૂર્ત્ત લઇને આનંદવડે શ્રી સિદ્ધચક્રની આરાધના કરે છે. એ જાણી પટરાણી મયણાસુંદરીએ શ્રીપાળ મહારાજાને કહ્યું કે પૂર્વે આપણે શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું પૂજન વિગેરે કર્યું હતું, પણ તે વખતે આપણી પાસે વિશેષ ધનસંપત્તિ ન હતી, તેના લીધે જોઇયે તેવી ભક્તિ થઈ શકી નથી; પરંતુ હમણાં તો આપ ઇંદ્રના જેવી ઋદ્ધિવાળા થયા છો, માટેજ જે મનુષ્ય પાસે જ્યારે ધનની વિશેષ છત હોય ત્યારે ધર્મસંબંધી કરણીમાં ટુંકું દિલ રાખી ઓછું ધન વાવરે તો તે મનુષ્ય પૂર્ણ ફળ પામી શકતો નથી એ નિઃસંદેહ વાર્ત્તા છે, માટે તે ધ્યાનમાં લઇ હાલની સંપત્તિ પ્રમાણે પુષ્કળ ધન વાવરી વિસ્તારપૂર્વક પૂજનાદિની સામગ્રી મેળવી વિવેક સાથે નવપદજીનું પૂજન–આરાધન કરવું ઘટિત છે; માટે મળેલા ધનનો લ્હાવો લ્યો અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી પૂજન કરો.

મયણા વયણાં મન ધરી, ગુરૂભક્તિ શક્તિ અનુસાર; મે.
અરિહંતાદિક પદ ભલાં, આરાધે તે સાર. મે. મ. ૫

નવજિન ઘરનવ પડિમા ભલી, નવ જીર્ણોદ્ધાર કરાવિ; મે.
નાનાવિધ પૂજા કરી, જિન આરાધન શુભભાવ; મે. મ. ૬

એમ સિદ્ધતણી પ્રતિમાતણું, પૂજન ત્રિહું કાલ પ્રણામ; મેરે લાલ.
તન્મય ધ્યાને સિદ્ધનું, કરે આરાધન અભિરામ. મે. મ. ૭

આદર ભગતિ ને વંદના, વેયાવચ્ચાદિક લગ્ગ; મે.
શુશ્રૂષા વિધિ સાચવી, આરાધે સૂરિ સમગ્ગ મે. મ. ૮

અધ્યાપક ભણતાં પ્રતિ, વસનાશન ઠાણ બનાય, મે.
દ્વિવિધ ભકિત કરતો થકો, આરાધેનૃપ ઉવજ્ઝાય. મે. મ. ૯

અર્થ:—મયણાસુંદરીના આ પ્રમાણે વચનોને મનમાં ગ્રહણ કરી મહાન્ ભક્તિવંત શ્રીપાળમહારાજા પોતાની શક્તિના પ્રમાણે વિસ્તાર પૂર્વક તત્વરૂપ અરિહંતાદિક નવપદજીનું આરાધન કરવા લાગ્યા. તેમાં પ્રથમ પદરૂપ શ્રી અરિહંતપ્રભુની આરાધનામાં નવ બાવન જિનાલયયુક્ત જૈનમંદિરો બંધાવ્યાં, નવ નવિન પ્રતિમાજી ભરાવ્યાં અને નવ જિર્ણમંદિરોનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. તથા તેની ત્રણ–પાંચ–આઠ–સત્તર–એકવીશ અને એકસોઆઠ ભેદે, એમ વિવિધ ભેદવાળી પૂજાઓ ભણાવી શુભભાવયુક્ત પ્રથમ પદની આરાધનામાં લીન થયા. હવે બીજા શ્રી સિદ્ધમહારાજાની આરાધનામાં ઉપર કહેવામાં આવેલા પ્રકારસહિત ત્રણ ટંક (સવાર, બપોર ને સાંજ) વખતે શ્રી સિદ્ધ ભગવંતની પ્રતિમાજીને પ્રણામ કરી પૂજન કરે છે અને તન્મય બની ચિત્તમાં અપાર આનંદ સહિત કર્મઅંજનના આવરણરહિત શ્રી સિદ્ધભગવાનની મન વચન કાયાની ઐકયતા સાથે ઉત્તમ આરાધના કરે છે. હવે ત્રીજા શ્રી આચાર્ય મહારાજની આરાધનામાં આદર તથા ભક્તિરાગપૂર્વક બાર આવર્ત્તયુક્ત વંદનનો ક્રમ સાચવી, વૈયાવચ્ચમાં સાવધાન રહી, સુશ્રૂષા, પર્યુપાસના, સેવના, આહારપાણી વગેરે અને [illegible]દિનો તમામ

વિધિ સાચવી સમગ્ર સૂરિરાજની આરાધનામાં સાવધાન રહે છે. ચોથા પદરૂપ શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજાની ભક્તિ કરે છે તથા આગમના પાઠ ભણનારા તથા ભણાવનારા પ્રત્યે અન્ન વસ્ત્ર ને રહેવાની જગ્યા સંબંધી સગવડ આપે છે. ધર્મશાળાઓ પાઠશાળાઓ વગેરે બંધાવી ઉપર કથેલા ઉપચારરૂપ દ્રવ્યથી અને મનની એકાગ્રતારૂપ ભાવથી પાઠક પદની ભક્તિ પૂર્વક આરાધના કરે છે. (૧-૯)

નમન વંદન અભિગમનથી, વસહી અશનાદિકદાન; મે.
કરતો વેયાવચ્ચ ઘણું, આરાધે મુનિપદ ઠાણ. મે. મ. ૧૦

તીર્થયાત્રા કરી અતિ ઘણી, સંઘપૂજા ને રહજત્ત; મે.
આરાધે દર્શનપદ ભલું, શાસન ઉન્નતિ દઢચિત્ત. મે. મ. ૧૧

સિદ્ધાંત લિખાવી તેહને, પાલન અર્ચાદિક હેત; મે.
નાણપદારાધન કરે, સજઝાય ઉચિત મન દેત. મે. મ. ૧૨

વ્રત નિયમાદિક પાલતો, વિરતિની ભકિત કરંત. મે.
આરાધે ચારિત્ર ધર્મને, રાગી યતિધર્મ એકંત. મે. ૧૩

તજી ઈચ્છા ઇહ પરલોકની, હુઈ સઘળે અપ્રતિબદ્ધ; મે.
ષટ બાહ્ય અભ્યંતર ષટ કરી, આરાધે તવપદ શુદ્ધ. મે
મ. ૧૪

ઉત્તમ નવપદ દ્રવ્યભાવથી, શુભભકિત કરી શ્રીપાલ; મે.
આરાધે સિદ્ધચક્રને, નિત પામે મંગળમાળ. મે. મ. ૧૫

ઇમ સિદ્ધચક્રની સેવના, કરે સાડાચાર તે વર્ષ; મે.
હવે ઉજમણાવિધિતણો, પુરે તપ ઊપનો હર્ષ; મે. મ. ૧૬

ચોથે ખંડે પૂરી થઈ, ઢાલ નવમી ચઢતે રંગ; મે.
વિનય સુજસ સુખ તે લહે, સિદ્ધચક્ર થુણે જે ચંગ. મે.
મ. ૧૭

હવે પાંચમા મુનિ મહારાજશ્રીની આરાધનામાં મુનિ પધારે તે વખતે પાંચ સાત ડગલાં ગુરૂ સન્મુખ જઇ ગુરૂપદમા નમન કરવુ તથા હાથ જોડી વંદના કરવી વગેરે વિનય વૈયાવચ્ચ સાચવવામાં લીન રહી, ઉપાશ્રયની અને અન્ન, વસ્ત્ર પાત્રાદિ જરૂરજોગ વસ્તુઓની જરૂરીઆત પુરી પાડે છે. અન્ન-પાણી-ખાદિમ-સ્વાદિમરૂપ ચારે પ્રકારના આહાર-વસ્ત્ર-પુસ્તક-ઔષધ વગેરેની જે વખતે જરૂર હોય તે વખત તેની સગવડ કરી આપવામાં આવતાં વ્રતધારી મહાત્માઓ પોતાના સંયમમાર્ગમાં કાયમ રહી શકે છે. એ લાભ મેળવવા શ્રીપાળમહારાજા મુનિ પદની અત્યંત વૈયાવચ્ચાદિ સાચવી તે પદનું આરાધન કરે છે. તે પછી છઠ્ઠા ઉત્તમદર્શન પદની આરાધનામાં જગોજગોએ ભક્તિભાવસહિત તીર્થયાત્રાઓ કરી, તે તે સ્થળોમાં સ્નાત્રાદિ પૂજાઓ, સાહમી વત્સલો ને રથયાત્રાઓ વગેરે દર્શન સંબધી અનેક મહોત્સવો કરી દઢ ચિત્તવડે શ્રીપાળ મહારાજાએ શાસનની ઉન્નતિ-શોભાની વૃદ્ધિ સાથે છઠ્ઠાપદની ભક્તિ કરે છે. હવે સાતમાપદરૂપ જ્ઞાનપદારાધનમાં જ્ઞાનના પાલન અર્ચા વગેરેમાં પૂર્ણ પ્યાર રાખી સિદ્ધાંતો લખાવે છે, અને તેની ફુળ વગેરે ઉત્તમ વસ્તુઓવડે પૂજાભક્તિ કરે છે અને જ્ઞાનસંબંધી ઉપકરણ જે પાટી-પોથી-ઠવણી-સાપડા-સાપડી-વહી-દસ્તરી-ઓળિયાં-પૂંઠા-રૂમાલ-હિંગળોક-શાહી વગેરે વગેરે વસ્તુઓ એકઠી કરી સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરી સાતમા પદનું શ્રીપાળ મહારાજા આરાધન કરે છે હવે આઠમા ચારિત્રપદની આરાધનામાં પોતે અંગીકાર કરેલાં વ્રતોને પાળતો તથા ગુરૂમુખથી લીધેલાં નિયમોને પાળતો તથા શ્રીપાળમહારાજા ગૃહસ્થવ્રતધારી તથા યતિ-સાધુઓને અન્ન વસ્ત્ર પાત્રાદિનાં દાન દેવે કરી દ્રવ્યથી ભક્તિ કરતો તથા ભાવથી સ્તુતિવંદનાદિ કરતો એમ નિશ્ચયથી એકાંત યતિધર્મના પ્રેમી બની ચારિત્રપદની આરાધના કરે છે. હવે છેલ્લા નવમા તપપદની આરાધના ભક્તિમાં શ્રીપાળમહારાજાએ આલોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી વાંછના ત્યાગી દઈ તમામ જગોએ અપ્રતિબદ્ધપણે ગ્રહણ કરી કર્મ તપાવવાને પોતાની આત્મશક્તિ મુજબ છ બાહ્યથી તથા છ અભ્યંતર ભેદ મળી બાર ભેદે તપનું શુદ્ધપણે આરાધન કર્યું આ પ્રમાણે નવે પદનું દ્રવ્ય અને ભાવ એ બંને પ્રકારની ભક્તિથી શ્રીપાળ મહારાજા શ્રી સિદ્ધચક્રજીનું આરાધન કરતાં વિશેષ મંગમાળાને પામે છે. એમ

સાડાચાર-વર્ષ સુધી સિદ્ધચક્રની સેવના કરે છે. જ્યારે તે નવપદજીના તપની પૂર્ણાહુતી થઇ ત્યારે તે સંબંધી ઉદ્યાપન-ઉજમણું કરવા શ્રીપાળમહારાજાને હર્ષ પેદા થયો; કેમકે ઉજમણાં વિના તપનું ફળ પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થઇ શકતુંજ નથી; (યશોવિજયજી કહે છે કે-ચોથા ખંડની અંદર ચડતા રંગપૂર્વક નવમી ઢાળ પૂર્ણ થઇ. જે મનુષ્ય ઉત્તમ ભાવથી શ્રી સિદ્ધચક્રજીનાં ગુણોની સ્તવના કરે તે મનુષ્ય સારા યશ અને વિનય પામે છે.) (૧-૧૭.)

(દોહા-૭૬.)

હવે રાજા નિજ રાજની, લચ્છિ તણે અનુસાર;
ઉજમણું તેહ તપતણું, માંડે અતિહિ ઉદાર. ૧

અર્થ:-હવે શ્રીપાળમહારાજા પોતાની રાજસમૃદ્ધિના અનુસારે એટલે કે અત્યંત મહાન્ શક્તિપૂર્વક ઓળીના તપનું ઉજમણું ઘણીજ ઉદારતાથી કરવાની સામગ્રી નીચે મુજબ એકઠી કરે છે. ઉજમણાનો વિધિ કહેવામાં આવે છે. (૧.)

(ઢાળ દશમી-ભોળીડા હંસારે વિષય ન રાચિયે—એ દેશી.)

વિસ્તીરણ જિનભુવન વિરચીયે, પુણ્ય ત્રિવેદિક પીઠ;
ચંદ્ર ચંદ્રિકારે ધવલ ભુવનતળે, નવરંગ ચિત્ર વિસીઠ. ૧

તપ ઉજમણું રેઇણિ પરેકીજીયેં; જિમ વિરચેરેશ્રીપાળ.
તપ ફળ વાધેરે ઊજમણે કરી, જેમ જળ પંકજનાળ;
તપ ઉજમણુંરે ઇણિપરે કીજીયે. ૨

પંચવરણનારેશાલિ પ્રમુખભલા, મંત્રપવિત્ર કરી ધાન્ય;
સિદ્ધચક્રનીરે રચના તિહાં કરે, સંપૂરણ શુભધ્યાન.
તપ ઉજમણુંરે ઇણિપરે કીજીયે. ૩

અરિહંતાદિક નવપદને વિષે, શ્રીફળ ગોળ ઠવંત;
સામાન્યે ઘૃત ખંડસહિત સવે, નૃપ મન અધિકીરે ખંત.
તપ ઉજમણું રે ઈણિપરે કીજીયે. ૪

જિનપદ ધવલું રે ગોલક તે ઠવે, શુચિ કર્કેતન અઠ;
ચોત્રીશ હીરેરે સહિત બિરાજતું, ગિરૂઓ સુગુણ ગરિઠ.
તપ ઉજમણું રે ઇણિપરે કીજીયે. ૫

સિદ્ધપદે અડ માણિક રાતડાં, વળિ ઈગતીસ પ્રવાળ;
ઘુસૃણ વિલેપિત ગોલક તસ ઠવે, મૂરતિ રાગ વિશાળ. ૬

પણ મણિ પીત છત્રીશ ગોમેદકે, સૂરિપદે ઠવે ગોળ;
નીલરયણ પચવીસ પાઠકપદે, ઠવે વિપુલ રંગરોલત. ૭

રિષ્ટરતન સગવીસ તે મુનિપદે, પંચ રાયપટ અંક;
સગસઠિઈગવન્ન સિત્તરી પંચાસ તે, મુગતા શેષ નિશંક;
તપ ઉજમણું રે ઇણિપરે કીજીયે. ૮

તે તે વરણે રે ચીરાદિક ઠવે, નવપદ તણેરે ઉદ્દેશ;
બીજી પણ સામગ્રી મોટકી, માંડે તેહ નરેશ. ત૦ ૯

બીજોરાં ખારેક દાડિમ ભલાં, કોહોલાં સરસ નારંગ;
પૂગીફળ વળી કલશ કંચનતણા, રતનપુંજ અતિચંગ.
તપ ઉજમણું રે ઈણિપરે, કીજીયે. ૧૦

જે જે ઠામેરે જે ઠવવું ઘટે, તે તે ઠવેરે નરિંદ;
ગ્રહ દિકપાલપદે ફલફૂલડાં, ધરેસવરણુ આનંદ.ત૦૧૧

અર્થઃ–વિશાળ જિનમંદરની અંદર પુણ્યના જ પીઠરૂપ ત્રણ ગંઢ સમાન ત્રણ વેદિકાઓની ઉપરાઉપર રચના કરાવી સમવસરણનો ચંદ્રમાંની જ્યોતિ સરખો તેજસ્વી સૌમ્યરૂપ દેખાવ કરાવ્યો અને તે પછી તે મંદિરનું ભોંયતળીયું ધોવરાવી સાફ કરાવી વિવિધ સુંદર ચિત્રામણો સહિત બનાવરાવ્યું. (કવિ કહે છે કે હે તપ કરવાની ઇચ્છાવાળા ભવિજનો ! તપનું ઉજમણું તો જેવું શ્રીપાળમહારાજાએ કર્યું તેવું તમો પણ કરો; કેમકે પાણીના વધવાથી કમળની દાંડી વધે તેની પેઠે ઉજમણું કરવાથી તપના ફળની વૃદ્ધિ થાય છે.) તે પછી પાંચે રંગના ચોખા વગેરે ધાન્ય (અનાજ) મેળવી તે અનાજના જથ્થાને પવિત્ર મંત્રોવડે મંત્રી શ્રી સિદ્ધચક્રજીની કમળરૂપ મંડળરચનામાં જે જે પદ જે જે રંગનું હોય તે તે પદની તે તે રંગની રચના કરાવી. અહિં પ્રસંગાનુસાર નવપદના વર્ણ જણાવીએ છીયે. ૧ અરિહંત પદ ધોળે વર્ણે, શ્રી સિદ્ધ પદ રાતે વર્ણે, શ્રી આચાર્ય પદ પીળે વર્ણે, શ્રી ઉપાધ્યાય નીલ વર્ણે, તથા શ્રી સાધુ પદ શ્યામ વર્ણે તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ પદ એ ચાર ઉજળે વર્ણે છે મતલબ કે મધ્ય ગુચ્છયુકત આઠ પાંખડીવાળું કમળ કહાડી તેમાં વચ્ચે સફેદ ધાન, પૂર્વ તરફની પાંખડીમાં લાલ ધાન, તેની પડખેની પાંખડીમાં ધોળું ધાન, તેની પડખેની દક્ષિણ પાંખડીમાં પીળું ધાન, તેની જોડની પાંખડીમાં ધોળું ધાન, તેની પડખે પશ્ચિમ તરફની પાંખડીમાં લીલું ધાન, તેની પાડોસની પાંખડીમાં ધોળું, તેની જોડની પાંખડીમાં શામરંગનું અને તેની પડખેની પાંખડીમાં ધોળું ધાન પાથરી તેની પાંખડી બરોબર પાંખડી કરી નવે પદના રંગની પ્રભા શ્રીપાળમહારાજાએ શુભ ધ્યાનપૂર્વક રચી શ્રી અરિહંત આદિ નવે પદની અંદર શ્રીફળ (નાળિયર) ના ગોળાઓ સામાન્યપણે ઘી ખાંડથી ભરીને અધિક આનંદ સહિત શ્રીપાળ મહારાજાએ મૂકયા. તેમજ અરિહંતપદનો રંગ સફેદ છે જેથી તે પદ ઉપરના શ્રીફળ ગોળાપર રૂપાના વરકના પાના ચડાવી અથવા સફેદ ચંદને રંગીને બાર ગોળા મૂકયા, વળી મૂળ ગુણ આઠ પ્રાતિહાર્યવંત પ્રભુ હોવાથી આઠ કર્કેતન રત્ન, તેમજ ચોત્રિશ અતિશયવંત હોવાથી ચોત્રિશ હીરા મૂકી સદ્ગુણવંત શ્રીપાળ મહારાજા મહાન અરિહંત પદની ભક્તિ કરવામાં લીન થયો બીજા પદ ઉપર શ્રી સિદ્ધ ભગવંત કે જે આઠ ગુણો સહિત રાતા વર્ણવાળા છે, તેથી આઠ માણેક, તેમજ બીજી રીતે સિદ્ધ ભગવંતના એકત્રીશ ગુણ પણ ગણાતા હોવાને

લીધે એકત્રીશ પરવાળાં, અને રાતા બાવના ચંદન (રતાંજળી) ના ઘોળથી વિલેપન કરેલા આઠ નાળિયરના ગોળા વિશાળ પ્રેમ સહિત મૂકી શ્રીપાળ મહારાજાએ સિદ્ધપદની ભક્તિ કરી. ત્રીજા આચાર્યપદની ઉપર આચાર્યભગવાન પાંચ આચાર સહિત તથા છત્રીશ ગુણવંત પીતવર્ણના હોવાને લીધે પાંચ પુખરાજ અને છત્રીશ ગુણ હોવાથી પીળાં ગોમેદ રત્ન અને ૩૬ શ્રીફળના ગોળા-પર સોનાના વર્ક ચડાવી મૂક્યા. ચોથા ઉપાધ્યાય પદની ઉપર ઉપાધ્યાયજી પચીશ ગુણવંત નીલા વર્ણના હોવાથી પચીસ નીલાં પાનાં (નીલમ) મૂકી ૨૫ શ્રીફળના ગોળા નીલવર્ણે રંગી નાગરવેલના પાનથી શોભાવી, અત્યંત આનંદ સહિત તે પદની ભક્તિ કરી. પાંચમા પદ ઉપર સાધુના સત્તાવીશ ગુણવંત અને શામરંગવાળા હોવાથી સત્તાવીશ શામ (કાળાં) રત્ન, તેમજ પંચમહાવ્રતધારી હોવાને લીધે પાંચ મહા શામ રંગનાં રાજપટ નામનાં રત્નો વિશેષ સ્યામ વર્ણે હોય તે મુકે અને ૨૭ નાળિયરના ગોળા ઠવી શ્રીપાલ મહારાજા આનંદિત થયા. છઠ્ઠા દર્શન પદના સડસઠ ભેદ છે જેથી સડસઠ મોતી અને સાત ગોળા સ્થાપે, તથા જ્ઞાન પદના એકાવન ભેદ છે તેથી એકાવન મોતી પાંચ ગોળાઠવે, તથા ચારિત્ર પદના સીત્તેર ભેદ છે તેથી સીત્તેર મોતી પાંચ ગોળા સ્થાપે તથા તપ પદના પચાશ ભેદ છે તેથી પચાશ મોતી ને બાર ગોળા શંકા રહિતપણે અપૂર્વ ભક્તિથી સ્થાપે આ ચાર પદો સફેદ વર્ણે છે તેથી મોતી સહિત ગોળા મુકે (દરેક પદ ઉપર મૂકેલા શ્રીફળગોળાઓ ઘી ખાંડથી ભરેલા હતાં.) તેમજ નવે પદોનાં જે જે વર્ણ છે તે તે વર્ણનાં વસ્ત્રો સ્થાપે ઉપર ચંદ્રવા બાંધે તથા અન્ય ફળ આદિ વસ્તુઓ તે તે પદની ઉપર મૂકી, એટલે કે બીજોરાં-દાડમ-ખારેકો-કેળાં, સરસ નારંગીઓ-સોપારીઓ તેમજ સોનાના કળશ અને ઘણાજ સુંદર રત્નના ઢગલા વગેરે વગેરે નવ નવ સંખ્યાની અનેક મોટી સામગ્રી સહિત જે જે દેશમાં-જે જે ઋતુમાં જે જે ફળ, મેવા-મીઠાઈ વગેરે મળી આવી તે તે સર્વ વસ્તુઓ મહાન્ ઉદાર ચિત્તવંત શ્રીપાળમહારાજાએ મંગાવી શ્રીનવપદપર પધરાવી બીજા લોકોને જૈનશાસનની ઉન્નતિ બતાવી. જે જે જગ્યાએ જે જે મુકવું યોગ્ય હતું તે તે તેઓના વર્ણ સહિત સર્વ મુકી નવ ગ્રહ તથા દશ દિગ્પાળને પદે કે જે ગ્રહ જે રંગનો, તેમજ જે દિગ્પાળ દિશાના પતિ હોય તેના સ્થળે તે તે રંગના ફુલ, ફળ વગેરે મુકી તેમને પ્રસન્ન કર્યા (૧-૧૧)

ગુરૂવિસ્તારેરે ઉજમણું કરી, ન્હવણ ઉત્સવ કરે રાય;
આઠપ્રકારીરે જિનપૂજા કરે, મંગલ અવસર થાય, ત૦૧૨

સંઘ તિવારેરે તિલક માલાતણું, મંગલ નૃપને કરેઈ;
શ્રીજિન માનેરે સંઘે જે કર્યું, મંગલ તે શિવદેઈ. ત૦૧૩

તપ ઉજમણુરે વીર્યઉલ્લાસ જે, તેહજ મુક્તિનિદાન;
સર્વ અભવ્યેંરે તપ પૂરાં કર્યા, પણ નાવ્યું પ્રણિધાન.
તપ ઉજમાણુંરે ઇણિપરે કીજીયેં, ૧૪

લઘુકર્મીનેરે કિરિયા ફલ દીયે, સફલ સુગુરૂ ઉવએસ;
સર હોયે તિહાં કૂપખનન ઘટે, નહિં તો હોઈ કિલેશ;
તપ ઉજમાણુંરે ઇણિપરે કીજીયેં. ૧૫

સફલ હુવો સવિ નૃપ શ્રીપાલને, દ્રવ્ય ભાવ જસ શુદ્ધ,
મત કોઈરાચો રે કાચો મત લેઈ, સાચો બિહું નય બદ્ધ,
તવ ઉજમાણુંરે ઇણિપરે કીજીયેં. ૧૬

ચોથે ખંડેરે દશમી ઢાળ એ, પૂરણ હુઇ સુપ્રમાણ,
શ્રીજિન વિનય સુજસ ભગતિ કરી પગ પગ હોઇ.
કલ્યાણ. તપ. ૧૭

આ પ્રમાણે મોટા વિસ્તાર સહિત શ્રીપાળમહારાજાએ ઉજમણાનો વિધિ કર્યો અને શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજનું ભક્તિએ કરી ઉજમણું કર્યું. તેની પૂર્ણાહુતીની વખતે જિન બિંબોની જળ-ચંદન-અક્ષત-દીપ-ધૂપ-ફૂલ-ફળ-નૈવેદ્યવડે અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરી આરતી ઉતારી મંગળદીપક પ્રગટ કરે તે વખતે મંગળનો અવસર થાય, તે વખતે સર્વ સંઘ મળી શ્રીપાળ મહારાજને ઇદ્રમાળા પહેરાવવા માટે કુકુંમનું તીલક કરી ઉપર અક્ષત ચોડી રાજાને મંગળ કરે છે. જેણે ઈંદ્રમાળા પેહેરાવી તેજ મંગળ તિલક પણ શ્રી સંઘ કરે.

અને શ્રી સંઘ કરે તે તીર્થંકર મહારાજ પણ કબુલ કરે, એટલે શ્રી સંઘનું કરેલું મંગલ તે મોક્ષ પદ દેવાવાળું છે માટે એ માંગલિક કાર્ય કરે. તપનું જે ઉજમણું કરવું તે આત્મવીર્યોલ્લાસ ભાવરૂપ છે. વીર્યોલ્લાસ વગર જે કરણી કરવામાં આવે તે તમામ કરણી નકામીજ ગણાય છે. કેમકે વીર્યોલ્લાસ છે તેજ અવશ્ય મુક્તિ છે, જો એમ ન હોત તો તમામ અભવ્યો પણ અનંતિ વખત તપ પૂરા કરે છે; પરંતુ સમકિતશુદ્ધિ વિના પ્રણિધાનશુદ્ધિની પ્રાપ્તિ (ચિત્તની સમાધાની) ન થાય, જેથી શુદ્ધ ઉપયોગવડે વીર્યોલ્લાસ ન થઇ શકે, માટેજ વીર્યોલ્લાસ એજ મોક્ષનું મુખ્ય કારણ છે. તેમજ જે જીવ લઘુ–હળવાકર્મી છે તે જીવ જે જે ક્રિયા કરે તેનું ફળ તેને મળે છે, અને સદ્‌ગુરૂનો ઉપદેશ પણ હળવાકર્મી જીવનેજ લાભદાયક નીવડે છે. જેમકે જ્યાં પાણીની સેર ચાલતી જણાતી હોય ત્યાં કૂવો ખોદવામાં આવે તો કૂવો ખોદવાની મહેનત સફળ થઈ ધોધબંધ પાણીની પ્રાપ્તિ થાય પણ જ્યાં પાણીની સેરજ ન હોય ત્યાં કૂવો ખોદવાની મહેનત નકામી થઇ પડે છે અને કલેશ થાય છે; આમ હોવાથીજ સુગુરૂના ઉપદેશ વડે શ્રીપાળમહારાજાની સમસ્ત ધર્મકરણી–તપાનુષ્ઠાનરૂપ ઉજમણું કરવાથી સફળ થઇ, કેમકે શ્રીપાળમહારાજાના મનની અંદર દ્રવ્ય અને ભાવ એ બંનેની પરમ શુદ્ધતા હોવાથી સર્વ શુદ્ધતા હતી તેના લીધે મનોરથ સિદ્ધ થયો. માટે હે ભવિ જીવો! ભાવ વિના એકલા દ્રવ્યથી જ શુદ્ધ કરીશું એવો કદાગ્રહ પકડી લઇ કોઈ પણ ખુશી થઇ રહેશો નહીં, સાચો પંડિત હશે તે તો દ્રવ્ય અને ભાવ એ બંને નય વડે સાધ્ય કરશે–એટલે કે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બન્ને દ્વારા કાર્ય કરી ફતેહ મેળવશે. શ્રીયશોવિજયજી કહે છે કે આ ચોથા ખંડની અંદર દશમી ઢાળ શ્રી જિનેશ્વરદેવનો વિનય કરવાથી મનુષ્યો ઉત્તમ યશ પ્રાપ્ત કરશે અને તદ્રૂપ ભક્તિ કરવાથી પગલે પગલે કલ્યાણ થશે. (૧૨–૧૭)

(દોહા–છંદ.)

નમસ્કાર કહે એહવા, હવે ગંભીર ઉદાર;
યોગીસર પણ જે સુણી, ચમકે હૃદયમઝાર. ૧

અર્થ:—આ પ્રમાણે ઉદાર ઉજમણું કરી શ્રીપાળ મહારાજા તે પછી પૂર્ણ ભક્તિ પૂર્વક શ્રી સિદ્ધચક્રજીની આગળ ગંભીર થઇ અને ઉદાર વચનવડે નમસ્કાર રૂપ સ્તુતિ કરે છે કે જે સ્તુતિ અને ધ્યાનતાળીને ધ્યાનમાં લેતાં યોગવિદ્યાના જાણનારા મહાત્માઓ પણ ચિત્તની અંદર ચમત્કાર પામે છે. (૧)

(છપ્પય છંદ:-અથ શ્રી સિદ્ધચક્ર નમસ્કાર: કવિત્ત.)

જો ધુરિ સિરિ અરિહંત મૂલ દઢ પીઠ પઇટ્ઠિઓ,
સિદ્ધ સૂરી ઉવઝાય સાહુ ચિહું પાસ ગરિટ્ઠિઓ;
દંસણ નાણુ ચરિત્ત તવહિ પંડિસાહા સુંદરૂ,
તત્તખ્ખર સરવગ્ગ લદ્ધિ ગુરૂ પયદલ દુંબરૂ;
દિસિવાલજખ્ખજખ્ખિણીપમુહસુરકુસુમેહિંઅલંકીઓ,
સોસિદ્ધચક્કગુરૂકપ્પતરૂઅમ્હમનવંછિયફલદિઓ. ૨

અર્થ:—સિદ્ધચક્ર પ્રભુ રૂપ કલ્પવૃક્ષ જેને મૂળ પીઠમાં શ્રી અરિહંતની સ્થાપના, છે તે સિદ્ધચક્ર રૂપ કલ્પવૃક્ષની દઢ મૂળ પીઠીકાનું પ્રતિષ્ઠાન એટલે સ્થાનક છે અને સિદ્ધ-આચાર્ય-ઉપાધ્યાય ને સાધુ એ ચાર પદરૂપ મ્હોટી શાખાઓ શોભે છે, તેમ જ જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર ને તપ એ ચાર પદ રૂપ સુંદર પ્રતિશાખાઓ (શાખાઓમાંથી ફૂટેલી ન્હાની શાખાઓ) છે, અને તત્વાક્ષર તે ૐ હ્રીં આદિ બીજાક્ષરો તથા સોળ સ્વર (અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ એ ઐ ઓ ઔ અં અ: ઋ ૠ ૡ ૡ)એ સોળ સ્વર સંજ્ઞાવાળાં વર્ણ છે કે જે સ્વરોના મિલાપ વગર કોઈ પણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર શુદ્ધ થઇ શકે જ નહી તે સ્વર અને આઠ વર્ગ કકારાદિક તથા મોટી અઠ્ઠાવીશ લબ્ધિઓ, રૂપ તે સર્વ પત્રદળના સમૂહ છે તે રૂપપાંદડાં છે, અને દશ દિગ્પાળ, ચોવીશ યક્ષ, યક્ષણી, વળી પ્રમુખ શબ્દે લોકપાળ, વિમળેશ્વરદેવતા તથા ચક્રેસરીદેવી અને નવગ્રહ ઇત્યાદિ સુર એટલે દેવતા રૂપ ફૂલે કરી અલંકૃત શોભાયમાન છે, તે સિદ્ધચક્ર રૂપ મહાન્ કલ્પવૃક્ષ અમારા મનોવાંછિત સફળ કરો. મતલબ એ જ કે મોક્ષેચ્છુજનોને મોક્ષદાયક સિદ્ધચક્ર રૂપ કલ્પવૃક્ષ છે એમ શ્રદ્ધા રાખી તેની જ સેવા કરો જેથી આનંદમંગળ કાયમ રહે અને તે સિદ્ધચક્ર રૂપ મ્હોટું કલ્પવૃક્ષ અમારા મનોવાંછિતને આપો. (૨)

(દોહા-છંદ)

નમસ્કાર કહી ઉચ્ચરી, શક્રસ્તવ શ્રીપાળ;
નવપદસ્તવન કહે મુદા, સ્વર પદ વર્ણ વિશાલ. ૩

મંગળ તૂર બજાવતે, નાચંતે વર પાત્ર;
ગાયંતે બહુ વિધિ ધવલ, બિરૂદ પઢંતે છાત્ર. ૪

સંઘપૂજા સાહમિવછલ, કરી તેહ નરનાથ;
શાસન જૈન પ્રભાવતો, મેળે શિવપુર સાથ. ૫

પટદેવી પરિવાર અન્ય, સાથે અવિહડ રાગ;
આરાધે સિદ્ધચક્રને, પામે ભવજલ તાગ. ૬

ત્રિભુવનપાલાદિક તનય, મયણાદિક સંયોગ;
નવ નિરૂપમ ગુણનિધિ હુઆ, ભોગવતાં સુખ ભોગ.૭

ગય રહ સહસ તે નવ હુઆ, નવ લખ જચ્ચ તુરંગ;
પત્તિ હુઆ નવ કોડિ તસ, રાજનીતિ નવરંગ. ૮

રાજ નિકંટક પાલતાં, નવ શત વરસ વિલીન.
થાપી તિહુઅણપાલને, નૃપ હુઓ નવપદલીન. ૯

અર્થ—આ પ્રમાણે શ્રીપાળ મહારાજાએ નમસ્કાર કરી-ચૈત્યવંદન કરી નમુત્થુણં કહી પછી નવપદ મહાત્મ્ય ગર્ભિત સ્તવન આનંદ સહિત સ્વર, પદ અને શુદ્ધ ઉચ્ચારના ઉપયોગ સાથે વિસ્તાર પૂર્વક કરે છે અને તેની શરૂઆતમાં આનંદ મંગળરૂપ મગળ મનોહર વાજિંત્રો-ધવળ મગળ ગીતો-ભાટ ચારણો ઉત્તમ બિરૂદાવલી બોલતે થકે શ્રીપાળમહારાજ સંઘની પૂજા, સ્વામિવાત્સલ્ય ઇત્યાદિ ધર્મકૃત્ય કરી, શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરતો થકો મોક્ષનો

સાથ મેળવતો હતો. તેમજ પટરાણી મયણાસુંદરી બીજી રાણીઓ અને શૃંગારસુંદરી સાથે પરણેલ પાચ સખીઓ અને બીજા પરિવાર સાથે અવિચળ રાગ ધરતો અને અન્ય શ્રાવક, શ્રાવિકાવર્ગ વગેરે ભાવિક મંડળ સહિત શ્રીપાળ મહારાજા શ્રી સિદ્ધચક્રને આરાધે છે અને સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા સુંદર આરાધન કરે છે. તેમજ તે રાજેંદ્રને મયણાસુંદરી વગેરે રાણીઓના સુખભોગમ યોગ વડે ગુણોના સમુદ્ર સરખા અને અનૂપમ રૂપશીલસંપન્ન ત્રિભુવનપાળ આદિ નવ કુંવરો થયા તથા નવહજાર હાથી, નવહજાર રથ, નવલાખ જાતિવંત ઘોડા અને નવક્રોડ પાયદળ લશ્કર—નવરંગી ચતુરંગી- સેના પ્રાપ્ત થઈ—તે સહિત નિષ્કંટકપણે રાજ્યપદ ભોગવતાં જ્યારે નવસો વર્ષ થયા ત્યારે મહારાજા શ્રીપાળે પોતાના પાટવી કુંવર (મયણાસુંદરી પટરાણીના પુત્ર) ત્રિભુવનપાળને પોતાની રાજ્ય ગાદીએ સ્થાપન કરી પોતાનું મન, તન, વચન શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ધ્યાનમાં જ લીન કર્યું. (૩–૯)

(ઢાળ અગ્યારમી—શ્રી સીમંધર સાહેબ આગે—એ દેશી)

ત્રીજે ભવે વરથાનકતપ કરી, જેણે બાંધ્યું જિનનામ;
ચોસઠ્ઠિ ઇંદ્રે પૂજિત જે જિન, કિજે તાસ પ્રણામરે.
ભવિકા ! સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જિમ ચિરકાલે નંદોરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧

જેહને હોય કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજુવાળું;
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી
અઘ ટાળુરે. ભ૦ સિ૦ ૨

જે તિહુનાણસમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગ કરમ ખીણ જાણી;
લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દિયે જનને, તે નમિયે જિનનાણીરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩

(દોહા-છંદ.)

નમસ્કાર કહી ઉચ્ચરી, શક્રસ્તવ શ્રીપાળ;
નવપદસ્તવન કહે મુદા, સ્વર પદ વર્ણ વિશાલ. ૩

મંગળ તૂર બજાવતે, નાચંતે વર પાત્ર;
ગાયંતે બહુ વિધિ ધવલ, બિરૂદ પઢંતે છાત્ર. ૪

સંઘપૂજા સાહમિવછલ, કરી તેહ નરનાથ;
શાસન જૈન પ્રભાવતો, મેળે શિવપુર સાથ. ૫

પટદેવી પરિવાર અન્ય, સાથે અવિહડ રાગ;
આરાધે સિદ્ધચક્રને, પામે ભવજલ તાગ. ૬

ત્રિભુવનપાલાદિક તનય, મયણાદિક સંયોગ;
નવ નિરૂપમ ગુણનિધિ હુઆ, ભોગવતાં સુખ ભોગ. ૭

ગય રહ સહસ તે નવ હુઆ, નવ લખ જચ્ચ તુરંગ;
પત્તિ હુઆ નવ કોડિ તસ, રાજનીતિ નવરંગ. ૮

રાજ નિકંટક પાલતાં, નવ શત વરસ વિલીન.
થાપી તિહુઅણપાલને, નૃપ હુઓ નવપદલીન. ૯

અર્થ:—આ પ્રમાણે શ્રીપાળ મહારાજાએ નમસ્કાર કરી-ચૈત્યવંદન કરી નમુત્થુણં કહી પછી નવપદ મહાત્મ્ય ગર્ભિત સ્તવન આનંદ સહિત સ્વર, પદ અને શુદ્ધ ઉચ્ચારના ઉપયોગ સાથે વિસ્તાર પૂર્વક કરે છે. અને તેની શરૂઆતમાં આનંદ મંગળરૂપ મંગળ મનોહર વાજિંત્રો-ધવળ મંગળ ગીતો-ભાટ ચારણો ઉત્તમ બિરૂદાવલી બોલતે થકે શ્રીપાળમહારાજ સંઘની પૂજા, સ્વામિવાત્સલ્ય ઇત્યાદિ ધર્મકૃત્ય કરી, શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરતો થકો મોક્ષનો

સાથ મેળવતો હતો. તેમજ પટરાણી મયણાસુંદરી બીજી રાણીઓ અને શૃંગારસુંદરી સાથે પરણેલ પાંચ સખીઓ અને બીજા પરિવાર સાથે અવિચળ રાગ ધરતાં અને અન્ય શ્રાવક, શ્રાવિકાવર્ગ વગેરે ભાવિકોમંડળ સહિત શ્રીપાળ મહારાજા શ્રી સિદ્ધચક્રને આરાધે છે અને સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા સુંદર આરાધન કરે છે. તેમજ તે રાજેંદ્રને મયણાસુંદરી વગેરે રાણીઓના સુખભોગસંયોગ વડે ગુણોના સમુદ્ર સરખા અને અનૂપમ રૂપશીલસંપન્ન ત્રિભુવનપાળ આદિ નવ કુંવરો થયા. તથા નવહજાર હાથી, નવહજાર રથ, નવલાખ જાતિવંત ઘોડા અને નવક્રોડ પાયદળ લશ્કર–નવરંગી ચતુરંગી સેના પ્રાપ્ત થઈ–તે સહિત નિષ્કંટકપણે રાજ્યપદ ભોગવતાં જ્યારે નવસો વર્ષ થયાં ત્યારે મહારાજા શ્રીપાળે પોતાના પાટવી કુંવર (મયણાસુંદરી પટરાણીના પુત્ર) ત્રિભુવનપાળને પોતાની રાજ્યગાદીએ સ્થાપન કરી પોતાનું મન, તન, વચન શ્રી સિદ્ધચક્રજી મહારાજના ધ્યાનમાં જ લીન કર્યું. (૩–૯)

(ઢાળ અગ્યારમી–શ્રી સીમંધર સાહેબ આગે—એ દેશી.)

ત્રીજે ભવે વરથાનક તપ કરી, જેણે બાંધ્યું જિનનામ;
ચોસઠ્ઠિ ઇંદ્રે પૂજિત જે જિન, કિજે તાસ પ્રણામરે.
ભવિકા ! સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જિમ ચિરકાલે નંદોરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧

જેહને હોય કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજુવાળુ;
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી
અઘ ટાળુરે. ભ૦ સિ૦ ૨

જે તિહુનાણસમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગ કરમ ખીણ જાણી;
લેઈ દીક્ષા શિક્ષા દિયે જનને, તે નમિયે જિનનાણીરે.
ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩

મહાગોપ મહામાહણ કહિયે, નિર્યામક સત્થવાહ;
ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિનનમિયે ઉચ્છાહરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪

આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણયુત વાણી;
જે પ્રતિબોધ કરે જગજનને, તે જિન નમિયે પ્રાણીરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૫

અર્થઃ—ત્રીજા જન્મમાં જેમણે ઉત્તમ વીશ સ્થાનકનો તપ કરી તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું છે, જે જિન ચોસઠ ઈંદ્રોથી પૂજીત છે, તેમને હે ભવ્ય જીવો! પ્રણામ કરો; સિદ્ધચક્રના પ્રથમ પદને વંદન કરો જેથી દીર્ઘકાળ પર્યંત આનંદ પ્રાપ્ત કરશો. જેમના કલ્યાણકોના દિવસોમાં નરકમાં પણ અજવાળું થાય છે, એવા સર્વ કરતાં અધિક ગુણવાળા અને અતિશયવાળા જિનને નમી પાપને દૂર કરો જેઓ ત્રણ જ્ઞાન સહિત જન્મ્યા છે, અને ભોગાવલિ કર્મને ક્ષીણ થયેલાં જાણી દીક્ષા લઈ કેવળજ્ઞાન પામી પ્રાણીઓને ઉપદેશ આપે છે તે જિનોને નમસ્કાર કરો મહાગોપ અને મહામાહણ જેઓ કહેવાય છે. નિયામક અને સાર્થવાહની ઉપમાઓ જેમને ઘટે છે, તેવા જિનને ઉત્સાહપૂર્વક 'નમન કરો.' જેમને આઠ પ્રતિહાર્યો શોભે છે, પાંત્રીશ ગુણોવાળી જેમની વાણી છે, જગતના જીવોને જેઓ પ્રતિબોધ કરે છે તેમને હે પ્રાણીઓ! વંદન કરો. (૧-૫)

સમયપએસંતર અણ ફરસી, ચરમ તિભાગ વિશેષ,
અવગાહન લહિ જે શિવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષરે;
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૬

પૂર્વપ્રયોગને ગતિપરિણામે, બંધન છેદ અસંગ,
સમય એક ઉર્ધ્વ ગતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો રંગરે;
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૭

નિર્મળ સિદ્ધશિલાને ઉપરે, જોયણ એક લોકંત,
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો
સંતરે. ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૮

જાણે પણ ન શકે કહી પુરગણ, પ્રાકૃત તિમ ગુણ જાસ,
ઉપમાવિણ નાણી ભવમાંહે, તે સિદ્ધ દિયો ઉલ્લાસરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૯

જ્યોતિશું જ્યોતિ મિલી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ
ઉપાધિ,
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૦

અર્થ:—એક સમયમાં (સમશ્રેણી સિવાયના) પ્રદેશને સ્પર્શ કર્યા વગર ત્રણ (ત્રીજો) ભાગ ઓછી છેલ્લી શરીરની અવગાહના (આત્મપ્રદેશોની) પ્રાપ્ત કરી જેઓ મોક્ષે ગયા છે, તે સમસ્ત સિદ્ધના જીવોને નમસ્કાર હો ! પૂર્વના પ્રયોગથી, ગતિના સ્વભાવથી, બંધનનો છેદ થવાથી, અને સંગ રહિત હોવાથી જેમની ઉંચે ગતિ થએલી છે તે સિદ્ધોને આનંદપૂર્વક પ્રણામ કરો નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપર જ્યાંથી એક યોજન લોકનો અંત છે, ત્યાં જેમની સાદિ અનંતકાળ સ્થિતિ છે તે સિદ્ધના જીવોને હે સત્પુરૂષો નમન કરો ! જેમ ગ્રામ્ય પુરૂષ નગરના ગુણ જાણે પણ કહી શકતો નથી, તેમ સંસારમાં જ્ઞાની પુરૂષોને જેમને માટે ઉપમા મળી શકતી નથી તે સિદ્ધના જીવો આનંદ આપો ! ઉપમા વગરની જેમની જ્યોતિ અન્ય જ્યોતિઓમાં મળી ગઇ છે, સમસ્ત ઉપાધિ વિરામ પામી ગઇ છે, આત્મામાં રમણ કરનારા આધ્યાત્મિક લક્ષ્મીના સ્વામી અને સ્વાભાવિક સમાધિવાળા સિદ્ધોનું સ્મરણ કરો (૯-૧૦)

પંચ આચાર જે સૂધા પાલે, મારગ ભાખે સાચો;
તે આચારજ નમિયે તેહશું; પ્રેમ કરીને જાચોરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૧

વર છત્રીસ ગુણે કરિ સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે;
જગ બોહે ન રહે ખિણુ કોહે, સૂરિ નમું તે જોહરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૨

નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહિં વિકથા ન કષાય;
જેહને તે આચારિજ નમિયે, અકલુષ અમલ અમાયરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૩

જે દિયે સારણ વારણ ચોયણ, પડિચોયણ વલી જનને;
પટધારી ગચ્છથંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિમનનેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૪

અત્થમિયે જિનસૂરજ કેવલ, વંદીજે જગદીવો;
ભુવન પદારથ પ્રગટન પટુ તે, આચારય ચિરંજીવોરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૫

જે સારી રીતે પંચાચારનું પાલન કરે છે, સત્ય માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે, તે આચાર્ય ભગવાનને નમસ્કાર કરો અને તેમની સાથે પ્રેમ પ્રકટાવીને યાચના કરો. ઉત્તમ છત્રીશ ગુણોવડે શોભે છે, યુગપ્રધાન હોવાથી મનુષ્યોને આશ્ચર્ય પમાડે છે, જગતને બોધ કરે છે, ક્ષણમાત્ર ક્રોધમાં રહેતા નથી, તે આચાર્ય ભગવંતને પરીક્ષા કરીને અંજલિપૂર્વક નમું છુ. હમેશાં અપ્રમાદીપણે ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, વિકથા અને કષાય જેમને નથી, પાપરહિત, નિર્મળ અને માયા

વગરના છે, તે આચાર્ય ભગવાન્‌ને નમસ્કાર કરો. વળી જે સારણા, વારણા, ચોયણા અને પ્રતિચોયણા મનુષ્યોને આપે છે, પટ્ટધર છે, ગચ્છના સ્થંભરૂપ છે, તે આચાર્ય ભગવાન્ મુનિજનોનાં મનને આનંદ પ્રકટાવનાર છે. કેવળજ્ઞાની જિનેશ્વર રૂપ સૂર્ય અસ્ત પામ્યે છતે જગતના દીપક રૂપે જે પ્રકાશ આપે છે, ત્રણ ભુવનોના પદાર્થોને પ્રકટ કરવામાં જે કુશળ છે તે સૂરિજી ભગવાન ચિરંજીવ હજો (૧૧-૧૫)

દ્વાદશ અંગ સજઝાય કરે જે, પારગ ધારક તાસ;
સૂત્ર અરથ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવઝાય ઉલ્લાસરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૬

અર્થ સૂત્ર ને દાન વિભાગે, આચારય ઉવઝાય;
ભવ ત્રણ્યે લહે જે શિવસંપદ, નમિયે તે સુપસાયરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૭

મૂરખ શિષ્ય નિપાઈ જે પ્રભુ, પહાણુને પલ્લવ આણે;
તે ઉવઝાય સકલજન પૂજિત, સૂત્ર અરથ સવિ જાણેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૮

રાજકુંઅર સરિખા ગણચિંતક, આચારિજ પદજોગ;
જે ઉવઝાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવભયશોગરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૧૯

બાવનાચંદનરસસમ વયણે, અહિત તાપ સવિ ટાલે;
તે ઉવઝાય નમીજે જે વળી, જિનશાસન અંજુઆલેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૦

અર્થ:-જે બાર અંગોનું સ્વાધ્યાય કરે છે, તેના પારગામી હોવાથી (રહસ્યાર્થને) ધારણ કરનારા છે, સૂત્રના અર્થ વિસ્તારવામાં (વાંચના આપવામાં) ચતુર છે, તે ઉપાધ્યાય ભગવાનને ઉલ્લાસથી નમસ્કાર કરો. સૂત્ર અને અર્થ આપવાના વિભાગમાં (અનુક્રમે) આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય છે, જે ત્રીજે ભવે મોક્ષ લક્ષ્મી પામનારા છે, તે સુંદર કૃપાવાળા (ઉપાધ્યાયજીને) નમસ્કાર કરીએ છીએ. પત્થરમાં અંકુરા ઉગાડવાને સમર્થ જે ઉપાધ્યાય ભગવાન્ મૂર્ખ શિષ્યને પણ વિદ્વાન બનાવે છે તે સર્વ જનોથી પૂજિત છે, અને સૂત્ર-અર્થ સર્વ જાણે છે. યુવરાજ સમાન ગણની ચિંતા રાખનારા છે, આચાર્ય પદને જે યોગ્ય છે, તે ઉપાધ્યાયજીને હંમેશાં નમસ્કાર કરતાં સંસાર ભયનો શોક આવતો નથી. બાવના ચંદનના રસ સરખા વચનોવડે અહિતરૂપી સર્વ તાપ દૂર કરે છે તેમજ જે વળી જિન શાસનને (વિશેષપણે) પ્રકાશિત કરે છે તે ઉપાધ્યાય ભગવાન્‌ને નમસ્કાર કરો. (૧૯-૨૦)

જિમ તરૂફૂલે ભમરો બેસે, પીડા તસ ન ઉપાવે;
લેઇ રસ આતમ સંતોષે, તિમ મુનિ ગોચરી જાવેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૧

પંચ ઇંદ્રી ને કષાય નિરૂંધે, ષટકાયક પ્રતિપાલ;
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે; વંદો તેહ દયાલરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૨

અઢાર સહસ શીલાંગના ધોરી, અચલ આચાર ચરિત્ર;
મુનિ મહંત જયણાયુત વાંદી, કીજે જન્મ પવિત્રરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૩

નવવિધ બ્રહ્મ ગુપતિ જે પાલે, બારસવિહ તપ શૂરા;
એહવા મુનિનમિયે જો પ્રગટે, પૂરવ પુણ્ય અંકૂરારે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૪

સોના તણી પરે પરીક્ષા દીસે, દિન દિન ચઢતે વાને;
સંયમ ખપ કરતા મુનિ નમીયે, દેશ કાલ અનુમાનેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૫

અર્થઃ-જેમ ઝાડના ફુલ ઉપર (રસ ચુંટવાને) ભમરો બેસે છે, તેને પીડા ઉપજાવતો નથી, રસ લઈને પોતાના આત્માને તૃપ્તિ પમાડે છે તેમ મુનિ 'ગોચરી' લે છે. હમેશાં જે પાંચ ઇંદ્રિયોને વશ રાખે છે, છકાયનું સુંદર રીતે પાલન કરે છે, સત્તર પ્રકારે સંયમનું આરાધન કરે છે તે કૃપાળુ (મુનિજનને) વંદના કરૂં છું. અઢાર હજાર શીલાંગ રથને (ખેંચવામાં) વૃષભ તુલ્ય છે, આચાર અને ચારિત્ર (જેમનું) નિશ્ચળ છે, એવા મુનિ મહાત્માને યતનાપૂર્વક વંદન કરીને (મનુષ્ય) જન્મને પવિત્ર કરો. જે બ્રહ્મચર્યની નવ વાડોનું પાલન કરે છે, બાર પ્રકારના તપમાં શૂરવીર છે, એવા મુનિને પૂર્વ પુણ્યરૂપી (વૃક્ષના) અંકુરો પ્રગટે તો નમસ્કાર કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. જેમના સંયમની પરીક્ષા સુવર્ણની જેમ દેખાઈ આવે છે, દરરોજ ચઢતા રંગવાળા થઈને દેશ અને કાળ પ્રમાણે સંયમનું પાલન કરે છે તે મુનિજનોને નમસ્કાર કરો. (૨૧-૨૫)

શુદ્ધ દેવ ગુરૂ ધર્મ પરીક્ષા, સદ્દહણા પરિણામ;
જેહ પામીજે તેહ નમીજે, સમ્યગ્ દર્શન નામરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૬

મલ ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી, જેહોયત્રિવિધઅભંગ;
સમ્યગ્દર્શન તેહ નમીજે, જિનધર્મે દઢરંગરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૭

પંચવાર ઉપશમિય લહીજે, ખય ઉપશમિય અસંખ;
એક વાર ક્ષાયિક તે સમકિત, દર્શન નમિયે અસંખરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૮

જે વિણ નાણ પ્રમાણ ન હોયે, ચારિત્રતરૂ નવિ ફળીયો;
સુખનિર્વાણ ન જે વિણ લહીયે, સમકિતદર્શન બળિયોરે
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૨૯

સડસઠ્ઠ બોલે જે અંલકરિઓ, જ્ઞાન ચારિત્રનું મૂળ;
સમકિતદર્શન તે નિત્ય પ્રણમો, શિવપંથનું અનુકૂળરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૦

અર્થઃ-શુદ્ધ દેવ ગુરૂ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી તે સત્ય છે તેવા વિશ્વાસ શ્રદ્ધાના પરિણામ જેથી પમાય તે સમ્યગ્ દર્શન પદને નમસ્કાર કરો. (સાત પ્રકૃતિરૂપ) મેલના ઉપશમ-ક્ષય-ક્ષયોપશમ રૂપ જે અખંડપણે ત્રણ પ્રકારે સમ્યગ્ દર્શન થાય છે તેમજ જેથી જિન ધર્મમાં ચોળ મજીઠનો રંગ લાગે છે તે સમ્યગ્ દર્શનને નમન કરો (સર્વ ભવ પર્યંતમાં) ઉપશમ સમકિત પાંચવાર પમાય છે, ક્ષયોપશમ અસંખ્યાતવાર અને ક્ષાયિક સમકિત એકવારજ પમાય છે, તે સમ્યગ્ દર્શનના અસંખ્ય સ્થાનકોને નમસ્કાર કરો. જે વગર જ્ઞાન પ્રમાણભૂત થતું નથી, ચારિત્રરૂપ વૃક્ષ ફલ આપતું નથી, મોક્ષનું સુખ જે વગર પ્રાપ્ત થતું નથી, તે સમ્યગ્ દર્શન બળવાન્ છે. જે સડસઠ્ઠ ભેદોથી સુશોભિત છે, જ્ઞાન અને ચારિત્રનું મૂળ છે અને મોક્ષમાર્ગને (પ્રાપ્ત કરવાની) અનુકૂળતાવાળું છે, તે સમ્યગ્ દર્શનને હંમેશાં પ્રણામ કરૂં છું. (૨૯-૩૦)

ભક્ષ અભક્ષ ન જે વિણ લહિયે, પેય અપેય વિચાર;
કૃત્ય અકૃત્ય ન જે વિણ લહિયે, જ્ઞાન તે સકલ આધારરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૧

પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રી સિદ્ધાંતે ભાખ્યું;
જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મ નિંદો, જ્ઞાનીયે શિવસુખ ચાખ્યુંરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૨

સકલ ક્રિયાનું મૂળ તે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂળ જે કહીયે;
તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તે વિણુ કહો કિમ રહીયેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૩

પંચ જ્ઞાનમાંહે જેહ સદાગમ, સ્વપરપ્રકાશક જેહ;
દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપગારી, વળી જેમ રવિ શશિ મેહરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૪

લોક ઉરધ અધો તિર્યગ જ્યોતિષ, વૈમાનિક ને સિદ્ધ;
લોકાલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, તે જ્ઞાને મુજ શુદ્ધિરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૫

અર્થ—જે વગર ખાવા લાયક અને નહિ ખાવા લાયક, પીવા લાયક અને નહિ પીવા લાયક-તેમજ કરવા લાયક અને નહિ કરવા લાયક (પદાર્થોનો વિવેક મળી શકતો નથી તે જ્ઞાન સમસ્ત જનોને આધારભૂત છે.શ્રી (જિનેશ્વર પ્રભુના) સિદ્ધાંતમાં પ્રથમ જ્ઞાન પછી અહિંસાનો ક્રમ નિવેદન કરેલો છે, જ્ઞાનને નમસ્કાર કરો, જ્ઞાનની અવગણુના ન કરો; જ્ઞાનીજનો મોક્ષસુખને અનુભવી શકયા છે. સર્વ ક્રિયાનું મૂળ 'શ્રદ્ધા' છે તેનું મૂળ જે કહેવાય છે તે જ્ઞાનને હમેશાં વંદન કરો; કહો ! તે વગર કેમ રહી શકાય ? પાંચ જ્ઞાનમાં જે સદાગમ છે; તે પોતાને અને પરને પ્રકાશ કરનાર છે; દીવાની માફક ત્રણે ભુવનોને ઉપકારક છે, વળી સૂર્ય-ચંદ્ર અને વરસાદની માફક (ઉપકારી) છે. ઉર્ધ્વલોક-અધોલોક, તિર્યગ્લોક, જ્યોતિષ્લોક, વૈમાનિક (દેવલોક) અને સિદ્ધ-લોક વિગેરે લોક અને અલોક જેથી જાણી શકાય છે તે જ્ઞાન મને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં મળો ૩૧-૩૫

દેશવિરતિ ને સર્વવિરતિ જે, ગૃહિ યતિ ને અભિરામ;
તે ચારિત્ર જગત્ જયવંતું, કીજે તાસ પ્રણામરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૬

તૃણપરે જે ષટખંડસુખ છંડી, ચક્રવર્તી પણ વરિયો;
તે ચારિત્ર અક્ષયસુખકારણ, તે મેં મનમાંહે ધરિયોરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૭

હુઆ રાંકપણે જેહ આદરી, પૂજિત ઇંદ નરિંદે;
અશરણ શરણ ચરણ તે વંદૂ, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૮

બાર માસ પર્યાયે જેહને, અનુતરસુખ અતિક્રમિયે;
શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપર, તે ચારિત્રને નમિયેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૩૯

ચય તે આઠ કર્મનો સંચય, રિક્ત કરે જે તેહ;
ચારિત્ર નામ નિરૂત્તે ભાખ્યું, તે વંદૂ ગુણગેહરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૦

અર્થ—દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિરૂપ અનુક્રમે ગૃહસ્થ અને યતિને યોગ્ય છે. તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંત વર્તે છે તેને પ્રણામ કરો. જે છ ખંડના સુખોને તણખલાં પેઠે તજીને ચક્રવર્તીએ પણ અંગીકાર કરેલું છે, તે ચારિત્ર અક્ષય સુખનું કારણ છે. તેનો મેં મન સાથે સ્વીકાર કરેલો છે. રંક મનુષ્યો પણ જેને અંગીકાર કરવા પછી ઈંદ્ર અને ચક્રવર્તીઓથી પૂજાય છે, તે નિરાધારના આધારરૂપ અને જ્ઞાનાનંદથી પરિપૂર્ણ ચારિત્રને વંદન કરૂં છું. જેના બાર મહિનાના પાલનથી અનુત્તર વિમાનનાં સુખો પણ ઉલંઘી જવાય છે, તથા ઉજ્જવળ ઉજ્જવળ થતાં તરતમપણું હોય, તે ચારિત્રને નમસ્કાર કરીએ છીએ. ચય એટલે આઠ કર્મનો સંચય અને તેને ખાલી કરે તે ચારિત્રનામ નિરૂક્તિથી સિદ્ધ થયેલું છે તે ગુણોના ગૃહરૂપ (ચારિત્ર) ને વંદના કરૂં છું (૩૬–૪૦)

જાણંતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુક્તિ જિણંદ;
જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવતરૂકંદરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૧

કરમ નિકાચિત પણ ક્ષય જાઈ, ક્ષમા સહિત જે કરતાં;
તે તપ નમિયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતાંરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૨

આમોસહી પમુહા બહુ લદ્ધિ, હોવે જાસ પ્રભાવે;
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયે તે તપ ભાવેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૩

ફળ શિવસુખ મહોટું સુરનરવર, સંપત્તિ જેહનું ફૂલ;
તે તપ સુરતરૂ સરિખો વંદૂં, શમ મકરંદ અમૂલરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૪

સરવ મંગળમાંહિ પહેલું મંગળ, વરણવીયે જે ગ્રંથે
તે તપપદ ત્રિહું કાળ નમીજે, વરસહાય શિવપંથેરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૫

એમ નવપદ થુણતો તિહાં લીનો, હુઓ તનમય શ્રીપાળ
સુજસ વિલાસે ચોથે ખંડે, એહ અગ્યારમી ઢાળરે.
ભવિકા. સિદ્ધચક્ર પદ વંદો. ૪૬

અર્થ–ત્રણ જ્ઞાનવાળા જિનેશ્વર ભગવાન્ તે ભવમાં (પોતાની) મુક્તિ જાણતાં છતાં કર્મનો નાશ કરવાને જે તપનો આદર કરે છે તે તપ મોક્ષરૂપ વૃક્ષનું મૂળ છે. ક્ષમાપૂર્વક કરતાં નિકાચિત કર્મ પણ ક્ષય થઇ જાય છે, જેનું ઉજમણું કરતાં જિનશાસનની પ્રભાવના થાય છે, તે તપને નમસ્કાર કરો ! જેના પ્રભાવથી આમોઁષધિ પ્રમુખ ઘણી લબ્ધિઓ પ્રકટે છે, આઠ મહાસિદ્ધિઓ અને નવનિધાન પ્રકટે છે, તે તપને ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરો. જેનું મોક્ષના સુખરૂપ ફળ છે, ઇંદ્ર અને ચક્રવર્તિની સંપત્તિરૂપ ફૂલ છે, સમતારૂપ અમૃત્ય જેનો પુષ્પ રસ છે, તે કલ્પવૃક્ષ સરખા તપને વંદન કરૂં છું. સર્વ મંગળોમાં પ્રથમ મંગળરૂપે જેનું વર્ણન ગ્રથોમાં થયેલું છે, તે મોક્ષ માર્ગમાં સહાયરૂપ તપ પદને ત્રણે કાળમાં નમસ્કાર કરો. એ પ્રકારે નવપદની સ્તવના કરતાં શ્રીપાળ રાજા તન્મય થઇ લીન થયા, સુંદર યશના વિલાસવાળા ચોથા ખંડની આ અગીઆરમી ઢાળ પૂર્ણ થઇ. (૪૧–૪૬)

(દોહા–૭૬)

ઇમ નવપદ થુણતો થકો, તે ધ્યાને શ્રીપાલ;
પામ્યો પૂરણ આઉખે, નવમો કલ્પ વિશાલ. ૧
રાણી મયણા પ્રમુખ સવિ, માતા પણ શુભ ધ્યાન;
આઉખે પૂરે તિહા, સુખ ભોગવે વિમાન. ૨
નરભવ અંતર સ્વર્ગ તે, ચાર વાર લહિ સર્વ;
નવમે ભવ શિવ પામશે, ગૌતમ કહે નિર્ગર્વ. ૩
તે નિસુણી શ્રેણિક કહે, નવપદ ઉલસિતભાવ;
અહો નવપદ મહિમા વડો, એ છે ભવજલનાવ. ૪
વલતું ગૌતમ ગુરૂ કહે, એક એક પદ ભત્તિ;
દેવપાલમુખ સુખ લહ્યાં, નવપદ મહિમા તહત્તિ. ૫

કિંબહુના મગધેશ તું, ઇક પદ ભક્તિ પ્રભાવ;
હોઇશ તીર્થંકર પ્રથમ, નિશ્ચય એ મન ભાવ. ૬

અર્થઃ—આ પ્રમાણે તદાકાર ચિત્તથી નવપદજીનું સ્તવન કરતાં અને ધ્યાન ધ્યાતાં શ્રીપાળમહારાજા સંપૂર્ણ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી નવમા દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યે ઉત્પન્ન થયા તેમજ મયણાંસુંદરી વગેરે રાણિયો અને માતા પણ શુભ ધ્યાનના પ્રતાપથી તેજ દેવલોકની અંદર પૂર્ણ આઉખે ઉત્પન્ન થયાં અને ઉત્તમ સ્વર્ગ સુખનો અનુભવ લેવા લાગ્યાં. તે પછી દેવલોકમાંથી નરભવ, નરભવમાંથી દેવભવ એમ ચાર વખત દેવપણું અને ચાર વખત મનુષ્ય ભવ પામી અને છેલ્લા નવમા ભવે શ્રીપાળમહારાજા, માતા કમળપ્રભા અને નવે રાણિયો એ અગ્યારે મોક્ષમંદિરમાં અખંડાનંદના ભોક્તા થશે. " એ પ્રમાણે શ્રેણિક રાજાને ગર્વ રહિત એવા ગૌતમ ગણધર મહારાજ શ્રીપાળનુ ચરિત્ર કહેતા હતા. એ સાંભળીને શ્રેણિક રાજા નવપદજીના મહિમામાં ઉલ્લાસવંત ભાવવાળા થઇ કહેવા લાગ્યા " અહો ! આવો નવપદજીનો મહાન્ મહિમા છે ! ખચિત નવપદ જે છે તે સમુદ્ર તરવાને નાવ સમાનજ છે " આવા ઉદ્ગાર સાંભળી તે શ્રેણિકરાજા પ્રત્યે ફરીને શ્રી ગૌતમસ્વામિએ કહ્યુ—નવપદ પૈકી એક એક પદનીજ, ભક્તિ કરવાથી દેવપાળ વગેરે પુણ્યશાળીઓએ સ્વર્ગસુખ, તીર્થંકર ગોત્ર વગેરે પ્રાપ્ત કરેલ છે, એથી એ નવપદનો મહિમા સત્ય પ્રતિતીવંત છે. હે મગધદેશ પતિ ! નવપદજીના મહાત્મ્ય સંબંધી વિશેષ શું કહું, તમો પણ એ નવપદ પૈકી એક સમકિત દર્શન પદની ફકત ભક્તિ કરવાના પ્રતાપથીજ આવતી ચોવીશીમાં, પદ્મનાભ નામના પહેલા તીર્થંકર થશો, તે નિશ્ચયથી મનને વિષે ભાવના ભાવજો." (૧-૬)

ગૌતમવચન સુણી ઈસ્યાં, ઊઠે મગધનરિંદ;
વધામણી આવી તદા, આવ્યા વીર જિણંદ. ૭

દેવે સમવરણ રચ્યું, કુસુમવૃષ્ટિ તિહાં કીધ;
અંબર ગાજે દુંદુભિ, વર અશોક સુપ્રસિદ્ધ. ૮

* એકેક પદના વર્ણન માટે વીશ દષ્ટાંત (કથાઓ સહિત) શ્રી વિચારામૃત ગ્રંથમાં જણાવેલ છે.

સિંહાસન માંડયું તિહાં, ચામર છત્ર ઢલંત;
દિવ્ય ધ્વની દિયે દેશના, પ્રભુ ભામંડલવંત. ૯
વધામણી દેઈ વાંદવા, આવ્યો શ્રેણિકરાય;
વાંદી બેઠો પરખદા, ઉચિત થાનકે આય. ૧૦
શ્રેણિક ઉદ્દેશી કહે, નવપદ મહિમા વીર;
નવપદ સેવી બહુ ભવિક, પામ્યા ભવજલ તીર. ૧૧
આરાધનનું મૂળ જસ, આતમ ભાવ અછેહ;
તિણે નવપદ છે આતમા, નવપદ માંહે તેહ. ૧૨
ધ્યેય સમાપત્તિ હુયે, ધ્યાતા ધ્યાન પ્રમાણ;
તિણે નવપદ છે આતમા, જાણે કોઈ સુજાણ. ૧૩
લહી અસંગ ક્રિયાબળે, જસ ધ્યાને જિણે સિદ્ધિ;
તિણે તેહવું પદ અનુભવ્યું, ઘટમાંહિ સકલ સમૃદ્ધિ. ૧૪

અર્થઃ—આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીના વચનો સાંભળી આનંદ પૂર્ણ ચિત્તથી શ્રેણિક રાજા ગૌતમ ગુરૂશ્રીને વાંદી પોતાના પાટનગર તરફ વિદાય થવા લાગ્યા, તેવામાં વનપાલકે આવી વધામણી આપી કે 'જગતજીવોદ્ધારક શ્રી વીરપ્રભુજી ઉદ્યાનમાં આવી સમોસર્યા છે. ત્યાં દેવતાઓએ સમોવસરણ રચ્યું, પંચ વરણ સુગંધી ફુલોની વૃષ્ટિ કરી, આકાશમાં દેવ દુંદુભી વાગવા લાગી, શ્રેષ્ઠ અશોક વૃક્ષ શોભી રહ્યું છે, ત્યાં સિંહાસન સ્થાપેલ છે ચામર ઢળી રહ્યા છે, ત્રણ છત્ર મસ્તકે બિરાજે છે, ત્યાં ભામંડળ સહિત એવા શ્રી વીર પ્રભુ સિંહાસન ઉપર બિરાજી દિવ્ય ધ્વનિ સાથે દેશના દઈ રહ્યા છે. આ પ્રમાણે વધામણી આવી કે તેજ સમય શ્રેણિકરાજા શ્રી વીર પ્રભુને વાંદવા ચાલ્યા અને પંચાભિગમ સાચવી વિધિસહ પ્રભુને વંદન કરી બાર પર્ષદાની

અંદર જ્યાં પોતાને બેસવું યોગ્ય હતું ત્યાં બેસી દેશના સાંભળવા લાગ્યા. વીરભગવાન પણ શ્રેણિકને ઉદ્દેશીને નવપદજીનો મહિમા વર્ણવે છે કે એ નવપદ સેવ્યાથી ઘણા ભવ્ય જીવો ભવસમુદ્રનો પાર પામ્યા છે. જો કે નવપદજીના મૂળ આરાધન તો નિશ્ચયથી આત્મભાવ જ છે, તો પણ તેનું ખરૂં તત્ત્વ વિરલા જ મેળવી શકે છે; કેમકે નવપદ તે જ આત્મા છે અને નવપદમાં પણ એજ આત્મા છે. જે વસ્તુ ધ્યાવા લાયક છે તે ધ્યેય કહેવાય છે, તે ધ્યેયની સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણતા પામવે કરીને ધ્યાતા જે ધ્યાનારો આત્મા તેનું ધ્યેય, વસ્તુનું જે ધ્યાન તેનું પ્રમાણપણું થાય. કેમકે ધ્યેયની પૂર્તિ વગર ધ્યાનની પૂર્તિ થતી નથી અને ધ્યાતાના ધ્યાનનું પ્રમાણ ધ્યેય સમાપ્તિ વડે જ થાય છે એ માટે નવપદ તે જ આત્મા છે એ કોઈ જ્ઞાની જ જાણે છે. શુકલ ધ્યાનના ચોથા પાયાના ધ્યાનવડે અસંગ ક્રિયા પ્રાપ્ત કરી તે ક્રિયાના બળથી નવપદમાંના જે પદની આરાધનાને લીધે જે જીવોએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી તે પ્રાણિએ તેવું જ પદ અનુભવ્યું–ભોગવ્યું, માટે નિશ્ચયનયથી ઘટમાં જ સકળ સમૃદ્ધિ છે.

(ઢાળ બારમી—સ્વામી સીમંધર ઉપદિશે—એ દેશી.)

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાય રે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાય રે. ૧

વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે;
આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મળે સવિ આઈરે. વી. ૨

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળ દંસણ નાણી રે;
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોયે સિદ્ધગુણ ખાણીરે. વી. ૩

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહામંત્ર શુભ ધ્યાની રે;
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોયે પ્રાણીરે. વી. ૪

તપ સજ્ઝાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે;
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગબંધવ જગભ્રાતા રે. વી. ૫

અપ્રમત્ત જે નિત્ય રહે, નવિ હરખે નવિ શોચે રે;
સાધુ સૂધા તે આતમા, શું મુંડે શું લોચે રે. વી. ૬

સમ સંવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવે રે;
દર્શન તેહિજ આતમા, શું હોય નામ ધરાવે રે. વી. ૭

અર્થઃ—દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયવડે અરિહંત પદનું ધ્યાન કરતાં આત્મા ભેદનો છેદ કરી અરિહંતરૂપ થાય છે. હવે વીર પરમાત્મા ઉપદેશ કરે છે તે તમો સાવધાનતાથી સાંભળજો આત્માના ધ્યાનથી આત્માની (ભૂલાયેલી) સર્વ સંપત્તિ (તેને પોતાને) આવી મળે છે. જેઓ રૂપાતીત સ્વભાવવાળા અને કેવળ દર્શનજ્ઞાનવાળા સિદ્ધોનું ધ્યાન કરે છે, તેઓનો આત્મા ગુણની ખાણરૂપ સિદ્ધ બની જાય છે મહામંત્ર અને શુભ ધ્યાનવડે સુંદર આચાર્ય પદનું ધ્યાન કરનાર મનુષ્યોનો આત્મા પાંચ પ્રસ્થાન પ્રાપ્ત કરી આચાર્ય બની જાય છે. તપ અને સ્વાધ્યાયમાં સદા રક્ત છે, બાર અંગનું ધ્યાન કરે છે, વિશ્વના બંધુ છે. અને જગત્ સાથે બંધુ ભાવથી વર્ત્તે છે તે આત્મા ઉપાધ્યાય ભગવાન્ કહેવાય છે જે હમેશાં અપ્રમાદી રહે છે, હર્ષ અથવા શોકમાં લીન થતો નથી તે આત્મા સાધુજનોનું અમૃત છે મુંડાવવાથી અથવા લોચ કરવાથી શું? (વાસ્તવિક સાધુપણું પ્રાપ્ત થાય છે?) (પ્રકૃતિઓના) ક્ષય અથવા ઉપશમથી સમતાસંવેગાદિ ગુણો જે પ્રકટે છે તે સમ્યગ્દર્શન એજ આત્મા છે, 'સમકિતી' નામ ખાલી ધારણ કરવાથી શું સફળતા છે? (૧-૭)

જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપસમ તસ થાય રે;
તો હુએ એહિ જ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે. વી. ૮

જાણ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવ માંહિ રમતો રે;
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહવને નવિ ભમતો રે. વી. ૯

ઈચ્છારોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા યોગે રે;
તપ તે એહિજ આતમા, વરતે નિજ ગુણભોગે રે. વી. ૧૦

આગમ નોઆગમતણો, ભાવ તે જાણો સાચો રે;
આતમભાવે થિર હોજો, પરભાવે મત રાચો રે. વી. ૧૧

અષ્ટ સકળ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંહે ઋદ્ધિ દાખી રે;
તિમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણજો, આતમરામ છે સાખી રે. વી. ૧૨

યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણો રે;
એહ તણે અવલંબને, આતમધ્યાન પ્રમાણો રે. વી. ૧૩

ઢાળ બારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરી રે;
વાણી વાચક જસ તણી, કોઈ નયે ન અધૂરી રે. વી. ૧૪

અર્થ:—જ્ઞાનાવરણીયરૂપ જે કર્મ છે તેનો ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય થાય ત્યારે આત્મા જ્ઞાનરૂપ થાય છે અને જ્ઞાનથી અજ્ઞાનપણું દૂર થાય છે. પોતાના સ્વભાવમાં રમણ કરતા, શુદ્ધ લેશ્યાથી સુશોભિત, મોહરૂપ જંગલમાં નહિ ભટકતા, આત્માને જ ચારિત્ર જાણો. ઈચ્છાઓના નિરોધરૂપ સંવર કરી મન, વચન, કાયાના યોગોની એકાગ્રતાથી સમતામાં પરિણમન કરી, સ્વગુણોના અનુભવમાં આ આત્મા રમણ કરે તેજ તપ છે. આગમો અને નોઆગમોના રહસ્યને સત્ય રીતે સમજો; આત્માના સ્વરૂપમાં સ્થિર રહો અને પૌદ્‌ગલિક ભાવોમાં ગુલતાન ન થાઓ. આત્મામાં સમસ્ત આઠે સિદ્ધિઓની સંપત્તિ રહેલી છે, તે પ્રમાણે નવપદની સંપત્તિ પણ છે, તેનો સાક્ષી આત્મા (સ્વયમેવ) છે. (મુક્તિના) અસંખ્ય યોગો જિનેશ્વરે કહેલા છે, તેમાં નવપદ મુખ્ય છે તેમ સમજો; તેના આલંબનથી આત્માનું ધ્યાન પૂર્ણ થાય છે તે જાણો. ચોથા ખંડની આ બારમી ઢાળ પૂર્ણ થઈ; શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયની વાણી કોઇ નયથી અપૂર્ણ નથી. (૮–૧૪)

(દોહા-૭૬.)

વચનામૃત જિન વીરનાં, નિસુણી શ્રેણિકભૂપ,
આનંદિત પહોતો ઘરે, ધ્યાતો શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૧
કુમતિતિમિર સવિ ટાળતો, વર્દ્ધમાન જિનભાણ;
ભવિકકમલ પડિબોહતો, વિહરે મહિયલ જાણ. ૨
એ શ્રીપાળ નૃપતિ કથા, નવપદમહિમ વિશાળ;
ભણે ગુણે જે સાંભળે, તસ ઘર મંગળમાળ. ૩

અર્થઃ—આ પ્રમાણે શ્રી વીરપ્રભુજીનાં અમૃતમય વચનો સાંભળીને સમકિતસાધક શ્રેણિકરાજા શ્રી વીરપ્રભુને નમન કરી આનંદપૂર્વક પોતાને મહેલ પહોંચ્યો અને ચિત્તમાં શુદ્ધ સ્વરૂપ ચિદાનંદઘન ને ધ્યાતો-ધ્યાન ધરતો સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યો. કેવળજ્ઞાનરૂપ સૂર્યપ્રકાશ વડે અજ્ઞાનરૂપ તિમિરને દૂર કરતા, તથા પદ્દ્રવ્યરૂપ કેવળ સૂર્યના કિરણોવડે ભવિક જનોના હૃદયકમળોને પ્રતિબોધ કરતાં, સામાન્ય કેવળીને વિષે સૂર્ય સરખા શ્રી વીરપ્રભુ પૃથ્વીતળને પાવન કરતા વિચરવા લાગ્યા. ગ્રંથકાર મહારાજ કહે છે કે શ્રીપાળ મહારાજાની શ્રી નવપદજીના વિશાળ મહિમાયુક્ત કથા જે કોઈ ધર્મપ્રેમી મનુષ્ય સાંભળશે-વાંચશે-મનન કરશે તેના ઘરની અંદર નવપદજીના અધિષ્ઠાયક દેવ મંગળમાળા વિસ્તારશે. (૩)

ઢાળ તેરમી—રાગ ધનાશ્રી--થુણિયો થુણિયો રે પ્રભુ તુ સુરપતિ જિન ,થુણિયો—એ દેશી)

તૂઠો તૂઠો રે મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો;
એશ્રીપાળનો રાસ કરંતા, જ્ઞાન અમૃતરસ વૂઠો રે. મુ. ૧
પાયસમાં જિમ વૃદ્ધિનું કારણ, ગોયમનો અંગૂઠો;
જ્ઞાનમાંહિ અનુભવ તિમ જાણો, તે વિણ જ્ઞાન તે જૂઠો રે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૨

ઉદકપયોમૃત કલ્પજ્ઞાન તિહાં, ત્રીજો અનુભવ મીઠો;
તે વિણ સકળ તૃષા કિમ ભાંજે, અનુભવ પ્રેમ ગરીઠો રે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૩

પ્રેમતણી પરે શીખો સાધો, જોઈ સેલડી સાંઠો;
જિહાં ગાંઠ તિહાં રસ નવિ દીસે, જિહાં રસ તિહાં
નવિ ગાંઠો રે. મુ૦ તૂઠો. ૪

જિનહી પાયા તિનહી છિપાયા, એ પણ એક છે ચીઠો;
અનુભવ મેરૂ છિપે કિમ મહોટો, તે તો સઘળે દીઠો રે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૫

પૂરવ લિખિત લિખે સવિ લેઇ, મિસી કાગળ ને કાંઠો;
ભાવ અપૂરવ કહે તે પંડિત, બહુ બોલે તે બાંઠો રે. મુ. ૬

અવયવ સવિ સુંદર હોય દેહે, નાકે દીસે ચાઠો;
ગ્રંથજ્ઞાન અનુભવ વિણ તેહવું, શુક જિસ્યો શ્રુતપાઠો રે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૭

સંશય નવિ ભાંજે શ્રુતજ્ઞાને, અનુભવ નિશ્ચય જેઠો;
વાદવિવાદ અનિશ્ચિત કરતો, અનુભવ વિણ જાય હેઠો રે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૮

અર્થઃ—મને સકળ જગતનો પતિ શ્રી જિનેશ્વરદેવ ખચિત તુષ્ટમાન થયા છે એમ માનું છું; કેમ કે શુભ કાર્યની પૂર્ણાહુતી થવી એ પ્રભુની

પ્રસન્નતાનું જ કારણ છે. એથી જ આ શ્રીપાળરાજાના રાસરચનામાં જ્ઞાનરૂપી અમૃતનો વર્ષાદ વરસ્યો છે. જેમ ખીરની અંદર ગૌતમસ્વામીનો અંગુઠો ખીરની વૃદ્ધિનું જ કારણ થઈ રહેલ હતો-તે ખીરને વધારનાર કારણ રૂપ ગૌતમસ્વામીજીનો અંગુઠો જ લબ્ધિરૂપ હતો, તેમ જ્ઞાનની અંદર જ્ઞાન-વૃદ્ધિનું કારણ અનુભવજ્ઞાન જ છે; તે અનુભવજ્ઞાન વગર સર્વ જ્ઞાન મિથ્યા જ સમજવું માટે અનુભવજ્ઞાન હમેશાં મોટું છે. જ્ઞાન ત્રણ પ્રકારનાં છે એટલે કે પહેલું ઉદકકલ્પજ્ઞાન છે તેના અનુભવ વડે જેમ પાણી પીવાથી તરસ છીપે, પણ થોડી વાર પછી પાછી તરશ લાગે છે, તેમ વ્યાકરણ-શબ્દ-કાવ્ય શાસ્ત્ર વગેરે લૌકિક-પ્રાકૃત-ચારિત્રાનુવાદ-કથાનક-ચોપાઇ-રાસ-ભાષા આદિ શાસ્ત્રો તે ઉદકકલ્પ કહેવાય છે. તે ગ્રંથો ભણે વાંચે ત્યાં લગી જ રસ પડે; પરંતુ તે પછી કશો રસ પ્રાપ્ત થતો નથી. બીજું પયઃકલ્પજ્ઞાન છે. તેના અનુભવ વડે, જેમ દૂધ પીવાથી થોડો વખત ભૂખ ને તરસ બંને શાંત થાય, તથાપિ થોડો સમય વિત્યા બાદ ફરી ભૂખતરશ લાગે, તેમ આગમ-સૂત્ર-સિદ્ધાંતના ઉપયોગરહિતનું જ્ઞાન પણ થોડો વખત શાંતિ આપે છે. ત્રીજું અમૃત-કલ્પજ્ઞાન છે, તે શ્રદ્ધા પૂર્વક આગમજ્ઞાન ભેદભાવ ધરીને ઉપયોગસહિતપણે વર્તે. તેના અનુભવ વડે જેમ અમૃત પીવાથી ભૂખ તરશ-રોગ-શોક- ઉપદ્રવ વ્યાધિ વગેરે તમામ નાશ પામે, એટલું જ નહી પણ તે ફરીને ઉદય થવા જ ન પામે, તેની બરાબર ત્રીજું અનુભવજ્ઞાન મીઠું છે. માટે જ અનુભવજ્ઞાન વગર અનાદિ સમયની ભવભ્રમણા રૂપ તરશ શી રીતે છીપી શકે? એ માટે અનુભવનો પ્રેમ છે તે મહાન છે; જેમ સાંસારિક પ્રેમની ઐક્યતા કરવા લેવું, દેવું, ખાવું, ખવરાવવું આદિ નિયમો ઉપયોગમાં લેવા પડે છે તેમ અનુભવતલ્લીન થવા માટે તેના નિયમો શીખો, સાધો. શેલડીના સાંઠાના દૃષ્ટાંતે કરીને-જેમ શેલડીના સાંઠાની અંદર જ્યાં ગાંઠ છે ત્યાં રસ નથી અને જ્યાં રસ છે ત્યાં ગાઠ નથી, તેમ અનુભવપ્રેમ જાણવો. એટલે જ્યાં કર્મરૂપ ગાંઠ છે ત્યાં અનુભવરસ નથી અને જ્યાં અનુભવરસ છે ત્યાં કર્મરૂપ ગાંઠ નથી. કેટલાક કહે છે કે જેણે અનુભવરસ પ્રાપ્ત કર્યો તેણે છુપાવી રાખ્યો જેથી પ્રકટ થવા પામ્યો નથી, એ કહેવત પણ ચીઠ્ઠીપત્રી જેવી છે; કેમ કે મેરૂપર્વત જેવો મહાન્ અનુભવ રૂપ મેરૂ છે, તે છુપાવ્યો શી રીતે છુપી શકે! તે તો સર્વના જોવામાં આવેલ છે એમ જિનવચનથી સિદ્ધ થાય છે. વસ્તુતઃ દીઠામાં આવે છે; પરંતુ જેણે પામ્યો તે તેનો જ આત્મા જાણે બીજો કોઈ ન જાણે. શાહી, કાગળ ને લેખણ એ ત્રણે ચીજોના સાધન વડે આગળ લખાઈ

કલ્પાઇ ગયેલી વાતોને પુનઃ લખે એ તો બધા લેખકો કરી શકે તેમ છે, પણ પૂર્વે જે કોઇએ ન લખ્યાં એવા અપૂર્વભાવ કહે તે પંડિત જાણવા, બાકી જે બહુ લખે કે બહુ ભાષણ કરે તે લબાડી જાણવા; જો કે શરીરની અંદર જેમ સઘળાં અંગઉપાંગ સુંદર હોય છતાં નાક ઊપર ચાઠું હોય તો તે બધી સુંદરતાને બગાડી દે છે, તેમ બહુએ ગ્રંથ ભણ્યા જાણ્યા હોય છતાં તેનો અનુભવ ન મેળવ્યો હોય તો તે કંઠશોષ-ઘાંટા તાણવા કે ઘાંટા બેસાડવારૂપ માથાકૂટ ગણાય છે. પોપટ અજ્ઞાની છતાં મનુષ્યની સોબતથી રામ વગેરે બોલતાં શીખે; તથાપિ તેને ઓળખતો નથી, જેથી તેનું નામસ્મરણ કંઠશોષ સરખું જ થઈ પડે છે, તેની પેઠે જેને અનુભવજ્ઞાન ન હોય તો તે શ્રુત જ્ઞાને કરી મનના સંશયો દૂર કરી શકે નહિં, તે માટે જ અનુભવજ્ઞાન એ જ મહાન જ્ઞાન છે; (૧-૮)

જિમજિમબહુશ્રુતબહુજનસંમત,બહુલશિષ્યનોશેઠો;
તિમતિમજિનશાસનનોવયરી,જોનવિઅનુભવ નેઠોરે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૯

માહરે તો ગુરૂચરણ પસાયે; અનુભવ દિલમાંહિ પેઠો;
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટમાંહિ, આતમ રતિ હુઈ બેઠો રે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૧૦

ઉગ્યો સમકિત રવિ ઝળહળતો,ભરમતિમિરસવિનાઠો;
તગતગતા દુર્નય જે તારા, તેહનોબળપણઘાઠોરે. મુ. ૧૧

મેરૂધીરતા સાવિ હર લીની, રહ્યો તે કેવળ ભાઠો;
હરિ સુરઘટસુરતરૂકી શોભા, તે તો માટી કાઠોરે. મુ. ૧૨

હરવ્યો અનુભવ જોર હતો જે, મોહમલ્લ જગ લૂંઠો;
પરિપરિતેહના મર્મ દેખાવી, ભારેકીધો ભૂંઠોરે. મુ. ૧૩

અનુભવગુણ આવ્યો નિજ અંગે, મિટ્યોરૂપનિજમાઠો;
સાહિબ સન્મુખ સુનજર જોતાં, કોણ થાયેઉપરાંઠોરે.
મુઝ સાહિબ જગનો તૂઠો. ૧૪

થોડે પણ દંભે દુખ પામ્યા, પીઠ અને મહાપીઠો;
અનુભવવંત તે દંભ ન રાખે, દંભધરેતે ધીઠોરે. મુ. ૧૫

અનુભવવંત અદંભની રચના, ગાયો સરસ સુકંઠો;
ભાવ સુધારસ ઘટ ઘટ પીયો, હુઓ પૂરણઉતકંઠોરે. મુ. ૧૬

કેમકે અનુભવ વગર પોતાના ધર્મની ચર્ચા અને પરમતની ખંડના રૂપ વિવાદની અંદર પણ વિતંડાવાદ-વ્યર્થ લવારો-પ્રમાણ વગરનું કથન કરવાથી પરાજય પામે છે-સભામાં નીચું જોવાપણું થાય છે. એટલું જ નહી પણ જે બહુ ભણેલ હોય; ઘણા લોકોને માન્ય હોય અને ઘણા શ્રેષ્ઠ શિષ્યોનો સ્વામી થઇ બેઠો હોય; તથાપિ અનુભવરસ વગરનો હોય તો તે જૈનશાસનનો શત્રુ જ ગણવા લાયક છે; કારણ અનુભવ વગર જે કરે તે લાભકારી નહી પણ હાનીકારી જ નીવડે છે. તે અનુભવે શ્રી ગુરૂચરણપ્રતાપવડે આપોઆપ મારા દિલમાં તો નિવાસ કર્યો, જેથી સર્વ પ્રકારની ગુપ્ત જ્ઞાનની ઋદ્ધિસિદ્ધિ પ્રકટ થઈ અને આત્મરતિ શાતામય થઇને હું બેઠો; તેના લીધે મારા મનમંદિરમાં સમકિતસૂર્યનો જળહળતો પ્રકાશ ઉદય પામ્યો જેથી ભ્રમ-શંકારૂપ અંધકારનો નાશ પામ્યો. દુષ્ટ નયરૂપ તારાઓનું તેજ પણ નષ્ટ થઈ ગયું; કેમકે અનુભવજ્ઞાનીએ મેરૂની ધીરતા હરી લીધી. મતલબ કે અનુભવજ્ઞાનીનું ચિત્ત મેરૂ કરતાં પણ વિશેષ અચળ હોય છે, જેથી મેરૂની ધીરતા તુચ્છ થઈ પડતાં તે મેરૂ કેવળ પથ્થર સમાન થઈ પડ્યો. તેમ જ કામકુંભ અને કલ્પવૃક્ષની અચિંત્ય શક્તિને પણ હરી લીધી, જેથી તે કામકુંભ તદ્દન માટીના કુંભ જેવો અને કલ્પવૃક્ષ કેવળ લાકડા સમાન થઇ રહ્યો એ અનુભવજ્ઞાનબળથી મોહરૂપી મહાન્ પરાક્રમી મલ્લનું પણ જોર ભાંગી પડ્યું અને તેનાં વારંવાર છિદ્ર ઉઘાડી તેને ભુંડો પાડી દીધો. જેથી ફરી નજીકમાં પણ ન આવી શકે એવો બનાવ્યો. એ સઘળો પ્રતાપ ગુરૂપ્રસાદથી પ્રાપ્ત થયેલા અનુભવનો જ છે. એ અનુભવ આત્મા સાથે લીન થયેલ હોવાથી કોઇનો હઠાવ્યો હઠી શકતો

નથી. જ્યારે અનુભવના ગુણ પોતાના અંગમાં દાખલ થયા ત્યારે પોતાનું અનાદિકાળનું ભવપરંપરા કરવારૂપ નઠારું કર્મ હતું તે દૂર ટળી ગયું, તેથી મારો સાહેબે સુનજર કરી સ્હામું જોયું ત્યાં પછી અન્ય કોણ સ્હામે થઇ શકે કે વિરોધી બની શકે? કદાચ કોઇ કલ્પના કરશે કે આ કથન કવિએ આપ વખાણરૂપ ગર્વભર્યાં કહ્યાં છે, તો તેના સમાધાન માટે કહી શકાય છે કે પોતાની કોઇ વાત જગતજનોથી છુપાવી રાખવી એમાં પણ હું દંભીપણું માનું છું. થોડું પણ કપટ કરવાથી પીઠ અને મહાપીઠ મહા દુઃખ પામ્યા. ધર્મી મનુષ્ય અનુભવવંત પ્રાણી હોય તે ધર્મમાં પણ કપટ ન રાખે અને જે દંભ રાખે તે મૂર્ખ જાણવો. એ માટે થોડા પણ દંભ-કપટ રાખ્યા વગર જે મેં જાણ્યું અનુભવ્યું છે, તે પરોપકારનિમિત્તે જાહેર કરી દઉં છું. અનુભવવંતની તો રચના કપટ વગરની જ હોવી જોઇયે એથી જ મેં કપટરહિત રસયુક્ત સુકંઠસહ આ રચેનો ગાંયેલ છે-કરેલ છે. તે અમૃતધારારૂપ ચરિત્રામૃતરસને હે શ્રોતાજનો! પી પીને પૂર્ણ તૃપ્ત થાઓ!

(કળશ—રાગ ધનાશ્રી)

તપગચ્છનંદન સુરતરૂ પ્રગટયા, હીરવિજયગુરૂરાયાજી;
અકબરશાહે જસ ઉપદેશે, પડહ અમારી વજાયાજી. ૧
હેમસૂરી જિનશાસનમુદ્રાયે, હેમસમાન કહાયાજી;
જાચો હીરો જે પ્રભુ હોતાં, શાસન સોહ ચઢાયાજી. ૨
તાસ પટે પૂર્વાચલ ઉદયો, દિનકરતુલ્ય પ્રતાપીજી;
ગંગાજલનિર્મળ જશકીરતિ, સઘલે જગમાંહિ વ્યાપીજી.
શાહસભામાંહે વાદ કરીને, જિનમત થિરતા થાપીજી;
બહુ આદર જસ શાહે દીધો, બિરૂદ સવાઈ આપીજી. ૪

શ્રીવિજયસેનસૂરી તસ પટધર, ઉદયા બહુ ગુણવંતાજી,
જાસ નામ દશદિશિ છે ચાવું, જે મહિમાયે મહંતાજી. ૫

શ્રી વિજયપ્રભ તસ પટધારી, સૂરિ પ્રતાપે છાજેજી;
એહ રાસની રચના કીધી, સુંદર તેહને રાજેજી. ૬

સૂરી હીરગુરૂની બહુ કીરતી, કીર્તિવિજય ઉવઝાયાજી;
શિષ્યતાસશ્રીવિનયવિજયવર, વાચકસુગુણસોહાયાજી

વિદ્યા વિનય વિવેક વિચક્ષણ, લક્ષણલક્ષિત દેહાજી;
શોભાગી ગીતારથ સારથ, સંગત સખર સંનેહાજી. ૮

સંવત સતર અડત્રીસા વરષે, રહી રાંદેર ચોમાસેજી;
સંઘતણા આગ્રહથી માંડયો, રાસ અધીક ઉલ્લાસેજી. ૯

સાર્દ્ધ સપ્ત શત ગાથા વિરચી, પહોતા તે સુરલોકેજી;
તેના ગુણ ગાવે છે ગોરી, મિલિ મિલિ થોકે થોકેજી. ૧૦

તાસ વિશ્વાસભાજન તસ પૂરણ, પ્રેમ પવિત્ર કહાયાજી;
શ્રીનયવિજયવિબુધપયસેવક, સુજસવિજયઉવઝાયાજી

ભાગ થાકતો પૂરણ કીધો તાસ વચન સંકેતેજી;
તિણે વળિ સમકિતદષ્ટી જે નર, તેહ તણે હિતહેતેજી. ૧૨

જે ભાવે એ ભણશે ગુણશે, તસ ઘર મંગળમાળાજી;
બંધુરસિંધુરસુંદરમંદિર, મણિમયઝાકઝમાળાજી. ૧૩

દેહ સબળ સસનેહ પરિચ્છદ, રંગ અભંગ રસાળાજી;
અનુક્રમે તેહ મહોદય પદવી, લહેશે જ્ઞાન વિશાળાજી.૧૪

અર્થ:—(હવે કવિ પોતાની પ્રશસ્તિ કહે છે. તપગચ્છરૂપ નંદનવનની અંદર કલ્પવૃક્ષ જેવા શ્રી હીરવિજય ગુરૂરાજ પ્રગટ થયાં, જેમણે મુગલવંશભૂષણ અકબરશાહને જૈનધર્મનો પ્રશંસનીય તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપી, અહિંસાધર્મ (જીવદયા મૂળધર્મ)ને અમલમાં અણાવ્યો. તે હીરવિજયસૂરિનો શ્રીજિનશાસનરૂપ મુદ્રામાં જાતિવંત હીરા સમાન હતા, કે જેણે જૈનધર્મની ઘણીજ પ્રભાવના કરી. તે વખતે શ્રીહેમસૂરિ તે શ્રી જિનશાસનરૂપ વીંટીમાં હેમ સરખા હતા. શ્રી હીરવિજયસૂરિનાં પાટરૂપ ઉદયાચલ–પર્વતને વિષે સૂર્યતુલ્ય પ્રતાપવંત એવા કે જેમની કીર્ત્તિ ગંગાજળની પેઠે નિર્મળ સર્વ જગતમાં વ્યાપી રહી હતી. વળી જેમણે અકબરશાહની સભા મધ્યે વાદ કરીને સર્વ અન્ય દર્શનોનું તત્ત્વજ્ઞાન અપૂર્ણ અને અસત્ય સિદ્ધ કરી, જૈન દર્શનની સ્થિરતા સ્થાપન કરી બતાવી. જેથી અકબરશાહે બહુજ સન્માન સહિત જગત્ ગુરૂની પદવી કરતાં સવાઇ પદવી આપી એવા શ્રી વિજયસેનસૂરિ થયા. વળી તેમની પાટે બહુ ગુણવંત એવા શ્રી વિજયદેવસૂરિ થયાં જેમનું નામ દશ દિશાઓને વિષે પ્રખ્યાત છે તથા જે મહિમાએ કરી મહોટા થયા. તેમના પટ્ટધારી શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ થયા જે પંડિત અને પ્રતાપી હતાં. તે સૂરીશ્વરના રાજ્યમાં આ સુંદર રાસની રચના કરી. તે શ્રી હીરસૂરિજી મહારાજના મુખ્ય શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રી કીર્તિવિજયજી થયા, જેમની બહુજ સુકીર્ત્તિ વીસ્તરેલી હતી; તે ઉપાધ્યાયજીના આજ્ઞાનુયાયી પ્રધાન શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રી વિનયવિજયજી થયા કે જે સદ્ગુણી તથા વિદ્યા, વિનય ને વિવેક વિચક્ષણ, ઉત્તમ લક્ષણવંત શરીરવાળા, સૌભાગ્યવંત, ગીતાર્થ જાણીને સાર્થક કરનારા, વળી જેની સંગત સારી હતી અને રૂડા સ્નેહવાળા હતા. તે વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ સંવત ૧૭૩૮ ની સાલમાં રાંદેર શહેરમાં ચોમાસું રહી સંઘના આગ્રહથી અધિક ઉલ્લાસ સહિત આ શ્રીપાળ રાજાના રાસની શરૂઆત કરી; પરંતુ સાડા સાતસેં ગાથાઓ રચાયા બાદ તેઓ સ્વર્ગલોકમાં ગયા; જેમના ગુણો સ્રીઓ થોકે થોકે મળીને ગાય છે. તેઓશ્રીના વિશ્વાસભાજન, વળી સંપૂર્ણ પ્રેમવંતનું પવિત્ર બિરૂદ ધરાવનારા એવા શ્રી નયવિજયજી પંડિતના પદકમળના સેવક સારા યશવાળા શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી થયા; તેમણે શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયના (સંકેત પ્રમાણે) બાકીનો આ રાસ પૂર્ણ કરવાનું કહેલ હતું તેથી તેમજ વળી સમકિતદૃષ્ટિ નરના

હિતને કારણે આ રાસનો બાકીનો ભાગ પૂર્ણ કર્યો. આ રાસને જે ભાવ સહિત ભણશે, ગણશે તેના ઘરમાં શ્રી સિદ્ધચક્ર ભગવાનના અધિષ્ટાયક દેવની કૃપાથી માંગળિકની માળા થશે. તેમજ મોટા હાથીઓ તેઓના આગણામાં ઝુલશે, સુંદર મંદિર-મહેલો તથા મણીરત્ન જડાવનાં મુકુટકુંડળ વગેરે આભૂષણો, નિરોગી શરીર, પ્રેમાળ પરિવાર, તથા અખંડ આનંદ પ્રાપ્ત કરી અંતે મહોદય (વિશાળ જ્ઞાનલક્ષ્મી) પૂર્ણ મોક્ષ પદવીના પામશે. (૧-૧૪)

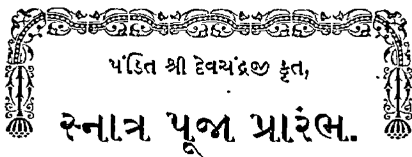
ઇતિશ્રીવિનયવિજયગણીવિરચિતેશ્રીશ્રીપાળચરિત્રેપ્રાકૃતેપ્રબંધે તન્મધ્યે ઉપાધ્યાયશ્રીયશોવિજયગણિપૂરિતે આ ચતુર્થઃ ખંડઃ સંપૂર્ણઃ આ ખંડ ચારમાં સર્વ મળી એકતાળીશ ઢાળ છે.

ઇતિ શ્રી શ્રીપાળચરિત્રના રાસની અંદર શ્રીપાળકુમાર અને અજિતસેન વચ્ચે થયેલું યુદ્ધ, ત્યારબાદ અજિતસેન રાજાએ અંગિકાર કરેલી જૈનદિક્ષા, શ્રીપાળરાજાએ તેમના સદ્ગુણોની કરેલી સ્તુતિ, અજિતસેન રાજર્ષિનો સદુપદેશ તથા કર્મવિપાકનું સ્વરૂપ, પરમાત્મા પ્રત્યે શ્રીપાળરાજાની અનન્ય શ્રદ્ધા ઉજમણા મહોત્સવ, સિદ્ધચક્રજીની ગુણસ્તવના અને અંતમાં સ્વર્ગગમન વગેરે વગેરે વર્ણન સહિત ચોથો ખંડ પૂર્ણ થયો.

શ્રીરસ્તુ !! કલ્યાણમસ્તુ !!!

શ્રી શ્રીપાળ રાજાનો રાસ સમાપ્તઃ

परिशिष्ट क. (३)

પંડિત શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત,

સ્નાત્ર પૂજા પ્રારંભ.

શ્રી સ્નાત્ર પૂજાનો વિધિ.

પ્રથમ ત્રણ ગઢને બદલે ત્રણ બાજોઠ મૂકી ઉપલા બાજોઠને મધ્યભાગે કેસર (કુંકુમ) ના સાથીઓ કરવો, અને તેના આગળ કેસર (કુંકુમ) ના ચાર સાથીઆ કરીને ઉપર અક્ષત નાંખવા તથા ફળ મૂકવાં, વચલા સાથીઆ ઉપર રૂપાનાણું મૂકવું, અને ચારે સાથીઆ ઉપર કલશ સ્થાપવા. તેમાં પંચામૃત કરી જલ ભરવું તથા વચલા સાથીઆ ઉપર થાળ મૂકી કેસરનો સાથીઓ કરી અક્ષત નાંખી ફળ મૂકી ત્રણ નવકાર ગણી પ્રભુજીને પધરાવવા, પછી બે સ્નાત્રીયાઓને ઉભા રાખીને ત્રણ નવકાર ગણાવવા. પછી પ્રભુના જમણા પગના અંગે કળશમાંથી જલ રેડવું અને અંગ લુહણાં ત્રણ કરવાં, પછી કેસરથી પૂજા કરી હાથ ધૂપીને સ્નાત્રીયાના જમણા હાથમાં કેસરનો ચાંલ્લો કરવો. પછી કુસુમાંજલિ (ફૂલ) હોય તે હાથમાં આપવી પછી નીચે પ્રમાણે કહેવું દીપક એક પ્રભુની જમણી બાજુએ કરવો.

ઢાળ પહેલી. ગાથા.

ચઉત્તિસે અતિશય જુઓ, વચનાતિશય જુત્ત;
સો પરમેશ્વર દેખી ભવિ, સિંહાસન સંપત્ત.

ઢાળ.

સિંહાસન બેઠા જગભાણ, દેખી ભવિકજન ગુણ મણિખાણ;
જે દીઠે તુજ નિર્મળ નાણ, લહિયે પરમ મહોદય ઠાણ,
કુસુમાંજલિ મેલો આદિ જીણંદા, તોરા ચરણકમળ સેવે ચોસઠ ઇંદા.
ચોવીશ વૈરાગી ચોવીશ સોભાગી ચોવીશ જીણંદા. કુ૦ ૧

(એમ કહી પ્રભુના ચરણે કુસુમાંજલિ ચઢાવવી)

ગાથા.

જો નિય ગુણ પજ્જવ રમ્યો, તસુ અનુભવ એગંત;
સુહ પુગ્ગલ આરોપતાં, જો તસુ રંગ નિરત્ત.

ઢાળ.

જો નિજ આતમ ગુણ આણંદી, પુગ્ગલ સંગે જેહ અફંદી;
જે પરમેશ્વર નિજ પદ લીન, પૂજો પ્રણમો ભવ્ય અદીન;
કુસુમાંજલિ મેલો શાંતિ જીણંદા. તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના જાનુએ કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

ગાથા.

નિમ્મલ નાણ પયાસ કર, નિમ્મલ ગુણ સંપન્ન;
નિમ્મલ ધમ્મો વએસકર, સો પરમપ્પા ધન્ન.

ઢાળ.

લોકાલોક પ્રકાશક નાણી, ભવિજન તારણ જેહની વાણી,
પરમાનંદ તણી નિશાણી, તસુ ભગતે મુજ મતિય ઠહરાણી;
કુસુમાંજલિ મેલો નેમ જીણંદા. તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના બે હાથે કુસુમાંજલિ ચડાવવી)

ગાથા.

જે સિજ્ઝા સિજ્ઝંતિ, જે સિજ્ઝસંતિ અણંત;
જસુ આલંબન ઠવિયમણ, સો સેવો અરિહંત.

ઢાળ.

શિવસુખ કારણ જેહ ત્રિકાળે, સમપરિણામે જગત નિહાળે;
ઉત્તમ સાધન માર્ગ દેખાડે, ઇંદ્રાદિક જસુ ચરણ પખાળે.
કુસુમાંજલિ મેલો પાસ જીણંદા. તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના ખભાયે કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

ગાથા.

સમદિટ્ઠી દેસ જય, સાહુ સાહુણી સાર;
આચારિજ ઉવજ્ઝાય મુણિ, જો નિમ્મલ આધાર.

ઢાળ.

ચઉવિહ સંઘે જે મન ધાર્યું, મોક્ષ તણું કારણ નિરધાર્યું;
વિવિહ કુસુમ વર જાત ગહેવી, તસુ ચરણે પ્રણમંત ઠવેવી.
કુસુમાંજલિ મેલો વીર જીણંદા. તો૦ કુ૦

(એમ કહી પ્રભુના મસ્તકે કુસુમાંજલિ ચડાવવી.)

વસ્તુ છંદ.

સયલ જિનવર સયલ જિનવર, નમિય મનરંગ;
કલ્લાણક વિહિ સંઘવિય, કરિસ ધમ્મ સુપવિત્ત.
સુંદર સય ઈગસત્તરિ તિત્થંકર, એક સમય વિહરંતિમહીયલ,
ચવણ સમય ઈગવીસ જીણ, જમ્મ સમય ઇગવીસ,
ભત્તીય ભાવે પૂજીયા, કરો સંઘ સુજગીસ.

ઢાળ બીજી.

એક દિન અચિરા હુલરાવતી—એ દેશી.

ભવ ત્રીજે સમકિત ગુણ રમ્યા, જિનભક્તિ પ્રમુખ ગુણ પરિણમ્યા,
તજી ઇંદ્રિય સુખ આશંસના, કરી સ્થાનક વીસની સેવના. ૧
અતિ રાગ, પ્રશસ્ત પ્રભાવતા, મન ભાવના એહવી ભાવતા;
સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી, ઇસીભાવ દયા મન ઉલ્લસી. ૨
લહી પરિણામ એહવું ભલું, નિપજાવી જિન પદ નિર્મલું;
આયુ બંધવિચે એક ભવ કરી, શ્રદ્ધા સંવેગ તે થિર ધરી. ૩
ત્યાંથી ચવિય લહે નર ભવ ઉદાર, ભરતે તેમ ઐરવતેજ સાર;
મહાવિદેહે વિજયે વર પ્રધાન, મધ્ય ખંડે અવતરે જિન નિધાન. ૪

સુપનાની ઢાળ ત્રીજી.

પુણ્યે સુપનહ દેખે, મનમાંહે હર્ષ વિશેષે;
ગજવર ઉજ્જવળ સુંદર, નિર્મળ વૃષભ મનોહર. ૧
નિર્ભય કેશરી સિંહ, લક્ષ્મી અતિહી અબીહ;
અનુપમ ફુલની માળ, નિર્મળ શશી સુકુમાર. ૨
તેજે તરણી અતિ દીપે, ઈંદ્ર ધ્વજા જગ ઝીપે.
પૂરણ કળશ પંડૂર, પદ્મ સરોવર પૂર. ૩
અગ્યારમે રયણાયર, દેખે માતાજી ગુણ સાયર;
બારમે ભુવન વિમાન, તેરમે અનુપમ રત્ન નિધાન. ૪
અગ્નિ શિખા નિર્ધૂમ, દેખે માતાજી અનુપમ,
હરખી રાયને ભાસે, રાજા અરથ પ્રકાશે. ૫
જગપતિ જિનવર સુખકર, હોશે પુત્ર મનોહર;
ઇંદ્રાદિક જસુ નમશે, સકળ મનોરથ ફળશે. ૬

વસ્તુ છંદ.

પુણ્ય ઉદય પુણ્ય ઉદય ઉપના જિનનાહ, માતા તવ રયણી સમે,
દેખી સુપન હરખંતી જાગીય, સુપન કહી નિજ કંતને;
સુપન અરથ સાંભળો સોભાગીય, ત્રિભુવન તિલક મહા ગુણી;
હોશે પુત્ર નિધાન, ઇંદ્રાદિ જસુ પાય નમી, કરશે સિદ્ધિ વિધાન.

ઢાળ ચોથી.

ચંદ્રાવળાની દેશીમાં.

સોહમપતિ આસન કંપીયોએ, દેઇ અવધિ મન આણંદીયોએ;
નિજ આતમ નિર્મળ કરણકાજ, ભવજળ તારણ પ્રગટયો જહાજ. ૧
ભવ અડવી પારગ સથ્થવાહ, કેવળ નાણાઇય ગુણ અગાહ;
શિવ સાધન ગુણ અંકૂરો જેહ, કારણ ઉલટયો આસાઢિ મેહ. ૨
હરખે વિકસી તવ રોમરાય, વલયાદિકમાં:નિજ તનુ ન માય;
સિંહાસનથી ઉઠયો સુરિંદ, પ્રણમંતો જિન આનંદ કંદ. ૩
સગઆઠ પય સાહમો આવી તથ્થ, કરી અંજલિય પ્રણમીય મથ્થ;
મુખે ભાખે એ ક્ષણ આજ સાર, તિય લોય પહુ દીઠો ઉદાર. ૪
રેરે નિસુણો સુરલોય દેવ, વિષયાનળ તાપિત તુમ સવેવ.
તસુ શાંતિકરણ જળધર સમાન, મિથ્યા વિષ ચૂરણ ગરૂડવાન. ૫
તે દેવ સકળ તારણ સમથ્થ, પ્રગટયો તસુ પ્રણમી હવો સનાથ;
એમ જંપી શક્રસ્તવ કરેવિ, તવ દેવ દેવી હરખે સુણેવિ. ૬
ગાવે તવ રંભા ગીત ગાન, સુરલોક હવો મંગળ નિધાન;
નર ક્ષેત્રે આરિજ વંશ ઠામ, જિનરાજ વધે સુર હર્ષ ધામ. ૭
પિતા માતા ઘરે ઉત્સવ અશેષ, જિનશાસન મંગળ અતિવિશેષઃ
સુરપતિ દેવાદિક હર્ષ સંગ, સંયમઅર્થી જનને ઉમંગ. ૮
શુભ વેળા લગ્ને તીર્થનાથ, જનમ્યા ઇંદ્રાદિક હર્ષ સાથ,
સુખ પામ્યા ત્રીભુવન સર્વ જીવ, વધાઇ વધાઇ થઇ અતીવ. ૯

ઢાળ પાંચમી.

(શ્રી શાંતિ જીનનો કળશ કહીશું, પ્રેમસાગર પૂર), એ દેશી.

શ્રી તીર્થપતિનું કળશ મજ્જન, ગાઇએ સુખકાર;
નરખિત્ત મંડણ દુહ વિહંડણ, ભવિક મન આધાર;
તિહાં રાવ રાણા હર્ષ ઉચ્છવ, થયો જગજયકાર;
દિશિ મરી અવધિ વિશેષ જાણી, લહ્યો હર્ષ અપાર. ૧

નિય અમર અમરી સંગ કુમરી, ગાવતી ગુણ છંદ;
જિન જનની પાસે આવી પહોતી, ગહગહતી આણંદ;
હે માય ! તેં જિનરાજ જાયો, શુચિ વધાયો રમ્મ;
અમ જમ્મ નિમ્મલ કરણ કારણ, કરીશ સૂઈ કમ્મ. ૨
તિહાં ભૂમિ શોધન દીપ દર્પણ, વાય વીંઝણ ધાર;
તિહાં કરીય કદલી ગેહ જિનવર, જનની મજ્જનકાર;
વર રાખડી જીન પાણિ[1] બાંધી. દીયે એમ આશિષ;
જુગ કોડા કોડી ચિરંજીવો, ધર્મદાયક ઇશ. ૩

ઢાળ છઠ્ઠી.

જગ નાયકજી ત્રિભુવન જન હિતકાર એ;
પરમાતમજી ચિદાનંદ ઘન સાર એ. એ દેશી.
જીન રયણીજી, દસ દિશિ ઉજ્જવળતા ધરે;
શુભ લગ્નેજી, જ્યોતિષ ચક્ર તે સંચરે;
જિન જન્મ્યાજી, જેણે અવસર માતા ઘરે;
તેણે અવસરજી, ઇંદ્રાસન પણ થરહરે.

ત્રોટક:

થરહરે આસન ઇંદ્ર ચિંતે, કોણ અવસર એ બન્યોઃ
જિન જન્મ ઉત્સવ કાળ જાણી, અતિહી આનંદ ઉપન્યો;
નિજ સિદ્ધિ સંપત્તિ હેતુ જિનવર, જાણી ભગતે ઉમ્મહ્યો;
વિકસિત વદન પ્રમોદ વધતે, દેવ નાયક ગહ ગહ્યો. ૧

ઢાળ,

તવ સુરપતિજી, ઘંટાનાદ કરાવ એ,
સુર લોકેજી, ઘોષણા એહ દેવરાવએ;
નર ક્ષેત્રેજી, જિનવર જન્મ હુઓ અછે,
તસુ ભગતેજી સુરપતિ મંદિર ગિરિગચ્છે.

ત્રોટક.

ગચ્છેતિ મંદિર શિખર ઉપર, ભવન જીવન જિન તણો;
જિન જન્મ ઉત્સવ કરણકારણ, આવજો સવિ સુર ગણો;

---

૧ હાથ.

તુમ શુદ્ધ સમકિત થાશે નિર્મળ, દેવાધિદેવ નિહાળતાં;
આપણાં પાતક સર્વ જાશે, નાથ ચરણ પખાળતાં 1

ઢાળ.

એમ સાંભળીજી, સુરવર કોડી બહુ મલી;
જિન વંદનજી, મંદિર ગિરિ સામા ચલી;
સોહમપતિજી જિન જનનીઘર આવિયા;
જિન માતાજી, વંદી સ્વામી વધાવિયા.

ત્રોટક.

વધાવિયા જિન હર્ષ બહુલે, ધન્ય હું કૃતપુણ્ય એ,
ત્રૈલોકય નાયક દેવ દીઠો, મુજ સમો કોણ અન્ય એ;
હે જગત જનની પુત્ર તુમચો, મેરૂ મજ્જન વર કરી;
ઉત્સંગ તુમચે વળીય થાપીશ, આત્મા પુણ્યે ભરી.

ઢાળ.

સુર નાયકજી, જિન નિજ કર કમળે ઠવ્યા;
પંચ રૂપેજી, અતિશે મહિમાયે સ્તવ્યા;
નાટક વિધિજી, તવ બત્રીશ આગળ વહે;
સુર કોડીજી, જિન દર્શનને ઉમ્મહે.

ત્રોટક.

સુર કોડા કોડી નાચતી વળી, નાથ શુચિ ગુણ ગાવતી;
અપ્સરા કોડી હાથ જોડી, હાવ ભાવ દેખાવતી;
જયો જયો તું જિનરાજ જગ ગુરૂ, એમ દે આશિષ એ;
અમ્હ ત્રાણ શરણ આધાર જીવન, એક તું જગદીશ એ.

ઢાળ.

સુર ગિરિવરજી, પાંડુક વનમે ચિહું દિશે,
ગિરિ શિલા પરજી, સિંહાસન શાસય વસે;
તિહાં આણીજી, શક્રે જિન ખોલે ગ્રહ્યા,
ચોસઠેજી, તિહાં સુરપતિ આવી રહ્યા.

ત્રોટક.

આવિયા સુરપતિ સર્વ ભગતે, કળશ શ્રેણી બનાવએ;
સિદ્ધાર્થ પમુહા તીર્થ ઔષધિ, સર્વ વસ્તુ આણાવએ;
અચ્ચુઅપતિ તિહાં હુકમ કીનો, દેવ કોડા કોડીને;
જિન મજ્જનારથ નીર લાવો, સર્વ સુર કર જોડીને.

ઢાળ સાતમી.

શાંતિને કારણે ઇંદ્ર કળશા ભરે. એ દેશી

આત્મ સાધન રસી, દેવ કોડી હસી, ઉલ્લસીને ધસી ખીર સાગર દિશી;
પઉમદહ આદિ દહ, ગંગ પમુહા નઈ, તીર્થ જલ અમલ લેવા, ભણી તે ગઈ ૧
જાતિ અડકળશ કરી સહસ અઠ્ઠોતરા, છત્ર ચામર સિંહાસન શુભતરા;
ઉપગરણ પુષ્ફ ચંગેરી પમુહા સવે, આગમે ભાસિયા તેમ આણી ઠવે, ૨
તીર્થ જળ ભરિય કર કળશ કરી દેવતા, ગાવતા ભાવતા ધર્મ ઉન્નતિ રતા;
તિરિયનર અમરને હર્ષઉપજાવતા, ધન્ય અમ્હ શક્તિ શુચિ ભક્તિ એમ ભાવતા.
સમકિત બીજ નિજ આત્મ આરોપતા, કળશ પાણી મિષે ભક્તિ જલ સીંચતા;
મેરૂ સિહરો વરી સર્વ આવ્યા વહી, શક્ર ઉત્સંગ જિન દેખિ મન ગહગહી.૪

વસ્તુ છંદ

હંહો દેવા હંહો દેવા અણાઇ કાળો, અદિઠ્ઠ પુવ્વો,
તિલોય તારણો તિલોય બંધુ, મિછત્ત મોહ વિધ્વંસણો,
અણાઇતિણ્હા વિણાસણો, દેવાહિ દેવો દિઠ્ઠ બોહિય કામેહિ. ૫

ઢાળ

એમ પભણંત વણ ભવણ જોઇસરા, દેવ વેમાણિયા ભત્તિધમ્માયરા;
કેવિકપ્પઠિયા કેવિ મિત્તાણુગા, કેવિ વર રમણિ વયણેણ અઇઉછુગા. ૬

વસ્તુ છંદ.

તથ અચ્ચુઅ તથ અચ્ચુઅ ઇંદિ આદેસ,
કર જોડી સવિદેવગણ લેય કળશ આદેશ પામિય,
અદ્ભૂત રૂપ સરૂપ જુએ, કવણ ઇહ ઉત્સંગે સામિય,
ઇંદિ કહે જગતારણો, પારગ અસપરમેશ;
નાયક દાયક ધમ્મ નિહિ, કરિયે તસુ અભિસેસ. ૭

ઢાળ આઠમી.

(તીર્થ કમળદળ ઉદક ભરીને પુષ્કર સાગર આવે) એ દેશી

પૂરણ કળશ શુચિ ઉદકની ધારા, જિનવર અંગે નામે;
આતમ નિર્મળ ભાવ કરતા, વધતે શુભ પરિણામે;
અચ્યુતાદિક સુરપતિમજ્જન, લોકપાળ લોકાંત,
સામાનિક ઇંદ્રાણી પમુહા, એમ અભિષેક કરંત. ૧

ગાહા

તવ ઇશાણ સુરિંદો, સકંપભણેઈ, કરઇ સુપસાઓ,
તુમ અંકે મહનાહો, પણ.મિત્ત મૂ અમ્હ અપ્પેહ. ૨

તાસિંકિંદો પભણેઇ, સાહમી વછલંમિ બહુ લાહો;
આણા એવં તેણં, ગિણ્હહવ્વો ઉક્કય થાહો. ૩
(એમ કહી સર્વ સ્નાત્રિયા કળશ ઢાળે, નીચે પ્રમાણે પાઠ કહે.)

ઢાળ.

સોહમ સુરપતિ વૃષભ રૂપ કરી, ન્હવણ કરે પ્રભુ અંગ;
કરિય વિલેપણ પુષ્ફ માળઠવી, વર આભરણ અભંગ;
તવ સુરવર બહુ જય જય રવકરિ, નાચે ધરી આણંદ;
મોક્ષ માર્ગ સારથપતિ પામ્યો, ભાંજશું હવે ભવફંદ ૪
કોડિ બત્રીસે સોવન ઉવારી, વાજંતે વરનાદે;
સુરપતિ સંઘ અમર શ્રીપ્રભુને, જનનીને સુપ્રસાદે;
આણી થાપી એમ પયંપે, અમે નિસ્તરિયા આજ,
પુત્ર તુમારો ધણીરે હમારો, તારણ તરણ જહાજ. ૫
માત જતન કરિ રાખજો એહને, તુમ સુત અમ આધાર,
સુરપતિ ભગતિ સહિત નંદી સર, કરે જિન ભક્તિ ઉદાર;
નિય નિય કપ્પ ગયા સવિ નિર્જર, કહેતા પ્રભુ ગુણ સાર,
દીક્ષા કેવળ જ્ઞાન કલ્યાણક ઈચ્છાચિત્ત મઝાર. ૬
ખરતર ગચ્છ જિન આણા રંગી, રાજ સાગર ઉવઝાય;
જ્ઞાન ધર્મ દીપચંદ સુપાઠક, સુગુરૂ તણે સુપસાય,
દેવચંદ્ર જિન ભકતે ગાયો, જન્મ મહોત્સવ છંદ,
બોધ બીજ અંકુરો ઉલસ્યો સંઘ સકળ આનંદ. ૭

કળશ (રાગ વેળાવલ.)

એમ પૂજા ભગતે કરો, આતમ હિત કાજ;
તજિય વિભાવ નિજ ભાવમે, રમતા શિવરાજ. એમ. ૧
કાળ અનંતે જે હુઆ, હોશે જિહ જિણંદ;
સંપય સીમંધર પ્રભુ કેવળ નાણ દિણંદ. એમ. ૨
જન્મ મહોચ્છવ એણી પરે, શ્રાવક રૂચિવંત;
વિરચે જિન પ્રતિમા તણો, અનુમોદન ખંત. એમ. ૩
દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતા ભવપાર;
જિન પડિમા જિન સારખી, કહી સૂત્ર મોઝાર. એમ. ૪

ઇતિ પંડિત શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત સ્નાત્ર પૂજા સમાપ્ત.

અહીં કળશાભિષેક કરીયે. પછી દુધ, દહિં, ઘૃત, જળ અને શર્કરા એ પંચામૃતનો પખાલ કરીને પછી પૂજા કરીયે ને ફૂલ ચઢાવીએ પછી લુણ ઉતારી આરતી ઉતારવી પછી પ્રતિમાજીને આડો પડદો રાખી સ્નાત્રીઆઓએ પોતાના નવ અંગે કંકુ-કેશર) ના ચાંદલા કરવા પછી પડદો કાઢી નાંખી મંગળ દીવો ઉતારવો

अथ लूण उतारणं.

લૂણ ઉતારો જિનવરઅંગે, નિર્મળ જળ ધારા મન રંગે. લૂણ૦ ૧
જિમ જિમ તડ તડ લુંણજ ફૂટે, તિમ તિમં અશુભ કર્મ બંધ ત્રૂટે. લૂ૦૨
નયણ્ સલૂણાં શ્રી જિનજીનાં, અનુપમ રૂપ દયા રસ ભીનાં. લૂણ૦ ૩
રૂપસલૂણુ જિનજીનું દીસે, લાજ્યુ લૂણ તે જળમાં પેસે. લૂણ૦ ૪
ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ જલધારા, જલણ ખેપવીયે લૂણ ઉદારા. લૂણ૦ ૫
જે જિન ઉપર દુમણો પ્રાણી, તે એમ થાજો લૂણ જ્યું પાણી. લૂણ૦ ૬
અગર કૃષ્ણાગરૂ કુંદરૂ સુગંધે, ધૂપ કરીજે વિવિધ પ્રબંધે. લૂણ૦ ૭

અથ આરતિ.

વિવિધ રત્નમણિ જડિત રચાવો, થાલ વિશાળ અનોપમ લાવો;
આરત્તિ ઉતારો પ્રભુજીની આગે, ભાવના ભાવી શિવસુખ માગે. આ૦ ૧
સાત ચૌદને એકવીશ લેવા, ત્રણ ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા દેવા. આ૦ ૨
જિમ જિમ જલધારા દેઇ જંપે, તિમતિમ દોહગ થરહર કંપે. આ૦ ૩
બહુ ભવ સંચિત પાપ પણાસે, દ્રવ્ય પૂજાથી ભાવ ઉલ્લાસે. આ૦ ૪
ચૌદ ભુવનમાં જિનજીને તોલે, કોઇ નહીં આરતિ ઈમ બોલે. આ૦ ૫

અથ મંગળ દીવો.

દીવોરે દીવો મંગળિક દીવો, ભુવન પ્રકાશક જિન ચિરંજીવો. દી૦ ૧
ચંદ્ર સૂરજ પ્રભુ તુમ મુખ કેરા, લૂંછણ કરતા દે નિત્ય ફેરા. દી૦ ૨
જિન તુજ આગળ સુરની અમરી, મંગળ દીપ કરી દીયે ભમરી. દી૦ ૩
જિમ જિમ ધૂપ ઘટી પ્રગટાવે, તિમ તિમ ભવનાં દુરિત દઝાવે. દી૦ ૪
નીર અક્ષત કુસુમાંજલિ ચંદન, ધૂપ દીપ ફલ નૈવેદ્ય વંદન. દી૦ ૫
એણીપરે અષ્ટ પ્રકારી કીજે, પૂજા સ્નાત્ર મહોત્સવ પભણિજે. દી૦ ૬

ॐ श्री सिद्धचक्राय नमः

શ્રી નવપદજી પૂજા.

શ્રી નવપદ પૂજા વિધિ.

આ પૂજામાં જે જે ચીજો અવશ્ય જોઇએ તેમાંની કેટલીક ચીજોનાં નામ લખીએ છીએ.

દુધ, દધિ, ઘૃત, શર્કરા, શુદ્ધ જલ, એ પંચામૃત તથા કેશર, સુગંધી, ચંદન, કપૂર, કસ્તુરી, અમર, રોલી, મૌલી, છુટાં ફુલ, ફુલોનીમાળા, ફુલોના ચંદુવા, ધૂપ, તંદુલ, પ્રમુખ, નવ પ્રકારની પકવ વસ્તુ, મીશ્રી, પતાસાં, ઓલા પ્રમુખ, તથા અંગલુહણાને વાસ્તે સફેદ વસ્ત્ર, અને પહેરાવવાને વાસ્તે ઉત્તમ રેશમી વસ્ત્ર, વાસક્ષેપ, ગુલાબજળ, અત્તર ઇત્યાદિક બીજા પણ નવ નવ નાળીના કળશ, નવ રકેબી, પગત (ગ્રાસ) તસલા, આરતી, મંગળદીપક, ભગવાનની આંગી, સમવસરણ, ઈત્યાદિક સર્વ વસ્તુ પ્રથમથી ઠીક કરીને રાખવી એ થકી પૂજામાં વિઘ્ન ન હોય એ સંક્ષેપ વિધિ કહ્યો વિશેષ વિધિ ગુરૂ થકી જાણવો.

કળશ વિધિ.

ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસમાં એ પૂજાઓ ભણાવે તે વારે નવસ્નાત્રિયા કરીયે, મ્હોટા કળશ પ્રમુખમાં પંચામૃત ભરિયે, સ્થાપનામાં શ્રીફળ તથા રોકડ નાણું ધરિયે, કેશરથી તિલક કરે, કંકણદોરો હાથે બાંધે, ડાબા હાથમાં સ્વસ્તિક કરીને વિધિ સુધ્ધા સ્નાત્ર ભણાવે

પ્રથમ શ્રી अरिहंतपद શ્વેતવર્ણે છે માટે તાંદુલ, (ચોખા) ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય પ્રમુખ, આઠ દ્રવ્ય, વાસક્ષેપ, નાગરવેલ પ્રમુખનાં પાન, રકેબીમાં ધરીને તે, રકેબી હાથમાં રાખે નવકળશને મૌલીસૂત્ર બાંધી કુંકુમના સ્વસ્તિક કરી, પંચામૃતથી ભરીને તે કળશો હાથમાં લેઈ, પ્રથમ શ્રી અરિહંતપદની પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ ભણી રહ્યા પછી મ્હોટા પરાતમાં (થાલમાં) પ્રતિમાજીને પધરાવે. પછી "ॐ ह्रीं नमो अरिहंताणं" એ પ્રમાણે કહેતો થકો શ્રી અરિહંતપદની પૂજા કરે આઠદ્રવ્ય અનુક્રમે ચઢાવે (ઇતિ પ્રથમપદ પૂજા વિધિ.)

૨ બીજું सिद्धपद રક્ત વર્ણે છે. માટે ઘઉં રકેબીમાં ધરી શ્રીફળ તથાઅ ૯ દ્રવ્ય લઈને નવ કળશ પંચામૃતથી ભરીને બીજી પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ થવાથી " ॐ ह्रीँ नमो सिद्धस्स " એમ કહી કળશ ઢાળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે.

ઇતિ દ્વિતીયપદ પૂજા વિધિ.

૩ ત્રીજું आचार्यपद પીળે વર્ણે છે, માટે ચણાની દાળ, અષ્ટદ્રવ્ય, શ્રીફળ પ્રમુખ લઈ નવ કળશ પંચામૃતથી ભરીને ત્રીજી પૂજાનો પાઠ ભણે, તે સંપૂર્ણ થવાથી " ॐ ह्रीँ नमो आयरियाणं " એમ કહી કળશ ઢોળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે.

ઇતિ તૃતીયપદ પૂજા વિધિ.

૪ ચોથું उपाध्यायपद નીલવર્ણે છે, માટે મગ પ્રમુખ તથા અષ્ટ દ્રવ્ય લઈને પૂર્વોક્ત વિધિયે પૂજા ભણી સંપૂર્ણ થવાથી " ॐ ह्रीँ नमो उवज्झायाणं " એમ કહી કળશ ઢાળે, અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે. ઇતિ ચતુર્થપદ પૂજા વિધિ

૫ પાંચમું શ્રી साधुपद શ્યામવર્ણે છે, માટે અડદ પ્રમુખ લેઈ બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરી પૂજા ભણે તે સંપૂર્ણ થવાથી " ॐ ह्रीँ नमो लोए सव्व-साहूणं " કહે. ઇતિ પંચમપદ પૂજા વિધિ.

૬ છઠું दर्शन पद શ્વેત વર્ણે છે, માટે ચાવલ પ્રમુખ લેઇ " ॐ ह्रीँ नमो दंसणस्स " કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો.

ઇતિ ષષ્ઠપદ પૂજા વિધિ.

૭ સાતમું ज्ञानपद શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચાવલ પ્રમુખ લેઇ " ॐ ह्रीँ नमो नाणस्स " કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો.

ઇતિ સપ્તમપદ પૂજા વિધિ

૮ આઠમું चारित्रपद પણ શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખા પ્રમુખ લેઈ ॐ ह्रीँ नमो चारित्तस्स " કહેવું બીજો સર્વ પૂર્વોક્ત વિધિ કરવો.

ઇતિ અષ્ટમપદ પૂજા વિધિ.

૯ નવમું तपपद શ્વેતવર્ણે છે, માટે ચોખા પ્રમુખ લેઇ પૂર્વોક્ત વિધિ કરીને " ॐ ह्रीँ नमो तवस्स " કહી કળશ ઢાળે અષ્ટ દ્રવ્ય ચઢાવે પછી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરે, આરતિ કરે. ઇતિ શ્રી નવમપદ પૂજા વિધિ.

ઇતિ નવપદ પૂજા વિધિ સમાપ્ત.

ॐ श्री सिद्धचक्राय नमः.

श्री नवपदजी पूजा.

(श्री यशोविजयजीमहाराज कृत)

प्रथम श्री अरिहंत पद पूजा प्रारंभः

काव्यम्, उपजातिवृत्तम् ॥

उप्पन्नसन्नाणमहोमयाणं, सप्पाडिहेरासणसंठियाणं ॥
सद्देसणाणंदियसज्जणाणं, नमो नमो होउ मया जिणाणम् ॥ १ ॥

॥ भुजंगप्रयातवृत्तम् ॥

નમોઽનંતસંત પ્રમોદ પ્રદાન! પ્રધાનાય ભવ્યાત્મને ભાસ્વતાય,
થયા જેહના ધ્યાનથી સૌખ્યભાજા, સદા સિદ્ધચક્રાય શ્રીપાલરાજા. ॥ ૧ ॥
કર્યા કર્મ દુર્મર્મ ચકચુર જેણે, ભલાં ભવ્ય નવપદ ધ્યાનેન તેણે;
કરી પૂજના ભવ્ય ભાવે ત્રિકાલેં, સદા વાસિયો આતમા તેણે કાલેં. ॥ ૨ ॥
જિકે તીર્થંકર કર્મ ઉદયે કરીને, દીયે દેશના ભવ્યને હિત ધરીને;
સદા આઠ મહા પાડિહારે સમેતા, સુરેશેં નરેશેં સ્તવ્યા બ્રહ્મપુત્તા ॥ ૩ ॥
કર્યાં ઘાતિયાં કર્મ ચારે અલગ્ગાં, ભવોપગ્રહી ચાર જે છે વિલગ્ગાં;
જગત્ પંચ કલ્યાણકે સૌખ્ય પામે, નમો તેહ તીર્થંકરા મોક્ષ કામે ॥ ૪ ॥

॥ ઢાલ ॥ ઉલાળાની દેશી ॥

તીર્થપતિ અરિહા નમું, ધર્મ ધુરંધર ધીરોજી;
દેશના અમૃત વરસતા, નિજવીરજ વડ વીરોજી. ॥ ૧ ॥
વર અક્ષય નિર્મલ જ્ઞાન ભાગન, સર્વ ભાવ પ્રકાશતા,
નિજ શુદ્ધ શ્રદ્ધા આત્મ ભાવેં, ચરણ થિરતા વાસતા;
જિન નામકર્મ પ્રભાવ અતિશય, પ્રાતિહારજ શોભતા,
જગજંતુ કરૂણાવંત ભગવંત, ભવિક જનને થોભતા. ॥ ૨ ॥

॥ पूजा ॥ ढाळ, श्रीपालना रासनी देशी ॥

ત્રીજે ભવ વરસ્થાનક તપ કરી, જેણે બાંધ્યું જિન નામ,
ચોસઠ ઇંદ્રે પૂજિત જે જિન, કીજે તાસ પ્રણામરે;
ભવિકા ! સિદ્ધચક્ર પદ વંદો, જિમ ચરકાલે નંદોરે. ભ૦ સિ૦ ॥૧॥એ આંકણી ॥
જેહને હોયે કલ્યાણક દિવસે, નરકે પણ અજવાળું;
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી અઘટાલુંરે ભ૦ સિ૦ ॥ ૨ ॥
જે તિહું નાણ સમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગકરમ ક્ષીણ જાણી;
લેઇ દીક્ષા શિક્ષા દીયે જનને, તે નમીયેં જિનનાણીરે. ભ૦ સિ૦ ॥ ૩ ॥
મહાગોપ મહામાહણ કહીયેં, નિર્યામક સત્થવાહ;
ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમીયે ઉત્સાહરે. ભ૦ સિ૦ ॥ ૪ ॥
આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણ યુત વાણી;
જે પ્રતિબોધ કરે જગ જનને, તે જીન નમીયેં પ્રાણીરે. ભ૦ સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ઢાળ ॥

અરિહંત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાયરે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંત રૂપી થાયરે. ॥ ૧ ॥
વીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઈરે;
આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મળે સવિ આઈરે. વીર૦ ॥ ૨ ॥

॥ इंद्रवज्रावृत्तम् ॥

(આ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેવું)

સ્નાત્ર કરતાં જગદ્‌ગુરૂ શરીરે, સકલ દેવે વિમળ કળશ નીરે,
આપણાં કર્મમલ દૂર કીધાં, તેણે તે વિબુધ ગ્રંથે પ્રસિદ્ધા. ॥ ૨ ॥
હર્ષ ધરી અપ્સરાવૃંદ આવે, સ્નાત્ર કરી એમ આશિષ પાવે,
જિહા લગે સુરગિરિ જંબૂદીવો, અમતણા નાથ દેવાધિદેવો. ॥ ૩ ॥

जियंतरंगारिगणे सुनाणे, सप्पाडिहेराइसयप्पहाणे ॥
मंदेहसंदोहरयं हरंते, झाएह निच्चंपि जिणेरहंते ॥ १ ॥

॥ अथ काव्यम्–द्रुतविलंवितवृत्तम् ॥

विमलकेवलभासनभास्करं, जगति जंतुमहोदयकारणं ॥
जिनवरं बहुमानजलौघतः, शुचिमनाः स्नपयामि विशुद्धये ॥ १ ॥
(આ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેવુ.)

अथ द्वितीय श्रीसिद्धपदपूजा प्रारंभ

॥ इंद्रवज्रा वृत्तम् ॥

सिद्धाणमाणंदरमालयाणम् । नमो नमोऽणंत चउक्कयाणं ॥

॥ भुजंगप्रयातवृत्तम् ॥

કરી આઠકર્મ ક્ષયે પાર પામ્યા, જરા જન્મ મરણાદિ ભય જેણે વામ્યા;
નિરાવરણ જે આત્મરૂપે પ્રસિદ્ધા, થયા પાર પામી સદા સિદ્ધબુદ્ધા. ॥ ૧ ॥
ત્રિભાગો ન દેહાવગાહાત્મદેશા, રહ્યા જ્ઞાનમય જાત વર્ણાદિ લેશ્યા;
સદાનંદ સૌખ્યશ્રિતા જ્યોતિરૂપા, અનાબાધ અપુનર્ભવાદિ સ્વરૂપા. ॥ ૨ ॥

॥ ढाळ ॥ उलाळानी देशी ॥

સકલ કરમમલ ક્ષય કરી, પૂરણ શુદ્ધ સ્વરૂપોજી;
અવ્યાબાધ પ્રભુતામયી આતમ સંપત્તિ ભૂપોજી. ॥ ૧ ॥
જેહ ભૂપ આતમ સહજ સંપત્તિ, શક્તિ વ્યક્તિપણે કરી,
સ્વદ્રવ્યક્ષેત્ર સ્વકાલ ભાવે, ગુણ અનંતા આદરી;
સુસ્વભાવ ગુણપર્યાય પરિણતિ, સિદ્ધસાધન પરભણી,
મુનિરાજ માનસહંસ સમવડ, નમો સિદ્ધ મહાગુણી. ॥ ૨ ॥

॥ पूजा ॥ ढाळ ॥ श्रीपाळना रासनी देशी ॥

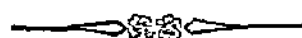
સમયપએસંતર અણફરસી, ચરમ તિભાગ વિશેષ;
અવગાહન લહી જે શિવ પોહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
પૂર્વ પ્રયોગને ગતિ પરિણામે, બંધન છેદ અસંગ;
સમય એક ઉર્ધ્વગતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો રંગરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
નિર્મળ સિદ્ધશિલાની ઉપરે, જોયણ એક લોગંત;
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો સંતરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
જાણે પણ ન શકે કહી પુરગુણ, પ્રાકૃત તેમ ગુણ જાસ;
ઉપમા વિણુ નાણી ભવમાંહિ, તે સિદ્ધ દિયો ઉલ્લાસરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
જ્યોતિશું જ્યોતિ મળી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ ઉપાધિ;
આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ સમાધિરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ઢાળ ॥

રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવળ દંસણ નાણી રે;
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોય સિદ્ધ ગુણખાણી રે. ॥ વીર૦ ॥ ૫ ॥

॥ अंत काव्यम् ॥

दुठ्ठट्ठकम्मावरणप्पमुक्के, अनंतनाणाइसीरीचउक्के ॥
समग्गलोगग्गपयप्पसिद्धे, झाएह निच्चंपि मणग्गसिद्धे ॥ १ ॥

॥ अथ तृतीय श्री आचार्यपद पूजा प्रारंभ ॥

॥ आद्य काव्यं ॥ इंद्रवज्रावृत्तम् ॥

सूरिण दुरीकयकुग्गहाणं, नमो नमो सूरसमप्पहाणं ॥

॥ भुजंगप्रयातवृत्तम् ॥

નમું સૂરિરાજા સદા તત્ત્વતાજા, જિનેંદ્રાગમે પ્રૌઢ સામ્રાજ્ય ભાજા;
ષટ્વર્ગ વર્ગિત ગુણે શોભમાના, પંચાચારને પાલવે સાવધાના ॥ ૧ ॥
ભવિ પ્રાણીને દેશના દેશકાળે, સદા અપ્રમત્તા યથા સૂત્ર આલે,
જિકે શાસનાધાર દિગ્દંતિ કલ્પા, જગે તે ચિરંજીવજો શુદ્ધ જલ્પા ॥ ૨ ॥

॥ ढाळ उलाळानी देशी ॥

આચારજ મુનિપતિ ગણિ, ગુણ છત્રીશી ધામોજી,
ચિદાનંદ રસ સ્વાદતા, પરભાવે નિઃકામોજી. ॥ ૧ ॥
નિઃકામ નિર્મળ શુદ્ધચિદ્ઘન, સાધ્યનિજ નિરધારથી,
નિજજ્ઞાન દર્શન ચરણ વીરજ, સાધના વ્યાપારથી;
ભવિજીવ બોધક તત્ત્વશોધક, સયલ ગુણ સંપત્તિધરા,
સંવર સમાધિ ગત ઉપાધિ, દુવિધ તપગુણ આગરા. ॥ ૨ ॥

॥ पूजा ॥ ढाळ ॥ श्रीपालना रासनी–देशी ॥

પંચ આચાર જે સુધા પાળે, મારગ ભાખે સાચો;
તે આચારજ નમિએ તેહશું, પ્રેમ કરીને જાચો રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥

વર છત્રીશ ગુણે કરી સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે;
જગબોહે ન રહે ખિણ કોહે, સૂરિ નમું તે જોહે રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
નિત્ય અપ્રમત્ત ધર્મ ઉવએસે, નહીં વિકથા ન કષાય;
જેહને તે આચારજ નમિયે, અકલુષ અમલ અમાય રે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
જેદિયે સારણ વારણ ચોયણ, પડિચોયણ વળી જનને;
પટધારી ગચ્છથંભ આચારજ, તે માન્યા મુનિ મનનેરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
અત્થમિયે જિન સૂરજ કેવળ, વંદીજે જગદીવો;
ભુવન પદારથ પ્રકટન પટુતે, આચારજ ચિરંજીવો રે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ઢાળ ॥

ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહામંત્ર શુભધ્યાની રે;
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારજ હોય પ્રાણી રે, ॥ વીર૦

॥ अंत्य काव्यम् ॥

नतं सुहं नहि पिया न माया, जे दिंति जीवाणिह सूरिपाया ॥
तम्हाहु ते चेव सया भजेह, जं मुख्ख सुख्खाइ लहु लहेह ॥ १ ॥

॥ अथ चतुर्थ श्री उपाध्याय पदपूजा प्रारंभ ॥

॥ आद्य काव्यं ॥ इंद्रवज्रावृत्तम् ॥

॥ सुत्तत्थवित्थारणतप्पराणं ॥ नमो नमो वायगकुंजराणं ॥

॥ भुजंगप्रयातवृत्तम् ॥

નહીં સૂરિ પણ સૂરિગણને સહાયા, નમું વાચકા ત્યક્ત મદ મોહ માયા;
વળી દ્વાદશાંગાદિ સૂત્રાર્થ દાને, જિકે સાવધાના નિરૂદ્ધાભિમાને ॥ ૧ ॥
ધરે પંચને વર્ગ વર્ગિત ગુણૌધા, પ્રવાદિ દ્વિપોચ્છેદને તુલ્યસિંધા;
ગુણી ગચ્છ સંધારણે સ્થંભભૂતા, ઉપાધ્યાય તે વંદિયે ચિત્ પ્રભૂતા. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાળ ॥ उल्लालानी દેશી ॥

ખંતિજુઆ મુત્તિ જુઆ, અજ્જવ મદ્દવ જુત્તાજી;
સચ્ચં સોયં અકિંચણા, તવ સંજમ ગુણ રત્તાજી. ॥ ૧ ॥

જે રમ્યા બ્રહ્મ સુગુપ્તિગુપ્તા, સમિતિ સમિતા શ્રુતધરા,
સ્યાદ્વાદવાદે તત્ત્વવાદક, આત્મપર વિભજન કરા;
ભવભીરૂ સાધન ધીર શાસન, વહન ધોરી મુનિવરા,
સિદ્ધાંત વાયણુ દાન સમરથ, નમો પાઠક પદધરા ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાળ ॥ શ્રીપાળના રાસની દેશી ॥

દ્વાદશ અંગ સજ્ઝાય કરે જે, પારગ ધારગ તાસ;
સૂત્ર અર્થ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવજ્ઝાય ઉલ્લાસરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
અર્થ સૂત્રને દાન વિભાગે, આચારજ ઉવજ્ઝાય;
ભવ ત્રીજે જે લહે શિવસંપદ, નમિયે તે સુપસાયરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
મૂરખ શિષ્ય નિપાઈ જે પ્રભુ, પાહણુને પલ્લવ આણે,
તે ઉવજ્ઝાય સકલ જન પૂજિત, સૂત્ર અર્થ સવિ જાણેરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
રાજકુમર સરિખા ગણચિંતક, આચારજ પદ યોગ;
જે ઉવજ્ઝાય સદા તે નમતાં, નાવે ભવભય શોગરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
બાવના ચંદન રસ સમ વયણે, અહિત તાપ સવિ ટાળે;
તે ઉવજ્ઝાય નમીજે જે વળી, જિનશાસન અજુવાળેરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ઢાળ ॥

તપ સજ્ઝાયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતારે;
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગ બંધવ જગ ભ્રાતારે. વીર૦ ॥ ૧ ॥

॥ अंत्य काव्यम् ॥

सुत्तत्थ संवेगमयं स्सुएणं, संनीरखीसमय विस्सुएणं ॥
पीणंति जे ते उवज्झायराए, झाएह निच्चंपिकयप्पसाए ॥

अथ पंचम श्री मुनिपद पूजा प्रारंभ.

॥ आद्य काव्यं ॥ इंद्रवज्रावृत्तम् ॥

साहूण संसाहिअ संजमाणं, नमो नमो सुद्धदयादमाणं ॥

॥ भुजंगप्रयात् वृत्तम ॥

કરે સેવના સૂરિવાચગ ગણિની, કરૂ વર્ણના તેહની શી મુણીની,
સમેતા સદા પંચસમિતિ ત્રિગુપ્તા, ત્રિગુપ્તે નહીં કામ ભોગેષુ લિપ્તા. ॥ ૧ ॥

વળી બાહ્ય અભ્યંતર ગ્રથિ ટાળી, હોયે મુક્તિને યોગ્ય ચારિત્ર પાળી,
શુભાષ્ટાંગ યોગે રમે ચિત્ત વાળી, નમું સાધુને તેહ નિજપાપ ટાળી. ॥ ૨ ॥

॥ ढाल ॥ उलाळानी देशी ॥

સકલ વિષય વિષ વારીને, નિઃકામી નિઃસંગીજી,
ભવ દવ તાપ શમાવતા, આતમ સાધન રંગીજી. ॥ ૧ ॥

જે રમ્યા શુદ્ધ સ્વરૂપ રમણે, દેહ નિર્મમ નિર્મદા,
કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રા ધીર આસન, ધ્યાન અભ્યાસી સદા,
તપ તેજ દીપે કર્મ ઝીપે, નૈવ છીપે પરભણી,
મુનિરાજ કરૂણાસિંધુ ત્રિભુવન, બંધુ પ્રણમુ હિતભણી ॥ ૨ ॥

॥ पूजा ॥ ढाळ ॥ श्रीपाळना रासनी देशी ॥

જેમ તરૂફુલે ભમરો બેસે, પીડા તસ ન ઉપાવે;
લેઇ રસ આતમ સંતોષે, તેમ મુનિ ગોચરી જાવેરે ભાવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥

પંચ ઇંદ્રિયને જે નિત્ય ઝીપે, ષટ્કાયક પ્રતિપાલ,
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વંદુ તેહ દયાળરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

અઢાર સહસ્સ શિલાંગના ધોરી, અચળ આચાર ચારિત્ર,
મુનિ મહંત જયણાયુત વંદી, કીજે જન્મ પવિત્રરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥

નવવિધ બ્રહ્મ ગુપ્તિ જે પાળે, બારસ વિહ તપ શૂરા;
એહવા મુનિ નમિયે જો પ્રગટે, પૂરવ પુણ્ય અંકુરારે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥

સોનાતણી પરે પરીક્ષા દીસે, દિનદિન ચઢતે વાને;
સંજમ ખપ કરતા મુનિ નમીયે, દેશકાળ અનુમાનેરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ढाळ ॥

અપ્રમત્ત જે નિત્ય રહે, નવિ હરખે નવિ શોચેરે;
સાધુ સુધા તે આતમા, શું મુંડે શું લોચેરે વીર૦ ॥ ૧ ॥

॥ अंत्य काव्यम् ॥

खंतेय दंतेय सुगुत्ति गुत्ते, मुत्तेय संते गुण जोग जुत्ते ॥
गयप्पमाए हय मोह माये, झाएह निच्चं मुणिरायपाए ॥ १ ॥

अथ षष्ठ सम्यग् दर्शनपदपूजा प्रारंभ.

आद्य काव्य ॥ इद्रंवज्रावृत्त ॥

जिणुत्ततत्ते रुइलकखणस्स । नमो नमो निम्मल दंसणस्स ॥

॥ भुजंगप्रयात् वृत्तम् ॥

વિપર્યાસ હઠવાસનારૂપ મિથ્યા, ટળે જે અનાદિ અછે જેમ પથ્યા;
જિનોકતે હોયે સહજથી શ્રદ્ધાન, કહિયે દર્શન તેહ પરમં નિધાનં. ॥ ૧ ॥
વિના જેહથી જ્ઞાન અજ્ઞાન રૂપં, ચરિત્રં વિચિત્રં ભવારણ્યકૂપં;
પ્રકૃતિ સાતને ઉપશમે ક્ષય તે હોવે, તિહાં આપરૂપે સદા આપ જોવે. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાળ ॥ ઉલાળાની દેશી ॥

સમ્યગ્ દર્શન ગુણ નમો, તત્ત્વ પ્રતીત સ્વરૂપોજી,
જસુ નિરધાર સ્વભાવ છે, ચેતન ગુણ જે અરૂપોજી. ॥ ૧ ॥
જે અનુપ શ્રદ્ધા ધર્મ પ્રગટે, સયલ પર ઇહા ટલે,
નિજ શુદ્ધ સત્તા પ્રગટ અનુભવ, કરણ રુચિતા ઉચ્છળે;
બહુમાન પરિણતિ વસ્તુતત્ત્વે, અહવ તસુ કારણ પણે,
નિજ સાધ્ય દૃષ્ટે સર્વ કરણી, તત્ત્વતા સંપત્તિગણે. ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ॥ ઢાળ ॥ શ્રીપાળના રાસની દેશી ॥

શુદ્ધ દેવ ગુરૂ ધર્મ પરીક્ષા, સદ્દહણા પરિણામ;
જેહ પામીજે તેહ નમીજે, સમ્યગ્ દર્શન નામરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
મલ ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી, જે હોય ત્રિવિધ અભંગ;
સમ્યગ્ દર્શન તેહ નમીજે, જિન ધર્મે દૃઢ રંગરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

પંચવાર ઉપશમિય લહીજે, ક્ષય ઉપશમિય અસંખ;
એકવાર ક્ષાયિક તે સમકિત, દર્શન નમિયે અસંખરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
જે વિણુ નાણુ પ્રમાણુ ન હોવે, ચારિત્ર તરૂ નવિ ફળીઓ;
સુખ નિર્વાણ ન જે વિણુ લહીએ, સમકિતદર્શન બળીયોરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
સડસઠ્ઠ બોલે જે અલંકરીઓ, જ્ઞાન ચારિત્રનું મૂળ;
સમકિત દર્શન તે નિત્ય પ્રણમું, શિવપંથનું અનુકૂળરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ઢાળ ॥

સમ સંવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવેરે;
દર્શન તેહિજ આતમા, શું હોય નામ ધરાવેરે. વીર૦ ॥ ૧ ॥

॥ अंत्यकाव्यम् ॥

जंद दव्वछक्काइ सु सद्दहाणं, तं दंसणं सव्वगुणप्पहाणं ॥
कुग्गाहं वाही उवयंति जण, जहा विसुद्धेण रसायणेणं ॥ १ ॥

अथ सप्तम सम्यग्ज्ञान पद पूजा प्रारंभ.

॥ आद्यकाव्यं इंद्रवज्रा वृत्तम् ॥

॥ अन्नाण संमोह तमो हरस्स, नमो नमो नाण दिवायरस्स ॥

॥ भुजंगप्रयात् वृत्तम् ॥

હોયે જેહથી જ્ઞાન શુદ્ધ પ્રબોધે, યથાવર્ણ નાસે વિચિત્રાવબોધે;
તેણે જાણિયે વસ્તુ ષડ્દ્રવ્યભાવા, નહોવે વિત્તત્થા (વાદ) નિજેચ્છાસ્વભાવા. ॥ ૧ ॥
હોય પંચ મત્યાદિ સુજ્ઞાન ભેદે, ગુરૂપાસ્તિથી યોગ્યતા તેહ વેદે;
વળી જ્ઞેય હેય ઉપાદેય રૂપે, લહે ચિત્તમાં જેમ ધ્વાંત પ્રદીપે. ॥ ૨ ॥

॥ ઢાળ ઉલાળાની દેશી ॥

ભવ્ય નમો ગુણ જ્ઞાનને, સ્વપર પ્રકાશક ભાવેજી;
પરજાય ધર્મ અનંતતા, ભેદાભેદ સ્વભાવેજી. ॥ ૧ ॥

જે મુખ્ય પરિણતિ સકલ જ્ઞાયક, બોધ ભાવ વિલચ્છના,
મતિ આદિ પંચ પ્રકાર નિર્મળ, સિદ્ધસાધન લચ્છના;
સ્યાદ્વાદ સંગી તત્વરંગી, પ્રથમ ભેદાભેદતા,
સવિકલ્પને અવિકલ્પ વસ્તુ, સકલ સંશય છેદતા. ॥ ૨ ॥

॥ પૂજા ઢાળ શ્રીપાળનાં રાસની દેશી ॥

ભક્ષ્યા ભક્ષ્ય ન જે વિણુ લહીએ, પેય અપેય વિચાર;
કૃત્ય અકૃત્ય ન જે વિણુ લહીએ, જ્ઞાન તે સકલ આધારરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રી સિદ્ધાંતે ભાખ્યું;
જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાનમ નિંદો, જ્ઞાનીએ શિવસુખ ચાખ્યુંરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥
સકલ ક્રિયાનું મૂળ જે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂળ જે કહિયે;
તેહ જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તે વિણુ કહો કેમ રહિયેરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥
પંચ જ્ઞાનમાંહિ જેહ સદાગમ, સ્વપર પ્રકાશક જેહ;
દીપક પરે ત્રિભુવન ઉપકારી, વળી જેમ રવિ શશિ મેહરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥
લોક ઉર્ધ્વ અધો તિર્યગ્ જ્યોતિષ, વૈમાનિકને સિદ્ધ;
લોકાલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, તેહ જ્ઞાને મુજ શુદ્ધિરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ઢાળ ॥

જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાયરે;
તો હુએ એહિજ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાયરે. વી૦ ॥ ૧ ॥

॥ अंत्यकाव्यम् ॥

नाणं पहाणं नय चक्कसिद्धं, तत्तावबोहिक्कमयं पसिद्धं ॥
धरेह चितावमए फुरंतं, माणिक्कदीवुव्वतमो हरंतं ॥ १ ॥

अथ अष्टम श्री चारित्रपद पूजा प्रारंभ.

॥ आद्यकाव्यम् इंद्रवज्रा वृत्तम् ॥

आराहि अखंडीअ सक्किअस्स, नमो नमो संजम वीरिअस्स ॥

॥ भुजंगप्रयात् वृत्तम् ॥

વળી જ્ઞાનફળ ચરણ ધરીએ સુરંગે, નિરાશંસતા દ્વાર રોધ પ્રસંગે;
ભવાંભોધિ સંતારણે યાન તુલ્યં, ધરૂં તેહ ચારિત્ર અપ્રાપ્ત મુલ્યં. ॥ ૧ ॥

હોયે જાસ મહિમા થકી રંક રાજા, વળી દ્વાદશાંગી ભણી હોય તાજા;
વળી પાપ રૂપોપિ નિઃપાપ થાય, થઇ સિદ્ધ તે કર્મને પાર જાય. ॥ ૨ ॥

॥ ढाळ फलाळानी देशी ॥

ચારિત્ર ગુણ વળી વળી નમો, તત્વરમણ જસુ મૂલોજી;
પર રમણીયપણું ટળે, સકલ સિદ્ધ અનુકુલોજી. ॥ ૧ ॥

પ્રતિકૂળ આશ્રવ ત્યાગ સંયમ, તત્વથિરતા દમમયી,
શુચિ પરમ ખાંતિ મુત્તિ દશપદ, પંચ સંવર ઉપચઇ;
સામાયિકાદિક ભેદ ધર્મે, યથાખ્યાતે પૂર્ણતા,
અકષાય અકલુષ અમલ ઉજ્જવલ, કામ કશ્મલ ચૂર્ણતા. ॥ ૨ ॥

॥ पूजा ढाळ ॥ श्रीपाळना रासनी देशी ॥

દેશવિરતિ ને સર્વ વિરતિ જે, ગૃહી યતિને અભિરામ;
તે ચારિત્ર જગત્ જયવંતુ, કીજે તાસ પ્રણામરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥

તૃણપરે જે ષટ્ખંડ સુખ છંડી, ચક્રવર્તી પણ વરિયો;
તે ચારિત્ર અક્ષય સુખ કારણ, તે મેં મન માંહે ધરીયોરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

હુઆ રાંક પણ જે આદરી, પૂજિત ઈંદ નરિંદે;
અશરણ શરણ ચરણ તે વંદુ, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદેરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥

બાર માસ પર્યાય, જેહને, અનુત્તર સુખ અતિક્રમિયે;
શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપરે, તે ચારિત્રને નમિયેરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥

ચય તે આઠ કરમનો સંચય, રિક્ત કરે જે તેહ;
ચારિત્ર નામ નિરૂત્તે ભાખ્યું, તે વંદુ ગુણ ગેહરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

॥ ढाळ ॥

જાણ ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાં રમતોરે;
લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહવને નવિ ભમતોરે. વીર૦ ॥ ૧ ॥

॥ अत्यकाव्यम् इंद्रवज्रावृत्तम् ॥

सु संवरं मोह निरोधसारं, पंचप्पयारं विगमाईयारं ॥
मूलोत्तराणेग गुणं पवित्तं, पालेह निच्च पिहु सच्चरित्तं ॥ १ ॥

अथ नवम श्री तप पद पूजा प्रारंभ.

॥ आद्यकाव्यम् ॥ इंद्रवज्रावृत्त ॥

कम्मद्दुमोम्मूलण कुंजरस्स, नमो नमो तिव्वतवो भरस्स ॥

॥ मालिनीवृत्तम् ॥

इय नवपयसिद्धं, लद्धि विज्झा समिद्धं ।
पयडिय सरवग्गं, ह्रीं तिरेहा समग्गं ॥
दिसवइ सुरसारं, खोणि पीढावयारं ।
तिजय विजयचक्कं सिद्धचक्कं नमामि ॥ १ ॥

॥ भुजगप्रयात् वृत्तम् ॥

ત્રિકાલિકપણે કર્મ કષાય ટાળે, નિકાચિત પણે બાંધીઆ તેહ બાળે,
કહ્યું તેહ તપ બાહ્ય અંતર દુભેદે, ક્ષમાયુક્ત નિર્હેતુ દુર્ધ્યાન છેદે ॥ ૧ ॥
હોયે જાસ મહિમા થકી લબ્ધિ સિદ્ધિ, અવાંછકપણે કર્મ આવરણ શુદ્ધિ,
તપો તેહ તપ જે મહાનંદ હેતે, હોય સિદ્ધિ સીમંતિની જિમ સંકેતે ॥ ૨ ॥
ઇસ્યા નવપદ ધ્યાનને જેહ ધ્યાવે, સદાનંદ ચિદ્રૂપતા તેહ પાવે,
વળી જ્ઞાન વિમલાદિ ગુણ રત્નધામા, નમું તે સદા સિદ્ધચક્ર પ્રધાના. ॥ ૩ ॥

॥ मालिनीवृत्तम् ॥

इम नवपद ध्यावे, परम आनंद पावे ।
नवमे भव शिव जावे, देव नरभव पावे ॥

ज्ञानविमल गुण गावे, सिद्धचक्र प्रभावे ।
सवि दुरित समावे विश्व जयकार पावे ॥ १ ॥

॥ ढाळ उलालानी देशी ॥

ઇચ્છારોધન તપ નમો, બાહ્ય અભ્યંતર ભેદેજી;
આતમસત્તા, એકતા, પર, પરિણતિ ઉચ્છેદેજી. ॥ ૧ ॥
ઉચ્છેદ કર્મ અનાદિ સંતતિ, જેહ સિદ્ધપણું વરે,
યોગ સંગે આહાર ટાળી, ભાવ અક્રિયતા કરે;
અંતર મુહૂરત તત્વ સાધે, સર્વ સંવરતા કરી,
નિજ આતમસત્તા પ્રગટ ભાવે, કરો તપ ગુણ આદરી. ॥ ૨ ॥

॥ ढाळ ॥

એમ નવપદ ગુણ મંડલ, ચઉનિક્ષેપ પ્રમાણેજી;
સાત નયે જે આદરે, સમ્યગ્ જ્ઞાને જાણેજી. ॥ ૧ ॥
નિર્ધાર સેતી ગુણી ગુણનો, કરે જે બહુમાન એ,
તસુકરણ ઈહા તત્વ રમણે, થાય નિર્મળ ધ્યાન એ;
એમ શુદ્ધ સત્તા ભળ્યો ચેતન, સકળ સિદ્ધિ અનુસરે,
અક્ષય અનંત મહંત ચિદ્ઘન, પરમ આનંદતા વરે. ॥ ૨ ॥

॥ अथ कलश ॥

ઇય સયલ સુખકર ગુણ પુરંદર, સિદ્ધચક્ર પદાવળી,
સવિલદ્ધિ વિદ્યા સિદ્ધિમંદિર, ભવિક પૂજો મનરૂલી;
ઉવજ્ઝાયવર શ્રી રાજસાગર, જ્ઞાનધર્મ સુરાજતા,
ગુરૂ દીપચંદ સુચરણ સેવક દેવચંદ સુશોભતા. ॥ ૧ ॥

॥ पूजा ॥ ढाळ ॥ श्रीपाळना रासनी देशी ॥

જાણંતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ મુક્તિ જિણંદ;
જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવતરૂ કંદરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૧ ॥
કર્મ નિકાચિત પણ ક્ષય જાયે; ક્ષમા સહિત જે કરતાં;
તે તપ નમિયે જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતાંરે. ભવિકા સિ૦ ॥ ૨ ॥

આમોસહિ પમુહા બહુ લબ્ધિ, હોવે જાસ પ્રભાવે,
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ પ્રગટે, નમિયે તે તપ ભાવેરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૩ ॥

ફળ શિવસુખ મ્હોટું સુર નરવર, સંપત્તિ જેહનું ફુલ,
તે તપ સુરતરૂ સરિખો વંદું, સમ મકરંદ અમૂલરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૪ ॥

સર્વ મંગળમાં પહેલું મંગળ, વર્ણવીએ જે ગ્રંથે,
તે તપપદ ત્રિહું કાળ નમીજે, વર સહાય શિવ પંથેરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૫ ॥

એમ નવપદ થુણતો તિહાંલીનો, હુઓ તન્મય શ્રીપાલ,
સુજસ વિલાસે ચોથે ખંડે, એહ અગ્યારમી ઢાળરે ભવિકા સિ૦ ॥ ૬ ॥

॥ ઢાળ ॥

ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણતી સમતા યોગેરે,
તપ તે એહિજ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગેરે વીર૦ ॥ ૧ ॥

આગમ નોઆગમ તણો, ભાવ તે જાણો સાચોરે,
આતમ ભાવે થિર હોજો, પરભાવે મત રાચોરે વીર૦ ॥ ૨ ॥

અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની, ઘટમાંહે ઋદ્ધિ દાખીરે,
તેમ નવપદ ઋદ્ધિ જાણજો, આતમરામ છે સાખીરે વીર૦ ॥ ૩ ॥

યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણોરે,
એહ તણે અવલંબને, આતમ ધ્યાન પ્રમાણોરે વીર૦ ॥ ૪ ॥

ઢાળ બારમી એહવી, ચોથે ખંડ પૂરીરે,
વાણી વાચક જસ તણી, કોઈ નયે ન અધુરીરે. વીર૦ ॥ ૫ ॥

॥ अंत्यकाव्यम् ॥

वज्झं तहाभिंतर भेय मेयं, कयाय दुज्झेय कुकुम्मभेयं ॥
दुक्खक्खयथ्थं कयपावनासं, तवं तवेहागमियं निरामं ॥ १ ॥

॥ अथ सर्वांग काव्यम ॥

विमळ केवळ भासन भास्करं, जगति जंतु महोदय कारणं ॥
जिनवरं बहुमान जलौघतः, शुचिमनाः स्नपयामि विशुद्धये ॥ १ ॥

॥ काव्यम् ॥

स्नात्र करतां जगद्गुरू शरीरे, सकल देवे विमल कलश नीरे ॥
आपणां कर्म मळ दुर कीधां, तेणे ते विबुध ग्रंथे प्रसिद्धा ॥ २ ॥

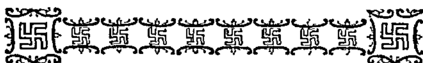
हर्ष धरी अप्सरावृंद आवे, स्नात्र करी एम आशिष पावे ॥
जिहां लगी सुरगिरि जंबुदीवो, अमतणा नाथ देवाधिदेवो ॥ ३ ॥

ॐ ह्रीं श्रीं परमपुरुषाय परमेश्वराय, जन्मजरामृत्युनिवारणाय,
श्रीमते नवपदाय, जलादिकं यजामहे स्वाहा.

(આ મંત્ર દરેક પૂજાએ કહેવો)

શ્રીમદ્યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી કૃત-
॥ શ્રી નવ પદપૂજા સમાપ્ત ॥

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી કૃત

સ્નાત્ર પૂજા.

પ્રથમ કળશ લઈ ઉભા રહેવું.

॥ કાવ્યં દ્રુતવિલમ્બિત વૃત્તમ્ ॥

સરસ શાન્તિ સુધારસ સાગરં, શુચિતરં ગુણરત્ન મહાગરં;
ભવિકપંકજ બોધ દિવાકરં, પ્રતિદિનં પ્રણમામિ જિનેશ્વરં. ॥ ૧ ॥

(અહિં પખાળ કરવો.)

દોહા.

કુસુમાભરણ ઉતારીને, પડિમા ધરિય વિવેક;
મજ્જનપીઠે થાપીને, કરીએ જળ અભિષેક ॥ ૨ ॥

(કુસુમાંજલિની થાળી લઈને ઉભા રહેવું.)

॥ ગાથા ॥ આર્યા ગીતિ. ॥

જિણજમ્મસમયે મેરૂ, સિહરે રયણ કયણ કલસેહિં,
દેવાસુરહિંણ્હવિઓ, તે ધન્ના જેહિં દિઠ્ઠોસિ ॥ ૩ ॥

(પ્રભુના જમણા અંગુઠે ઢાળ બોલીને કુસુમાંજલિ મૂકવી)

॥ નમોડર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ ॥

॥ કુસુમાન્જલિ ॥ ઢાળ ॥

નિર્મલજળ કલશે ન્હવરાવે, વસ્ત્ર અમૂલખ અંગ ધરાવે
॥ કુસુમાંજલિ મેલો આદિજિણંદા ॥
સિદ્ધ સ્વરૂપી અંગ પખાલી, આતમ નિર્મળ હુઈ સુકુમાળી. ॥ કુ૦ ॥ ૪ ॥

॥ ગાથા ॥ આર્યા ગીતિ ॥ ઢાલ ॥

મચકુંદચંપમાલઇ, કમલાઇપુપ્ફપંચ વણ્ણાઇ;
જગનાહ ન્હવણ સમયે, દેવા કુસુમાંજલી દિંતી. ॥ ૫ ॥

॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

રયણ સિંહાસન જિન થાપીજે, કુસુમાંજલિ પ્રભુ
ચરણે દિજે કુસુમાંજલિ મેલો શાન્તિ જિણંદા. ॥ ૬ ॥

॥ દોહા ॥

જિણ તિહું કાલયસિદ્ધની, પડિમા ગુણ ભંડાર;
તસુ ચરણે કુસુમાંજલિ, ભવિક દુરિત હરનાર.

॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

કૃષ્ણાગરૂ વર ધૂપ ધરીજે, સુગંધકર કુસુમાંજલિ દીજે;
કુસુમાંજલી મેલો નેમિ જિણંદા ॥ ૮ ॥

॥ ગાથા આર્યા ગીતિ ॥

જસુપરિમલબલદહદિસિં, મહુકરઝંકાર સદસંગીયા;
જિણ ચલણોવરિમુક્કા, સુરનર કુસુમાંજલિસિદ્ધા. ॥ ૯ ॥

॥ નમોઽર્હત્સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાયસર્વસાધુભ્યઃ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

પાસ જિણેસર જગ જયકારી, જલ થલ ફુલ ઉદક કર ધારી
કુસુમાંજલિ મેલો પાર્શ્વજિણંદા

॥ દોહા ॥

મૂકે કુસુમાંજલિ સુરા, વીરચરણ સુકુમાલ;
તે કુસુમાંજલિ ભવિકનાં, પાપ હરે ત્રણ કાળ ॥ નમો૦ ॥ ૧૧ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

વિવિધ કુસુમ વર જાતિ ગહેવી, જિનચરણે પણમંત ઠવેવી;
કુસુમાંજલિ મેલો વીર જિણંદા. ॥ ૧૨ ॥

॥ વસ્તુ છંદ ॥

ન્હવણકાળે ન્હવણકાળે, દેવદાણવ સમુચ્ચિયં, કુસુમાંજલિ તહિં સંઠવિય, પસરંત દિસિ પરિમલ સુગંધિય; જિણપયકમલે નિવેડઈ, વિગ્ઘહર જસ નામ મંતો, અનંત ચઉવીસ જિન, વાસવ મલિય અસેસ. સા કુસુમાંજલિ સુહકરો, ચઉવિહ સંઘ વિશેષ કુસુમાંજલિ મેલો ચઉવીસજિણંદા. ॥ ૧૩ ॥

॥ નમોઽર્હત્॰ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

અનંત ચઉવીસી જિનજી જુહારૂં, વર્તમાન ચઉવીસી સંભારૂં;
કુસુમાંજલિ મેલો ચઉવીસજિણંદા. ॥ ૧૪ ॥

॥ દોહા ॥

મહાવિદેહે સંપ્રતિ, વિહરમાન જિન વીશ;
ભક્તિ ભરે તે પૂજિયા, કરો સંઘ સુજગીશ. ॥ ૧૫ ॥

॥ નમોઽર્હત્॰ ॥

॥ કુસુમાંજલિ ॥ ઢાળ ॥

અપછરમંડલિ ગીત ઉચ્ચારા, શ્રી શુભવીરવિજય જયકારા;
કુસુમાંજલિ મેલો સર્વ જિણંદા. ॥ ૧૬ ॥

॥ ઇતિ શ્રી કુસુમાંજલયઃ ॥ ઢાળ ॥

પછી સ્નાત્રીયો ત્રણ ખમાસમણ દેઈ જગચિંતામણિનું ચૈત્યવંદન કરી "નમુત્થુણં" કહી જયવીયરાય પર્યંત કહે. પછી હાથ ધૂપી મુખકોશ બાંધી કળશ લેઈ ઉભા રહીને નીચે મુજબ કળશ કહે.

॥ અથ કળશ ॥ દોહા ॥

સયલ જિણેસર પાય નમિ, કલ્યાણક વિધિ તાસ;
વર્ણવતાં સુણતાં થકાં, સંઘની પૂગે આશ. ॥ ૧ ॥

॥ ઢાળ ॥

સમકિતગુણઠાણે પરિણમ્યા, વળી વ્રતધર સંયમ સુખ રમ્યા;
વીશસ્થાનક વિધિયે તપ કરી, એસી ભાવદયા દીલમાં ધરી. ॥ ૧ ॥

જો હોવે મુજ શક્તિ ઈસી, સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી;
શુચિરસ ઢલતે તિહાં બાંધતાં, તીર્થંકર નામ નિકાચતા. ॥ ૨ ॥

સરાગથી સંયમ આચરી, વચમાં એક દેવનો ભવ કરી;
આવી પ્રભુક્ષેત્રે અવતરે, મધ્યખંડે પણ રાજવી કુલે. ॥ ૩ ॥

પટરાણી કુખે ગુણનિલો, જેમ માનસરોવર હંસલો;
સુખશય્યાયે રજની શેષે, ઉતરતાં ચઉદ સુપન દેખે. ॥ ૪ ॥

॥ ઢાળ સ્વપ્નની ॥

પહેલે ગજવર દીઠો, બીજે વૃષભ પઈઠ્ઠો, ત્રીજે કેશરી સિંહ, ચોથે લક્ષ્મી અબિહ ॥ ૧ ॥ પાંચમે ફુલની માળા, છઠ્ઠે ચંદ્ર વિશાળા, રવિ રાતો ધ્વજ મોહોટો, પૂરણ કળશ નહીં છોટો. ॥ ૨ ॥ દશમે પદ્મ સરોવર, અગિયારમે રત્નાકર; ભુવનવિમાન રત્નગંજી, અગ્નિશિખા ધૂમવર્જી. ॥ ૩ ॥ સ્વપ્ન લઈ જઈ રાયને ભાસે, રાજા અર્થ પ્રકાશે; પુત્ર તિર્થંકર ત્રિભુવન નમશે, સકળ મનોરથ ફળશે. ॥ ૫ ॥

॥ વસ્તુ છંદ ॥

અવધિ નાણે અવધિ નાણે, ઉપેના જિનરાજ; જગત જસ પરમાણુઆ, વિસ્તર્યા વિશ્વજંતુ સુખકાર. મિથ્યાત્વ તારા નિર્બળા, ધર્મઉદય પરભાતસુંદર, માતા પણ આનંદિયા, જાગતી ધર્મ વિધાન, જાણંતી જગતિલક સમો, હોશે પુત્ર પ્રધાન. ॥ ૧ ॥

॥ દોહા ॥

શુભલગ્ને જિન જનમિયા, નારકીમાં સુખ જ્યોત;
સુખ પામ્યા ત્રિભુવન જના, હુઓ જગત ઉદ્યોત. ॥ ૧ ॥

॥ ઢાળ ॥ કડખાની દેશી ॥

સાંભળો કળશ જિન, મહોત્સવનો ઈહાં, છપ્પન કુમરી દિશિ, વિદિશિ આવે તિહાં;
માય સુત નમીય, આણંદ અધિકો ધરે, અષ્ટ સંવર્ત્ત, વાયુથી કચરો હરે. ॥૧॥

વૃષ્ટિ ગંધોદકે, અષ્ટ કુમરી કરે, અષ્ટ કલશા ભરી, અષ્ટ દર્પણ ધરે;
અષ્ટ ચામર ધરે, અષ્ટ પંખા લહી, ચાર રક્ષા કરી, ચાર દિપક ગ્રહી ॥ ૨ ॥

ઘર કરી કેળના, માય સુત લાવતી, કરણ શુચીકર્મ જળ, કળશે ન્હવરાવતી;
કુસુમ પૂજી, અલંકાર પહેરાવતી, રાખડી બાંધી જઈ, શયન પધરાવતી. ॥ ૩ ॥

નમીય કહે માય તુજ, બાળ લીલાવતી, મેરૂ રવિ ચંદ્ર લગે, જીવજો જગપતિ;
સ્વામીગુણ ગાવતી, નિજ ઘર જાવતી, તેણે સમે ઇદ્ર, સિંહાસન કંપતી. ॥૪॥

॥ ઢાળ એકવીશાની દેશી ॥

જિન જન્મ્યાજી, જિન વેળા જનની ઘરે, તિણ વેળાજી, ઇંદ્રસિંહાસન થરહરે;
દાહિણોત્તરજી, જેતા જિન જનમે યદા, દિશિનાયકજી, સોહમ ઈશાનબેહુ તદા. ॥૧॥

॥ ત્રોટક છંદ. ॥

તદા ચિંતે ઇંદ્ર મનમાં, કોણ અવસર એ બન્યો;
જિનજન્મ અવધિનાણે જાણી, હર્ષ આનંદ ઉપન્યો. ॥ ૧ ॥
સુઘોષ આદે ઘંટનાદે, ઘોષણા સુરમેં કરે;
સવિ દેવી દેવા જન્મ મહોત્સવે, આવજો સુરગિરિવરે. ॥ ૨ ॥

(અહીં ઘંટ વગાડવો)

એમ સાંભળીજી સુરવર કોડિ આવી મળે, જન્મ મહોત્સવજી, કરવા મેરૂ ઉપર ચલે;
સોહમપતિજી, બહુ પરિવારે આવીયા, માય જિનનેજી, વાંદી પ્રભુને વધાવીયા. ॥૩॥

(પ્રભુને ચોખાથી વધાવવા.)

॥ ત્રોટક ॥

વધાવી બોલે હે રત્નકુખ, ધારિણી તુજ સુત તણો;
હું શક્ર સોહમ નામે કરશું, જન્મ મહોત્સવ અતિ ઘણો;
એમ કહિ જિન પ્રતિબિંબ સ્થાપી, પંચ રૂપે પ્રભુ ગ્રહી,
દેવ દેવી નાચે હર્ષ સાથે, સુરગિરિ આવ્યા વહી. ॥ ૪ ॥

॥ ઢાળ ॥ મેરૂ ઉપરજી, પાંડુક વનમેં ચિહું દિશે,
શિલા ઉપરજી, સિંહાસન મન ઉલ્લસે;
તિહાં બેસીજી, શક્રે જિનખોળે ધર્યા,
હરિ ત્રેશઠજી, બીજા તિહાં આવી મળ્યા. ॥ ૫ ॥

॥ ત્રોટક ॥

મળ્યા ચોસઠ સુરપતિ તિહાં, કરે કળશ અડ જાતિના,
માગધાદિ જળ તીર્થ ઔષધિ, ધૂપ વળી બહુ ભાતિના;
અચ્યુતપતિએ હુકમ કીનો, સાંભળો દેવા સવે,
ખીર જલધિ ગંગાનીર લાવો, ઝટિતિ જિન મહોત્સવે. ॥ ૬ ॥

॥ ઢાળ–વિવાહલાની દેશી ॥

સુર સાંભળીને સંચરીયા, માગધ વરદામે ચલીયા,
પદ્મદ્રહ ગંગા આવે, નિર્મળ જળ કળશા ભરાવે ॥ ૧ ॥

તીરથ જળ ઔષધી લેતા, વળી ખીરસમુદ્રે જાતાં;
જળકળશા બહુલ ભરાવે, ફુલ ચંગેરી થાળા લાવે. ॥ ૨ ॥

સિંહાસન ચામર ધારી, ધુપધાણાં રકેબી સારી;
સિદ્ધાંતે ભાખ્યાં જેહ, ઉપકરણ મિલાવે તેહ ॥ ૩ ॥

તે દેવા સુરગિરિ આવે, પ્રભુ દેખી આનંદ પાવે;
કળશાદિક સહુ તિહાં ઠાવે, ભક્તે પ્રભુના ગુણ ગાવે. ॥ ૪ ॥

॥ ઢાળ ॥ રાગ ધન્યાશ્રી ॥

આતમભક્તિ મળ્યા કેઈ દેવા, કેતા મિત્તનું જાઇ
નારી પ્રેર્યા વળી નીજ કુલવટ, ધર્મી ધર્મ સખાઈ,
જોઇસ, વ્યંતર, ભુવનપતિના; વૈમાનિક સુર આવે,
અચ્યુતપતિ, હુકમે ધરી કળશા, અરિહાને નવરાવે. ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥

અડિ જાતિ કળશા પ્રત્યેકે, આઠ આઠ સહસ પ્રમાણો,
ચઉસઠ સહસ હુઆ અભિષેકે, અઢીસેં ગુણા કરી જાનો;
સાઠ લાખ ઉપર એક કોડિ, કળશાનો અધિકાર,
બાસઠ ઇંદ્ર તણા તિહાં બાસઠ, લોકપાલના ચાર. ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥

ચંદ્રની પંક્તિ છાસઠ છાસઠ, રવિસેણી નરલોકો,
ગુરૂસ્થાનક સુર કેરો એમજ, સામાનિકનો એકો;
સોહમપતિ ઇશાનપતિની ઇંદ્રાણીના સોલ,
અસુરની દશ ઇંદ્રાણી નાગની, બાર કરે કલ્લોલ. ॥ આ૦ ॥ ૩ ॥

જ્યોતિષ વ્યંતર ઇંદ્રની ચઉચઉ, પર્ષદા ત્રણનો એકો,
કટકપતિ અંગરક્ષક કેરો, એક એક સુવિવેકો;
પરચુરણ સુરનો એક છેલો, એ અઢીસેં અભિષેકો,
ઈશાનઇંદ્ર કહે મુજ આપો, પ્રભુને ક્ષણ અતિરેકો. ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥

તવ તસ ખોળે ઠવી અરિહાને, સોહમપતિ મનરંગે,
વૃષભરૂપ કરી શૃંગ જળે ભરી, ન્હવણ કરે પ્રભુઅંગે;

પુષ્પાદિક પૂજીને છાંટે, કરી કેસર રંગ રોલે,
મંગળ દિવો આરતી કરતાં, સુરવર જયજય બોલે. ॥ આ૦ ॥ ૫ ॥

ભેરી ભૂંગલ તાલ બજાવત, વળિયા જિન કરધારી;
જનનીઘર માતાને સોંપી, એણીપરે વચન ઉચ્ચારી;
પુત્ર તુમારો સ્વામી હમારો, અમ સેવક આધાર,
પંચધાવી રંભાદિક થાપી, પ્રભુ ખેલાવણહાર. ॥ આ૦ ॥ ૬ ॥

બત્રીશ કોડિ કનક મણિ માણિક, વસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરાવે;
પૂરણ હર્ષકરેવાકારણ, દ્વીપ નંદીસર જાવે,
કરીય અઠ્ઠાઇ ઉત્સવ દેવા નિજ નિજ કલ્પ સધાવે,
દિક્ષા કેવલને અભિલાષે, નિત નિત જિન ગુણ ગાવે. ॥ આ૦ ॥ ૭ ॥

તપગચ્છ ઇસર સિંહ સૂરિસર, કેરા શિષ્ય વડેરા,
સત્યવિજય પન્યાસતણે પદ, કર્પૂરવિજય ગંભીરા;
ખિમાવિજય તસ સુજસવિજયના, શ્રી શુભવિજય સવાયા,
પંડિત વીરવિજય શિષ્યે જિન, જન્મ મહોત્સવ ગાયા. ॥ આ૦ ॥ ૮ ॥

ઉત્કૃષ્ટા એકસોને સિત્તેર, સંપ્રતિ વિચરે વીશ,
અતીત અનાગત કાળે અનંતા તીર્થંકર જગદીશ,
સાધારણ એ કળશ જે ગાવે, શ્રી શુભવીર સવાઇ,
મંગળલીલા સુખભર પાવે, ઘર ઘર હર્ષ વધાઇ. ॥ આ૦ ॥ ૯ ॥

અહીં કળશાભિષેક કરીયે. પછી દુધ, દહીં, ઘૃત, જળ અને શર્કરા એ પંચામૃતનો પખાલ કરીને પછી પૂજા કરીને ફુલ ચઢાવીએ. પછી લુણ ઉતારી આરતી ઉતારવી પછી પ્રતિમાજીને આડો પડદો રાખી સ્નાત્રીઆએ પોતાનાં નવ અંગે કંકુનાં ચાંલ્લા કરવા, પછી પડદો કાઢી નાંખી મંગળદીવો ઉતારવો.

અથ શ્રી પદ્મવિજયજી કૃત—

શ્રી નવપદજીની પૂજા પ્રારંભ.

પ્રથમ અરિહંત પદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

શ્રુતદાયક શ્રુત દેવતા, વંદૂ જિન ચોવીશ;
ગુણ સિદ્ધ ચક્રના ગાયતાં, જગમાં હોય જગીશ. ૧

અરિહંત સિદ્ધ સૂરિનમું, પાઠક મુનિ ગુણધામ;
દંસણનાણ ચરણ વળી, તપ ગુણ માંહે ઉદ્દામ. ૨

ઈમ નવ પદ ભક્તિ કરી, આરાધો નિત્ય મેવ;
જેહથી ભવ દુઃખ ઉપશમે, પામે શિવ સ્વયમેવ. ૩

તે નવપદ કાંઈ વરણવું, ધરતો ભાવ ઉલ્લાસ;
ગુણિગણ ગણ ગાતાં થકાં, લહીયે જ્ઞાન પ્રકાશ. ૪

પ્રતિષ્ઠા કલ્પે કહી, નવપદ પૂજા સાર;
તેણે નવપદ પૂજા ભણું, કરતો ભક્તિ ઉદાર. ૫

॥ ઢાળ ॥ રાગ ભેરવ.

પ્રથમ પદ જિનપતિ, ગાઈયે ગુણતતી, પાઇયે વિપુલ ફલ સહજ આપ;
નામ ગોત્રજ સુણ્યા, કર્મ મહા નિર્જર્યાં, જાયે ભવ સંતતી બંધ પાપ. ૧
એક તર રૂપમાં વરણ પંચે હોયે, એક તુજ વર્ણ તે જગ ન માયો;
એક તિમ શ્લોકમાં વરણ બત્રીશ હોયે, એક તુજ વર્ણ કિણહી ન ગવાયો. ૨
વાચ ગુણ અતિશયા, પાડિ હેરા સયા, બાહ્ય પણ એ ગુણા કુણે ન ગવાયા;
કેવલ નાણ તહ કેવળ દંસણ, પમુહ અભયંતરા જિન પપાયા, તેહ
મુહ પદ્મથી કેમ કહાયા. ૩

॥ દોહા. ॥

જિન ગુણ અનંત અનંત છે, વાચ ક્રમ મિત દીહ;
બુદ્ધિ રહિત શક્તિ વિકળ, કેમ કહું એકણ જીહ. ૧

॥ ઢાળ. ॥ રાગ દેશાખ.

ભાવ ધરી ભવિ પૂજીયે, તિગ અડપણ ભેય;
તિમ સત્તર ભેદે કરી, પૂજો ગત ખેય. ભા૦ ૧
ઇગ વીશ અડસય ભેદથી, જિન ભાવ સંભારી,
પૂજો પરિગલ ભાવશું, પ્રભુ આણાકારી. ભા૦ ૨
પૂજા કરતાં પૂજ્યની, પૂજ્ય પોતે થાવે;
તુજ પદ પદ્મ સેવક તિણે, અક્ષય પદ પાવે. ભા૦ ૩

ઇતિ પ્રથમ પદ પૂજા

દ્વિતીય સિદ્ધપદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

સિદ્ધ સ્વરૂપી જે થયા, કર્મ મેલ સવિ ધોય;
જેહ થશે ને થાય છે, સિદ્ધ નમો સહુ કોય. ૧

ઢાળ. પારીરે જાતિનું ફુલ સરગથી, એ દેશી.

નમો સિદ્ધાણં હવે પદ બીજે, જે નિજ સંપદ વરીયા;
જ્ઞાન દર્શન અનંત ખજાનો, અવ્યાબાધ સુખ દરિયા કે;
સિદ્ધ બુદ્ધ કે સ્વામી નિજ રાગીકે, હાંરે વાલા પ્રણમો નિજ ગુણ કામીરે;
ગુણ કામી ગુણ કામી ગુણવંતા, જે વચનાતીત હુઆરે. ૧ એ આંકણી.
ક્ષાયિક સમકિત ને અક્ષય સ્થિતિ, જેહ અરૂપી નામ;
અવગાહન અગુરૂલઘુ જેહની, વીર્ય અનંતનું ધામ કે; સિ૦ ૨
ઇમ અડકર્મ અભાવે અડ ગુણ, વલી ઇગતિસ કહેવાય;
વળી વિશેષે અનંત અનંત ગુણ, નાણ નયણ નિરખાય; નિત્ય નિત્ય વંદના થાયકે, સિ૦ ૩

॥ દોહા. ॥

જિહાં નિજ એક અવગાહના, તિહાં નમું સિદ્ધ અનંત;
ફરસિત દેશ પ્રદેશને, અસંખ્ય ગુણા ભગવંત. ૧

॥ ઢાળ. ॥ રાગ ફાગ.

સિદ્ધ ભજો ભગવંત, પ્રાણી પૂર્ણાનંદી; સિદ્ધ૦
લોકા લોક લહે એક સમયે, સિદ્ધ વધુ વરકંત; પ્રાણી૦
અજ અવિનાશી અક્ષય અજરામર, સ્વ દ્રવ્યાદિક વંત. પ્રા૦ ૧

વર્ણ ન ગંધ ન રસ નહી ફરસ ન, દીર્ઘ હ્રસ્વ ન હુંત. પ્રા૦
નહીં સૂક્ષ્મ બાદર ગત વેદી, ત્રસ થાવર ન કહંત. પ્રા૦ ૨
અક્રોહી અમાની, અમાયી, અલોભી, ગુણ અનંત ભદંત; પ્રા૦
પદ્મવિજય નિત્ય સિદ્ધ સ્વામિને, લલિ લલિ લલિ પ્રણમંત પ્રા૦ ૩

ઇતિ દ્વિતીય પદ પૂજા.

તૃતીય આચાર્ય પદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

પડિમા વહે વલિ તપ કરે, ભાવના ભાવે બાર;
નમીયે તે આચાર્યને, પાલે પંચાચાર. ૧

॥ ઢાળ. ॥ સંભવ જિનવર વીનતિ, એ દેશી.

આચારજ ત્રીજે પદે, નમીયે જે ગચ્છ ધોરીરે,
ઇંદ્રી તુરંગમ વશ કરે, જે લહી જ્ઞાનની દોરીરે. આ૦ ૧
શુદ્ધ પ્રરૂપક ગુણ થકી, જે જિનવર સમ ભાખ્યારે,
છત્રીશ છત્રીશ ગુણે, શોભિત સમયમાં દાખ્યારે. આ૦ ૨
ઉત્કૃષ્ટા ત્રીજે ભવે, પામે અવિચળ ઠાણરે;
ભાવાચારય વંદના, કરિયે થઈ સાવધાનરે. આ૦ ૩

॥ દોહા. ॥

નવ નિધ બ્રહ્મ ગુપ્તિ ધરે, વર્જે પાપ નિયાણ;
વિહાર કરે નવ કલ્પ નવ, સૂરિ તત્વના જાણ. ૧

॥ ઢાળ. ॥ રાગ બિહાગડો; મુજ ઘર આવજો રે નાથ એ દેશી.

સત્તાવીશ ગુણ સાધુના, શોભિત જાસ શરીર;
નવ કોટી શુદ્ધ આહાર લે, ઇમ ગુણ છત્રીશે ધાર, ૧
ભવીજન ભાવશું નમો આજ.
જિમ પામો અક્ષય રાજ, ભવિ૦ એ આંકણી.
જે પ્રગટ કરવા અતિ નિપુણ, વર લબ્ધિ અઠ્ઠાવીશ;
અડવિહ પ્રભાવક પણું ધરે, એ સૂરિ ગુણ છત્રીશ. ભવિ૦ ૨
તજે ચૌદ અંતર ગંઠીને, પરિસહ જીતે બાવીશ;
કહે પદ્મ આચારય નમો, બહુ સૂરિ ગુણ છત્રીશ. ભવિ૦ ૩

ઇતિ તૃતીય પદ પૂજા.

ચતુર્થ ઉપાધ્યાય પદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

ચોથે પદ પાઠક નમું, સકળ સંઘ આધાર,
ભણે ભણાવે સાધુને, સમતા રસ ભંડાર. ૧

ઢાળ. રાગ વસંત તુંતો જિન ભજ વિનબન ક્રેહા હોરીકે ખેલઈયા એ દેશી.

તુંતો પાઠક પદ મન ધરહો, રંગીલે જીઉરા,
રાય રાંક જસુ નિકટે આવે, પણ જસ નહિ નિજ પરહો રંગી૦ ૧
આરણાદિક ગચ્છ માંહે કરતા, પણ રમતા નિજ ઘરહો. રંગી૦ ૨
દ્વાદશાંગ સજ્ઝાય કરણકુ, જે નિશદિન તત્પર હો રંગી૦ ૩
એ ઉવજ્ઝાય નિર્યામક પામી, તુ તો ભવસાયર સુખે તરહો. રંગી૦ ૪
જે પરવાદિ મતગજ કેરો, ન ધરે હરિ પરે ડરહો રંગી૦ ૫
ઉત્તમ ગુરૂ પદ પદ્મ સેવનથે, પકડે શીવ વધૂ કરહો રંગી૦ ૬

॥ દોહા ॥

આચારજ સુખ આગલે, જે યુવરાજ સમાન,
નિદ્રા વિકથા નવી કરે, સર્વ સમય સાવધાન ૧

ઢાળ. જીન વચને વૈરાગીયો હો ધન્ના એ દેશી

નમો ઉવજ્ઝાયાણું જપો હો મિત્તા, જેહના ગુણ પચ્ચવીશ
રે એકાગર ચિત્તા, એ પદ ધ્યાવો એ,
એપદ ધ્યાવો ધ્યાનમાંરે મિત્તા, મૂકી રાગને રીશરે એકા૦ ૧
અંગ ઇગ્યાર પૂર્વ ધરા હો મિત્તા, પરિસહ સહે બાવીશ,
ત્રણ્ય ગુપ્તિ ગુપ્તા રહે હો મિત્તા, ભાવે ભાવન પચ્ચવીશરે એકા૦ ૨
અંગ ઉપાંગ સોહામણા હો મિત્તા, ધરતા જેહ ગુણીશ,
ગણતા સુખ પદ પદ્મથી હો મિત્તા, નદી અણુયોગ જગીશરે એકા૦ ૩

ઇતિ ચતુર્થ પદ પૂજા

પંચમ સાધુ પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

હવે પંચમ પદે મુનીવરા, જે નિર્મમ નિસંગ,
દિન દિન કંચનની પરે, દીસે ચઢતે રંગ ૧

॥ ઢાળ. ॥ રાગ વસંત 'મો'મન લાગ્યા વિસાલ સાંઇયાં, મો મન એ દેશી.

મુનિવર પરમ દયાલ ભવિયાં, મુનિ૦ તુમે પ્રણમોને ભાવ વિશાલ, ભ૦ મુ૦ એ આં૦
કુંખી સંબલ મુનવર ભાખ્યાં, આહાર દોષ ટાલે બિયાલ. ભ૦ મુ૦
બાહ્ય અભ્યંતર પરિગ્રહ છાંડી, જિણે છાંડી સવિ જંજાલ. ભ૦ મુ૦ ૧
જિણે એ ઋષિનું શરણ કર્યું તિણે, પાણી પહેલી બાંધી પાલ; ભ૦ મુ૦
જ્ઞાન ધ્યાન કિરિયા સાધંતા, કાઢે પૂર્વના કાલ. ભ૦ મુ૦ ૨
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, છ જીવના પ્રતિપાલ; ભ૦ મુ૦
ઈમ મુનિ ગુણ ગાવે તે પહેરે, સિદ્ધ વધૂ વરમાલ. ભ૦ મુ૦ ૩

॥ દોહા. ॥

પાંચે ઇંદ્રિય વશ કરે, પાલે પંચાચાર;
પંચ સમિતિ સમતા રહે, વંદૂ તે અણગાર. ૧

॥ ઢાળ. ॥ ગિરિ રાજકુ સદા મેરી વંદનારે. એ દેશી

મુનિરાજકું સદા મેરી વંદનારે, મુનિ૦
ભોગ વમ્યા તે મનશું ન ઇચ્છે, નાગ જ્યું હોય અગંધનારે; મુનિ૦
પરિસહ ઉપસર્ગે સ્થિર રહેવે, મેરૂ પરે નિકંપનારે. મુનિ૦ ૧
ઇચ્છા મિચ્છા આવસિયા નિસિહિયા, તહકારને વલિછંદનારે, મુનિ૦
પૃચ્છા પ્રતિપૃચ્છા ઉપસંપદા, સામાચારી નિમંતનારે મુનિ૦ ૨
એ દશવિધ સામાચારી પાલે, કહે પદ્મ લેઉં તસ ભામણારે, મુનિ૦
એ ૠષિરાજ વંદનથી હોવે, ભવભવ પાપ નિકંદનારે. મુનિ૦ ૩

ઇતિ પંચમ પદ પૂજા.

ષષ્ટ દર્શન પદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

સમકિત વિણ નવ પૂરવી, અજ્ઞાની કહેવાય,
સમકિત વિણ સંસારમાં, અરહો પરહો અથડાય. ૧

॥ ઢાળ. ॥ રાગ સારગ.

પ્રભુ નિર્મલ દર્શન કીજીયે, એ આંકણી.
આતમ જ્ઞાનકો અનુભવ દર્શન, સરસ સુધારસ પીજીયે. પ્ર૦ ૧

જસ અનુભવ અનંત પ્રરિયટ્ટા, ભવ સંસાર સહુ છીજીયે, પ્ર૦
ભિન્ન મુહૂર્ત દર્શન ફરસનથે, અર્ધ પરિયટ્ટે સીઝીયે. પ્ર૦ ૨
જેહથી હોવે દેવ ગુરૂ ધુનિ, ધર્મ રંગ અટ્ઠ મિજીયે, પ્ર૦
પ્રિયો ઉત્તમ દર્શન પામી, પદ્મ કહે શિવ લીજીયે. પ્ર૦ ૩

॥ દોહા. ॥

સમકિત અડ પ્રવચણ ધણી, પણ જ્ઞાની કહેવાય;
અર્દ્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તમાં, સકલ કર્મ મલ જાય. ૧

॥ ઢાળ. ॥ ધન્ય ધન્ય સપ્રતિ સાચો રાજા, એ દેશી.

સમ્યક્ દર્શન પદ તુમે પ્રણમો, જે નિજ ધુર ગુણ હોયરે;
ચારિત્ર વિણુ લહે શાશ્વત પદવી, સમકિત વીણ નહિ કોયરે. સ૦ ૧
સદ્દહણા ચઉ લક્ષણ દૂષણ ભૂષણ પંચ વિચારોરે;
જયણા ભાવણ ઠાણ આગારા, ષટ ષટ તાસ પ્રકારોરે. સમ્ય૦ ૨
શુદ્ધ લિંગ ત્રણ આઠ પ્રભાવક, દશ વિધ વિનય ઉદારોરે;
ઇમ સડસઠ ભેદે અલંકરિયો, સમકિત શુદ્ધ આચારોરે. સમ્ય૦ ૩
કેવળી નિરખીત સૂક્ષ્મ અરૂપી, તે જેહને ચિત્ત વસીયોરે;
જિન ઉત્તમ પદ પદ્મની સેવા, કરવામાં ઘણું રસિયારે. સમ્ય૦ ૪

ઇતિ પષ્ઠ પદ પૂજા.

સપ્તમ જ્ઞાન પદ પૂજા.

॥ દોહા. ॥

નાણ સ્વભાવ જે જીવનો, સ્વપર પ્રકાશક તેહ;
તેહ નાણ દીપક સમું, પ્રણમો ધર્મ સનેહ. ૧

॥ ઢાળ. ॥ નારાયણાની દેશી, જિમ મધુકર મન માલતીરે, એ દેશી

નાણ પદારાધન કરોરે, જેમ લહો નિર્મળ નાણરે, ભવિક જન;
શ્રદ્ધા પણ થિરતો રહેરે, જો નવ તત્ત્વ વિનાણરે. ભવિ૦ ના૦ ૧
અજ્ઞાની કરશે કિસ્યુંરે, શું લહેશે પુણ્ય પાપરે, ભવિ૦
પુણ્ય પાપ નાણી લહેરે, કરે નિજ નિર્મળ આપરે. ભ૦ ના૦ ૨
પ્રથમ જ્ઞાન પછી દયારે, દશ વૈકાલીક વાણરે; ભવિ૦
ભેદ એકાવન તેહનારે, સમજો ચતુર સુજાણરે. ભવિ૦ ના૦ ૩

॥ દોહા ॥

બહુ કોડયો વરસે ખપે, કર્મ અજ્ઞાને જેહ;
જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમાં, કર્મ ખપાવે તેહ. ૧

॥ ઢાળ. ॥ હેમત વાજે સોનાનાં, એ દેશી.

નાણુ નમો પદ સાતમે, જેહથી જાણે દ્રવ્ય ભાવ, મેરે લાલ;
જાણે જ્ઞાન ક્રિયા વળી, તિમ ચેતનને જડભાવ. મેરે૦ નાણુ૦ ૧
નરગ સરગ જાણે વળી, જાણે વલિ મોક્ષ સંસાર; મેરે૦
હેય જ્ઞેય ઉપાદેય લહે, નિશ્ચય ને વ્યવહાર. મેરે૦ નાણુ૦ ૨
નામ ઠવણ દ્રવ્યભાવ જે, વલિ સગનયને સસભંગ; મેરે૦
જિન ગુણ પદ્મ દ્રહ થકી, લહો જ્ઞાન પ્રવાહ સુગંગ. મે૦ ના૦ ૩

ઈતિ સપ્તમ પદ પૂજા.

અષ્ટમ ચારિત્ર પદ પૂજા.

॥ દોહા ॥

ચારિત્ર ધર્મ નમો હવે, જે કરે કર્મ નિરોધ;
ચારિત્ર ધર્મ જસ મન વર્યો, સફળો તસ અવબોધ. ૧

ઢાળ. ટુંક અને તોડા વચેરે, મેંદી કેરા છોડ, મેંદી રંગ લાગ્યો, એ દેશી.

ચારિત્ર પદ નમો આઠમેરે, જેહથી ભવ ભય જાય, સંયમ રંગ લાગ્યો૦
સત્તર ભેદ છે જેહનારે, સીત્તેર ભેદ પણ થાય. સંયમ૦ ૧
સુમિતિ ગુપ્તિ મહાવ્રત વલીરે, દશ ખંત્યાદિક ધર્મ; સંયમ૦
નાણુ કારજ વિરતિય છેરે, અનુપમ સમતા શર્મ. સંયમ૦ ૨
બાર કષાય ક્ષય ઉપશમેરે, સર્વ વિરતિ ગુણ ઠાણ; સંયમ૦
સંયમ ઠાણુ અસંખ્ય છેરે, પ્રણમો ભવિક સુજાણ. સંયમ૦ ૩

॥ દોહા ॥

હરિ કેશી મુનિ રાજીયો, ઉપન્યો કુળ ચંડાળ;
પણ નિત્ય સુર સેવા કરે, ચારિત્ર ગુણ અસરાળ. ૧

॥ ઢાળ ॥ સાહિબ કબ મિલે, સસનેહી પ્યારા હો, સા૦ એ દેશી.

સંયમ કબ હી મિલે, સસનેહી પ્યારો હો, સંય૦ એ આંકણી૦
શું સંમકિત ગુણ ઠાણ ગંવ્હારા, આતમસે કરત બિચારા હો. સંય૦ ૧

દોષ બહેંતાળીશ શુદ્ધ આહારા, નવકલ્પી ઉગ્ર વિહારા હો. સંયમ૦ ૨
સહસ તેવીશ દોષ રહિત નિહારા, આવશ્યક દોય વારા હો. સંયમ૦ ૩
પરિસહ સહનાદિક પરકારા, એમ વહે વ્યવહારા હો. સંયમ૦ ૪
નિશ્ચય નિજગુણ ઠરણ ઉદારા, લહત ઉત્તમ ભવપારા હો. સંયમ૦ ૫
મોહાદિક પરભાવસે ન્યારા, દુગ નય સંયુત સારા હો. સંયમ૦ ૬
પદ્મ કહે ઇમ સુણી ઉજમાળા, લહે શિવ વધૂ વરહારા હો. સંયમ૦ ૭

ઇતિ અષ્ટમ પદ પૂજા.

નવમ તપઃ-પદ પૂજા.

દોહા.

દૃઢપ્રહારી હત્યા કરી, કીધા કર્મ અઘોર;
તેપણ તપના પ્રભાવથી, કાઢ્યા કર્મ કઠોર. ૧

ઢાળ. પુરૂષોત્તમ સમતા છે તાહરા ઘટમાં, એ દેશી.

તપ કરિયે સમતા રાખી ઘટમાં; તપ૦
તપ કરવાલ કરાલ લે કરમાં, લડીએ કર્મ અરિભટમાં. તપ૦ ૧
ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને, તે સિરદાર બહુજટમાં. તપ૦ ૨
એક અચિરજ પ્રતિશ્રોતે તરતાં, આવે ભવસાયર તટમાં. તપ૦ ૩
કાલ અનાદિકો કર્મ સંગતિથે, જીઉ પડીયો ખટપટમાં. તપ૦ ૪
તાસ વિયોગ કરણ એ કરણું, જેહે નવિ ભમીયે ભવ તટમાં. તપ૦ ૫
હોયે પુરાણ તે કર્મ નિર્જરે, એ સમ નહિ સાધન ઘટમાં. તપ૦ ૬
ધ્યાને તપે સવિ કર્મ જલાઈ, શિવ વધૂ વરિયે ઝટપટમાં. તપ૦ ૭

દોહા.

વિઘ્ન ટળે તપ ગુણ થકી, તપથી જાય વિકાર;
પ્રશંસ્યો તપ ગુણ થકી, વીરે ધન્નો અણગાર. ૧

ઢાળ. સચ્ચા સાંઇહો, ડંકા જોર બજાયા હો, એ દેશી.

તપસ્યા કરતાં હો ડંકા જોર બજાયા હો, એ આંકણી.
ઉજમણાં તપ કેરાં કરતાં, શાસન સોહ ચઢાયા હો;
વીર્ય ઉલ્લાસ વધે તેણે કારણ, કર્મ નિર્જરા પાયા. તપ૦ ૧

અડસિદ્ધિ અણિમા લબ્ધિમાદિક, તિમ લબ્ધિ અડ વીસાહો,
વિષ્ણુ કુમારાદિક પરે જગમા, પામત જયત જગીશાહે । તપ૦ ૨
ગૌતમ અષ્ટાપદ ગિરિ ચઢિયા, તાપસ આહાર કરાયોહો;
જે તપ કર્મ નિકાચિત તપવે, ક્ષમા સહિત મુનિરાયા । તપ૦ ૩
સાડા બાર વર્ષ જિન ઉત્તમ, વીરજી ભોમિ ન ઠાયા હો,
ઘોર તપે કેવળ લહ્યા તિહના, પદ્મવિજય નમે પાયા । તપ૦ ૪

ઇતિ નવમપદ પૂજા.

કલશ. રાગ ધનાશ્રી

આજ માહારે ત્રિભુવન સાહેબ તૂઠો, અનુભવ અમૃત વૂઠોરે
ગુણિ અનુયાયી ચેતના કરતા, કિશુ અઢરે મોહ રૂઠો
ભવિ પ્રાણી હો આ૦ ૧

એ નવ પદનુ ધ્યાન ધરતા, નવ નિધિ રૂદ્ધિ ઘરે આવે,
નવય નિયાણનો ત્યાગ કરીને, નવક્ષાયિક પદ પાવે ભ૦ આ૦ ૨
વિજયસિંહસુરિ શિષ્ય અનુપમ, ગીતારથ ગુણ રાગી,
સત્યવિજય તસ શિષ્ય વિબુધવર, કપુરવિજય વડભાગી ભ૦ આ૦ ૩
તાસ શિષ્ય શ્રી ખિમાવિજયવર, જિનવિજય પન્યાસ,
શ્રી ગુરૂ ઉત્તમવિજય સુશિષ્યો, શાસ્ત્રાભ્યાસ વિલાસ ભ૦ આ૦ ૪
ગજ વન્હિ મદ ચદ્ર (૧૮૩૮) સવત્સર, માહાવદિ બીજ ગુરૂવારો,
રૂહી ચોમાસુ લીંબડી નગરે, ઉદ્યમ એહ ઉદારો ભ૦ આ૦ ૫
તપ ગચ્છ વિજયધર્મસુરિરાજે, શાંતિ જિણદ પસાયો,
શ્રી ગુરૂ ઉત્તમ ક્રમ કજ અલિ સમ, પદ્મવિજય ગુણ ગાયો ભ૦ આ૦ ૬

ઇતિ પડિત શ્રી પદ્મ વિજયજીકૃત શ્રી નવપદજી પૂજા સમાપ્ત.

श्रीमद् आत्मारामजी महाराज!

सत्तरभेदी पूजा.

॥ दोहा ॥

सकल जिणंद मुनींदकी, पूजा सत्तर प्रकार;
श्रावक शुद्ध भावे करे, पामे भवको पार. ॥ १ ॥

ज्ञाता अंगे द्रौपदी, पूजे श्री जिनराज;
रायपसेणी उपांगमें, हित सुख शिवफल ताज. ॥ २ ॥

न्हवण विलेपन वस्त्रयुग, वास फूल वरमाळ;
वर्ण चुन्न ध्वज शोभती, रत्नाभरण रसाल. ॥ ३ ॥

सुमनगृह अति शोभतुं, पुष्पपगर मंगलीक;
धूप गीत नृत्य नादसुं, करत मिटे सब भीक. ॥ ४ ॥

प्रथमा स्नपनपूजा.

॥ दोहा ॥

शुचि तनु वदन वसन धरी, भरे सुगंध विशाळ
कनक कलश गंधोदके, आनी भाव विशाळ. ॥ १ ॥

नमत प्रथम जिनराजको, मुख बांधी मुखकोष;
भक्ति युक्तिसे पूजतां, रहे न रंचक दोष. ॥ २ ॥

॥ खमाच ॥ ताल पंजाबी ठेको ॥

माना मद मनसे परिहरता, करी न्हवण जगदीश ॥ मा० आंकणी ॥
समकितनी करनी दुःख हरनी, जिन पखाल मनमें धरता;
अंग उपांग जिनेश्वर भाखी, पाप पडल जरता. ॥ मा० ॥ १ ॥

कंचन कलश भरी अति सुंदर, प्रभु स्नान भविजन करता;
नरक वैतरणी कुमति नासे, महोनंदा वरता. ॥ मा० ॥ २ ॥

काम क्रोधकी तपत मिटावे, मुक्तिपंथ सुख पगे धरता;
धर्म कल्पतरु कंद सींचतां, अमृत घने झरता. ॥ मा० ॥ ३ ॥

જન્મ મરણકા પંક પખારી, પુણ્ય દશા ઉદયે કરતા;
મંજરી સંપદ તરુ વર્દ્ધનકી, અક્ષય નિધિ ભરતા. ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥
મનકી તમ મિટિ સબ મેરી, પદકજ ધ્યાન હિયે ધરતા;
આતમ અનુભવ રસમેં ભીનો, ભવ સમુદ્ર તરતા. ॥ આ૦ ॥ ૫ ॥

દ્વિતીયા વિલેપનપૂજા.

॥ દોહા ॥

ગાત્ર લુહી મન રંગસું, મહકે અતિહિ સુવાસ;
ગંધકષાયી વસનસું, સકલ ફલે મન આસ. ॥ ૧ ॥

ચંદન મૃગમદ કુંકુમેં, ભેલી માંહિ બરાસ;
રતન જડિત કચોલીયે, કરી કુમતિકો નાસ. ॥ ૨ ॥

પગ જાનુ કર ખંધમેં, મસ્તક જિનવર અંગ;
ભાલ કંઠ ઉર ઉદરમેં, કરે તિલક અતિ ચંગ. ॥ ૩ ॥

પૂજક જન નિજ અંગમેં, રચે તિલક શુભચાર;
ભાલ કંઠ ઉર ઉદરમેં, તપ્ત મિટાવનહાર. ॥ ૪ ॥

॥ ઠુમરી–પંજાબી ઠેકા–માધુવનમેં મેરે સાવરીયા–દેશી ॥

કરી વિલેપન જિનવર અંગે, જન્મ સફલ ભવિજન માને. ॥ ક૦ ॥ ૧ ॥
મૃગમદ ચંદન કુંકુમ ઘોલી, નવ અંગ તિલક કરી થાને. ॥ ક૦ ॥ ૨ ॥
ચક્રી નવ નિધિ સંપદ પ્રગટે, કરમ ભરમ સબ ક્ષય જાને. ॥ ક૦ ॥ ૩ ॥
મન તનુ શીતલ સબ અઘ ટારી, જિનભક્તિ મન તનુ ઠાને. ॥ ક૦ ॥ ૪ ॥
ચોસઠ સુરપતિ સુર ગિરિ રંગે, કરી વીલેપન ધન માને. ॥ ક૦ ॥ ૫ ॥
જાગી ભાગ્ય દશા અબ મેરી, જિનવર વચન હિયે ઠાને. ॥ ક૦ ॥ ૬ ॥
પરમ શિશિરતા પ્રભુ તન કરતાં, ચિત સુખ અધિક પ્રગટાને. ॥ ક૦ ॥ ૭ ॥
આતમાનંદી જિનવર પૂજી, શુદ્ધ સ્વરૂપ નિજ ઘટ આને. ॥ ક૦ ॥ ૮ ॥

તૃતીયા વસ્ત્રયુગલપૂજા.

॥ દોહા ॥

વસનયુગલ અતિ ઉજ્જવલે, નિર્મલ અતિહી અભંગ;
નેત્રયુગલ સૂરિ કહે, ચઢી મતાંતર સંગ. ॥ ૧ ॥

કોમલ ચંદન ચરચિયે, કનક ખચિત વર ચંગ;
હે પલ્લવ શુચિ પ્રભુ શિરેં, પહિરાવે મન રંગ. ॥ ૨ ॥
દ્રૌપદી, શક, સુરિયાભને, પૂજે જિમ જિનચંદ,
શ્રાવક તિમ પૂજન કરે, પ્રગટે પરમાનંદ. ॥ ૩ ॥
પાપ ભૂહણુ અંગ, લૂહણાં, દીજે પૂજન કાજ;
સકલ કરમ મલ ક્ષય કરી, પામે અવિચલ રાજ. ॥ ૪ ॥

॥ સોરઠ-પંજાબી ઠેકો-કુબજાને જાદુડારા દેશી ॥

જિનદર્શન મોહનગારા, જિને પાપ કલંક પખારા. ॥ જિં૦ ॥ અં૦ ॥
પૂજા વસ્ત્ર યુગલ શુચિ સંગે, ભાવના મનમેં વિચારો,
નિશ્ચય વ્યવહારી તુમ ધર્મે, વરનું આનંદકારા. ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
જ્ઞાન ક્રિયા શુદ્ધ અનુભવ રંગે, કરૂં વિવેચન સારા;
સ્વ પર સત્તા ધરૂં હરૂં સબ, કર્મ કલંક પહારા. ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
કેવલ યુગલ વસન અર્ચિતસે, માંગત હું નિરધારા;
કલ્પતરુ તું વંછિત પૂરે, ચૂરે કરમ કઠારા. ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
ભવોદધિ તારણ પોત મીલા તું, ચિદઘન મંગળકારા,
શ્રી જિનચંદ જિનેશ્વર મેરે; ચરણ શરણ તુમ ધારા. ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥
અજર અમર અજ અલખ નિરંજન, ભંજન કરમ પહારા;
આતમાનંદી પાપ નિકંદી, જીવન પ્રાણ આધારા. ॥ જિ૦ ॥ ૫ ॥

ચતુર્થી ગંધપૂજા.

॥ દોહા ॥

ચૌથી પૂજા વાસકી, વાસિત ચેતન રૂપ;
કુમતિ કુગંધી મિટી ગઈ, પ્રગટે આતમરૂપ. ॥ ૧ ॥
સુમતિ અતિ હર્ષિત ભઈ, લાગી અનુભવ વાસ;
વાસ સુગંધે પૂજતાં, મોહ સુભટકો નાસ. ॥ ૨ ॥
કુંકુમ ચંદન મૃગમદા, કુસુમ ચૂર્ણ ઘનસાર;
જિનવર અંગે પૂજતાં, લહિયેં લાભ અપાર. ॥ ૩ ॥

॥ રાગ જંગલો-અબ મોહે ડાંગરીયા દેશી ॥

અબ મોહે પાર ઉતાર, જિનદજી, અબ! મોહે પાર ઉતાર;
ચિદાનંદ ઘુન, અંતરજામી, અબ મોહે પાર ઉતાર ॥ અંચલિ ॥

વાસખેપસેં પૂજન કરતાં, જનમ મરણ દુઃખ ટાર. ॥ જિ૦ ॥
નિજગુણ ગંધ સુગંધી મહકે, દહે કુમતિ મદ માર. ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
જિન પૂજત હી અતિ મન રંગેં, ભગે ભરમ અપાર. ॥ જિ૦ ॥
પુદગલ સંગી દુર્ગંધ નાઠો, વરતે જય જયકાર. ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
કુંકુમ ચંદન મૃગમદ મેલી, કુસુમ ગંધ ઘનસાર; ॥ જિ૦ ॥
જિનવર પૂજન રંગેં રાચે, કુમતિ સંગ સબ છાર. ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
વિજય દેવતા જિનવર પૂજેં, જીવાભિગમ મઝાર. ॥ જિ૦ ॥
શ્રાવક તિમ જિન વાસેં પૂજેં, ગૃહસ્થ ધર્મકો સાર. ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥
સમકિતકી કરણી શુભ વરણી, જિન ગણધર હિતકાર; ॥ જિ૦ ॥
આતમ અનુભવ રંગ રંગીલા, વાસ યજનકા સાર ॥ જિ૦ ॥ ૫ ॥

પંચમી પુષ્પારોહણપૂજા.

॥ દોહા ॥

મન વિકસે જિન દેખતાં, વિકસિત ફૂલ અપાર;
જિન પૂજા એ પંચમી, પંચમી ગતિ દાતાર ॥ ૧ ॥
પંચ વરણકે ફૂલસેં, પૂજે ત્રિભુવન નાથ;
પંચ વિઘન ભવિ ક્ષય કરી, સાધે શિવપુર સાથ. ॥ ૨ ॥

॥ કહેરવા—ઠુમરી—પાસ જિનદા પ્રભુ મેરે મન વસીયા—દેશી ॥

અર્હન્ જિનંદા પ્રભુ મેરે મન વસીયા ॥ અં૦ ॥
મોગર લાલ ગુલાબ માલતી, ચંપક કેતકી નિરખ હરમીયા ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥
કુંદ પ્રિયંગુ વેલિ મચકુંદા, બોલસિરી જાઈ અધિક દરસીયા. ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥
જલ થલ કુસુમ સુગંધી મહકે, જિનવર પૂજન જિમ હરિ રસીયા ॥ અ૦ ॥ ૩ ॥
પંચ બાણ પીડે નહીં મુઝકો, જબ પ્રભુ ચરણે ફૂલ ફરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૪ ॥
જડતા દૂર ગઈ સબ મેરી, પાંચ આવરણ ઉખાર ધરસીયા. ॥ અ૦ ॥ ૫ ॥
અવર દેવકો આક, ધત્તુરા, તુમરે પંચ રંગ ફૂલ વરસીયા. ॥ અ૦ ॥ ૬ ॥
જિન ચરણે સહુ તપત મિટત હૈ, આતમ અનુભવ મેઘ વરસીયા ॥ અ૦ ॥ ૭ ॥

છઠ્ઠી પુષ્પમાલાપૂજા.

છઠ્ઠી પૂજા જિનતણી, ગૂંથી કુસુમકી માલ;
જિન કંઠે થાપી કરી, ટાલિયે દુઃખ જંજાલ ॥ ૧ ॥

પંચ વરણ કુસુમેં કરી, ગૂંથી જિન ગુણ માલ;
વરમાલા એ મુક્તિકી, વરે ભક્ત સુવિશાલ. ॥ ૨ ॥

॥ રાગ જંગલો ॥ તાલ દીપચંદી ॥

કુસુમમાલસેં જો જિન પૂજે, કર્મ કલંક નસે ભવિ તેરે. ॥ કુ૦ અં૦ ॥
નાગ પુન્નાગ પ્રિયંગુ કેતકી, ચંપક દમનક કુસુમ ઘનેરે;
મલ્લિકા નવમલ્લિકા શુદ્ધ જાતિ, તિલક વસંતિક સબ રંગ હૈ રે. ॥ કુ૦ ॥ ૧ ॥
કલ્પ અશોક બકુલ મંગદંતી, પાડલ મરૂક માલતી લેરે;
ગૂંથી પંચ વરણકી માલા, પાપ પંક સબ દૂર કરે રે. ॥ કુ૦ ॥ ૨ ॥
ભાવ વિચારી નિજગુણ માલા, પ્રભુસે માંગે અરજ કરે રે;
સર્વ મંગલકી માલા રોપે, વિઘન સકલ સબ સાથ જરે રે. ॥ કુ૦ ॥ ૩ ॥
આતમાનંદી જગગુરૂ પૂજી, કુમતિ કુંદ સબ દૂર ભગે રે;
પૂરણ પુણ્યે જિનવર પૂજે, આનંદરૂપ અનૂપ જગે રે. ॥ કુ૦ ॥ ૪ ॥

સપ્તમી અંગરચનાપૂજા.

॥ દોહા ॥

પાંચ વરણકે ફૂલકી, પૂજા સાતમી માન;
પ્રભુ અંગે અંગી રચી, લહીયે કેવલજ્ઞાન. ॥ ૧ ॥
મુક્તિવધૂકી પત્રિકા, વરણી શ્રી જિનદેવ;
સુધી તત્વ સમજે સહી, મૂઢ ન જાણે ભેવ. ॥ ૨ ॥

॥ તુમ દીનકે નાથ દયાલ લાલ ॥ એ દેશી ॥

તુમ ચિદઘનચંદ આનંદ લાલ, તેરે દર્શન કી બલિહારી. ॥ તુ૦ ॥ ૧ ॥
પંચવરણ ફૂલોંસેં અંગીયાં, વિકસે જયૂં કેસર કયારી. ॥ તુ૦ ॥ ૨ ॥
કુંદ ગુલાબ મરૂક અરવિંદા, ચંપક જાતિ મંદારી. ॥ તુ૦ ॥ ૩ ॥
સોવન જાતી દમનક સોહે, મન તનુ તર્જિત વિકારી. ॥ તુ૦ ॥ ૪ ॥
અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાસે, પુદ્ગલ સંગ નિવારી. ॥ તુ૦ ॥ ૫ ॥
સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાનસ્વરૂપી, પૂર્ણાનંદ વિહારી. ॥ તુ૦ ॥ ૬ ॥
આતમ સત્તા જબહી પ્રગટે, તબ હી લહે ભવ પારી. ॥ તુ૦ ॥ ૭ ॥

અષ્ટમી ચૂર્ણપૂજા.

॥ દોહા ॥

જિનપતિ પૂજા આઠમી, અગર ભલા ઘનસાર;
સેલારસ મૃગમદ કરી, ચૂરણ કરી અપાર. ॥ ૧ ॥

ચુન્નારોહણું પૂજના, સુમતિ મન આનંદ,
કુમતિ જન ખીજે અતિ, ભાગ્યહીન મતિમંદ ॥ ૨ ॥

॥ જોગીયા—નાથ મેનું છડકે ગઢ ગિરનાર ગયો રી દેશી ॥

કરમ કલંક દહ્યો રી, નાથ જિન જજકે ॥ કરમ૦ ॥ અં૦ ॥
અગર સેલારસ મૃગમદ ચૂરી, અતિ ઘનસાર મહ્યો રી. ॥ ના૦ ॥ ૧ ॥
તીર્થંકર પદ શાંતિ જિનેશ્વર, જિન પૂજીને ગ્રહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૨ ॥
અષ્ટ કરમ દલ ઉદભટ ચૂરી, તત્ત્વ રમણકો લહ્યો રી. ॥ ના૦ ॥ ૩ ॥
આઠો હી પ્રવચન પાલન શૂરા, દૃષ્ટિ આઠ રહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૪ ॥
શ્રદ્ધા ભાસન રમણતા પ્રગટે, શ્રી જિનરાજ કહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૫ ॥
આતમ સહજાનંદ હમારા, આઠમી પૂજા ચહ્યો રી ॥ ના૦ ॥ ૬ ॥

નવમી ધ્વજપૂજા.

॥ દોહા ॥

પંચવરણ ધ્વજ શોભતી, ઘુઘરિકો ઘમકાર,
હેમ દંડ મન મોહની, લઘૂ પતાકા સાર ॥ ૧ ॥
રણઝણ કરતી નાચતી, શોભિત જિનઘર શૃંગ,
લહકે પવન ઝકોરસે, બાજત નાદ અભંગ ॥ ૨ ॥
ઇંદ્રાણી મસ્તક લઇ, કરે પ્રદક્ષિણા સાર;
સધવા તિમ વિધિ સાચવે, પાપ નિવારણહાર ॥ ૩ ॥

॥ ઠુમરી પંજાબી ઠેકો આઈ ઇંદ્ર નાર દેશી ॥

આઈ સુંદર નાર, કર કર સિંગાર, ઠાડી ચૈત્ય દ્વાર, મન મોદધાર,
પ્રભુ ગુણ વિથાર, અઘ સબ ક્ષયકીનો ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥
ભોજન ઉતંગ, અતિ સહસ ચંગ, ગઈ ગગન લઘુ, ભવિ હરણ સંગ,
સબ જગ ઉતંગ, પદ છિનકમે લીનો ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥
જિમ ધ્વજ ઉતંગ, તિમ પદ અભંગ, જિન ભક્તિરંગ, ભવિ મુક્તિ મંગ,
ચિદઘન આનંદ, સમતારસ ભીનો ॥ આ૦ ॥ ૩ ॥
અબ તાર નાથ, મુજ કર સનાથ, તજ્યો કુગુરૂ સાથ, મુજ પકડ હાથ,
દીનાકે નાથ, જિનવચ રસ પીનો ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥
આતમ આનંદ, તુમ ચરણ વંદ, સબ કટત ફંદ, ભયો શિશિર ચંદ,
જિન પઠિત છંદ, ધ્વજપૂજન કીનો ॥ આ૦ ॥ ૫ ॥

દશમી આભરણ પૂજા.

॥ દોહા ॥

શોભિત જિનવર મસ્તકેં, રયણ મુકુટ ઝલકંત;
ભાલ તિલક અંગદ ભુજા, કુંડલ અતિ ચમકંત ॥ ૧ ॥
સુરપતિ જિન અંગેં રચેં, રત્નાભરણ વિશાલ;
તિમ શ્રાવણ પૂજા કરે, કટે કરમ જંજાલ. ॥ ૨ ॥

॥ જંગલો, તાલ દાદરા ॥ અંગ્રેજી બાજેકી ચાલ ॥

આનંદ કંદ પૂજતાં જિનંદ ચંદ હું. ॥ અં૦ ॥
મોતી જ્યોતિ લાલ હીર હંસ અંક જ્યું;
કુંડલૂ સુધાર કરણુ મુકુટ ધાર તું. ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥
સૂર ચંદ કુંડલેં શોભિત કાન દૂં;
અંગદ કંઠ કંઠલો મુનીંદ તાર તું. ॥ આ૦ ॥ ૨ ॥
ભાલ તિલક ચંગ રંગ ખંગ ચંગ જ્યું;
ચમક દમક નંદની કંદર્પ છીત તું. ॥ આ૦ ॥ ૩ ॥
વ્યવહાર ભાષ્ય ભાખીયો જિનંદ બિંબ સું;
કરે સિંગાર ફાર કર્મ જાર જાર તું. ॥ આ૦ ॥ ૪ ॥
વૃદ્ધિ ભાવ આતમા ઉમંગ કાર તું;
નિમિત્ત શુદ્ધ ભાવકા પિયાર કાર તું. આ૦ ॥ ૫ ॥

એકાદશી પુષ્પગૃહપૂજા.

॥ દોહા ॥

પુષ્પઘરો મન રંજનો, ફૂલે અદભુત ફૂલ;
મહકે પરિમલ વાસના, રહકે મંગલમૂલ. ॥ ૧ ॥
શોભિત જિનવર બીચમેં, જિમ તારામેં ચંદ;
ભવિ ચકોર મન મોદસે, નિરખી લહે આનંદ. ॥ ૨ ॥

॥ ખમાચ, પંજાબીઠેકા, શાંતિ વદન કજ દેખ નયન દેશી ॥

ચંદવદન જિન દેખ નયન, મન અમીરસ ભીનોરે. ॥ અંચલિ ॥
રાય બેલ નવ માલિકા કુંદ, મોગર તિલક જાતિ મચકુંદ
કેતકી દમનક સરસ રંગ, ચંપક રસ ભીનો રે. ॥ ચં૦ ॥ ૧ ॥
ઈત્યાદિક શુભ ફૂલ રસાલ, ઘર વિરચે મન રંજન લાલ;
જાલી ઝરોખા ચિતરી શાલ, સુર મંડપ કીનોરે. ॥ ચં૦ ॥ ૨ ॥

ગુચ્છ ઝુમખાં લંબાં સાર, ચંદુઆ તોરણ મનોહાર;
ઇંદ્રભુવનકો રંગધાર, ભવ પાતક છીનોરે. ॥ ચં૦ ॥ ૩ ॥
કુસુમાયુધકે મારન કાજ, ફૂલઘરે થાપે જિનરાજ;
જિમ લહિયે શિવપુરકો રાજ, સબ પાતક ખીનોરે. ॥ ચં૦ ॥ ૪ ॥
આતમ અનુભવ રસમેં રંગ, કારણ કારજ સમઝ તું ચંગ;
દૂર કરો તુમ કુગુરૂ સંગ, નરભવ ફૂલ લીનોરે. ॥ ચં૦ ॥ ૫ ॥

દ્વાદશી પુષ્પવર્ષણપૂજા.

॥ દોહા ॥

બાદલ કરી વર્ષા કરે, પંચવરણ સુર ફૂલ
હરે તાપ સબ જગતકો, જાનુદઘન અમૂલ. ॥ ૧ ॥

॥ અડિલ છંદ ॥

ફૂલ પગર અતિ ચંગ, રંગ બાદર કરી;
પરિમલ અતિ મહકંત, મિલે નર મધુકરી;
જાનુદઘન અતિ સરસ, વિકચ અધો બીટ હૈ,
વરસે બાધા રહિત, રચે જિમ છીટ હૈ. ॥ ૧ ॥

॥ વસંત–દીપચંદી–માયા સાહિબ મેરા ચિંતામણી સ્વામી–દેશી ॥

મંગલ જિન નામેં આનંદ ભવિકો ઘનેરા. ॥ અં૦ ॥
ફૂલ પગર બદરી ઝરી રે, હેઠ બીટ જિનકેરા. ॥ મં૦ ॥ ૧ ॥
પીડા રહિત ઢિગ મધુકર ગુંજે, ગાવત જિન ગુણ તેરા. ॥ મં૦ ॥ ૨ ॥
તાપ હરે તિહું લોકકા રે, જિન ચરણેં જસ ડેરા. ॥ મં૦ ॥ ૩ ॥
અશુભ કરમ દલ દૂર ગયે રે, શ્રી જિન નામ રટેરા. ॥ મં૦ ॥ ૪ ॥
આતમ નિર્મળ ભાવ કરીને, પૂજે મિટત અંધેરા. ॥ મં૦ ॥ ૫ ॥

ત્રયોદશી અષ્ટમંગલપૂજા.

॥ દોહા ॥

સ્વસ્તિક દર્પણ કુંભ હૈ, ભદ્રાસન વર્ધમાન;
શ્રીવછ નંદાવર્ત્ત હૈ, મીનયુગલ સુવિધાન. ॥ ૧ ॥
અતુલ વિમલ ખંડિત નહીં, પંચ વરણ કે સાલ;
ચંદ્ર કિરણ સમ ઉજ્જલે, સુવતી રચે વિશાલ ॥ ૨ ॥
અતિ સલક્ષણ તંદુલેં, લેખી મંગલ આઠ;
જિનવર અંગે પૂજતાં, આનંદ મંગળ ઠાઠ. ॥ ૩ ॥

(શ્રી રાગ–જિન ગુણ ગાનં શ્રુતિ અમૃતં દેશી)

મંગલપૂજા સુરતરુકંદ ॥ અંચલિ; ॥

સિદ્ધિ આઠ આનંદ પ્રપંચે, આઠ કરમકા કાટે ફંદ. ॥ મં. ॥ ૧ ॥
આઠોં મદ ભયે છિનકમેં દૂરે, પૂરે અડ ગુણ ગયે સબ ધંદ. ॥ મં. ॥ ૨ ॥
જો જન આઠ મંગલસું પૂજે, તસ ઘર કમળા કેલિ કરંદ. ॥ મં. ॥ ૩ ॥
આઠ પ્રવચન સુધારસ પ્રગટે, સૂરિ સંપદા અતિહી લહંદ. ॥ મં. ॥ ૪ ॥
આતમ અડગુણ ચિદઘન રાશિ, સહજ વિલાસી આતમ ચંદ. ॥ મં. ॥ ૫ ॥

ચતુર્દશી ધૂપપૂજા.

॥ દોહા ॥

મૃગમદ અગર સેલારસ, ગંધવટ્ટી ઘનસાર;
કૃષ્ણાગર શુદ્ધ કુંદરુ, ચંદન અંબર ભાર. ॥ ૧ ॥
સુરભિ દ્રવ્ય મિલાયકે, કરેં દશાંગજ ધૂપ;
ધૂપદાનમેં લે કરી, પૂજે ત્રિભુવનભૂપ. ॥ ૨ ॥

(રાગ પીલુ ॥ તાલ દીપચંદી)

મેરે જિનંદકી ધૂપસેં પૂજા, કુમતિ કુગંધી દૂર હરી રે. ॥ મેરે ॥ અં૦ ॥
રોગ હરે કરે નિજગુણ ગંધી, દહે જંજીર કુગુરુકી બંધી,
નિર્મલ ભાવ ધરે જગ ધંદી, મુજે ઉતારો પાર, મેરે કિરતાર;
કે અઘ સબ દૂર કરીરે. ॥ મેરે. ॥ ૧ ॥

ઉર્ધ્વ ગતિ સૂચક ભવિ કેરી, પરમ બ્રહ્મ તુમ નામ જપેરી,
મિથ્યા વાસ દુખરાસ ઝરે રી, કરો નિરંજન નાથ, મુક્તિકા સાથ;
કે મમતા મૂર જરીરે. ॥ મે ॥ ૨ ॥

ધૂપમે પૂજા જિનવર કેરી, મુક્તિવધૂ ભઇ છિનકમેં ચેરી,
અબ તો કયોં પ્રભુ કીની દેરી, તુમહી નિરંજન, રુપ ત્રિલોકી ભૂપ,
કે વિપદા દૂર કરી રે. ॥ મે. ॥ ૩ ॥

આતમ મંગળ આનંદ કારી, તુમરી ચરણ સરણ અબ ધારી,
પૂજે જેમ હરિ તેમ આગારી, મંગલ કમલા કંદ, શરદકા ચંદ;
કે તામસ દૂર હરીરે. મે૦ ॥ ૪ ॥

પંચદશી ગીત પૂજા.

॥ દોહા ॥

ગ્રામ રાગ આલાપિને, ગાવે જિનગુણ ગીત,
ભાવે સુધી ભાવના, બંધે પરમ પુનીત ॥ ૧
દેવ અનંત પંચાશકે, ભાખે શ્રી જગદીશ,
ગીત નૃત્ય શુધ નાદસે, જો પૂજે જિન ઇશ ॥
તીન ગ્રામ સ્વર સાતસે, મૂરછના ઇક્વીસ,
જિન ગુણ ગાવે ભક્તિસું, તાર તીસ ઉગણીસ ॥

(રાગ શ્રીરાગ-દેશ પંજાબી)

જિન ગુણ ગાવત સુરસુંદરી ॥ અંચલિ ॥
ચંપક વરણી સુર મનહરણી, ચંદ્રમુખી શ્રૃંગાર ધરી
તાલ મૃદંગ બંસરી મંડલ, વેણુ ઉપાંગ ધુનિ ધરં
દેવ કુમાર કુમારી આલાપે, જિન ગુણ ગાવે ૧
નકુલ મુકુંદ વીણ અતિ ચંગી. તાલ છંદ અય
અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાશી, ચિદાનંદ ર
અજર અમર પ્રભુ ઇશ શિવંકર, સર્વ ભયંકર
આતમ રૂપ આનંદ ઘન સંગી, રંગી નિજ ગુણ :

ષોડશી નાટકપૂજા.

॥ દોહા ॥

નાટક પૂજા સોલમી, સજી સોલે શૃંગા
નાચે પ્રભુકે આગલે, ભવ નાટક સબ
દેવ કુમર નાચે ઇક શ
રચે સંગીત વિધકા
રાવણ ને મ સરિયા
દ્રૌપદી જ્ઞાતા કો

(રાગ કલ્યાણ-તાલ દાદરો)

નાચત સુરં વૃંદ છંદ, મંગલ ગુન ગારી. ॥ અં૦ ॥
કુમર કુમરી કર સંકેત, આઠ શત મિલ ભ્રંમરી દેત;
મંદ્ર તાર રણુ રણાટ, ઘુંઘુરુ પગધારી. ॥ ના૦ ॥ ૧ ॥

બાજત જિહાં મૃદંગ તાલ, ધપ મપ ધુધુમ કિટ ધમાલ;
રંગ ચંગ દ્રંગ દ્રંગ, ત્રૌં ત્રૌં ત્રિક તારી ॥ ના૦ ॥ ૨ ॥

તતા થેઇ થેઈ તાન લેત, મુરજ રાગ રંગ દેત, ॥
તાન માન ગાન જાન, કિટ નટ ધુનિ ધારી. ॥ ના૦ ॥ ૩ ॥

તું જિનંદ શિશિર ચંદ, મુનિજન સબ તાર વૃંદ; ॥
મંગલ આનંદ કંદ, જય જય શિવચારી ॥ ના૦ ॥ ૪ ॥

રાવણ અષ્ટાપદ ગિરીંદ, નાચ્યો સબ સાજ સંગ; ॥
બાંધ્યો જિન પદ ઉત્તંગ, આતમ હિતકારી ॥ ના૦ ॥ ૫ ॥

સપ્તદશી વાદ્યપૂજા.

॥ દોહા ॥

તત વિતત ઘન ઝૂસરે, વાદ્ય ભેદ એ ચાર; ॥
વિવિધ ધ્વનિ કર શોભતી, પૂજા સતરમી સાર ॥ ૧ ॥

સમવસરણમેં વાજિયા, નાદ તણા ઝંકાર; ॥
ઢોલ દમામા દુદુંભી, ભેરી પણુવ ઉદાર ॥ ૨ ॥

વેણૂ વીણા કિંકિણી, પડ્ ભ્રામરી મરદંગ, ॥
ઝલ્લરી ભંભા નાદસું, શરણાઈ મુરજંગ ॥ ૩ ॥

પંચ શબ્દ વાજે કરી, પૂજે શ્રી અરિહંત; ॥
મનવાંછિતફલ પામિયેં, લહિયેં લાભ અનંત. ॥ ૪ ॥

(જંગલે-મન મોહ્યા જંગલકી હરણીને-એ દેશી)

ભવિ નંદો જિનંદ જસ વરણીને ॥ અં૦ ॥
કહે જગ તું ચિરનંદી, ધન ધન જગ તુમ કરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥

પંચદશી ગીત પૂજા.

॥ દોહા ॥

ગ્રામ ભલે આલાપિને, ગાવે જિનગુણ ગીત;
ભાવે સુધી ભાવના, જાયે પરમ પુનીત. ॥ ૧ ॥

ફલ અનંત પંચાશકે, ભાખે શ્રી જગદીશ;
ગીત નૃત્ય શુધ નાદસે, જો પૂજે જિન ઇશ. ॥ ૨ ॥

તીન ગ્રામ સ્વર સાતસે, મૂરછના ઇકિવીસ;
જિન ગુણ ગાવેં ભક્તિસું, તાર તીસ ઉગણીશ. ॥ ૩ ॥

(રાગ શ્રીરાગ-ઠેકો પંજાબી)

જિન ગુણ ગાવત સુરસુંદરી ॥ અંચલિ ॥
ચંપક વરણી સુર મનહરણી, ચંદ્રમુખી શ્રૃંગાર ધરી. જિ૦ ॥ ૧ ॥
તાલ મૃદંગ બંસરી મંડલ, વેણુ ઉપાંગ ધ્રુનિ મધુરી. જિ૦ ॥ ૨ ॥
દેવ કુમાર કુમારી આલાપે, જિન ગુણ ગાવે ભક્તિ ભરી. જિં૦ ॥ ૩ ॥
નકુલ મુકંદ વીણુ અતિ ચંગી, તાલ છંદ અયતિ સિમરી. જિ૦ ॥ ૪ ॥
અલખ નિરંજન જ્યોતિ પ્રકાશી, ચિદાનંદ સતરુપ ધરી. જિ૦ ॥ ૫ ॥
અજર અમર પ્રભુ ઇશ શિવંકર, સર્વ ભયંકર દૂર હરી. જિ૦ ॥ ૬ ॥
આતમ રુપ આનંદ ઘન સંગી, રંગી નિજ ગુણુ ગીત કરી. જિ૦ ॥ ૭ ॥

ષોડશી નાટકપૂજા.

॥ દોહા ॥

નાટક પૂજા સોલમી, સજી મોલે શ્રૃંગાર;
નાચે પ્રભુકે આગલેં, ભવ નાટક સબ ટાર. ॥ ૧ ॥
દેવ કુમર કુમરી મિલી, નાચે ઇક શત આઠ;
રચે સંગીત સુહાવના, બત્તિસ વિધકા નાટ. ॥ ૨ ॥
રાવણ ને મંદોદરી, પ્રભાવતી સુરિયાભ;
દ્રૌપદી જ્ઞાતા અંગમેં, લિયો જન્મકો લાભ. ॥ ૩ ॥
ટારો ભવ નાટક સવી, હે જિન દીન દયાલ !
મિલ કર સુર નાટક કરે, સુઘર બજાવે તાલ. ॥ ૪ ॥

(રાગ કલ્યાણ–તાલ દાદરો).

નાચત સુર વૃંદ છંદ, મંગલ ગુન ગારી. ॥ અં૦ ॥
કુમર કુમરી કર સંકેત, આઠ શત મિલ ભ્રમરી દેત;
મંદ્ર તાર રણુ રણાટ, ઘુંઘુરુ પગધારી. ॥ ના૦ ॥ ૧ ॥

બાજત જિહાં મૃદંગ તાલ, ધપ મપ ધુધુમ કિટ ધમાલ;
રંગ ચંગ દ્રંગ દ્રંગ, ત્રેં ત્રેં ત્રિક તારી. ॥ ના૦ ॥ ૨ ॥

તતા થેઇ થેઈ તાન લેત, સુરજ રાગ રંગ દેત, ॥
તાન માન ગાન જાન, કિટ નટ ધુનિ ધારી. ॥ ના૦ ॥ ૩ ॥

તું જિનંદ શિશિર ચંદ, મુનિજન સબ તાર વૃંદ; ॥
મંગલ આનંદ કંદ, જય જય શિવચારી. ॥ ના૦ ॥ ૪ ॥

રાવણ અષ્ટાપદ ગિરીંદ, નાચ્યો સબ સાજ સંગ; ॥
બાંધ્યો જિન પદ ઉતંગ, આતમ હિતકારી. ॥ ના૦ ॥ ૫ ॥

સપ્તદશી વાદ્યપૂજા.

॥ દોહા ॥

તત વિતત ઘન શૂસરે, વાદ્ય ભેદ એ ચાર; ॥
વિવિધ ધ્વનિ કર શોભતી, પૂજા સતરમી સાર ॥ ૧ ॥

સમવસરણમેં વાજિયા, નાદ તણા ઝંકાર; ॥
ઢોલ દમામા દુદુંભી, ભેરી પણુવ ઉદાર ॥ ૨ ॥

વેણુ વીણા કિંકિણી, પડ્ ભ્રામરી મરદંગ; ॥
ઝલ્લરી ભંભા નાદસું, શરણાઈ સુરજંગ ॥ ૩ ॥

પંચ શબ્દ વાજે કરી, પૂજે શ્રી અરિહંત; ॥
મનવાંછિતફલ પામિયેં, લહિયેં લાભ અનંત. ॥ ૪ ॥

(જંગલો–મન મોહ્યા જંગલકી હરણીને–એ દેશી)

ભવિ નંદો જિનંદ જસ વરણીને ॥ અં૦ ॥
વીણુ કહે જગ તું ચિરનંદી, ધન ધન જગ તુમ કરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૧ ॥

તું જગ નંદી આનંદ કંદી, તબલી કહે ગુણ વરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૨ ॥
નિર્મલ જ્ઞાન વચન મુખ સાચે, તૃણ કહે દુઃખ હરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૩ ॥
કુમતિ પંથ સબ છિનમેં નાસે, જિનશાસન ઉર્દ્દે ધરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥
મંગલ દીપક આરતિ કરતાં, આતમ ચિત્ત શુભ ભરણીને. ॥ ભ૦ ॥ ૫ ॥

અથ કલશ.

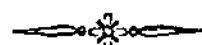
॥ રેખતા ॥

જિનંદ જસ આજ મેં ગાયો, ગયો અઘ દૂર મો મનકો;
શત અઠ કાવ્ય હું કરકે, શુણ્યે સબ દેવ દેવનકો. ॥ જિ૦ ॥ ૧ ॥
તપ ગચ્છ ગગન રવિ રુપા, હુઆ વિજયસિંહ ગુરુ ભૂપા; ॥
સત્ય કર્પૂર વિજય રાજા, ક્ષમા જિન ઉત્તમા તાજા. ॥ જિ૦ ॥ ૨ ॥
પદ્મ ગુરુ રુપ ગુણ ભાજા, કીર્તિ કસ્તૂર જગ છાજા; ॥
મણિ બુદ્ધિ જગતમેં ગાજા, મુક્તિ ગણિ સંપ્રતિ રાજા. ॥ જિ૦ ॥ ૩ ॥
વિજય આનંદ લઘુ નંદા, નિધિ શિખી અંક હૈ ચંદા. (૧૯૩૯) ॥
અંબાલે નગરમેં ગાયો, નિજાતમ રુપ હું પાયો. ॥ જિ૦ ॥ ૪ ॥

ઇતિ સત્તરભેદી પૂજા.

પરિશિષ્ટ બીજું. (ખ)

શ્રી નવપદજીની ઓળીના ઉજમણાની વિધિઃ—

સાડાચાર વર્ષે એક્યાશી આયંબિલે નવ ઓળી પૂર્ણ થાય, તે વખતે ઉજમણું કરે. તે હાલના પ્રવર્તન મુજબ શ્રી જિનેશ્વરના મંદિરને વિષે અથવા પોતાના વિસ્તારવાળા ઘરને વિષે શુદ્ધ નિરવદ્ય તે સ્થાનોને શુશોભિત કરી ત્યાં શ્રી સિદ્ધચક્રજીના મંડપની રચના કરવી. તે આ પ્રમાણે-પ્રથમ અરિહંતપદને શ્વેત ધાન્યમય સ્થાપે, અને પૂર્વ દિશાએ સિદ્ધપદને રક્ત ધાન્યમય સ્થાપે, તથા દક્ષિણ દિશાએ આચાર્યપદને પીતવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે; તથા પશ્ચિમ દિશાએ ઉપાધ્યાયપદને નીલવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, અને ઉત્તર દિશાએ સાધુપદને શ્યામવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, પછી ચારે વિદિશાઓને વિષે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપ, એ ચાર પદને શ્વેત ધાન્યમય સ્થાપે, તેમાં ઉત્તર પૂર્વ વચ્ચે ઈશાન ખૂણે દર્શન પદ સ્થાપવું, પૂર્વ દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ ખૂણે જ્ઞાનપદ સ્થાપવું, દક્ષિણ પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય ખૂણે ચારિત્રપદ સ્થાપવું, અને પશ્ચિમ ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય ખૂણે તપઃપદ સ્થાપવું. એ રીતે નવ પાંખડીનું કમળ કરી નવપદની સ્થાપના કરવી. પછી ત્રણ વેદિકા યુક્ત પિઠીકાની રચના સાથે કરવી; તેમાંથી પહેલી વેદિકા રક્તવર્ણ ધાન્યમય, બીજી પીતવર્ણ ધાન્યમય અને ત્રીજી શ્વેતવર્ણ ધાન્યમય પ્રથમ વેદિકાને પાંચવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરાં, બીજી વેદિકાને રક્તવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરા અને ત્રીજી વેદિકાને પીતવર્ણ ધાન્યનાં કાંગરાં કરવા. વળી તે ઉપર નવ ગઢ કરવા, વળી જે રીતે ધાન્યના રંગ તથા પદના રંગ કહ્યા તે રીતે કરી વિવિધ રંગના ફળ-ધજાઓ નૈવેદ્ય વગેરે તે આગળ ધરી, પદે પદે શ્રીફળ વગેરે ધરવાં, અને શ્રી નવપદજીની પૂજા ભણાવવી, તથા યથાશક્તિ નીચે પ્રમાણેની નવ, નવ, વસ્તુઓ જ્ઞાનનાં ઉપકરણો વગેરે મૂકવાં

દેરાસર	ધર્મશાળા	કળશ
ધોતિયા	જીર્ણોદ્ધાર	મુકુટ
કટોરી	અંગલુણા	જિનબિંબ
ઝરમર	ચંદનના કટકા	મુખકોશ
સિદ્ધચક્રના ગટ્ટા	તિલક	કેસરનાં પડિકા
રકાબી	સિદ્ધચક્રની પીઠિકા	સિંહાસન
વાળાકુંચી	વાળાકુંચી	ખાજોઠ
ઘંટડી	કામળી	ધ્વજા
નવકારવાળી	પછેડી	ઘંટ

		દંડાસણ
સ્થાપના	છત્ર	દાંડા
આચમની	ચામર	ત્રાંબડી
ત્રાંબાકુંડી	મોર પિચ્છી	સ્થાપનાનાં ઉપકરણ
અષ્ટમાંગલિક	વાટકી	વાટકા
આરતી	કચોળા	અગરબતી
ધૂપધાણું	થાળી	બરાસ, અગર
મંગલ દીપક	પૂંજણી	પ્યાલા, પ્રભાવના
ચંદરવા પૂંઠીયા	કેસર ઘસવાના ઓરશીયા	નવગ્રહની સ્થાપના.
તોરણ	દીવી	પીરોજી પીલેવર્ણે છત્રીશ
હીરા ચોત્રીશ	માણિક એકત્રીશ	ચુનીયો કાલે વર્ણે
લીલમ પચ્ચીશ	સોનેરી વરગ ૧૦૦	સત્તાવીશ અથવા પાંચ
મોતી નંગ ૨૩૮	રૂપાના વરગ ૧૦૦	
લાખીણો હાર એક	શ્રીફળના ગોટા પંચવર્ણી	

જ્ઞાનના ઉપકરણ.

શ્રીપાળરાસની બુકો	લેખણ	ઓલીયાં
બીજાં પુસ્તકો	ચપ્પુ	પાટી
ગણણાની ટીપ	કાતર	પુસ્તક રાખવાના ડાબલા
રૂમાલ	ડાબલા	દોરા
પાઠાં	ડાબલી	ચાબખી
ઠવણી	ખડિયા	વાસક્ષેપના વાટકા
કવલી	હિંગલોનાં વાસણ	વતરણાં
સાપડા, સાપડી	પાટલી	કાંબી

ચારિત્રના ઉપકરણ.

પાત્રાં	પડલા	ઝોળી
ચોલપટ્ટા	સંથારીયા	કાંબલીઓઘાની,
કપડાં	દાંડા	ઓઘા
મુહપત્તિ	કલ્પસૂત્ર	તરપણી
ચરવલા	ચરવલાની દાંડી	

એ રીતે શુદ્ધ ભાવે દરેક ઉત્તમ વસ્તુઓ મુકે.

ઈતિ ઉજમણાનો વિધિ સંપૂર્ણ

